

*MASTER
NEGATIVE
NO. 92-80572-1*

MICROFILMED 1992

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES/NEW YORK

as part of the
"Foundations of Western Civilization Preservation Project"

Funded by the
NATIONAL ENDOWMENT FOR THE HUMANITIES

Reproductions may not be made without permission from
Columbia University Library

AUTHOR:

ARISTOTELES

TITLE:

ARISTOTELOUS
ETHIKON ...

PLACE:

OXONII

DATE:

1809

Master Negative #

92-80572-1

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES
PRESERVATION DEPARTMENT

BIBLIOGRAPHIC MICROFORM TARGET

Original Material as Filmed - Existing Bibliographic Record

88Ar51
ME09

Nicomachean ~~Ethics~~ ~~Nicomachea~~. 1809.
Gr. & Lat.

Aristoteles.

'Αριστοτέλους 'Ηθικῶν Νικομαχείων βιβλία
δέκα. Aristotelis Ethicorum Nicomacheorum libri
decem. Codicum mss. collatione recogniti, et
notis illustrati a Gulielmo Wilkinson ... Editio
tertia. Oxonii, e typographeo Clarendoniano,
1809.

iv, 465 p. 23 cm.

Restrictions on Use:

TECHNICAL MICROFORM DATA

FILM SIZE: 2461/35mm

REDUCTION RATIO: 1/1x

IMAGE PLACEMENT: IA IIA IB IIB

DATE FILMED: 5/15/92

INITIALS CR

FILMED BY: RESEARCH PUBLICATIONS, INC WOODBRIDGE, CT

BIBLIOGRAPHIC IRREGULARITIES

MAIN
ENTRY: Aristotle

Bibliographic Irregularities in the Original Document

List volumes and pages affected; include name of institution if filming borrowed text.

_____ Page(s) missing/not available: 372

_____ Volumes(s) missing/not available: _____

_____ Illegible and/or damaged page(s): _____

_____ Page(s) or volumes(s) misnumbered: _____

_____ Bound out of sequence: _____

_____ Page(s) or illustration(s) filmed from copy borrowed from: Best Copy Available

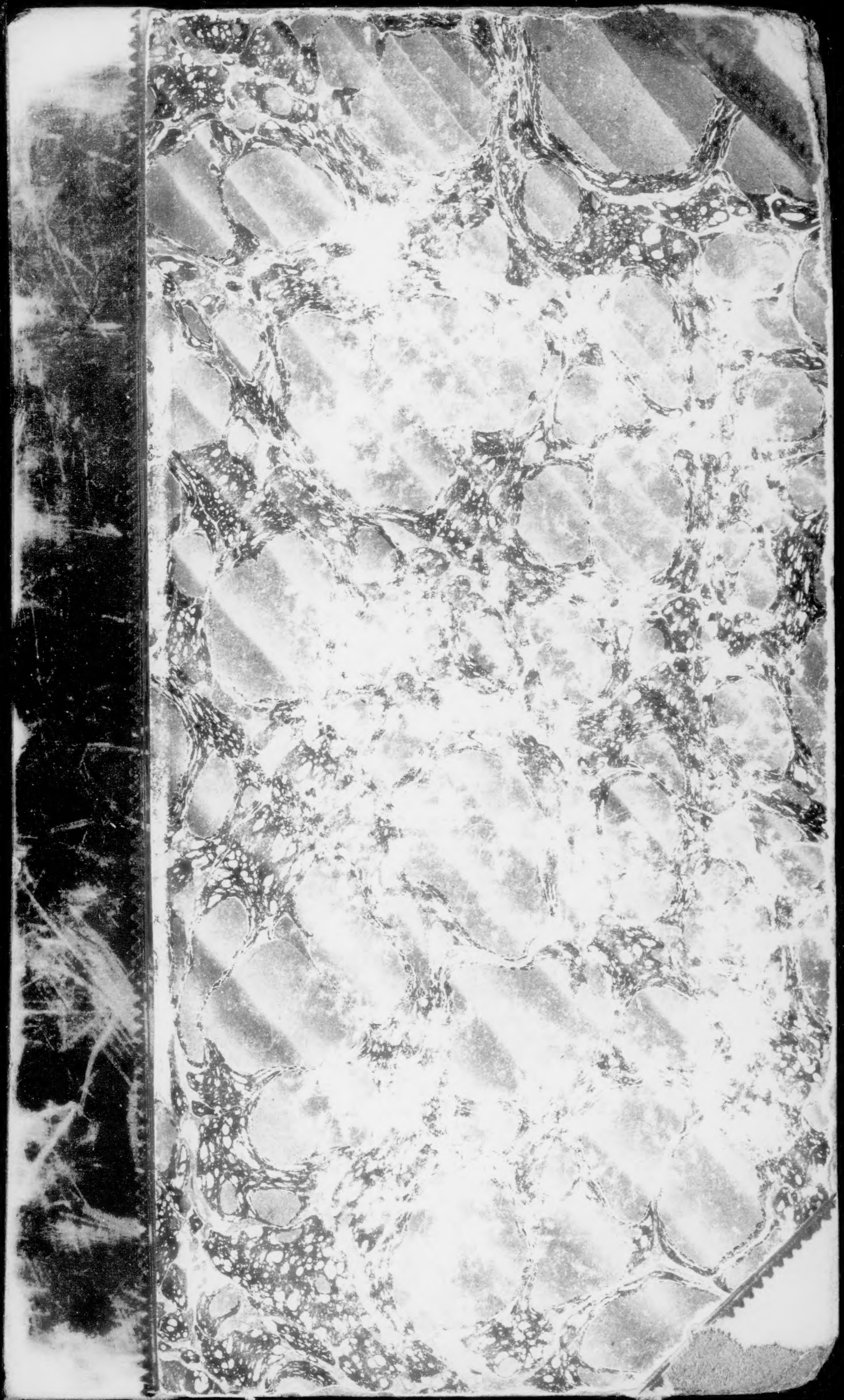
_____ Other: _____

**BEST COPY
AVAILABLE**

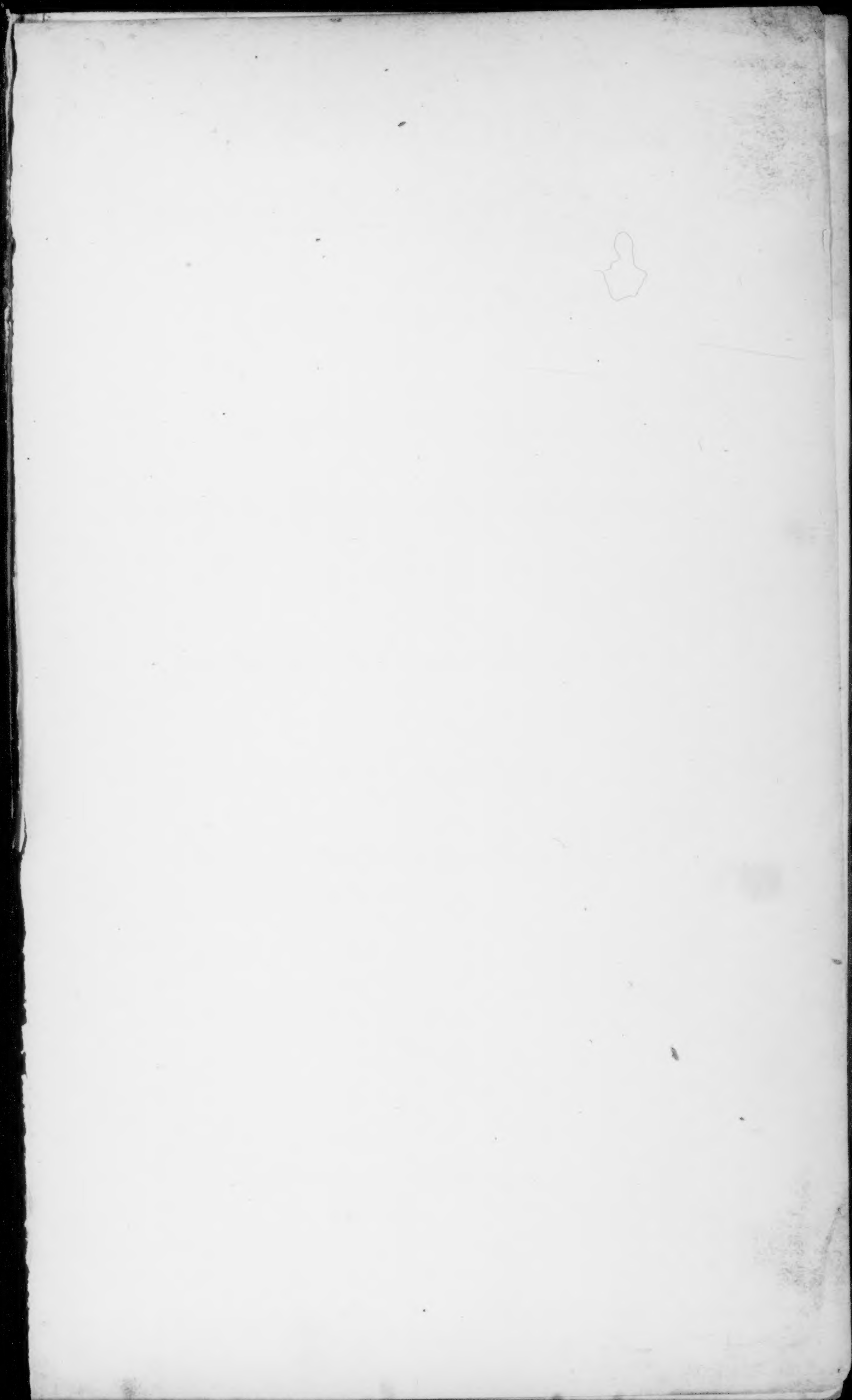
88A.51

ME09

COLUMBIA COLLEGE LIBRARY.

Library of F. A. P. Barnard, LL.D.
Pres. of Columbia College, 1864-1889.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ
ΗΘΙΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΒΙΒΛΙΑ ΔΕΚΑ.

ARISTOTELIS
ETHICORUM NICOMACHEORUM

LIBRI DECEM.

CODICUM MSS. COLLATIONE RECOGNITI,

ET

NOTIS ILLUSTRATI,

A GULIELMO WILKINSON, A. M.

E COLL. REGINÆ.

EDITIO TERTIA.

OXONII,

E TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO.

MDCCCIX.

LECTORI S.

EN tibi libellum, arte elaboratum et ingenio perfectum, quem viri omnis ævi eminentissimi in sinu gestarunt, et dies noctesque evolverunt. Hunc si pluribus, verbis licet amplissimis, laudarem, idem facerem ac si soli lucernam accenderem : nec est quod dubitem, quin, si eum perlegeris, mecum non invitus fateberis omni laude majorem esse. Nolo itaque te in limine diutius morari, quam tantisper dum narrem quid huic nostræ editioni acceptum referat.

Id inprimis egimus, ut Græca quam emendatissime prodirent. Quem in finem impressâ omnia melioris notæ exemplaria adhibuimus ; ac præterea Codices tres MSS. unum e Museo *Johannis Mori* Episcopi Eliensis, aliosque duos e Bibliothecis Oxoniensibus Collegii Novi et Collegii Corporis Christi.

Deinde ne quid iis, qui in Græcis literis minus versati sint, parum consuluisse videremur, *Dionysii Lambini* versionem, fidelissimam æque ac elegantissimam, textui subjecimus : nec quidquam in ea exprimenda mutavimus, nisi locis admodum paucis, ubi e Græcis longiuscule recessisse visus est optimus interpres.

Præterea, tui in gratiam, obscuriora quædam pro virili illustrata dedimus inter textum et versionem, ut et totius operis conspectum sub ejus initium, et ad

calcem Indicem satis locupletem dictionum vocumque Aristotelicarum, quibus nihil usquam Ἀττικώτερον invenimus.

Hæc te volumus non nescire, nec tua interest pluribus interpellari. Vale, et nobis, ad alia aggredientibus, fausta omnia precare.

GUL. WILKINSON.

COLL. REG. OXON.

Maii 27, 1715.

L. J. B. Birmingham.

a gift from his affectionate grandmother
as a reward for diligence at college

May 18th 1882.

Laber omnia vincit.

May this book my dear boy be a
source of pleasure and instruction
to you throughout your college
career.

9/13

CONSPECTUS ETHICORUM NICOMACHEORUM.

TABULA LIBRI I.

Agit	in Proœ- mio.	<ul style="list-style-type: none"> 1. De sub- jecto phi- losophiæ moralis. 2. De mo- do illam tractandi. 3. De au- ditore il- lius. 	Do- cet- que	Cap. 1.	<ul style="list-style-type: none"> 1. Quod omnes actiones hu- manæ diriguntur ad ali- quod bonum, sive finem. 2. Quod finium est differen- tia, et quod alii aliis sunt præstantiores. 3. Quod fines principales finibus sibi subjectis sunt præstantiores.
				Cap. 2.	<ul style="list-style-type: none"> 1. Quod datur ultimus finis, quod sit summum bonum. 2. Quod est philosophiæ mo- ralis de hoc agere.
				Cap. 3.	<ul style="list-style-type: none"> 1. Quo modo philosophiæ moralis præcepta sunt tra- denda. 2. Quis hujus doctrinæ est idoneus auditor.
	in Capp. 4 5 et 6.	De natu- ra summi boni.	Do- cet quid non sit, capp. 4 5 et 6.	Cap. 4.	<ul style="list-style-type: none"> 1. In genere recenset alio- rum de summo bono (cu- jus in nomine omnes con- veniunt, sc. quod est <i>εὐδαι- μονία</i>, <i>Beatitudo</i>) falsas opinionum. 2. Unde, an a fine, an a me- diis initio ducto, hæc do- ctrina est tradenda?
				Cap. 5.	In specie illas opiniones examinat, et beatitudinem nec in corporis voluptate, nec in honore, nec in di- vitiis, nec in habitu virtu- tis positam esse ostendit.
				Cap. 6.	Non in Idea boni.

TABULA LIBRI I.

Agit	Capp. 7 8 9 10 11 et 12.	{ De na- tura et acci- denti- bus summi boni.	{ Definitio- nem bea- titudinis veterum auctori- tate con- firmat.	Declarat quid sit.	{ Cap. 7.	{ 1. Rudi ejus definitione. 2. Exacta et perfecta defini- tione, sc. quod est <i>ἰεργία</i> <i>ψυχῆς κατ' ἀρετὴν ἀρίστην</i> <i>ἰν βίῳ τελίῳ</i> , <i>functio mune-</i> <i>ris animi optima virtute di-</i> <i>recta in vita perfecta.</i> 3. Methodi definitivæ, qua beatitudinis naturam in- vestigavit, causam affert.
					{ Cap. 8.	{ 1. Quod est <i>ἰεργία ψυχῆς</i> . 2. Quod est <i>κατ' ἀρετὴν</i> .
					{ Cap. 9.	{ Quæstionem, ex particulæ præcedentis explicatione ortam, dissolvit: qua sc. ratione Beatitudinem ob- tineamus?
					{ Cap. 10.	{ Quod est <i>ἰν βίῳ τελίῳ</i> , et quæstionem arduam exa- minat, vivine an mortui beati sunt dicendi?
					{ Cap. 11.	{ An res adversæ vel prosperæ amicorum vel posterorum mortuos afficiant?
		{ Quærit.	{ Cap. 12.	{ An beatitudo sit e numero eorum, quæ laude, an eo- rum, quæ honore sunt digna.		
	Cap. 13.	{ De vir- tute.	{ Quam dividit in duas species, sc. in eas, quæ in ratione positæ sunt, et eas, quæ ad mores pertinent, secundum facultates animæ, de qua accuratissime in hoc cap. disserit.			

TABULA LIBRI II.

Agit de vir- tute mo- rali	In ge- nere libb. 1, 2, et 3.	Ejus ortus et interitus causas, et quodnam sit acquisi- tæ signum, et in quo versatur investigat lib. ii. capp. 1, 2, et 3.	Do- cet	Cap. 1.	{ Eam consuetudine et usu agendi acquiri.
				Cap. 2.	{ Eam ab eo quod nimium et quod parum est corrumpi.
				Cap. 3.	{ 1. Signum virtutis acquisitæ esse voluptatem. 2. Virtutem in voluptatibus et doloribus occupari.
				Re- sol- vit	{ Cap. 4. { Quæstionem ex præceden- tibus ortam, sc. an recte dictum sit, justa agendo justos effici?
				Quid sit osten- dit ejus defini- tio- nem	
		Tra- dendo capp. 5, et 6.	Inve- stigat	Cap. 5.	{ Genus, quod sit <i>ἰξίς</i> <i>προαιρετικὴ</i> , <i>habitus</i> <i>ad consilium agendi</i> <i>capiendum aptus</i> .
				Cap. 6.	{ Differentiam, quod sit <i>ἰν μισότητι τῇ πρὸς</i> <i>ἡμᾶς</i> , <i>ὑπισμένη λόγῳ</i> , <i>καὶ ὡς αὖ ὁ φρόνιμος</i> <i>ὁρίσταιν</i> .
				Cap. 6.	{ Genere, ut quid sit <i>μισότης</i> constet.
				Cap. 7.	{ Specie, in singulis virtutibus <i>μισότητα</i> dari inductione pro- bat.
				Cap. 8.	{ Quomodo suis extre- mis opponatur <i>μι-</i> <i>σότης</i> , et quomodo extrema inter se pu- gnent.
		et Ex- plican- do sin- gilla- tim per parti- culas	Diffe- ren- tiam capp. 6, 7, 8, et 9.	Cap. 9.	{ <i>Μισότητα</i> consequen- di difficultatem, ejus- que superandæ ra- tionem.

TABULA LIBRI III.

Virtu- tis mo- ralis	Defini- tionis	Genus quod sit ἡ ἀρετή, explicat capp. 1, 2, 3, 4, et 5.	Tra- dendo	Cap. 1.	{	Toῦ ἀκούσιου violenti, et τῷ ἐκείνου sponte facti, definitiones.	
				Cap. 2.	{	Rudem τῷ προαιρετῷ defi- nitionem.	
				Cap. 3.	{	Perfectam ejus definitio- nem.	
			Quæ- rendo	Cap. 4.	{	Utrum id, quod sub vo- luntatem cadit, vere bo- num sit necne?	
				Cap. 5.	{	An Virtutes et vitia sint voluntaria necne?	
	In fine cap. 5. repetit ea, quæ hactenus de Virtute dicta sunt.						
		Fortitu- dinis	Veræ expli- cat		Cap. 6.	{	Differentiam, quod circa δαίτην et φόβον versatur.
					Cap. 7.	{	Genus quod sit μεσότης.
					Cap. 8.	{	Quinque species enume- rat.
			Non veræ	2. acci- dentia memo- rat	Cap. 9.	{	1. Magis in metu quam fiducia versari.
2. Ejus finem esse jucun- dum, media vero, quæ ad eam ducunt, mo- lesta.							
Species expli- care incipit		Tempe- rantix	{	Propo- nit et Quærit	Capp. 10 et 11.	{	Definitionem, et ejus par- ticulas singillatim expli- cat.
					Cap. 12.	{	Utrum intemperantia ma- gis quam timiditas spon- te suscipiatur?
				Cap. 13.	{	De translatione nominis intemperantiæ ad errata puerilia.	

TABULA LIBRI IV.

Per- git	In hoc libro	Virtutes reliquas explicare	Docet- que	Cap. 1.	Quid sit Liberalitas, ejusque extrema, profusio sc. et illiberalitas.
				Cap. 2.	Quid sit Magnificencia, et vitia ei opposita, sc. μικροπρέπεια et απειροκαλία.
				Cap. 3.	Quid sit Magnanimitas, et animi demissio et superbia: quædamque magnanimitatis accidentia explicat.
				Cap. 4.	Quid sit Virtus illa ἀνάνυμος, quæ est μεσότης περὶ τιμὴν, quæque ejus sunt extrema.
				Cap. 5.	Quid sit Lenitas, et vitia huic contraria, quæ ὀργιλότης et ἀσεργησία dici possent.
				Cap. 6.	Quid sit Virtus illa, quæ est mediocritas inter nimium placenti- studium et morositatem, quæque Affabilitas nominari possit.
				Cap. 7.	Quid sit illa Virtus, quæ est μεσότης inter arrogantiam et dissimulationem: quæ in lib. ii. cap. 7. ἀλήθεια nominatur.
				Cap. 8.	Quid sit εὐτραπεία, et quænam vitia ei opposita habet.
				Cap. 9.	Quid sit Verecundia, quam perturbationi quam habitui similiorem esse dicit.

TABULA LIBRI V.

De Ju- stitia agit	Capp. 1 2 3 4 et 5.	Ejus natu- ram et spe- cies expli- cat.	Cap. 1. { 1. Rudem et generalem <i>justitiæ</i> et <i>injustitiæ</i> tractationem aggre- ditur. 2. Rudi et speciali modo de iis agit, et duas <i>justitiæ</i> species ex ipsius nominis significatione eli- cit. 3. Priorem <i>justitiæ</i> speciem, quæ <i>legitima</i> et <i>universalis</i> est, de- scribit.
			Cap. 2. { 1. Alteram <i>justitiæ</i> speciem, quæ <i>particularis</i> est, et æqualitate veluti forma continetur, expli- cat. 2. Exactius de hac disputat, ejusque duas esse species pro- bat, <i>distributivam</i> sc. et <i>commu- tativam</i> .
			Cap. 3. { 1. <i>Justitiæ</i> utriusque naturam in- ter se communem declarat. 2. Quid sit <i>justitia distributiva</i> docet.
			Cap. 4. { De <i>justitia commutativa</i> agit, quam <i>διοικητική</i> appellat.
			Cap. 5. { 1. Quærit utrum <i>jus talionis</i> sim- pliciter <i>jus</i> sit? 2. Omnium rerum <i>mensuram</i> re- vera esse <i>usum</i> seu <i>indigentiam</i> ex compacto autem <i>nummum</i> docet. 3. Omnia ea, quæ de <i>justitia</i> et <i>injustitia</i> dicta sunt, breviter colligit.

TABULA LIBRI V.

De Ju- stitia agit	Capp. 6 7 8 9 10 et 11.	Quæ- stiones varias, quæ ad <i>justiti- am</i> per- tinent, quæque tunc tempo- ris agi- taban- tur, fol- vit.	Capp. 6, 7, et 8. quæ- rit ex qui- busnam actionibus <i>injustis in- justus</i> quis appellari possit.	Cap. 6. {	1. Quæstionem proponit. 2. <i>Jus in Civile, Herile, et (Economicum</i> distin- guit.	
				Cap. 7. {	<i>Jus aliud Civile, aliud naturale, aliud legiti- mum</i> esse probat, et de iis separatim loquitur.	
				Cap. 8. {	1. Quæstionem proposi- tam accuratissime fol- vit. 2. Docet eorum, quæ in- vite fiunt, alia venia di- gna esse, alia vero non.	
				Cap. 9. {	Quæ- rit {	1. Utrum possit quisquam vere <i>injuriam</i> sua voluntate accipere necne? 2. Utrum <i>injuriam</i> faciat is, qui plus alicui tribuit præ- ter ejus meritum ac digni- tatem, an is qui plus conse- cutus est?
					Docet {	1. Quod res haud ita facilis est <i>justum</i> esse. 2. Quod arduum est ea, quæ <i>justa sunt</i> , nosse.
			Cap. 10. {	De- clarat {	1. Quid sit <i>æquitas et æquum bonum.</i> 2. Quis sit <i>vir æquus et bonus.</i>	
			Cap. 11. {	Quæ- rit {	Utrum quis sibi ipsi <i>injuriā</i> faciat necne?	

Cap. 10. { De- clarat	{ 1. Quid sit <i>æquitas</i> et <i>æquum</i> <i>bonum</i> . 2. Quis sit <i>vir æquus</i> et <i>bonus</i> .
-----------------------------	---

Cap. 11. { Quæ- rit	{ Utrum quis sibi ipsi <i>injuriam</i> faciat necne?
---------------------------	--

TABULA LIBRI VI.

Agit	De Virtutibus, quæ in ratione positæ sunt, in	Genere	Cap. 1.	1. Ostendit necesse esse ut quid sit <i>recta ratio</i> inquirat, quo perfectius <i>Virtutum Moralium</i> natura intelligatur. 2. Probat duas esse animi partes ratione præditas, alteram in qua vis sciendi, alteram quæ ad ratiocinandum valet.
			Cap. 2.	1. De principiis agendi disserit. 2. Ex supra dictis colligit ambarum animi partium, quæ ad cogitandum valent, opus esse veritatem, et proinde qui <i>habitus</i> efficiunt ut utraque pars verum enunciet, hos esse utriusque <i>virtutes</i> .
			Cap. 3.	Statuit 5 esse, quibus animus verum enunciat: sc. <i>Artem, Scientiam, Prudentiam, Sapientiam, et Mentem</i> sive <i>Intelligentiam</i> .
		Specie	Cap. 3.	De <i>Scientia</i> .
			Cap. 4.	De <i>Arte</i> .
			Cap. 5.	De <i>Prudentia</i> .
			Cap. 6.	De <i>Mente</i> sive <i>Intelligentia</i> .
			Cap. 7.	De <i>Sapientia</i> .
			Capp. 7, 8, 9, 10, et 11.	Accuratissime de <i>Prudentia</i> ejusque speciebus.
			Cap. 12.	De <i>Prudentia</i> ac <i>Sapientia</i> utilitate.
			Cap. 13.	1. <i>Virtutem</i> distinguit in <i>Naturalem</i> et <i>acquisitam</i> , quam et proprie <i>Virtutem</i> appellat. 2. <i>Virtutem</i> proprie dictam sine <i>Prudentia</i> non posse constare docet.

TABULA LIBRI VII.

Agit	De continentia et incontinentia, habitibus imperfectis sive dispositionibus, explicando	Capp. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, et 10.	Eorum Formam sive naturam.	Cap. 1.	1. Recenset genera eorum, quæ in moribus expetenda vel fugienda sunt. 2. De <i>Virtute Heroica</i> agit. 3. De <i>Continentia</i> et <i>Incontinentia</i> aliorum opiniones profert.
				Cap. 2.	Opiniones prædictas exagitat, et quid alii in iis reprehendant declarat.
				Cap. 3.	1. Tres quæstiones de his <i>dispositionibus</i> proponit. 2. Primam quæstionem tractat, sc. utrum <i>scientes</i> peccent <i>incontinentes</i> necne?
		Capp. 4, et 5.		Cap. 4, et 5.	Secundam quæstionem examinat, sc. in quibus <i>continentes</i> et <i>incontinentes</i> versentur?
				Cap. 6.	1. <i>Incontinentiam</i> eam, quæ in cupiditatibus versatur, iræ <i>incontinentia</i> turpiorem esse probat. 2. Docet quomodo voluptates, in quibus versantur <i>continentia</i> et <i>incontinentia</i> , differunt. 3. <i>Feritatem</i> vitiositate minus malum esse ostendit.
				Cap. 7.	Quæstionem tertiam explicat, sc. utrum <i>continentes</i> et <i>patiens idem</i> sint.
		Capp. 8, 9, et 10.		Cap. 8, 9, et 10.	Aliorum opiniones de <i>continentia</i> et <i>incontinentia</i> in cap. 1. propositas, et cap. 2. exagitatas, examinat, ut quatenus cum veritate consentiunt, approbentur: quatenus ab eadem dissentiunt, repudiuntur.
		Capp. 11, 12, 13, et 14.	Eorum materiam subiectam voluptatem sc. et dolorem.	Cap. 11.	1. Declarat quam necessarium sit ut hoc in loco de <i>voluptate</i> agat. 2. Vulgatas de <i>voluptate</i> opiniones recenset, easque argumentis confirmat.
				Cap. 12.	Opiniones in superiore cap. memoratas ex aliorum sententia examinat, argumentaque, quibus impugnantur, enumerat.
				Cap. 13, et 14.	Ex propria sententia enarrat, quæ opinionum prædictarum veræ, quæ autem falsæ sunt.

TABULA LIBRI VIII.

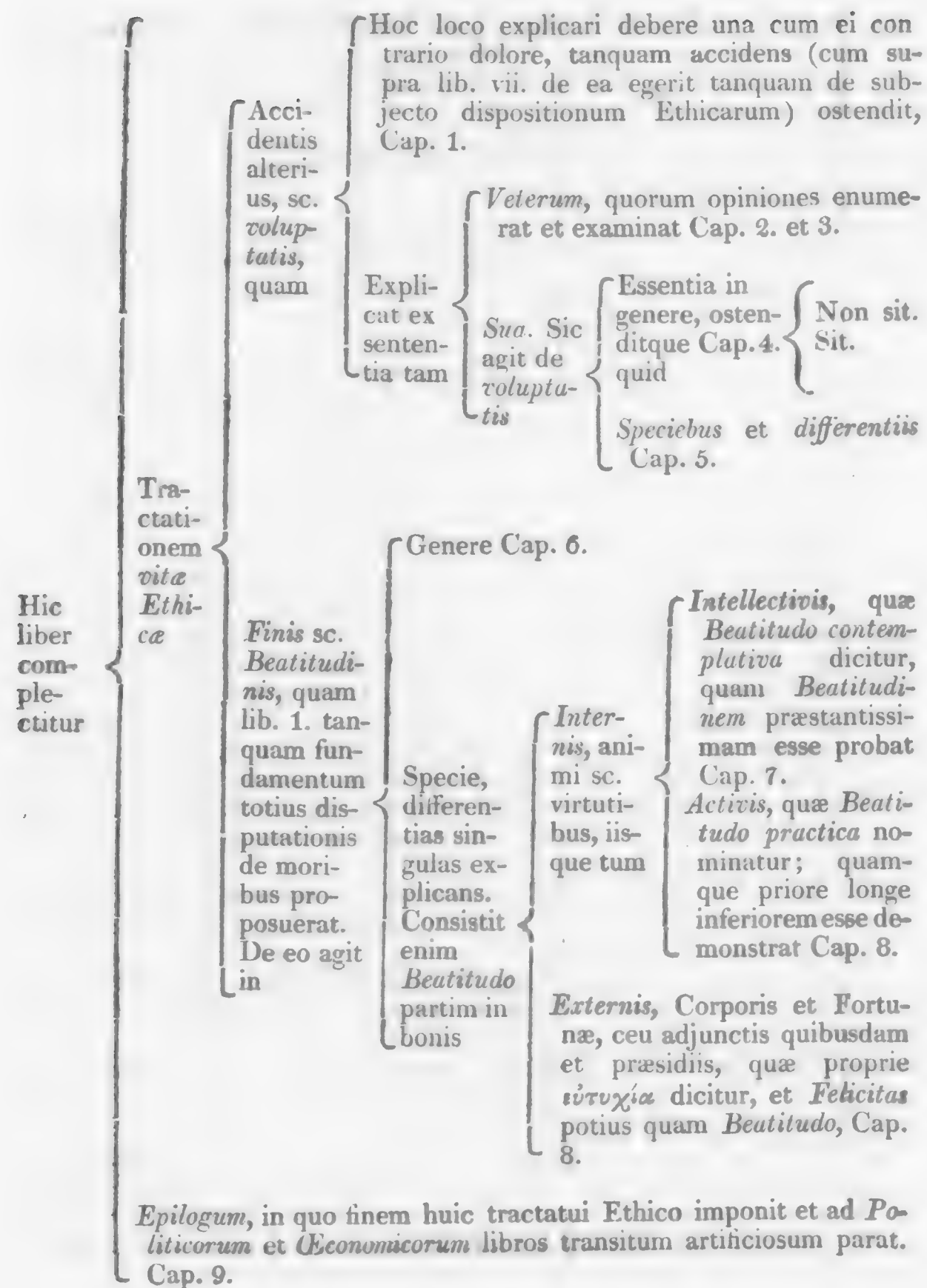
De Amicitia		Agendum esse, Cap. 1. variis argumentis probat.	
Agit siquidem	Occasione duarum quæstionum quarum prima est, utrum inter omnes amicitia esse possit? secunda, utrum unica sit amicitia species, an plures? quas explicandas suscipit, Amicitia	Essentiam perscrutatur, tum in	Genere Cap. 1. et 2. causas illius recensens easdemque tandem definitione colligens, quod φιλία nihil aliud sit, quam ἔννοια ἐν ἀντιπροσώποις, μὴ λανθάνουσα.
			Materia et fine quarum occasione satisfacit quæstioni
			Specie, capp. reliquis usque ad 12. tradens differentias Amicitia ex causis defumptas, nimirum a
			Forma ex quibus respondet quæstioni
Agit siquidem	Occasione duarum quæstionum quarum prima est, utrum inter omnes amicitia esse possit? secunda, utrum unica sit amicitia species, an plures? quas explicandas suscipit, Amicitia	Essentiam perscrutatur, tum in	Posteriori, quod sunt plures amicitia materiales species quas
			Priori, quod inter omnes Amicitia non esse possit, sive spectes amicorum
			Qualitatem. Cap. 5. Quantitatem, sive numerum. Cap. 6.
			Recenset, et aliam in ἰσότητι sive κατὰ πρῶτον, aliam in ὑπεροχῇ sive κατὰ ἀξίαν esse inquit. Explicat, quomodo in singulis æqualitas insit et dilectio.
Agit siquidem	Occasione duarum quæstionum quarum prima est, utrum inter omnes amicitia esse possit? secunda, utrum unica sit amicitia species, an plures? quas explicandas suscipit, Amicitia	Essentiam perscrutatur, tum in	Priori, quinam amici inter se esse possint. Cap. 8.
			Efficientibus Priorum Cap. 9, 10, et 11, longa et illustri resolutione.
			Posteriorem Cap. 12.
			Explicat, quæ criminationes oriri solent, docetque quomodo præcaveri, vel ortæ e medio tolli possint, in amicitia
Agit siquidem	Occasione duarum quæstionum quarum prima est, utrum inter omnes amicitia esse possit? secunda, utrum unica sit amicitia species, an plures? quas explicandas suscipit, Amicitia	Essentiam perscrutatur, tum in	Adjuncta subnectit, conservationem sc. et dissolutionem, et
			Cap. 13.
			Cap. 14.
			Cap. 14.

TABULA LIBRI IX.

De Amicitia		Quæstiones varias, quæ ex supra dictis oriri poterant, vel quæ tunc temporis agitantur, explicat.	
Quærit	Cap. 1. Quænam sunt causæ querelarum inter amicos κατ' ὑπεροχῇ, et quomodo ea amicitia conservetur?	Cap. 2. Quæ gratia cui sit referenda?	Cap. 3. An si mutuum et æqualitas in amore non servetur, amicitia sit dirimenda?
Quærit	Cap. 4. 1. An ea, quæ ab amicis in amicos conferri solent, et quibus amicitia circumscribuntur, ex iis, quæ sibi ipsi quisque exoptat ac tribuit, fluant? 2. Docet quod valde vitiosi nec sibi ipsis nec aliis sunt amici.	Cap. 5. Utrum Benevolentia sit Amicitia vel amicitia principium?	Cap. 6. An Concordia sit amicitia, vel solum ad eam pertinet?
Quærit	Cap. 7. Quare Benefici eos, de quibus bene meriti sunt, vehementius amant, quam ii, qui beneficium acceperunt, bene de se meritos?	Cap. 8. Utrum se ipsum maxime an alium amare oporteat?	Cap. 9. Utrum aliquando futurum sit ut amicis egeat beatus, necne?
Quærit	Cap. 10. Quot amici sint asciscendi, multi an pauci?	Cap. 11. Utrum in rebus secundis magis, an in adversis, amicis opus est?	Cap. 12. Utrum vitæ societas in amicitia maxime requiratur?

TABULA LIBRI X.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΗΘΙΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΤΟ Α΄.

ARISTOTELIS

ETHICORUM NICOMACHEORUM

LIB. I.

ΚΕΦ. α΄.

ΠΑΣΑ τέχνη καὶ πᾶσα ^a μέθοδος, ὁμοίως δὲ πρᾶξις τε καὶ προαίρεσις, ἀγαθοῦ τινος ἐφίεσθαι δοκεῖ. ¹ διὸ καλῶς ἀπεφώνησαντο ^b τὰ γὰρ δὸν, οὗ πάντα ἐφίεται. Διαφορὰ δὲ τις φαίνεται τῶν τελῶν· τὰ μὲν γάρ εἰσιν ἐνέργεια· τὰ δὲ ^c παρ' αὐτὰς, ἔργα τινά· ὧν δὲ εἰσὶ τέλη τινὰ παρὰ τὰς πράξεις, ἐν τέτοις βελτίω πέφυκε τῇ ἐνεργείᾳ τὰ ἔργα.

^a Μέθοδος ab aliis vertitur *scientia*, ab aliis vero *cognitio*, ut latius pateat quam ars: quasi diceretur *omnis ars, immo omnis cognitio*. ¹ Magn. Moral. lib. i. cap. i. ^b Per τὰ γὰρ δὸν *ipsum bonum*, sive naturam quandam bonis omnibus communem, intelligi vult Muretus. ^c Alii παρὰ ταύτας.

CAP. I.

OMNIS ars omnisque docendi via atque institutio, itemque actio et consilium, bonum aliquod appetere videtur: idcirco pulchre verteretur id esse bonum pronun-

ciarunt, quod omnia appetunt. Sed videntur fines inter se discrepare: alii enim sunt muneris functiones; alii præter eas, opera quædam: quarum autem rerum, præter actiones, aliqui sunt fines, in his

H

Πολλῶν δὲ πράξεων ἔσῶν, καὶ τεχνῶν, καὶ ἐπιστημῶν, πολλὰ γίνεται καὶ τὰ τέλη· ἰατρικῆς μὲν γὰρ ὑγίεια, ναυπηγικῆς δὲ πλοῖον, στρατηγικῆς δὲ νίκη, οἰκονομικῆς δὲ ^d πλεῖστος. Ὅσα δὲ εἰς τὴν ταύτων ὑπὸ μίαν τινὰ ^e ἀρετὴν, καθάπερ ὑπὸ τὴν ἵππικὴν χαλινοποιητικὴν, καὶ ὅσα ἄλλα τῶν ἵππικῶν ὀργάνων εἰσὶν, αὕτη δὲ καὶ πᾶσα πολεμικὴ πρᾶξις ὑπὸ τὴν στρατηγικὴν, τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἄλλα ὑφ' ἑτέρας· ἐν ἀπάσαις δὲ τὰ τῶν ^f ἀρχιτεκτονικῶν τέλη πάντων ἐστὶν αἰρετώτερα τῶν ὑφ' αὐτά· τῶν γὰρ χάριν καὶ κέρη διακτεταί. ^h Διαφέρει δὲ οὐδὲν τὰς ἐνεργείας αὐτὰς εἶναι τὰ τέλη τῶν πράξεων, ἢ παρὰ ταύτας ἄλλο τι, καθάπερ ἐπὶ τῶν λεχθεῖσων ἐπιστημῶν.

^d Ex sententia vulgi: Ipse enim in lib. i. Polit. probat divitias non esse finem, sed tantum instrumenta τῶν οἰκονομικῶν. ^e Δύναμιν Andr. Eustrat. Aurel. Cam. Mur. El. N C. (cujus in marg. recentiori manu ἀρετὴν scribitur). Ilanc scripturam exprimere videtur Argyr. alii vero ἀρετὴν, cum quibus facit Vet. Interp. et CCC. in margine tamen eorundem annotatum est legi etiam δύναμιν. Vide Eustrat. ^f Hanc conjunctionem tollunt quidam, ut evidentior sit periodi redditio: sed alibi quoque in redditionibus hanc particulam a Philosopho usurpanti, annotavi in libris Physicis et Pausania. Sylb. ^g Origo vocabuli est ab ἀρχιτεκτονικῶν, architectus: quemadmodum enim ille omnibus aliis fabris, quorum ministerio in domo extruenda utitur, imperat; ita etiam hae artes principales sibi subiectas artes disponunt ac gubernant. ^h Itaque quod dictum erat supra, opus operatione esse melius, intelligendum est non de qualibet operatione, sed de ea nominatim, quae ipsum opus, cum quo comparatur, antecedit et perficit.

opera sunt actionibus meliora natura. Cum vero multae sint actiones, et artes, et scientiae, tum multi quoque fines existunt: nam medicinae finis est bona valetudo, artis aedificandarum navium navis, artis imperatoriae victoria, rationis ejus, quae in re familiari tuenda versatur, divitiae. Quaecunque autem artes hujus generis uni alicui facultati subiectae sunt, ut equestria ea, quae in frænis conficiendis occupata est, ceteraeque omnes ad instrumenta equestria

comparatae, atque haec ipsa equestris, omniisque actio militaris, arti imperatoriae, itemque aliae aliis: in iis omnibus fines earum, quae principem locum obtinent, earum, quae eis subiectae sunt, finibus sunt optabiliores: nam horum causa illi quoque expetuntur. Nihil porro interest, utrum functiones ipsae muneris actionum sint fines, an, praeter has, aliud quippiam, quemadmodum apparet in iis scientiis, quas supra diximus.

ΚΕΦ. Β'.

Εἰ δὲ τι τέλος ἐστὶ τῶν πρακτικῶν, ὃ δὲ αὐτὸ βεβλόμεθα, τὰ ἄλλα δὲ διὰ τῆτο, καὶ μὴ πάντα δι' ἕτερον αἰρούμεθα· (πρῶσι γὰρ ἔτω γ' εἰς ἄπειρον, ὥς εἶναι κενὴν καὶ ματαίαν τὴν ὀρεξίν·) δῆλον, ὡς τῆτ' ἂν εἴη τὰγαθόν, καὶ τὸ ἀρίστον. ^k Ἀρ' ἔν καὶ πρὸς τὸν βίον ἡ γνῶσις αὐτῆς μεγάλην ἔχει ῥοπὴν; καὶ, καθάπερ τοξόται, σκοπὸν ἔχοντες, μᾶλλον ἂν τυγχάνοιμεν τῆς δέοντος; Εἰ δ' οὕτω, πειρατέον ^l τύπῳ γε περιλαβεῖν αὐτὸ, τί ποτέ ἐστι, καὶ τίνος τῶν ἐπιστημῶν ἡ δυνάμεων· δοξάζει δὲ ἂν τῆς ^m κυριωτάτης, καὶ μάλιστα ἀρχιτεκτονικῆς. Τοιαύτη ⁿ δὲ καὶ ἡ πολιτικὴ φαίνεται· τίνος γὰρ εἶναι χρῆσιν τῶν ἐπιστημῶν ἐν ταῖς πόλεσι, καὶ ποίας ἐκάστους

^l Muretus nomine τῶν πρακτικῶν non intellexit τὰς πράξεις, ut reliqui interp. sed ad ipsos fines, quorum alii sunt πρακτοὶ, i. e. quos homo consequi potest, alii vero οὐ πρακτοὶ, pertinere judicavit. Vide Mur. in locum. ^k Ἄρα MSS. et Aurel. sine not. interrog. Sed mos hic est Aristot. ut saepe, quae affirmare instituit, ea interrogando efferat: atque hoc loco falli videntur, quicunque ἄρα non, ut in melioribus codd. legitur, ἄρα legunt. Mur. ^l Τύπῳ περιλαβεῖν nihil aliud est, quam eadem rei formam exponere, et quod Cicero dicit adumbrare vel informare. ^m Ἡ γνῶσις ἢ διείξις ἀκριβὴς, cognitio vel demonstratio subtilis, differt ab ea, quae ἐν τύπῳ καὶ παχυλῶς fit, non aliter quam imperfectum a perfecto, ipsa denique res a rei imagine. ⁿ Κυριωτάτης εἶναι Ven. 2. Andr. ⁿ Τοιαύτη δὲ ἡ πολ.

CAP. II.

SI quis igitur est rerum, quae in actionem cadunt, finis, quem propter se velimus, cetera autem propter hunc, nec omnia propter aliud eligamus; (sic enim res progredietur in infinitum, ita ut noster omnis appetitus inanis et irritus sit futurus;) perspicuum est hoc futurum summum bonum, atque adeo bonorum optimum. Hujus igitur cognitio magnum etiam ad vitam degendam habet momentum: et signo aliquo nobis tanquam sagittariis pro-

posito, id, quod expetere nos oportet, facilius consequemur. Quod si ita est, danda est opera, ut ejus formam adumbremus, atque ut quid sit, et cujus scientiae aut facultatis sit finis, ostendamus: et vero videri possit finis esse scientiae reliquarum facultatum longe principis ac dominæ, cæterisque maxime præeuntis atque imperantis. Talis igitur etiam civilis videtur: nam et quas in civitatibus scientias esse oporteat, et quas quisque discere debeat, et quatenus, seu usque

μανθάνειν, καὶ μέχρι τίνος, αὐτὴ διατάσσει· ὁρῶμεν δὲ καὶ τὰς ἐντιμοτάτας τῆς δυνάμεων ὑπὸ ταύτην ἔσας, οἷον στρατηγικὴν, οἰκονομικὴν, ῥητορικὴν. Ὁ Χρωμένης δὲ ταύτης ταῖς λοιπαῖς πρακτικαῖς τῆς ἐπιστημῶν, ἐπὶ δὲ νομοθετήσεως τί δέῃ πράττειν, καὶ τίνων ἀπέχεσθαι, τὸ ταύτης τέλος περιέχει· ἂν τὰ τῶν ἄλλων· ὥστε τὸ ἂν εἴη τὰνδρώπινον ἀγαθόν. Εἰ γὰρ καὶ ταυτόν ἐστιν ἐνὶ καὶ πόλει, μείζον γὰρ καὶ τελαιότερον τὸ τῆς πόλεως φαίνεται καὶ λαβεῖν καὶ σώζειν· ἀγαπητόν μὲν γὰρ καὶ ἐνὶ μόνῳ· κάλλιον δὲ καὶ θεσιότερον, ἔθνη καὶ πόλειςιν. Ἡ μὲν ἔν μέρθδος τῶν ἐφίεται, πολιτικὴ τις ἔσται.

ΚΕΦ. γ'.

ΛΕΓΟΙΤΟ δὲ ἂν ἰκανῶς, εἰ κατὰ τὴν ὑποκειμένην ὕλην διασαφηθεῖ· τὸ γὰρ ἀκριβὲς οὐχ ὁμοίως ἢ ἐν ἅπασιν

N C. El. Andr. Sic etiam alii scripti codd. ex testimonio Victorii: quæ lectio Argyr. etiam placuit. Ὁ Χρωμένης γὰρ Eustrat. Vet. Interp. et Argyr. Utraque lectio defendi potest. *Cajaubonus.* P. Ἐξ' ἐκαστοῦ γένους Cam. et antiquus fidelisque codex Victorii: cum his facit Eustratius; Andr. vero in πᾶσι τοῖς λόγοις.

ad quod tempus, ea statuit ac præscribit: facultates autem etiam eas, quæ summo in honore sunt, ut artem imperatoriam, et rationem tuendæ rei familiaris, et bene dicendi facultatem, huic esse subiectas videmus. Quod si hæc reliquis omnibus artibus, quæ in actione versantur, utitur, legibusque latis quid agendum, et a quibus abstinendum sit præscribit, ejus fine reliquarum artium fines contineri videantur: itaque hoc erit summum hominis bonum. Nam et si idem unius hominis et civitatis bonum sit, civitatis tamen bonum et con-

sequi et conservare, majus quiddam esse et perfectius videtur: enimvero præclare nobiscum agatur, si id, quod vel uni soli sit utile, reperire possimus: sed longe profectio est id pulchrius ac divinius, quod gentibus et civitatibus usui est. Huic igitur arte et via susceptæ institutioni hæc sunt proposita, quæ sequatur et expetat, cum scientia quædam civilis sit.

CAP. III.

IN ea autem tractanda nihil desiderari debeat, si pro rei subiectæ natura explicetur: non enim in omni disputationis ac sermonis gene-

τοῖς λόγοις ἐπιζητήσεον, ὥσπερ ἴδμεν ἐν τοῖς ἡμιουργημένοις. Ὅτι δὲ καλὰ καὶ τὰ δίκαια, περὶ ὧν ἡ πολιτικὴ σκοπεῖται, τοσαύτην ἔχει διαφορὰν καὶ πλάτην, ὥστε ἴσχυεῖν νόμῳ μῖον εἶναι, φύσει δὲ μή. Τοιαύτην δὲ τινὰ πλάτην ἔχει καὶ τὰ γὰρ, διὰ τὸ πολλὰς συμβαίνειν βλάβας ἀπ' αὐτῶν· ἥδη γάρ τινες ἀπώλοντο διὰ πλῆστον, ἕτεροι δὲ δι' ἑνὸς ἀνδρίαν. Ἀγαπητόν οὖν, περὶ τοιούτων καὶ ἐκ τοιούτων λέγοντας, παχυλῶς καὶ τύπῳ τὰληθεῖς ἐνδείκνυσθαι· καὶ ὑπερὶ τῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, καὶ ἐκ τοιούτων λέγοντας, τοιαῦτα καὶ συμπεραίνεισθαι. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἀποδέχεσθαι χρὴ ἐκαστον τῶν λεγομένων· πεπαιδευμένους γὰρ ἐστὶν ἐπὶ τοσούτον τὰκριβὲς ἐπιζητεῖν κατ' ἐκαστον γένος, ἐφ' ὅσον ἡ τῆς πράγματος φύσις ἐπιδέχεται· παραπλήσιον γὰρ φαίνεται, μαθηματικῶς τε πιθανολογῶντος ἀποδέχεσθαι, καὶ ῥητορικὸν ἀπο-

9 Οὐδὲ deest Ven. 1. Sic propter diversam materiam, qua utuntur, hominis imaginem non æque accurate exprimunt plastæ et pictor, pictor enim colorem addit, et molem quandam et distantiam exprimere videtur; hoc enim materia, qua utitur, permittit: plastæ molem exprimit, colorem vero ut addat, non finit materia. Similiter in aliis artibus accidit. Hanc quaestionem tractat infra lib. v. cap. 6. &c. Δοκεῖ N C. Alii animi, non corporis vires per ἀνδρίαν intelligi volunt. Andr. explicat per περὶ τῶν ἐκ τῶν τέλων, de eorum fine. Περὶ τῶν τοιούτων C C C. ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τῶ ἀναγκαίῳ, necessario, opponitur.

re peræque accurata subtilitas requirenda est, quemadmodum nec in operibus manufactis. Atqui in iis rebus, quæ honestæ quæque justæ sunt, quas civilis scientia considerat, tanta est dissensio, tantaque in eis versatur erratio, ut lege tantummodo, non natura constare videantur. Eademque de bonis quoque controversa est et idem error existit, propterea quod ex his multi detrimenta capiunt: aliis enim jam divitiæ, aliis fortitudo corporis exitio fuit. Ergo satis erit, si, cum de

rebus et ex rebus ejusmodi verba facimus, rudem quandam veri formam adumbremus: et cum de rebus, quæ plurimum eveniunt, atque ex talibus disputationem instituiamus, talia quoque concludamus. Eodemque modo quæcunque ab alio dicuntur accipi probarique debent: est enim hominis probe instituti tantam in unoquoque genere subtilitatem desiderare, quantum rei ipsius natura recipit: nihil enim videtur interesse, utrum mathematicum rationibus ad persuadendum ac-

δείξεις απαιτεῖν. Ἐκαστος δὲ κρίνει καλῶς ἂν γινώσκει, καὶ τέτων ἐστὶν ἀγαθὸς κριτής· ^z καὶ ἕκαστον ἄρα, ὁ πεπαιδευμένος· ἀπλῶς δὲ, ὁ περὶ πᾶν πεπαιδευμένος. Διὸ τῆς πολιτικῆς ἔκ ἐστιν οἰκίος ἀκροατῆς ὁ νέος· ἄπειρος γὰρ τῶν κατὰ τὸ βίον πράξεων· οἱ λόγοι δὲ ἐκ τέτων καὶ περὶ τέτων. Ἐτι δὲ, τοῖς πάθεσιν ἀκολαθητικὸς ὢν, ματαιῶς ἀκέσεται καὶ ἀναφελῶς· ἐπειδὴ τὸ τέλος ἐστὶν, οὐ γινώσκει, ἀλλὰ πράττει. Διαφέρει δὲ ἔθελον νέος τὴν ἡλικίαν, ἢ τὸ ἥθος νεαρός· οὐ γὰρ παρὰ τὸν χρόνον ἢ ἔλκεται, ἀλλὰ διὰ τὸ κατὰ πάθος ζῆν, καὶ ^a διώκειν ἕκαστα· τοῖς γὰρ τοιούτοις ἀνόνητος ἢ γινώσκει γίνεται, καὶ ἄπερ τοῖς ἀκρατέσι· ^b τοῖς δὲ κατὰ λόγον τὰς ὀρέξεις ποιούμενοις καὶ πράττεσι, πολυωφελὲς ἂν εἴη τὸ περὶ

^z Codd. aliqui apud Mur. ἕκαστον ἄρα ὁ καὶ ἕκ. πεπ. Quidam, ut testatur Caf. ὁ καὶ ἕκ. πεπ. vel ὁ περὶ τι πεπ. sed male, ut patet ex lib. i. cap. 6. Eth. ad Eud. ubi definit ἀπαιδευσίαν, περὶ ἕκαστον πρᾶγμα τὸ μὴ δύνασθαι κρίνειν τὰς τι οἰκεῖ; λόγος τὸ πρᾶγμα, καὶ τοὺς ἄλλοις: ideo, secundum Philosophum, πεπαιδευμένος est is, qui περὶ ἕκαστον καλῶς κρίνειν δύναται: quod nostram lectionem et interpunctionem hujus sententiæ confirmat. Vide initium lib. i. de Part. Animal. ^a Διώκειν Mur. ^b Quod eorum mens, a pravatum cupiditatum servitute vindicata et quasi sui juris facta, quæcunque facienda ex hac doctrina didicerit, præstare poterit.

commodatis utentem feras, an ab oratore demonstrationes postules. De iis autem, quæ habet perspecta et cognita, bene quisque judicat, et horum bonus est judex: de singulis ergo rebus recte judicabit is, qui singulis in rebus est eruditus: absolute vero et universe de omnibus, homo in omni doctrinæ genere versatus. Quocirca juvenis ad civilem scientiam non est accommodatus auditor: est enim actionum, quæ in hac vita versantur, imperitus: at ex his constat, et de his habetur hæc disputatio. Præterea ve-

ro, cum affectibus animi ferviat et obtemperet, inanem atque inutilem operam in audiendo sumet; quandoquidem finis prudentiæ civilis in actione, non in cognitione consistit. Ætate autem sit juvenis, an moribus novus et rudis, nihil refert: non est enim culpa in tempore, sed in eo, quod perturbationi convenienter et vivat, et unumquidque persequatur: hujusmodi enim hominibus inutilis cognitio est, ut et incontinentibus: iis vero, qui ratione suas appetitiones et actiones dirigunt, fructum u-

τέτων εἰδέναι. Καὶ περὶ μὲν ἀκροατῆ, καὶ πῶς ^c ἀποδεκτέον, καὶ τί ^d προτιθέμεθα, ^e πεφροσιμιάδω τοσαῦτα.

ΚΕΦ. δ΄.

ΛΕΓΟΜΕΝ δὲ ἀναλαβόντες, ἐπειδὴ πᾶσα γινώσις καὶ προαίρεσις ἀγαθῆς τιος ^f ὀρέγεται, τί ἐστὶν αὐτὴ λέγομεν τὴν πολιτικὴν ἐφίεσθαι, καὶ τί τὸ πάντων ἀκρότατον τῶν πρακτικῶν ἀγαθόν. Ὀνόματι μὲν ἔν χεδὸν ὑπὸ τῶν πλείστων ὁμολογεῖται· τὴν γὰρ ^h εὐδαιμονίαν καὶ οἱ πολλοὶ, καὶ οἱ χαριεντες λέγουσι· τὸ δὲ ⁱ εὖ ζῆν καὶ τὸ εὖ πράττειν ταῦτον ὑπολαμβάνουσι τῇ εὐδαιμονίᾳ. Περὶ δὲ τῆς εὐδαιμονίας, τίς ἐστὶν, ἀμφισβητοῦσι· καὶ ἔχουσιν οἱ πολλοὶ τοῖς σοφοῖς ἀποδιδόασιν· οἱ μὲν γὰρ τῶν ἐναργῶν τι καὶ φανερῶν, οἷον ἡδονῆν, ἢ πλῆτον, ἢ τιμὴν· ἄλλοι δὲ ἄλλοι· πολλάκις δὲ καὶ ὁ αὐτὸς

^c Ἀποδεκτέον Vet. Interp. ^d Προτιθέμεθα N.C. ^e Πεφροσιμιάδω El. ^f Ὀρέγεται N.C. cujus in marg. annot. legi etiam ἐφίεσθαι. ^g Ἀγαθὸν N.C. Eustrat. et Andr. ^h Εὐδαιμονία, quam plurimi felicitatem vertunt, a Lamb. semper beatitudo transfertur; quæ melius ei respondet quam felicitas, quæ apud optimos Latini sermonis scriptores idem valet quod εὐτυχία, bonorum sc. externorum copia. ⁱ Vide Magnorum Moralium lib. i. cap. 4. et Eud. lib. ii. cap. 1. ^k Τί ἐστιν Ven. 1. et Andr.

berrium ferre potest. Ac de auditore quidem, qualis esse debeat, quoque modo accipiendum quidque sit, et quid nobis ad dicendum sit propositum, hæc proæmii loco dicta sint.

CAP. IV.

JAM vero repetitis iis, quæ supra diximus, quoniam omnis cognitio omneque adeo consilium bonum aliquod expetit, dicamus quidnam illud sit, quod ponimus a civili scientia expeti, et quod sit omnium rerum, quæ in actione versantur, summum bo-

num. De nomine quidem igitur inter plurimos fere convenit: beatitudinem enim et multitudo, et eruditi politique homines appellant: bene autem vivere et bene rem gerere idem quod beatum esse existimant. Sed quæ res sit beatitudo, de ea re vero omnis controversia est: neque vulgus et sapientes similiter eam declarant; alii enim aliquid eorum, quæ sunt in promptu et quæ manifesta sunt, esse volunt, ut voluptatem, aut divitias, aut honorem, alique aliud: sæpenu-mero autem etiam unus et i-

ἕτερον νοήσας μὲν γὰρ ὑγίαιαν, πυνόμενος δὲ πλεῖστον· συνε-
δότες δὲ εαυτοῖς ἀγνοίαν, τὰς μέγα τι καὶ ὑπὲρ αὐτὰς λέ-
γοντας θαυμάζουσιν. Ἐνιοὶ δὲ ὥντο παρὰ τὰ πολλὰ ταῦτα
ἀγαθὰ, ἄλλο τι καὶ αὐτὸ εἶναι, ὃ καὶ τοῖσδε πᾶσιν αἰτιὸν
ἐστὶ τῶν εἶναι ἀγαθὰ. ¹ Ἀπάσας μὲν ἔν ἐξετάζειν τὰς δόξας
ματαιώτερον ἴσως ἐστίν· ἱκανὸν δὲ τὰς μάλιστα ^k ἐπιπολαζέ-
σας, ἢ δοκῶσας ἔχειν τινὰ λόγον. Μὴ λανθανέτω δὲ ἡμᾶς,
ὅτι διαφέρουσιν οἱ ^l ἀπὸ τῶν ἀρχῶν λόγοι, καὶ οἱ ἐπὶ τὰς ἀρ-
χάς· εὖ γὰρ καὶ Πλάτων ἠγόρει τῶτο καὶ ἐζητεῖ, πότερον ἀπὸ
τῶν ἀρχῶν, ἢ ἐπὶ τὰς ἀρχάς ἐστιν ἡ ὁδός· ὥσπερ ἐν τῷ σα-
δῶ ἀπὸ τῶν ἀθλοθετῶν ἐπὶ τὸ πέρασ, ἢ ἀνάπαλιν. ² Ἀρκ-
τέον μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν γνωρίμων· ταῦτα δὲ διτλῶς· τὰ μὲν γὰρ
ἡμῖν, τὰ δὲ ἀπλῶς· ἴσως οὖν ἡμῖν γε ἀρκτέον ⁿ ἀπὸ τῶν ἡμῖν

¹ Eud. lib. i. cap. 3. ^k Ἐπιπολάζων proprie significat innatans, fluitans, in su-
perficie existens: per translationem eminens, notus vel minus reconditus. Andr. παρα-
φράζει περὶ ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ ὑπὸ πλεόνων νομιζόμενον. ^l Διὰ τῶν N C. Finis respectu
actionum habet rationem principii vel causæ, quia illæ ejus gratia suscipiuntur.
^m Ἀθλοθεταὶ magistrum certaminum, qui præmia tribuebant: hi stadli initio fede-
bant; inde est quod ἀπὸ τῶν ἀθλοθετῶν aliquando carceres, sive stadli initium
denotat. ² Post Analyt. lib. i. cap. 2. Phys. lib. i. cap. 1. Metaphys. lib. vii.
cap. 4. ⁿ Sc. ab actionibus. Principia vero et causæ vel simpliciter, vel na-
tura nota dicuntur: ea quippe natura prius adhibet, primumque in ea intuetur.

dem aliud: æger enim bonam
valetudinem, pauper divitias;
qui autem sibi ipsis ignoran-
tiæ conscii sunt, eos admiran-
tur, qui magna quædam et
ipforum facultate superiora
loquuntur. Quidam vero,
præter hæc complura bona,
aliud quoddam per se bonum
esse putabant, quod et his
omnibus, cur bona sint, cau-
sa est. Atque omnes quidem
opinionem expendere, fortasse
operam inanem sumere fue-
rit: satis autem erit, si eas
potissimum, quæ sunt insigni-
iores, quæve aliqua ratione
niti videntur, in medium pro-

feramus. Sed hoc ignorare
eas vias, quæ a principiis
proficiscuntur, et eas quæ ad
principia ferunt: recte enim
etiam Plato de hoc dubita-
bat, et quærebat, utrum via a
principiis ad fines, an a fini-
bus ad principia duceret: vel-
ut in stadio utrum ab iis qui
præmia proponunt ad calcem,
an contra. Initium enim ab
iis rebus, quæ notæ sunt,
sumendum est: hæ autem di-
cuntur duobus modis: aliæ e-
nim nobis notæ, aliæ per se
et absolute notæ sunt: for-
tasse igitur nobis initium ab

γνωρίμων. Διὸ δὲ τοῖς ὁ ἔστιν ἡχθαι καλῶς τὸ περὶ κα-
λῶν καὶ δικαίων, καὶ ὅλως τῶν πολιτικῶν ἀκασόμενον ἱκανῶς.
Ῥαρχὴ γὰρ τὸ ἔστι· καὶ εἰ τῶτο φαίνεται ἀρκέντως, οὐδὲν
προσδεήσει τῶν δόξων. Ὁ δὲ τοῖσδε ἢ ἔχει, ἢ λάβοι ἀν ἀρ-
χὰς ῥαδίως· ὃ δὲ μηδέτερον ὑπάρχει τῶτων, ἀκασάτω τῶν
Ἡσιόδου.

- “ Οὗτος μὲν πανήμιτος, ὅς αὐτὸς πάντα ^r νοήσῃ,
“ ὁ φρασσάμενος τὰ καὶ ἔπειτα καὶ ἐς τέλος ἡσιν ἀμείνω·
“ Ἐσθλὸς δὲ αὖ κακείνος, ὅς εὖ εἰπόντι πίθηται·
“ Ὅς δὲ καὶ μήτ’ αὐτὸς νοήσῃ, μήτ’ ἄλλος ἀκείων
“ Ἐν θυμῷ βάλληται, ὅδ’ αὖτ’ ἀκρήϊος ἀνὴρ.

ΚΕΦ. Ε΄.

ΗΜΕΙΣ δὲ λέγωμεν ὅθεν παρεξέστημεν· τὸ γὰρ ἀγαθὸν
καὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἐκ ἀλόγως εἰκάσιν ἐκ τῶν βίων

^o Ἡθ. C C C. Ven. 2. nobiscum vero legit Andr. Vide Vist. ^p Ἀρχὴ
Baf. in marg. Sic etiam in marg. C C C. recentiori vero manu: sed pro ἀρχῇ
facit quod infra sub finem cap. vii. repetitur. ^q Ἐχοι N C. Ven. 1. ἢ ante
ἔχει deest MSS. ^r Νοήσῃ N C. et El. Sic vulg. editt. quæ etiam αὐτῷ habent,
et postea αὐτῷ νέῃ, cui lectioni hæc postponenda non est, quam agnoscit Andr. et
MSS. ^s N C. et El. hic versus deest: cum Hesiodi non esse censuit Muretus,
quem videas. Hesiod. Ἔργων. v. 293. ^t Ἐκαστος ἀκολουθῶν τῷ οἰκίῳ βίῳ τὴν
εὐδαιμονίαν ἐρεῖσται, singuli pro suo, in quo versantur, vitæ genere, felicitatem defi-
niunt. Andr.

iis rebus sumendum est, quæ
sunt nobis notæ. Quocirca
qui de rebus honestis et justis,
et, ut semel dicam, de civili-
bus utiliter auditurus est, eum
oportet esse bene educatum
beneque moratum: principium
est enim scire rem ita esse;
quod si sit satis perspicuum, cur
ita sit non magnopere desidera-
bitur. Homo autem ejusmodi
aut jam tenet principia, aut
ea facile percipere ac tenere
possit; cui vero neutrum ho-
rum suppetit, audiat Hesiodi

versus:

Optimius est, sese qui novit cuncta
magistro,
Ad finem usque videns quæ semper
sunt meliora;
Est bonus ille etiam, qui paret recta
monenti:
At qui mentis inops aliorum audire
recusat
Consilia, hic malus est, telluris inu-
tile pondus.

CAP. V.

SED nos eo unde digressi
sumus orationem revoce-
mus: nam summum bonum
et beatitudinem non sine ra-
tione ex variis vitæ generi-

ὑπολαμβάνειν· οἱ μὲν πολλοὶ καὶ ^u Φορτικώτατοι τὴν ἡδονήν· διὸ καὶ τὸ βίον ἀγαπῶσι τὸ ἀπολαυστικόν. ¹ Τρεῖς γάρ εἰσι μάλιστα οἱ προέχοντες, ὅ, τε νῦν εἰρημένος, καὶ ὁ πολιτικός, καὶ τρίτος ὁ θεωρητικός. ^x Οἱ μὲν οὖν πολλοὶ παντελῶς ἀνδραποδάδεις φαίνονται, βοσκημάτων βίον προαιρούμενοι· τυγχάνουσι δὲ λόγῳ, διὰ τὸ πολλὰς τὴν ἐν ταῖς ἐξουσίαις ὁμοιοπαθεῖν Σαρδαναπάλῳ· οἱ δὲ χαριέντες καὶ πρακτικοὶ τιμὴν τῷ πολιτικῷ βίῳ χροῶνται τὸ τέλος· φαίνεται δὲ ἐπιπολαιότερον εἶναι τῷ ζήλῳ· δοκεῖ γὰρ ἐν τοῖς τιμῶσι μᾶλλον εἶναι, ἢ ἐν τῷ τιμαμένῳ· τὰγαθὸν δὲ οἰκῶν τι καὶ δυσαφαίρετον εἶναι μαντεύμεθα. ² Ἐτι δὲ εἰκάσι τὴν τιμὴν διάκειν, ἵνα πιτεύωσιν ἑαυτὰς ἀγαθὰς εἶναι· ζητῶσι γὰρ ὑπὸ τῶν φρονίμων τιμᾶσθαι, καὶ παρ' οἷς γινώσκονται,

^u Per maximo odio digni verti vult Vist. ¹ Eud. lib. i. cap. 4. ^x Distinctionem hanc sequuntur etiam aliae editt. Sequentia tamen hanc videntur postulare, οἱ μὲν ἂν πολλοὶ παντελῶς ἀνδραποδάδεις, φαίνονται βοσκημάτων βίον προαιρούμενοι· nam hujus membri redditio est, οἱ δὲ χαριέντες καὶ πρακτικοὶ, τιμὴν. Sylh. Ὁμοιοπαθεῖν El. ² Minus exquisitum et levius atque minus solidum; qualia sunt, quæ supra aquas fluitant.

bus existimare videntur: vulgus quidem et ineptissimi stolidissimique homines esse voluptatem: itaque eam etiam vitam amplectuntur, quæ tota in perfruendis voluptatibus consumitur. Tria enim sunt vitæ genera quæ maxime antecellunt, unum quod modo diximus, alterum civile, tertium id quod in contemplatione et cognitione rerum versatur. Ac multitudo quidem mancipiorum simillima est, ut quæ pecudum vitam cæteris anteponat: sed probabili ratione, cur ita sentiat, nititur, eoque patienter auditur, quod complures eorum, qui potestate et auctoritate præditi sunt, similibus,

atque Sardanapalus, animi affectibus serviunt: politi vero homines et ii, qui ad agendum se contulerunt, beatitudinem in honore positam esse putant; fere enim vitæ civili hic propositus finis est: sed videtur eo, quem quærimus, infirmior minusque stabilis esse: est enim honor situs in iis potius, qui honorem deferunt, quam in eo, qui honore afficitur: at summum bonum proprium quiddam et ejusmodi, quod haud facile eripi possit, esse auguramur. Præterea vero honorem eo persequi videntur, ut credant se ipsos bonos esse: itaque coli se atque honore affici a prudentibus, et ab iis, qui-

καὶ ἐπ' ἀρετῇ· ὁ δὲ ὅτι κατὰ γε τούτους ἡ ἀρετὴ ^a κρείττων. Τάχα δὲ καὶ μᾶλλον ἂν τις τέλος τῷ πολιτικῷ βίῳ ταύτην ὑπολάβοι· φαίνεται δὲ ^b ἀτελεστέρα καὶ αὐτῇ δοκεῖ γὰρ ἐνδέχεσθαι καὶ καθεύδειν ἔχοντα τὴν ἀρετὴν, ἢ ἀπραγτεῖν διὰ βίῳ, καὶ πρὸς τέτοις κακοπαθεῖν καὶ ἀτυχεῖν τὰ μέγιστα· τὸ δὲ ἔστω ζῶντα ἔδωκεν αὐτὸν εὐδαιμονίσαιεν, ^c εἰ μὴ ^d θεῶν διαφυλάττων. Καὶ περὶ μὲν τῶν αὐτῶν ἱκανῶς γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἐγκυκλίοις εἴρηται περὶ αὐτῶν. Τρίτος δὲ ἐστὶν ὁ θεωρητικός, ὑπὲρ οὗ τὴν ἐπίσκεψιν ^e ἐν τοῖς ἐπομένοις ποιησόμεθα· ὁ δὲ ^f χρηματιστὴς βιαίος τίς ἐστι, καὶ ὁ πλεῖστος δὲ ὅτι οὐ τὸ ζητῶμενον ἀγαθόν· χρησίμων γὰρ καὶ ἄλλῃ χάριν. Διὸ μᾶλλον τὰ πρότερον λεχθέντα τέλη τις ἂν ὑπο-

^a Quidam libri veteres κρείττων (sic MSS. et Ven. 1. et 2.) idque mihi concinnius videtur. Muret. ^b Ἀσθενέστερα N C. ^c ἢ μὴ Ven. 1. ^d Θεῶν quælibet interdum propositio est; interdum tamen pro ea nominatim usurpatur, quæ admirabilis, incredibilis, simillima paradoxis existimatur: quod docet Aristot. i. Top. ^e Varie de hujus vocabuli significatione sentiunt eruditi: alii id carmina quædam, alii libros quosdam, qui omnium artium et scientiarum doctrinam, quam ἐγκυκλοπαιδείαν dixerunt, continebant, significare volunt: quidam autem idem esse quod ἐκτελεστικά. Vide Eustrat. et Gruch. ^f Lib. x. ^g Χρηματιστής Baf. in marg. et Andr. Potest esse vel βίος χρημ. vel ἀνδραποδιστής, potius vero βίος. βιαίος βίος interpretari licet vel vitæ genus rapax, vel quod civis est ple-

bus noti sunt, et virtutis nomine, volunt: perspicuum igitur est, horum quidem iudicio, virtutem honore melius quiddam esse. Atque hanc potius fortasse aliquis vitæ civilis esse finem statuerit: sed hæc ipsa quoque imperfecta et manca quodammodo videtur esse: contingere enim posse videtur, ut qui virtute sit præditus, aut dormiat, aut in tota vita nihil agat, et præterea maximis in malis et calamitatibus versetur: eum autem, qui ita vivat, nemo in beatis numeraverit, nisi qui propositum admirabile et ab-

horrens a communibus hominum sensibus tueri velit. Ac de his quidem satis: nam de eis abunde etiam in Encycliciis dictum est. Tertium vitæ genus est quod in rerum contemplatione cognitioneque consumitur, quod posterius considerabimus: quæ autem vita in pecuniæ quærendæ studio versatur, ea laboriosa est minimeque vitalis, et profecto in divitiis non est id bonum, quod quærimus, positum: illæ enim utiles sunt duntaxat et propter aliud expetendæ. Quapropter eos potius, quos supra exposuimus,

λάβοι· δι' αὐτὰ γὰρ ἀγαπᾶται· φαίνεται δ' ἐδὲ ἐκεῖνα·
ἐκαίτοι πολλοὶ λόγοι πρὸς αὐτὰ καταβεβληνται. Ταῦτα
μὲν οὖν ἀφείδω.

ΚΕΦ. 5'.

ΤΟ δὲ καθόλου βέλτιον ἴσως ἐπισκεψάσθαι, καὶ διαπε-
ρῆσαι πῶς λέγεται, καίπερ πρῶτοντες τῆς τοιαύτης
γινόμενης ζητήσεως, διὰ τὸ ἡ φίλος ἀνδρας εἰσαγαγεῖν τὰ
εἶδη. Δόξαι δ' ἂν ἴσως βέλτιον εἶναι, καὶ δεῖν, ἐπὶ σωτηρίᾳ
γε τῆς ἀληθείας, καὶ τὰ οἰκεία ἀναιρεῖν, ἄλλως τε καὶ φι-
λοσόφους ὄντας· ἐμφοῖν γὰρ ὄντων φίλων, ὅσιον προτιμᾶν τὴν
ἀλήθειαν. Οἱ δὲ ἰκομίσαντες τὴν δόξαν ταύτην, ἐκ ἐποῖαν
ιδέας ἐν οἷς τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον ἔλεγον· διόπερ ἐδὲ τῶν
ἀριθμῶν ιδέαν κατεσκευάζον. Τὸ δὲ ἀγαθὸν λέγεται καὶ
ἐν τῷ τί^κ ἐστι, καὶ ἐν τῷ ποιῶ, καὶ ἐν τῷ πρὸς τι· τὸ ἦ καθ'

num et minime tranquillum. Lambinus testatur in 2 codd. se legisse βίος ἄδιος,
quam lectionem haud ineleganter expressit. Sc. a veteribus, quorum alii in
honore, alii in voluptate summum bonum collocarunt. Eud. lib. i. cap. 8.
Mag. Moral. lib. i. cap. 1. et cap. 4. hujus lib. Platonem et illos, qui ab eo
erant, intelligit. ¹ Νομισαντες Cam. ^k Ἐστὶ δεστ N C. El. et Ven. 2.

fines esse merito quis existi-
maverit; propter se enim ad-
amantur: veruntamen ne illi
quidem bonorum videntur esse
fines: atqui multæ rationes ad
ea ostendenda ac probanda sunt
allatae. Sed hæc missa facia-
mus.

CAP. VI.

UNIVERSUM autem bo-
num considerare, quoque
mododicatur quærere, fortasse
præstiterit, tametsi nobis sit
hæc quæstio lubrica sane at-
que ardua futura, propterea
quod homines amici ideas in-
troduxerunt. Fortasse autem

præstare, atque adeo oportere
videatur, veritatis tuendæ cau-
sa, vel nostra ipsorum decreta
evertere, præsertim cum e-
tiam nos Philosophi finius:
nam cum utraque cara sint,
tum pium est amicis antiqui-
orem habere veritatem. Qui
porro hanc opinionem attule-
runt, non faciebant earum
rerum ideas in quibus prius
et posterius aliquid esse dice-
rent: itaque ne numerorum
quidem ideam constituebant.
At bonum et in substantia
dicitur, et in qualitate, et in
eo, quod ad aliquid refertur:
id autem, quod per se est, et

αὐτὸ καὶ ἡ ἐσία πρότερον τῇ φύσει τῷ πρὸς τι· ¹ παραφυσάδ,
γὰρ τῷ εἶναι, καὶ συμβεβηκότι τῷ ὄντος· ὥς· ἐκ ἂν εἴη κοινή
τις ἐπὶ τέτων ιδέα. Ἔτι, ἐπεὶ ^m τὰ ἀγαθὸν ἰσαχῶς λέγεται
τῷ ὄντι· καὶ γὰρ ἐν τῷ τί λέγεται, οἷον ὁ θεὸς, καὶ ὁ νοῦς, καὶ
ἐν τῷ ποιῶ, αἱ ἀρεταί, καὶ ἐν τῷ ποσῷ, τὸ μέτριον, καὶ ἐν τῷ
πρὸς τι, τὸ χρήσιμον, καὶ ἐν ⁿ χρόνῳ, καιρὸς, καὶ ^o ἐν τόπῳ,
διαίτα, καὶ ἕτερα τοιαῦτα· δῆλον, ὡς ἐκ ἂν εἴη κοινὸν τι
καθόλου καὶ ἐν· οὐ γὰρ ἂν ἐλέγετο ἐν πάσαις ταῖς κατη-
γορίαις, ἀλλ' ἐν μιᾷ μόνῃ. Ἔτι δὲ, ἐπεὶ ^r κατὰ μίαν ιδέαν
ῤ μία καὶ ἐπιστήμη, καὶ τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων ἢ ἂν μία τις
ἐπιστήμη· νῦν δ' εἰσὶ πολλαὶ καὶ τῶν ὑπὸ μίαν κατηγορίαν,
οἷον καιρῶ, ἐν πολέμῳ μὲν στρατηγική, ἐν νόσῳ δὲ ἰατρική·
⁹ καὶ τῷ μετρίῳ, ἐν τροφῇ μὲν ἰατρική, ἐν πόνοις δὲ γυμνα-
σική. Ἀπορήσειε δ' ἂν τις τί ποτε καὶ βέλονται λέγειν ^r αὐ-

¹ Παραφυσάδ dicitur de eo, quod alteri accrescit, ut ramus arbori. ^m Sine ar-
ticulo legunt Camot. et C C C. ⁿ Ἐν τῷ χρόνῳ MSS. ^o Ἐν τῷ πᾶσι optimus
liber apud Vist. Eustrat. et Andr. ^p Μία τις ἐπιστ. Ven. 1. et 2. ⁹ Καὶ τοῦ
μετρίου, ἐν τροφῇ μὲν ἰατρική defunt N C. Vet. Interp. et El. hujus vero in marg.
scribuntur. ^r Αὐτὸ ἰσάσθαι N C. Ven. 2. ipsum quodque: sic Plato appellat uni-

substantia, eo, quod ad ali-
quid refertur, prius est natu-
ra: hoc enim arboris pullo,
eique rei, quæ ei, quod est,
accidit, simile est: itaque nec
possit in his esse idea aliqua
communis. Præterea, quo-
niam bonum totidem modis
dicitur, quot id quod est; (nam
et in substantia dicitur, ut
Deus, et mens; et in quali-
tate, ut virtutes; et in quan-
to, ut mediocritas; et in iis,
quæ ad aliquid referuntur, ut
utilitas; et in tempore, ut oc-
casio; et in loco, ut domici-
lium, seu diversorium, et alia
hujus generis:) perspicuum est
commune aliquod et unum

bonum universum esse non
posse; non enim in omni-
bus categoriis, sed in una sola
diceretur. Præterea, quoni-
am eorum omnium, quæ una
idea continentur, una etiam
scientia est, necesse quoque
esset bona omnia una scientia
comprehendi: nunc autem
scientiæ plures sunt etiam
eorum, quæ uni categoriæ
subiecta sunt, ut occasionis,
in bello ars imperatoria, in
morbo medicina; et medio-
critatis, in victu medicina,
in laboribus, ars ea quæ ad
exercitationem corporis per-
tinet. Sed quærat aliquis,
quid sibi velit apud illos ip-

τητος· τιμῆς δὲ, καὶ Φρονήσεως, καὶ ἡδονῆς, ἕτεροι καὶ διαφέ-
ροντες οἱ λόγοι ταύτῃ ἢ ἀγαθῇ. Οὐκ ἔστιν ἄρα τὸ ἀγαθὸν
κοινόν τι κατὰ μίαν ιδέαν. Ἀλλὰ πῶς δὴ ἡ λέγεται; οὐ γὰρ
ἔοικε τοῖς γε ἀπὸ τύχης ὁμωνύμοις· ἀλλ' ἄρα γε τῷ ἰατρικῷ
ἐνός εἶναι, ἢ πρὸς ἐν ἅπαντα^κ συντελεῖν; ἢ μᾶλλον κατ'
ἀναλογίαν; ὡς γὰρ ἐν σώματι ὄψις, ἐν ψυχῇ νῆς, καὶ ἄλλο
δὴ ἐν ἄλλῳ. Ἀλλ' ἴσως ταῦτα μὲν ἀφετέον^ι τὸ νῦν· ἐξα-
κριθεῖν γὰρ ὑπὲρ αὐτῶν^μ ἄλλης^ι ἂν εἴη φιλοσοφίας οἰκειό-
τερον· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῆς ιδέας· εἰ γὰρ καὶ ἔστιν^ν ἐν τι τὸ
κοινὴν κατηγορούμενον ἀγαθόν, ἢ χωριστόν τι αὐτὸ κατ' αὐτὸ,
δῆλον, ὡς οὐκ ἂν εἴη πρακτὸν ἔδὲ κτητὸν ἀνθρώπων· νῦν δὲ
τοιούτων τι ζητεῖται. Τάχα δὲ τῷ δοῦναι ἂν βέλτιον εἶναι
γνωρίζειν αὐτὸ πρὸς τὰ κτητὰ καὶ πρακτὰ τῶν ἀγαθῶν· οἷον
γὰρ παράδειγμα τῶν ἔχοντες, ὁ μᾶλλον² εἰσόμεθα καὶ τὰ ἡμῖν

^h λέγονται. Vet. Interp. Argyr. et Andr. ⁱ Ἐφ' ἑνὶ Ven. 1. et Bas. in marg.
^k Συντελεῖν Bas. in marg. ^l Τῶν Ven. 2. ^m Ἄλλῃ ἂν εἴη φιλοσοφία Andr.
ⁿ Metaphys. multis in locis. ^o Ἐν τι καὶ κοινὴ Ven. 2. ^p Μᾶλλον deest Ven.
2. et Eufkrat. Andr. non legisse videtur. ² Polit. lib. vi. cap. ult.

ruffa, candoris: at honoris,
et prudentiæ, et voluptatis
dissimiles ac dispares sunt de-
finitiones, qua bona sunt.
Non est igitur summum bo-
num commune quiddam, quod
una idea constet. Quoniam
igitur modo dicitur? non e-
nim simile est iis, quorum
fortuito nomen est commune;
an quia ab eo uno proficiscun-
tur omnia? an quod in unum
omnia definunt? an potius
proportionem? scilicet ut in
corpore videndi sensus, mens
in animo, et aliud in alio.
Sed hæc fortasse in præsentibus
omittenda: nam ad dis-
putandum de iis subtilius alia

Philosophia accommodatio-
esse videatur: similiter etiam
de idea; nam etsi aliquod
est unum bonum, quod com-
muniter de multis dicatur,
aut quod sit ab aliis sejun-
ctum et ipsum per se, id ni-
mirum nec in actionem hu-
manam cadere, nec ab homi-
ne comparari potest: nunc
autem tale aliquid quaeritur.
Sed fortasse satius esse duxerit
quispiam id cognitum habere
ad ea bona, quæ possideri
quæque agi possunt, compa-
randa: nam cum ipsum tan-
quam exemplar nobis propo-
situm habebimus, facilius ea
quoque, quæ nobis bona sunt,

ἀγαθὰ· καὶ εἰδῶμεν, ἐπιτευζόμεθα αὐτῶν. Πιθανότατα
μὲν^ρ ἔχει τινὰ ὁ λόγος, εἰκοι δὲ ταῖς ἐπισήμαις διαφω-
νῆν· πᾶσαι γὰρ ἀγαθῆς τινος ἐφάμεναι, καὶ τὸ ἐνδεὲς ἐπιζη-
τῆσαι, παραλείπῃσι τὴν γνώσιν αὐτῶν· καίτοι βοήθημα τη-
λικῆτον ἅπαντας τῆς τεχνίτας ἀγνοεῖν, καὶ μηδὲ ἐπιζητῆν,
ἐκ εὐλογον. Ἀπορον δὲ καὶ τί ὠφελήσεται ὑφάντης ἢ
τέκτων πρὸς τὴν αὐτῆς τέχνην, εἰδὼς αὐτὸ τὰγαθόν· ἢ πῶς
ιατρικώτερος ἢ στρατηγικώτερος ἔσται, ὁ τὴν ιδέαν αὐτὴν^ι τε-
θεαμένος· φαίνεται μὲν γὰρ ἔδὲ τὴν ὑγίαν ἔως ἐπισκοπεῖν
ὁ ἰατρὸς, ἀλλὰ τὴν ἀνθρώπου, μᾶλλον δὲ ἴσως τὴν τῆδε^κ
κατ' ἑκάστον γὰρ ἰατρεύει. Καὶ περὶ μὲν τούτων ἐπὶ τοσ-
ῶτον εἰρήσθω.

ΚΕΦ. Ζ΄.

ΠΑΛΙΝ δὲ ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τὸ ζητούμενον ἀγαθόν, τί
ποτ' ἂν εἴη· φαίνεται μὲν γὰρ ἄλλο ἐν ἄλλῃ πράττει καὶ

^ρ Οὐκ deest in Vet. Interp. ^ι Ὡς περὶ ἰατρικῆς μὲν τὸ ἐλθεῖν πρὸς τὴν ὑγίαν ἰα-
τρικῆς, γυμνασικῆς δὲ πρὸς τὴν ἀνδρείαν. Andr. ^κ Θεασάμενος Ven. 2.

et cognoscemus, et cognita
consequemur. Atqui proba-
biliter quidem hæc dicuntur,
sed a scientiis atque artibus
plurimum videntur discrepare:
nam cum aliquod bonum
omnes expetant, et id quod
deest requirant, ejus tamen
cognitionem prætermittunt:
atqui non est verisimile aut
consentaneum artifices om-
nes tantum adjumentum fu-
isse ignoraturos, ac ne requisi-
turos quidem. Illud quoque
maxime dubium et pene in-
explicabile est, quidnam uti-
litatis ad artem suam textor
aut faber ex ipsius summi
boni cognitione consecuturus

fit: aut quo tandem modo
vel ad medendum, vel ad ex-
ercitum ducendum aptior sit
futurus is, qui ideam ipsam
contemplatus fuerit: videtur
enim medicus ne valetudi-
nem quidem hoc modo in-
spicere, sed hominis, immo
fortasse hujus hominis potius:
singulis enim hominibus
medicinam adhibet. De his
igitur hæcenus dictum sit.

CAP. VII.

NUNC autem ad id bo-
num, quod quaeritur,
revertamur, et quid illud sit
videamus: aliud enim in alia
actione et arte videtur esse:

τέχνη· ἄλλο γὰρ ἐν ἰατρικῇ, καὶ στρατηγικῇ, καὶ ταῖς λοιπαῖς ὁμοίως. Τί ἔν' ἐκάστη τὰγαθόν; ἢ οὐ χάριν τὰ λοιπὰ πράττεται; τὸτο δ' ἐν ἰατρικῇ μὲν ὑγίεια, ἐν στρατηγικῇ δὲ νίκη, ἐν οἰκοδομικῇ δὲ οἰκία, ἐν ἄλλῳ δὲ ἄλλο· ἐν ἀπάσῃ δὲ πράττει καὶ προαιρέσει τὸ τέλος· τέττε γὰρ ἕνεκα τὰ λοιπὰ πράττεισι πάντες. Ὡς' εἴ τι τῶν πρακτῶν ἀπάντων ἐστὶ τέλος, τὸτ' ἂν εἴη τὸ πρακτὸν ἀγαθόν· εἰ δὲ πλείω, ταῦτα.

^u Μεταβαίνων ^x δὴ ὁ λόγος, εἰς τὸ αὐτὸ ἀφίκεται. Τὸτο δ' ἔτι μᾶλλον διασαφῆσαι περατέον· ἔπει δὲ πλείω φαίνεται τὰ τέλη, τέτων δ' αἰρέμεθα τίνα δι' ἕτερα, οἷον πλῆστον, ^z αὐλῆς, καὶ ὅλως τὰ ὄργανα· δῆλον, ὡς ἔκ' ἐστὶ πάντα τέ-

^s Ἐκάστης Ven. 2. ^t Quidam pro εἴ τι legunt εἰ ἐν τι. Sylb. ^u Μεταβαίνων, γὰρ ὁ λόγος ἔδεν ἦναι πλέον, ἀλλ' εἰς τὸ αὐτὸ ἀφίκεται, ὃ ἐν τοῖς προοιμίοις ἐλέγχμεν, ὅτι τὸ πάσης πράξεως τέλος, τὸτο ἂν εἴη τὸ ἀγαθόν ἢ τὸ ἄριστον. Andr. Πολλὰ οὐκ ὅτι ὁ λόγος ἐν τῇ ζητήσει, ἢ ἀπ' ἄλλου εἰς ἄλλο μετατιθέμενος, εἰς τὸτο ἔτι καταντῇ, θὰν ὁ λόγος ἐν τῇ ζητήσει, καὶ εἰ ἐν ἑστί, καὶ εἰ ἐν ἑστί, ἢ πολλὰ. Eustrat. ^x Δι' τὸ ἀμφισχητῶν περὶ τῶν τελῶν ἀγαθῶν τί ἐστι, καὶ εἰ ἐν ἑστί, ἢ πολλὰ. Eustrat. ^z Respexit forsan ad sermonem quen-
dam Socratis, qui dicere solebat, ut tibiæ non sunt χρήματα nisi illis, qui eis uti scirent, ita ne opes quidem. ^a Hæc oratio neque eandem suavitatem, neque eandem vim habere in Latino sermone potest, quam in Græco habet, propter similitudinem et affinitatem duarum vocum Græcarum τέλος et πλείων, quam La-
tini non assequuntur. Cum enim τὸ τῶν τελῶν ὄνομα modice inflexum sit ἀπὸ τοῦ τήλους, ἵκασον πρῶτον ταύτην τέλειον λέγεται, ἢ τήλους λόγον ἔχει. Jam ea, quæ ad aliud referuntur, quatenus talia sunt, οὐ δέχονται τὸν τῶν τέλους λόγον. Sunt igitur, ut poetæ dicunt, quidam ἀγαθοὶ γάμοι, et νύμφαι ἀνυμφοί, ita τινὰ τέλη ἀτελή: quasi Latine dicas, fines qui fines non sunt: cuiusmodi sunt divitiæ, tibiæ, omni-
noque instrumenta. Mur.

siquidem aliud est in medi-
cina, aliud in arte imperato-
ria, et in reliquis artibus eo-
dem modo. Quodnam igitur
cuique actioni artique bonum
est? nonne id cuius causa
aguntur cætera? hoc autem
in medicina bona valetudo
est, in arte imperatoria victo-
ria, in arte ædificandi do-
mus, aliudque in alia; in
omni autem actione et con-
silio finis: quandoquidem hu-
jus causa omnes agunt reli-
qua. Quocirca si quis est

omnium rerum, quæ in acti-
one versantur, finis, hoc erit
bonum, quod in actionem
cadit: si plures, hæc e-
runt bona. Sed dum huc et
illuc vagatur oratio, eodem
revoluta est. Verum danda
nobis opera est, ut hoc pla-
nius explicemus: quoniam
igitur plures videntur esse fi-
nes, atque ex his aliquos
propter alios expetimus, ut
divitias, tibiæ, et uno nomine
instrumenta: perspicuum est
non omnes esse perfectos.

λεια. Τὸ δ' ἄριστον τέλειόν τι φαίνεται· ὥς' εἰ μὲν ἐστὶν ἐν
τι μόνον τέλειον, τὸτ' ἂν εἴη τὸ ζητῶμενον· εἰ δὲ πλείω, τὸ
τελειότατον τέτων. Τελειότερον δὲ λέγομεν τὸ κατ' αὐτὸ
διωκτὸν τῶν δι' ἕτερον, καὶ τὸ μηδέποτε δι' ἄλλο αἰρετὸν τῶν
^b καὶ κατ' αὐτὰ καὶ διὰ τῶν αἰρετῶν· καὶ ἀπλῶς δὴ τέλειον
τὸ κατ' αὐτὸ αἰρετὸν αἰεὶ, καὶ μηδέποτε δι' ἄλλο. Τοιῦτον δ' ἢ
ἡ εὐδαιμονία μάλιστα εἶναι δοκεῖ· ταύτην γὰρ αἰρέμεθα αἰεὶ
δι' αὐτήν, καὶ ἐδέποτε δι' ἄλλο· τιμὴν γ', καὶ ἡδονήν, καὶ νῆν,
καὶ πᾶσαν ἀρετὴν αἰρέμεθα μὲν καὶ δι' αὐτά· (μηδενὸς γὰρ
ἀποβαίνοντος, ἐλοίμεθα ἂν ἕκαστον αὐτῶν) αἰρέμεθα γ' καὶ
τῆς εὐδαιμονίας χάριν, διὰ τέτων ὑπολαμβάνοντες εὐδαιμο-
νήσιν· τὴν δ' εὐδαιμονίαν ἐδὲς αἰρεῖται τέτων χάριν, ἐδὲ
ὅλως δι' ἄλλο. Φαίνεται δὲ καὶ ἐκ τῆς αὐταρκείας τὸ αὐτὸ
συμβαίνειν· τὸ γὰρ τέλειον ἀγαθὸν αὐταρκες εἶναι δοκεῖ· τὸ

^b Καὶ deest Cam. El. et N C. ^c Si eas voces, quas hic Aristot. conjungit, spectes, videtur appellatione τῶν νῦν improprie φρόνησιν intelligere: infra enim sic ait, τοῖς μὲν γὰρ ἀρετῇ, τοῖς δὲ φρόνησις, ἄλλοις δὲ σοφίᾳ τις εἶναι δοκεῖ, de beatitudine verba faciens.

Summum autem bonum per-
fectum quiddam videtur: si
quis ergo unus undique per-
fectus sit, hoc erit bonum,
quod quaerimus: si plures,
horum absolutissimus. Atqui
quod propter se expetendum
est, eo, quod propter aliud
expetitur, perfectius esse dici-
mus, et quod nunquam pro-
pter aliud optabile est, iis quæ
et propter se, et propter aliud
eliguntur: denique absolute
perfectum est id, quod propter
se semper eligitur, nunquam-
que propter aliud. Talis au-
tem videtur esse in primis
beatitudo: hanc enim propter
se semper, et nunquam pro-
pter aliud optamus: at vero
honorem, et voluptatem, et

mentem sanam ac vegetam,
et omnem virtutem, cum
propter se illas quidem sequi-
mur; (nam etiam si nullum ex
iis fructum percepturi esse-
mus, tamen eorum unum-
quidque optaremus;) tum ve-
ro beatitudinis causa expeti-
mus, quod existimemus nos
his adjumentis fretos atque
instructos beatos futuros: at
beatitudinem nemo neque ha-
rum, neque alius omnino rei
causa expetit. Idem porro
etiam ex ea copia, qua per se
ipsa homo contentus vivit,
effici videtur: id enim bo-
num, quod undique perfe-
ctum est, ipsum per se satis
esse, nullamque rem exter-
nam desiderare videtur: satis

δι' αὐταρκες λέγομεν ἐκ αὐτῶ μόνῳ τῷ ζῶντι βίον μονώτην, ἀλλὰ καὶ γονεῦσι, καὶ τέκνοις, καὶ γυναικί, καὶ ὅλως τοῖς φίλοις, καὶ πολίταις· ἑπειδὴ φύσις πολιτικὸν ἄνθρωπος. Τέτων δὲ ληπέος ὅρος τις ἐπεκτείνοντι ὅτι ἐπὶ τὰς γονεῖς, καὶ τὰς ἀπογόνους, καὶ τὸ φίλων τὰς φίλους, εἰς ἄπειρον πρόεισιν. Ἀλλὰ τὸτο μὲν εἰσαυθις ἐπισκεπτόν· τὸ δὲ αὐταρκες τίθεμεν, ὃ μόνον, αἰρετὸν ποιεῖ τὸν βίον καὶ μηδενὸς ἐνδεᾶ. Τοῖστον δὲ τὴν εὐδαιμονίαν οἰόμεθα εἶναι· ἐτι δὲ πάντων αἰρετωτάτην, μὴ συναριθμημένην· συναριθμημένην δὲ, δηλον ὡς αἰρετωτέραν μετὰ τῶ ἐλαχίστῃ τῶ ἀγαθῶν ὑπέρουχῃ γὰρ ἀγαθῶν γίνεται τὸ προσιδέμενον· ἀγαθῶν δὲ τὸ μᾶλλον, αἰρετώτερον αἰεὶ. Τέλειον δὲ τι φαίνεται καὶ αὐταρκες ἡ εὐδαιμονία, τῶν πρακτῶν ἕστα τέλος. Ἀλλ' ἴσως τὴν μὲν

¹ Polit. lib. i. cap. 2. ² Plures scripti (et Andr.) ὁ μόνον, ἄριστον καὶ αἰρετόν: quam lectionem refert Vet. Interp. vereor tamen ne acceptum sit, quod accrevit, ex interpretis paraphrasi, in qua id verbum est. Argyr. certe non recipit. Viss. Illud ἄριστον deest. MSS. In marg. El. scribitur secunda manu. ³ Ἀγαθῶν Ven. 2. ⁴ Ἀγαθῶν Ven. 2. ⁵ Πάντων τῶν πρακτῶν Ven. 1. et 2.

esse autem ipsum per se id dicimus, non quod ipsi soli vitam solivagam et solitariam agentis, sed quod et parentibus, et liberis, et coniugi, et (ut semel dicam) amicis, et civibus satis est: quandoquidem homo ad vitam societatemque civilem natus est. Veruntamen horum certus quidam constituendus finis est: nam si porrigemus ad parentes, ad posteros, amicorumque amicos, abibit res in infinitum. Sed de hoc quidem alio loco postea videbimus: copiam autem per se ipsam abunde bonis omnibus cumulata ponimus eam, quæ ab aliis bonis deserta vitam efficit optabilem, nulli-

usque rei indigentem. Tale autem quiddam beatitudinem esse arbitramur; atque adeo maxime omnium optandam, etiam si cum alio bono non coniungatur: quod si cum aliquo vel minimo bono coniungatur, erit nimirum optabilior magisque sumenda; id enim quod accedit bonorum excellentiam gignit atque efficit: at quo bonum aliquod majus est, eo magis semper optandum. Hoc igitur perspicuum est, beatitudinem perfectam quiddam esse, et se ipso contentum bonisque omnibus per se cumulatam, cum rerum omnium, quæ in actione positæ sunt, sit extremum. Sed fortasse

εὐδαιμονίαν τὸ ἄριστον λέγειν, ὁμολγούμενόν τι φαίνεται· ποθέσθαι δὲ ἐναργέστερον τί ἐστιν ἢ ἐτι λέγεσθαι. Τάχα δὲ γένοιτ' ἂν τὸτο, εἰ ληφθῇ τὸ ἔργον τῶ ἀνθρώπου ὥσπερ καὶ αὐλητῇ, καὶ ἀγαλματοποιῷ, καὶ παντὶ τεχνίτῃ, καὶ ὅλως ὅν ἐστιν ἔργον τι καὶ πράξις, ἐν τῷ ἔργῳ δεκεῖ τὸ ἀγαθὸν εἶναι καὶ τὸ εὖ· ἔτω δόξειεν ἂν καὶ ἀνθρώπῳ, εἴπερ ἐστὶ τι ἔργον αὐτοῦ. Πότερον ἐν τέκτονος μὲν καὶ σκυτέως ἐστὶν ἔργα τινὰ καὶ πράξεις; ἀνθρώπου δὲ ἕδεν ἐστὶν, ἀλλ' ἄργον πέφυκεν; ἢ καθάπερ ὀφθαλμῷ, καὶ χειρὶ, καὶ ποδὶ, καὶ ὅλως ἐκάσθῃ τῶ μορίῳ, φαίνεται τι ἔργον, ἔτω καὶ ἀνθρώπου παρὰ πάντα ταῦτα δείη τις ἂν ἔργον τι; Τί ἐν τῷ τῷ ἂν εἴη ποτέ; τὸ μὲν γὰρ ζῆν κοινὸν εἶναι φαίνεται καὶ τοῖς φυτοῖς· ζητεῖται δὲ τὸ ἴδιον· ἀφορισέον ἄρα τὴν θρεπτικὴν καὶ αὐξητικὴν ζωὴν. Ἐπομένῃ δὲ αἰσθητικὴ τις ἂν εἴη· φαίνεται δὲ καὶ αὕτη κοινὴ καὶ ἵππῳ, καὶ βοῖ, καὶ παντὶ ζῳῷ. Λέπεται δὲ πρακτικὴ

¹ Ἐτι Ven. 2. N C. et Andr. non agnoscunt. ² Mag. Moral. lib. i. cap. 4. et 5. Eud. lib. ii. cap. 1. ³ Δὲ Cam. omittit. ⁴ Καὶ αὐτῇ, ζῶν N C. non habet: ζῶν deest Cam. ⁵ Ἐπομένως Ven. 1.

dicet aliquis beatitudinem, sine controversia, summum bonum esse: verum ut planius, quid ea sit, ostendamus, desideratur. Hoc igitur facile assequemur, si opus ac munus hominis sumptum fuerit: ut enim tibicini, et statuarum fictori, omnique adeo artificii, et omnino iis qui opus aliquod efficiunt, actionemque aliquam obeunt atque exercent, in opere ipso bonum et perfectio consistere videtur; sic et homini, si quod est ejus opus et munus, in eo ipso bonum ejus et bene vivere positum esse videatur. Ergo fabri et futoris aliqua sunt opera et aliquæ actiones: hominis erit nul-

lum, atque ad desidiam inertiamque natus reperietur? an potius ut oculi, manus, pedis, singularumque adeo partium suum cuiusque opus ac munus est, sic hominis quoque, præter hæc omnia, opus aliquod esse statuemus? Quodnam igitur hoc tandem erit? nam vivere quidem cum stirpibus et plantis ei videtur esse commune; at proprium hominis opus quaeritur: itaque vita alendi augendique vi ac facultate prædita removenda est. Quæ autem proxime sequitur, in ea vis quædam sentiendi videtur esse posita: at etiam hæc communis nobis est cum equo, et bove, et animantibus omnibus. Re-

τις τῶ λόγον ἔχοντος· τέττα δὲ τὸ μὲν, ὡς ἐπιπειθὲς λόγῳ, τὸ δὲ ὡς ἔχον καὶ διανοόμενον. ^m Διτῶς δὲ καὶ ταύτης λεγομένης, τὴν κατ' ἐνέργειαν θετέον· κυριώτερον γὰρ αὕτη δοκεῖ λέγεσθαι. ⁿ Εἰ δὲ ἔστιν ἔργον ἀνθρώπου ψυχῆς ἐνέργεια κατὰ λόγον, ἢ μὴ ἀνευ λόγου· τὸ δὲ αὐτὸ φαμεν ἔργον εἶναι τῷ γενεῖ τῷδε, καὶ τῷδε σπερδαίῃ· ὥσπερ κιθαρῖς, καὶ σπερδαίῃς κιθαρῖς· καὶ ἀπλῶς δὴ τῷ ἐπὶ πάντων, προσθεμένης δὲ κατ' ἀρετὴν ὑπεροχῆς πρὸς τὸ ἔργον· κιθαρῖς μὲν γὰρ τὸ κιθαρῖζειν, σπερδαίῃ δὲ τὸ εὔ. Εἰ δὲ ἔτῳ, ἀνθρώπου δὲ τίθεμεν ἔργον ζώην τινα, ταύτην δὲ ψυχῆς ἐνέργειαν καὶ ^o πρᾶξις μετὰ λόγου· σπερδαίῃ δὲ ἀνδρὲς εὔ ταῦτα καὶ καλῶς· ἕκαστον δὲ εὔ κατὰ τὴν οἰκειαν ἀρετὴν ἀπολελεῖται. Εἰ δὲ ἔτῳ, τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθὸν ψυχῆς ἐνέργεια γίνεται κατ' ἀρετὴν· εἰ δὲ πλείους αἱ ἀρεταί, κατὰ τὴν ἀρίστην καὶ τε-

^m Sc. κατ' ἐνέργειαν, καὶ κατ' ἔξιν· nunc enim aliquid gerit, alio autem tempore cessat. ⁿ Ἐστὶν ἔν ἔργον Argyr. et Lamb. Sed et vulgata lectio, quam codd. et Euftrat. (et MSS.) confirmant, ferri potest. (Cassaub.) ^o Κατὰ λόγον, ὅταν διανοεῖται· ἢ ἄνευ λόγου, ὅταν κατὰ τὸ παθητικὸν μέρος κινεῖται, μετὰ λόγου. Andr. ^p Δὴ Ven. 2. Pro eo μὲν legit Zuing. ^q Περὶ Ven. 2. et Vet. Interp.

linquitur ergo vita quædam, quæ ad actionem apta sit, ejus propria, quod ratione præditum est: hujus autem pars una est, quæ rationi obtemperat, ipsa rationis expers, altera, quæ ratione prædita est cogitandique munere fungitur. Sed cum etiam hæc vita, ratione instructa, duobus modis dicatur; eam, quæ in functione muneris occupata est, ponere debemus: hæc enim magis proprie dici videtur. Opus igitur hominis erit functio muneris animi rationi consentanea, aut certe ratione non carens: idem autem genere opus hujus esse dicimus, et hujus virtute præ-

diti: quemadmodum citharædi, et boni citharædi: et absolute hoc ita est in omnibus, si accedat ad opus excellentia ea, quæ e virtute est: citharædi enim est cithara canere, boni bene canere. Quod si ita est, hominis quidem opus ac munus vitam quandam, eamque functionem animi et actionem cum ratione conjunctam; boni autem viri, bene et præclare hoc munere fungi, ponere debemus: at sua quidque virtute bene perficitur. Quod si ita se habet, hominis bonum erit functio muneris animi virtute directa: ac, si plures virtutes sint, vir-

λαοτάτην· ἔτι δὲ ἐν βίῳ τελείῳ· μία γὰρ χελιδὼν ἑὰρ οὐ ποιεῖ, ἔδὲ μία ἡμέρα· ἔτῳ δὲ ἔδὲ μακάριον καὶ εὐδαίμονα, μία ἡμέρα, ἔδὲ ὀλίγος χρόνος. Περιγεγράφω μὲν ἔν τὸ ἀγαθὸν ταύτῃ· δεῖ γὰρ ἴσως ὑποτυπῶσαι πρῶτον, εἶθ' ὑστερον ἀναγράψαι. Δόξαι δὲ ἂν παντὶς εἶναι προαγαγεῖν καὶ διὰ ἀρετῶσαι τὰ καλῶς ἔχοντα τῇ περιγραφῇ, καὶ ὁ χρόνος τῷ τοιούτων εὐρετῆς, ἢ συνεργὸς ἀγαθοῦ εἶναι· ἔθεν καὶ τῇ τεχνῶν γεγονόσιν ἐπιδόσεις· παντὶς γὰρ προαδῆναι τὸ ἐλλείπον. ² Μемνήθαι δὲ καὶ τῇ προσηρημένων χρεῖ, καὶ τὴν ἀκρίβειαν μὴ ὁμοίως ἐν ἅπασιν ἐπιζητεῖν, ἀλλ' ἐν ἑκάστοις κατὰ τὴν ὑποκειμένην ὕλην, καὶ ἐπὶ τοσούτον, ἐφ' ὅσον οἰκεῖον τῇ μεθόδῳ· καὶ γὰρ τέκτων καὶ γεωμέτρης διαφερόντως ἐπιζητῶσι τὴν ὀρθήν· ὁ μὲν γὰρ ἐφ' ὅσον χρησίμη πρὸς τὸ ἔργον, ὁ δὲ τί ἐστίν, ἢ ποῖόν τι· θεατῆς γὰρ τάλανθες. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ποιητέον, ὅπως μὴ τὰ πάρεργα τῶν ἔργων πλείω

¹ Mag. Moral. lib. i. cap. 4. ² Περιγεγράφω ἔν N C. ³ Ἀναγράψαι N C. et El. ⁴ Supra cap. 3. ⁵ Δὴ MSS. Ven. 2.

tute optima ac perfectissima: et præterea in vita perfecta: ut enim una hirundo ver non efficit, nec dies unus; sic neque dies unus, neque exiguum tempus efficit felicem ac beatum. Hoc igitur modo descriptum sit summum bonum: primum enim fuit adumbrandum atque informandum; deinde postea suis coloribus depingendum atque illustrandum erit. Cujusvis autem hominis esse videatur ea, quæ bene suis lineamentis descripta et conformata sunt, dilatare, suisque veluti membris et articulis distinguere, atque ejusmodi rerum inventor, aut certe adjutor esse tempus: unde artes ipsæ

sic amplificatæ et propagatæ sunt: cujuslibet enim hominis est, id quod deest, addere. Verum et ea meminisse nos oportet, quæ supra dicta sunt, et subtilitatem illam enucleatam non peræque in omnibus esse requirendam, sed in unaquaque re pro materiæ subjectæ ratione, et quoad docendi via ac ratio patitur: nam faber et geometra non eodem modo rectum angulum exquirunt: sed ille quidem quatenus operi usui est, hic autem quidnam sit, et qualis, inquit: nam in vero contemplando versatur. Eodem igitur modo faciendum est et in cæteris omnibus, ne operum accessiones et orna-

γίγνηται. Οὐκ ἀπαιτητέον δὲ εἶδέν τὴν αἰτίαν ἐν ἅπασιν ὁμοίως, ἀλλ' ἰκανὸν ἐν τισι τὸ ὅτι δειχθῆναι καλῶς, οἷον καὶ περὶ τὰς ἀρχάς· τὸ δὲ ὅτι, πρῶτον καὶ ἀρχή. Τῶν ἀρχῶν δὲ αἱ μὲν ἑπαγωγῇ θεωρῶνται, αἱ δὲ αἰσθήσει, αἱ δὲ ἐπισμῶντινι, καὶ ἄλλα δὲ ἄλλως· μετιέναι δὲ πειρατέον ἐκάστας ἢ πεφύκασιν, καὶ σπασδατέον ὅπως ὀρίσθωσι καλῶς· μεγάλην γὰρ ἔχουσι ῥοπὴν πρὸς τὰ ἐπόμενα. *Δοκεῖ ἔν πλείον ἢ τὸ ἡμῖς τῶ παντὸς εἶναι ἢ ἀρχή, καὶ πολλὰ ἑμφανῇ γίνεσθαι δι' αὐτῆς τῇ ζητεμένων.

ΚΕΦ. η'.

ΣΚΕΠΤΕΟΝ *δὴ περὶ αὐτῆς, οὐ μόνον ἐκ τῶ συμπεράσματος, καὶ ἐξ ὧν ὁ λόγος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶ λεγομένων περὶ

^u Ἐπαγωγῇ cognoscimus principia mathematica, ut hoc: quæ ad idem sunt æqualia, inter se sunt æqualia: αἰσθάνει pleraque principia naturalia, ut ignem esse calidum, aquam frigidam: ἐπισμῶν principia morum; non enim fieri potest, ut aliquis eam, quæ de virtutibus agit, recte intelligat doctrinam, qui non prius honestis infueverit actionibus. Vide supra cap. 4. ^x Δοκεῖ γὰρ πλείον Ν. C. El. Vet. Interp. et Argyr. ^y Συμφανῇ MSS. et Aurel. nobiscum vero legit Andr. ^z Σκεπτόμεν ἐστὶ περὶ τῆς εὐδαιμονίας, οὐ μόνον τὸν ὀρίσμεν αὐτῆς ἐξετάσαντες, καὶ τὰς λόγους τὰς συμπεριλαμβανούσας αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ τὰς λεγομένας περὶ αὐτῆς παρὰ τῶν παλαιῶν ἀληθείας λόγους, εἰ συνάξωσι τῶ ὀρίσμῳ· τῇ μὲν γὰρ ἀληθείᾳ ὀρίσμεν καὶ πάντα συνάδει τὰ προσόντα τῇ ὀρίσει, καὶ διὰ τούτου καὶ τὰ ἄλλα τὰ λεγόμενα περὶ αὐτῆς. De felicitate plura videntur erunt; quare non tantum definitionem ejus examinabimus, sed et singula, ex quibus constat, verba pressius paulo inspicimus; cum quibus deinde veterum opiniones conferemus, ut videamus nimirum an definitioni huic respondeant nostræ: veræ enim definitioni omnia, quæ in definito insunt, facile respondent, ac propterea et alia quæ de eo dicuntur. Andr.

menta existant operibus ipsis longiora. Neque vero in omnibus æque causa flagitanda est, sed satis esse debet in quibusdam, si bene demonstratum sit ita esse, quemadmodum et in principiis: rem ita esse autem, primum et principium est. Principiorum porro alia inductione percipiuntur et cognoscuntur, alia sensu, alia consuetudine, alia aliter: ea autem singula persequi oportet,

quemadmodum cujusque natura patitur, dandaque opera est, ut bene definiantur: magnum enim momentum ad ea, quæ sequuntur, afferunt. Principium igitur plus quam dimidium totius videtur esse, multaque in quæstione posita, eo cognito, declarari.

CAP. VIII.

ERGO de beatitudine videndum est non ex conclusionem solum, iisque quibus ratio constat, sed ex iis etiam,

αὐτῆς· τῷ μὲν γὰρ ἀληθεῖ πάντα συνάδει τὰ ὑπάρχοντα· τῷ δὲ ψευδεῖ ταχὺ διαφανεῖ τὰ ληθεῖς. Νενεμημένων δὲ τῶ ἀγαθῶν τριχῇ, καὶ τῇ μὲν ἐκτὸς λεγομένων, ^a τῶν δὲ περὶ ψυχὴν καὶ σῶμα, τὰ περὶ ψυχὴν κυριώτατα λέγμεν, καὶ μάλιστα ἀγαθὰ· τὰς δὲ πράξεις καὶ τὰς ἐνεργείας τὰς ψυχικὰς περὶ ψυχὴν τίθεμεν. Ὡςτε καλῶς ἂν λέγοιτο κατὰ γε ταύτην τὴν δόξαν, παλαιὰν ἔσαν καὶ ὁμολογεμένην ὑπὸ τῶ φιλοσοφούντων· ὁρθῶς δὲ καὶ ὅτι πράξεις τινὲς λέγονται καὶ ἐνεργεῖαι· τὸ τέλος· ἔσως γὰρ τῇ περὶ ψυχὴν ἀγαθῶν γίνεται, καὶ οὐ τῇ ἐκτὸς. Συνάδει δὲ τῷ λόγῳ, καὶ τὸ εὖ ζῆν, καὶ τὸ εὖ πράττειν τὸν εὐδαιμόνα· σχεδὸν γὰρ εὐζωία ^d τις εἴρηται, καὶ εὐπραξία. Φαίνεται δὲ καὶ τὰ ἐπιζητούμενα περὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἅπαντα

^a Περὶ ψυχὴν δὲ λέγομεν ἀγαθὰ τὰς πράξεις, καὶ τὰς ἐνεργείας τὰς ψυχικὰς· ἐκούνη αἱ ψυχικαὶ πράξεις καὶ ἐνεργεῖαι αἱ ἀγαθαὶ κυριώτατα καὶ μάλιστα εἰσιν ἀγαθὰ· ἐν τῇ κατὰ ψυχὴν ἀγαθῇ ἐνεργείᾳ, τὸ κυριώτατον καὶ μάλιστα ἀγαθὸν συνίσταται· τοῦτο δὲ εἶναι ἡ εὐδαιμονία. Ἐστὶν ἄρα ἡ εὐδαιμονία ψυχικῆς ἐνεργείας κατ' ἀρετὴν, καὶ κατὰ ταύτην τὴν δόξαν παλαιὰν ἔσαν καὶ ὁμολογεμένην ὑπὸ τῶν φιλοσοφούντων. Andr. ^b Φιλοσόφων Ν. C. et El. in marg. ὑπὸ τῶν φιλοσοφούντων ὁρθῶς δὲ desunt El. (in ejus marg. annot. hæc in alio scribi). Quod Mureti de hoc loco conjecturæ favet, qui de eo hæc habet. Puto expunctis quatuor vocalis locum hunc ita legendum: Ὡςτε καλῶς ἂν λέγοιτο κατὰ γε ταύτην τὴν δόξαν παλαιὰν ἔσαν καὶ ὁμολογεμένην ὑπὸ τῶν φιλοσοφούντων, ὅτι πράξεις τινὲς καὶ ἐνεργεῖαι τὸ τέλος· ἔσως γὰρ &c. alioqui enim frustra bis idem dicere videbitur Aristoteles: etsi Eustrat. et alii omnia moliantur, ut hanc rationem a superiori aliam esse doceant. ^c Sc. εὐδαιμονία. ^d Τίς ἔσται Ν. C.

quæ de ea feruntur: nam cum vero congruunt omnia, quæ in re insunt; a falso autem cito verum diffidet ac discrepat. Cum igitur bona tres in partes sint distributa, aliaque externa, alia animi, alia corporis dicantur, animi bona in primis et maxime proprie bona dicimus: actiones autem et functiones muneris animi in animo collocamus. Itaque cum ex hac sententia et vetere, et a philosophis uno ore comprobata, recte hoc a nobis dicitur:

tum vero propterea quod actiones et functiones muneris nonnullæ ipsius finis rationem vicemque obtinent: sic enim efficitur, ut beatitudo in animi bonis, non in externis numeretur. Cum hac ratione congruit et illud, bene vivere et bene rem gerere virum beatum: nam propemodum beatitudo vita quædam bene acta, et bona actio dicta est. Videntur etiam in eo, quod a nobis dictum est, ea omnia, quæ in beatitudine requiruntur, inesse: alii enim

ὑπάρχαι τῷ λεχθέντι· τοῖς μὲν γὰρ ἀρετῇ, τοῖς δὲ Φρόνησις, ἄλλοις δὲ σοφία τις εἶναι δοκεῖ· τοῖς ὅ ταῦτα, ἢ τέτων τι μεθ' ἡδονῆς, ἢ ἔκ' ἀνευ ἡδονῆς· ἕτεροι δὲ καὶ τὴν ἐκτὸς εὐετηρίαν συμπεριλαμβάνουσι· τέτων δὲ, τὰ μὲν πολλοὶ καὶ παλαιοὶ λέγουσι, τὰ δὲ ὀλίγοι καὶ ἐνδοξοὶ ἄνδρες· ἑδαιτέρως δὲ τέτων εὐλογον διαμαρτάνειν τοῖς ὅλοις, ἢ ἄλλ' ἐν γέ τι, ἢ τὰ πλεῖστα κατορθῶν. Τοῖς μὲν ὅν λέγουσι τὴν πᾶσαν ἀρετὴν, ἢ ἀρετὴν τινα, συνῶδος ἐστὶν ὁ λόγος· ταύτης γάρ ἐστιν ἡ κατ' αὐτὴν ἐνέργεια. Διαφέρει δὲ ἴσως οὐ μικρὸν ἐν κτήσει ἢ χρήσει τὸ ἄριστον ὑπολαμβάνειν, καὶ ἐν ἔξει ἢ ἐν ἐνέργειᾳ· τὴν μὲν γὰρ ἔξιν ἐνδέχεται μηδὲν ἀγαθὸν ἀποτελεῖν ὑπάρχουσαν, οἷον τῷ καθεύδοντι ἢ καὶ ἄλλως πως ἐξηρηγηκότι· τὴν δὲ ἐνέργειαν ἔχει οἷον τε· πράττει γὰρ ἐξ ἀνάγκης, καὶ εὖ πράττει. Ὡς περ δὲ Ὀλυμπιάσιν ἔχει οἱ κάλλιπτοι καὶ ἰσχυρότατοι φεφάνθονται, ἀλλ' οἱ ἀγωνιζόμενοι· (τέτων γὰρ τινες νικῶσιν) ἔτω καὶ τ'

^e Εὐπορίαν Ven. 1. Baf. ^f Φήμη δ' ἥτις πάνπαν ἀπόλλυται, ἢ τινα λαοὶ Πολυλαὶ φημίζουσι, θεὸς δὲ τίς ἐστὶ καὶ αὐτὴ. Hesiod. Ἔργων. v. 763, 4. ^g Ἀλλ' ἐπὶ τι καὶ τὰ πλεῖστα C C C. Ven. 1. ἢ καὶ τὰ πλεῖστα N C. ^h Ἀγαθὸν Andr. non agnoscit.

virtutem, alii prudentiam, alii sapientiam quandam, beatitudinem esse existimant: nonnulli hæc ipsa, aut horum aliquid cum voluptate conjungunt, aut a voluptate sejungi nolunt: alii etiam felicitatem externam complectuntur: atque horum alia multi ac veteres, alia pauci et clari viri loquuntur: quorum neutros probabile est omni ex parte errare, sed in uno aliquo saltem, aut in plurimis recte sentire. Ac cum iis quidem, qui vitam beatam esse dicunt omnem, aut aliquam virtutem, nostra congruit oratio: functio enim muneris virtute perfecta ac

directa, virtutis est. Sed multum fortasse interest, summum bonum in possessione, an in usu positum esse putemus, in habitu, an in functione muneris: accidere enim potest, ut habitus, qui inest, nihil boni efficiat, ut in eo, qui dormit, aut qui alio aliquo modo otiosus ac feriatus est: de functione autem muneris idem dici non potest; aget enim necessario, et recte aget. Quemadmodum autem in ludis Olympicis non pulcherrimus, aut valentissimus quisque corona donatur, sed qui certant, (ex his enim vincunt aliqui;) sic et ea, quæ sunt in vita, ho-

ἐν τῷ βίῳ καλῶν καὶ ἀγαθῶν οἱ πρᾶττοντες ὁρθῶς ἐπιβόλοι γίνονται. Ἐστὶ δὲ καὶ ὁ βίος αὐτῶν κατ' αὐτὸν ἡδύς· τὰ μὲν γὰρ ἡδεσθαι, τὰ ψυχικῶν· ἐκάστω δὲ ἐστὶν ἡδὺ πρὸς ὃ λέγεται φιλοτιμῶντος· οἷον ἵππος μὲν τῷ Φιλίππῳ, θέαμα δὲ τῷ Φιλοθεῶρῳ· τὸ αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τὰ δίκαια τῷ Φιλοδικῶν, καὶ ὅλως τὰ κατ' ἀρετὴν τῷ Φιλαρέτῳ. Τοῖς μὲν ὅν πολλοῖς τὰ ἡδέα μάχεται, διὰ τὸ μὴ φύσει τοιαῦτα εἶναι· τοῖς δὲ Φιλοκαλοῖς ἐστὶν ἡδέα τὰ φύσει ἡδέα· τοιαῦτα ὅτι κατ' ἀρετὴν πράττει· ὥστε καὶ τέτοις ἐστὶν ἡδέα, καὶ κατ' αὐτάς. Οὐδὲν δὲ προσδεῖται τῆς ἡδονῆς ὁ βίος αὐτῶν, ὥσπερ περιάπτει τινός, ἀλλ' ἔχει τὴν ἡδονὴν ἐν ἑαυτῷ· πρὸς τοῖς εἰρημένοις γὰρ, ὅσοι ἐστὶν ἀγαθὸς ὁ μὴ χαίρων ταῖς καλῶς πράττειν· ἔτε γὰρ δίκαιον εἶδαι ἂν ἔποι τὸ μὴ χαίροντα τῷ δικαιοπραγεῖν, ἔτε ἐλευθέρῳ, τὸ μὴ χαίροντα ταῖς ἐλευ-

ⁱ Eud. lib. ii. cap. 1. ^j Οὐχ οἱ δυνάμενοι πράττειν ὁρθῶς. ^k Οὐχ ἔχοντες τὴν ἡδονήν. ^l Φιλοθεῶρῳ Ven. 2. ^m Non modo in diversis hominibus, sed in eodem etiam diversis temporibus alia atque alia expetente. ⁿ Τοιαῦτα N C. et Vet. Interp. τοιαῦτα δὲ αἰεὶ αἰ κατ' Ven. 2. ^o Οὐδὲς Vet. Interp.

nesta et bona, assequuntur et obtinent ii, qui recte faciunt. Est quietiam eorum vita per se jucunda, per seque delectat: delectari enim eorum numero ponitur, quæ ad animum pertinent: cujus autem quicunque rei nomine ac ratione amans appellatur, ea delectatur; ut equois, qui amat equos, spectaculo, spectaculis deditus: similiter quoque rebus justis lætatur is, qui justitiam amore complectitur, et omnino rebus omnibus, quæ cum virtute consentiunt, is, cui virtus cara est. Et quidem quæ res multitudini jucundæ sunt, eæ pugnant inter se, propterea quod non sunt per

se tales: iis autem hominibus, qui studiosi sunt honestatis, ea sunt jucunda, quæ natura jucunda sunt; quo in genere sunt eæ, quæ virtuti congruunt, actiones: itaque et his sunt jucundæ, et per se jucundæ. Voluptate autem nihil eget eorum vita, tanquam appendice quadam, sed habet in se inclusam voluptatem: nam præter ea, quæ dicta sunt, non est is vir bonus, qui honestis actionibus non delectatur; neque enim quisquam aut justum dixerit eum, qui non ex juste factis capiat voluptatem, aut liberalem, qui liberalibus actionibus non delectetur: i-

Φερίοις πράξεσιν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῷ ἄλλων. Εἰ δὲ οὕτω, καὶ αὐτὰς ἂν εἴεν αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις ἡδεῖαι· ἀλλὰ μὴν καὶ ἀγαθαὶ γε καὶ καλαί, καὶ μάλιστα τῶν ἑκαστον, εἴπερ καλῶς κρίνει περὶ αὐτῶν ὁ σπυδαῖος.^ρ κρίνει δὲ ὡς εἴπομεν. Ἄριστον ἄρα, καὶ κάλλιστον, καὶ ἡδιστον ἡ εὐδαιμονία· καὶ οὐ διαίρειναι τὰυτα κατὰ τὸ Ἰηλιακὸν ἐπίγραμμα.

Κάλλιστον τὸ δικαιοτάτον, λῶσον δὲ ὑγιαίνειν.

Ἡδιστον δὲ πᾶσι οὐ τις ἐρεῖ τὸ τυχεῖν.

ἅπαντα γὰρ ὑπάρχει τὰυτα ταῖς ἀρίσταις ἐνεργείαις· ταύτας δὲ, ἢ μίαν τῶν τὴν ἀρίστην, εἰναι φαμεν τὴν εὐδαιμονίαν. Φαίνεται δὲ ὅμως καὶ τὸ ἐκτὸς ἀγαθῶν προσδεομένη, καθάπερ εἴπομεν· ἀδύνατον γὰρ, ἢ οὐ ράδιον, τὰ καλὰ πράττειν ἄχο-

^ρ Ὁ περὶ ἑκάστον σπυδαῖος καλῶς ἑκάστον κρίνει· ὁ δὲ σπυδαῖος καὶ ἡδίστος, καὶ ἀρίστος, καὶ κάλλιστος κρίνει τὰς κατ' ἀρετὴν ἐνεργείας· τοιαῦται ἂν εἴεν. Mur. ^ρ Apollinis templo in Delo insula erat inscriptum. Hoc epigramma Aristoteles etiam reprehendit, in Eud. lib. i. cap. i. hisce verbis: ὁ μὲν ἐν Δῷ παρὰ τῷ θεῷ τὴν αὐτοῦ γνώμην ἀποφηνάμενος, συνέγραψεν ἐπὶ τὸ σπυδαῖον τῷ Ληπῶν, διελὼν αὐτῷ ὑπάρχοντα πάντα τῷ αὐτῷ, τὸ τι ἀγαθόν, καὶ τὸ καλόν, καὶ τὸ ἡδύ, ποιήσας, Κάλλιστον τὸ δικαιοτάτον &c. ἡμεῖς δ' αὐτῷ μὴ συγχωροῦμεν· ἡ γὰρ εὐδαιμονία κάλλιστον καὶ ἀρίστην ὁπάντων ἔσται, ἡδιστὴν ἐστὶ. Qui numinis sententiam in Delo edisserit, vestibulo templi inscripsit, distinguens ea, quae simul in eodem haud reperiuntur, bonum, honestum, et iucundum, his versibus, Pulcherrimum est &c. quod nos nequaquam concesserimus: felicitas enim, cum optima sit, et pulcherrima, eadem etiam iucundissima existit. Hoc distichon etiam occurrit inter γνώμης Theognidis ver. 255. cuius in vulg. edit. posterior versus sic scribitur: Πρῶτον δὲ τερπνύτατον, οὐ τις ἐρεῖ, τὸ τυχεῖν. et in Ven. i. Ἡδιστὸν δὲ τυχεῖν, οὐ τις ἑκάστον ἐρεῖ. ^ρ Pro εἴπομεν scribitur ἰσχυρῶς in marg. Baf. ^ρ Ἀχορήγητον, id est, μὴ βοηθούμενον τοῖς ἑξωθεν, sine externorum subsidio.

demque de cæteris virtutibus sentiendum. Quod si ita est, confitendum est per se iucundas esse virtuti consentaneas actiones: sunt vero etiam bonæ et honestæ, et horum unumquidque maxime, siquidem de iis vere iudicat vir bonus: iudicat autem, quemadmodum diximus. Est igitur quiddam optimum, pulcherrimum, et iucundissimum beatitudo: neque vero hæc ita distincta sunt, quemadmodum distinguit Deliacum epigram-

ma:

Iustitia est formosa, valetudo optima res est;
Dulce frui, cuius quemque perurit amor:

insunt enim hæc omnia in optimis muneris functionibus; has autem, aut harum unam optimam, beatitudinem esse diximus. Sed tamen bonis quoque externis egere videtur, ut diximus: nefas est enim, aut certe difficile, eum, cui nullæ suppetunt facultates, res agere præclaras; per-

ρήγητον ὄντα· πολλὰ μὲν γὰρ πράττεται καθάπερ δι' ὀργάνων, καὶ διὰ φίλων, καὶ πλέτε, καὶ πολιτικῆς δυνάμεως. Ἐνίω δὲ τητῶμενοι ρυπαίνεσι τὸ μακάριον, οἷον εὐγενείας, εὐτεκνίας, κάλλους· οὐ πάνυ γὰρ εὐδαιμονικὸς ὁ τὴν ἰδέαν παναίχνης, ἢ δυσγενῆς, ἢ μονώτης καὶ ἄτεκνος· ἐτι δὲ ἴσως ἥτιον, εἰ τῷ πάγκρατοι παῖδες εἴεν, ἢ φίλοι, ἢ ἀγαθοὶ ὄντες τεθνῶσι. Καθάπερ ἔν εἴπομεν, εἴκει προσδεῖσθαι καὶ τῷ τοιαύτης εὐημερίας· ὅθεν εἰς ταῦτο τάττεσιν ἔνιοι τὴν εὐτυχίαν τῇ εὐδαιμονίᾳ· ἔνιοι δὲ τὴν ἀρετὴν.

ΚΕΦ. Θ'.

ΘΕΝ καὶ ἀπορεῖται, πότερόν ἐστι μαθητὸν, ἢ ἐπιστὸν, ἢ ἄλλως πως ἀπκητόν· ἢ κατὰ τινα θεῖαν μοῖραν, ἢ καὶ διὰ τύχην παραγίνεται. Εἰ μὲν ἔν καὶ ἄλλο τι θεῶν ἐστὶ δώρημα ἀνθρώποις, εὐλογον καὶ τὴν εὐδαιμονίαν θεότδοτον· εἶναι,

^ρ Ἡ φίλοι N C. et Andr. non agnoscunt. ἢ φίλοι, οἱ ἀγαθοὶ ὄντες τεθνῶσι Lamb. qui transtulit: vel cui amici, qui essent boni viri, excesserint e vita. ^ρ Ὅθεν ἔν N C.

multa enim geruntur veluti instrumentis quibusdam, amicorum opera, et divitiis, et potentia civili. Et quædam res sunt, quibus si careant homines, felicitatis splendorem obsecrant atque inquinant, ut nobilitas generis, prospera liberorum loboles, pulchritudo. Neque enim admodum facile est ei vitam beatam consequi, qui insigniter deformis, aut obscurissimo loco natus, aut solitarius et orbus sit: ac multo etiam minus fortasse, si cui sint liberi omni vitiorum genere cooperti, vel cum chari et boni essent excesserint e vita. Talem igitur prosperitatem, ut dixi-

mus, vita beata desiderare videtur: ex quo fit, ut nonnulli eodem numero et loco beatitudinem habeant, atque secundam fortunam; nonnulli virtutem.

CAP. IX.

UNDE etiam nascitur quæstio, utrum vel doctrina parari, vel consuetudine quæri, vel alia quadam exercitatione comparari possit; an potius divinitus, an etiam fortuito obveniat. Et vero si quod aliud a diis munus est hominibus datum, profecto consentaneum est beatitudinem quoque a diis immortalibus donari, eoque maxime

καὶ μάλιστα τῷ ἀνθρώπινον ὅσω ἔβελτιον. Ἀλλὰ τὸτο μὲν ἴσως ἄλλης ἂν εἴη σκέψεως οἰκειότερον. Φαίνεται δὲ, καὶ εἰ μὴ θεόπεμπλος ἐστίν, ἀλλὰ δι' ἀρετὴν, καὶ τινα μάθησιν, ἢ ἀσκησιν παραγίνεται, τῶν θεοτάτων εἶναι· τὸ γὰρ τῆς ἀρετῆς ἄθλον καὶ τέλος ἄριστον φαίνεται, καὶ θεῖον τι, καὶ μακάριον. Εἴη δ' ἂν καὶ πολυκοινόν· δυνατόν γὰρ ὑπάρχειν πᾶσι (τοῖς μὴ ὑπερηρωμένοις πρὸς ἀρετὴν, διὰ τινος μαθήσεως καὶ ἐπιμελείας. Εἰ δ' ἐστίν ἔτι βέλτιον, ἢ διὰ τύχην εὐδαιμονεῖν, εὐλογον ἔχειν ἔτι· εἴπερ τὰ κατὰ φύσιν, ὡς οἷον τε κάλλιστα ἔχειν, ἔτι πεφυκεν· ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τέχνην, καὶ πᾶσαν αἰτίαν, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἀρίστην. Τὸ δὲ μέγιστον καὶ κάλλιστον ἐπιτρέψαι τύχῃ λίαν ὡλημμελὲς ἂν εἴη. Συμφανὲς δ' ἐστὶ καὶ ἐκ τῆς λόγου τὸ ζητούμενον· εἴρηται γὰρ ψυχῆς

^x Βελτίων in marg. Baf.

^y Περηρωμένοις πρὸς ἀρετὴν per translationem nominat eos, quibus ita vel natura vel fortuna inimica est, ut virtutem adipisci nequeant. Andronicus παραφράζει hanc vocem per τὴν διανοίαν βεβλαμμένους, καὶ παντὴ ἀκινήτους πρὸς τὴν κατὰ φύσιν τῆς ἀρετῆς, homines haud integra mente, et plane ad comparandam sibi virtutem inhabiles.

^z Τὰ κατὰ El. et C C C. Pro τέχνην N C. habet ἀρίστην.

^a Πλημμελὲς, quod contra modulationis normam, inconcinnum, culpabile.

quod rerum humanarum est optima. Sed hoc fortasse ab eo, quod considerare institui-mus, alienum est, neque hu-jus disputationis proprium: illud quidem perspicuum est, etiam si non sit a diis immor-talibus dono missa, sed vir-tute; ac doctrina aliqua, aut exercitatione pariatur, in re-bus divinissimis tamen esse numerandam: virtutis enim præmium et finis, optima quæ-dam res esse, et divina, et beata videtur. Eadem etiam in me-dio erit posita, ut cum multis communicetur: potest enim contingere vel doctrina, vel studio aliquo iis omnibus, qui non sunt naturæ aut fortunæ

vitio ad virtutem inepti, quasi manci ac debiles. Quod si sic præstat, quam fortunæ te-meritate beatum esse, certe ita esse probabile est; siqui-dem res naturales ut pul-cherrimæ esse possunt, ita a na-tura procreatæ sunt: idem-que de iis, quæ ab arte et omni alia causa perficiuntur, judicari debet, multoque ma-xime quæ a præstantissima. Rem porro omnium maxi-mam et pulcherrimam arbi-trio fortunæ permittere, val-de nefarium, contumeliosum, ac flagitiosum fuerit. Atque etiam ex definitione beatitu-dinis, id quod quærimus, per-spiciuum esse potest: diximus

ἐνέργεια κατ' ἀρετὴν ποιά τις· τῷ δὲ λοιπῶν ἀγαθῶν, τὰ μὲν ὑπάρχειν ἡ ἀναγκαῖον, τὰ δὲ συνεργὰ καὶ χρήσιμα πεφυκεν ὀργανικῶς. Ὁμολογούμενα δὲ ταῦτ' ἂν εἴη καὶ τοῖς ἐν ἀρχῇ· τὸ γὰρ τῷ πολιτικῆς τέλος ἄριστον ἐτίθεμεν· αὕτη δὲ πλείστη ἐπιμέλειαν ποιεῖται τῶν ποιεῖς τινος καὶ ἀγαθῶς τὰς πολίτας ποιῆσαι, καὶ πρακτικὰς τῶν καλῶν. Εἰκότως ἔν τε βέλτιον, οὔτε ἵππον, ἔτε ἄλλο τι τῶν ζώων ἔδεν, εὐδαιμον λεγόμενον· ἔδεν γὰρ αὐτῶν οἷον τε κοινωνῆσαι τοιαύτης ἐνεργείας. Διὰ ταύτην δὲ τὴν αἰτίαν ἔδεν πᾶσι εὐδαίμων ἐστίν· ἔτι γὰρ πρακτικὸς τῶν τοιαύτων διὰ τὴν ἡλικίαν· οἱ δὲ λεγόμενοι, διὰ τὴν ἐλπίδα μακαρίζονται· δεῖ γὰρ, ὥσπερ ἔπομεν, καὶ ἀρετῆς τε-λείας, καὶ βίου τελείας. Πολλὰ γὰρ μεταβολὰί γίνονται, καὶ παντοῖαι τύχαι κατὰ τὸν βίον· καὶ ἐνδέχεται τὸν μά-λιστα εὐθηνῶντα μεγάλαις συμφοραῖς περιπεσεῖν ἐπὶ γήρως, καθάπερ ἐν τοῖς Ἡρωϊκοῖς περὶ Πριάμου μυθεύεται· τὸν δὲ

^b Ἀναγκαῖα μὲν, ὅσον ὑγίεια σώματος, καὶ ζωὴς ἰστίαις, καὶ τ' ἄλλα, ὧν χωρὶς οὐκ ἔστι τιλειωθῆναι τὴν εὐδαιμονίαν· ὀργανὰ δὲ, ὥσπερ πλοῦτος καὶ φίλοι. Necessaria quidem sunt sanitas corporis, earum quæ ad vitam sustinendam spectant, et similia, sine quibus perfici non potest felicitas: instrumenta vero, ut opes et amici. Andr.

^c Ἡ ἀγαθὸς N C.

enim eam esse cujusdammodi ex virtute muneris animi fun-ctionem: cætera autem bona alia præsto esse necesse est, alia adjuvant et condu-cunt natura, instrumentorum instar. Atque hæc etiam cum iis, quæ initio diximus, con-sentiunt: civilis enim scien-tiæ finem optimum esse sta-tuebamus: quæ magnam di-ligentiam adhibet, ut cives certo quodam modo affectos, bonosque, et ad res honestas agendas idoneos reddat. Me-rito igitur neque bovem, ne-que equum, neque aliud ani-mal ullum, beatum dicimus: nulli enim eorum esse potest

talis functionis communitas. Atque ob hanc causam ne puer quidem est beatus: non-dum enim per ætatem ad ta-lia agenda satis aptus est: qui autem beati dicuntur, propter spem, quam de iis habent homines, tales prædicantur: opus est enim (ut diximus) cum absoluta virtute, tum vita integra et perfecta. Multæ enim in vita rerum commu-tationes, varique casus inter-veniunt: fierique potest, ut ejus res hodie sint valde se-cundæ, is maximis in sene-ctute calamitatibus afficiatur, quemadmodum in Heroicis de Priamo fabulantur Poetæ:

τοιαύταις χρησάμενον τύχαις, καὶ τελευτήσαντα ἀθλίως, ἔδει^δ εὐδαιμονίσει.

ΚΕΦ. ι'.

ΠΟΤΕΡΟΝ ἔν^δ ἄλλον ἔδενα ἀνθρώπων εὐδαιμονιζέον, ἕως ἂν ζῇ, ἢ κατὰ Σόλωνα δὲ χρεὼν τέλος ὀρᾶν; εἰ δὲ δὴ καὶ θτεόν ἔτως, ἄρα γε καὶ ἔστιν εὐδαίμων τότε ἐπειδὴν ἀποθάνῃ; ἢ τὸ γε παντελῶς ἄτοπον, ἄλλως τε καὶ τοῖς λέγουσιν ἡμῖν ἐνέργειάν τινα τὴν εὐδαιμονίαν; Εἰ δὲ μὴ λέγομεν τὸ τεθνεῶτα εὐδαίμονα, μηδὲ Σόλωνα τῷτο βέλεται, ἀλλ' ὅτι τῆνικαῦτα ἂν τις ἀσφαλῶς μακαρίσειεν ἄνθρωπον, ὡς ἐκτὸς ἢ ὅτ^τ μακῶν ὄντα καὶ δυσυχημάτων· ἔχει μὲν καὶ τῷτο ἀμφισβήτησιν τινά· δοκεῖ γὰρ εἶναι τι τῷ τεθνεῶτι καὶ κακὸν καὶ ἀγαθόν, εἴπερ καὶ τῷ ζῶντι, μὴ αἰσθανομένῳ δὲ, οἷον τιμὰ καὶ ἀτιμία, καὶ τέκνων καὶ ὅλως ἀπογόνων εὐπραξία

^d Εὐδαιμονίσει El.

^e Cum Cræsus, ditissimus Lydorum rex, Soloni omnes suos thesauros monstrasset, hunc interrogavit, annon eum beatum judicaret? cui Solon respondit, ante mortem nemo beatus est dicendus. Vide Herodot. lib. i. Hanc Solonis sententiam Aristoteles reprehendit Eud. lib. ii. cap. 1. hisce verbis: Διὸ καὶ τὸ Σόλωνος ἔχει κακῶς, τὸ μὴ ζῶντ^ε εὐδαιμονίζειν, ἀλλ' ὅταν λάβῃ τέλος· ὅθιν γὰρ ἀπὲλθῃ εὐδαίμων, οὐ γὰρ ὄλον. Quocirca frivola est Solonis sententia, negantis vivum ullum beatum esse, nisi ubi finem attigerit: nihil quippe imperfectum felix esse potest, cum integrum non sit. ^f Εἰ δὲ δει N C. et C C C.

porro qui tales casus fuerit expertus, misereque de hac vita decesserit, eum profecto nemo ducet beatum.

CAP. X.

NEMONE igitur alius mortalium, quamdiu manet in vita, beatus est iudicandus, sed Solonis sententia, spectandum tempus ætatis extremum? et, si hoc ita esse fatemur, etiamne beatus est tum, cum excesserit e vita? an hoc quidem prorsus absurdum est, nobis præsertim,

qui beatitudinem functionem quandam muneris esse dicimus? Quod si nec nos eum beatum dicimus, qui mortuus est, nec hoc vult Solon, sed tum denique hominem vere ac tuto beatum prædicari posse, tanquam jam extra omnium malorum atque infortuniorum discrimen positum; ne hoc quidem dubitatione vacat: nam si etiam ei qui vivit, neque sentit, aliquid malum et bonum est, aliquid videtur esse et mortuo, ut honores et ignominia, et liberorum et

τε καὶ δυστυχία. Ἀπορίαν δὲ καὶ ταῦτα παρέχει· τῷ γὰρ μακαρίως βεβιωκότι μέχρι γήρας, καὶ τελευτήσαντι κατὰ λόγον, ἐνδέχεται πολλὰς μεταβολὰς συμβαίνειν περὶ τὰς ἐκγόνους, καὶ τὰς μὲν αὐτῶν ἀγαθὰς εἶναι, καὶ τυχεῖν βίᾳ τῷ κατ' ἀξίαν, τὰς δὲ ἐξ ἐναντίας· δῆλον δὲ ὅτι καὶ τοῖς^ε ἀποσημασι πρὸς τὰς γονεῖς παντοδαπῶς ἔχειν αὐτὰς ἐνδέχεται. Ἀτοπον δὴ γίνοιτ' ἂν, εἰ συμμεταβῆλοι καὶ ὁ τεθνεὼς, καὶ γίνοιτο ὅτε μὲν εὐδαίμων, πάλιν δὲ ἄθλιος· ἄτοπον δὲ καὶ τὸ μηδὲν μηδὲ ἐπὶ τινά χρόνον συνικνεῖσθαι τὰ τῶν ἐκγόνων τοῖς γονεῦσιν. Ἀλλ' ἐπανιτέον ἐπὶ τὸ πρότερον ἀπορηθέν· τάχα γὰρ ἂν θεωρηθεῖη καὶ τὸ νῦν ἐπιζητούμενον ἐξ ἐκείνων. Εἰ δὴ τέλος ὀρᾶν δεῖ, καὶ τότε μακαρίζειν ἕκαστον, ἔχ^ω ὡς ὄντα μακάριον, ἀλλ' ὅτι πρότερον ἦν· πῶς ἔκ^ω ἄτοπον, εἰ, ὅτε ἐστὶν εὐδαίμων, μὴ ἀληθεύεται κατὰ αὐτὸ τὸ ὑπάρχον, διὰ τὸ

^ε Ἀπόσημα, cum sæpe spatium et intervallum significet, referri possit ad tempus: vel cum Eustratio dicamus nihil aliud esse quam defectionem a parentum moribus.

omnino posterorum res secundæ et adversæ. Difficultatem autem hæc quoque afferunt: fieri enim potest, ut, quem vita beatâ usque ad senectutem prosecuta sit, et qui supremum vitæ diem convenienter actæ jam ætati obierit, eum multæ in posteris mutationes ac varietates excipiant, ut eorum alii boni sint, eaque vita, quam merentur, potiantur, alii contra: atque hoc perspicuum est, etiam magno spatio interjecto, magnam in eis morum ac fortunæ dissimilitudinem ac varietatem, si cum parentibus conferantur, evenire possit. Absurdum igitur fuerit, si una cum eis mortuus quoque

commutetur, fiatque nunc beatus, nunc contra miser: absurdum vero etiam illud esset, res posterorum nihil, ne ad ullum quidem usque tempus, ad parentes pertinere. Sed redeundum est ad id, quod ex priore loco dubitatum est: fortassis enim ex illo id quoque, quod posterius quærebat, intelligetur. Si igitur supremus vitæ dies expectandus est, et tum quisque beatus existimandus est, cum eum diem obierit, non quod nunc beatus sit, sed quod antea fuerit: nonne absurdum est, cum quis beatus est, tum id quod in eo inest de ipso non vere dictum iri, ob hanc causam, quod vivos

μη βέλεσθαι τὰς ζώντας εὐδαιμονίζειν διὰ τὰς μεταβολὰς, καὶ διὰ τὸ μόνιμόν τι τὴν εὐδαιμονίαν ὑπεληφέναι, καὶ μηδ' αὖτως εὐμελίσθαι τὰς δὲ τύχας πολλαῖς ἀνακυκλῆσθαι περὶ τὰς αὐτὰς; ὁ δὲ λόγος, ὡς εἰ συνακολουθίηται ταῖς τύχαις, τὸν αὐτὸν εὐδαίμονα, καὶ πάλιν ἄθλιον ἐρεῖται πολλαῖς, ἢ χαμαιλέοντά τινα τὸν εὐδαίμονα ἀποφαίνοντες, καὶ σαφῶς ἰδρυμένον. Ἡ δὲ τὸ μὲν ταῖς τύχαις ἐπακολουθεῖν εὐδαίμων ἔσθ' ἢ ἄθλιος; οὐ γὰρ ἐν ταύταις τὸ εὖ ἢ κακῶς, ἀλλὰ προσδέεται τῶν ὁ ἀνθρώπινος βίος, καθάπερ εἵπομεν· κύρια δ' εἰσὶν αἱ κατ' ἀρετὴν ἐνέργειαι τῆς εὐδαιμονίας, αἱ δ' ἐναντία τῇ ἐναντίᾳ. Μαρτυρεῖ δὲ τῷ λόγῳ καὶ τὸ νῦν διαπορηθῆναι περὶ ὅθεν γὰρ ἔτις ὑπάρχει τῶν ἀνθρώπων βεβαιότης, ὡς περὶ τὰς ἐνεργείας τὰς κατ' ἀρετὴν· μόνιμότεραι

^h Χαμαιλέοντα vocat eum, qui est varius, et modo hanc, modo illam speciem præ se fert, quibus ad contrarios prosperæ vel adverſe fortunæ status mutatur. Hoc animal aiunt in metu colorem mutare: unde Tertullianus in libro de Pallio ait istud decolorio suo ludere. Imitatur autem omnes colores præter album, ut ait Plutarchus; vel, ut ait Plinius, præter rubrum et candidum. Qui plura cupit, legat Aristotelem lib. ii. de natura animalium, et Plinium lib. viii. cap. 33. et Theophrastum in libro περὶ τῶν τὰς χροίας μεταβάλλοντων. ⁱ Forte ἐξδὸν, translata interrogationis nota post τῷ ἐναντίᾳ. ^k Nonnulli codd. (sic Ven. 2. Andr. N C. et El.) ἀνθρώπων ἔργων habent, quam lectionem Vet. Interp. adiuvat: puto tamen quod additum est, declarationem quandam fuisse, et sine illo pulcherrime sententiam stare. *Vid.*

beatos prædicare nolimus propter rerum commutationes casuumque varietates, et quia beatitudinem quidem firmum quiddam et prope immutabile esse existimamus: fortuna autem sæpe sese identidem convertens, atque in orbem volvens, eosdem homines feriat? perspicuum est enim, si fortunæ casus sequamur, nos eundem nunc beatum, nunc contra miserum sæpe esse dicturos, chamæleontem quendam, et parum stabili sede collocatum, virum beatum nostra oratione

figentes. An potius indignum atque iniquum est fortunæ varietatem et mobilitatem sequi? non enim bene vel male vivendi ratio in hac posita est, sed fortunæ bona, ut adjumenta quædam, humana vita desiderat, quemadmodum diximus: actiones autem virtuti consentaneæ beatitudinis dominæ sunt, miseriarum vero contrariæ. Atque huic rationi testimonio est hoc ipsum, de quo prius dubitatum est: nulla enim in re humana tanta inest firmitudo, quanta in iis actio-

γὰρ καὶ τῶν ἐπισημῶν αὐτὰ δοκῶσιν εἶναι· τῶν δ' αὐτῶν αἱ τιμιώταται καὶ μόνιμώταται, διὰ τὸ μάλιστα καὶ συνεχέστατα καταστῆναι ἐν αὐταῖς τὰς μακαρίας· τὸ γὰρ εἰσὶν αἰτία τῇ μὴ γίνεσθαι περὶ αὐτὰ ὁλότην. Ὑπάρξει δὲ τὸ ζητούμενον τῷ εὐδαίμονι, καὶ ἔσται διὰ βίης τοῦτο· αἱ γὰρ ἡ μάλιστα πάντων, πράξει καὶ θεωρήσει τὰ κατ' ἀρετὴν, καὶ τὰς τύχας οἶσει κάλλιστα καὶ πάντῃ πάντως ἐμμελῶς ὅγ', ὡς ἀγαθὸς ἀληθῶς καὶ τετραγώνος ἀνευ ψόγου. Πολλῶν δὲ γενομένων κατὰ τύχην, καὶ διαφερόντων μεγέθει καὶ μικρότητι, τὰ μὲν μικρὰ τῶν εὐτυχημάτων, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἀντικειμένων, ὁ δὲ λόγος, ὡς οὐ ποιεῖ ῥοπήν τῆς ζωῆς· τὰ δὲ μεγάλα καὶ πολλὰ, γιγνόμενα μὲν εὖ, μακαριώτερον τὸν βίον ποιήσει· καὶ γὰρ αὐτὰ συνεπικισμῶν πέφυκε, καὶ ἡ χρῆσις αὐ-

^l Τιμιώταται, μόνιμώταται Ven. 2. Andr. αἱ τιμιώτερ. διὰ τὸ El. in hujus vero marg. in superlativo gradu scribuntur altera manu. ^m Αἰτίον Ven. 2. ⁿ Αὐτὰς N C. et C C C. ^o Vix enim fieri potest, ut eorum obliviscamur, quæ quotidie agimus, et quæ nos maxime delectant. ^p Ἐμμελῶς, cum modulatione, concinne, decenter, æquabiliter. ^q Καὶ τετραγώνος ἀνευ ψόγου verba sunt Simoniadis: sententia autem integra reperitur apud Platonem in Protagora, his verbis: λέγει γὰρ οὗ Σιμωνίδης πρὸς Σόκρα, τὸν Κρέωντος υἱὸν εἶπε Θεόφραστον, ὅτι ἄνθρωποι ἀγαθὸν μὲν ἀληθῶς γινώσκουσιν, καὶ ποιοῦσι καὶ ποιοῦσι τὸ καλόν, ἀνευ ψόγου τιτυγμένον. In lib. iii. cap. 11. Rhet. Aristoteles dicit τὸν ἀγαθὸν ἄνθρωπον φάναι εἶναι τιτυγμένον, μεταφορᾷ· ἄμφω γὰρ τέλει. Videtur autem bonum et fortem virum vocasse quadratum, vel a figura quadrata, quæ perfectissima habetur: vel a corpore quadrato; ut enim id corpus, quancunque in partem projiciatur, ita cadit ut rectum permaneat, sic vir bonus et fortis stat semper, neque ullo fortunæ impetu deieci potest.

nibus, quæ cum virtute consentiant; nam hæc vel scientiis ipsi stabiliiores ac diuturniores esse videntur: atque harum ipsarum ut quæque plurimi est, ita diutissime permanet, propterea quod in eis maxime et assidue ætatem agunt beati: quæ videtur esse causa, cur nulla unquam oblivione deleantur. Inerit ergo in beato id quod querimus, talisque in vita futurus est: nam vel semper, vel omnium maxime ea et agat, et

animo cernet, quæ cum virtute conjuncta sunt, fortunæque casus pulcherrime, omnique ex parte, et plane concinne feret, ut vere vir bonus et sine vituperatione quadratus. Sed cum multa fortuito eveniant, eaque magnitudine et parvitate differant, perspicuum est ea fortunæ bona, itemque contraria, quæ parva sint, nihil ad vitam momenti habere: magna autem fortunæ beneficia et multa vitam beatiorē esse effectura; nam

τῶν καλῇ καὶ σπενδαία γίνεται· ἀνάπαλιν δὲ συμβαίνοντα
θλίβει καὶ λυμαίνεται τὸ μακάριον· λύπας τε γὰρ ἐπιφέρει,
καὶ ἐμποδίζει πολλὰς ἐνεργείαις. Ὅμως δὲ καὶ ἐν τέτοις δια-
λάμπει τὸ καλόν, ἔπειδ' ἂν φέρῃ τις εὐκόλως πολλὰς καὶ με-
γάλας ἀτυχίας, μὴ δὲ ἀναλγησίαν, ἀλλὰ γεννάδας ὦν καὶ
μεγαλόψυχος. Εἰ δὲ εἰσὶν αἱ ἐνεργεῖαι κύριαί τῆς ζωῆς,
καθάπερ εἵπομεν, εἰδὲς ἂν γένοιτο τῶν μακαρίων ἄθλιος·
εἰδέποτε γὰρ πρᾶττει τὰ μισητὰ καὶ φαῦλα· τὸν γὰρ ὡς ἀλη-
θῶς ἀγαθὸν καὶ ἑμφρονα πάσας οἰόμεθα τὰς τύχας εὐχε-
μόνως φέρειν,* καὶ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αἰεὶ τὰ κάλλιστα πράτ-
τειν* καθάπερ καὶ στρατηγὸν ἀγαθὸν τῷ παρόντι στρατοπέδῳ
χρησθαι ὁπολεμικώτατα, καὶ σκυτοτόμον ἐκ τῶν δοθέντων
σκυτῶν κάλλιστον ὑπόδημα ποιεῖν, τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τὰς
ἄλλας τεχνίτας ἅπαντας. Εἰ δὲ ἔτιω, ἄθλιος μὲν εἰδέ-
ποτε γένοιτ' ἂν ὁ εὐδαίμων· οὐ μὴν μακαρίος γε, ἂν Πρια-

1 Ὡς ἐπειδὴν Ven. 1. et 2.   5 Στρατηγιώτατον pro πολειμιάτατα N G.
 1 Ἀλλὰ μόνον μακάριος τῆς γῆς τύχης ἔνεκα, ἰὰν Πριαμικαῖς περιστάσει τύχαις. Sed

et una ornamento suapte natura solent esse, et usus eorum pulcher et bonus efficitur: contraria vero vitam beatam in angustias redigunt, et corrumpunt; ægritudines enim animis inferunt, et multorum munerum functiones impediunt. Veruntamen etiam in his splendet atque elucet ipsum honestum, tum maxime, cum quis multas et magnas calamitates fert leniter et placide, non quod doloris sensu careat, sed quod generosi magnique sit animi. Itaque si vitæ dominatum summamque adeo potestatem obtinent muneris functiones, ut diximus, nullus beatus ullo

pacto miser esse potest; nun-
 quam enim quicquam aget
 odio dignum aut improbum :
 nam qui vere bonus et bene
 sanæ mentis est, eum puta-
 mus omnes fortunæ casus de-
 center et ex personæ suæ di-
 gnitate ferre, semperque ex
 iis, quæ suppetunt, res pui-
 cherrimas agere : quomodo
 et bonum imperatorem eo ex-
 ercitu, qui præsto est, semper
 uti bellicosissime, et sutorem
 ex iis pellibus, quæ ad eum
 delatæ sunt, calceum pulcher-
 rimum conficere, eodemque
 modo cæteros artifices om-
 nes. Quod si ita est, profecto
 vir beatus nunquam miser ille
 quidem futurus est : haud fa-

μικαῖς τύχαις περιπέσῃ· ἔδὲ δὴ "ποικίλος γε καὶ εὐμετά-
 βολος· ἔτε γὰρ ἐκ τῆς εὐδαιμονίας κινηθήσεται ῥαδίως, οὐθ'
 ὑπὸ τῶν τυχόντων ἀτυχημάτων, ἀλλ' ὑπὸ μεγάλων καὶ πολ-
 λῶν· ἔκ *τε τῶν τοιούτων ἔκ ἂν γένοιτο πάλιν εὐδαίμων ἐν
 ὀλίγῳ χρόνῳ· ἀλλ' εἴ περ, ἐν πολλῷ τινι καὶ τελείῳ, μεγά-
 λων καὶ καλῶν ἐν αὐτῷ γυνόμενος ἐπήβολος. Τί οὖν καλύει
 λέγειν εὐδαίμονα τὸν κατ' ἀρετὴν τελείαν ἐνεργοῦντα, καὶ τοῖς
 ἐκτὸς ἀγαθοῖς ἱκανῶς πεχορηγημένον, μὴ τὸν τυχόντα χρό-
 νον, ἀλλὰ τέλειον βίον; ἢ προστετέον, καὶ βιωσόμενον ἔτω, καὶ
 τελευτήσοντα κατὰ λόγον; ἐπειδὴ τὸ μέλλον ἀφανὲς ἡμῖν·
 τὴν εὐδαιμονίαν δὲ τέλος καὶ τέλειον τίθεμεν ὅτι πάντα πάντως.
 Εἰ δὲ ἔτω, μακαρίους ὡς μὲν ἐροῦμεν τῶν ζώντων, οἷς ὑπάρχει

solummodo quod ad fortunam non beatus, si in easdem forte, in quas olim Priamus, calamitates incidat. Andron. Hæc hujus loci expositio eorum sententiæ favet, qui cum Eustratio medium quoddam statuunt inter beatitudinem et miseriam, et hoc modo hunc locum interpretantur: Is qui in *Priami* calamitates incidit, cum careat iis bonis, sine quibus elucescere non potest beatitudo, beatus dici non potest, neque tamen miser, quia nullis succumbit vitiis, citra quæ nulla est vera miseria. Hæc difficultas minime solvi potest ex discrimine, quod quidam statuunt inter ἰδαιῶν et μακάριος, cum manifestum sit, quod Aristoteles his duobus nominibus in hoc cap. promiscue utitur. ^u Παικίλος τις Ven. 2. ποικίλος τις El. ^x Τὴ non habent N C. CCC. Ven. 1. et 2. ^y Quidam omittunt πάντη ante πάντως: sed geminatio ista supra etiam fuit in hoc cap. Sylb. ^z Μὲν non agnoscunt MSS. Ven. 1. 2. et Camot.

cile tamen beatus dici poterit, si in Priami calamitates inciderit: neque vero varius et mutabilis: nam ut neque facile de beata vita poterit demoveri, neque a quibuslibet rebus adversis, sed a magnis et multis: sic neque talibus fortunæ casibus afflictus rursus brevi tempore fieri poterit beatus: sed si fiet, longo et justo temporis intervallo fiet, cum magnarum et honestarum rerum interea compos fuerit effectus. Quid prohibet igitur, quo minus eum dica-

mus beatum, qui suas actiones perfecta virtute dirigit, bonisque externis mediocriter instructus est, non ad quodlibet tempus, sed per vitam perfectam? an eodem etiam addere debemus, qui sit ita victurus, et mortem ei vitæ convenienter obiturus? quandoquidem res futuræ nobis sunt obscuræ: beatitudinem autem finem esse, et quiddam prorsus et omni ex parte perfectum, ponimus. Quæ cum ita sint, beatos ex vivis dicemus eos, in quibus ea insunt,

καὶ ὑπάρξει τὰ λεχθέντα· μακαρίης δὲ, ὡς ἀνθρώπος.
Καὶ περὶ μὲν τῶν ἐπὶ τοσῶτον διωρίσθω.

ΚΕΦ. ΙΑ'.

ΤΑΣ δὲ τῶν ἀπογόνων τύχας καὶ τῶν φίλων ἀπάντων τὸ
μὲν μηδοτιῶν συμβάλλεσθαι, λίαν ἄφιλον φαίνεται, καὶ
ταῖς δόξαις ἐναντίον. Πολλῶν δὲ καὶ παντοίας ἐχόντων δια-
φορὰς τῶν συμβαινόντων, καὶ τῶν μὲν μᾶλλον συνικνεμένων,
τῶν δὲ ἥττον, καθ' ἕκαστον μὲν διαιρεῖν μακρὸν καὶ ἀπέραντον
φαίνεται· καθ' ὅλα δὲ λεχθέν καὶ τύπῳ τάχ' ἂν ἰκανῶς
ἔχοι. Εἰ δὲ καθ' ἅπερ καὶ τὸ περὶ αὐτὸν ἀτυχημάτων, τὰ μὲν
ἔχει τι βρίθας καὶ ῥοπήν πρὸς τὸν βίον, τὰ δὲ ἐλαφρότεροις
εἰσικεν· ἔτω καὶ τὰ περὶ τὰς φίλους ὁμοίως ἅπαντας. Δια-
φέρει δὲ τῶν παθῶν ἕκαστον περὶ ζῶντας ἢ τελευτήσαντας
συμβαίνειν, πολὺ μᾶλλον ἢ τὰ παράνομα καὶ δεινὰ προὔπαρ-

^a Ὡς abest a N.C. El. Ven. 1. et 2. Μακαρίης δὲ ὡς ἀνθρώπος ἀνθρωπίνην μακα-
ριότητα, ἥτις οὐ πάντῃ τίλειται ἔχει τὸ ἑγαθόν. Beatum autem dico beatitudine hu-
mana, quæ non undique perfectum habet bonum. Andr. ^b Hanc periochen vertit
Lamb. quam utrum facinora injusta et atrocia aliorum, circa quæ tragædia versatur,
jam olim perpetrata sint, an nunc primum perpetrentur: cui favet Eustratius, et plu-

et inerunt, quæ a nobis supra
dicta sunt: beatos autem ut
homines. Atque hæc quidem
hactenus.

CAP. XI.

FORTUNAM autem se-
cundam et adversam pos-
teriorum et amicorum omni-
um nihil beatum virum attin-
gere dicere, cum valde ab a-
micitia alienum esse, tum a
communibus hominum opi-
nionibus abhorreere videtur.
Sed cum multa quotidie even-
ta existant, eorumque magna
sit varietas, cumque alia ma-
gis, alia minus ad nos perti-

neant; ea quidem sigillatim
explicare atque in partes dis-
tribuere longum atque infini-
tum videtur: universe autem
ostendere ac veluti rudi ima-
gine adumbrare fortasse satis
fuerit. Si igitur, ut res ad-
versæ, quæ cuique accidunt,
aliæ pondus aliquod et mo-
mentum habent ad vitam, a-
liæ sunt leviores: sic eæ etiam
quæ amicis omnibus. Sed
permultum interest, utrum u-
nusquisque casus acerbis vi-
vis, an mortuis accidat, et
longe quidem magis interest,
quam utrum res injustæ et
atroces in tragædiis olim pa-

χειν ἐν ταῖς τραγωδίαις, ἢ πράττεσθαι. Συλλογιστέον δὲ καὶ
ταύτῃ τὴν διαφορὰν· μᾶλλον δὲ ἴσως τὸ διαπορεῖσθαι περὶ
τὰς κεκμηκότας, εἴ τινας ἀγαθῶν κοινωνῶσιν, ἢ τῶν ἀντικει-
μένων· εἰκεν γὰρ ἐκ τούτων, εἰ καὶ δίκνυται πρὸς αὐτὰς ὅτις,
ἢ ἀγαθόν, ἢ τὸ ἐναντίον, ἀφαιρόν τι καὶ μικρόν, ἢ ἀπλῶς,
ἢ ἐκείνοις εἶναι· εἰ δὲ μὴ, τοσῶτον γε καὶ τοιῶτον, ὥστε μὴ
ποιεῖν εὐδαίμονας τὰς μὴ ὄντας, μηδὲ τὰς ὄντας ὡς μακαρίους
ἀφαιρεῖσθαι τὸ μακάριον. ^a Συμβάλλεσθαι μὲν ἔν τι φαί-
νονται τοῖς κεκμηκόσιν αἱ εὐπραξίαι τῶν φίλων, ὁμοίως δὲ
καὶ αἱ δυσπραξίαι· τοιαῦτα δὲ καὶ τηλικαῦτα, ὥστε μήτε τὰς
εὐδαίμονας μὴ εὐδαίμονας ποιεῖν, μήτ' ἄλλο τῶν τοιῶτων
μηδέν.

rimi Latini interpretes. Argyropylos vero transtulit: quam res nefandæ gravesque
agantur, an in tragædiis recitentur: quæ versio etiam ad mentem Aristot. accom-
modata videtur, et confirmatur ab Andr. qui hoc simile explicat his verbis: ὅτι
ἔχει διαφορὰν τὰ ἐν ταῖς τραγωδίαις πλατίζοντα κατὰ τῶν προὔπαρξάντων πραγμάτων,
ὧν ταῦτα σικαί. Quantum differunt ea quæ in tragædiis repræsentantur, mala a ma-
lis ipsis, quorum hæc tantum umbra sunt. Vide Gruchium. ^c Ταύτην Ven. 2.

^d Quidam ἴσως τὸδε διὰ διαπορεῖσθαι emendant, sine ratione et libris. Casaub.
^e ἢ ἀπλῶς, id est, vel natura sua et per se parvum: ἢ ἐκείνοις, id est, vel mortuis
ipsis est exiguum; licet enim magnum ipsum fuerit, imminutum valde perven-
turum est ad mortuos. ^f Vet. Interp. sic videtur legisse, εἰ δὲ, μὴ τοσούτον γε
καὶ τοιούτον, ὥστε ποιεῖν εὐδαίμονας τὰς μὴ ὄντας: cujus scripturæ hæc erit sententia,
Sin aliquid valeat, at non tantum certe, neque tale esse, ut vel eos, qui non sint,
beatos efficiat. Lamb. Huic lectioni favet Andr. qui sic hunc locum exponit,
εἰ δὲ ἔχει τινὰ δύναμιν, ἀλλ' οὐ τοσούτην γε καὶ τοιαύτην, ὥστε ποιεῖν εὐδαίμονας τοὺς μὴ
τοιούτους, ἢ τὰς ὄντας ἀφαιρεῖσθαι τὴν μακαριότητα. ^g Μακαρίης deest El. C C C. et
Andr. nec Vet. Interp. expressit. Aristotelis non fuisse videtur, qui semper bre-
vitate gaudet. ^h Συμβάλλεσθαι μὲν ἔν τῳ &c. usque ad finem cap. Scholion fuisse
suspiciatur Victorius. Cum vero plurimi libri, tam impressi quam manu exarati,
illa habeant, et Vet. Interp. expresserit, et Eustratius et Andronicus agnoscant;
si sint Scholion, vetustissimum est.

tratæ fuerint, an coram per-
petrentur. Colligenda hoc
etiam modo erit differentia:
immo vero de hoc quæren-
dum ac dubitandum est, u-
trum mortui boni alicujus
aut mali sint participes, nec-
ne: apparet enim ex his, et-
iam si quid ad eos perveniat,
quodcumque sit illud, sive bo-
num, sive malum, perquam
id leve atque exiguum vel

absolute, vel illis esse: sin
aliter, at certe tantillum, ac
tale, ut neque eos, qui non
sunt, beatos efficiat, neque
beatitudinem iis, qui eam ad-
epti sunt, adimat. Videntur
igitur res amicorum tum se-
cundæ, tum adversæ, nonni-
hil ad mortuos pertinere: sed
ita et tantum, ut neque bea-
tos non beatos efficiant, ne-
que quicquam aliud tale.

ΚΕΦ. ΙΒ'.

ΔΙΩΡΙΣΜΕΝΩΝ δὲ τῶν, ἐπισκεψάμεθα περὶ τῆς εὐδαιμονίας, ποτέρα τῶν ἐπαινετῶν ἐστίν, ἢ μᾶλλον τῶν τιμίων· ὅλον γὰρ, ὅτι τῶν γε δυνάμεων ἐκ ἐστίν. Φαίνεται δὲ πᾶν τὸ ἐπαινετὸν τῷ ποίον τι εἶναι, καὶ πρὸς τί πως ἔχειν, ἐπαινεῖσθαι· τὸν γὰρ δίκαιον, καὶ τὸν ἀνδρεῖον, καὶ ὅλως τὸν ἀγαθόν, καὶ τὴν ἀρετὴν ἐπαινεῖμεν διὰ τὰ ἔργα καὶ τὰς πράξεις· καὶ τὸν ἰσχυρὸν, καὶ τὸν δρομικόν, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον, τῷ ποίον τινα πεφυκέναι καὶ ἔχειν πως πρὸς ἀγαθόν τι καὶ σπῆδαῖον. Δῆλον δὲ τῶτο καὶ ἐκ τῶν περὶ τὰς θεῶν ἐπαίνων·^k γελοῖοι γὰρ φαίνονται πρὸς ἡμᾶς ἀναφερόμενοι· τῶτο δὲ συμβαίνει διὰ τὸ γίνεσθαι τὰς ἐπαίνους δι' ἀναφορᾶς, ὥσπερ

ⁱ Ἐστὶ γὰρ τῶν ἀγαθῶν, τὰ μὲν τιμια, τὰ δὲ ἐπαινετὰ, τὰ δὲ δυνάμεις. Τὰ δὲ τιμια λίγω, τὸ τοιοῦτον, τὸ θεῖον, τὸ βέλτιον, οἷον ψυχὴν, νῆς· τὸ ἀρχαιότερον, ἢ ἀρχή, τὰ τοιοῦτα· τιμια δὲ, ἐφ' οἷς ἡ τιμή. Τοῖς δὲ τοιοῖσι πᾶσι τιμὴ ἀκολουθεῖ· ἔκον καὶ ἡ ἀρετὴ τιμιοί, ὅταν γὰρ ἀπ' αὐτῆς σπῆδαῖός τις γένηται· ἥδη γὰρ ἔτος εἰς τὸ τῆς ἀρετῆς σχῆμα ἔκει. Τὰ δὲ ἐπαινετὰ, οἷον ἀρεταί· ἀπὸ γὰρ τῶν κατ' αὐτὰς πράξεων ὁ ἐπαινος γίνεσθαι. Τὰ δὲ δυνάμεις, οἷον ἀρχή, πλοῦτος, ἰσχυρὸς, κάλλος· τῶτοι γὰρ καὶ ὁ σπῆδαῖος εὖ ἂν δύνηται χρῆσθαι, καὶ ὁ φαῦλος κακῶς· διὸ δυνάμει τὰ τοιαῦτα καλοῦνται ἀγαθὰ. Ἀγαθὰ μὲν δὲ ἴσοι δοκιμάζονται γὰρ τῇ τῆς σπῆδαῖς αὐτῶν ἕκαστον χρῆσει, οὐ τῇ τοῦ φαύλου. Magn. Moral. lib. i. cap. 2. Vide Eud. lib. ii. cap. 1. ^k Laudes, quæ vulgo Diis tribui solent, ridiculæ sunt, et multo infra ipsorum maiestatem, cum referantur ad beneficia, quæ ipsi in homines contulerunt: ut cum Jovem vocant κτήσιον, ἐπικάρπιον, χαριόδοτον. Plutarchus Στωικοῖς ἐκνενώμασι. Dionysius in τῇ περὶ τῶν πανηγυρικῶν, de Deorum laudationibus loquens, ὁ δὲ πότος, inquit, σχεδὸν συμπληρωθήσεται, ἐξ ὧν ἕκαστος ἢ εὖρεν ἢ παρέσχε τοῖς ἀνθρώποις. Mur.

CAP. XII.

HIS autem distinctis, refat ut de beatitudine videamus, utrum habenda sit in numero rerum laudabilium, an in earum potius, quæ honore dignæ sunt: est enim perspicuum eam non numerari in potestatibus. Videtur igitur id omne, quod laudabile est, ob eam causam laudari, quod sit cuiusdammodi, et ad aliquid quodammodo referatur: nam iustum, fortem, et omnino virum bo-

num, ac virtutem propter facta et actiones laudamus: robustum, et eum, qui ad cursum aptus est, et unumquemque aliorum, propterea laudamus, quod a natura sic comparatus, et quodammodo ad aliquod bonum et præstantiam aliquam affectus est. Quod etiam declarant deorum laudes: ridiculæ enim videntur, cum ad nos referuntur: atque hoc propterea accidit, quod laudes, quemadmodum diximus, compa-

εἶπομεν. Εἰ δ' ἐστὶν ὁ ἐπαινος τῶν τοιούτων, δῆλον, ὅτι τῶν ἀρίστων ἐκ ἐστὶν ἐπαινος, ἀλλὰ μείζον τι καὶ βέλτιον, καθάπερ καὶ φαίνεται· τὰς τε γὰρ θεῶν^l μακαρίζομεν καὶ εὐδαιμονίζομεν, καὶ τῶν ἀνδρῶν τὰς θεοτάτας μακαρίζομεν· ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἀγαθῶν· ἐδεῖς γὰρ τὴν εὐδαιμονίαν ἐπαινεῖ, καθάπερ τὸ δίκαιον, ἀλλ' ὡς θεϊότερόν τι καὶ βέλτιον μακαρίζει. Δοκεῖ δὲ καὶ^m Εὐδόξος καλῶς συνηγορῆσαι περὶ τῶν ἀριστείων τῇ ἡδονῇ· τὸ γὰρ μὴ ἐπαινεῖσθαι, τῶν ἀγαθῶν ἔσσαν, μνησθῆναι ὥστε ὅτι κρείττον ἐστὶ τῶν ἐπαινετῶν· τοιοῦτον δὲ εἶναι τὸν θεόν καὶ τὰγαθόν· πρὸς ταῦτα γὰρ καὶ τὰλλα ἀναφέρεσθαι· ὁ μὲν γὰρ ἐπαινος τῆς ἀρετῆς, πρακτικοὶ γὰρ τῶν καλῶν ἀπὸ ταύτης· τὰ δὲ ἐγκώμια τῶν ἔργων, ὁμοίως καὶ τῶν σωματικῶν, καὶ τῶν ψυχικῶν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἴσως οἰκειότερον ἐξακριβῆν

^l Μακαρίζομεν καὶ εὐδαιμονίζομεν, eadem vis notioque est verbi utriusque, ut Aristoteles testatus est in lib. i. Rhet. quo in loco ἐπαινον ab ἐγκωμίῳ distinguit: docet enim illic, ut μακαρισμός longe aliud est a superioribus his, ita nulla re differre ab εὐδαιμονισμῷ. ^m Eudoxus fuit ortu Cnidius, auditor Platonis, doctissimus in astrologia, ut testatur Cicero lib. ii. de Divinatione. Ille in voluptate beatitudinem collocavit.

ratione et relatione quadam constant. Quod si laus talibus rebus tribuitur, nimirum perspicuum est rerum præstantissimarum non esse laudem, sed quiddam laude majus, et melius, quemadmodum et apparet: nam et deos beatos ac felices usurpamus, et viros maxime divinos vitam beatam degere dicimus: itemque ea bona, quæ divinissima sunt, beata prædicamus: beatitudinem enim nemo laudibus effert, ut iustitiam, sed ut divinius et melius quiddam suspicit; et in rerum beatissimarum numero collocat. Videtur autem eleganter etiam Eudoxus cau-

sam voluptatis egisse, cum principem locum dignitatis ei tribuere vellet: nam quod, cum sit ipsa in numero rerum bonarum, non laudetur, eo declarari putabat, eam rebus iis, quæ essent laudabiles, esse meliorem: talem autem esse deum ac summum bonum; ad hæc enim cætera quoque referri: nam virtuti quidem laus proprie tribuitur; ab hac enim ad res honestas agendas idonei effieimur: encomia autem factorum sunt potius, et eorum similiter, quæ corporis, et eorum, quæ animi viribus obeuntur. Sed de his quidem subtilius ac limatius disputare eorum est magis,

τοῖς περὶ τὰ ἐγκώμια πεπονημένοις· ἡμῖν δὲ δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία τῇ τιμῶν καὶ τελείων. Ἐοικε δὲ οὕτως ἔχειν, καὶ διὰ τὸ εἶναι ἀρχὴν ταύτης γὰρ χάριν τὰ λοιπὰ πάντες πάντα πράττομεν· τὴν ἀρχὴν δὲ καὶ τὸ αἰτιον τῶν ἀγαθῶν τίμιόν τι καὶ θεῖον τίθεμεν.

ΚΕΦ. ΙΓ'.

ΕΠΕΙ δὲ ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία ψυχῆς ἐνέργειά τις κατ' ἀρετὴν τελείαν, περὶ ἀρετῆς ἐπισκεπτόμεν· τάχα γὰρ οὕτως ἂν βέλτιον καὶ περὶ τῆς εὐδαιμονίας θεωρήσωμεν. Δοκεῖ δὲ καὶ ὁ κατὰ ἀλήθειαν πολιτικός περὶ ταύτην μάλιστα πεπονηθῆναι· βέλεται γὰρ τὰς πολίτας ἀγαθοὺς ποιεῖν, καὶ τῶν νόμων ὑπηκόους· παράδειγμα δὲ τέτων ἔχομεν, τὰς Ὁ Κρητῶν καὶ Λακεδαιμονίων νομοθέτας, καὶ εἴ τινας ἕτεροι τοιοῦτοι γεγίνηται. Εἰ δὲ τῆς πολιτικῆς ἐστὶν ἡ σκέψις αὕτη, δῆλον,

^α Ἀρχή, nominandi casu, antiquus fidelisque liber (sic N C. et Ven. 1.) quod non displicet. ^β *Via.* ^γ Horum alteris leges tulisse Minoem, auctore Jove; alteris Lycurgum, auctore Apolline, perhibent.

qui in encomiis scribendis occupati sunt: nobis autem ex iis, quæ dicta sunt, perspicuum est in bonis iis, quæ honore digna et perfecta sunt, vitam beatam esse numerandam. Atque ita videtur esse, etiam propter hanc causam, quod principium est: hujus enim gratia omnes reliqua omnia agimus: principium autem, causamque cur cætera bona sint, honore dignum et divinum quiddam esse ducimus.

CAP. XIII.

SED quoniam beatitudo functio quædam muneris animi est, virtuti undique ab-

solutæ congruens, de virtute videndum est: sic enim fortasse et de beatitudine melius dispicere poterimus. Atque is quidem, qui ad rempublicam administrandam vere idoneus est, in hujus studio maxime exercitatus esse videtur: huc enim se parat, atque hoc studet, ut cives suos, viros bonos, et legibus obediētes efficiat: quarum rerum exemplum nobis suppeditant Cretensium et Lacedæmoniorum legumlatores, et si qui alii tales exstiterunt. Quod si hæc civilis scientiæ propria disputatio est, nimirum ad id consilium, atque institutum,

ἔτι γένοιτ' ἂν ἡ ζήτησις κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς προαίρεσιν. Περὶ ἀρετῆς δὲ ἐπισκεπτόμεν, ἀνθρωπίνης δηλονότι· καὶ γὰρ τὸ ἀγαθὸν ἀνθρώπινον ἐζητῶμεν, καὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἀνθρωπίνην· ἀρετὴν δὲ λέγομεν ἀνθρωπίνην, οὐ τὴν τῆ σῶματος, ἀλλὰ τὴν τῆς ψυχῆς· καὶ τὴν εὐδαιμονίαν δὲ, ψυχῆς ἐνέργειαν λέγομεν. Εἰ δὲ ταῦθ' ἔτως ἔχει, δῆλον, ὅτι δεῖ τὸν πολιτικὸν εἰδέναι πῶς τὰ περὶ ψυχῆς· ὥσπερ καὶ τὸν ὀφθαλμὸς θεραπεύοντα, καὶ πᾶν σῶμα· καὶ μᾶλλον ὅσα τιμιωτέρα καὶ βελτίων ἡ πολιτικὴ τῆς ἰατρικῆς. Καὶ τῶν ἰατρῶν δὲ οἱ χαριέντες πολλὰ πραγματεύονται περὶ τὴν τῆ σῶματος γνώσιν. Θεωρητέον δὲ καὶ τῷ πολιτικῷ περὶ ψυχῆς· θεωρητέον δὲ τέτων χάριν, καὶ ἐφ' ὅσον ἰκανῶς ἔχει πρὸς τὰ ζητούμενα· τὸ γὰρ ἐπὶ πλείον ἐξακριβῶν ἐργαζέμερον ἴσως ἐστὶ τῶν προ-

P Lambinus hanc periochen hoc modo vertit, nimirum ut eum, qui oculos et totum corpus curaturus est, oculorum, totiusque corporis naturam oportet habere perspectam: et in hunc sensum plurimi alii Latini Interpretes transtulerunt: sed, ni fallor, male. Nobiscum facit Victorius, et Andronicus, qui sic explicat, ὥσπερ ὁ τὸν μέλλοντα ὀφθαλμὸν θεραπεύσειν, τὸ σῶμα πᾶν τὴν γνώσιν ἔχει ἀνάγκη. Si hoc in sensu sumatur, simile est valde appositum, et sententia erit integra. Lambini autem interpretatio sensum omnino languidum et jejunum, et sententiam, præter auctoris morem, mancam prorsus reddit.

quod ab initio suscepimus, quæstio hæc erit accommodata. De virtute autem videndum est, humana scilicet: nam cum summum hominis bonum, tum beatitudinem humanam quærebat: virtutem porro humanam appellamus, non corporis, sed animi virtutem: jam vero etiam beatitudinem functionem muneris animi dicimus. Quod si hæc ita se habent, nimirum ut eum, qui oculos curaturus est, totius corporis naturam oportet habere perspectam: sic eum, qui ad gubernacula reipublicæ aptus futurus est, ea, quæ ad animum perti-

nent, quodammodo scientia comprehendisse: atque eo quidem magis, quo majore honore digna, quam medicina, scientia civilis est. Porro etiam ii medici, qui sunt politiores, multum studii atque operæ in cognitione corporis ponere consueverunt. Ergo ei quoque, qui civitatis regendæ peritus futurus est, in animi cognitionem cura atque opera multa conferenda est: conferenda, inquam, harum rerum gratia, et quatenus satis sit ad ea, quæ quærimus: namque accuratius ejus vim inquirere atque explicare majoris fortasse nego-

καίμενων. Λέγεται δὲ περὶ αὐτῆς καὶ ἐν τοῖς ἑξωτερικοῖς λόγοις ἀρκούντως ἓνια, καὶ χρηστέον αὐτοῖς· οἷον τὸ μὲν ἄλογον αὐτῆς εἶναι, τὸ δὲ λόγον ἔχειν. Ταῦτα δὲ πότερον διώριται, καθάπερ τὰ τῷ σώματος μέρη, καὶ πᾶν τὸ μερίσθον, ἢ τῷ λόγῳ δύο εἶναι ἀχώριστα πεφυκότα, καθάπερ ἐν τῇ περιφέρειᾳ τὸ κυρτὸν καὶ τὸ κοῖλον, ἔσδεν διαφέρει πρὸς τὸ παρόν. Τῷ ἀλόγῳ δὲ τὸ μὲν ἔοικε κοινῷ καὶ φυτικῷ· λέγω δὲ τὸ αἰτιον τῷ τρέφεσθαι καὶ τῷ αὔχεσθαι· τὴν τοιαύτην γὰρ δύναμιν τῆς ψυχῆς ἐν ἅπασιν τοῖς τρεφομένοις θεῖη τις ἂν, καὶ ἐν τοῖς ἐμβρύοις, τὴν αὐτὴν δὲ ταύτην καὶ ἐν τοῖς τελείοις· εὐλογώτερον γὰρ ἢ ἄλλην τινά. Ταύτης μὲν οὖν κοινὴ τις ἀρετὴ, καὶ ἐκ ἀνθρωπικῆς φαίνεται· δοκεῖ γὰρ ἐν τοῖς ὕπνοις ἐνερ-

⁹ Inter varias de πᾶν λόγων ἑξωτερικῶν significatione opiniones, verisimilior est eorum, qui putant ἑξωτερικὰ denotare ea, quæ ab Aristotele populariter et minus accurate scripta erant, et opponi ἀκροαματικοῖς, quæ erant limatius scripta. Huic sententiæ adstipulatur Andronici παραφρασις. Περὶ ψυχῆς τοῖνον οὐ μόνον ἐν συγγραμμασιν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ στόματος πρὸς πᾶσι ἐντυγχάνοντες ἀρκούντως εἴπομεν ἓνια. Porro de anima, non in scriptis tantum quibusdam, sed et viva voce apud auditores nostros, nonnulla satis luculenter tradidimus. Vide Cic. de Fin. ¹ Καθάπερ ἐν τῇ περιφέρειᾳ τὸ κυρτὸν καὶ τὸ κοῖλον· ἐν μὲν γὰρ εἰσι πρᾶγμα, καὶ ἀχώριστα πέφυκε, τῷ ὁρισμῷ δὲ διαφύρουν· ἄλλος γὰρ ὁρισμὸς τῆς περιφέρειας καθὼς κοῖλος, καὶ ἄλλος καθὼς κυρτὸς. Andr. ² Αὔχεσθαι Ven. 1. 2. et Andr. ³ Ταύτην abest ab El. et Andr. ⁴ Εὐλογώτερον Ven. 1.

tii sit, quam ea ipsa, quæ nobis proposita sunt. De quo etiam in exotericis disputationibus satis copiose dicuntur nonnulla, atque eis utendum est: exempli causa, unam esse animi partem rationis expertem, participem alteram. Quæ utrum distinctæ sint, quemadmodum corporis partes, et quicquid in partes secari potest, an ratione duæ sint, suapte alioqui natura indivisæ, ut in rotunda figura ea pars, quæ convexa, et ea, quæ concava dicitur, ad id, quod nunc agimus, nihil refert. Ejus autem partis, quæ

rationis expertis est, altera est, quæ ejus, quæ communis est, et quæ stirpibus convenit, similis est: eam dico, quæ alendi augendique corporis causa est: talem enim animi vim cum in iis omnibus, quæ aluntur, atque adeo in foetibus immaturis atque imperfectis ponere licet, tum etiam in perfectis animantibus: probabilius est enim hanc eandem esse, quam aliam aliquam. Hujus igitur virtus communis, ut dixi, non hominis propria est: quippe cum in somnis hæc particula, atque hæc vis suo munere

γεῖν μάλιστα τὸ μόνον τῷτο, καὶ ἡ δύναμις αὕτη· ὁ δὲ ἀγαθὸς καὶ κακὸς ἦκιστα διὰ δῆλοι καθ' ὕπνον· ὅθεν φασὶν ἔσδεν διαφέρειν τὸ ἡμισυ τῷ βίῃ τῶς εὐδαίμονας τῶν ἀδελίων· Συμβαίνει δὲ τῷτ' εἰκότως· ἀργία γάρ ἐστιν ὁ ὕπνος καὶ ψυχῆς, ἢ λέγεται σπῆδαία καὶ φαύλη· πλὴν εἴ πῃ κατὰ μικρὸν διῖκνυνται τινες τῶν κινήσεων, καὶ ταύτη βελτίω γίνεται τὰ φαντάσματα τῶν ἐπιεικῶν, ἢ τῷ τυχόντων. Ἀλλὰ περὶ μὲν τῶτων ἄλλης· καὶ τὸ θρεπτικὸν οὖν ἐατέον, ἐπειδὴ καὶ ἀνθρωπικῆς ἀρετῆς ἁμοιβὴν πεφυκεν. Ἔοικε δὲ καὶ ἄλλη τις φύσις τῆς ψυχῆς ἄλογος εἶναι, μετέχουσα μέντοι τῇ λόγῳ· τῷ γὰρ ἐγκρατῆς καὶ ἀκρατῆς τὸν λόγον, καὶ τῆς

^{*} Διάδολος Ven. 1. 2. et Andr. [†] Camot. habet ἀργία: quod in Physicis quoque semel in eadem Editione observare memini; et derivari fortasse utrumque ἀπὸ τῶν ἀργῶν sic potest, ut ἀνδρία et ἀνδρεία ἀπὸ τῶν ἀνδρῶν: sed ut ἀνδρεία plerumque scribitur diphthongus: ita usitatus est ἀργία monophthongus. Sylb. ² καὶ λέγεται C C C. El. et Aurel. ³ καὶ λέγεται N C. Ἀργία γὰρ ἐστιν ὁ ὕπνος καὶ τῇ σπῆδαίᾳ καὶ τῇ φαύλῃ ψυχῇ. Andr. ⁴ Εἴ περ Ven. 1. 2. et Cam. Πλὴν εἴ μὴ τις ἐκείνο εἴποι, ὅτι καὶ οἱ ὕπνοι τῶν σπῆδαίων βελτίους, τῶν μεθήμερινῶν κινήσεων τρόπον τινὰ καὶ ἐπὶ τοῖς ὕπνοις διερχομένων. Nisi quis hoc dicat, honestiorum propterea hominum somnos meliores esse, quoniam diuini quodammodo motus ad somnos quoque se extendunt. Andr. ⁵ Φάσματα N C. et in marg. C C C. ⁶ Οὖν non agnoscunt MSS. Ven. 1. 2. Cam. et Bas. ⁷ Hanc etiam lectionem agnoscunt nonnulli libri veteres MSS. alii vero δὲ (sic N C. C C C. Andronicus, et Lamb.) quos sequitur Argyr. ⁸ Viδ. δὴ deest El. ⁹ Δι' ὃ καὶ τὸν τοῦ ἐγκρατοῦς λόγον, καὶ τὸν τοῦ ἀκρατοῦς δὲ, ἐνίοτε ἐπαινοῦμεν, ὅτι ἀνέχουσι πρὸς τὸ ἀνίστασθαι· ὁ μὲν, μέχρις οὐ διτ', ὁ δὲ, ἐνίοτε καὶ μέχρι τινός. Quare continentis interdum et incontinentis rationem laudamus, quia non cedunt statim, sed in contrarium nituntur: alter quamdiu oportet, alter ad tempus. Andr.

maxime fungatur: at bonus ab improbo in somno minimum discernitur: hinc illud est, quod aiunt, inter beatos ac miseros dimidiam vitæ partem nihil interesse. Ejusque rei ratio probabilis, cur ita accidat, afferri potest: somnus enim animi est cessatio, vacatioque ab opere, qua is bonus dicitur et malus: nisi si motus quidam perveniunt ac permanant ad aliquam ejus partem, atque hac ratione bo-

norum, quam quorumlibet aliorum visa sunt meliora. Sed de his quidem satis: atque alendi igitur vis prætermittenda est, quandoquidem virtutis humanæ expertis est sua natura. Videtur autem etiam altera animi vis rationis quidem expertis esse, quæ tamen aliquo modo ejus est participes: nam et continentis et incontinentis rationem, animique partem eam, quæ ratione prædita est, laudamus:

ψυχῆς τὸ λόγον ἔχον ἐπαινεῖμεν· ὁρῶντες γὰρ καὶ ἐπὶ τὰ βέλ-
τιστα παρακαλεῖ. Φαίνεται δὲ ἐν αὐτοῖς καὶ ἄλλο τι παρὰ
τὸν λόγον πεφυκὸς, ὃ μάχεται τε καὶ ἂν ἀντιτείνει τῷ λόγῳ·
ἀτεχνῶς γὰρ καθάπερ τὰ παραλελυμένα τῆ σώματος μόρια
εἰς τὰ δεξιὰ προαιρῶμένων κινήσας, τὴν ἀντίον εἰς τὰ ἀριστερὰ
παραφέρειται, καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἕτως· ἐπὶ τὰ ἐναντία γὰρ
αἱ ὁρμαὶ τῶν ἀκρατῶν. Ἀλλ' ἐν τοῖς σώμασι μὲν ὁρῶμεν
τὸ παραφερόμενον, ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς ἔχει ὁρῶμεν· ἴσως δὲ
ἔδεν ἥτιον καὶ ἐν τῇ ψυχῇ νομισέον εἶναι τι παρὰ τὸν λόγον,
ἐναντιούμενον τῷ λόγῳ καὶ ἀντιβαῖνον· πῶς δὲ ἕτερον, ἔδεν δια-
φέρει. Λόγος δὲ καὶ τῷτο φαίνεται μετέχειν, ὥσπερ εἵπομεν·
πειθαρχεῖ γὰρ τῷ λόγῳ τὸ τῷ ἐγκρατὲς· ἔτι δὲ ἴσως εὐη-
κοώτερόν ἐστι τὸ τῷ σώφρονος καὶ ἀνδρείου· πάντα γὰρ ὁμο-
φανεῖ τῷ λόγῳ. Φαίνεται δὲ καὶ τὸ ἄλογον διττόν· τὸ μὲν

^f ὁρῶντες; Lamb. quem videas: nostri vero omnes libri, tam impressi quam manu exarati, ὁρῶντες. ^g Ἀντιτείνει N.C. Sic in C.C.C. scriptum fuerat, sed corrigitur ἀντιτείνει. ἀντιτείνει τῷ λόγῳ ἀτεχνῶς· καθάπερ γὰρ τὰ παρ. El. ^h Πα-
ραλελυμένα, sc. morbo illo tentatæ, qui a Græcis παραλυσίς dicitur. παραλελυμένα
τῶν τῷ σώματι μορίων MSS. ⁱ Vide infra lib. ii. cap. 3. lib. iii. cap. 6. 7. et 11.
et lib. vii. cap. 1. 2. et 4. ex quibus locis discere licet, quodnam discrimen inter
σώφρονος, ἀνδρείου, et ἐγκρατὸς statuatur Aristoteles.

recte enim et ad optima facta
hortatur atque excitat. Ap-
paret autem in eis etiam alia
quædam pars a ratione averfa
natura, quæ rationi repugnat
ac reluctatur: plane enim ut
resolutæ corporis partes, cum
eas dextrorsum movere ani-
mum inducunt, in contra-
riam partem sinistrorsum per-
verse feruntur; sic et in ani-
mo evenit: abeunt enim in
contrarias partes incontinen-
tium appetitiones. Sed in
corporibus id quod perverse
movetur, oculis cernimus, in
animo non cernimus: nihilo-

minus autem fortasse existi-
mare debemus in animo quo-
que aliquid inesse, quod a
ratione sit devium, eique ad-
versetur ac repugnet: quod
quomodo a ratione sit aliud
ac diversum, nihil refert. Ra-
tionis autem hoc quoque vi-
detur esse particeps, ut dixi-
mus: paret enim rationi in
continente: at vero in viro
forti ac temperante multo
adhuc magis obtemperare vi-
detur: omnia enim in his
cum ratione consentiunt. Ap-
paret ergo vim quoque ratio-
nis expertem esse duplicem:

γὰρ φυτικὸν ἑδαμῶς κοινωνεῖ λόγῳ· τὸ δὲ ἐπιθυμητικὸν καὶ
ὄλως ὁρεκτικὸν μετέχει πῶς, ἢ κατήκοόν ἐστιν αὐτῷ καὶ πειθ-
αρχικόν. Οὕτω δὲ καὶ τῷ πατρὸς καὶ τῶν φίλων φαιμέν
ἔχειν λόγον, καὶ ἔχει ὥσπερ τῶν μαθηματικῶν. Ὅτι δὲ
πειθεται πῶς ὑπὸ λόγου τὸ ἄλογον, μνησκει καὶ ἡ νεότης,
καὶ πᾶσα ἐπιτίμησις τε καὶ παράκλησις. Εἰ δὲ χρὴ καὶ τῷτο
φάναι λόγον ἔχειν, διττόν ἐστι καὶ τὸ λόγον ἔχον· τὸ μὲν
κυρίως καὶ ἐν ἑαυτῷ, τὸ δὲ ὥσπερ τῷ πατρὸς ἀκουσικόν τι.
Διορίζεται δὲ καὶ ἡ ἀρετὴ κατὰ τὴν διαφορὰν ταύτην· λέγο-
μεν γὰρ αὐτῶν τὰς μὲν διανοητικὰς, τὰς δὲ ἠθικὰς· σοφίαν
μὲν καὶ σύνεσιν καὶ φρόνησιν διανοητικὰς· ἐλευθεριότητα δὲ
καὶ σωφροσύνην ἠθικὰς· λέγοντες γὰρ περὶ τῆς ἡθικῆς, οὐ
λέγομεν ὅτι σοφός, ἢ συνετός, ἀλλ' ὅτι πρᾶος, ἢ σώφρων·

ⁱ Λέγομεν γὰρ τῷ πατρὶ καὶ τῶν φίλων λόγον ἔχειν, τὸ ἐπιστρέφειν πρὸς αὐτοὺς, καὶ
ὅς κελευσιν ἐξακολουθεῖν· λέγομεν δὲ καὶ τῶν μαθηματικῶν λόγον ἔχειν, τὸ εἰδέναι αὐτὰ,
καὶ γινώσκειν τὰ καὶ ἐπιστήμην αὐτῶν ἔχειν. Dicimus enim aliquem patris et amicorum
rationem habere, qui parentes diligenter curat aut amicos, et quæ ab iis iubentur, ex-
sequitur: dicimus et mathematicarum disciplinarum rationem habere aliquem, qui eas
novit, aut peritiam earum aliquam habet vel scientiam. Andr. ^k Baf. in mar-
gine pro ἀκουσικόν ponit ἀκουσικόν, τι post ἀκουσικόν El. non habet.

nam quæ ad stirpes pertinet,
nulla ex parte rationis est par-
ticeps; ea autem, quæ ad
concupiscendum, et omnino
ad appetendum impellit, ali-
qua ex parte ratione prædita
est, nempe qua ei paret atque
obtemperat. Sic igitur dicere
solemus nos patris et amico-
rum rationem habere, non
quomodo rerum mathemati-
carum. Rationi autem quo-
dammodo parere animi par-
tem rationis expertem cum
præceptio ac monitio, tum
omnis reprehensio atque ex-
hortatio indicat. Quod si fa-
tendum est etiam hanc vim
ratione esse præditam, erit et

vis animi duplex rationis par-
ticeps: altera proprie, et ut
habens eam in se ipsa, altera
veluti filius, qui parentis di-
cto audiens est. Atque ex
hac animi divisione ac diffe-
rentia virtutis quoque distin-
ctio partitioque nascitur: a-
lias enim virtutes in cogita-
tione ac ratione positas esse
dicimus; alias ad mores per-
tinere, quas morales appella-
mus: in ratione posita sunt
sapientia, intelligentia, pru-
dentia; in moribus liberali-
tas, temperantia: nam cum
de moribus alicujus loqui-
mur, non illum sapientem,
aut intelligentem dicimus,

ἐπαινῶμεν δὲ καὶ τὸν σοφὸν κατὰ τὴν ἔξιν· τῶν ἔξεων δὲ τὰς
ἐπαινετάς, ἀρετάς λέγομεν.

fed clementem ac lenem, aut
temperantem : laudamus au-
tem sapientem quoque ex ha-

bitu ; at habitus eos, qui sunt
laudabiles, virtutum nomini-
bus nuncupamus.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΗΘΙΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΤΟ Β'.

ARISTOTELIS

ETHICORUM NICOMACHEORUM

LIB. II.

ΚΕΦ. α'.

ΔΙΤΤΗΣ δὲ τῆς ἀρετῆς ἔσης, ¹τῆς μὲν διανοητικῆς, τῆς
δὲ ἡθικῆς· ἡ μὲν διανοητικὴ τὸ πλεῖστον ἐκ διδασκα-
λίας ἔχει καὶ τὴν γένεσιν καὶ τὴν αὐξήσιν· δίστις ἐμπειρίας
δίδεται καὶ χρόνῳ· ἡ δὲ ἡθικὴ ἐξ ἔθους περιγίνεται, ὅθεν καὶ

¹ Vide Eud. lib. ii. cap. 2. et Magn. Moral. lib. i. cap. 1. et 6. ^a Cur ait
το πλεῖστον? quia quidam, ingenii acumine præstantes, sine ope magistri, labore,
et industria sua rerum cognitionem consequuntur; ut de se ait Phemius apud
Homerum.

Αὐτοδιδάκτοι δ' εἰμὶ· Θεὸς δέ μοι ἐν φρεσὶν ὄμμας

Παντοίας ἐνέφυσεν. Odyss. lib. xxii. v. 347. *Mur.*

Andronicus aliter hunc locum explicat: Καὶ ἡ μὲν διανοητικὴ ἔχει μὲν καὶ ἀπὸ τῆς
ἐθους τὴν ἀρχὴν (δικηλὸν γὰρ ὁ ἄνθρωπος ἐπιτήμης) καὶ ἀπὸ ἔθους αὐξήσιν λαμβάνει
τινά· τὸ δὲ πλεον ἀπὸ τῆς διδασκαλίας ἔχον τὴν γένεσιν καὶ τὴν αὐξήσιν ἔχει.

CAP. I.

CUM sint autem duo vir-
tutum genera, unum ea-
rum, quæ a ratione et cogi-
tatione proficiuntur, alterum
earum, quas morales a mori-
bus appellamus: illæ quidem,

quæ in ratione positæ sunt,
magna ex parte a doctrina or-
tum et incrementum habent:
itaque cum usum, tum spa-
tium tempusque desiderant:
morales autem ex ἔθους, id est,
ex more comparantur, a quo

τένομα ἔχοντες μικρὸν παρεκκλίνον ἀπὸ τῆς ἔδρας. | Ἐξ οὗ καὶ
 δῆλον, ὅτι ἑδὲ μία τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡμῖν ἐγγίνεται·
 ἑδὲν γὰρ τῶν φύσει ὄντων ἄλλως ἐδίδχεται· οἷον ὁ λιθὸς
 φύσει κάτω φερόμενος ἔκ τινος ἐθιδομένης ἄνω φέρεσθαι, ἑδὲ
 ἂν μυριάκις αὐτὸν ἐδίχῃ τις, ἄνω ρίπλων, ἑδὲ τὸ πῦρ κάτω
 ἑδὲ ἄλλο ἑδὲν τῶν ἄλλως πεφυκότων ἄλλως ἂν ἐθιδομένη.
 Οὕτως ἄρα φύσει, ἔτε παρὰ φύσιν ἐγγίνονται αἱ ἀρεταί,
 ἀλλὰ πεφυκόσι μὲν ἡμῖν δεῖσθαι αὐτάς, τελειομένοις δὲ
 διὰ τῆς ἔδρας. | Ἐτι, ὅσα μὲν φύσει ἡμῖν παραγίνεται, τὰς
 δυνάμεις ἢ τὰς τέτων πρότερον κομιζόμεθα, ὕστερον δὲ τὰς
 ἐνεργείας ἀποδίδομεν· ὅπερ ἐπὶ τῇ αἰσθήσει δῆλον· ἔκ τινος
 τῆς πολλάκις ἰδεῖν, ἢ πολλάκις ἀκῆσαι, τὰς αἰσθήσεις ἐλά-
 ττομεν, ἀλλ' ἀνάπαλιν, ἔχοντες ἐχρησάμεθα, οὐ χρῆσάμενοι
 ἔχομεν· τὰς δὲ ἀρετάς λαμβάνομεν ἐνεργήσαντες πρότερον,
 ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν· ὅτι γὰρ δεῖ μαθόντας ποιεῖν,

ἢ τὰς; omittunt C C C. El. Baf. Cam. Ven. 1. et 2.

nomen quoque traxerunt, quod
 parum admodum ἀπὸ τῆς ἔδρας
 deflectit. Ex quo etiam per-
 spicuum est nullam virtutem
 moralem instam nobis esse a
 natura: nihil enim eorum,
 quæ natura constant, aliter at-
 que natum est, assueseri pot-
 est: ut lapis, qui deorsum
 fertur natura, nulla ratione
 assueseri possit ut fursum mo-
 veatur, ne si decies millies
 quidem quis eum fursum ja-
 ciens assuescere conetur; ne-
 que ignis unquam deorsum
 feratur: neque quicquam a-
 liud eorum, quæ aliter a na-
 tura comparata sunt, aliter
 assueseri possit. Ergo neque
 natura, neque præter natu-
 ram nobis ingenerantur vir-

tutes, sed sic affectis, ut ad
 eas suscipiendas apti simus
 natura, perficiamur autem
 per poliamurque more et con-
 suetudine. Præterea, quæ-
 cunque nobis a natura obve-
 niunt, eorum potestates prius
 accipimus, posterius functio-
 nes muneris obimus: quod
 in sensibus perspicui potest:
 neque enim ex eo, quod aut
 sæpe aspeximus, aut sæpe au-
 divimus, sensus adepti sumus,
 sed contra, cum sensus habe-
 remus, eis usi sumus, non
 quia usi sumus, habuimus: at
 virtutes consequimur prius
 virtutis muneribus functi,
 quomodo et in cæteris sit ar-
 tibus: nam, quæ nos oportet
 postea quam didicerimus effi-

ταῦτα ποιοῦντες μαθάνομεν· οἷον οἰκοδομοῦντες οἰκοδόμοι γί-
 νονται, καὶ κηδοῦντες κηδοῦνται· ἔτω δὲ καὶ τὰ μὲν δίκαια
 πράττοντες δίκαιοι γινόμεθα, τὰ δὲ σώφρονα σώφρονες, τὰ
 δὲ ἀνδρεία ἀνδρεῖοι. | Μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὸ γινόμενον ἐν ταῖς
 πόλεσιν· οἱ γὰρ νομοθετοῦντες τὰς πολιτείας ἐδίδχοντες, ποιεῖσιν
 ἀγαθὰ· καὶ τὸ μὲν βέλημα πάντες νομοθέτῃς τῶν ἔστιν
 ὅσοι δὲ μὴ εὖ αὐτὸ ποιεῖσιν, ἀμαρτάνουσι· καὶ διαφέρει τέττω
 πολιτεία πολιτείας, ἀγαθὴ φαύλης. | Ἐτι ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ
 διὰ τῆς αὐτῶν καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετὴ, καὶ φθάρσκει· ὁμοίως
 δὲ καὶ τέχνη· ἐκ τινος τῆς κηδοῦντος καὶ οἱ ἀγαθοὶ καὶ οἱ κακοὶ
 γίνονται κηδοῦνται· ἀνάλογον δὲ καὶ οἱ οἰκοδόμοι, καὶ οἱ λοι-
 πὰ πάντες· ἐκ μὲν γὰρ τῆς εὖ οἰκοδομῆς ἀγαθοὶ οἰκοδόμοι
 ἔσονται, ἐκ δὲ τῆς κακῶς κακοὶ· εἰ γὰρ μὴ ἔτως ἔχεν, οὐδὲν
 ἂν ἔδει τῆς διδάσκοντος, ἀλλὰ πάντες ἂν ἐγίνοντο ἀγαθοὶ ἢ
 κακοὶ. Οὕτως δὲ καὶ ἐπὶ τῇ ἀρετῇ ἔχει· πράττοντες γὰρ τὰ ἐν
 τοῖς συναλλάγμασι τοῖς πρὸς τὰς ἀνθρώπους, γινόμεθα οἱ

ἢ συνελάμβανον γὰρ ἀμοιβὰς ἀγαθὰς καὶ τιμὰς ἐπὶ τὰς ἀγαθὰς ποιεῖν, καὶ ὅταν
 σπαταλῶντες ἀποτελέσω. Cum virtutum pro muneribus præmiis ad honestas actiones eos com-
 pellunt, atque honestos quoque reddunt. Andr.

cere, ea cum efficiamus, disci-
 mus: veluti ædificando fiunt
 ædium ædificandarum artifi-
 ces, et fidibus canendo fidi-
 cines: itemque iustis actioni-
 bus exercendis iusti, tempe-
 rantibus temperantes, fortibus
 fortes efficiuntur. Atque et-
 iam hoc ipsum testantur ea,
 quæ in civitatibus factitari
 solent: legumlatores enim ci-
 vibus ad virtutem assuesfaci-
 endis, eos bonos efficiunt:
 atque hæc quidem est om-
 nium, qui leges ferunt, mens
 et voluntas: quotquot autem
 id minus recte faciunt, errant:
 atque hoc uno reipublicæ ad-
 ministrandæ forma altera ab

altera differt, bona a vitiosa.
 Præterea ex iisdem rebus vir-
 tus omnis nascitur, per quas
 interit: similiter et ars; nam
 ex eo quod fidibus canunt, et
 boni et mali fidicines evadunt:
 eademque ratione ædificandi
 artifices, et reliqui opifices
 omnes: nam ex eo quod bene
 ædificant, boni sunt ædificandi
 artifices futuri, ex eo quod
 male, mali: quod nisi ita se-
 res haberet, nec magistro, qui
 doceret, opus esset, et omnes
 boni aut mali artifices nasce-
 rentur. Eadem igitur et vir-
 tutum ratio est: agendis e-
 nim iis rebus, quæ ab homi-
 nibus inter ipsos contrahi so-

μὲν δίκαιοι, οἱ δὲ ἄδικοι· πράττοντες δὲ τὰ ἐν τοῖς δεινοῖς, καὶ ἐπιζόμενοι ἢ φοβεῖσθαι ἢ θάρρειν, οἱ μὲν ἀνδρεῖοι, οἱ δὲ δειλοί. Ὁμοίως δὲ καὶ τὰ περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἔχει, καὶ τὰ περὶ τὰς ὀργάς· οἱ μὲν γὰρ σώφρονες καὶ πρᾶοι γίνονται, οἱ δὲ ἀκόλαστοι καὶ ὀργίλοι· οἱ μὲν ἐκ τῆς ἔτασι ἐν αὐτοῖς ἀνατρέφονται, οἱ δὲ ἐκ τῆς ἔτασι. Καὶ ἐνὶ δὴ λόγῳ, ἐκ τῆς ὁμοίας ἐνεργειῶν αἱ ἔξεις γίνονται· διὸ δὲ τὰς ἐνεργείας ποίας ἀποδιδόναι· κατὰ γὰρ τὰς τέτων διαφορὰς ἀκολουθεῖσιν αἱ ἔξεις. Οὐ μικρὸν οὖν διαφέρει τὸ ἔτασι ἢ ἔτασι εὐδὺς ἐκ νέων ἐθίζεσθαι, ἀλλὰ πάμπολον· μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν.

ΚΕΦ. Β'.

ΕΠΕΙ οὖν ἡ παρῆσα πραγματεία οὐ θεωρίας ἕνεκά ἐστιν, ὥσπερ αἱ ἄλλαι· οὐ γὰρ ἵν' εἰδῶμεν τί ἐστὶν ἡ ἀρετὴ, σκοπεῖόμεθα, ἀλλ' ἵν' ἀγαθοὶ γενώμεθα, ἐπεὶ ἔδεν ἂν ἡν

^d H abest a MSS. Cam. Baf. Andr. Ven. 1. et 2. ^e Lambini interpretatio hujus periodi confirmatur auctoritate Eustratii et Latinorum interpretum, ab his tamen dissentit Andronici παραφρασις, quæ ad Auctoris mentem propius accedere videtur. Διὰ τὸτο οὐ δὲ τῆς ἀγαθῆς ἔξεως ἐνεργεῖαν ἀπλῶς αἰτίαν λεγέειν, ἀλλ' ἀγαθὴν· ὅτι τῆς κακῆς ἀπλῶς ἐνεργεῖαν, ἀλλὰ κακὴν· ὥσπερ ἐστὶ τῆς οἰκονομικῆς· οὐ γὰρ τῆς ἀγαθῆς οἰκονομικῆς ἔξεως τὴν οἰκονομικὴν ἀπλῶς ἐνεργεῖαν αἰτίαν ἱσχυρίζεται, ἀλλὰ τὴν ἀγαθὴν οἰκονομικὴν ἐνεργεῖαν τῆς ἀγαθῆς, καὶ τὴν κακὴν τῆς κακῆς αἰτίαν· καὶ ἕκαστος τοιάδε τινὰς ἀποδοτέον ἑκάστη τῶν ἔξεων τὰς ἐνεργείας.

lent, alii justī, alii injustī efficiuntur: et cum ea, quæ in rebus horribilibus ac periculosis habentur, agimus ac subimus, assuescimusque ea aut timere, aut præsentī animo ferre, alias fortes, alias timidi evadimus. Similis est et cupiditatum, irarumque ratio: alii enim temperantes et lenes, alii intemperantes et iracundi efficiuntur: hi quia sic, illi quia aliter in iis versantur. Atque (ut uno verbo dicam) ex similibus munerum functionibus similes habitus oriuntur: itaque danda opera

est, ut actiones nostras certo quodam modo conformemus: harum enim differentias habitus differentes ac dispares consequuntur. Non igitur parum refert, sed permultum, utrum sic, an sic a pueris assuescamus: immo vero totum in eo positum est.

CAP. II.

QUONIAM igitur negotium, quod est in manibus, non cognitionis causa susceptum est, ut alia; (non enim quid sit virtus quaerimus ut cognoscamus, sed ut boni efficiamur; alioqui nihil ex

ὄφελος αὐτῆς· ἀναγκαῖόν ἐστι σκέψασθαι τὰ περὶ τὰς πράξεις, πῶς πρακτέον αὐτάς· αὐταὶ γὰρ εἰσι κύρια καὶ τῆς ποίας γενέσθαι τὰς ἔξεις, καθάπερ εἰρήκαμεν. Τὸ μὲν οὖν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πρᾶττειν κοινόν, καὶ ὑπερκεῖσθαι· ἢ ῥηθῆσεται δὲ ὑπερον περὶ αὐτῶν, καὶ τί ἐστὶν ὁ ὀρθὸς λόγος, καὶ πῶς ἔχει πρὸς τὰς ἄλλας ἀρετάς. Ἐκεῖνο δὲ προδιαμολογήσθαι, ὅτι πᾶς ὁ περὶ τῶν πρακτῶν λόγος τύπῳ καὶ οὐκ ἀκριβῶς ὀφείλει λέγεσθαι, ὥσπερ καὶ κατ' ἀρχὰς εἵπομεν, ὅτι κατὰ τὴν ὕλην οἱ λόγοι ἀπαιτητέοι· τὰ δὲ ἐν ταῖς πράξεσι καὶ τὰ συμφέροντα ἔδεν ἐσηκὸς ἔχει, ὥσπερ ἔδεν τὰ ὑγιεινά. Τοιῦτος δὲ ὅντος τῆς καθόλου λόγου, ἐστὶ μᾶλλον ὁ περὶ τῆς καθ' ἑκάστα λόγος ἔκ ἔχει τὰκριβέας· ἔτε γὰρ ὑπὸ

^f Ἀναγκαῖον ἐπισκέψασθαι C C C. Ven. 1. 2. et Baf. ^g ὑπερκεῖσθαι El. et Lamb. (qui vertit positum sit) Vet. Interp. et Augyr. ^h Sc. in libro vi. ⁱ Πρὸς τὰς ἀρετάς multi libri veteres, quod probō; nomine enim τῶν ἀρετῶν hic αἱ ἀδίκαι tantum intelliguntur. Mur. ^k Baf. legit προδιαμολογήσθαι (et El.) præf. tempore; at Cam. προδιαμολογήσθαι habet: mendose, pro προδιαμολογήσθαι, vel προδιαμολογήσθαι. Sylb. ^l Τὰ ἐν αὐταῖς συμφέροντα, quæ ipsis actionibus competunt. Andr. ^m Οὐτε γὰρ τὰ συμφέροντα, περὶ ὧν αἱ πράξεις. Eustrat. ⁿ Νῦν μὲν τὸτο ὑγιεινόν, νῦν δὲ τὸναντίον ὡπταν· ταῖς γὰρ διαδοχαῖς τῶν σωμάτων, καὶ ταῖς τῶν καὶ μεταβολαῖς συμμεταβάλλεσι. Nunc enim hoc, nunc illud rursus est salubre; cum constitutionibus enim corporum, et mutatione temporis mutantur hæc quoque. Andr.

ea utilitatis caperemus;) quemadmodum actiones obediuntur sint considerandum est: in his enim situm est, quemadmodum diximus, ut habitus sic vel sic conformentur. Atque hoc quidem commune est, rectæ rationi convenienter agere oportere, et in præsentia differamus: de hoc enim posterius dicemus; tum etiam quid sit recta ratio, et quomodo ad reliquas virtutes affecta sit, exponemus. Illud autem prius conveniat, et confessum sit, omnem, quæ de rebus in agendo positis habetur, orationem, rudiorē

quodam forma, et adumbrata, non exquisita, neque accuratius expressa, constare oportere, ut et initio diximus, quoniam sermones materiæ subiectæ convenientes sunt postulandi: atqui quæ in actionibus versantur, quæque ad eas conducunt, nihil firmitatis nullamque certam sedem habent, quemadmodum neque res salubres. Cum sit autem ejusmodi ea, quæ ad genus universum pertinet, oratio, tum multo magis tenuitate subtili ac limata caret is, qui de rebus singularibus habetur, sermo: hæ enim neque

τέχνην, ἔθ' ὑπὸ παραγελίαν ἐδεμίαν^π πίπτει. Δεῖ δ' αὖ-
 τας αἰετὰς πρᾶττοντας τὰ πρὸς τὸν καιρὸν σκοπεῖν, ὥσπερ
 καὶ ἐπὶ τῆς ἰατρικῆς ἔχει καὶ τῆς κυβερνητικῆς. Ἀλλὰ καί-
 περ ὅντος τοιούτου τοῦ παρόντος λόγου, πειρατέον βοηθεῖν.
¹ Πρῶτον ἔν τῷ θεωρητέον, ὅτι τὰ τοιαῦτα πέφυκεν ὑπὸ ἐν-
 δείας καὶ ὑπερβολῆς^ο φθάρεσθαι· δεῖ γὰρ ὑπὲρ τῶν ἀφανῶν
 τοῖς φανεροῖς μαρτυρίαις χρῆσθαι· ὥσπερ ἐπὶ τῇ ἰσχύος καὶ τῇ
 ὑγείας ὀρώμεν· τὰ τε γὰρ ὑπερβάλλοντα γυμνάσια, καὶ τὰ
 ἐλλείποντα φθείρει τὴν ἰσχύν. Ὀμοίως δὲ καὶ τὰ ποτὰ, καὶ
 τὰ σιτία πλείω καὶ ἐλαττω γινόμενα φθείρει τὴν ὑγίαν· τὰ
 δὲ σύμμετρα καὶ ποιεῖ καὶ αὖξει καὶ σώζει. Οὕτως οὖν καὶ
 ἐπὶ σωφροσύνης καὶ ἀνδρίας ἔχει, καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν· ὅ, τε
 γὰρ πάντα φεύγων καὶ φοβούμενος, καὶ μηδὲν ὑπομένων, δειλὸς
 γίνεσθαι· ὅ, τε μηδὲν ὅλως φοβούμενος, ἀλλὰ πρὸς πάντα βα-

^π Ἐπιπίπτει Ven. 1. 2. et Bas. quod aliquanto venustius videtur. ¹ Magn.
 Moral. lib. i. cap. 5. Eud. lib. ii. cap. 3. ^ο Meliore ordine leguntur hæc in
 quibusdam antiquis codd. et constat Argyporum ita legisse: φθάρεσθαι, ὥσπερ
 ἐπὶ τῆς ἰσχύος, καὶ τῆς ὑγείας ὀρώμεν· δεῖ γὰρ δε. (in hoc ordine occurrunt apud
 Andronicum). Mur.

sub artem, neque sub præcep-
 tionem ullam cadunt. Eos au-
 tem, qui in rebus agendis ver-
 santur, semper oportet tem-
 pus intueri atque observare,
 quemadmodum in arte me-
 dendi et gubernandi fieri vi-
 demus. Veruntamen etiam si
 talis sit hæc, quam institui-
 mus, oratio, danda tamen o-
 pera est, ut huic incommodo
 subveniamus. Hoc igitur in
 primis animadvertendum ac
 sciendum est, hæc talia ab eo,
 quod parum, et ab eo, quod
 nimium est, corrumpi ac per-
 imi folere natura, quemad-
 modum in viribus corporis et
 valetudine fieri videmus; (cla-
 ris enim et perspicuis exem-

plis ad ea, quæ sunt obscura,
 declaranda, testimonii loco
 utendum est:) nam et immo-
 deratæ, et pauciores aut re-
 mittiores quam par sit, exer-
 citationes vires minuunt et
 corrumpunt. Itemque pocu-
 lenta et esculenta æque co-
 piofiora ac parciora valetudi-
 nem lædunt ac perdunt: at
 vero moderata efficiunt, au-
 gent, ac tumentur. Eodem igitur
 modo se res habet in tem-
 perantia quoque et fortitudi-
 ne, aliisque virtutibus: nam
 ut qui fugit et extimescit om-
 nia, nihilque subit ac perfert,
 is timidus efficitur: sic qui a
 nullo omnino periculo deter-
 retur, sed ad omnia ruit, au-

δίζων, θρασύς. Ὀμοίως δὲ καὶ ὁ μὲν πάσης ἡδονῆς ἀπο-
 λαύων, καὶ μηδεμίᾳς ἀπεχόμενος, ἀκόλαστος· ὁ δὲ πάσας
 φεύγων, ὥσπερ οἱ ἀγροικοὶ ἀνάσθητός τις· φθάρεσθαι γὰρ ἡ
 σωφροσύνη καὶ ἡ ἀνδρία ὑπὸ τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῇ ἐλλείψει,
 ὑπὸ δὲ τῇ μεσότητος σώζεται. Ἀλλ' οὐ μόνον αἱ γενέσεις, καὶ
 αἱ αὐξήσεις, καὶ αἱ φθοραὶ, ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ ὑπὸ τῶν αὐτῶν
 γίνονται, ἀλλὰ καὶ αἱ ἐνέργειαι ἐν τοῖς αὐτοῖς ἔσονται· καὶ γὰρ
 ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν φανερωτέρων ἔτως ἔχει· οἷον ἐπὶ τῇ ἰσχύος·
 γίνεται γὰρ καὶ ἐκ τῆς πολλῆς τρεφῆν λαμβάνειν, καὶ πολλοὺς
 πόνους ὑπομένειν, καὶ μάλιστα δύναται ταῦτα ποιεῖν ὁ ἰσχυρὸς.
 Οὕτω δὲ ἔχει καὶ ἐπὶ τῇ ἀρετῶν· ἐκ τε γὰρ τῆς ἀπέχεσθαι τῶν
 ἡδονῶν γινόμεθα σώφρονες, καὶ γινόμενοι μάλιστα δυνάμεθα
 ἀπέχεσθαι αὐτῶν. Ὀμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῇ ἀνδρίᾳ· ἐπιζόμενοι
 γὰρ καταφρονεῖν τῇ φοβερῶν, καὶ ὑπομένειν αὐτὰ, γινόμεθα ἀν-
 δρείοι, καὶ γινόμενοι μάλιστα δυνήσόμεθα ὑπομένειν τὰ φοβερά.

^π Ἀλλὰ καὶ αἱ μετὰ τὰς ἔξεις τῶν ἀρετῶν ἐνέργειαι, ὡς αἰτίαι εἶναι αἱ ἔξεις, ὡσαύτως
 ἔχουσι. Sed et ea, quæ habitum sequuntur, et quarum causa est habitus, eodem modo
 se habent actionum functiones. Andr. ^ο Γινόμενοι Bas. et Andr. in præf. aor.

dax. Itemque et qui omni
 genere voluptatis perfruitur,
 nullaque sese abstinere, intem-
 perans: et qui ab omnibus re-
 fugit, quemadmodum solent
 homines agrestes, is veluti
 stipes quidam et sensus expers
 evadit: nam ut temperantiam
 et fortitudinem perimit nimi-
 um et parum, sic servat me-
 diocritas. Neque vero solum
 ortus et incrementa et inter-
 itus habituum ex iisdem, et
 ab iisdem proficiscuntur, sed
 etiam muneris functiones in
 iisdem versari reperientur;
 nam in aliis quoque, quæ ma-
 nifestiora sunt, ita usu venire
 consuevit: veluti in viribus
 corporis; ut enim ex eo nas-

cuntur, quod quis multum
 cibum capiat, multosque la-
 bores excipiat ac perferat; sic
 hoc utrumque maxime potest
 is efficere, qui viribus corpo-
 ris pollet. Idem autem de
 virtutibus sentiendum: nam
 quemadmodum prætermittendis
 et fugiendis voluptati-
 bus temperantes efficitur, sic
 temperantes effecti voluptates
 maxime possumus aspernari.
 Similis et fortitudinis ratio
 est; nam et affluendo ea,
 quæ terribilia sunt, pro nihilo
 putare, eaque sufferre ac per-
 peti, fortes evadimus, et for-
 titudinem consecuti maxime
 poterimus ea, quæ terrorem
 asserunt, subire ac perferre.

ΚΕΦ. γ'.

ΣΗΜΕΙΟΝ δὲ δέῃ ποιεῖσθαι τῶν ἔξεων τὴν ἐπιγινωσκόμενῃ ἡδονῇ ἢ λύπῃ τοῖς ἔργοις· ὁ μὲν γὰρ ἀπεχόμενος τῶν σωματικῶν ἡδονῶν, καὶ αὐτῷ τέτῳ χαίρων, σάφρων· ὁ δὲ ἀχθόμενος, ἀκόλαστος· ἢ ὁ μὲν ὑπομένων τὰ δεινὰ καὶ χαίρων, ἢ μὴ λυπούμενός γε, ἀνδρείος· ὁ δὲ λυπόμενος, δειλός·¹ περὶ ἡδονὰς γὰρ καὶ λύπας ἐστὶν ἡ ἡθικὴ ἀρετὴ· διὰ μὲν γὰρ τὴν ἡδονὴν τὰ φαῦλα πράττομεν, διὰ δὲ τὴν λύπην τῶν καλῶν ἀπεχόμεθα. Διὸ δέῃ ἡχθᾶ πῶς εὐδὺς ἐκ νέων, ὡς ὁ Πλάτων φησὶν, ὥστε χαίρειν τε καὶ λυπεῖσθαι οἷς δεῖ· ἢ γὰρ ὀρθὴ παιδεία αὕτη ἐστίν. Ἔτι δὲ εἰ ἀρετὰ εἰσι περὶ πράξεις καὶ πάθη, παντὶ δὲ πάθει καὶ πάσῃ πράξει ἐπέτα ἡδονὴ καὶ λύπη, καὶ διὰ τούτ' ἂν εἴη ἡ ἀρετὴ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας.² Μηνύσει δὲ καὶ αἱ κολάσεις γινόμεναι διὰ τέτων· ἱατρῆαι

¹ Δεῖ Casaub. non legit, qui dicit vulgarem lectionem δὲ δεῖ, quam pleraque Edit. et nostri MSS. agnoscunt, esse contra suos cod. et Aristot. loquendi consuetudinem. ² Magn. Moral. lib. i. cap. 6. ³ Τῶν καλῶν Ven. 1. et 2. ⁴ Καὶ abest ab El. ⁵ Eud. lib. ii. cap. 1. ⁶ Αἱ γὰρ τοιαῦται κολάσεις τῶν

CAP. III.

QUALES autem sint habitus, voluptas quæ facta subsequitur, aut dolor, indicio esse debet: nam qui se a corporis voluptatibus abstinere, hocque ipso delectatur, is temperans; qui molestia ex eo afficitur, is est intemperans: et qui res graves et acerbis perfert, ex eoque lætitiā capit, aut certe nulla molestia afficitur, fortis; qui molestia afficitur, timidus habendus est: virtus enim moralis omnis in doloribus ac voluptatibus versatur: nam et voluptatis illecebris ad turpes atque improbas actiones invi-

tamur, et doloris aculeis ab honestis avocamur ac deterremur. Itaque statim a pueris (ut ait Plato) ita nos oportet quodammodo esse educatos et institutos, ut, quibus rebus oportet, iis rebus et lætemur et doleamus: hæc est enim recta institutio. Præterea, si in actionibus et affectibus virtutes sunt occupatæ, omnemque actionem dolor sequitur et voluptas, ob hanc quoque causam virtus in voluptatibus et doloribus versabitur. Atque hoc etiam supplicia indicant, quæ doloribus inferendis constituuntur in malefi-

γὰρ τινὲς εἰσιν· αἱ δὲ ἱατρῆαι διὰ τῶν ἐναντίων πεφύκασι γίνεσθαι. Ἔτι, ὡς καὶ πρότερον εἵπομεν, πᾶσα ψυχῆς ἔξις, ὑφ' οἷον πέφυκε γίνεσθαι χείρων καὶ βελτίων, πρὸς ταῦτα καὶ περὶ ταῦτα τὴν φύσιν ἔχει· δι' ἡδονὰς δὲ καὶ λύπας φαῦλα γίνονται, τῷ διώκειν ταύτας καὶ φεύγειν, ἢ αἷς μὴ δεῖ, ἢ ὅτε οὐ δεῖ, ἢ ὡς οὐ δεῖ, ἢ ὡς αὐτῶς ἄλλως ὑπὸ τῆς λόγῃ διορίζεται τὰ τοιαῦτα. ^x Διὸ καὶ ὀρίζονται τὰς ἀρετὰς ἀπαθείας τινὰς καὶ ἡρεμίας· ἐκ εὖ δὲ, ὅτι ἀπλῶς λέγουσιν, ἄλλ' οὐχ ὡς δεῖ, καὶ ὡς οὐ δεῖ, καὶ ὅτε, καὶ ὅσα ἄλλα προστίθεται. ^z Ὑπόκειται ἄρα ἡ ἀρετὴ εἶναι ἡ τοιαύτη περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας, τῇ βελτίων πρακτικῇ· ἢ δὲ κακία τῇ ἐναντίῳ. ^γ Γένοιτο δὲ ἂν

¹ ὡς νοῦντας τὰ πολιτικὰ ἱατρῶν ἔχουσι λόγον· καὶ καθάπερ ἐκείναις ἐναντία αἱ νόσοι, αἱ θεραπεύονται, καὶ ἐὰν ἴδωμεν ἱατρὸν ψυχρὴν προτιθέντα θερμότητα, γινώσκοντες εὐδὺς τὴν νόσον ἀπὸ θερμότητος συρῆναι, ὅτω καὶ ἀπὸ τῶν κολάσεων ἀντικρὺν οὐσαν γινώσκοντες, ὅτι θεραπεύονται κακίαι ἀπὸ ἡδονῆς γίνονται. Quippe prout ejusmodi agros in republica curant, ac medicina loco sunt: ac quemadmodum cum medicina pugnant morbi, quos medicina curat, et cum frigidam adhiberi a medico videmus medicinam, statim judicamus morbum a calore esse; ita ex prout, quæ dolorem infligunt, judicamus illud quod curatur malum a voluptate esse. Andr. ^x Διὸ καὶ ὀρίζονται &c. Muretus existimat hoc esse argumentum a præcedenti diversum: quem videas. ^y Ἄλλ' οὐχ ὡς οὐ δεῖ Vet. Interp. legit. Aretinus Ἄλλ' ὅχ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε: eodem modo Argyr. et Felicianus: ceteri vulgatam scripturam Græcam secuti sunt, quam depravatam esse arbitror: superiorum utrumlibet ferri posse crediderim. Mur. ^z Ὑπόκειται, καὶ ἡ ἀρετὴ εἶναι ἡ ἔξις ἢ ὅπως ἔχουσα περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας, καθὼς προσδιωρισάμεθα, τῶν βελτίων πρακτικῇ. Quare hoc manet certe, virtutem esse habitum, quæ circa voluptates doloresque eo modo se habet, quemadmodum diximus, et quæ optima sunt agit. Andr. Προστίθεις τῇ ἀρετῇ τοὺς ἡ τοιαύτην, ὅπως τῇ οὐκ ὁλῶσαι τὴν ἡθικὴν. Eustrat.

cos; curationes enim quædam sunt: at curationes ex contrariis rebus adhiberi solent natura. Præterea, quemadmodum supra diximus, quibus rebus omnis animi habitus deterior ac melior sit natura, ad eas res ejus natura pertinet, et in iis versatur: at propter voluptates ac dolores vitiosi habitus in nobis innascuntur, quia et illas confestimur, et hos fugimus, aut quas et quos non oportet, aut quando, aut quomodo non oportet, aut quot modis aliis

talia a ratione distinguuntur. Itaque et definiunt nonnulli virtutes vacuitates quasdam affectuum, animorumque status quietos ac placatos: veruntamen id eo minus recte, quod simpliciter et absolute dicunt, nec adjungunt quomodo, et quo tempore oportet, et non oportet, et cætera, quæ addi consueverunt. Hoc ergo tanquam concessum ponitur, virtutem ita (ut diximus) in voluptatibus ac doloribus versari et ad res optimas agendas idoneam esse: vitium

ἡμῖν ἢ ἐκ τῶν φανερῶν ἐπὶ περὶ τῶν αὐτῶν· τριῶν γὰρ ὄντων τῶν εἰς τὰς αἰρέσεις, ἢ τριῶν ὄντων ἢ εἰς τὰς φυγὰς, καλῶς, συμφέροντος, ἡδέος, καὶ τριῶν τῶν ἐναντίων, αἰσχρῶς, ἄσυμφόρου, λυπηρῶς· περὶ πάντα μὲν ταῦτα ὁ ἀγαθὸς κατορθωτικός ἐστίν,^a ὁ δὲ κακὸς ἀμαρτητικός, μάλιστα δὲ περὶ τὴν ἡδονήν· κοινὴ τε γὰρ αὐτῇ τοῖς ζώοις, ^b καὶ πᾶσι τοῖς ὑπὸ τὴν αἵρεσιν παρακολουθεῖ· καὶ γὰρ τὸ καλὸν καὶ συμφέρον ἡδὺ φαίνεται. Ἐπὶ δὲ ἐκ τῶν πᾶσιν ἡμῖν συντετραπῖται· διὸ καὶ χαλεπὸν ἀποτρίψασθαι τὸ τοῦ πάθος ἐγκεχωσμέον τῷ βίῳ.^c Κανονίζομεν δὲ καὶ τὰς πράξεις, αἱ μὲν μάλλον, αἱ δὲ ἥτιον, ἡδονὴ καὶ λύπη. Διὰ τῶν οὖν ἀναγκαῖον εἶναι περὶ ταῦτα τὴν πᾶσαν πραγματείαν· οὐ γὰρ μικρὸν εἰς τὰς πράξεις εὖ ἢ κακῶς χαίρειν ἢ λυπεῖσθαι. Ἐπὶ δὲ χαλεπώτερον ἡδονὴ μάχεσθαι, ἢ θυμῷ, ^d καθάπερ φησὶν Ἡράκλειτος.

^a Pro ἀσυμφόρῃ El. ἀμαρτηρῶν legit. ^b Ἄ γὰρ αἰρέμεθα, πάντες πᾶσι ἡδόμεθα, quæ namque eligimus, iis omnibus delectamur. Andr. ^c Τὴν ταχέως πραγματοποιῶν Ven. 1. 2. et Bat. quod melius videtur. ^d Hoc Heracliti dictum commemorat Aristoteles in Eud. lib. ii. cap. 7. εἰσι δὲ καὶ Ἡράκλειτος λέγειν εἰς τὴν ἰσχυρὰν τῷ θυμῷ βλέψας, ὅτι λυπηρὰ καὶ καλὸς αὐτῶν χαλεπὸν γὰρ φησὶ θυμῷ μάχεσθαι· εὐχρῆς γὰρ ἀνέσται. et Polit. lib. v. cap. 11. καθάπερ ἢ Ἡρακλείτης ἐστὶ, χαλεπὸν φάσκων εἶναι θυμῷ μάχεσθαι· φησὶ γὰρ ἀνέσθαι· in quibus locis cum de voluptate nulla fiat mentio, puto quod hic καθάπερ φησὶν Ἡράκλειτος pertinent solummodo ad ἢ θυμῷ, et quod Aristot. hoc dictum ad tuam sententiam accommodavit hoc modo: Heraclitus dicebat difficile esse cum ira pugnare, ego autem aio difficilius esse cum voluntate pugnare. ^e Ἦτοις γὰρ τὰ βῆλα οὐδεμία χάρις πολυχρόνιος ἰσθῶς, ἢ μετὰ ταχέως. Andr. ^f Pro ἀρετῇ scribitur ἡδονῇ in N C. Ven. 1. et Bat. i. ἡδονῇ Ven. 2.

autem contra. Atque hæc eadem nobis esse poterunt etiam ex his, quæ jam dicemus, planiora: nam cum tria sint, quæ sequi et expetere solemus, honestum, utile, jucundum; et tria contraria, quæ fugimus, turpe, inutile, molestum: in his quidem omnibus vir bonus recte facit, improbus et vitiosus offendit ac labitur, maxime vero in voluptatibus: omnium enim animantium communis est voluptas, eorumque omnium, quæ sub electionem veniunt, assidua comes est: nam quicquid honestum, quicquid utile

est, id omne jucundum videtur. Præterea vero a teneris unguiculis una nobiscum educata est; atque idcirco hunc affectum animi, quo vita nostra tincta et penitus imbuta est, eluere atque abstergere difficile est. Jam vero nostras actiones voluptatis ac doloris regula dirigimus, alii magis, alii minus. Itaque necesse est totum hoc, quod a nobis susceptum est, negotium, in his rebus versari: non enim parum momenti ad actiones affert, recte aut perperam lætari vel dolere. Præterea difficilius est voluptati, quam,

καλῶς· περὶ δὲ τὸ χαλεπώτερον αἰὶ καὶ τέχνη γίνεται καὶ ἀρετῇ· καὶ γὰρ τὸ εὖ βέλτιον ἐν τῷ τῷ. Ὡς τε καὶ διὰ τῶν περὶ ἡδονῶν καὶ λύπας πᾶσα ἡ πραγματεία καὶ τῇ ἀρετῇ, καὶ τῇ πολιτικῇ· ὁ μὲν γὰρ εὖ τῶν τοις χράμενος ἀγαθὸς ἔσται, ὁ δὲ κακῶς κακός. Ὅτι μὲν οὖν ἐστὶν ἡ ἀρετὴ περὶ ἡδονῶν καὶ λύπας, καὶ ὅτι ἐξ αὐτῶν γίνεται, ὑπὸ τούτων καὶ αὐξεται καὶ φθάρεται μὴ ὡσαύτως γινομένων· καὶ ὅτι ἐξ αὐτῶν ἐγένετο, περὶ ταῦτα καὶ ἐνεργεῖ, εἰρήσθω.

ΚΕΦ. δ'.

ΑΠΟΡΗΣΕΙΕ δὲ ἂν τις, πῶς λέγομεν ὅτι δεῖ τὰ μὲν δίκαια πράττοντας δικαίους γίνεσθαι, τὰ δὲ σώφρονα σώφρονας· εἰ γὰρ πράττει τὰ δίκαια καὶ τὰ σώφρονα, ἤδη εἰσι δίκαιοι καὶ σώφρονες· ὥσπερ εἰ τὰ γραμματικά καὶ μουσικά, γραμματικοὶ καὶ μουσικοί. Ἡ δὲ ἐπὶ τῶν τεχνῶν

tate nulla fiat mentio, puto quod hic καθάπερ φησὶν Ἡράκλειτος pertinent solummodo ad ἢ θυμῷ, et quod Aristot. hoc dictum ad tuam sententiam accommodavit hoc modo: Heraclitus dicebat difficile esse cum ira pugnare, ego autem aio difficilius esse cum voluntate pugnare. ^e Ἦτοις γὰρ τὰ βῆλα οὐδεμία χάρις πολυχρόνιος ἰσθῶς, ἢ μετὰ ταχέως. Andr. ^f Pro ἀρετῇ scribitur ἡδονῇ in N C. Ven. 1. et Bat. i. ἡδονῇ Ven. 2.

ut ait Heraclitus, iracundiæ obflittere: at ut quidque difficillimum est, ita in eo maxime ars et virtus occupata est: in hoc enim melior est bonitas electionis et actionis. Itaque etiam propter hanc causam negotium omne disputationis moralis, prudentiæque civilis in doloribus ac voluptatibus elaboratur: nam qui in his recte se gerit, is vir bonus; qui secus, is improbus futurus est. Virtutem igitur in voluptatibus ac doloribus occupatam esse, et quibus ex rebus gignitur, ab eisdem eam etiam augeri, et, cum eodem

modo non efficiuntur, perimi: a quibus denique rebus ortum habuit, in eis quoque suo munere fungi, ita sit a nobis explicatum.

CAP. IV.

SED quærat aliquis, quid sibi velit hoc, quod dicimus, iustitiæ muneribus fungendis justos, temperantiæ temperantes effici oportere: si enim iustas actiones obeunt, jam sunt iusti, si temperatas temperantes: ut si ea quæ grammaticorum musicorumque sunt propria officia expleant, grammatici et musici sint necesse est. An ne in ar-

ἔτως ἔχει; ἐνδέχεται γὰρ γραμματικόν τι ποιῆσαι καὶ ἀπὸ τύχης, καὶ ἄλλῃ ὑποθεμένῃ. Τότε οὖν ἔσται γραμματικὸς, εἴαν καὶ γραμματικόν τι ποιῇ, καὶ γραμματικῶς, τῆτο δὲ ἐστὶ τὸ κατὰ τὴν ἐν αὐτῷ γραμματικὴν. Ἐτι δὲ ὁμοίον ἐστὶν ἐπὶ τε τῶν τεχνῶν, καὶ τῶν ἀρετῶν· τὰ μὲν γὰρ ὑπὸ τῶν τεχνῶν γινόμενα τὸ εὖ ἔχει ἐν ἑαυτοῖς. Ἀρκεῖ ἔν ταῦτά πως ἔχοντα γενέσθαι· τὰ δὲ κατὰ τὰς ἀρετὰς γινόμενα, ἔκ εἴαν αὐτά πως ἔχῃ, δικαίως ἢ σωφρόνως πράττεται, ἀλλὰ καὶ εἴαν ὁ πράττων πως ἔχων πράττῃ· πρῶτον μὲν εἴαν εἰδῶς, ἔπειτα εἴαν προαιρέμενος, καὶ προαιρέμενος δὲ αὐτὰ, τὸ δὲ τρίτον καὶ εἴαν βεβαίως καὶ ἀμετακινήτως ἔχων πράττῃ. Ταῦτα δὲ πρὸς μὲν τὸ τὰς ἄλλας τέχνας ἔχειν οὐ συναριθμεῖται, πλὴν αὐτὸ τὸ εἰδέναι.^h πρὸς δὲ τὸ τὰς ἀρετὰς, τὸ μὲν εἰδέναι μικρὸν ἢ ἔδεν ἰσχύει, τὰ δὲ ἄλλα οὐ μικρὸν, ἀλλὰ τὸ πᾶν δύναται· ἅπερ καὶ ἐκ τῶν πολλάνκις πράττειν τὰ δίκαια καὶ τὰ σώφρονα

^h Ἐξείς Argyr. ex glossa, ut videtur. Casaub. ^h Καὶ γὰρ ἰσχύεται μὴ ἀκριβὲς περὶ ἀρετῆς εἶπεν εἰδέναι σπαράσσον εἶναι. Etenim fieri potest, ut qui accuratum nihil de virtute possit dicere, tamen vir bonus sit. Andr.

tibus quidem ita est? fieri enim potest, ut quispiam aliquid grammaticum efficiat et fortuito, et altero praeunte ac suggerente. Ergo ita denique grammaticus erit, si et grammatici munus aliquod obierit, et grammatice, hoc est, ex arte Grammatica, qua praeditus est. Praeterea ne artium quidem ac virtutum similis ratio est: nam quae ab artibus gignuntur, artis perfectionem in se ipsis inclusam habent. Satis est igitur ea certo quodam modo conformata effici: at quae ex virtutibus aguntur, non si ea cuiusdammodi sint, iustae, aut

temperanter aguntur, sed si is quoque qui agit, quodammodo conformatus agat: ac primum quidem si sciens, deinde si consilio capto, et consilio propter ea ipsa capto, postremo si firma, perpetua et constanti voluntate agat. Haec autem in artibus quidem acquirendis non opus adhiberi, sed scire satis est: ad virtutes vero comparandas cum scientia parum aut nihil valeat, tum caetera non parvam vim habent, sed multo maximam, atque adeo omnem: quae quidem ex iteratis atque identidem repetitis iustis ac temperatis actionibus quaeruntur.

περιγίνεται. Τὰ μὲν οὖν πράγματα δίκαια καὶ σώφρονα λέγεται, ὅταν ἢ ταῦτα, οἷα ἂν ὁ δίκαιος ἢ σώφρων πράξῃ· δίκαιος δὲ καὶ σώφρων ἐστὶν, οὐχ ὁ ταῦτα πράττων, ἀλλὰ καὶ ὁ ἔτω πράττων, ὡς οἱ δίκαιοι καὶ οἱ σώφρονες πράττουσιν. Εὖ ἔν λέγεται, ὅτι ἐκ τῶν τὰ δίκαια πράττειν ὁ δίκαιος γίνεται, καὶ ἐκ τῶν τὰ σώφρονα ὁ σώφρων, ἐκ δὲ τῶν μὴ πράττειν ταῦτα ἔδειξαι ἂν ἐδὲ μελλήσῃ γενέσθαι ἀγαθός. Ἀλλ' οἱ πολλοὶ ταῦτα μὲν οὐ πράττουσιν, ἐπὶ δὲ τὸν λόγον καταφεύγοντες οἰοῦνται φιλοσοφῆν, καὶ ἔτως ἔσεσθαι σπαράσαι· ὁμοίον τι ποιῶντες τοῖς κάμνεσιν, οἱ τῶν ἰατρῶν ἀκέρῃ μὲν ἐπιμελῶς, ποιῶσι δὲ ἔδεν τῶν προσπατιομένων. Ὡσπερ ἔν ἐδὲ ἐκείνῳ εὖ ἔχει τὸ σῶμα, ἔτω θεραπευόμενοι· ἐδὲ ἔτοι τὴν ψυχὴν, ἔτω φιλοσοφῶντες.

ΚΕΦ. Ε'.

ΜΕΤΑ ^k δὲ ταῦτα τί ἐστὶν ἡ ἀρετὴ σκεπτόμεν. Ἐπεὶ οὖν τὰ ἐν τῇ ψυχῇ γινόμενα τρία ἐστὶ, πάθη, δυνάμεις, ἔξεις,

¹ Οἱ πολλοὶ σπαράσαι εἶναι, ὅτι μόνον περὶ τῆς ἀρετῆς ἀκριβὲς γινώσκουσιν εἶπαι. Bene sibi viri videntur, si modo de virtute accurate possint differere. Andr. ^k Μετὰ ταῦτα defunt, et sequentia scribuntur hoc modo: τί δ' ἐστὶν ἡ ἀρετὴ ἔξῃ σκεπτόμεν, in N.C. et El. et μετὰ ταῦτα et ἔξῃ C.C.C. habet. ¹ Magn. Moral. lib. i. cap. 3. Eud. lib. ii. cap. 2. ¹ Πάθη, quam vocem perturbationes recte dici in III.

Res igitur iustae ac temperatae dicuntur, cum tales sunt, quales vir iustus ac temperans egerit: iustus autem et temperans est, non qui has res gerit tantum, sed qui ita gerit, ut iusti et temperantes homines solent. Recte igitur dicitur iustis ac temperatis actionibus iustos ac temperantes effici, his autem neglectis, neminem unquam virum bonum futurum. Sed plerique omnes cum haec agere non curent, ad verba confugientes philosophari se arbitrantur, itaque sperant fu-

turum ut boni sint: non multum ab aegris differentes, qui medicos studiosè illi quidem ac diligenter audiunt, sed nihil eorum, quae ab illis praecipuntur, facere volunt. Quemadmodum igitur illis nunquam corpus erit bene constitutum, dum ita curantur: sic nec his animus, dum hoc modo philosophantur.

CAP. V.

SEQUITUR jam deinceps ut quid sit virtus videamus. Quoniam igitur quae in animo ingenerantur, tria sunt,

τέτων τι ἂν εἴη ἡ ἀρετή. Λέγω δὲ πάθη μὲν, ἐπιθυμίαν, ὀργὴν, φόβον, θράσος, φθόνον, χαρὰν, φιλίαν, μῖσος, πόνον, ζήλον, ἔλεον, ὅλως οἷς ἔπεται ἡδονὴ ἢ λύπη· δυνάμεις δὲ, καθ' ἃς παθητικοὶ τέτων λεγόμεθα, οἷον καθ' ἃς δυνατοὶ ὀργιθῆναι, ἢ λυπηθῆναι, ἢ ἐλεῆσαι· ἔξαις δὲ, καθ' ἃς πρὸς τὰ πάθη ἔχομεν εὖ ἢ κακῶς· οἷον πρὸς τὸ ὀργιθῆναι, εἰ μὲν σφοδρῶς ἢ ἀναιμένως, κακῶς ἔχομεν· εἰ δὲ μέσως, εὖ· ὁμοίως δὲ καὶ πρὸς τὰ ἄλλα. Πάθη μὲν ἔν ἑκ εἰσιν ἔθ' αἱ ἀρεταί, ἔθ' αἱ κακίαι· ὅτι οὐ λεγόμεθα κατὰ τὰ πάθη σπερδαῖοι ἢ φαῦλοι, κατὰ δὲ τὰς ἀρετὰς ἢ κακίας λεγόμεθα· καὶ ὅτι κατὰ μὲν τὰ πάθη ἔτ' ἐπαινέμεθα, ἔτε ψεγόμεθα· καὶ γὰρ ἐπαινῶται ὁ φοβέμενος, καὶ ὁ ὀργιζόμενος· καὶ δὲ ψεγεται ὁ ἀπλῶς ὀργιζόμενος, ἀλλ' ὁ πῶς· κατὰ δὲ τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας ἐπαινέμεθα ἢ ψεγόμεθα. Ἔτι,

Tuse. contendit Cicero, affectus nominavimus; quia propius ad Aristotelis sententiam, qui τὰ πάθη utilia esse et ideo non eradicanda, sed ad mediocritatem perducenda dicit, accedere videtur. Perturbatio quidem est vox ad Stoicorum sententiam, quam tuetur Cicero, confirmandam aptissima: nos vero non τὰ πάθη impugnamus, sed Philosophum interpretamur. Vide Muretum. ^mΘεάν post ὀργὴν scribitur in C C C. Ven. 1. et Bas. ⁿἘλεος neutro genere legit Cam.

affectus, potestates, habitus, necessario ex his tribus unum aliquod erit virtus. Affectus autem dico cupiditatem, iram, timorem, audaciam, invidentiam, gaudium, amicitiam, odium, desiderium, æmulationem, misericordiam, et omnino ea omnia, quæ sequitur voluptas aut dolor: potestates autem, quibus ad hos affectus propensi dicimur, ut quarum impulsu vel ad irascendum, vel ad dolendum, vel ad miserendum proclives sumus: habitus vero sunt, quibus aut bene aut male adversus affectus nosmet habemus: veluti

si ita affecti simus, ut vehementius, aut remissius irascamur, male affecti sumus: si ut intra modum, bene: itemque in cæteris. Neque igitur virtutes neque vitia affectus sunt: primum quia ex affectibus nec boni, nec mali dicimur, ex virtutibus autem aut vitiis dicimur: deinde quoniam affectus nobis nec laudi dantur, nec vitio; neque enim qui timet, laudatur, neque qui irascitur; neque qui simpliciter irascitur, vituperatur, sed qui certo modo: propter virtutes vero et vitia laudamur, aut vituperamur.

ὀργιζόμεθα μὲν καὶ φοβόμεθα ἀπροαιρέτως· αἱ δὲ ἀρεταὶ προαιρέτως τινές, ἢ οὐκ ἀνευ προαιρέσεως. Πρὸς δὲ τούτοις, κατὰ μὲν τὰ πάθη κινεῖσθαι λεγόμεθα, κατὰ δὲ τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας οὐ κινεῖσθαι, ἀλλὰ διακινεῖσθαι πῶς. Διὰ ταῦτα δὲ καὶ δυνάμεις εἰσιν· ἔτε γὰρ ἀγαθοὶ λεγόμεθα τῶ δυνασθαι ὁ πάσχειν ἀπλῶς, ἔτε κακοὶ, ἔτ' ἐπαινέμεθα, ἔτε ψεγόμεθα. Καὶ ἔτι, δυνατοὶ μὲν ἐσμεν φύσει, ἀγαθοὶ δὲ ἢ κακοὶ οὐ γινόμεθα φύσει· εἴπομεν δὲ περὶ τῆς πρότερον. Εἰ οὖν μήτε πάθη εἰσιν αἱ ἀρεταί, μήτε δυνάμεις, λείπεται ἔξαις αὐτὰς εἶναι. Ὅ, τι μὲν οὖν ἐστὶ τῶ γένει ἡ ἀρετή, εἴρηται.

ΚΕΦ. 5.

ΔΕΙ δὲ μὴ μόνον ἔτι εἰπεῖν, ὅτι ἔξαις, ἀλλὰ καὶ ποῖα τις. Ῥητέον ἔν, ὅτι πάντα ἀρετὴ, οὐκ ἂν ῥῆ ἀρετὴ, αὐτό τε εὖ ἔχον ἀποτελεῖ, καὶ τὸ ἔργον αὐτῇ εὖ ἀποδιδῶσιν· οἷον ἡ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀρετὴ τὸν τε ὀφθαλμὸν σπερδαῖον ποιεῖ, καὶ τὸ ἔργον αὐτῇ· τῇ γὰρ τῷ ὀφθαλμοῦ ἀρετῇ εὖ ὁρᾶμεν. Ὅμοίως ἢ

^c Πρατὴν N C. Ven. 1. 2. et Bas.

^r Εἰς El. N C. et alii.

Deinde irascimur et timemus inconsulto: at virtutes, aut consilia quædam sunt, aut non sine consilio. Postremo affectibus moveri dicimur, virtutibus et vitiis non moveri, sed quodammodo conformari. Propter has porro causas nec sunt potestates: neque enim eo quod patiendi potestate præditi sumus simpliciter, boni vel mali dicimur, neque laudamur aut vituperamur. Præterea potestates insunt in nobis natura, boni autem vel improbi non sumus natura: qua de re supra diximus. Quod si virtutes nec affectus

sunt, nec potestates, relinquatur ut sint habitus. Quid igitur sit virtus genere, diximus.

CAP. VI.

SED non satis est ita dicere, virtutem habitum esse, verum etiam ostendendum qualis sit habitus. Dicendum igitur est virtutem omnem, et id, cuius ipsa virtus sit, bene affectum reddere, et opus ejus ornare ac perpolire: exempli gratia, virtus oculi cum oculum ipsum probum efficit, tum aptum ad suum munus explendum: virtute enim oculi bene cernimus. Itemque

τῷ ἵππῳ ἀρετὴ ἵππον τε σπᾶδαῖον ποιεῖ, καὶ ἀγαθὸν δραμεῖν, καὶ ἐνεγκεῖν τὸν ἐπιβάτην, καὶ μῆναι τὰς πολεμίας. Εἰ δὴ τῷ ἐπὶ πάντων ἔτως ἔχει, καὶ ἡ τῷ ἀνθρώπῳ ἀρετὴ εἴη ἂν ἕξις, ἀφ' ἧς ἀγαθὸς ἄνθρωπος γίνεται, καὶ ἀφ' ἧς εὖ τὸ ἑαυτῷ ἔργον ἀποδώσει. Πῶς δὲ τῷ ἔσαι, ἥδη μὲν εἰρήκαμεν· ἐτι δὲ καὶ ὥδε ἔσαι φανερόν, ἐὰν θεωρήσωμεν ποία τις ἐστὶν ἡ φύσις αὐτῆς. Ἐν παντὶ δὴ συνεχεῖ καὶ διαμετῶ ἐστὶ λαβεῖν τὸ μὲν πλεον, τὸ δὲ ἑλαττον, τὸ δὲ ἴσον· καὶ ταῦτα ἡ κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ἡ πρὸς ἡμᾶς· τὸ δὲ ἴσον μέσον τι ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως. Λέγω δὲ τῷ μὲν πρᾶγμα ὡς μέσον, τὸ ἴσον ἀπέχον ἀφ' ἑκατέρου τῶν ἄκρων, ὅπερ ἐστὶν ἐν καὶ ταῦτο πᾶσι· πρὸς ἡμᾶς δὲ, ὃ μήτε πλεονάζει, μήτε ἐλλείπει τοῦ δέοντος. Τῷ δὲ ἔχει ἐν, ἐδὲ τὸ αὐτὸ πᾶσι· οἷον ἐὰν τὰ δέκα πολλὰ, τὰ δὲ δύο ὀλίγα, τὰ ἐξ μέσας λαμβάνωσι κατὰ τὸ πρᾶγμα· ἴσως γὰρ ὑπερέχει τε καὶ ὑπερέχεται. Τῷ δὲ μέσον ἐστὶ κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν· τὸ δὲ πρὸς ἡμᾶς οὐχ

⁹ Καὶ aliqui libri non agnoscunt.

¹ Eud. lib. ii. cap. 3.

² Τοῦ δέοντος El.

Viét. Vet. Interp. et Argyr. non agnoscunt.

virtus equi cum equum bonum efficiat, tum ad currendum, equitemque vehendum, et hostes expectandos expeditum ac paratum. Quod si ita est in omnibus, hominis profecto virtus habitus erit, quo homo et bonus fiat, et suo munere bene fungatur. Atque hoc quidem quoniam modo futurum sit, cum jam antea dixerimus, tum etiam magis perspicuum ita esse poterit, si qualis sit virtutis natura considerabimus. Licet igitur in omni re continente ac dividua, et plus, et minus, et æquale sumere: eaque vel ex ipsa re judicantur, vel ad

nos referuntur: æquale autem quiddam medium est inter nimium et parum. Jam rei medium appello, quod æqualiter abest ab utroque extremo, quod quidem unum et idem est omnibus: medium porro ad nos, id quod nec superat, nec deserit id quod oportet adesse. Hoc autem nec unum omnibus, nec idem est: exempli causa, si decem multa, duo pauca sunt, sex rei media sumere consueverunt: æqualiter enim superant et superantur. Atque hoc medium est proportionem arithmetica: at quod nobis medium est, non ita sumendum

ἔτω ληπτόν· οὐ γὰρ εἴ τῳ δέκα μνᾶς φαγεῖν πολὺ, δύο δὲ ὀλίγον, ὁ ἀλείπτης ἐξ μνᾶς προσάξειεν· ἐστὶ γὰρ ἴσως καὶ τῷ πολὺ τῷ ληφόμενῳ, ἢ ὀλίγον· Μίλωνι μὲν γὰρ ὀλίγον, τῷ δὲ ἀρχομένῳ τῶν γυμνασίων πολὺ· ὁμοίως ἐπὶ δρόμῳ καὶ πάλης. Οὕτω δὴ πᾶς ἐπιστήμων τὴν ὑπερβολὴν καὶ τὴν ἐλλείψιν φεύγει, τὸ δὲ μέσον ζητεῖ, καὶ τῷ αἰρεῖται· μέσον δὲ, οὐ τὸ τῷ πράγματι, ἀλλὰ τὸ πρὸς ἡμᾶς. Εἰ δὴ πᾶσα ἐπιστήμη ἔτω τὸ ἔργον εὖ ἐπιτελεῖ, πρὸς τὸ μέσον βλέπῃσα, καὶ εἰς τῷ ἄγῃσα τὰ ἔργα· ὅθεν εἰώθασιν ἐπιλέγειν τοῖς εὖ ἔχουσιν ἔργοις, ὅτι ἔτ' ἀφελῆν ἐστὶν, ἔτε προσθεῖναι, ὡς τῆς μὲν ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως φθοράς τὸ εὖ, τῆς δὲ μεσότητος σωζέσθαι· οἱ δὲ ἀγαθοὶ τεχνῖται, ὡς λέγομεν, πρὸς τῷ βλέποντες ἐργάζονται, ἡ δὲ ἀρετὴ πάσης τέχνης ἐκρίβειρα καὶ ἀμείνων ἐστὶν, ὥσπερ καὶ ἡ φύσις, τῷ μέσῳ ἂν εἴη σοφιστική. Λέγω δὲ τὴν ἡθικὴν· αὕτη γὰρ ἐστὶ περὶ πάθη

³ Προσάξει El. CCC. et quidam impressi.

⁴ Ζημένῳ τὸ ἴσον κρίνομεν. Andr.

⁵ Ἐπὶ πάντων γὰρ ἀπὸ τῶν γυμναζομένων τὸ ἴσον κρίνομεν. Andr.

⁶ Ἀφαιρέσεως pro φθοράς CCC.

est: non si enim decem libras comesset nimium sit, duas parum, sex libras alipta prescribet: est enim hoc quoque fortasse multum, vel parum ei, qui sit cibum capturus: Miloni enim parum, ei autem qui nunc primum incipit exerceri, multum: similiterque de cursu et lucta sentiendum. Itaque sciens omnis nimium et parum fugit, mediocritatem exquirat, atque hanc exoptat: mediocritatem, inquam, non rei, sed eam, quæ nobis est mediocritas. Quod si scientia omnis ita demum bene suum munus explet et absolvit, si mediocritatem sibi ob oculos proponat, ad eam-

que sua opera revocet ac dirigat; (ex quo ea opera, quæ scite et assidue facta sunt, hac ad extremum oratione commendare solent, nec eis quicquam detrahi, nec addi posse, quasi nimium et parum omnem perfectionem artis corrumpat et perimat, conservet mediocritas;) et si boni artifices, ut quidem dicimus, in suis operibus efficiendis hanc intuentur, et spectant, virtus autem, quemadmodum et natura, omni arte limatior ac melior est, ea profecto medium veluti collineando petat, et destinet, necesse est. De ea autem virtute loquor, quæ ad mores pertinet: hæc enim

καὶ πράξεις· ἐν δὲ τέτοις ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἑλλειψίς, καὶ τὸ μέσον· οἷον καὶ φοβηθῆναι, καὶ θάρρῆσαι καὶ ἐπιθυμῆσαι^x καὶ ἀποτραφῆναι, καὶ ὀργισθῆναι, καὶ ἐλεῆσαι, καὶ ὅλως ἡδῆναι καὶ λυπηθῆναι ἐστὶ καὶ μᾶλλον καὶ ἥττον, καὶ ἀμφοτέρωθεν οὐκ εὖ. Τὸ δὲ ὅτε δεῖ, καὶ ἐφ' οἷς, καὶ πρὸς οὓς, καὶ οὐ ἕνεκα, καὶ ὡς δεῖ, μέσον τε καὶ ἄριστον, ὅπερ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς. Ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τὰς πράξεις ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἑλλειψίς καὶ τὸ μέσον· ἡ δὲ ἀρετὴ περὶ πάθη καὶ πράξεις ἐστὶν, ἐν οἷς ἡ μὲν ὑπερβολὴ ἀμαρτάνεται καὶ ἡ ἑλλειψίς ψέγεται, τὸ δὲ μέσον ἐπαινῆται καὶ κατορθύεται· ταῦτα δὲ ἄμφω τῇ ἀρετῇ. Μεσότης τις ἄρα ἐστὶν ἡ ἀρετὴ, σοφαστικὴ γε οὕσα τοῦ μέσου. Ἐτι, τὸ μὲν ἀμαρτάνειν πολλαχῶς ἐστὶ· τὸ γὰρ κακὸν τῷ ἀπέρει, ὡς^z οἱ Πυθαγόρειοι εἰκάζον, τὸ δὲ ἀγαθὸν τῷ πεπερασμένῳ· τὸ δὲ κατορθῆναι μοναχῶς· διὸ καὶ τὸ μὲν ῥάδιον, τὸ δὲ χαλεπὸν· ῥάδιον μὲν τὸ ἀποτυχεῖν τῷ σκοπῷ, χαλεπὸν δὲ τὸ ἐπιτυχεῖν.

^x Καὶ ἀποτραφῆναι defunct MSS. Ven. 1. 2. et Baf. ^y Ἐστὶ pro ἐπὶ legit Zuinger. ^z Magn. Moral. lib. 1. cap. 25. ² Lib. 1. cap. 6.

in affectibus atque actionibus versatur; in quibus est et nimium et parum et mediocritas; ut timere, fidere, concupiscere, odisse atque aspernari, irasci, misereri, et (ut femel dicam) gaudere et dolere potest quisque nimium et parum, atque utrumque non recte. At vero quo tempore, et propter quam causam, et quibus, et cuius rei gratia, et quomodo oportet his affectibus commoveri, id sane et medium est, et optimum, quod in virtute situm est. Eodem quoque modo in actionibus nimium, parum, medium reperitur: virtus autem in affectibus, et actionibus versa-

tur, in quibus nimium, et parum, et peccata sunt, et vituperantur, mediocritas et laudatur, et recte factum est: at hæc ambo sunt virtutis. Est ergo virtus mediocritas quædam, cum mediocritatem veluti signum quoddam sibi propositum petat ac destinet. Præterea peccare multis modis possumus; (malum enim, ut Pythagorei conjectura quadam consequebantur, est infiniti atque interminati, bonum finiti et terminati;) ut recte facere uno modo: itaque etiam hoc difficile est, illud vero facile; a scopo scilicet aberrare facile est, scopum ferire difficile: ob has

καὶ διὰ ταῦτ' οὖν τῷ μὲν κακίας ἡ ὑπερβολὴ καὶ ἡ ἑλλειψίς, τῆς δὲ ἀρετῆς ἡ μεσότης.

^z Ἐοῦτοί μὲν γὰρ ἀπλῶς, παντοδαπῶς δὲ κακοί.

Ἔστιν ἄρα ἡ ἀρετὴ ἑξίς^a προαιρετικῇ, ἐν μεσότητι οὕσα τῇ πρὸς ἡμᾶς, ὠρισμένη λόγῳ, καὶ ὡς ἂν ὁ Φρόνιμος ὀρίσσει· μεσότης δὲ δύο κακιῶν, τῆς μὲν κατὰ ὑπερβολὴν, τῆς δὲ κατὰ ἑλλειψίν· καὶ ἐτι τῷ τὰς μὲν ἐλλείπειν, τὰς δὲ ὑπερβάλλειν τῷ δέοντος, ἐν τε τοῖς πάθεσι, καὶ ἐν ταῖς πράξεσι, τὴν δὲ ἀρετὴν τὸ μέσον καὶ εὐρίσκειν καὶ αἰρεῖσθαι. Διὸ κατὰ μὲν τὴν εἰσὶν καὶ τὸν λόγον τὸν τί ἦν εἶναι λέγοντα, μεσότης ἐστὶν ἡ ἀρετὴ· κατὰ δὲ τὸ ἄριστον καὶ τὸ εὖ, ἀκρότης. Οὐ πάντα δὲ ἐπιδέχεται πράξις, ἐδὲ^d πᾶν πάθος τὴν μεσότην· εἶνα γὰρ εὐδὺς ὠνόμασαι συνειλημμένα μετὰ τῆς Φαυλότητος,

^z Versus est incerti auctoris. Hesiodus eandem sententiam expressit in sequentibus:

Τὸν μὲντοι κακότητα καὶ ἱλαδὸν ἐστὶν ἐλίσσθαι
ῥηιδίως.

Τῆς δ' ἀρετῆς μακρὸς τε καὶ ὀρθὸς οἶμος.

^a Προαιρετικῇ ad consilium agendi capiendum aptus Latine reddidi: cuius mei facti rationem, ne quis in lingua Latina parum exercitatus vel miretur, vel tacite reprehendat, reddere non recuso. Dico igitur consilium capere non esse consultare, ut vulgus existimat, sed e duobus aut pluribus, quæ in consultationem veniant, et de quibus quaeratur, utrum, vel quod eorum agere aut sequi præstet, unum aliquod potissimum suscipere. Lamb. ^b Ὀρίσμεναι El. ^c Δύοι. El. ^d Πᾶν ψυχρὸς πάθος Vet. Interp.

igitur causas nimium et parum ad vitium pertinent, mediocritas ad virtutem:

Uno namque boni, cunctimodisque mali.

Est igitur virtus habitus ad consilium agendi capiendum aptus et expeditus, in ea mediocritate positus, quæ ad nos comparatur, quæque ratione est definita, et ut prudens definiret: mediocritas autem seu medium est duorum vitiorum, unius quod ex nimio, alterius quod ex eo quod parum est nascitur: atque etiam

idcirco mediocritas est, quod alia vitia deferunt id, quod fieri debet, tum in affectibus, tum in actionibus, alia superant; virtus autem medium et invenit et sequitur. Quocirca virtus ex sua essentia et ratione, quæ, quid sit res, declarat, medium est: ex præstantia autem et perfectione, summum. Verum non omnis actio nec omnis affectus mediocritatem recipit: sunt enim quædam, quorum nominibus statim vitium est implicatum, ut malevolentia læ-

οἷον ἐπιχαιρεκακία, ἀναισχυντία, φθόνος, καὶ ἐπὶ τῶν πρά-
ξεων, μοιχεία, κλοπή, ἀνδροφονία· πάντα γὰρ ταῦτα καὶ τὰ
τοιαῦτα λέγεται τῷ αὐτῷ Φαῦλα εἶναι, ἀλλ' ἔχ' αἱ ὑπερ-
βολαὶ αὐτῶν, ἔδ' αἱ ἐλλείψεις. Οὐκ ἔστιν οὖν ἔδεπτε περὶ
αὐτὰ κατορθῶν, ἀλλ' αἱ ἀμαρτάνειν· ἔδ' ἔστι τὸ εὖ ἢ μὴ εὖ
περὶ τὰ τοιαῦτα, ἐν τῷ ἢν δεῖ, καὶ ὅτε, καὶ ὡς μοιχεύειν· ἀλλ'
ἀπλῶς τὸ ποιεῖν ὅτις τῶν ἀμαρτάνειν ἐστίν. Ὁμοιον οὖν τὸ
ἀξιῶν καὶ περὶ τὸ ἀδικεῖν, καὶ δειλάνειν, καὶ ἀκολαστάνειν εἶναι
μεσότητα, καὶ ὑπερβολὴν καὶ ἑλλείψιν· ἔστι γὰρ ἔτω γε ὑπερ-
βολῆς καὶ ἐλλείψεως μεσότης, καὶ ὑπερβολῆς ὑπερβολή, καὶ
ἐλλείψεως ἐλλείψεως. Ὡς περὶ δὲ σωφροσύνης καὶ ἀνδρείας ἔκ
ἐστίν ὑπερβολή καὶ ἐλλείψις· διὰ τὸ τὸ μέσον εἶναι πῶς ἄκρον·
ἔτω γὰρ ἔκείνων μεσότης, ἔδ' ὑπερβολή καὶ ἐλλείψις, ἀλλ'
ὡς ἂν πράττηται, ἀμαρτάνεται· ὅλως γὰρ ἔδ' ὑπερβολῆς καὶ
ἐλλείψεως μεσότης ἐστίν, ἔδ' μεσότητος ὑπερβολή καὶ ἐλλείψις.

^c Ἐθιλοκακία pro ἐπιχαιρεκακία habet Basf. in margine.
Ven. 1. et 2. ^g Ἀκρον Ven. 1. et 2.

tans alieno malo, impudentia,
invidentia, et in actionibus,
adulterium, furtum, caedes:
hæc enim omnia, et quæ sunt
hujus generis, sic appellantur,
quod ipsa mala sint, non eo-
rum immoderationes, aut pau-
citates: Nunquam igitur fieri
potest, ut in his recte fiat, sed
semper peccatur: neque in
talibus recte aut non recte fa-
ciendi vis in eo posita est, ut
cum qua et quo tempore et
quo modo adulterium facere
oporteat, animadvertatur: sed
simpliciter et absolute quidvis
horum admittere, peccare est.
Quamobrem mediocritatem
in his postulare simile sit ac si
quis in injuria facienda, et in

vita ignava et intemperata,
mediocritatem, nimium, et
parum quærat: nam hac qui-
dem ratione, esset nimii, et
ejus quod parum est, modus
ac mediocritas, et nimii ni-
mium, et ejus quod parum
est, aliquid parum. Sed quo
modo temperantiæ ac fortitu-
dinis nec nimium est, nec pa-
rum; (propterea quod me-
dium quodammodo est sum-
mum;) sic ne illorum quidem
mediocritas est, nec nimium,
nec parum, sed ut quidque
admissum fuerit, ita peccatum
est: omnino enim nec nimii,
nec ejus quod est parum, me-
diocritas esse potest, nec me-
diocritatis nimium et parum.

ΚΕΦ. Ζ'.

ΔΕΙ δὲ τῆτο μὴ μόνον καθόλου λέγεσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῖς
καθ' ἕκαστα ἐφαρμόττειν· ἐν γὰρ τοῖς περὶ τὰς πράξεις
λόγοις, οἱ μὲν καθόλου ἡ κενώτεροί εἰσιν, οἱ δὲ ἐπὶ μέρος ἀλη-
θινώτεροι· περὶ γὰρ τὰ καθ' ἕκαστα αἱ πράξεις· δεόν δὲ ἐπὶ
τέτων συμφωνεῖν. Ληπτέον ἔν ταῦτα ἐκ τῆς ἰδιαγραφῆς.
^h Περὶ μὲν ἔν φόβος καὶ θάρρη ἀνδρεία μεσότης· τῶν δ' ὑπερ-
βαλλόντων, ὁ μὲν τῇ ἀφοβίᾳ, ἀνάνυμος· ^k πολλὰ δ' ἔστιν
ἀνώνυμα· ὁ δ' ἐν τῷ θάρρειν ὑπερβάλλον, θρασύς· ὁ δὲ τῷ
μὲν φοβεῖσθαι ὑπερβάλλον, τῷ δὲ θάρρειν ἐλλείπων, δειλός.
Περὶ ἡδονὰς δὲ καὶ λύπας ἡ πᾶσας, ἡττον δὲ καὶ περὶ τὰς

^h Ita scripti fere omnes libri, quos Lambino videre contigit: ex nostris vero
folus CCC. (cujus in marg. annotatur scribi in nonnullis κενώτεροι) ita etiam
Aurel. et Vet. Interp. κενώτεροι plerique alii; quos sequitur Argyr. et Andronici
παράφρασις, quæ hujusmodi est: Τῶν γὰρ περὶ τὰς πράξεις λόγων οἱ μὲν καθόλου καὶ
κενώτεροι καὶ πλεονεξιοῦσι, οἱ δὲ μερικοί ἀληθινώτεροι· ἀπὸ δὲ τῆτο προσηκῶς
ταῖς πράξεσιν ἐφαρμόζοντες, αἱτίνας αἱ ἐν τοῖς μερικοῖς γίνονται· οἱ δὲ μερικοί οἱ ἀλη-
θινῶς συμφωνεῖσι λόγοι. Utraque lectio sententiam Aristotele minime indignam
continet. Vide Lamb. et Viet. ⁱ Hic desideratur dubio procul Aristotelica
διαγραφή, cujus explicatio est, quod sequitur. Animiā vero διαγραφὴν possumus
reparare ex Eud. lib. ii. cap. 3. Caisiud. ἀνψόμενα δὲ τὰ ζητούμενα ἐκ τῆς ἐκτε-
λέσεως διαγραφῆς. Hoc ergo, de quo quærimus, ex ἐκφραστῇ sumendum est descriptione.
Andr. ^j Infra lib. iii. cap. 9. et seq. ^k Ex verbis Eustratii in hunc locum
suspiciari licet deesse post vocem ἀνώνυμα aliquid. Sic Eustrat. κακίας δὲ πᾶν μὲν
ἀπὸ τῆς ἀφοβίας ὑπερβάλλοντα ἀνάνυμον τινα λέγει· πολλὰ γὰρ εἶναι τῶν ποικίλων ἀνά-
νυμων· εἴη δ' ἐν, φρεσίν, ἀφοβός τις ὁ ποιῶν, ἀλλ' ἔχ' ὡς δεῖ· λέγεται γὰρ καὶ ὁ ἀνδρείος
ἀνάνυμος, ὅτι οὐ φοβεῖται ἄ μὴ δεῖ. Quod igitur ait φρεσίν, suspensionem movet, nisi alio
replevit. Caisiud. ^l Lege οὐ πᾶσας δὲ, vel οὐ μὲν πᾶσας, et refer ad ἡδονὰς: ac

CAP. VII.

NON solum autem hoc
universæ dicendum est,
sed etiam ad singulas virtutes
accommodandum: sermones
enim, qui habentur de actio-
nibus, ii, qui ad genus uni-
versum pertinent, aliquanto
sunt inaniores, qui vero par-
tes et res singulares explicant,
veriores: in rebus enim sin-
gularibus consistunt actiones:
cum his autem oportet grati-
onem congruere. Hæc igitur
ex descriptione sumenda et

intelligenda sunt. Ac forti-
tudo quidem mediocritas est
in metu et confidentia occu-
pata: eorum autem, qui mo-
dum superant, is, qui timoris
vacuitate superat, caret nomi-
ne; (sunt autem multa, quæ
nomine carent;) qui vero fi-
dendo modum superat, audax
appellatur: qui autem metu-
endo ultra modum progredi-
tur, et fidendo modum defe-
rit, ignavus. Jam vero in
voluptatibus et molestiis, non
omnibus, minus autem in do-

λύπας, μεσότης μὲν σωφροσύνη, ὑπερβολὴ δὲ ἀκολασία. Ἐλλείποντες δὲ περὶ τὰς ἡδονὰς ἔκτανον γίνονται· διόπερ ἔδλ' ἔτοι ὀνόματος τετυχήκασιν· ἔσσαν δὲ ἀναίδητοι. Περὶ δὲ δόσιν χρημάτων καὶ λήψιν μεσότης μὲν ἐλευθεριότης, ὑπερβολὴ δὲ καὶ ἔλλειψις ἀσωτία καὶ ἀνελευθερία. Ἐναντίας δὲ αὐτὰς ὑπερβάλλει καὶ ἐλλείπει· ὁ μὲν γὰρ ἀσώτος ἐν μὲν προέσει ὑπερβάλλει, ἐν δὲ λήψει ἐλλείπει· ὁ δὲ ἀνελεύθερος ἐν μὲν λήψει ὑπερβάλλει, ἐν δὲ προέσει ἐλλείπει. Νῦν μὲν ὁ ἐν τύπῳ καὶ ἐπὶ κεφαλῇ λέγομεν, ἀρκέμενοι αὐτῷ τέτρω· ὕστερον δὲ ἀκριβέστερον περὶ αὐτῶν διοριθήσεται. Περὶ δὲ τὰ χρήματά εἰσι καὶ ἄλλαι διαθέσεις· μεσότης μὲν μεγαλοπρέπεια· ὁ γὰρ μεγαλοπρεπὴς διαφέρει ἐλευθερίῃ· ὁ μὲν γὰρ περὶ μεγάλα, ὁ δὲ περὶ μικρά· ὑπερβολὴ δὲ ἀπειροκαλία καὶ

fortasse aliter scripserat Arist. (Vide lib. iii. cap. 13.) περὶ γὰρ τὰς σωματικὰς, καὶ τῶν τὰς περὶ ἀφὴν μάστιγα, quæ hoc loco post πάσας inferuntur in plerisque Editt. (ut in Ven. 1. et 2. Baf. et Lamb.) ex glossa et Euftratii interpretatione sunt profecta. Casaub. ^m Οἱ τοιοῦτοι pro ἔτοι El. habet: τοιοῦτος et sequentia in sing. num. N C. legit. ¹ Lib. iv. cap. 1. ⁿ Κατ' αὐτὴν C C C. et Baf. ^o Οὐν abest a N C. et Aurel.

loribus, quam in voluptatibus, mediocritas temperantia est, nimium intemperantia. In voluptatibus porro qui eo peccent, quod eas parum expetant, raro reperiuntur: ita ne nomen quidem consecuti sunt: sed appellantur sane sensus expertes. In donandis autem et accipiendis pecuniis mediocritas quidem est ea, quæ liberalitas dicitur, nimium autem et parum effusio et illiberalitas. Eas autem, quas dixi, mediocritates, contraria inter se ratione vitiosi homines et superant, et deferunt: prodigus enim in profundenda pecunia ultra modum prodit, in accipienda

modum deferit: illiberalis in accipienda immoderatus est, in profundenda parcior, ac restrictior. Hæc igitur nunc quidem veluti adumbramus summatimque perstringimus, in præsentī hoc ipso contenti: posterius autem enucleatius ac subtilius ea distinguemus. In pecuniis autem aliæ quoque versantur animi affectiones; quarum mediocritas magnificentia nominatur: magnificus enim eo differt a liberali, quod ille in magnis, hic in parvis versetur: nimium ἀπειροκαλία, id est, elegantiae inscientia, et βαναυσία, id est, operaria quædam in sumptu faciendo info-

βαναυσία, ἔλλειψις δὲ μικροπρέπεια· διαφέρουσι δὲ αὐτὰι τῶν περὶ τὴν ἐλευθεριότητα· ὥ δὲ διαφέρουσιν, ὕστερον ρηθήσεται. Περὶ δὲ τιμὴν καὶ ἀτιμίαν μεσότης μὲν μεγαλοφυχία, ὑπερβολὴ δὲ χαυνότης τις λεγομένη, ἔλλειψις δὲ μικροφυχία. Ὡς δ' ἐλέγομεν ἔχειν πρὸς τὴν μεγαλοπρέπειαν τὴν ἐλευθεριότητα περὶ μικρὰ διαφέρουσαν, ἔτις ἔχει τις καὶ πρὸς τὴν μεγαλοφυχίαν περὶ τιμὴν ἔσαν μεγάλην, αὐτὴ περὶ ⁹ μικρὰν ἔσα· ἔτι γὰρ ὡς δεῖ ὀρέγεσθαι τιμῆς καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ ἥτιον. Λέγεται δὲ ὁ μὲν ὑπερβάλλον ταῖς ὀρέξεσι Φιλότιμος, ὁ δ' ἐλλείπων ἀφιλότιμος, ὁ δὲ μέσος ἀνώνυμος· ἀνώνυμοι δὲ καὶ αἱ διαθέσεις, πλὴν ἢ τῆς Φιλοτίμου Φιλοτιμία· ὅθεν ἐπιδικάζονται οἱ ἄκροι τῆς μέσης χώρας. Καὶ ἡμεῖς ᾗ, ἔτι μὲν ὅτε τὸν μέσον Φιλότιμον καλοῦμεν, ἔτι δ' ὅτε ἀφιλότιμον· καὶ ἔτι ὅτε μὲν ἐπαινοῦμεν τὸν Φιλότιμον,

^r Πῶ pro ᾧ El. habet: utrumque in N C. occurrit. ⁹ Μικρὰ Ven. 1. 2. et Baf. ^r Διαθέσεις, quæ proprie significat dispositiones, hic, ut infra cap. seq. improprie pro ἔξει ponitur. ¹ Vide lib. iv. cap. 4.

lencia, parum μικροπρέπεια, id est, indecora in sumptu faciendo parsimonia: differuntque hæc ab iis, quæ ad liberalitatem pertinent: quid differant autem, posterius dicemus. Jam vero ea quæ in honore et infamia versatur mediocritas, animi magnitudo nuncupatur, nimium χαυνότης a Græcis appellatur, a nobis elatio animi, aut superbia in animis extollendis nominatur, parum, humilis et demissus animus. Quam autem comparisonem habere dicebamus cum magnificentia liberalitatem, eo differentem, quod in parvis versetur, eandem habet cum animi magnitudine, quæ in magno honore vertitur,

virtus quædam altera, quæ in parvo est occupata: evenire enim potest, ut quis et pro eo ac satis est honorem expetat, et ut nimium et parum expetat. Qui autem honoris cupiditate modum superat, ambitiosus, qui deferit, contemptor honoris appellatur, medius nomine caret: atque etiam affectiones ipsæ carent nomine, præterquam ambitiosi, cujus vitiositas ambitio nominatur: hinc extremi de medio loco concertant ac litigant. Atque adeo nos ipsum, qui medius est, nunc ambitiosum, nunc honoris contemptorem appellamus: et aliquando ambitiosum, aliquando honoris contempto-

ἔστι ἢ ὅτε τὸν ἀφιλότιμον. Διὰ τίνα δὲ αἰτίαν τῷτο ποιῶμεν, ἐν τοῖς ἐξῆς ῥηθήσεται· νῦν δὲ περὶ τῶν λοιπῶν λέγωμεν κατὰ τὸν ὑφηγημένον τρόπον. Ἔστι ἢ καὶ περὶ ὀργὴν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις, καὶ μεσότης· ἡμεῶν δὲ ἀνώνυμων ὄντων αὐτῶν, τὸν μέσον πρᾶον λέγοντες, τὴν μεσότητα πραγμάτων καλέσομεν· τῶν δὲ ἄκρων, ὁ μὲν ὑπερβάλλον ὀργίλος ἔστω, ἡ δὲ κακία ὀργιλότης· ὁ δὲ ἐλλείπων ἀοργητός τις, ἡ δὲ ἔλλειψις ἀοργησία. Εἰσὶ ἢ καὶ ἄλλα τρεῖς μεσότητες ἔχουσαι μὲν τίνα ὁμοιότητα πρὸς ἀλλήλας, διαφέρουσι δὲ ἀλλήλων· πᾶσαι μὲν γὰρ εἰσι περὶ λόγων καὶ πράξεων κοινωνίαν· διαφέρουσι δὲ, ὅτι ἡ μὲν ἐστὶ περὶ τὸ ἀληθές τὸ ἐν αὐτοῖς, αἱ δὲ περὶ τὸ ἡδύ· τῶν δὲ τὸ μὲν ἐν παιδιᾷ, τὸ δὲ ἐν πᾶσι τοῖς κατὰ τὸν βίον. Ῥητέον οὖν καὶ περὶ τῶντων, ἵνα μᾶλλον καταίδωμεν, ὅτι ἐν πᾶσιν ἡ μεσότης ἐπαινετὸν, τὰ δὲ ἄκρα οὔτε ὀρθὰ, ἔτε ἐπαινετὰ, ἀλλὰ ψεκτά. Ἔστι μὲν ἔν καὶ τῶντων

¹ Lib. iv. cap. 5. ² Κακία pro ἔλλειψις N C. ³ Κοινωνίαν pro ὁμοιότητα N C. habet. Sic legisse videtur Andronicus, qui παραφράζει per αὐτὸν κατὰ τι μὲν κοινωνίαν: quæ aliquid commune inter se habent.

rem laudamus. Quod quamobrem faciamus, in iis, quæ deinceps sequentur, explicabimus: nunc vero eo, quo cœpimus, modo de cæteris dicamus. Est autem etiam in ira nimium, parum, mediocritas: sed cum ea fere nomine vacent, medium clementem ac lenem, mediocritatem clementiam ac lenitatem nominabimus: extremorum vero is, qui modum superat, iracundus, vitiumque iracundia dicatur: qui deserit, lentus quidam, et vitium lentitudo appelletur. Jam vero sunt et tres aliæ mediocritates, quæ tametsi similitudine quadam inter se

convenient, differunt tamen: omnes enim in sermonum et actionum communitate versantur: sed hoc differunt, quod una in veritate ea, quæ in eis ipsis rebus inest, vertitur, aliæ duæ in earum jucunditate positæ sunt: atque hujus quidem jucunditatis altera pars in joco, altera in iis omnibus, quæ in hac vita quotidiana usu venire solent, cernitur. Quamobrem de his quoque nobis pauca dicenda sunt, ut in omnibus rebus mediocritatem esse laudandam, extrema autem neque recta, neque laudanda, immo vero vituperanda, planius intelligamus. Tametsi

τὰ πλείω ἀνώνυμα· πειρατέον δὲ, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, αὐτὰς ὀνοματοποιεῖν, σαφηνείας ἕνεκεν, καὶ τῶν εὐπαρακολούθητων. ¹ Περὶ μὲν οὖν τὸ ἀληθές, ὁ μὲν μέσος ἀληθής τις, καὶ ἡ μεσότης ἀλήθεια λεγέσθω· ἡ ἢ προσποίησις, ἡ μὲν ἐπὶ τὸ μέζον, ἀλαζονεία, καὶ ὁ ἔχων αὐτὴν ἀλαζών· ἡ δὲ ἐπὶ τὸ ἔλαττον, εἰρωνεία, καὶ εἰρων. ² Περὶ δὲ τὸ ἡδύ, τὸ μὲν ἐν παιδιᾷ, ὁ μὲν μέσος εὐτράπελος, καὶ ἡ διάθεσις εὐτραπελία· ἡ δὲ ὑπερβολὴ βωμολοχία, καὶ ὁ ἔχων αὐτὴν βωμολόχος· ὁ δὲ ἐλλείπων ἀγροϊκός τις, καὶ ἡ ἔξις ἀγροϊκία. ³ Περὶ δὲ τὸ λοιπὸν ἡδύ, τὸ ἐν τῷ βίῳ, ὁ μὲν ὡς δεῖ ἡδύς ὢν, φίλος, καὶ ἡ μεσότης Φιλία· ὁ δὲ ὑπερβάλλων, εἰ μὲν ἐδενὸς ἕνεκα, ἄρεσκος, εἰ δὲ ὠφελείας τῷ αὐτῷ, κόλαξ· ὁ δὲ ἐλλείπων καὶ ἐν πᾶσιν ἀηδής, δυσερίς τις καὶ δύσκολος. ⁴ Εἰσὶ δὲ καὶ ἐν

¹ Αὐτῶν C C C. ἐν αὐτοῖς Andr. ² Lib. iv. cap. 7. ³ Ἀληθής ἐστὶ El. ⁴ Vide lib. iv. cap. 8. ⁵ Vide lib. iv. cap. 6. ⁶ Ὁ μὲν ἂν. ἕνεκα ἄρεσκος, ὁ δὲ ἀρ. N C. ita etiam alii, teste Casaubono. ⁷ Vide lib. iv. cap. 9.

igitur permulta sint ex his, quæ careant nomine: danda tamen opera est, ut eorum, quemadmodum et aliorum, nomina singamus, tum perspicuitatis gratia, tum ut aptior, ac facilius sit ad consequendum series orationis. In veritate igitur is, qui mediocritatem tuetur ac retinet, verax quidam, et mediocritas veritas appelletur; simulatio autem quæ rem auget, et majorem facit, arrogantia, et qui ea affectus est, arrogans: ea vero, quæ de se detrahit, rei que veritatem extenuat, dissimulatio, et qui ea uti solet, dissimulator vocetur. In jucunditate porro ea, quæ in joco cernitur, is, qui mediocritatem et modum servat, facetus aut urbanus, et affectio urba-

nitas nominetur: nimium, scurrilis dicacitas, et qui ea affectus est, scurra: qui modum deserit, rusticus quidam seu agreffis atque insulsus, et habitus, rusticitas atque insulfitas. In altera autem jucunditate ea, quæ in vitæ communione locum habet, is qui se ita jucundum præstat, ut debet, amicus, et mediocritas amicitia nominetur: qui modum superat, si nullo suo commodo adductus, placendi studiosus, seu blandus; si suæ utilitatis causa, assentator: qui deserit, seseque omnibus in rebus insuavem atque acerbum præbet, is pugnax quidam in contentionibus, difficilisque nominetur. Atque etiam in affectibus, iisque rebus, quæ ad affectus perti-

τοῖς πάθεσι, καὶ ἐν τοῖς περὶ τὰ πάθη, μεσότητες· ἡ γὰρ αἰδώς ἀρετὴ μὲν ἐκ ἑστίν, ἐπαινᾶται δὲ καὶ ὁ αἰδήμων· καὶ γὰρ ἐν τέτοις, ὃ μὲν λέγεται μέσος, ὁ δὲ ὑπερβάλλον, ὡς καλαπλήξ, ὁ πάντα αἰδέμενος· ὁ δὲ ἐλλείπων, ἢ ὁ μηδὲ ὅλως, ἀνάγκυρος, ὁ δὲ μέσος αἰδήμων. Νέμεσις δὲ μεσότης φθόνος καὶ ἐπιχαίρεκακίας· εἰσὶ δὲ περὶ λύπην καὶ ἡδονὴν τὰς ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσι τοῖς πέλαις γινομένης· ὁ μὲν γὰρ νεμεσητικός λυπείται ἐπὶ τοῖς ἀναξίως εὖ πράττουσιν· ὁ δὲ φθονερός ὑπερβάλλον τῶν, ἐπὶ πᾶσι λυπείται· ὁ δὲ ἐπιχαίρεκακος τοσῶτον ἐλλείπει τῷ λυπεῖσθαι, ὥστε καὶ χαίρειν. Ἄλλα ὅμως περὶ μὲν τέτων καὶ ἄλλοθεν καιρὸς ἔσται· περὶ δὲ διακαυσούνης, ἐπεὶ ἐχ' ἀπλῶς λέγεται, μετὰ ταῦτα διελόμενοι, περὶ ἐκατέρας ἐρᾶμεν, πῶς μεσότητές εἰσιν· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν λογικῶν ἀρετῶν.

² Ὁ μὲν λέγεται ὑπερβάλλον fortasse rectius; praesertim cum statim subnectat ὁ δὲ μέσος αἰδήμων. Zuing. ^a Ἀναξίως NC. ¹ Eud. lib. iii. cap. 7. ^b Περὶ μὲν δὲ τέτων Cam. Baf. Vet. Interp. et alii. ^c Sc. in libro v. ^d Sc. in initio libri vi.

nent, mediocritates infunt: verecundia enim non est illa quidem virtus, veruntamen laudatur etiam is, qui verecundus est: his enim in rebus alius dicitur medius, alius qui modum superat, tanquam obstupefactus, et pudore consternatus, qui omni in re verecundatur: qui autem modum deferit, quemque nihil omnino pudet, impudens, medius autem ille pudens, ac verecundus. Indignatio vero mediocritas est inter invidentiam et malevolentiam alienis malis lætantem interjecta: versantur autem in molestiis ac voluptatibus ob ea comoda susceptis, quæ alteri obtigerunt: nam qui ad indi-

gnandum propensus est, is dolet eorum rebus secundis, qui eis indigni sunt: invidus hunc superans, rebus omnium secundis contabescit: at malevolus alienis malis lætans ex incommodis aliorum non modo molestia ac dolore non afficitur, verum etiam voluptate perfunditur. Sed de his quidem alibi suo loco ac tempore dicemus: de iustitia autem, quoniam non simpliciter nec uno modo dicitur, deinceps divisione ejus in duas partes facta, quemadmodum ambæ sint mediocritates, ostendemus: itemque de virtutibus iis, quæ rationem attingunt, differemus,

ΚΕΦ. η'.

ΤΡΙΩΝ δὲ διαθέσεων ἔσων, δύο μὲν κακίων, τῆς μὲν κατ' ὑπερβολὴν, ἡ δὲ κατ' ἐλλείψιν, μιᾶς δὲ ἀρετῆς τῆς μεσότητος, πᾶσαι πᾶσαι ἀντίκειντά πως· αἱ μὲν γὰρ ἄκραι καὶ τῇ μέσῃ, καὶ ἀλλήλαις ἐναντία εἰσιν, ἡ δὲ μέση ταῖς ἀκραις. Ὡς περὶ γὰρ τὸ ἴσον πρὸς μὲν τὸ ἐλαττον, μᾶζον, πρὸς δὲ τὸ μᾶζον, ἐλαττον· ὥτως αἱ μέσαι ἔχουσιν πρὸς μὲν τὰς ἐλλείψεις ὑπερβάλλουσι, πρὸς δὲ τὰς ὑπερβολὰς ἐλλείπουσιν, ἐν τε τοῖς πάθεσι, καὶ ταῖς πράξεσιν· ὁ γὰρ ἀνδρείος πρὸς μὲν τὸν δειλὸν θρασὺς φαίνεται, πρὸς δὲ τὸν θρασὺν δειλός. Ὀμοίως ἢ καὶ ὁ σώφρων πρὸς μὲν τὸν ἀναίσθητον ἀκόλατος, πρὸς δὲ τὸν ἀκόλατον ἀναίσθητος· ὁ δὲ ἐλευθέριος πρὸς μὲν τὸν ἀνελεύθερον ἄσωτος, πρὸς δὲ τὸν ἄσωτον ἀνελεύθερος· διὸ καὶ ἀπωθῆνται τὸν μέσον οἱ ἄκροι, ἐκάτερος πρὸς ἐκάτερον, καὶ καλῶσι τὸν ἀνδρείον, ὁ μὲν δειλὸς θρασὺν, ὁ δὲ θρασὺς δειλόν· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀνάλογον. Οὕτω δὲ ἀντι-

¹ Magn. Moral. lib. i. cap. 9. ² κακίων pro κακίων habet Cam. ³ τὸ μέσον Cam. Baf. Ven. 1. et 2.

CAP. VIII.

CUM sint autem affectiones tres, nempe duo vitia, quorum alterum modum superat, deferit alterum, una virtus, quæ mediocritas est, omnes inter se quodammodo pugnant: nam extremæ et cum media, et inter se pugnant, et cum extremis media. Quemadmodum enim si id, quod æquale est, cum eo, quod minus est, comparetur, majus est, si cum majore, minus: sic medii habitus, si cum iis, qui modum deferunt, comparentur, superant, si cum iis, qui superant, deferunt,

tum in affectibus, tum in actionibus: fortis enim ad ignavum audax, ad audacem ignavus ac timidus videtur. Similiterque temperans ad eum, quem sensus expertem diximus, intemperans, ad intemperantem sensus expertus habetur: liberalis autem si cum illiberali conferatur, prodigus, si cum prodigo, illiberalis existimatur: idcirco et medium uterque extremorum alter ad alterum propulsiat, fortemque timidus audacem, audax timidum nominat: et ita æqua proportionem se res habet in aliis. Cum hæc autem ita

καμένων ἀλλήλοις τέτων, ^επλείων ἐναντιότης ἐστὶ τοῖς ἄκροις πρὸς ἀλλήλα, ἢ πρὸς τὸ μέσον· πορρωτέρω γὰρ ταῦτα ^hἀφείσθηκεν ἀλλήλων, ἢ τῷ μέσῳ· ὥσπερ τὸ μέγα τῷ μικρῷ, καὶ τὸ μικρὸν τῷ μεγάλῳ, ἢ ἁμῶς τῷ ἴσῳ. Ἔτι πρὸς μὲν τὸ μέσον ἐνίοις ἄκροις ὁμοιότης τις φαίνεται, ὡς τῇ θρασύτητι πρὸς τὴν ἀνδρίαν, καὶ τῇ ἀσωτίᾳ πρὸς τὴν ἐλευθεριότητα· τοῖς δὲ ἄκροις πρὸς ἀλλήλα πλείω ἀνομοιότης· τὰ δὲ πλείον ἀπέχοντα ἀλλήλων ἐναντία ὀρίζονται· ὥς τε καὶ μᾶλλον ἐναντία τὰ πλείον ἀπέχοντα. Πρὸς δὲ τὸ μέσον ἀντίκειται ἐφ' ὧν μὲν μᾶλλον ἢ ἔλλειψις, ἐφ' ὧν δὲ ἢ ὑπερβολή· οἷον ἀνδρία μὲν ἔχῃ ἢ θρασύτης ὑπερβολή ἔσα, ἀλλ' ἢ δειλία ἔλλειψις ἔσα· τῇ δὲ σωφροσύνῃ ἔχῃ ἢ ἀναιδευσία ἔσσα, ἀλλ' ἢ ἀκολασία ὑπερβολή ἔσα. Διὰ δύο δὲ αἰτίας τῷτο συμβαίνει· μίαν μὲν τὴν ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων· τῷ γὰρ ἐγγύτερον εἶναι καὶ ὁμοιότερον τὸ ἕτερον ἄκρον τῷ μέσῳ, οὗ τῷτο, ἀλλὰ τὸ ἐναντίον ἀντιτίθεμεν μᾶλλον· οἷον ἐπεὶ ὁμοιότερον

ε Πλείω N C. et alii.

h Ἀφείσθηκατον El.

i Ἀντίκειται El. et Aurel.

pugnent inter se, tum major extremorum inter se, quam cum medio, pugna est: quandoquidem longius abest alterum ab altero, quam utrumque a medio: quemadmodum magnum a parvo, et parvum a magno longius remotum est, quam utrumque ab æquali. Præterea vero quibusdam extremis cum medio similitudo quædam intercedere videtur, ut audaciæ cum fortitudine, profusioni cum liberalitate: extremis autem maxima esse inter se dissimilitudo: at ea, quæ plurimum distant inter se, definiuntur esse contraria: itaque etiam magis contraria sunt, quæ

longius inter se disjuncta sunt. Cum medio autem parum in nonnullis magis pugnat, in quibusdam nimium: ut fortitudini non audacia, quæ modum superat, sed ignavia, quæ deserit, maxime adversatur: at cum temperantia non immanitas illa in voluptatibus aspernandis sensus expers, quæ modum deserit, sed intemperantia, quæ superat, maxime pugnat. Quod quidem duabus de causis accidit; quarum altera ex ipsa re ducitur: nam quia propius abest alterum extremum a medio, eique similis est, idcirco non hoc, sed contrarium potius illi opponimus: verbi gratia,

εἶναι δοκεῖ τῇ ἀνδρίᾳ ἢ θρασύτης καὶ ἐγγύτερον, ἀνομοιότερον δὲ ἢ δειλία, ταύτην μᾶλλον ἀντιτίθεμεν· τὰ γὰρ ἀπέχοντα πλείον τῷ μέσῳ ἐναντιώτερα δοκεῖ εἶναι. Μία μὲν ἔν αἰτία αὕτη ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων· ἑτέρα δὲ ἐξ ἡμῶν αὐτῶν· πρὸς αὐτὸν αὐτοὶ μᾶλλον πεφύκαμεν πως, ταῦτα μᾶλλον ἐναντία τῷ μέσῳ φαίνεται· οἷον αὐτοὶ μᾶλλον πεφύκαμεν πρὸς τὰς ἡδονὰς, διὸ εὐκατάφοροί ἐσμεν ^kμᾶλλον πρὸς ἀκολασίαν, ἢ πρὸς κοσμιότητα. Ταῦτ' οὖν μᾶλλον ἐναντία λέγομεν, ἢ πρὸς αὐτὸν ἐπίδοσις μᾶλλον γίνεται· καὶ διὰ τῷτο ἢ ἀκολασία ὑπερβολὴ ἔσα ἐναντιώτερα ἐστὶ τῇ σωφροσύνῃ.

ΚΕΦ. θ'.

ΟΤΙ μὲν ἔν ἐστιν ἡ ἀρετὴ ἢ ἡθικὴ μεσότης, καὶ πῶς, καὶ ὅτι μεσότης δύο κακιῶν, τῆς μὲν κατ' ὑπερβολὴν, τῆς δὲ κατ' ἔλλειψιν, καὶ ὅτι τοιαύτη ἐστὶ διὰ τὸ σοχαστικὸν τῷ μέσῳ εἶναι τῷ ἐν τοῖς πάθεσι καὶ ταῖς πράξεσιν, ἱκανῶς εἴρηται.

k Μᾶλλον abest a nostris MSS. Ven. 1. et 2. l Ἡ ἔν ἐπίδοσις γίνεται μᾶλλον πρὸς αὐτὸν πεφύκαμεν· πρὸς αὐτὸν δὲ μᾶλλον ἐπίδοται, ταῦτα καὶ μᾶλλον ἐναντία. Magn. Moral. lib. 1. cap. 9.

quoniam fortitudini similior et propior esse videtur audacia, dissimilior ignavia, propterea hanc potius, quam illam, ei opponimus: quæ enim longius absunt a medio, videntur esse magis contraria. Atque hæc quidem causa ex ipsa re trahitur: altera est, quæ a nobis ipsis ducitur: nam ad quæ vitia procliviores sumus natura, ea medio magis contraria videntur esse: ut quia nos ad voluptates natura finxit proniores, idcirco ad intemperantiam faciliusquam ac prolabimur. Quapropter hæc magis contraria dicuntur,

ad quæ progressio magis fieri solet: atque ideo intemperantia, quæ nimius habitus est, temperantiæ contraria magis est, quam alterum extremum.

CAP. IX.

VIRTUTEM igitur eam, quæ moralis appellatur, medium seu mediocritatem esse, et quomodo sit mediocritas, ac duorum vitiorum esse mediocritatem, quæ sunt nimium, et parum, talem denique eo esse, quod eam mediocritatem, quæ in affectibus atque actionibus inest, sibi propositam habeat, tanquam signum, satis demonstratum esse

Διὸ καὶ ἔργον ἐστὶ σπαρασσὶν εἶναι· ἐν ἐκάστῳ γὰρ τὸ μέσον λα-
βῆναι, ἔργον· οἷον κύκλῳ τὸ μέσον ἐπὶ παντός, ἀλλὰ τῷ εἰδότης·
ἔτι δὲ καὶ τὸ μὲν ὀργισθῆναι παντός καὶ ῥάδιον, καὶ τὸ δῆναι
ἀργύριον καὶ δαπανῆσαι· τὸ δὲ ᾧ, καὶ ὅσον, καὶ ὅτε, καὶ οὐ ἕνεκα,
καὶ ὡς, ^m ἐκ ἐπὶ παντός, ἔδδ᾽ ῥάδιον· ὅπερ ἐστὶ τὸ εὖ, καὶ σπά-
νιον, ^o καὶ ἐπαινετὸν, ^p καὶ καλόν. Διὸ δὲ τὸν στοχάζομενον τῷ
μέσῳ, πρῶτον μὲν ἀποχωρεῖν τῷ μᾶλλον ἐναντίῳ, κατὰ περ
καὶ ἡ ^q Καλυψὼ παρήκει τὸ,

^r — τῷ μὲν καπνῷ καὶ κύματος ἐκτὸς ἔεργε

Νῆα. —

τῶν γὰρ ἄκρων τὸ μὲν ἐστὶν ἀμαρτωλότερον, τὸ δὲ ἥττον. Ἐπεὶ

^m Οὐκ ἔστι παντός Ven. 1. 2. et Baf. ⁿ Διὸ περ C C C. Ven. 1. 2. et Baf. ita
et Casaub. qui dicit quosdam codd. ἔπερ legere, corrupto loco ob finem loci præ-
cedentis. Sed, cum tanti Viri venia, ὅπερ omnino retinendum esse sentio, cum
in optimis codd. occurrat, optime cum præcedentibus conveniat, et ab Andronici
paraphrasi confirmetur, quæ huiusmodi est: τὸ δὲ ᾧ δὲ, καὶ ὅτε δὲ, καὶ πρὸς τίνα, καὶ
ὅσον καὶ πίνος ἕνεκα, ὅπερ ἐπὶ τὸ μέσον, καὶ τὸ εὖ, καὶ σπάνιον καὶ ἐπαινετὸν, καὶ καλόν, τῷ δὲ οὐ
ῥάδιον, ἔδδ᾽ ὅτι βυζομένῳ παντός. ^o Οὐ καὶ ἐπαινετὸν N C. ^p Οὐ καλόν Ven. 1. 2.
et Baf. ^q Κίελη pro Καλυψὼ habet C C C. ex errore librarii Aristotelem erran-
tem male corrigentis: quæ enim sequuntur nec a Calypsone, ut memoria lapsus
ait Philosophus, neque a Circe, sed ab Ulyssæ (instructo tamen prius a Circe) jam
inter Scyllam Charybdimque navigaturo, gubernatorem hortante ut Charybdis
fumum fluctumque fugiat, ac potius navem Scyllam versus dirigat, quod minus
periculi ab ea impendebat: ita enim admonuerat Circe hisce verbis:

Ἀλλὰ μάλ᾽ αὖ Σκυλλῆος σκοπέλῳ πεπλημένῳ, ὅκα
Νῆα πάρεξ ἰλάσῃ. — Ὀδ. μ. v. 108.

^r Ὡς τῷ C C C. Baf. Ven. 1. et 2. τῷ in vulg. edit. Homeri: versus est Ὀδ. μ.
v. 219.

arbitror. Quocirca etiam dif-
ficile atque operosum est vir-
tute esse præditum: magni
enim negotii est in unaqua-
que re medium consequi: ut
circuli punctum medium re-
perire non cuiuslibet, sed sci-
entis atque intelligentis ho-
minis est: itemque irasci, et
pecuniam donare, et sumptum
facere, cuiuslibet hominis est,
et facile: irasci vero, et pe-
cuniam donare, cui, et quan-
tum, et quo tempore, et cuius
rei causa, et quomodo ira-

scendum ac donandum est, ne-
que cuiuslibet hominis, ne-
que facile est: quod rectum,
et rarum, et laudabile, et ho-
nestum est. Oportet igitur
eum, qui medium veluti col-
lineando petit, primum omni-
um se ab eo, quod magis con-
trarium est, longissime remo-
vere, quemadmodum et sua-
debat Calypso,

Tu procul a fumo et fluctu prohi-
beto carinam:

extremorum enim alterum
majus peccatum est, alterum

ἐν τῷ μέσῳ τυχεῖν ἄκρως χαλεπὸν, καὶ τὸ δεύτερον, φασι,
πλεον, τὰ ἐλάχιστα ληπτόν τῳ κακῶν· τῷ δὲ ἔστι μάλιστα
τῷ τὸν τρόπον, ὃν ἐλέγομεν. Σκοπεῖν δὲ δεῖ πρὸς ἃ καὶ
αὐτοὶ εὐκατάφοροι ἐσμεν· ἄλλοι γὰρ πρὸς ἄλλα πεφύκαμεν·
τῷ δὲ ἔστι γνώριμον ἐκ τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς λύπης τῆς γινο-
μένης περὶ ἡμᾶς. Εἰς τὸναντίον δὲ ἑαυτὸς ἀφέλκεν δεῖ·
πολὺ γὰρ ἀπαγαγόντες τῷ ἀμαρτάνειν, εἰς τὸ μέσον ἤζομεν·
ὅπερ οἱ τὰ διεσραμμένα τῶν ζύλων ὀρθῶντες ποιῶσιν. Ἐν
παντὶ δὲ μάλιστα φυλακτέον τὸ ἥδυν, καὶ τὴν ἡδονήν· οὐ γὰρ
ἀδέκαστοι κρίνομεν αὐτήν. Ὅπερ ἐν οἱ δημογέροντες ἔπαθον
πρὸς τὴν Ἑλένην, τῷ δὲ παθεῖν καὶ ἡμᾶς πρὸς τὴν ἡδονήν,
καὶ ἐν πᾶσι τὴν ἐκείνων ἐπιλέγειν Φωνήν· ἔτι γὰρ αὐτὴν ἀπο-
πεμπόμενοι ἥττον ἀμαρτησόμεθα. Ταῦτ' οὖν ποιῶντες, ὡς ἐν

^s Secunda navigatio non sic accipienda est, ut prosperam significet: sed si
prima navigatione destituitur, utendum esse secunda: si velis non possumus,
utamur remigio. Gruch. Ὅπερ ἐν οἱ δημογέροντες τῶν Τρώων πρὸς τὴν Ἑλένην
ἔπαθον, καλὴν μὲν εἴποντες αὐτήν, καὶ τῷ καλλῶς θανατοῦσαντες, ψηφισάμενοι δὲ καὶ ἑταί-
ροις ἔχουσιν ἀποπέμψαι πρὸς τῆς Ἑλένης· τῷ δὲ παθεῖν καὶ ἡμᾶς πρὸς τὴν ἡδονήν. Quem-
admodum ergo prosperes illi Homeri de Helena sentiebant, quam ut pulchram esse con-
cedebant, immo propter formæ elegantiam admirabantur, ita ablegandam tamen esse ad
Græcos iudicabant, quamvis talis esset: eodem modo nobis de voluptate sentiendum est.
Andr. Vide Hom. Iliad. lib. γ. v. 156.

minus. Quoniam igitur me-
dium assequi summæ difficul-
tatis est, secunda (ut aiunt)
navigatione, minima de ma-
lis: hoc autem hac ratione
continget maxime, quam o-
stendebamus. Videndum est
autem, ad quæ vitia sumus e-
tiam ipsi proniores: alii enim
ad alia procliviores sumus na-
tura: quod quidem ex ea vo-
luptate et ea ægritudine, qua
afficimur, facile cognosci pot-
erit. Sed nos ipsos ab ea in-
contrariam partem oportet
abstrahere: nam cum longif-
sime nos a peccato removeri-
mus, ad id, quod medium est,

veniemus: quod sane faciunt
ii, qui ligna distorta dirigunt.
In omni autem negotio quic-
quid jucundum est, ipsamque
adeo voluptatem, summo stu-
dio vitare oportet: ejus enim
non incorrupti iudices sumus.
Quocirca quemadmodum er-
ga Helenam senes illi fuerunt
animati, sic et nos oportet in
voluptatem animatos esse, re-
busque omnibus illorum vo-
cem subicere: nam cum eam
ita amandabimus missamque
faciemus, levius peccabimus.
His igitur faciendis (ut eo-
rum, quæ dixi, summam fa-
ciam) mediocritatem facilli-

κεφαλαίῳ εἰπεῖν, μάλιστα δυνήσόμεθα τῷ μέσῳ τυγχάνειν. Χαλεπὸν δὲ ἴσως τῷτο, καὶ μάλισ' ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον οὐ γὰρ ῥάδιον διορίσαι, πῶς, καὶ τίσι, καὶ ἐπὶ ποίοις, καὶ πόσον χρόνον ὀργιζέον· καὶ γὰρ ἡμεῖς ὅτε μὲν τὰς ἐλλείποντας ἐπαινῶμεν, καὶ πράξας Φαμέν· ὅτε δὲ τὰς χαλεπαίνοντας, "καὶ ἀνδράδεις ἀποκαλεῖμεν· ἀλλ' ὁ μὲν μικρὸν τῷ εὖ παρεκβαίνων, οὐ ψέγεται, ἔτι ἐπὶ τὸ μάλλον, ἔτι ἐπὶ τὸ ἥττον· ὁ δὲ πλεόν· ἔτος γὰρ οὐ λανθάνει. Ὁ δὲ μέχρι τίνος καὶ ἐπὶ πόσον ψεκτός, οὐ ῥάδιον τῷ λόγῳ ἀφορίσαι· ἐδὲ γὰρ ἄλλο ἐδὲν τῶν αἰσθητῶν· τὰ δὲ τοιαῦτα ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα, καὶ ἐν τῇ αἰσθήσει ἡ κρίσις. Τὸ μὲν ἄρα τοσούτον ὁ δῆλοι, ὅτι ἡ μέση ἔστι ἐν πᾶσιν ἐπαινετή· ἀποκλίνειν δὲ δεῖ, τότε μὲν ἐπὶ τὴν ὑπερβολὴν, τότε δὲ ἐπὶ τὴν ἑλλειψίν· ἔτω γὰρ ῥᾶστα τῷ μέσῳ καὶ τῷ εὖ τευζόμεθα.

^u Καὶ abest a N C. El. et quibusdam impressis: Andron. vero nobiscum legit.
^x Sc. καθόλου, in genere. ^y Δῆλον lege ut infra lib. iv. cap. 5. ἢ ἄλλὰ τὸ γε ποσούτων δῆλον, ὅτι ἡ μὲν μέση. Casaub. δῆλον etiam quidam codd. MSS. apud Turnebum; quæ quidem scriptura est planior.

me assequemur. Est tamen et hæc ratio fortasse difficilis et laboriosa, præsertim in rebus singularibus: neque enim facile est distinguere, quonam modo, quibus hominibus, quibus de causis, et quamdiu sit irascendum: nos enim interdum eos homines, qui parum irascuntur, laudamus, et lenes appellamus: interdum eos, qui graviter succensent, animoque virili hos esse dicimus. At qui paulum a perfectione deflectit, sive modum aliquantum superet, sive aliquantum deferat, non vituperatur: sed is tantum, qui longius, quam par sit, ab eo discedit:

hic enim non ignoratur, neque obscurus est. Quatenus autem, et quantum irascatur is, qui vituperabilis est, non est facile oratione definire; ut neque aliud quidquam eorum, quæ sensibus subjecta sunt: quæ sunt autem huiusmodi, in rebus singularibus posita sunt, ac de iis iudicat sensus. Hoc igitur quod hætenus a nobis dictum est, ostendit ac declarat mediocrem habitum in omnibus esse laudabilem: declinandum est autem nunc ad nimium, nunc ad id, quod est parum: sic enim id, quod medium et perfectum est, facillime consequemur.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΗΘΙΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΤΟ Γ'.

ARISTOTELIS

ETHICORUM NICOMACHEORUM

LIB. III.

ΚΕΦ. α'.

ΤΗΣ¹ ἀρετῆς^a δὴ περὶ πάθη τε καὶ πράξεις ἔστις, καὶ^b ἐν μὲν τοῖς ἐκαστοῖς ἐπαινῶν καὶ ψόγων γινομένων, ἐν δὲ τοῖς ἀκαστοῖς συγγνώμης, ἐνίστε δὲ καὶ ἐλέος, τὸ ἐκαστὸν καὶ ἀκαστὸν ἀναγκαῖον ἴσως διορίσαι τοῖς περὶ ἀρετῆς ἐπισκοπεῖσι. Χρήσιμον δὲ καὶ τοῖς νομοθετοῦσι πρὸς τε τὰς τιμὰς καὶ τὰς κολάσεις. Δοκεῖ γὰρ ἀκαστία εἶναι τὰ βία ἢ δι' ἀγνοίαν

¹ Magn. Moral. lib. i. cap. 3. et Eud. lib. ii. cap. 7. ^a Δὲ N C. Ven. 1. et 2.
^b Ἐπὶ τοῖς ἐκαστοῖς. et paulo post ἐπὶ τοῖς ἀκαστοῖς. El. ^c Ἀρετῆς N C. Ven. 1. et 2.

CAP. I.

CUM igitur virtus in affectibus et actionibus versetur, cumque in iis rebus, quas sponte nostra suscipimus, laudes et vituperationes locum habeant, iis autem, quas inviti facimus, venia atque etiam interdum misericordia tribuatur, necesse est fortasse

iis qui virtutis vim naturamque quærunt, id, quod sponte, et id quod inviti fit definire, ac distinguere. Atque hæc oratio latoribus legum quoque, tum ad honores bene meritis de republica decernendos, tum ad supplicia in improbos constituenda, utilis est futura. Ea igitur suscipere dicimur inviti, quæ aut vi coacti, aut

γινόμενα· βίαιον δὲ, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐξωθεν, τοιαύτη ἔσται, ἐν ἣ μὴδὲν συμβάλλεται ὁ πράττων, ἢ ὁ πάσχων· οἷον εἰ πνεῦμα^d κομίσαστό ποί, ἢ ἄνθρωποι κύριοι ὄντες. Ὅσα δὲ διὰ φόβον μαιζόνων κακῶν πράττεται, ἢ διὰ καλόν τι· οἷον εἰ τύραννος προσάτλοι αἰσχρὸν τι πράττει, κύριος ὢν γονέων καὶ τέκνων, καὶ πράξαντος μὲν, σώζονται, μὴ πράξαντος δὲ, ἀποθνήσκουσιν· ἀμφισβήτησιν ἔχει πότερον ἀκέρasia ἐστίν, ἢ ἐκέρasia. Τοιῶτον δὲ τι συμβαίνει καὶ περὶ τὰς ἐν τοῖς χαμῶσιν ἐκβολάς· ἀπλῶς μὲν γὰρ ἔδεις ἀποβάλλεται ἐκὼν, ἐπὶ σωτηρίᾳ δὲ αὐτῆ καὶ τῶν λοιπῶν ἅπαντες οἱ νῦν ἔχοντες. Μικτὰ μὲν οὖν εἰσιν αἱ τοιαῦται πράξεις· εἰκάσι δὲ μᾶλλον ἐκέρσις· αἰρετὰ γάρ εἰσι τότε ὅτε πράττονται· τὸ δὲ τέλος τῆς πράξεως κατὰ τὸν καιρὸν ἐστίν. Καὶ τὸ ἐκέρσιον δὴ καὶ τὸ ἀκέρσιον, ὅτε πράττει, λεκτέον· πράττει δὲ ἐκὼν· καὶ γὰρ ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως τὰ ὁρμητικὰ μέρη ἐν ταῖς τοιαύταις πρά-

^d Κομίσαι El. et Cam. ^e Πράξαντες μὲν σώζονται, μὴ πράξαντες δὲ ἀποθνήσκουσιν nostri MSS. et alii: minus recte, ut videtur: nobiscum facit Andr.

per inscientiam aguntur: est autem id violentum, cuius principium extra est, atque ejusmodi, ut nihil adjumenti afferat is, qui agit, aut qui patitur: ut si quo ventus detulerit, aut ii homines, quorum sub potestate sumus. Quæcunque vero majorum malorum metu, vel honesti alicujus causa aguntur (verbi gratia, si quis tyrannus, cuius in manu, parentum et liberorum vita posita sit, alicui ut turpe quippiam faciat imperet, ita ut illi, si agat, salvi sint, si non agat, moriantur) utrum hæc sponte an invite fiant, ambigi potest. Eademque de jacturis, quæ tempestate in mari coorta fieri

solent, controversia esse potest: simpliciter enim et absolute nemo sua sponte rerum suarum jacturam facit, sed suæ ac cæterorum salutis causa omnes faciunt, qui modo sanæ mentis sint. Mixtæ igitur sunt tales actiones: sed tamen eis, quæ sponte aguntur, similiores esse videntur: sunt enim optabiles et eligendæ tum cum aguntur: actionis autem finis secundum opportunitatem temporis est. Sponte quinetiam agi aliquid, vel invite dicendum est, tum cum agitur: at sponte agit: in eo enim est partium movendarum, earum, quæ instrumentorum locum obtinent in hujusmodi actionibus, princi-

ξισιν ἐν αὐτῷ ἐστίν· ὧν δὲ ἐν αὐτῷ ἡ ἀρχὴ, ἐπ' αὐτῷ καὶ τὸ πράττειν καὶ μὴ. Ἐκέρasia δὴ τὰ τοιαῦτα· ἀπλῶς δὲ ἴσως ἀκέρasia· ἔδεις γὰρ ἂν ἔλοιτο καθ' αὐτὸ τῶν τοιούτων οὐδέν. Ἐπὶ ταῖς πράξεσι δὲ ταῖς τοιαύταις ἐνίστε καὶ ἐπαινεῖνται, ὅταν αἰσχρὸν τι ἢ λυπηρὸν ὑπομένωσιν ἀντὶ μεγάλων καὶ καλῶν· ἂν δὲ ἀνάπαλιν, φέρονται· τὰ γὰρ αἰσχρὰ ὑπομένειν ἐπὶ μὴδενὶ καλῷ ἢ μετρίῳ, φαύλα. Ἐπ' ἐνίοις δὲ ἔπαινος μὲν οὐ γίνεται, συγγνώμη δὲ, ὅταν διὰ τοιαῦτα πράξῃ τις ἢ μὴ δεῖ, ἢ καὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ὑπερταίνει, καὶ μὴδὲς ἂν ὑπομένειν. Ἐνία δὲ ἴσως ἐκ ἐστὶν ἀναγκαδιῆναι, ἀλλὰ μᾶλλον ἢ ἀποθνήσκον, παθόντα τὰ δεινότερα· καὶ γὰρ τὸν Εὐριπίδου Ἀλκμαίωνα γελοῖα φάνεται τὰ ἀναγκάσαντα μητροκτονῆσαι. Ἐστὶ δὲ χαλεπὸν ἐνίστε^h τὸ κρῖναι ποῖον ἀντὶ ποῖου αἰρετέον, καὶ τί ἀντὶ τίνος ὑπομενετέον· ἐτι δὲ χαλεπώ-

^f Φαῦλον Ven. 1. et Baf. ^g Ὑπομένει Baf. ^h Ἀποθανόντων nostri MSS. Cam. et Baf. ⁱ Cum tragœdia illa ab Euripide scripta de Alcæone, qui matrem suam interfecit, ad nos non pervenerit, ignorantur prorsus illa, a quibus ut tantum facinus patraret adductus erat. Vide Vict. et Zuñg. ^k Διακρίναι C C C. et Andr. ^l Τῶν ὑπομενετέων.

pium: quarum autem rerum in aliquo principia insunt, earum quoque agendarum, vel non agendarum, penes eum potestas est. Hæc igitur talia sponte aguntur: simpliciter autem fortassis invite: nemo enim quicquam tale ipsum propter se optaverit. Jam vero in talibus actionibus homines interdum laudibus efferruntur, cum magnarum atque honestarum rerum causa turpitudinem, aut molestiam aliquam subierint ac pertulerint: quod si aliter faciant, vituperantur: nam res turpissimas nullius honestæ rei, aut mediocris gratia sufficere, improbi hominis est. Sunt dein-

de quædam alia, propter quæ laus quidem nulla tribuitur, sed venia datur duntaxat, cum ea quis egerit, quæ non sint agenda, iis rebus compulsus, quæ humanam naturam superant, quasque nemo perferre queat. Sunt autem fortasse nonnulla ejusmodi, ut nulla vi aut necessitate coacti ea agere debeamus, potiusque nobis mors sit oppetenda, gravissimique cruciatus perferendi: etenim ridicula videntur ea, quæ Alcæonem Euripidis, ut matrem interficeret, impulerunt. Difficile est autem interdum quid cui anteponendum sit, quidque pro quo perferendum, judicare:

τερον τὸ ἐμμεῖναι τοῖς γνωσθεῖσιν· ὥς γὰρ ἐπὶ τὸ πολὺ ἐστὶ τὰ μὲν προσδοκώμενα λυπηρὰ, ^m τὰ δὲ ἀναγκαζόμενα αἰσχυρά· ὅθεν ἔπαινοι καὶ ψόγοι γίνονται περὶ τὰς ἀναγκαζέμενους, ἢ μὴ. Τὰ δὲ ποῖα φατέον βίαια; ἢ ἀπλῶς μὲν, ὅπου ἂν ἡ αἰτία ἐν τοῖς ἐκτός ᾖ, καὶ ὁ πράττων μηδὲν συμβάλλῃται; ἢ δὲ καὶ αὐτὰ μὲν ἀκέρσιά ἐστι, νῦν δὲ καὶ ἀντὶ τῶνδε αἰρετὰ, καὶ ἡ ἀρχὴ ἐν τῷ πράττοντι, καὶ αὐτὰ μὲν ἀκέρσιά ἐστι, νῦν δὲ καὶ ἀντὶ τῶνδε ἐκέρσια· μᾶλλον δὲ εἰσὶν ἐκέρσιαι. ⁿ αἱ γὰρ πράξεις ἐν τοῖς κατ' ἑκάστα· ταῦτα δὲ ἐκέρσια. Ποῖα δὲ ἀντὶ ποίων αἰρετέον, οὐ ράδιον ἀποδεῖναι· πολλὰ γὰρ διαφορὰ εἰσιν ἐν τοῖς κατ' ἑκάστα. Εἰ δέ τις τὰ ἡδέα καὶ τὰ καλὰ φάσκει βίαια εἶναι· ^p ἀναγκάζειν γὰρ, ἔξω ὄντα· πάντα ἂν εἴη

^m Ita Casaub. et Turneb. ex suis codd. MSS. ἢ δ' ἀναγκάζεται Argyr. ἢ ἀναγκάζεσθαι Andr. quarum omnium lectio una et eadem sententia est, atque ad hunc locum accommodata: vulgata autem lectio τὰ ἀναγκάζοντα, ut annotavit Lambinus, corrupta et inepta est. ⁿ Αἱ γὰρ πράξεις αἱ ἐν τοῖς μερικοῖς γίνονται, ἐν οἷς αἰετὶς ὁ αἰρετός, ὁ ὁπότερος, ὁ ἡ αἰτία· ταῦτα δὲ ἐκέρσιαι τὰς ποιήσεις ποιῶσι. Andr. ^o Λυπηρὰ pro καλὰ Zuing. Utrumque delendum volunt Lambinus et Muret. quos videas. Nobiscum facit Andr. Vide Viet. qui τὰ καλὰ vult dici formosa, non honesta. ^p Ἀναγκάζει Ven. 1. 2. et Baf. ὅτι αὐτὰ κινεῖ καὶ ἀναγκάζει ποιεῖν τὰς ποιήσεις τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν, ὅθεν ὄντα. Andr.

difficilius vero etiam est in eo, quod decretum sit, perstare ac perseverare; fere enim ea quidem quæ expectantur, molesta sunt, ea autem, ad quæ impelluntur homines, turpia: hinc laudes et vituperationes eos, qui ad agendum necessitate coacti fuerunt, consequuntur, aut non consequuntur. Quenam igitur violenta sunt dicenda? an simpliciter et proprie, cum causa in eis est, quæ sunt extra, et is qui agit nihil operæ ad actionem confert? quæ autem per se quidem invite suscepta sunt, sed hoc tempore, et in horum locum opta-

bilis, quorum denique principium est in eo, qui agit, ea per se quidem invite suscepta sunt, verum hoc puncto temporis, et in horum locum sponte suscepta: iis tamen, quæ sponte suscipiuntur, sunt similia: nam in rebus singularibus versantur actiones: at res singulares sponte aguntur. Quæ autem quibus optabiliora sunt non est facile verbis ostendere: multæ enim sunt in rebus singularibus differentiæ. Quod si quis dicat ea quæ jucunda sunt esse violenta (cogere enim, cum extra sunt) hac ratione erunt omnia violenta: horum enim

ἔτω βίαια· τέτων γὰρ χάριν πάντα πάντες πράττουν· ^q ἢ οἱ μὲν βία, ἢ ἄκοντες, ^r λυπηρῶς· οἱ δὲ διὰ τὸ ἡδύ, μεθ' ἡδονῆς. Ἐλεῖον δὲ τὸ αἰτιασθαι τὰ ἐκτός, ἀλλὰ μὴ αὐτὸν, εὐδμήρατον ὄντα ὑπὸ τῶν τοιούτων, καὶ τὴν μὲν καλῶν ἑαυτὸν, τὴν δὲ αἰσχυρῶν τὰ ἡδέα. ^s Εἰσὶν δὲ τὸ βίαιον εἶναι, οὐ ἔξωθεν ἢ ἀρχῇ, μηδὲν συμβαλλομένον τῇ βιασθένει. Τὸ γὰρ δι' ἀγνοίαν, ^t ἔχ' ἐκέρσιον μὲν ἅπαν ἐστὶν· ἀκέρσιον δὲ τὸ ἐπίλυτον καὶ ἐν μεταμελείᾳ· ὁ γὰρ δι' ἀγνοίαν πράξας ὁτιῦν, μηδὲν δὲ δυσχεραίνων ἐπὶ τῇ πράξει, ἐκόν μὲν οὐ πέπραχεν, ὁ γε μὴ ἔδει· ὁ δὲ αὖ ἄκων, μὴ λυπόμενός γε. Τῷ δὲ δι' ἀγνοίαν, ὁ μὲν ἐν μεταμελείᾳ ἄκων δοκεῖ· ὁ δὲ μὴ μεταμελόμενος, ἐπεὶ

^q Καὶ οἱ μὲν βία &c. argumentum esse a superiore divertum volunt Muret. Lamb. et plurimi alii interpretes: a quibus dissentient Victorius et Andron. qui solummodo confirmationem ejus quod jam erat dictum esse censent. Andr. sic explicat: Πάντα γὰρ ὅσα πράττουν, βία καὶ ἢ ἡδύα σπασσόμεν· ἢ μὲν τινὰ λυπηρῶς πράττουν, ὅσα ποιῶν ἔξωθεν βιαζόμεναι, τινὰ ἢ μεθ' ἡδονῆς, ὅσα ἐκόντες αὐτοὶ ποιῶν, τῇ ἡδονῇ βία. Πάντα ἢ ἐκέρσια τινος καλῶς ἢ ἡδονῇ ποιῶν καὶ γὰρ ἢ λυπηρῶς ποιῶν ἀναγκάζομεναι, τῇ ἡδονῇ βία ποιῶν· ποιῶν γὰρ ἢ αἰσχυρῶς μὲν τὰ λυπηρῶτα· τὸ δὲ τῇ ἡδονῇ ἐστὶν ὁτιῦν· διὰ τὸ οὐ οἶναι τὰ καλὰ καὶ ἡδύα βίαια λέγειν. ^r Λυπηρῶν Ven. 1. 2. et Baf. ^s Διὰ τὸ ἡδύ τὸ καλόν, μεθ' ἡδ. Ven. 1. 2. et Baf. διὰ τὸ ἡδύ ἢ τὸ καλόν N C. ^t Ἐλεῖον δὲ N C. et Vet. Interp. ἄλλως τε καὶ γὰρ ἐστὶν αἰτία νομίζον τῶν πράξεων τὰ ἔξωθεν καλὰ καὶ ἡδέα, καὶ μὴ αὐτὸν ἴσο τῶν πράξεων ἀλλοτρίων. Andr. γὰρ ἐστὶν δὲ &c. tertium esse argumentum, καὶ τῶν μὲν καλῶν &c. quartum, et εἰσὶν δὲ τὸ &c. quintum ad probandum τὰ ἡδύα μὴ βίαια εἶναι· volunt Muret. et Aquinas, quos videbis. ^u Δὲ N C. Ven. 2. ^v Eud. lib. ii. cap. 7. 8. et 9.

gratia agunt omnes omnia: et qui vi aliqua coacti, atque inviti agunt, moleste ferunt: qui autem jucundo ad agendum invitatur, cum voluptate et jucunde agunt. Ridiculum igitur fuerit ea, quæ extra sunt, accusare, non seipsum potius, quia talibus rebus facile capiatur, et rerum quidem honestarum in se ipsum, turpium in jucunda, causam conferre. Violentum igitur id esse videtur, cujus principium extra est, cum id, cui vis affertur, nullam operam conferat. Quod autem sit per

inscientiam, fit omne illud quidem non sponte: invite autem id sane fieri dicendum, quod subsequitur dolor, cujusque eum, qui egit, poenitet: nam qui per inscientiam quilibet egerit, neque ex ea actione dolore afficiatur, sponte ille quidem non egit, utpote quod nesciebat: neque rursus invitatus, quippe qui dolore non afficiatur. Eorum igitur, qui per inscientiam agunt, is, quem facti poenitet, invitatus egisse videtur: quem vero non poenitet, quoniam alius est ab illo, egisse non

ἕτερος, ἔσω ἔχ' ἐκὼν· ἐπεὶ γὰρ διαφέρει, βέλτιον ὄνομα ἔχει ἴδιον. Ἑτέρον δὲ ἔοικε καὶ τὸ δι' ἀγνοίαν πράττειν· τὰ ἀγνοῦντα ποιεῖν· ὁ γὰρ μεθύων, ἢ ὀργιζόμενος, ἔδοκε δι' ἀγνοίαν πράττειν, ἀλλὰ διὰ τι τῶν εἰρημένων· οὐκ εἰδὼς δέ, ἀλλ' ἀγνοῶν. Ἀγνοεῖ μὲν ἔν πας ὁ μοχθηρὸς, ἀ δὲ πράττειν, καὶ ὧν ἂν ἀφεκτέον· καὶ διὰ τὴν τοιαύτην ἀμαρτίαν ἀδικοὶ καὶ ὅλως κακοὶ γίνονται. Τὸ δ' ἀκέραιον βέλτεται λέγεσθαι, οὐκ εἴ τις ἀγνοεῖ τὸ συμφέρον· οὐ γὰρ ἢ ἐν τῇ προαιρέσει ἀγνοία αἰτία τῶ ἀκέραιου, ἀλλὰ τῆς μοχθηρίας· ἔδ' ἢ κατ' ὅλ'· φέρονται γὰρ διὰ γε ταύτην· ἀλλ' ἢ κατ' ἑκάστα, ἐν οἷς καὶ περὶ αὐτῶν ἡ πράξις· ἐν τέτοις γὰρ καὶ ἔλεος, καὶ συγγνώμη· ὁ γὰρ τέτων τι ἀγνοῶν ἀκέραιως πράττει. Ἴσως ἔν οὐ χεῖρον διορίσαι αὐτὰ, τίνα, καὶ πόσα ἐστὶ· τίς τε δὴ, καὶ τί, καὶ περὶ τί, ἢ ἐν τίνι πράττει· ἐνίοτε δὲ καὶ τίνι, οἷον ὀργάνῳ, καὶ ἐνεκα

^x ἔχειν C C C. et Bas. ^y Γρ. ἀγνοῦντες. ^z Δλ' N C. et El. non agnoscunt. ^a Οὐ γὰρ τὸ κατ' ὅλ' περὶ τῆς αἰτίας ἀγνοεῖν ὅτι ποικίλον, αὐτὸν γίνεσθαι τὸ ἀκέραιον, ἀλλὰ τὸ ἀγνοῦσαι μερικῶς τὴν δὲ τὴν μέθυστον· ὅθεν, φέρεται εἶπεν, ἔκ εἰδὼτα μίαν τινα πίνοντας ἐν μεθύσει. Nec enim si aliquis in genere ignorat malam esse ebrietatem, hoc inviti causa erit: sed quod sigillatim non constat nobis haec ratio: ut, exempli gratia, si ignoremus quatenus bibendum sit ut inebriemur. Andr.

sponte dicatur: fatius est enim hunc, quandoquidem differt ab altero, nomen proprium habere. Aliud est autem per inscientiam agere, quam inscientem: ebrius enim, aut iratus agere per inscientiam non videtur, sed propter aliquid eorum, quae dicta sunt: nec sciens vero, sed insciens, atque ignorans. Ignorat igitur sane improbus omnis, quænam sint agenda, et a quibus sit abstinendum: propterea hoc adeo peccatum homines efficiuntur iniusti, et (ut semel dicam) mali. Actum autem ab invito dici debet, non si quis, quod expedit, ne-

sciat: non enim ea inscientia, quæ in consilio versatur, causa est cur id quod agitur actum esse invite dicatur, sed improbitatis: neque rerum universalium inscientia; quoniam hæc vitio datur: sed rerum singularium, in quibus omnis actio versatur: in his enim venia et misericordia locum habent; et qui harum aliquam ignorat, invitus agit. Non erit igitur fortassis incommodum, quæ, et quot eæ sint, distinguere: sunt ergo hæ, quis, et quid agat, et in qua re versetur, aut in sit actio: interdum vero et quo, veluti instrumento, et cuius

τινος, οἷον σωτηρίας, καὶ πῶς, οἷον ἡρέμα, ἢ σφόδρα. Ἀπαντα μὲν οὖν ταῦτα ἔδδ' ἐν ἀγνοήσει, μὴ μαινόμενος· δῆλον δὲ ὡς ἔδδ' ἐν τὸν πράττοντα· πῶς γὰρ εἰσὶν γε; ὁ δὲ πράττει, ἀγνοήσκειν ἂν τις· οἷον λέγοντες Φασιν ἐκπεσεῖν αὐτὸς, ἢ ἐκ εἰδέναι ὅτι ἀπορόρητα ἦν, ὥσπερ Αἰχύλος τὰ μυτικά· ἢ δειξάμ βεβλόμενος, ἀφῆναι, ὡς ὁ τὸν καταπέλτην. Οἰηθεῖν δ' ἂν τις καὶ τὸν υἱὸν πολέμιον εἶναι, ὥσπερ ἡ Μερόπη· καὶ ἐσφαυρῶσθαι τὸ ἑλεγχόμενον δόρυ, ἢ τὸν λίθον κίσσηριν εἶναι, καὶ ἐπὶ σωτηρία παίσας, ἀποκτεῖναι ἂν, καὶ δειξάμ βεβλόμενος, ὥσπερ οἱ ἀκροχειριζόμενοι, πατάσκειν ἂν. Περὶ πάντα δὲ ταῦτα τῆς ἀγνοίας ἔσσης, ἐν οἷς ἡ πράξις, ὁ τέτων τι ἀγνοήσας, ἄκων δοκεῖ πεπραχέναι, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς

^b Αὐτοῖς Lamb. Vide Victorium. ^c Huius Æschyli causæ meminit Clemens Alexandr. in Π. Stromate hisce verbis: Αἰσχύλος, τὰ μυτικά ἐπὶ σκηνῇ εἰπων, ἐν Αἰγίῳ πάρῃ κριθεῖς, ἕως ἀφῆσθαι, ἐπιδείξας αὐτῷ μὴ μαινόμενον. Æschylus, qui in scena effatus mysteria, in Areopago dicta causa fuit absolutus, cum ostendisset se non esse mysteriis initiatum: proptereaque ignorasse ea quæ dixerat esse mysteria, quæ modo initiatis nota esse possent. ^d Merope Crelphontem a se natum rata hostem esse, atque filium quem amiserat, interfecisse, sublata jam securi obtruncare aggrediebatur, fecissetque profecto, nisi ab alio, cui veritas ejus facti non ignota erat, fuisset inhibita. Vide Plutarchum περὶ σωματοφυγίας λόγον β'. ad finem. ^e Γρ. ἑλεγχόμενον. ^f Οἰεῖται pro δειξάμ Turneb. ^g Ακροχειρίζων est ludæ pars, cum primoribus tantum digitis intertis roboris faciunt periculum. Alter alteri δειξάμ βεβλόμενος, ostendere vult, monstrareque exercitationis rationem, forte graviter percutit, quem erudire studebat.

rei causa, verbi gratia, salutis, et quomodo, ut leniter, an vehementer. Hæc igitur omnia nemo ignoraverit, si modo non insaniat: perspicuum vero est neque eum, qui agit, ei ignotum fore: qui enim seipsum ignoret? sed accidere potest ut quis, quid agat, ignoret: ut ii, qui aliquid arcani enunciant, aiunt sibi ex ore excidisse, aut se nescivisse res esse tacendas ac reconditas, ut Æschylus mysteria: aut cum ostendere vellet quispiam, de manibus emisit, ut is, qui catapultam.

Fieri autem potest ut aliquis etiam filium hostem esse existimet, ut Merope: et hastam sphaeræ in modum esse obtusam, quæ mucronem habeat acutum, aut lapidem esse punicem, et ut interficiat, qui salutis causa verberabat, et ut pulset is, qui ostendere, aut tangere volebat, ut pugiles qui summis manibus dimicant. Cum in his igitur omnibus inscientia versetur, in quibus actio consistit, is, qui eorum aliquid ignoravit, invitus fecisse videtur, ac multo quidem maxime in iis quæ

κυριωτάτοις· κυριώτατα δὲ εἶναι δοκεῖ, ἐν οἷς ἡ πρᾶξις, καὶ οὐ ἔνεκα. Τῷ δὲ κατὰ τὴν τοιαύτην ἄγνοιαν ἀκυσίς λεγομένη, ἐτι δὲ τὴν πρᾶξιν λυπηρὰν εἶναι, καὶ ἐν μεταμελείᾳ. Ὅντος δὲ ἀκυσίς τῷ βιάει καὶ δι' ἄγνοιαν, τὸ ἐκέστιον δόξειεν αὖν εἶναι, οὐ ἡ ἀρχὴ ἐν αὐτῷ, εἰδότες τὰ κατ' ἑκάστα, ἐν οἷς ἡ πρᾶξις· ἴσως γὰρ οὐ καλῶς λέγεται τὸ ἀκυσία εἶναι τὰ ἢ διὰ θυμὸν ἢ δι' ἐπιθυμίαν. Πρῶτον μὲν γὰρ εἰδὲν ἐτι τῶν ἄλλων ζώων ἐκυσίως πράττει, εἰδὲ οἱ παῖδες· εἴτα πότερον οὐδὲν ἐκυσίως πράττομεν τῶν δι' ἐπιθυμίαν, ἢ θυμόν; ἢ τὰ καλὰ μὲν ἐκυσίως, τὰ δὲ αἰσχρὰ ἀκυσίως; ἢ γελοῖον, ἐνός γε αἰτίᾳ ὄντος; Ἀποπον δὲ ἴσως τὸ ἀκυσία φάναί, ὡν δὲ ὀρέγεσθαι· δὲ δὲ καὶ ὀργίζεσθαι ἐπὶ τισι, καὶ ἐπιθυμεῖν τινων· οἷον ὑγιείας καὶ μαθήσεως· δοκεῖ δὲ τὰ μὲν ἀκυσία λυπηρὰ εἶναι, τὰ δὲ κατ' ἐπιθυμίαν ἡδέα. ^h Ἐτι δὲ τί διαφέρει τῷ

^h ἢ διὰ θυμὸν Ven. 1. 2. et Baf. ⁱ Ἐκυσία pro ἀκυσία ponit Baf. in margine: sed ἀκυσία tueri potest clausula hujus capitis. Sylb. ^k Ἐτι δὲ τί διαφέρει, τῷ ἀκυσία εἶναι, τῶν κατὰ λογισμὸν, τὰ κατὰ θυμὸν ἀμαρτηθέντα; ita legendum

principem locum obtinent: ea autem principem locum videntur obtinere, in quibus et actio consistit, et id, cujus gratia actio suscipitur. Cum igitur ex tali inscientia invite factum nominetur, tum præterea actionem molestam esse oportet, ejusque illum qui agit pœnitere. Quoniam autem id invite factum dicitur, quod est violentum, et quod per inscientiam admissum est, sponte factum esse videri possit id, cujus principium est in eo qui agit, res singulares, eas, in quibus actio consistit, non ignorante: fortasse enim non recte illud dicitur, ea esse invite facta, quæ vel ira, vel cupiditate hortante fiunt.

Nam primum si hoc ita erit, nulla præterea aliarum animalium sponte aget, ac ne pueri quidem: deinde nihilne eorum quæ ira, vel cupiditate incitati agimus, sponte agimus? an vero honesta sponte, turpia inviti? an hoc ridiculum est, cum præsertim una sit utrorumque causa? Absurdum vero fortasse etiam fuerit ea invite facta dicere, quæ sunt appetenda: atqui et ob aliquas causas irascendum est, et quædam sunt cupienda, ut bona valetudo, et doctrina: jam vero quæ invite fiunt, molestiam, quæ ex cupiditate vero voluptatem videntur asferre. Præterea quamobrem ea peccata, quæ ira

ἀκυσία εἶναι τὰ κατὰ λογισμὸν ἢ θυμὸν ἀμαρτηθέντα; Φευκτὰ μὲν γὰρ ἄμφω· δοκεῖ δὲ ἐχ' ἥτιον ἀνθρωπικὰ εἶναι τὰ ἄλογα πάθη· αἱ ᾗ πράξεις τῷ ἀνθρώπῳ ἀπὸ θυμοῦ καὶ ἐπιθυμίας. Ἀποπον δὲ τὸ τιθέναι ἀκυσία τὰυτα.

ΚΕΦ. β'.

ΔΙΩΡΙΣΜΕΝΩΝ δὲ τῷ τε ἐκυσίᾳ καὶ τῷ ἀκυσίᾳ, περὶ προαιρέσεως ἐπετα διελθεῖν. ^m οἰκιστάτων γὰρ εἶναι δοκεῖ τῇ ἀρετῇ, καὶ μᾶλλον τὰ ἥθη κρίνειν τῶν πράξεων. Ἡ προαίρεσις ⁿ δὲ ἐκέστιον μὲν φαίνεται, οὐ ταύτην δὲ, ἀλλ' ἐπὶ πλεόν τὸ ἐκέστιον· τῷ μὲν γὰρ ἐκυσίᾳ καὶ παῖδες καὶ τὰ ἄλλα ζῶα κοινωνοῦν, προαιρέσεως δὲ οὐ· καὶ τὰ ἐξ αἰσθητικῆς ἐκυσία μὲν λέγομεν, κατὰ προαίρεσιν δὲ ἔ. Οἱ δὲ λέγοντες αὐτὴν,

arbitratur Lambinus: quæ quidem lectio est clarior: vulgarem tamen omnino retinendam sentio. Hunc locum quam optime illustrat Andr. ἐτι εἰ ἀκυσία ἢ κατὰ θυμὸν ἀμαρτηθέντα, διαφέρει ἀπὸ τῶν κατὰ τὸν λογισμὸν ἀμαρτηθέντων κατὰ τὴν ἐκυσίαν καὶ ἀκυσίαν διαφορὰν· διαφέρει δὲ εἶναι· ἔ· γὰρ τὰυτὰ βασιῶς ἐκείναις· φευκτὰ, δὲ τοῦ ἐκυσίᾳ ἐστὶ καὶ φέρον ἄλλα εἶναι ἥτιον ὅπερ οὐκ ἂν ἦν, εἰ διαφέρει καὶ ἐκέστιον ἀκυσίᾳ. ^l Ὅτι καὶ αἱ El. Vet. Interp. et CCC. in marg. alii ἐτι καὶ αἱ. Nobiscum legit Andr. ^m Ἡ γὰρ προαίρεσις οἰκιστὰς ἔχει τὴν ἀρετὴν, καὶ τὰ κατὰ τὴν κανὸν διακρίματα κρίνει· ἡ δὲ ἥθη, ἔ· τὰς τὰ ἔξῃ. Quæ quidem proprium quid cum virtute habet, ea quibus inquam norma moris distinguere discimus atque actiones. Andr. ⁿ Δε Ν. C. CCC. et Baf. καὶ τὰ ἐξ αἰσθητικῆς. hanc sententiam in contextu non habet Baf. in margine tamen ponit verbis paulum diversis, ἔ· τὰ μὲν αἰσθητικῆς ἐκυσία εἶναι λέγομεν, κατὰ προαίρεσιν δὲ ἔ.

commissa sunt, ab iis, quæ ratione peccantur, eo differant, quod invite facta sunt? utraque enim sunt fugienda: neque vero affectus rationis expertes, minus humani videntur esse: actiones autem hominis tum ab ira, tum a cupiditate nascuntur. Absurdum igitur fuerit hæc in iis, quæ invite fiunt, numerare.

CAP. II.

DISTINCTIS igitur iis, quæ sponte, et quæ invite fiunt, sequitur ut de con-

filio dicamus: nam et virtuti conjunctissima res est, et ab eo magis, quam ab actionibus, mores dijudicari videntur. Ac videtur sane consilium esse quiddam sponte susceptum; non tamen est idem, sed id, quod sponte fit, latius patet: ejus enim, quod sponte fit, et pueri sunt participes, et reliqua animalia, sed non consilii: tum repentina sponte quidem nostra suscipi dicuntur, consulto autem nequaquam. Qui autem dicunt consilium esse cupiditatem,

ἐπιθυμίαν, ἢ θυμόν, ἢ βέλῃσιν, ἢ τινα δόξαν, ἐκ εἰκόσιν ὁρθῶς λέγειν· οὐ γὰρ κοινὸν ἢ προαίρεσις καὶ τῶν ἀλόγων· ἐπιθυμία δὲ καὶ θυμός· καὶ ὁ ἀκρατὴς ἐπιθυμῶν μὲν πράττει, προαιρέμενος δὲ οὐ· ὁ ἐγκρατὴς δὲ ἀνάπαλιν προαιρέμενος μὲν, ἐπιθυμῶν δὲ οὐ. Καὶ προαιρέσει μὲν ἐπιθυμία ἐναντιῶται, ἐπιθυμία δὲ ἐπιθυμία αὐτῇ· καὶ ἡ μὲν ἐπιθυμία ἡδέος καὶ ἐπιλύπῃ, ἢ προαίρεσις δὲ ἔτε λυπηρῇ, ἔθ' ἡδέος. Θυμός δὲ ἐστὶ ἥτιον· ἡκιστα γὰρ τὰ διὰ θυμόν κατὰ προαίρεσιν εἶναι δοκεῖ. Ἀλλὰ μὲν ἐδὲ βέλῃσι γε, καίπερ σύνεγγυς, ⁹ Φαινόμενον· προαίρεσις μὲν γὰρ ἐκ ἐστὶ τῶν ἀδυνάτων, καὶ εἴ τις Φαίη προαιρέσθαι, δοκοῖν ἂν ἡλίθιος εἶναι· βέλῃσι δὲ ἐστὶ τῶν ἀδυνάτων, οἷον ἀθανασίας. Καὶ ἡ μὲν βέλῃσι ἐστὶ καὶ περὶ τὰ μηδαμῶς δι' αὐτῶν πραχθέντα ἂν· οἷον ὑποκριτὴν τινα νικᾶν, ἢ ἀθλητὴν· προαιρέσθαι δὲ τὰ τοιαῦτα ἐδέει,

⁹ Καὶ ἐπιλύπῃ, ἢ προαίρεσις δ' οὕτε λυπηρῇ liber quidam antiquus: receptae tamen lectionis, quæ non inelegans est, nec sententiam variat, alibi vestigia non inveni. *Vid.* ¹⁰ Ἐτι ἡ μὲν ἐπιθυμία λυπηρῇ ἐστὶ, καὶ τὸ ἥδον αὐτὴν ἀντικείμενον ἔχει· πρὸς αὐτὴν γὰρ αὐτὴ φέρεται· ἢ δὲ προαίρεσις οὕτε λυπηρῇ ἐστὶν, οὕτε τὸ ἥδον ἀντικείμενον ἔχει. *Andr.* ¹¹ Γρ. φαίνεται.

aut iram, aut voluntatem, aut opinionem aliquam, non satis recte dicere videntur: consilium enim non est eorum commune, quæ sunt rationis expertia; cupiditas autem et ira maxime: præterea incontinens a cupiditate quidem impulsus agit, sed non consilio capto; continens contra consilio capto, non cupiditate impulsus. Et consilio contraria est cupiditas, cupiditati autem cupiditas nequaquam: tum cupiditas et iucundi est, et cum molestia conjuncta, consilium neque iucundi, neque cum molestia conjunctum. Multo autem minus ira est: nam quæ per iram

fiunt consilio minime consentanea esse videntur. Neque vero voluntas est, etiam si ei finitimum esse videatur: consilium enim non est eorum, quæ fieri non possunt, et si quis dicat se talium rerum agendarum consilium cepisse, stultus esse videatur: voluntas autem etiam eorum est, quæ contingere nemini possunt: verbi gratia, immortalitatis. Præterea voluntas etiam ad ea pertinet, quæ nullo modo is qui vult per se agere possit: ut si quis velit histrionem illum, vel athletam superiorem discedere: at nemo talium rerum consilium capit, sed earum duntaxat,

ἀλλ' ὅσα οἶεται ἂν γενέσθαι δι' αὐτῶν. Ἐτι δὲ ἡ μὲν βέλῃσις τῶν τέλῃς ἐστὶ μᾶλλον, ἢ δὲ προαίρεσις τῶν πρὸς τὸ τέλος· οἷον ὑγιαίνειν βελόμεθα, προαιρέμεθα δὲ δι' ὧν ὑγιανῶμεν· καὶ εὐδαιμονεῖν βελόμεθα μὲν, καὶ Φαμεν· προαιρέμεθα δὲ λέγειν ἐκ ἀρμόζει· ὅλως γὰρ εἰσικεν ἡ προαίρεσις περὶ τὰ ἐφ' ἡμῖν εἶναι. Οὐδὲ δὲ δόξα ἂν εἴη· ἡ μὲν γὰρ δόξα δοκεῖ περὶ πάντα εἶναι, καὶ ἐδὲν ἥτιον περὶ τὰ αἰδία καὶ τὰ ἀδύνατα, ἢ τὰ ἐφ' ἡμῖν· καὶ τῷ ψευδῇ καὶ ἀληθεῖ διαιρέσθαι, οὐ τῷ κακῷ καὶ ἀγαθῷ· ἡ δὲ προαίρεσις τέτοις μᾶλλον. Ὅλως μὲν ἐν δόξῃ ταῦτόν ἴσως ἐδὲ λέγει ἐδέει· ἀλλ' ἐδέει τινι· τῷ γὰρ προαιρέσθαι τὰγαθὰ ἢ τὰ κακὰ, ποιοῖ τις ἐσμεν· τῷ δὲ δόξῃ εἶναι, οὐ. Καὶ προαιρέμεθα μὲν λαβεῖν ἢ Φυγεῖν, ἢ τι τῶν τοιούτων· δόξῃ δὲ τί ἐστὶν ἢ τινι συμφέρει, ἢ πῶς· λαβεῖν δὲ ἢ Φυγεῖν οὐ πάνυ δόξῃ εἶναι. Καὶ ἡ μὲν προαίρεσις ἐπαινέται τῷ εἶναι αὐτῷ δὲ μᾶλλον, ἢ τῷ ἐρθῶς· ἢ δὲ δόξῃ τῷ

¹² Non me latet interpretes non eodem modo accepisse locum illum καὶ τῷ ἐρθῶς: quæ diffensio nata est ex gemina vi notioneque particulæ καὶ; nunc enim valet

quas per se effici posse arbitratur. Præterea voluntas est ultimi ac finis, consilium autem eorum, quæ ad finem conferunt: verbi gratia, bene valere volumus, consilium autem capimus eas res adhibere, quibus bene valeamus: et beati esse volumus, atque hoc nos velle dicimus; sed consilium nobis captum esse ut beati simus, neque dicimus, neque convenit ita loqui: omnino enim consilium ad eas res pertinet, quæ sunt in nostra potestate. Neque vero erit opinio: ad omnia enim pertinere videtur opinio, nec minus ad ea, quæ æterna sunt, quæque a nobis fieri non possunt, quam quæ

in nobis sita sunt: præterea vero et falso dividitur ac distinguitur opinio, non bono ac malo: at consilium his potius, quam illis. Idem igitur quod universam opinionem esse consilium fortasse ne dicere quidem quisquam conabitur: at neque idem quod quandam opinionem: nam eo quod consilium nobis captum sit ut bona vel mala sequamur, cuiusdammodi sumus: sed eo quod opinemur, non item. Et consilium capimus vel adipiscendi, vel fugiendi, vel tale quiddam faciendi: opinamur autem quid sit, aut cui conducatur, aut quemadmodum: adipisci certe, aut fugere non admodum opina-

ἀληθῶς. Καὶ προαιρέμεθα μὲν ἂ μάλιστα ἴσμεν ἀγαθὰ ὄντα· δοξάζομεν δὲ ἂ οὐ πάνυ ἴσμεν. Δοκᾷ τε ἔχ' οἱ αὐτοὶ προαιρέσθαι τὰ ἄριστα καὶ δοξάζειν, ἀλλ' ἐνίοι δοξάζειν μὲν ἀμεινον, διὰ κακίαν δὲ αἰρεῖσθαι ἔχ' ἂ δῆ. Εἰ ᾗ προγίνεται δόξα τῇ προαιρέσεως, ἢ παρακολεθᾷ, ἔδὲν διαφέρει· οὐ τῷτο γὰρ σκοπεῖμεν, ἀλλ' εἰ ταῦτόν ἐστι δόξη τίνι. Τί οὖν ἢ ποῖόν τί ἐστιν, ἐπειδὴ τῶν εἰρημένων ἔθεν ἐστιν; Ἐκᾷσιον μὲν δὴ φαίνεται· τὸ δὲ ἐκᾷσιον οὐ πᾶν προαιρετόν, ἀλλ' ἄρα γε τὸ προβεβλεπόμενον· ἢ γὰρ προαίρεσις μετὰ λόγου καὶ διανοίας· ὑποσημαίνειν δὲ ἔοικε καὶ τῷνομα, ὡς ὃν πρὸ ἐτέρων αἰρετόν.

τῷ. nunc vero quam, quo sensu hic ipsam fumendam arbitror; ut dixerit noster doctor consuetudinem esse de electione dicere, cum fuisse illius rei, cuius decebat, potius quam rectam ipsam appellari: ut judico enim, argumentatur hic quoque a more loquendi. *Videtur*. Adverbium μάλλον hoc loco τὸ ἢ ad hunc sensum, quo interpretatur Videtur, determinare videtur. Andronici paraphrasis ἢ τῷ ὁρθῶς omittit. Ἐπεὶ ἡ μὲν προαίρεσις ἐπαινῆται ὡς ἀναιρέμεθα ἂ οὐ· ἢ δὲ δόξα ἐπαινῆται ὡς ἀληθῶς. ἢ Προεργημένων El.

mur. Et consilium eo laudatur quod ejus rei sit, quæ agenda est, vel quod recte consilium captum sit: at opinio, quod vere quis opinetur. Præterea consilium capimus earum rerum agendarum, quas maxime exploratum habemus esse bonas: sed ea opinamur, quæ non admodum non nota, nec explorata sunt. Postremo non iidem videntur de rebus optimis consilium capere, atque opinari, sed nonnulli melius quidem opinari, verum animi vitio corrupti ea neque sequi, neque sumere, quæ sequi ac sumere oportet. Utrum vero opinio consilium antecedit, an sub-

sequatur, nihil refert: non enim nobis propositum est hoc considerare, sed utrum idem sit quod aliqua opinio. Quænam igitur, aut qualis res est, quandoquidem nihil est eorum, quæ supra dicta sunt? Et sane videtur quiddam esse, quod sponte fiat: verum non quicquid sponte fit, de eo consilium captum est, sed id utique, de quo prius consultatum est: consilium enim cum ratione et cogitatione conjunctum est: quod quidem nomine ipso significatur: Προαιρετόν enim dicitur tanquam præ cæteris optabile, et fumendum.

ΚΕΦ. γ'.

ΒΟΥΛΕΥΟΝΤΑΙ δὲ πότερα περὶ πάντων, καὶ πᾶν βουλευτόν ἐστιν, ἢ περὶ ἐνίων ἔχ' ἐστὶ βελή; λεκτέον δὲ ἴσως βουλευτόν, ἔχ' ὑπὲρ οὗ ἂν τις βελεύσαιο ἡλίθιος, ἢ μαινόμενος, ἀλλ' ὑπὲρ ὧν ὁ νῦν ἔχων. Περὶ δὲ τῶν αἰδίων ἔδεις βελεύεται, οἷον περὶ τῆς κόσμου, ἢ τῆς διαμέτρου καὶ τῆς πλευρᾶς, ἔτι ἀσύμμετροι· ἀλλ' ἔδὲ περὶ τῶν ἐν κινήσει, αἰεὶ δὲ κατὰ τὰ αὐτὰ γινομένων, εἴτ' ἐξ ἀνάγκης, εἴτε φύσει, ἢ διὰ τινὰ ἄλλην αἰτίαν, οἷον τροπῶν, καὶ ἀνατολῶν· ἔδὲ περὶ τῶν ἄλλοτε ἄλλως, οἷον αὐχμῶν καὶ ὁμβρῶν· ἔδὲ περὶ τῶν ἀπὸ τύχης, οἷον θησαυρῶν εὐρέσεως· ἀλλ' ἔδὲ περὶ τῶν ἀνθρωπικῶν πάντων, οἷον πᾶς ἂν Σκύθαι ἄριστα πολιτεύοντο, ἔδεις Λακεδαιμονίων βελεύεται· οὐ γὰρ γένοιτ' ἂν τέτων δι' ἡμῶν ἔθεν. Βελεύόμεθα δὲ περὶ τῶν ἐφ' ἡμῶν πρακτῶν· ταῦτα

⁴ Γρ. ὑπὲρ οὗ. ⁵ Aristoteles et alii magni nominis philosophi mundum esse æternum judicaverunt, quem creatum fuisse dicit Sacra Scriptura. ⁶ Οὐδὲ βελεύεται περὶ τῶν ἀδυνάτων ἄλλως εἶναι, οἷον περὶ τῆς πλευρᾶς τῆς τετραγώνου καὶ τῆς διαμέτρου, ποῖον αἰεὶ γινώσκον τινὰ ἔχον περὶ ὁλότητος, ὅν ἀριθμῶς τρεῖς ἀριθμῶν. Nemo delibet de iis quæ habere se aliter non possunt, sicut de quadrati latere et diametro; ut si quis vellet effecere ut eandem inter se rationem habeant, quam numerus ad numerum. Andr. ⁷ Περὶ τροπῶν Ven. 1. 2. et Bai.

CAP. III.

SED utrum consultant de omnibus rebus homines, omniaque in consultationem cadunt, an de quibusdam consultari non debet? ac fortasse id quidem in consultationem venire dicendum est, non de quo stolidus aliquis, aut infans consultaverit, sed de quo is, qui mentis est compos. De rebus æternis autem consultat nemo: ut de mundo, aut de diametro et latere, quoniam nulla dimensione inter se convenire possunt: neque vero de iis, quæ cum perpetuo moveantur, eodem sem-

per modo fiunt, sive necessitate, sive natura, sive propter aliquam causam; ut de solis conversionibus, atque ortibus: nec de iis, quæ alias aliter fiunt, ut de siccitatibus, et imbribus: neque de iis, quæ fortuito eveniunt, ut de thesauri inventionem: immo ne de omnibus quidem rebus humanis; verbi gratia, quemadmodum Scythæ optime suam rempublicam administrare possint, nemo Lacedæmoniorum consultat: nihil enim horum per nos effici queat. At de iis consultamus, quæ cum sub actionem cadant,

δὲ καὶ ἐστὶ λοιπά· αἰτία γὰρ δοκεῖν εἶναι, Φύσις, καὶ ἀνάγκη, καὶ τύχη· ἐστὶ δὲ νῆς καὶ ἅπαν τὸ δι' ἀνθρώπου. Τῶν δὲ ἀνθρώπων ἕκαστοι βελεύονται περὶ τῶν δι' αὐτῶν πρακτῶν. Καὶ περὶ μὲν τὰς ἀκριβεῖς καὶ αὐτάρκεις τῶν ἐπισημῶν ἐκ ἐστὶ βελή· οἷον περὶ γραμμάτων· ὅτι γὰρ διδάσκοντες πῶς ἔγραπτεον. Ἀλλ' ὅσα γίνεται δι' ἡμῶν, μὴ ὡσαύτως ἢ αἰ, περὶ τέτων βελεύμεθα· οἷον περὶ τῶν κατὰ ἰατρικὴν, καὶ χρηματιστικὴν, καὶ περὶ κυβερνητικὴν μᾶλλον ἢ γυμνασικὴν, ἔσω ἢ πῶν διηκρίσωται. Καὶ ἐστὶ περὶ τῶν λοιπῶν ὁμοίως· μᾶλλον ἢ καὶ περὶ τὰς τέχνας ἢ τὰς ἐπιστήμας· μᾶλλον γὰρ περὶ αὐτὰς διδάσκοντες. Τὸ βελεύεσθαι δὲ ἐν τοῖς ὡς ἐπιπολὺ, ἀδήλοισι δὲ πῶς ἀποδείξεται, καὶ ἐν αἷς ἀδιόριστον. Συμ-

^a Per τῶν τὸ δι' ἀνθρώπου intelligit voluntatem et affectus, quibus homines ad agendum impelluntur. Hæc perioche, ut annotavit Lambinus, a quibusdam perperam venit, quicquid ab homine fieri potest. Qui enim, ut inquit ille, fieri potest, ut quicquam ab homine gestum causa sit, cum sit effectum. ^b Ἀκριβεῖς καὶ αὐτάρκεις λέγει τὰς ἀποδεικτικὰς· αἱ εἰσὶν ἡ γυμναστικὴ αὐτάρκεις δὲ εἰσὶν αἱ μὴ δεόμεναι δοκτικῶν ἐξουσιῶν, ἀλλ' ἀριστοτελεῖν καὶ ἐκαστοὶς αὐτάρκεισαι. Eustrat. ^c Ὅτι ἐγνωσμένοι εἰσὶν ἀκριβεῖς, καὶ ὡσαύτως ἐστὶ τὰ σημεῖα. Andr. ^d Magn. Moral. lib. i. cap. 18. ^e Ἡ χρηματιστικὴ Cam. Aurel. et Andr. ^f Ἡ τὰς δ' ἄλλας pro τὰς ἐπιστήμας legerunt quidam, ut testatur Eustratius. Vide Eustrat. et Vici. ^g Ἐπὶ τὸ πολὺ.

tum in nostra potestate sunt: hæc autem etiam sunt reliqua: etenim rerum omnium causæ videntur esse, natura, necessitas, fortuna: adde præterea mentem, et quicquid per hominem agit. Singuli autem homines de iis consultant ac deliberant, quæ ab ipsis agi possunt. Neque vero in scientiis exquisitis, suæque vi contentis, consultationi locus est: verbi gratia, de literis non consultamus: non enim quomodo scribendum sit ambigimus. Sed de iis, quæ, tametsi opera nostra fiant, non tamen semper eodem modo fiunt: ut de iis, quæ ad

medicinam, et ad artem pecuniæ quærendæ pertinent; et in arte gubernandarum navium potius, quam in ratione corporum exercendorum dubitare solemus, quanto minus illa, quam hæc enucleatis et exquisitis præceptionibus absoluta est. Et præterea item de reliquis: magis autem in artibus, quam in scientiis consultationi locus est: in eis enim sæpius ambigere solemus. Consultandi autem ratio in iis locum habet, quæ plerumque usu veniunt, cum eorum exitus incertus sit, et in quibus nihil est definiti. Porro ad res magnas confide-

εἶλες δὲ παραλαμβάνομεν εἰς τὰ μεγάλα, ἀπιστῶντες ἡμῶν αὐτοῖς ὡς ἐχ' ἱκανοῖς διαγνώναι. Βελεύμεθα δὲ οὐ περὶ τῶν τελῶν, ἀλλὰ περὶ τῶν πρὸς τὰ τέλη· ἔτε γὰρ ἰατρός βελεύεται εἰ ὑγιᾶται, ἔτε ῥήτωρ εἰ πείσει, ἔτε πολιτικός εἰ εὐνομίαν ποιήσει, ἔτε τ' λοιπῶν ἑδῆς περὶ τῶν τέλες· ἀλλὰ θέμενοι ἑτέλος τι, πῶς καὶ διὰ τίνων ἔσται σκοπῶσι. Καὶ διὰ πλείονων μὲν φαινόμενα γίνεσθαι, διὰ τίνος ῥᾶτα καὶ κάλλιστα ἐπισκοπῶσι· δι' ἐνὸς δὲ ἐπιτελεσμένον, πῶς διὰ τούτου ἔσται, καὶ κἄν διὰ τίνος, ἕως ἂν ἔλθωσιν ἐπὶ τὸ πρῶτον αἰτίον, ὃ ἐν τῇ εὐρέσει ἔχρατον ἐστίν· ὃ γὰρ βελεύμενος εἰσὶν ζητῆν καὶ ἀναλύειν τὸν εἰρημένον τρόπον, ὥσπερ διάγραμμα· φαίνεται δὲ ἡ μὲν ζήτησις οὐ πᾶσα εἶναι βέλευσις, οἷον αἱ μαθηματικῆ· ἡ δὲ βέλευσις πᾶσα ζήτησις· ἢ τὸ ἔχρατον

^g Τίλος, τὸ πᾶς El. ^h Ἐστὶ ἀβεστὸν a N C. et Vet. Interp. rectius, ut videtur. ⁱ Ὁ ἔχρατον ἐξίσταται ἀναλύοντι, τῶτο ἔργον πρῶτον γίνεται τῷ βελευμένῳ· καθάπερ ὁ μαθηματικός, πρὸς ὃ ἔχρατον ἀφίσταται ἀναλύων, τῶτο ὑποτιθεῖς καὶ ἀπὸ τούτου διὰ τῶν ἄλλων οὐδῶν, ἀποδείκνυσσι τὸ περικείμενον. Quod postremum in resolutione invenitur, hoc primum deliberanti opus est: quemadmodum ad quod ultima resolutione pervenit mathematicus, hoc supposito, ab eo transit ad reliqua, atque ita confirmat hoc de quo agitur. Andr.

randas alios in consilium adhibemus, nobis ipsis diffidentes, quasi minus ad eas dispiciendas ac dijudicandas idoneis. Consultamus autem non de finibus, sed de iis quæ ad fines pertinent: neque enim aut medicus, an sanaturus sit, consultat, aut orator, an persuasurus, aut vir ad rempublicam administrandam aptus, an bonis legibus civitatem temperaturus, neque alii denique artifices de fine deliberant: sed omnes proposito sibi certo aliquo fine, quemadmodum, et quibus rebus eum possint assequi, cogitant. Ac si pluribus modis, ac rationibus id quod volunt, confici

posse videatur, qua facillime et optime confici possit, inspiciunt: fin autem una ratione commode possit absolvi, qua via ad illam perveniant, et qua ad hanc, eo usque dum ad primam causam pervenerint, quæ inventionem est ultima: qui consultat enim, inquirere ac retexere veluti descriptionem quandam mathematicam videtur, quemadmodum dictum est. Sed illud certe apparet non omnem quæstionem esse consultationem, ut sunt quæstiones mathematicæ; consultationem vero omnem esse quæstionem: illud etiam planum est, quod est retexenti postremum,

ἐν τῇ ἀναλύσει, πρῶτον εἶναι ἐν τῇ γενέσει. Καὶ μὲν ἀδυνάτω ἐντύχωσιν, ἀφίστανται· οἷον εἰ χερμάτων δαί, ταῦτα δὲ μὴ οἷον τε περιδοῖναι· εἰ δὲ δυνατόν φαίνεται, ἐγχειροῦσι πράττειν. Δυνατὰ ὅ, ἀ δὲ ἡμῶν γένοιτο ἄν· τὰ γὰρ διὰ τῶν Φίλων δι' ἡμῶν πως εἶναι· ἢ γὰρ ἀρχὴ ἐν ἡμῖν. Ζητεῖται δὲ ὅτε μὲν τὰ ὄργανα, ὅτε δὲ ἡ χρεία αὐτῶν, ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς· ὅτε μὲν δι' οὗ, ὅτε ὅ, πῶς, ἢ διὰ τίνος. Ἔοικε^κ δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ εἰρηται, ἀνθρωπος εἶναι ἀρχὴ τῶν πράξεων· ἢ δὲ βελὴ περὶ τῶν αὐτῶν πρακτῶν· αἱ δὲ πράξεις ἄλλων ἔνεκα. Οὐκ ἂν ἐν εἰ βουλευτὸν τὸ τέλος, ἀλλὰ τὰ πρὸς τὰ τέλη· ἐδὲ δὴ τὰ κατ' ἕκαστα· οἷον εἰ ἄρτος τέτο, ἢ¹ πέπε-
πται, ἢ² πεπείαται ὥς δεῖ· αἰσθήσεως γὰρ ταῦτα· εἰ ὅ, αἰ
βλεύεται, εἰς ἄπειρον ἤξει. Βουλευτὸν ὅ καὶ προαιρετὸν τὸ αὐτὸ, πλὴν ἀφορισμένον ἤδη τὸ προαιρετὸν· τὸ γὰρ ἐκ τῆς

^κ Δὲ Ven. 1. 2. et Vet. Interp. ¹ Πέπεται Ven. 1. 2. et Basf. ἢ πίπειται El. et Argyr. non habent. ² Πεπείαται Andr. et Basf. ἢ πεπείαται Cam. omittit. Eorum in Vet. Interp. nullum repeniri vestigium falso affirmat Lambinus. ³ Γε, βουλεύεται.

id esse agenti primum. Quod si ii, qui acturi sunt, in aliquid inciderint, quod fieri nequeat, tum ab eo desistunt: veluti si pecunia sit opus, e-
jusque expediendæ nulla ratio inveniri possit: fin autem fieri posse videatur, tum ad agendum aggrediuntur. Fieri autem posse dicuntur ea, quæ nostra opera effici possunt: nam quæ amicorum studio et opera transiguntur, nostra opera quodammodo fieri videntur: principium enim in nobis est. Quærentur autem aliquando instrumenta, aliquando eorum usus, itemque in reliquis: interdum cuius opera, aliquando quomodo, aut qua via res explicari pos-

sit. Ac videtur sane homo, quemadmodum dictum est, actionum esse principium: consultatio autem est iis de rebus, quæ a quoque agi possunt: at actiones aliarum rerum causa suscipiuntur. De sine igitur consultari non potest, sed de iis, quæ ad fines pertinent: neque de rebus singularibus: verbi gratia, sitne hoc panis, aut sitne ita pistus, aut factus, ut oportet; hæc enim sensu judicantur: quod si semper consultaverit, abibit in infinitum. Id autem de quo consultatur et id de quo consilium captum est, eadem sunt inter se, nisi quod definitum jam ac decisum est id, de quo consilium capitur.

βελῆς προκρίθην, προαιρετὸν ἐστὶ· παύεται γὰρ ἕκαστος ζητῶν πῶς πράξει, ὅταν εἰς αὐτὸν ἀναγάγῃ τὴν ἀρχὴν, καὶ αὐτὸς εἰς τὸ ἡγούμενον· τέτο γὰρ τὸ προαιρέμενον. Δῆλον δὲ τέτο καὶ ἐκ τῶν ἀρχαίων πολιτειῶν, ὅς Ὁμηρος ἐμιμείτο· οἱ γὰρ βασιλεῖς, ἀ προέλουντο, ἀνήγγελλον τῷ δήμῳ. Ὀντος δὲ τοῦ προαιρετῆ, βουλευτῆ, ὁρεκτῆ τῶν ἐφ' ἡμῖν, καὶ ἡ προαίρεσις ἂν εἴη βουλευτικὴ ὁρεξις τῶν ἐφ' ἡμῖν· ἐκ τῆ βλεύσασθαι γὰρ κρίναντες, ὁρεγόμεθα κατὰ τὴν βέλευσιν. Ἡ μὲν οὖν προαίρεσις τύπῳ εἰρήδω, καὶ περὶ ποῖά ἐστι, καὶ ὅτι τῶν πρὸς τὰ τέλη.

ΚΕΦ. δ'.

Ἡ ΔΕ βέλῆσις ὅτι μὲν τῶν τέλες ἐστὶν, εἰρηται· δοκεῖ δὲ τοῖς μὲν τὰγαθῶς εἶναι, τοῖς δὲ τῶν φαινομένων ἀγαθῶ. Συμβαίνει δὲ, τοῖς μὲν τὸ βελήτὸν τὰγαθὸν λέγεσθαι, μὴ

^ο Exstat Homeri locus, ad quem respexit, Iliad. β. in concione Agamemnonis ad Græcos. ^ρ Γε, ἀνήγγελλον. ^σ Βέλευσιν pro βέλευσιν habet Eustrat. ^τ Καὶ τι, quæ Zuīng. legit post εἰρήδω, omnino superflua videntur.

quod enim consultatione adhibita reliquis præpositum est, id est, de quo consilium captum est: nam quemadmodum sit quisque acturus tum quærendi finem facit, cum principium ad seipsum, et ad eam sui partem, quæ præest atque imperat, revocarit; hæc enim est, quæ consilium capit. Quod ex veteribus quoque reipublicæ administrandæ formis, quas Homerus imitabatur, perspicere potest: nam quibus de rebus reges consilium ceperant, eas populo renunciabant. Quoniam autem id, de quo consilium capitur, sub deliberationem et appetitionem cadit, cum sit ex nume-

ro earum rerum, quæ in nobis sitæ sunt: consilium erit earum rerum, quæ in nostra potestate sunt, appetitio ex consultatione proveniens: nam posteaquam consultatione adhibita judicavimus, tum ei consultationi convenienter appetimus. Ac consilium quidem quid sit, quibusque in rebus versetur, earum denique rerum esse, quæ ad fines pertinent, sic a nobis veluti adumbrando expositum sit.

CAP. IV.

ULTIMI autem seu finis esse voluntatem, dictum est: sed alii ejus esse, quod bonum est, alii ejus, quod videtur bonum, existimant. Atqui eorum ratione; qui id,

H

εἶναι βελητὸν, ὃ βέλεται ὁ μὴ ὀρθῶς αἰρέμενος· εἰ γὰρ ἔσται βελητὸν, καὶ ἀγαθόν· ἦν δὲ, εἰ ἔτις ἔτυχε, κακόν· τοῖς δὲ αὖτὸ φαινόμενον ἀγαθὸν τὸ βελητὸν λέγῃσι, μὴ εἶναι φύσει βελητὸν, ἀλλ' ἐκαστὸν τὸ δοκεῖν· ἄλλο δὲ ἄλλω φαίνεται· καὶ εἰ ἔτις ἔτυχε, τάναντία. Εἰ δὲ δὴ ταῦτα μὴ ἀρέσκει, ἄρα φατέον ἀπλῶς μὲν καὶ κατ' ἀλήθειαν βελητὸν εἶναι τἀγαθόν· ἐκαστὸν δὲ, τὸ φαινόμενον. Τῷ μὲν οὖν σπῆδαίω, τὸ κατ' ἀλήθειαν εἶναι, τῷ δὲ Φαύλῳ, τὸ τυχόν· ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν σωμάτων, τοῖς μὲν εὖ διακειμένοις ὑγιεινά ἐστὶ τὰ κατ' ἀλήθειαν τοιαῦτα ὄντα, τοῖς δὲ ἐπινόσοις ἕτερα. Ὀμοίως δὲ καὶ πικρὰ, καὶ γλυκέα, καὶ θερμὰ, καὶ βαρέα, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστα· ὁ σπουδαῖος γὰρ ἕκαστα κρίνει ὀρθῶς, καὶ ἐν ἑκάστῳ τἀληθὲς αὐτῷ φαίνεται· κατ' ἐκαστὴν γὰρ ἔξιν ἰδιά ἐστὶ καὶ καλὰ καὶ ἡδέα. Καὶ διαφέρει πλεῖστον ἴσως ὁ σπῆδαῖος, τῷ τἀληθὲς ἐν ἑκάστῳ ὁρᾶν, ὥσπερ κανὼν καὶ μέ-

Γρ. ἄλλως.

Γρ. ἄρα numi?

quod sub voluntatem cadit, dicunt esse verum bonum, evenit ut id, quod vult is, qui minus recte eligit, non cadat sub voluntatem; nam si sub voluntatem cadet, erit et bonum; at erat, si casus ita tulit, malum: eorum autem sententia, qui id quod sub voluntatem cadit, specie duntaxat bonum esse dicunt, nihil erit, quod sub voluntatem cadat natura, sed quod cuique videbitur: atqui aliud alii videtur, et, si casus ita tulerit, etiam contraria. Quod si hæc minus probanda sunt, dicendum est absolute et revera sub voluntatem cadere verum bonum; sed sub cuiusque voluntatem cadere id,

quod speciem boni habeat. Viro bono igitur id esse voluntati optabile, quod revera bonum est, vitioso autem, quicquid fors obtulerit: ut et corporibus bene quidem constitutis salubria sunt ea, quæ revera talia sunt, morbosis autem et ægris alia. Itemque amara, dulcia, calida, gravia, et cæterorum unumquidque: nam et vere de singulis rebus judicat vir bonus, et ei statim quod in quaque re veri est elucet: ex unoquoque enim habitu propria sibi quisque honesta et jucunda fingit. Atque eo ipso fortasse longe præstat reliquis vir bonus, quod singulis in rebus verum perspicit, quasi

τρεν αὐτῶν ὧν· τοῖς πολλοῖς δὲ ἡ ἀπάτη διὰ τὴν ἡδονὴν εἰσκει γίνεσθαι· οὐ γὰρ ἔστα, ἀγαθὸν φαίνεται. Αἰρῶνται οὖν τὸ ἡδὺ, ὡς ἀγαθόν, τὴν δὲ λύπην, ὡς κακόν· φεύγουσιν.

ΚΕΦ. Ε'.

ΟΝΤΟΣ δὴ βελητὸς μὲν τὸ τέλος, βελευτῶν δὲ καὶ πρα-
αιρετῶν τὸ πρὸς τὸ τέλος, αἱ περὶ ταῦτα πράξεις κατὰ προαίρεσιν εἶεν ἂν, καὶ ἐκαστοί· αἱ δὲ τῶν ἀρετῶν ἐνέργειαι περὶ ταῦτα. Ἐφ' ἡμῖν ὅτι καὶ ἡ ἀρετὴ ὁμοίως δὲ καὶ ἡ κακία· ἐν οἷς γὰρ ἐφ' ἡμῖν τὸ πράττειν, καὶ τὸ μὴ πράττειν· καὶ ἐν οἷς τὸ μὴ, καὶ τὸ καί. Ὡς εἰ τὸ πράττειν, καλὸν ὄν, ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ, καὶ τὸ μὴ πράττειν ἐφ' ἡμῖν ἔσται, αἰσχρὸν ὄν· καὶ εἰ τὸ μὴ πράττειν, καλὸν ὄν, ἐφ' ἡμῖν, καὶ τὸ πράττειν, αἰσχρὸν ὄν, ἐφ' ἡμῖν. Εἰ δὲ ἐφ' ἡμῖν, τὸ τὰ καλὰ πράττειν, καὶ τὰ αἰσχρὰ, ὁμοίως δὲ καὶ τὸ μὴ πράττειν· τῷτο δὲ ἦν τὸ ἀγαθοῖς

Δὲ Ν. C. C. C. Mur. et Baf.

* Ἐφ' ἡμῖν τὰ καλὰ πράττειν Baf. Cam. N. C. et C. C. C. Sed si geminatum articulum nolis, rectius legeris τὸ καλὰ πράττειν.

earum norma sit ac mensura: multitudini autem fucum facere videtur voluptas; quippe quæ, cum bonum non sit, boni speciem præ se ferat. Itaque jucundum sequitur, ut bonum, dolorem autem fugit, ut malum.

CAP. V.

QUONIAM igitur finis sub voluntatem cadit, de iis autem, quæ ad finem pertinent, et consultari et consilium capi potest, consequens est, ut quæ in eis vertuntur actiones, et consilio consentaneæ sint, et sponte obeantur: at functiones et munera virtutum in his vertuntur.

Itaque virtus in nostra est potestate; similiter et vitium: quas enim res agere in nobis situm est, easdem non agere possumus: et quas non agere in nobis situm est, earundem quoque agendarum potestas nostra est. Itaque si quid agere, quod honestum sit, in nobis situm est, non agere quoque, cum id non agere turpe sit, in nobis erit situm: et si non agere, quod non agere honestum sit, in nostra potestate est, agere quoque quod actu turpe sit, in nobis erit situm. Quod si honesta et turpia agere nostri arbitrii est, similiterque non agere (hoc autem erat, bonos et ma-

καὶ κακοῖς εἶναι· ἔφ' ἡμῖν ἔσαι τὸ ἐπικικέσι καὶ φαύλοις εἶναι. Τὸ δὲ λέγειν ὥς

Ἰουδαῖς ἐκὼν πονηρὸς, οὐδ' ἄκων^α μάκαρ, εἴκει τὸ μὲν ψευδεῖ, τὸ δ' ἀληθεῖ· μακάριος μὲν γὰρ ἐδεῖς ἄκων, ἡ δὲ μοχθηρία ἐκέστιν· ἡ τοῖς γε νῦν εἰρημένοις ἀμφισχητήτεον, καὶ τὸν ἀνθρώπον οὐ φατέον ἀρχὴν εἶναι, οὐδὲ γεννητὴν τῶν πράξεων, ὥσπερ ἡ τέκνων. Εἰ δὲ ταῦτα φαίνεται, καὶ μὴ ἔχομεν εἰς ἄλλας ἀρχὰς ἀναγαγεῖν παρὰ τὰς ἐφ' ἡμῖν· ὧν καὶ αἱ ἀρχαὶ ἐφ' ἡμῖν, καὶ αὐτὰ ἐφ' ἡμῖν καὶ

^γ Aristoteles huic contrariam sententiam Socrati attribuit in Magn. Moral. lib. i. cap. 9. Σωκράτης ἔφη οὐκ ἐφ' ἡμῖν γενέσθαι τὸ σπυδαῖος εἶναι ἢ φαύλος· εἰ γὰρ τις, φησιν, ἐρωτήσῃεν ὀντιανόν, πότερον ἂν βούλοιο δίκαιος εἶναι ἢ ἀδικος, οὐδεὶς ἂν λίσσεται τὴν ἰδικίαν· δῆλον ὅς ἐι φαυλοὶ τινὲς εἰσιν, οὐκ ἂν ἐκόντες εἴπωσαν φαυλοὶ· ὥστε δῆλον ὅτι οὐ σπυδαῖοι. ^δ Trajici alicujus veteris senarius est, quo, ut puto, significaret, quisquis auctor ipse est, neminem, cui eligendi potestas sit, laboriosam, et alperam vitam colere, et neminem invitum beatum esse, atque affluere iis omnibus, quæ ad vitam commodè agendam pertinent. Sed Philosophi quidam, cum statuerent omnes improbos miseros esse, omnes virtute præditos felices, eisdemque judicarent virtutem quidem sponte coli, sed vitiosum esse neminem nisi invitum, abusi sunt hoc verticulo ad confirmandam sententiam suam, et πονηρὸν interpretati sunt, non cum, qui dure, ac laboriose viveret, sed improbum, et vitiosum; quod eadem vox, aut accentu mutato, ut vulgo putant, aut eodem accentu, ut judicat Thomas Magister, et hoc et illud significet. *Beatum* quoque acceperunt, non divitem, et facilem agentem, sed virum bonum et ex virtute agentem. Citatur autem hic ipse versus hoc sensu, ἐν τῇ περὶ δικαίης τῶν Πλάτωνος νεθυρημένων. Et sane hanc sententiam tueri videtur Plato in Clitophontē, et lib. ix. de Legibus. *Muret.* ^α Μακάριος nostri MSS. Andr. Ven. 1. 2. Cam. et Bas. de qua lectione hæc habet Victorius: Vereor ne μάκαρ legi debeat: carminis enim ratio videtur hoc poscere, quod in extremo nunc claudicat. Sed etiam in sermone περὶ δικαίης, qui falso putatur Platoni tributus, ubi hic antiqui poetæ senarius adducitur, ita legitur, ποῖον ποιησῇ, ὅς τις εἴπῃ, ἔδει ἐκὼν πονηρὸς, εὐδ' ἄκων μάκαρ. Aliquis fortasse verbum esse non animadvertens, poetica voce sublata, communem restituit.

los esse) nostri quoque arbitrii erit profecto, ut probi et improbi simus. Jam vero quod dicitur,

Sponte improbus nemo, nec invitus beatus ullus est,

partim falsum, partim verum esse videtur; nam invitus beatus est nemo, vitiositas autem sponte nostra contrahitur: alioquin ea, quæ jam nunc dicta sunt, erunt in dubium et

controversiam vocanda, negandumque erit hominem esse principium ac parentem actionum, tanquam et liberorum. Quod si hæc nobis probantur et vera videntur, neque eas possumus ad alia principia capitaque, præterquam ad ea, quæ in nobis insunt, revocare: profecto quarum rerum principia in nobis insunt, eæ res quoque in nobis sitæ sunt, nostraque sponte suscipiuntur.

ἐκέστια. Ἐτέτοις δ' εἴκει μαρτυρεῖσθαι ἢ ἰδίᾳ ὑφ' ἐκάστων, καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν νομοθετῶν· κολάζουσι γὰρ καὶ τιμωροῦνται τὰς δρώντας μοχθηρὰ, ὅσοι μὴ βία, ἢ δι' ἀγνοίαν, ἢς μὴ αὐτοὶ αἴτιοι· τὰς δὲ τὰ καλὰ πράττοντας τιμᾶσιν· ὥς τοὺς μὲν προτρέφοντες, τὰς δὲ κωλύσοντες. Καίτοι πρὸς ὅσα μήτ' ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ, μήθ' ἐκέστια, ἐδεῖς προτρέπεται πράττειν· ὥς ἐδὲν πρὸ ἔργου ὄντος παιδῆναι μὴ θερμαίνεσθαι, ἢ ἀλγεῖν, ἢ πεινᾶν, ἢ ἄλλ' ὅτιον τῶν τοιούτων· οὐδὲν γὰρ ἥτιον παρόμεθα αὐτά. Καὶ γὰρ ἐπ' αὐτῷ τῷ ἀγνοεῖν κολάζουσιν, εἰς αἴτιος εἶναι δοκῇ τῆς ἀγνοίας· οἷον τοῖς μεθύουσι διπλᾶ τὰ ἐπιτίμια· ἢ γὰρ ἀρχὴ ἐν αὐτῷ· κύριος γὰρ τῷ μὴ μεθύσθηναι· τῷτο δ' αἴτιον τῆς ἀγνοίας. Καὶ τὰς ἀγνοεῖν τὰς τῶν ἐν τοῖς νόμοις, ἀ δεῖ ἐπίστασθαι, καὶ μὴ χαλεπά ἐστὶ, κολάζουσιν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐν ταῖς ἄλλοις, ὅσα δι' ἀμέλειαν

^β Ita nostri MSS. Cam. et Bas. vulgo τοῖς τοῖς scribitur. ^γ Προτρέποντες, τοῖς δὲ κωλύοντες N C. ^δ ἢ ἄλλ' ὅτιον τῶν τοιούτων, ὧν οὐκ ἐστὶν αὐτοὶ κύριοι, vel quid tale, quod in potestate non est nostra. Andr. ^ε Εἰς ἐν αὐτοῖς· κύριοι.

Testimonio sunt his cum ea, quæ privatim a singulis, tum ea, quæ publice a latoribus legum fieri solent: eos enim, qui res flagitiosas atque improbas admittunt, castigant supplicioque afficiunt, si modo non per vim, aut per infirmitatem, quæ ipsorum culpa contracta non sit, adiniferint; eos autem, qui res honestas et præclaras gerunt, honoribus et præmiis ornant: quasi hos excitaturi, illos a maleficio deterrituri. Atqui ad eas actiones excitat nemo, quæ neque in nobis positæ sunt, neque sponte nostra obeuntur: perinde quasi nihil profuturum sit persuasum nobis esse, ut ne vel caleamus, vel

doleamus, vel esuriamus, vel aliquid aliud tale: nihilo enim minus ea perferemus. Nam etiam propterea quod quippiam ignoratum sit, castigant latoribus legum, si quis sibi ipse suæ infirmitatis causa esse videatur: verbi gratia, in ebrios duplex poena constituta est: principium enim in ipsis est; nam situm in eis erat, ne ebrii fierent: ebrietas autem causa infirmitatis est. Præterea in eos, qui aliquid ignorant eorum, quæ legibus sancita sunt, quæ et scienda, neque cognitu difficilia sint, animadvertunt: itemque sit in cæteris, quæ negligentia sua videntur ignorare, cum liceat ipsis non ignorare: poterant

ἀγνοῖν δοκῆσιν, ὡς ἐπ' αὐτοῖς ὃν τὸ μὴ ἀγνοῖν· τῷ γὰρ ἐπι-
μεληθῆναι κύριοι. Ἀλλ' ἴσως τοιούτος τις ἐστίν, ὥς μὴ ἐπι-
μεληθῆναι· ἀλλὰ τῷ τοιούτῳ γενέσθαι αὐτὸ αἷτιος, ζῶντες
ἀνεμένως· καὶ τῷ ἀδίκῳ ἢ ἀκολάστῳ εἶναι, οἱ μὲν κακῶ-
γῶντες, οἱ δὲ ἐν πότοις καὶ τοῖς τοιούτοις διάγοντες· αἱ γὰρ περὶ
ἕκαστα ἐνέργειαι τοιούτῳ ποιεῖσι. Τῷτο δὲ δῆλον ἐκ τῶν με-
λετώντων πρὸς ἡντιναῶν ἀγωνίαν ἢ πρᾶξιν· διατελεῖσι γὰρ
ἐνεργῶντες. Τὸ μὲν ὅτι ἀγνοῖν ὅτι ἐκ τῶν ἐνεργῶν περὶ ἕκαστα
αἱ ἔξεις γίνονται, κομιδῇ ἀναιδήτης. Ἐτι δ' ἄλογον τὸν
ἀδικῶντα μὴ βέλεσθαι ἀδικῶν εἶναι, ἢ τὸν ἀκολασαίνοντα
ἀκόλαστον. Εἰ δὲ μὴ ἀγνοῶν τις πράττει, ἐξ ὧν ἔσται ἀδικος,
ἐκῶν ἀδικος ἂν εἴη· οὐ μὲν εἰάν γε βέλῃται, ἀδικος ὧν παύ-
σεται, καὶ ἔσται δίκαιος· ἐδὲ γὰρ ὁ νοσῶν ὑγίης, καὶ εἰ οὕτως
ἔτυχεν, ἐκῶν νοσῇ, ἀκρατῶς βιοτεύων, καὶ ἀπειθῶν τοῖς
ιατροῖς. Τότε μὲν ὅτι ἐξῆν αὐτῷ μὴ νοσεῖν, προεμένῳ δὲ οὐκ

^f Γρ. ἐκῶν ποιεῖ.

enim sibi, ut diligentiam ad-
hiberent, imperare. Sed ejus-
modi est aliquis fortasse, ut
diligentiam adhibere non pos-
sit: verum cur tales extite-
rint, causam ipsi sustinent,
quippe qui negligenter ac dif-
solute vivant: et cur injusti
atque intemperantes sint, cau-
sa in ipsis consistit; utpote
quorum alteri in maleficiis,
alteri in compotationibus, et
id genus nequitiiis ætatem
consumant: nam quales sunt
in quaque re collocatæ actio-
nes, tales eos, qui agunt, effi-
ciunt. Quod ex his perspicuum
esse potest, qui se in quovis
certamine, aut actione exer-
cent: nunquam enim certa-
re, atque agere intermittunt.
Ignorare igitur e studiis et

actionibus in quaque re posi-
tis habitus gigni, hominis est
sensu fere carentis. Præterea
hoc ipsum a ratione alienum
est, eum, qui injuste alterum
lædat, injustum, et qui in-
temperanter vivat, intempe-
rantem effici nolle. Si quis
igitur sciens eas res agat, qui-
bus evadat injustus, sponte sua
profecto efficiatur injustus:
neque si velit tamen, esse de-
finat injustus, et justus sit:
nam ne æger quidem sanus
ac validus sit, cum voluerit,
etiam si forte sponte sua ægro-
tet, quippe qui et incontinen-
ter vivat, et medicorum præ-
ceptum consiliumque asper-
netur. Tunc igitur ei in-
tegrum erat in morbum non
incidere, at posteaquam sese

ἔτι ὥσπερ ἐδὲ ἀφέντι λίθον, ἔτι αὐτὸν δυνατόν ἀναλαβεῖν·
ἀλλ' ὅμως ἐπ' αὐτῷ ^g τὸ βαλεῖν καὶ ρίψαι· ἡ γὰρ ἀρχὴ ἐπ'
αὐτῷ· ἔτω δὲ καὶ τῷ ἀδίκῳ καὶ τῷ ἀκολάστῳ ἐξ ἀρχῆς μὲν
ἐξῆν τοιούτοις μὴ γενέσθαι· διὸ ἐκόντες εἰσὶ· γενομένοις δὲ
ἐκέτι ἔξῃ μὴ εἶναι. Οὐ μόνον δὲ αἱ τῆς ψυχῆς κακίαι
ἐκῃστοὶ εἰσιν, ἀλλ' ἐνίοις καὶ αἱ τῆς σώματος, οἷς καὶ ἐπιτι-
μῶμεν· τοῖς μὲν γὰρ διὰ φύσιν αἰσχροῖς ἐδαῖς ἐπιτιμᾶ· τοῖς
δὲ δι' ἀγυμνασίαν, καὶ ἀμέλειαν. Ὁμοίως δὲ καὶ περὶ ἀσθε-
νείαν, καὶ ^h αἰσχος, καὶ πῆρωσιν· ἐδαῖς γὰρ ἂν ὀνειδίσκει τυφλῷ
φύσει, ἢ ἐκ νόσος, ἢ ἐκ πληγῆς, ἀλλὰ μᾶλλον ἐλεῆσαι· τῷ
δὲ ἐξ οἰνοφλυγίας, ἢ ἄλλης ἀκολασίας, πᾶς ἂν ἐπιτιμῆσαι.
Τῶν δὲ περὶ τὸ σῶμα κακιῶν αἱ μὲν ἐφ' ἡμῖν ἐπιτιμῶνται·
αἱ δὲ μὴ ἐφ' ἡμῖν, οὐ. Εἰ δὲ ἔτω, καὶ ἐπὶ τῷ ἄλλῳ αἱ ἐπι-
τιμῶμεναι τῶν κακιῶν ἐφ' ἡμῖν ἂν εἶεν. Εἰ δὲ τις λέγοι ὅτι

^g Λαβεῖν pro βαλεῖν N.C. C.C.C. Cam. et Bas. in margine. Vide Victorium.
^h Αἰσχος non exprellit Argyr. quod quidem superfluum videtur.

effudit ac projecit, id jam de-
fiit esse integrum: quemad-
modum nec is, qui lapidem
misit, retrahere eum jam pot-
est: erat tamen in ejus potes-
tate, lapidem e manu emittere
et projicere; principium enim
in ipso est: sic et injusto at-
que intemperanti homini ab
initio licebat talibus non esse:
idcirco sua voluntate tales
sunt: posteaquam vero tales
facti sunt, non possunt non
esse. Non solum autem animi
vitia sponte contrahuntur, sed
in nonnullis etiam corporis,
quos etiam reprehendere sole-
mus: nam qui sunt deformes
natura, eos reprehendit nemo;
sed eos demum, qui propterea
quod exercitationes corporis
prætermittunt, et valetudi-

nem non curant, id mali con-
traxerunt. Similis est inbe-
cillitatis, deformitatis, et debi-
lilitatis ratio: nemo enim cæ-
citatem ei, qui vel natura,
vel morbo, vel ictu aliquo
cæcus sit, probri loco objici-
at, quin ejus misereatur po-
tius; sed qui ex ebriositate,
aut aliqua alia intemperantia
cæcitatem contraxerit, eum
nemo est qui non reprehen-
sione dignum duxerit. Quæ
ergo vitia corporis in nostra
potestate sunt, ea reprehen-
duntur: quæ non sunt, non
reprehenduntur. Quod si ita
est, in cæteris quoque rebus
omnibus ea, quæ reprehen-
duntur, vitia in nostra potes-
tate esse reperientur. Quod
si quis dixerit, id quemque

πάντες ἐφίενται τῷ Φαινόμενῳ ἀγαθῷ, τῆς δὲ Φαντασίας οὐ κύριοι, ἀλλ' ὁπείῳς ποθ' ἕκαστός ἐστι, τοῖστο καὶ τὸ τέλος φαίνεται αὐτῷ· εἰ μὲν ἔν ἕκαστος ἑαυτῷ τῆς ἐξέως ἐστὶ πως αἴτιος, καὶ τῆς Ἰφαντασίας ἔσαι πως αὐτὸς αἴτιος. Εἰ δὲ μηδεὶς αὐτῷ αἴτιος τῷ^κ κακῷ ποιεῖν, ἀλλὰ δι' ἀγνοίαν τῷ τέλει ταῦτα πράττει, διὰ τῶν οἰόμενος αὐτῷ τὸ ἄριστον ἔσεσθαι· ἡ δὲ τῷ τέλει ἐφεσις ἐκ αὐθαίρετος, ἀλλὰ Φῶναι δεῖ, ὥσπερ ὄψιν ἔχοντα, ἡ κρινεῖ καλῶς, καὶ τὸ κατ' ἀληθειαν ἀγαθὸν αἰρήσεται· καὶ ἔστιν εὐφυῆς, ὃ τῷτο καλῶς πεφυκε· τὸ γὰρ μέγιστον, καὶ κάλλιστον, καὶ ὃ παρ' ἐτέρου μὴ οἷόν τε λαβεῖν, μηδὲ μαθεῖν, ἀλλ' οἷον ἔφυ, τοῖστον ἔχει, καὶ τὸ εὖ καὶ τὸ καλῶς τῷτο πεφυκέναι, ἡ τελεία καὶ ἀληθινή ἂν εἴη εὐφυία· εἰ δὲ ταῦτ' ἐστὶν ἀληθῆ, τί μᾶλλον ἡ ἀρετὴ δ' κακίας ἔσαι ἐκέσιον; ἀμφοῖν γὰρ ὁμοίως, τῷ ἀγαθῷ καὶ τῷ κακῷ,

^ι Cicero τὰ φαντάσματα *visū*, et τὴν φαντασίαν *visionem* appellat: quam distinctionem nos in his libris vertendis perpetuo servavimus. Nam Cicero quidem φαντασίαν nunc *visum*, nunc *visionem* nominat. Lamb. ^κ Κακοποιεῖν El. et quidam codd. apud Camerarium.

expetere, quod sibi videatur bonum, verum non in cuiusque potestate visionem esse fitam, sed qualis quisque sit, talem ei finem videri: immo vero si sibi quisque ingenerandi habitus quodammodo causa est, erit et visionis profecto sibi ipse quodammodo causa. Sin autem flagitii admittendi sibi causa est nemo, sed ignorance finis in flagitio quisque versatur, existimans hoc genere vitæ se maximo bono potiturum: et si appetitionem finis nemo sibi suo arbitratu adoptare potest, sed ita natus quisque sit oportet, ut quasi aciem mentis habeat, qua et recte judicare, et

id quod vere bonum est, sumere atque optare possit: et si is est bene informatus a natura, cui hoc naturæ beneficio bene constitutum est; (rem enim maximam et pulcherrimam, quamque ab alio neque consequi, neque discere possit, sed qualiscunque a natura facta est, talem obtinebit; eamque bene et pulchre a natura factam, et compositam esse, ea demum perfecta et vera fuerit naturæ bonitas:) si igitur hæc vera sunt, quamobrem virtus magis quam vitium nostra sponte ac voluntate suscipietur? utrique enim, et viro bono, et improbo homini, vel natura, vel quo-

τὸ τέλος φύσει, ἢ ὅπωςδὴποτε φαίνεται καὶ κῆται· τὰ δὲ λοιπὰ πρὸς τῷτ' ἀναφέροντες, πράττουσιν ὅπωςδὴποτε. Εἴτε δὴ τὸ τέλος μὴ φύσει ἐκάστῳ φαίνεται οἷωςδὴποτε, ἀλλὰ τι καὶ παρ' αὐτῷ ἐστίν· εἴτε τὸ μὲν τέλος Φυσικόν; ^μτῷ δὲ τὰ λοιπὰ πράττειν ἐκαστίως τὸν σπερδαῖον, ἡ ἀρετὴ ἐκέσιόν ἐστιν, ἐθὲν ἡτλον καὶ ἡ κακία ἐκέσιον ἂν εἴη· ὁμοίως γὰρ καὶ τῷ κακῷ ὑπάρχει τὸ ^νδι' αὐτὸν ἐν ταῖς πράξεσι, ὃ καὶ εἰ μὴ ἐν τῷ τέλει. Εἰ οὖν, ὥσπερ λέγεται, ἐκέσιόι εἰσιν αἱ ἀρεταί· καὶ γὰρ τῶν ἐξέων συναίτιοί πως αὐτοὶ ἐσμεν, καὶ τῷ ποιόι τινες εἶναι, τὸ τέλος τοιόνδε τιθέμεθα· καὶ αἱ κακίαι ἐκέσιόι ἂν εἴεν· ὁμοίως γάρ. Κοινῇ μὲν οὖν περὶ τῶν ἀρετῶν ^ρεἴρηται ἡμῖν, τό, τε γένος τύπω, ὅτι μεσότητές εἰσιν, καὶ ὅτι ἔχεις, ὑφ' ὧν τε γίνονται, καὶ ὅτι τῶν πρακτικῶν, καὶ κατ' αὐτὰς, καὶ ὅτι ἐφ' ἡμῖν, καὶ ἐκέσιόι, καὶ ἔτιως ὥς ἂν ὁ ὀρθὸς λόγος προσάξῃ.

^ι Περὶ αὐτῶν Aurel. et alii: quidam codex apud Lamb. *παρ' αὐτῷ*. Vide Lamb. ^μ Ita El. Aurel. Cam. et Basf. alii vero τὸ *εἶ*. ^ν Δι' αὐτὸ Ven. 2. Cam. et Basf. ^ο Καὶ ἐν τῷ τέλει Basf. Vet. Interp. Eustrat. et El. hujus tamen inter lineas si *μὴ* scribitur altera manu. Quidam ei *μὴ* ἐν τῷ τέλει, ut in marg. Basf. alii vero, ut testatur Camer. *καὶ μὴ ἐν τῷ τέλει*. ^ρ Εἴρηται ἡμῖν τῷτ' ὥς ἐν τύπῳ El. in marg. vero γρ. sicut edidimus.

libet alio modo, finis et videtur, et positus est: reliqua vero omnia ad hunc referentes agunt, quoquo modo agant. Sive igitur finis, qualiscunque ille sit, non videtur unicuique natura, sed aliquid etiam est penes eum, qui agit: sive, ut finis naturalis sit, eo tamen quod vir bonus reliquas res sua sponte gerit, virtus sponte suscipitur, nihilominus profecto vitium quoque sponte contrahetur: æque enim in homine malo, ut in bono viro, inest hoc, ut per se agere possit, etiam si minus inest, ut finem per se videre possit. Si igitur, quem-

admodum dicimus, virtutes sponte nostra comparantur (etenim habituum causas ipsi adjuvamus, ex eoque quod sic, vel sic affecti sumus, talem nobis finem proponimus) profecto vitia quoque sponte nostra contrahentur: similis enim utrorumque ratio est. Ac de virtutibus quidem universæ a nobis dictum est, earumque genus rudi quadam imagine informatum atque adumbratum est, nimirum esse mediocritates, et habitus, et a quibus rebus gignuntur ii habitus, etiam ad eas res agendas valere, idque per se, et esse in nobis sitos, et nostra

Οὐχ ὁμοίως δὲ αἱ πράξεις ἐκαστοῖ εἰσι, καὶ αἱ ἔξεις· ἤ μὲν γὰρ πράξεων ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους κύριοι ἐσμεν, εἰδότες τὰ κατ' ἑκαστα· τῶν ἔξεων δὲ τῆς ἀρχῆς· τῶν κατ' ἑκαστα δὲ ἡ πρόθεσις οὐ γνώριμος, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἀρρώστιων· ἀλλ' ὅτι ἐφ' ἡμῖν ἦν ἔτι καὶ μὴ ἔτι χρῆσασθαι, διὰ τῆτο ἐκαστοί. Ἀναλαβόντες δὲ περὶ ἐκάστης εἰπώμεν, τίνες εἰσὶ, καὶ περὶ ποῖα, καὶ πῶς· ἅμα δὲ ἔσται δῆλον καὶ πόσα εἰσὶ. Καὶ πρῶτον περὶ ἀνδρείας.

ΚΕΦ. 5'.

ΟΤΙ μὲν οὖν μεσότης ἐστὶ περὶ φόβου καὶ θάρρους, ἥδη καὶ πρότερον εἴρηται. Φοβόμεθα δὲ δηλονότι τὰ φοβερά· ταῦτα δὲ εἰσὶν, ὥς ἀπλῶς εἰπεῖν, κακά· διὸ καὶ τὸν φόβον ὀρίζονται προσδοκίαν κακῆς. Φοβόμεθα ἔν παντι τὰ κακά· οἷον ἀδοξίαν, πενίαν, νόσον, ἀφιλίαν, θάνατον. Ἀλλ' οὐ περὶ

9 Καὶ ποῖα καὶ πῶς Baf. Ven. 1. et 2. 1 Ἦν φανερόν γινώσκται. φεβ. El. et Arg. φανερὸν γὰρ γινώσκται, quæ post εἴρηται scribuntur in Ven. 1. 2. et Baf. proculdubio abundant. 2 Ὡς εἰπεῖν, ἀπλῶς κακὰ El. cujus in margine annotatur scribi etiam ut edidimus. 3 Vide Magn. Moral. lib. i. cap. 21. et Eud. lib. iii. cap. 1.

sponte suscipi, et ita, ut recta ratio præscripserit. Sed aliter actiones nostra voluntate suscipi dicuntur, aliter habitus: actionum enim a principio ad extremum domini sumus, cum rerum singularium cognitionem habemus; habituum vero principium duntaxat in nostra potestate est: at rerum singularium accessio nota non est, ut in morbis evenit: verum quia sic, aliterve tractare res singulares nobis licebat, idcirco habitus nostra sponte suscipi dicuntur. De singulis igitur virtutibus disputationem a capite repetitam ordiamur, quæ sint, et qualibus in rebus versentur,

et quomodo sint virtutes: eodem vero negotio, quot sint numero virtutes, planum fiet. Ac primum de fortitudine dicamus.

CAP. VI.

FORTITUDINEM igitur esse mediocritatem, quæ in formidine et fiducia vertitur, jam antea diximus. Timemus autem nimirum ea omnia, quæ exterrent; quæ uno verbo mala sunt: itaque et metum definiunt mali expectationem. Ea igitur metuimus omnia, quæ mala sunt: ut infamiam, paupertatem, morbum, solitudinem, vitamque sine amicis, mortem. Non tamen videtur in his

πάντα δοκεῖ ὁ ἀνδρεῖος εἶναι· ἓν καὶ δέει φοβεῖσθαι, καὶ καλόν· τὸ δὲ μὴ, αἰσχρὸν, οἷον ἀδοξίαν· ὁ μὲν γὰρ φοβέμενος, ἐπιεικής, καὶ αἰδήμων· ὁ δὲ μὴ φοβέμενος, ἀνάγκυρος. Λέγεται δὲ ὑπὸ τινων ἀνδρεῖος, κατὰ μεταφοράν· ἔχει γὰρ ὁμοίον τι τῷ ἀνδρείῳ· ἄφοβος γάρ τις καὶ ὁ ἀνδρεῖος. Πενίαν δὲ ἴσως οὐ δέει φοβεῖσθαι, ἐδὲ νόσον, ἐδὲ ὅλας ὅσα μὴ ἀπὸ κακίας, μηδὲ δι' αὐτόν· ἀλλ' ἐδὲ ὁ περὶ ταῦτα ἄφοβος, ἀνδρεῖος. Λέγομεν δὲ καὶ τῆτον κατ' ὁμοιότητα· ἔνιοι γὰρ ἐν τοῖς πολεμικοῖς κινδύνοις δειλοὶ ὄντες, ἐλευθέροι εἰσι, καὶ πρὸς χρημάτων ἀποβολὴν εὐθαρσῶς ἔχουσιν. Οὐδὲ δὲ εἴ τις ὕβριν περὶ παῖδας καὶ γυναῖκα φοβεῖται, ἢ φθόνον, ἢ τι τῶν τοιούτων, δειλὸς ἐστίν· ἐδὲ εἰ θάρρει, μέλλων μαστιγᾶσθαι, ἀνδρεῖος. Περὶ ποῖα ἔν τῶν φοβεῶν ὁ ἀνδρεῖος; ἢ περὶ τὰ μέγιστα; ἐθαῖς γὰρ ὑπομενετικώτερος τῶν θανάτων. "Φοβεῖται"

1 Φοβεῖται pro δέει φοβεῖσθαι habet El. 2 Natura nihil est tam terribile quam mors: etenim, ut ait Theocritus,

Ἐλπίδες ἐν ζωῇ, ἀνέλπιστα δὲ θάνατος.

Itaque Euripides,

Κακὰς ζῆν κρείσσον, ἢ θανεῖν καλὰς.

omnibus vir fortis versari: aliqua enim sunt pertimescenda, eaque et pertimescere honestum; et contemnere turpe est, ut infamiam: nam qui eam metuit, is et probus est, et pudens; qui vero non metuit, impudens. Sed is a nonnullis fortis appellatur, ex quadam translatione sermonis; quoniam quiddam habet forti simile: ab omni enim metu liber et solutus est etiam vir fortis. Paupertatem vero pertimescere fortasse non oportet, neque morbum, neque ea omnia, ut semel dicam, quæ neque a vitio nascuntur, neque culpa nostra contrahuntur: sed neque is, qui in his se a metu vacuum

præstiterit, fortis est dicendus. Fortem tamen hunc quoque ex similitudine dicimus: nonnulli enim cum in belli periculis timidi sint, atque ignavi, liberales sunt tamen, et in pecunia amittenda fidenti ac præsentī sunt animo. Neque vero si quis contumeliam in liberos et uxorem extimescit, vel invidiam, vel aliquid ejus generis, timidus est: neque fortis is, qui animo confidit tum, cum se flagellis verberatum iri videat. Quibus ergo in rebus formidolosis vir fortis cernitur? nonne in maximis? nec enim quisquam res horribiles et asperas patientius tolerat. Omnium autem rerum nihil

τατον δὲ ὁ θάνατος· ^κ πέρας γάρ· καὶ οὐδὲν ἔτι τῷ τεθνεῶτι δοκεῖ, ὅτε ἀγαθόν, ὅτε κακὸν εἶναι. Δόξειε δὲ ἂν εἰδέναι περὶ θάνατον τὸν ἐν παντὶ ὁ ἀνδρεῖος εἶναι· οἷον εἰ ἐν θαλάτῃ, ἢ ἐν νόσοις. Ἐν τίσιν οὖν; ἢ ἐν τοῖς καλλίστοις; τοῖσδε δὲ οἱ ἐν πολέμῳ· ἐν μεγίστῳ γὰρ καὶ καλλίστῳ κινδύνῳ. Ὁμολογοῖ δὲ τέτοις εἰσὶ καὶ αἱ τιμαὶ αἱ ἐν ταῖς πόλεσι, καὶ παρὰ τοῖς μονάρχοις. Κυρίως δὲ λέγοιτ' ἀνδρεῖος, ὁ περὶ τὸν καλὸν θάνατον ἀδεῆς, καὶ ὅσα θάνατον ἐπιφέρει ὑπόγυια ὄντα· τοιαῦτα δὲ μάλιστα τὰ κατὰ πόλεμον. Οὐ μὲν ἀλλὰ καὶ ἐν θαλάτῃ καὶ ἐν νόσοις ἀδεῆς ὁ ἀνδρεῖος· οὐχ ἔτι δὲ ὡς οἱ θαλάττιοι· οἱ μὲν γὰρ ἀπεγνώκασιν τὴν σωτηρίαν, καὶ τὸ θάνατον τὸ τοῖστον δυσχεραίνουσιν· οἱ δὲ εὐέλπιδες εἰσι παρὰ τὴν ἐμπειρίαν· ἅμα δὲ καὶ ἀνδρίζονται ἐν οἷς ἐσιν ἡ ἀλκή, ἢ καλὸν τὸ ἀποθανεῖν· ἐν ταῖς τοιαύταις δὲ φθόραϊς εἰσέτερον ὑπάρχει.

Quod tamen ex vulgi sententia, non ex veritate dictum est: nam qui vitæ nihil cupidi sunt, merito vituperantur. ^κ Muret. ^κ Hoc magis de vulgari, quam de Aristotelis ipsius sententia dictum est. Ipse enim audierat eum magis dictum, ex quo hæc Cicero expressit: Immo vero hi vivunt, qui ex corporum vinculis, tanquam e carcere evadunt: vestra vero, quæ dicitur vita, mors est. Muret.

horribilius morte est: nam omnium rerum est extremum: nihilque reliquum esse mortuo videtur, neque bonum, neque malum. Sed non in omni mortis genere vir fortis cernitur; ut si quis vel in mari naufragio pereat, vel morbis conficiatur. In quonam igitur? nonne in eo, quod pulcherrimum est? at tale est id, quod in bello appetitur: in maximo enim et pulcherrimo periculo mors appetitur. Testantur et comprobant hæc, quæ dicimus, honores ii, qui et in liberis civitatibus, et apud reges, eis, qui in bello ceciderunt, decernuntur. Quocirca fortis proprie dici possit is, qui nec

morte honesta, nec iis impendentibus atque instantibus, quæ mortem afferunt, perterretur: cuiusmodi sunt ea maxime, quæ in bello accidunt. Veruntamen tum in mari, tum in morbis vir fortis vacuus est ille quidem a metu: sed non ut nautæ: fortes enim cum de salute sua desperant, tum genus hoc mortis ægre ferunt: nautas usus et experientia confirmavit, beneque sperare docuit: simulque illi fortem animum præstant iis in rebus, in quibus aut viribus opus est, aut excedere de vita est honestum: quorum neutrum in his generibus interitus reperitur.

ΚΕΦ. Ζ'.

ΤΟ δὲ φοβερὸν οὐ πᾶσι μὲν τὸ αὐτό· λέγομεν δὲ τι ^κ καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπων· τοῦτο μὲν οὖν παντὶ φοβερὸν τῷ νῦν ἔχοντι. Τὰ δὲ κατ' ἀνθρώπων διαφέρει μεγέθει, καὶ τῷ μᾶλλον καὶ τῷ ἥττον· ὁμοίως δὲ καὶ τὰ θάρραλέα. Ὁ δὲ ἀνδρεῖος, ἀνέκπληκτος ὡς ἀνθρώπος· φοβήσεται μὲν οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα· ὡς δὲ δὲ, καὶ ὡς ὁ λόγος, ὑπομενεῖ, τοῦ καλοῦ ἔνεκα· τῆτο γὰρ τέλος τῆς ἀρετῆς. Ἔστι δὲ μᾶλλον καὶ ἥττον ταῦτα φοβεῖσθαι, καὶ ἔτι τὰ μὴ φοβερά ὡς τοιαῦτα φοβεῖσθαι. Γίνεται δὲ τῶν ἀμαρτιῶν, ἢ μὲν ὅτι οὐ δεῖ, ἢ δὲ, ὅτι ἐχ ὡς δεῖ, ἢ δὲ, ὅτι ἐχ ὅτε, ἢ τι τῶν τοιῶν· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τὰ θάρραλέα. Ὁ μὲν οὖν ὁ δεῖ, καὶ οὗ ἔνεκα, ὑπομένων καὶ φοβέμενος, καὶ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε, ὁμοίως δὲ καὶ θάρρῶν, ἀνδρεῖος· ^κ κατ' ἀξίαν γὰρ, καὶ ὡς ἀνὴρ ὁ λόγος, πάσχει καὶ πράττει

^κ καὶ abest a quibusdam codd.

^κ motus, et maris exundationes.

^κ καὶ ἔστιν Argyr. et Bas. in marg.

^κ Huiusmodi sunt fulmina violenta, terræmotus, et maris exundationes.

^κ ὅτι οὐ δεῖ legendum esse censet Gruchius.

CAP. VII.

HORRIBILE autem non omnibus unum et idem est: estque aliquid, quod hominis constantiam superat, quod omnibus, qui sanæ mentis sunt, terrorem injicit. Quæ autem homini tolerabilia sunt, ea magnitudine differunt, eoque quod alia aliis terribiliora sunt, alia leviora: itemque ea, quæ fiduciam afferunt. Vir autem fortis imperterritus, atque impavidus est, ut homo: proinde hæc talia quoque pertimescet: sed ita, ut oportet, et ut ratio postulat, subibit ac perferet honesti causa: hic enim virtutis finis est. Fieri autem potest, ut

hæc quis et magis, et minus, quam debet, extimescat, et præterea ut quæ non sunt formidolosa, perinde ac si talia sint, metuat. Peccata autem committuntur alia quod id agitur quod non oportet; alia quod non ut oportet; alia quod non quo tempore oportet; aut aliquid huiusmodi: idem et de iis, quæ fiduciam afferunt, sentiendum. Qui igitur ea, quæ oportet, et cuius rei causa oportet, et ut oportet perfert et metuit, fortis est; itemque et qui confidit: nam pro rei dignitate, et quo tempore par est, et ut ratio postulat, patitur et agit vir fortis. Omnis autem a-

ὁ ἀνδρεῖος. Τέλος δὲ πάσης ἐνεργείας ἐστὶ τὸ κατὰ τὴν ἐξίν· καὶ τῷ ἀνδρείῳ δὲ ἡ ἀνδρία καλόν· τοῖσδε δὲ καὶ τὸ τέλος· ὁρίζεται γὰρ ἕκαστον τῷ τέλει. Καλὴ δὲ ἔνεκα ὁ ἀνδρεῖος ὑπομένει καὶ πράττει τὰ κατὰ τὴν ἀνδρίαν. Τῶν δὲ ὑπερβάλλοντων, ὁ μὲν τῇ ἀφοβίᾳ, ἀνώνυμος· εἴρηται δὲ ἡμῖν ἐν τοῖς πρότερον, ὅτι πολλά ἐστὶν ἀνώνυμα· εἴη δὲ ἂν τις μαινόμενος ἢ ἀνάληγτος, εἰ μὴτὲν φοβοῖτο, μήτε σασμὸν, μήτε τὰ κύματα, καθάπερ φασὶ τὸς Κελτῆς· ὁ δὲ τῷ θάρρειν ὑπερβάλλον περὶ τὰ φοβερά, θρασύς· δοκεῖ ὅτι καὶ ἀλαζὼν εἶναι ὁ θρασὺς καὶ προσποιητικὸς ἀνδρίας. Ὡς ἔν ἐκείνους περὶ τὰ φοβερά ἔχει, ἔτως ἔτος βέλεται φαίνεσθαι· ἐν οἷς ἔν δύναται, μιμεῖται. Διὸ καὶ εἰσιν οἱ πολλοὶ αὐτῶν θρασυδαῖοι· ἐν τέτοις γὰρ θρασυόμενοι, τὰ φοβερά ἔχ ὑπομένεσιν. Ὁ δὲ τῷ φοβεῖσθαι ὑπερβάλλον, δειλός· καὶ γὰρ ἂν μὴ δεῖ, καὶ ὡς οὐ δεῖ, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ἀκολοθεῖ αὐτῷ· ἐλλείπει

^c Hi Alexandro Magno dicebant se id unum timere ne cœlum rueret, teste Strabone, et Arriano. Eud. lib. iii. cap. i. Aristoteles de iis hæc habet: Οἱ Κελτοὶ πρὸς τὰ κύματα ὅπλα ἀπυντῶσι λαδόντες. Vide Plutarchum et Ælian. lib. xii. de Variâ Historia. cap. 23. et notas Perizonii.

ctionis finis est id, quod habitui convenit: at viro forti fortitudo honestum quiddam est: talis igitur est et finis; suo enim quidque fine definitur ac terminatur. Honesti igitur causa vir fortis et suffert, et agit omnia, quæ fortitudini consentanea sunt. Ex iis autem, qui modum superant, is, qui metus vacuitate superat, caret nomine: esse autem multa, quibus imposita nomina non essent, supra diximus: sed appellari poterit vel infans quidam, vel doloris omnis expers, si nihil metuat, neque terræmotum, neque procellas, quales aiunt esse Celtas: qui autem in eo mo-

dum superat, quod in rebus formidolosis præsidat, audax est: atque audax etiam arrogans esse, sibi que fortitudinis laudem fumere videtur. Itaque quo ille animo est in rebus formidolosis, eodem vult hic videri: quibuscunque igitur rebus potest, eum imitatur. Ita fit etiam, ut plerique eorum timiditatem habent cum audacia conjunctam: nam cum in his se jactent, audaciamque ostendent, res formidolosas tamen non perferunt. At qui metuendo modum superat, is ignavus timidusque nominatur: nam et quæ metuenda non sunt, et quemadmodum non sunt, me-

δὲ καὶ τῷ θάρρειν· ἀλλ' ἐν ταῖς λύπαις ὑπερβάλλον, μᾶλλον καταφανὴς ἐστὶ. Δύσελπις δὲ τις ὁ δειλός· πάντα γὰρ φοβεῖται· ὁ δὲ ἀνδρεῖος ἐναντίος· τὸ γὰρ θάρρειν, εὐελπίδος. ^d Περὶ ταῦτα μὲν ἔν ἐστιν, ὅ, τε δειλός, καὶ ὁ θρασὺς, καὶ ὁ ἀνδρεῖος· διαφόρως δὲ ἔχουσι πρὸς αὐτά· οἱ μὲν γὰρ ὑπερβάλλουσι καὶ ἐλλείπουσιν· ὁ δὲ μέσως ἔχει, καὶ ὡς δεῖ· καὶ οἱ μὲν θρασεῖς, προπετεῖς, καὶ βεβλόμενοι πρὸ τῶν κινδύνων, ἐν αὐτοῖς ἀφίστανται· οἱ δὲ ἀνδρεῖοι, ἐν τοῖς ἐργοῖς ὀξεῖς, πρότερον δὲ ἡσύχιοι. Καθάπερ ἔν εἴρηται, ἡ ἀνδρία μεσότης ἐστὶ περὶ θάρραλέα καὶ φοβερά, ἐν οἷς εἴρηται· καὶ ὅτι καλόν, αἰρεῖται καὶ ὑπομένει, ἢ ὅτι αἰσχρὸν, τὸ μή. ^e Τὸ δὲ ἀποθνή-

^d Περὶ ταῦτα, in iislib. Mur. et Lamb. ^e Οὐδ' δεῖ El. ^f Περὶ τῶν κινδύνων κινδυνεύειν, ἐν αὐτ. Ven. 1. 2. et Bat. ^g Οὐδ' οἱ φεύγοντες τὸ πόντον ὅπερ πολλοὶ ποιῶσιν, ὅτι τῶν τοιούτων ἔστι ἀνδρεῖος, καθάπερ καὶ Ἀγάθων φησὶ, Φαῖλοι βορρῶν γὰρ, τῷ πόντῳ ἡσσάμενοι, Θανέειν ἐρώσι. Eud. lib. iii. cap. i.

Idem venuste expressit Euripides in Ἡρακλῆι μνηστῆρι, his versibus:

Ταῖς συμφοραῖς γὰρ ὅστις ἔχ ὀφείλειται,
Οὐδ' ἀνδρὸς ἂν δύναται ὑποσῆναι βέλος.

Vide Muret. Variarum Lect. lib. iv. cap. 2. et August. De Civitate Dei lib. i.

Χρησάνθου φεύγοντα καὶ εἰς μεγακλήτῃα πόντον

ῥίπτειν, καὶ περὶ τῶν Κέλτων, κατ' Ἠλιάδων.

Theogn. ver. 175.

tuit; omniaque ejusdem generis eum comitantur: confidendo quoque modum deserit: sed cum in doloribus ac molestiis modum superat, magis sese indicat ac prodit. Ab omni igitur fere spe derelictus est ignavus; omnia enim pertimescit: fortis vero contra; hominis est enim bona spe freti, beneque sperantis, confidere. In his igitur rebus timidus, audax, et fortis versantur: sed non eodem modo in eas affecti sunt: illi enim modum transeunt, ac deserunt; hic mediocritatem servat, seseque in his ita, ut debet, gerit: atque audaces sa-

ne præproperi sunt, ac præcipites, periculumque, antequam in periculo versentur, adire volunt; in ipso autem periculo sunt tardiores, et a sententia desistunt: at viri fortes in factis ipsis acres sunt, et celeres; ante facta, sedati et quieti. Quemadmodum igitur diximus, fortitudo mediocritas est, quæ versatur cum in eis, quæ fiducia complent animos, tum in iis, quæ terrorem afferunt, non omnibus, sed iis, quæ supra diximus: eaque sumit, ac perfert, vel quia perferre honestum, vel quia non perferre turpe est. Sibi autem ipsum

σκειν, Φεύγοντα πενίαν, ἢ ἔρωτα, ἢ τι λυπηρὸν, ἐκ ἀνδρείας,
ἀλλὰ μᾶλλον δειλῶ· μαλακία γὰρ τὸ Φεύγειν τὰ ἐπίπονα·
καὶ ἐχ' ὅτι καλὸν, ὑπομένει, ἀλλὰ Φεύγων κακόν. Ἔστι μὲν
οὖν ἡ ἀνδρεία τοιῶτόν τι.

ΚΕΦ. η'.

ΛΕΓΟΝΤΑΙ δὲ καὶ ἕτεραι κατὰ πέντε τρόπους· πρῶτον
μὲν ἡ πολιτική· μάλιστα γὰρ εἰσὶν δοκῶσι γὰρ ὑπο-
μένειν τὰς κινδύνους οἱ πολῖται, διὰ τὰ ἐκ τῶν νόμων ἐπιτίμια,
καὶ τὰ ὀνειδή, καὶ διὰ τὰς τιμὰς. Καὶ διὰ τῆτο ἀνδρείοτατοι
δοκῶσιν εἶναι, παρ' οἷς οἱ δειλοὶ ἄτιμοι, οἱ δ' ἀνδρεῖοι ἐντιμοί·
τοιῶτες δὲ καὶ Ὀμηρὸς ποιεῖ, οἷον τὸ Διομήδῃ καὶ τῷ Ἐκτορά·

^h Πηλεδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει.

Καὶ Διομήδης·

ⁱ Ἐκτωρ γὰρ ποτε φήσκει, ἐνὶ Τρώεσσ' ἀγορεύων,

^h Priamus et Hecuba filium suum Hectorem precibus sollicitant ne cum Achille congregiatur, sed in urbem se recipiat, ibique Trojanos protegat: at Hector, quid optimum factu sit, secum deliberans, inquit:

ὦ μοι ἔγῳν, εἰ μὲν κε πύλας καὶ πείχῃς δύο,

Πηλεδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει. Iliad. χ'. ver. 99.

ⁱ Nestor Diomedem ut fugiat hortatur, quod Hectori divino impetu pugnanti

mortem consciscere, fugientem vel paupertatem, vel amorem, vel ægritudinem aliquam, non est viri fortis, sed ignavi potius; mollis enim animi est res ærumnosa et laboriosa fugere: at ille non ob id quod honestum sit, sed quod malum fugere studeat, mortem subit ac perfert. Ac fortitudo quidem talis quædam res est.

CAP. VIII.

EJUS autem et alii quinque modi feruntur: quorum primus est ejus, quæ civilis appellatur; ad illam enim, quæ vere et proprie for-

titudo est, proxime videtur accedere: videntur enim cives pericula subire, cum legitimis pœnis atque ignominiiis compulsi, tum honoribus ac præmiis invitati. Atque ob eam causam apud eos maxime viri fortissimi reperiuntur, apud quos et infamia notantur ignavi, et honore afficiuntur viri fortes: ac tales quidem facit Homerus, verbi gratia, Diomedem et Hectorem:

Primus Polydamas turpi me labe notabit.

Et Diomedes:

Namque Hector Trojana inter sic agmina dicet,

Τυδείδης ὑπ' ἐμείο.—

Ὡμοῖωται δὲ αὕτη μάλιστα τῇ πρότερον εἰρημένῃ, ὅτι δι' ἀρετὴν γίνεται· ἡ δὲ αἰδῶ γὰρ, καὶ διὰ καλῶ ὀρεξίν, τιμῆς γὰρ, καὶ Φυγὴν ὀνείδης, αἰσχυρῶ ὄντος. Τάξαι δὲ ἂν τις καὶ τοὺς ὑπὸ τῶν ἀρχόντων ἀναγκαζομένους εἰς ταῦτό· χεῖρας δὲ, ὅσῳ οὐ δι' αἰδῶ, ἀλλὰ διὰ φόβον αὐτὸ δρῶσι, καὶ Φεύγοντες, οὐ τὸ αἰσχυρὸν, ἀλλὰ τὸ λυπηρὸν ἀναγκάζει γὰρ οἱ κύριοι, ὥσπερ ὁ ^k Ἐκτωρ·

Ὅν δέ κ' ἐγὼν ἀπάνευθε μάχης πλώσσοντα νοήσω,

Οὐ οἱ ἄρκιον ἐσσεῖται Φυγέειν κύνας.—

καὶ οἱ ἑπρόσάπτοντες, καὶ ἀναχωρῶσι, τύπτοντες. Τὸ αὐτὸ

nemo resistere posse videretur: at Diomedes id se facturum negat, ne de eo aliquando Hector gloriaretur:

Ἐκτωρ γὰρ ποτε φήσκει, ἐνὶ Τρώεσσ' ἀγορεύων,

Τυδείδης ὑπ' ἐμείο φεύγειν κύνες ἵκαστο νῆας.

Ὡς ποτ' ἀπειλήσει· ποτὶ μοι χάσσει εὐρέα χθών. Iliad. δ'. ver. 148.

Secundum verbum integrum ponunt Cam. et Argyr. ⁱ Vide lib. iv. sub finem.

^k Iliad. β'. ver. 391. Agamemnon (non Hector) Græcos sic alloquitur:

Ὅν δέ κ' ἐγὼν ἀπάνευθε μάχης ἐδίδοντα νοήσω

Μιμνάζειν παρὰ νηυσὶ παρῳνίσιν, οὐ οἱ ἐπείτα

Ἀρκιον ἐσσεῖται Φυγέειν κύνας ἰδ' οἰανές.

At Iliad. ε'. ver. 348. Hector Trojanos aliis verbis, eodem tamen sensu, affatur:

Ὅν δ' ἂν ἐγὼν ἀπάνευθε νῆων ἐτίρωμαι νοήσω,

Αὐτὰρ οἱ θάνατον μετίσσομαι, ἃδ' οὐ πῶν γε

Γνωτοὶ τε γνωτοὶ τε πυρὸς λιλάρωσι θανόντα,

Ἀλλὰ κύνας ἱρύσσει παρὰ νηυσὶς ἡμετέραις.

Vel igitur est erratum *μνημονικόν*: vel, ut annotavit Sylburgius, librarii, cum a philosopho initium duntaxat Homericæ loci citatum esset, ex Iliad. β'. sumperunt, quod sumere debebant ex Iliad. ε'. Solere autem hemistichia etiam imperfecta sæpe citari, satis arguit paulo ante Τυδείδης ὑπ' ἐμείο. Sic infra initio lib. viii. Σὺν τε δὲ ἐρχομένῳ, et similia. ⁱ Γρ. προπλάττοντες.

Tydides a me.—

Hæc autem similis videtur ei quæ primo loco a nobis posita est, quoniam ejus effectrix virtus est: pudor enim, et honesti appetitio, videlicet honoris, et dedecoris, quod turpe est, fuga, eam efficiunt. Eundem autem in numerum referre licet eos, qui ab iis, quorum sub imperio sunt, fortes esse coguntur; sed hi eo sunt illis deteriores, quod non

pudore adducti, sed metu coacti id faciunt, nec eo quod turpitudinem, sed quod dolorem fugiant: cogunt enim ii, penes quos est potestas, ut Hector:

Quem procul a pugna sese subducere cernam,
Non tamen hic avium atque canum minus esca jacebit:

cogunt etiam ii, qui ordines ducunt, et si retrocedant illi, verberant. Idem faciunt et

δρῶσι καὶ ^mοἱ πρὸ τῶν ⁿτάφρων καὶ τῶν τοιῶτων ^oπαρατά-
τοντες· πάντες γὰρ ^pἀναγκάζουσι· δεῖ δὲ οὐ δι' ἀνάγκην
ἀνδρεῖον εἶναι, ἀλλ' ὅτι καλόν. Δοκεῖ δὲ καὶ ἡ ἐμπειρία ἢ
περὶ ἕκαστα, ἀνδρία τις εἶναι· ὅθεν καὶ ὁ Σωκράτης ὥθη
ἐπιστήμην εἶναι τὴν ἀνδρίαν. Τοιοῦτοι δὲ ἄλλοι μὲν ἐν ἄλλοις·
ἐν τοῖς πολεμικοῖς δὲ οἱ στρατιῶται· δοκεῖ γὰρ εἶναι πολλὰ
^qκενὰ τῶ πολέμου, ἀ μάλιστα συνεωράκασιν ἔτοι. Φαίνονται
δὲ ἀνδρεῖοι, ὅτι ἐκ ἴσασιν οἱ ἄλλοι· οἳ δ' εἴναι· εἴτα ποιῶσαι καὶ
μὴ παθεῖν μάλιστα δύνανται ἐκ τῆς ἐμπειρίας, καὶ φυλάξα-
σθαι, καὶ πατάσθαι, δυνάμενοι χρῆσθαι τοῖς ὅπλοις, καὶ τοι-
αῦτα ἔχοντες, ὅποια ἂν εἴη καὶ πρὸς τὸ ποιῶσαι, καὶ πρὸς τὸ
μὴ παθεῖν, κράτιστα. Ὡς περ οὖν ἀνόπλοις ὀπλισμένοι μά-
χονται, καὶ ἀθληταὶ ἰδιώταις· καὶ γὰρ ἐν τοῖς τοιῶτοις ἀγῶσιν

^m Sic Lacedæmonii, qui contra Messenios pugnaturi, castra ita posuerunt, ut
a fronte hostem, a tergo fossam haberent, ne ullus fugæ locus esset. Vide Eu-
strat. ⁿ Γε. τειχῶν. Vet. Interp. utrumque habet. ^o Γρ. προτάτοντες.
Vide Lamb. ^p Καὶ μὴ παρῶσι δὲ οἱ στρατηγοὶ τῇ παρατάξει, καὶ ἀναγκάζουσι τοὺς
στρατιώτας τὴν κινδύνου παρατεῖν, ἀλλὰ ψέγον αὐτοὺς ἐνδύντες, δι' ὧν πολλάκις ἐτύπησαν
λεπόντες τὴν τάξιν, τὸ αὐτὸ δρῶσι καὶ ἔτι δι' ἀνάγκην ἀνδρεῖοι δοκεῖν εἶναι. Andr.
^q Vide Platonem in Lachete et Protagora. ^q Καὶνὰ El. et C C C. (in eorum
vero marg. γε. κινὰ) Ven. 1. et Bas. in cujus marg. est et κοινὰ. Vide Camer.
^r A pro οἷα C C C.

qui ante fossas, et alias hujus
generis munitiones, dispo-
nunt; namque omnes hi co-
gunt: sed par est, honesto
excitatum fortem esse, non vi,
aut necessitate coactum. At-
que etiam usus in quaque re
nomen sibi fortitudinis vendi-
cat: ex quo et Socrates forti-
tudinem scientiam esse puta-
bat. Atque usu periti et ex-
ercitati, alii quidem sunt alii
in rebus, sed in bellicis mili-
tes: nam multi videntur esse
belli terrores inanes, quos hi
experiendo maxime perspe-
ctos habent et cognitos. Quo-
circa fortes propterea habentur,

quod alii, quales sint ter-
rores illi, non intelligunt:
deinde cum adversarios dam-
nis afficere, nulloque ipsi de-
trimento affici usu et consue-
tudine maxime possint, tum
ictus vitare, et hostem ferire
in primis sciunt: quippe qui
et armis expeditissime possunt
uti, et hujusmodi armis in-
structi sunt, quæ ad damnum
hosti inferendum, et a se pro-
pulsandum, maxime valent.
Quocirca sic, ut cum inermi-
bus armati, et ut athletæ cum
luctandi imperitis, decertant:
namque etiam in talibus cer-
taminibus non fortissimus

ἐχ' οἱ ἀνδρείοτατοι μαχιμώτατοί εἰσιν, ἀλλ' οἱ μάλιστα ἰσχύ-
οντες, καὶ τὰ σώματα ἄριστα ἔχοντες. Οἱ στρατιῶται δὲ δειλοὶ
γίνονται, ὅταν ὑπερτένῃ ὁ κίνδυνος, καὶ λείπωνται τοῖς πλή-
θεσι καὶ ταῖς παρασκευαῖς· πρῶτοι γὰρ Φεύγουσι· τὰ δὲ
πολιτικά μενόντα ἀποθνήσκουσι· ὅπερ καὶ πρὸ τῶ ^sΕρμαῖα συν-
έβη· τοῖς μὲν γὰρ αἰχρὸν τὸ Φεύγειν, καὶ ὁ θάνατος τῆς τοι-
αύτης σωτηρίας αἰρετώτερος· οἱ δὲ καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐκινδύνευον,
ὡς κρείττους ὄντες· γνόντες δὲ Φεύγουσι, τὸν θάνατον μᾶλλον
τῶ αἰχρῶ φοβέμενοι. Ὁ δὲ ἀνδρεῖος οὐ τοιοῦτος. Καὶ τὸν
θυμὸν δὲ ἐπὶ τὴν ἀνδρίαν ἐπιφέρει· ἀνδρεῖοι γὰρ εἶναι δο-
κεῖσι καὶ οἱ διὰ θυμὸν, ὥς περ τὰ θηρία ἐπὶ τὰς τρώσαντας,
Φερόμενοι· ὅτι καὶ οἱ ἀνδρεῖοι θυμοειδῆς· ἰτητικώτατον γὰρ
ὁ θυμὸς πρὸς τὰς κινδύνους· ὅθεν καὶ Ὁμηρος·

^x—θένος ἐμβαλε θυμῷ· καὶ,

^s Τῶ ἐν Κορώνῃ τῆς Βοιωτίας, quæ scribuntur post Ἑρμαῖα in N C. Ven. 1. 2. et
Bas. proculdubio sunt glossæ. Arce Coroneæ, urbis in Bœotia, per prodicionem ab
Onomarcho occupata, Coronei, una cum auxiliariis ad eos a Bœotum ducibus
missis, in Hermæo, campestri urbis loco, cum hostibus confligit: auxilarii sta-
tim ab initio pugnae, cognita Charonis ducis sui morte, terga vertunt: cives vero
constanter ad extremum pugnarunt, et omnes interfecti fuerunt. Vide Eustrat.
et Diodor. Sicul. lib. xvi. ^t Ἀνα. εὐρεῖται El. et C C C. in marg. ^u Γε. ὁμη-
ρικώτατον, et κινητ. ὁπάτον, mendoſe: ἰτητικώτατον apud Eustrat. Sed vulgata le-
ctio est magis Attica. Casaub. ^x Iliad. τ'. ver. 529.

quisque pugnacissimus est, sed
qui plurimum viribus valet,
corporeque est præstantissi-
mo. At vero milites tum i-
gnavi fiunt, cum et periculum
majus est, quam ut possint
obstare, et copiis atque ap-
paratu sunt inferiores: primi
enim terga vertunt; civiles
autem copiae pugnantes occi-
dunt: id quod in Hermæo
contigit: nam et fuga civibus
turpis, et mors tali salute op-
tabilior erat: illi vero initio
pugnae sese periculis offere-
bant, proinde ac si meliores
essent; at, cognito periculo,

salutem fuga petierunt, mor-
tem pejus turpitudine perti-
mescentes. Talis autem vir
fortis esse non solet. Porro
autem iram quoque fortitudi-
ni ascribunt; fortes enim vi-
dentur esse etiam ii, qui ira
concitati tanquam belluæ in
eos irruunt, qui vulnerarunt:
quoniam fortes sunt etiam i-
racundi; maximum enim ad
pericula adetunda calcar ira
admovet: ex quo et Home-
rus:

—vires addidit ira:

et illud,

^γ — μένος καὶ θυμὸν ἔγειρε· καὶ,

^δ Δριμὺ δ' ἀνὰ ῥίνας μένος· — καὶ,

^ε — ἔρρεν αἷμα·

πάντα γὰρ τὰ τοιαῦτα εἴκει σημαίνειν τὴν τῷ θυμῷ ἔγερσιν, καὶ ὁρμήν. Οἱ μὲν ἔν ἀνδρείοι διὰ τὸ καλὸν πράττεισιν· ὁ δὲ θυμὸς συνεργεῖ αὐτοῖς· τὰ θηρία δὲ διὰ λύπην· διὰ γὰρ τὸ πληγῆναι ἢ φοβεῖσθαι· ἐπεὶ αὖν γε ἔν ὕλῃ ἢ ἐν ἔλει ἦ, οὐ προσέρχονται. Οὐ δὲ εἰν ἀνδρεία, ὅπ' ἀλγηδόνος καὶ θυμῷ ἐξελαυνόμενα πρὸς τὸν κίνδυνον ὁρμᾶν, ἔθεν τῶν δεινῶν προσορῶντα· ἐπεὶ ἔτω γε καὶ οἱ ὄνοι ἀνδρείοι αὖν εἴεν πεινῶντες· τυπτόμενοι γὰρ ἐκ ἀφίστανται τῆς νομῆς· καὶ οἱ μοιχοὶ δὲ καὶ διὰ τὴν ἐπιθυμίαν τολμηρὰ πολλὰ δρῶσιν. ^δ Οὐ δὲ εἰν ἀνδρεία, τὰ δὲ ἀλγηδόνος ἢ θυμῷ ἐξελαυνόμενα πρὸς τὸν κίνδυνον. ^ε Φυσικωτάτῃ δὲ εἴκειν ἢ διὰ τὸν θυμὸν εἶναι, καὶ

^γ Iliad. ε'. ver. 510.

^δ Τῷ δ' ὁρίετο θυμὸς, ἀνὰ ῥίνας δὲ οἱ ἦδη Δριμὺ μένος προέκυψε.—

Odyss. ω'. ver. 317.

Hæc dicuntur de Ulyssæ commiseratione commoto, et ab Aristotele ad iram accommodantur: nisi fortasse ἀνημονικὴν ἀμείσθησιν sit. ^α Hæc occurrunt nec in Iliad. nec in Odyss. Vide Zuïng. et Gallutium. ^β Vel ὕλη, vel ἔλει delendum esse censet Viet. utrumque vero in Andr. et omnibus codd. nostris occurrunt. ^γ Οὐ δὲ εἰν ἀνδρεία διὰ τὸ ἀλγ. Ven. 1. 2. et Bas. cujus in marg. scrib. ὅπ' ἀλγ. Cum his facit Vet. Interp. nisi quod ἔρρεν omittit. οὐ δὲ εἰν ἀνδρεία τὸ διὰ ἀλγ. καὶ θυμῷ ἐξελαυνόμενον Gruch. οὐ δὲ εἰν ἀνδρεία τῷ δὲ ἀλγ. vel διὰ τὸ ὅπ' ἀλγ. Lamb. οὐ δὲ εἰν ἀνδρεία διὰ τὸ ὅπ' ἀλγ. C C C. et N C. qui etiam legit ἐξελαυνόμενον. ^δ Vide Iliad. λ'. ver. 557. ^ε Ita Casaub. vulgo οὐ δὲ εἰν. ^ζ ἢ δὲ φυσικωτάτῃ

—bilem concivit et iram:

et,

Acris per nares subit furor:

et,

—toto fervebat corpore sanguis:

hæc enim omnia celeritatem, atque impetum animi concitati significare videntur. Fortes igitur honesti causa res omnes gerunt, eosque ira adjuvat: bestię autem dolore affectę: nam vel quod ictę fuerunt, vel quod metuunt; nam si sint in silva, aut palude, neminem aggrediuntur.

Non igitur eo fortitudo dicenda est, quod dolore et ira incitata periculum adeant, nihil eorum, quę gravia et periculosa sunt, providentes: nam isto quidem modo asinos fortes dicere licebit, cum esuriunt: quoniam ne verberibus quidem a pastu demoveantur: et adulteri cupiditate inflammati multa faciunt audacius. Non igitur fortia sunt ea, quę dolore vel ira elata sese in discrimen offerunt. Videtur autem ea fortitudo maxi-

προσλαβῆσα προαίρεσιν, καὶ τὸ οὗ ἕνεκα, ἀνδρεία εἶναι. Καὶ οἱ ἄνθρωποι δὲ ὀργιζόμενοι μὲν ἀλγῶσι, τιμωρούμενοι δὲ ἡδονταί· οἱ δὲ διὰ ταῦτα, μάχιμοι μὲν, ἔκ ἀνδρείοι δὲ· οὐ γὰρ διὰ τὸ καλὸν, ἔδλ' ὡς ὁ λόγος, ἀλλὰ διὰ τὸ πάθος· ἡ παραπλήσιον δὲ ἔχασί τι. Οὐδὲ δὲ οἱ εὐέλπιδες ὄντες, ἀνδρείοι· διὰ γὰρ τὸ πολλάκις καὶ πολλὰς νενικηκέναι, θάρρῃσιν ἐν ταῖς κινδύνοις· παρόμοιοι δὲ, ὅτι ἄμφω θάρραλέοι· ἀλλ' οἱ μὲν ἀνδρείοι διὰ τὰ προσηρημένα θάρραλέοι· οἱ δὲ διὰ τὸ οἶεσθαι ^β κρείττους εἶναι, καὶ μηδὲν ἀντιπαθεῖν. Τοῖτον δὲ ποιεῖσι καὶ οἱ μεθυσκόμενοι· εὐέλπιδες γὰρ γίνονται· ὅταν δὲ αὐτοῖς μὴ συμῇ τοιαῦτα, φεύγασιν· ἀνδρείς δὲ ἦν τὰ φοβερά ἀνθρώπων ὄντα καὶ φαινόμενα ὑπομένειν, ὅτι καλόν· καὶ αἰσχρὸν, τὸ μή. Διὸ καὶ ^γ ἀνδρειότερος δοκεῖ εἶναι, τὸ ἐν τοῖς αἰφνιδίοις φόβοις ἄφοδον καὶ ἀτάραχον εἶναι, ἢ ἐν τοῖς προ-

^α ἢ ἡ κυρίως ἀνδρεία ἐκείνη ἐστίν, ὅταν κινούμεθα μὲν διὰ τὸ καλόν, μετὰ προαίρεσιν δὲ, καὶ ἕνεκα τοῦ ἀγαθοῦ. Andr. ^β Παραπλήσιον δ' ἔχασί τι οἱ κατ' εὐελπίαν. ὅτε δὲ οἱ εὐέλπ. N C. Ven. 1. 2. et Bas. ^γ Γρ. δέ. ^δ Γρ. κρατίτερος. ^ε Μὴ φαινόμενα El. C C C. et Vet. Interp. ^ζ Γρ. ἀνδρειότερον.

me naturalis esse, quam ira excitavit, et si consilium, idque ejus causa res fit, assumplerit, vere fortitudo poterit appellari. Præterea homines cum irascuntur, dolore, cum injuriam acceptam ulciscuntur, voluptate afficiuntur: at qui his causis impulsus periculum adeunt, pugnares illi quidem, sed non fortes appellandi sunt: non enim propter honestum, neque ita, ut ratio monet, id faciunt, sed perturbatione concitati: verum simile quiddam habent. Sed nec ii, qui bona spe freti sunt, fortes sunt habendi: nam propterea quod et sæpius, et multos vicerunt, in periculis fidunt: eo

autem sunt similes, quod utrique fiducia præditi sunt: veruntamen fortes propter eas causas, quas diximus, fidunt; hi quia animum induxerunt se viribus esse omnium præstantissimos, nihilque incommodi vicissim accepturos. Ac tale quiddam faciunt etiam ii qui ebrii facti sunt: nam bona spe eriguntur: cum vero alia, quam speraverunt, eis evenierint, disflugiunt: erat autem viri fortis, quæ formidolosa homini et sunt et videntur, ea ob eam causam perferre, quia et perferre honestum sit, et non perferre turpe. Itaque viri fortioris esse videtur, in repentinis terroribus sese imperterritum, mini-

δήλοις· ἀπὸ ἕξεως γὰρ μᾶλλον, ἢ καὶ ὅτι ἥτιον ἐκ παρασκευῆς· τὰ προφανῆ μὲν γὰρ, καὶ ἐκ λογισμῶ καὶ λόγῳ τις προ-
έλοιτο· τὰ δὲ ἑξαίφνης, κατὰ τὴν ἔξιν. Ἀνδρεῖοι δὲ φαίνον-
ται καὶ οἱ ἀγνοῶντες, καὶ εἰσιν οὐ πόρρω τῶν εὐελπίδων·
χείρας δὲ ὅσω ἄξιωμα ἔδεν ἔχουσιν· ἐκείνοι δὲ· διὸ καὶ μὲν-
εῖσι τινα χρόνον· οἱ δὲ ἠπατημένοι, εἰς γινώσκιν ὅτι ἕτερον, ἢ
ὑποπλεύσασιν, φεύγασιν· ὅπερ οἱ ἰ^α Ἀργεῖοι ἔπαθον περιπε-
σόντες τοῖς Λάκωσιν, ὡς Σικυωνίοις. Οἱ τε δὲ ἀνδρεῖοι εἰ-
ρηνται ποιοῖσι τινες, καὶ οἱ δοκῶντες ἀνδρεῖοι.

ΚΕΦ. Θ'.

ΠΕΡΙ θάρρη δὲ καὶ φόβου ἡ ἀνδρία ἔσα, ἔχ ὁμοίως περὶ
ἄμφω ἐστίν, ἀλλὰ μᾶλλον περὶ τὰ φοβερὰ· ὁ γὰρ ἐν τῷ
τοῖς ἀτάραχος, καὶ περὶ ταῦθ' ὡς δεῖ ἔχων, ἀνδρεῖος μᾶλλον,
ἢ ὁ περὶ τὰ θάρραλέα. Τῷ δὲ τὰ λυπηρὰ ὑπομένειν, ὡς

¹ Ἄξιωμα hoc in loco præconceptam mali evincendi opinionem, vel voluntatem in-
ternam verti vult Zuing. Huic favet Eustrat. ἔδεν ἄξιωμα ἔχουσιν, οὐ γὰρ εἰδότες
ὑπεροῶσι. Vide Zuing. ² Vide Xenoph. lib. iv. Ἑλληνικῶν.

meque perturbatum præbere,
quam in provisis: vel quia
hæc animi constantia magis
ab animi habitu proficiscitur;
vel etiam quia minus præpa-
rationis habet: nam quæ mul-
to ante prospecta sunt, in iis
quavis animi agitatione et ra-
tione consilium ceperit; at
in repentinis, habitu. Fortes
porro videntur ii quoque, qui
periculum ignorant: nec lon-
ge absunt ab iis, qui bona spe
ad audendum provehuntur;
hoc quidem certe sunt deter-
iores, quod nihil splendoris,
nihilque dignitatis in his elu-
cet; in illis vero plurimum:
itaque illi aliquantulum tem-
poris permanent in incepto:
hi autem decepti et in erro-

reni inducti, statim ut aliud
esse, quam putaverint, cognov-
erunt, fugiunt: quod Argi-
vis accidit, qui in Lacedæ-
monios pro Sicyoniis incide-
runt. Ac vere fortes quidem,
et ii, qui similitudinem for-
tium gerunt, quales sint, di-
ximus.

CAP. IX.

SED cum in fiducia, metu-
que versetur fortitudo, non
tamen peræque in utroque,
sed in rebus formidolosis ma-
gis cernitur: nam qui in his
omni animi motu ac pertur-
batione vacat, quique in eis
ita affectus est animo, ut de-
bet, is fortior eo est, qui in
iis rebus, quæ fiduciam affe-
runt, constantiam retinet. Ex

εἴρηται, ἀνδρεῖοι λέγονται· διὸ καὶ ἐπὶ λυπὸν ἡ ἀνδρία, καὶ δι-
καίως ἐπαινεῖται· χαλεπώτερον γὰρ τὰ λυπηρὰ ὑπομένειν,
ἢ τῶν ἡδέων ἀπέχεσθαι. Οὐ μὲν ἀλλὰ δόξειεν ἂν εἶναι τὸ
κατὰ τὴν ἀνδρίαν τέλος ἡδὺ· ὑπὸ τῶν ἰ^α κύκλῳ δὲ ἀφανίζε-
σθαι· οἷον καὶ ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσι γίνεται· τοῖς γὰρ πύ-
κταις τὸ μὲν τέλος ἡδὺ, αὐτὸ ἕνεκα, ὁ σέφανος καὶ αἱ τιμαί·
τὸ δὲ τύπτεσθαι ἀλγεινόν, εἰ περ ὁ σάρκινος, καὶ λυπηρὸν, καὶ
πᾶς ὁ πόνος· διὰ δὲ τὸ πολλὰ ταῦτ' εἶναι, μικρὸν ὂν τὸ οὐ
ἕνεκα, ἔδεν ἡδὺ φαίνεται ἔχειν. ² Εἰ δὲ τοιούτων ἐστὶ καὶ τὸ
περὶ τὴν ἀνδρίαν, ὁ μὲν θάνατος καὶ τὰ τραύματα λυπηρὰ
τῷ ἀνδρείῳ καὶ ἄκοντι ἔσται· ³ ὑπομένει δὲ αὐτὰ, ὅτι καλόν,
ἢ ὅτι αἰσχρὸν, τὸ μή. Καὶ ὅσω ἂν μᾶλλον τὴν ἀρετὴν ἔχη
πᾶσαν, καὶ εὐδαιμονέστερος ἦ, μᾶλλον ἐπὶ τῷ θανάτῳ ἰ^α λυ-
πήσεται· τῷ τοιούτῳ γὰρ μάλιστα ζῆν ἄξιον, καὶ ἔτος μεγίστων
ἀγαθῶν ἀποστερεῖται εἰδώς· λυπηρὸν δὲ τῷτ' ἀλλ' ἔδεν

¹ Ab iis scilicet, quæ ad finem tendunt. ² Γρ. σάρκινος. ³ Εἰ δὲ δὴ Εἰ. et
C C C. ⁴ Ita Mur. et Argyr. vulgo ὑπομένει. ⁵ Λυπηρὸν εἶναι Aurel. λυπη-
ῖται N C. et quidam cod. apud Viët.

eo igitur fortes appellantur,
ut supra a nobis dictum est,
quod res molestas atque aspe-
ras fortiter ferant. Itaque et-
iam doloris et molestiæ plena
res est fortitudo, eaque jure
laudatur: difficilius enim est
res molestas toleranter pati,
quam sese a jucundis abstinere.
Verum tamen fortitudi-
nis finis possit videri jucun-
dus, sed ab iis rebus, quæ cir-
cumstant, obscurari ac pene
deleri: cujusmodi quiddam in
ludis gymniciis accidit; pu-
gilibus enim finis ipse, cujus
causa decertant, jucundus est,
ut corona, et honores: at
plagæ et verbera, omnis de-
nique labor, cum ex carne

constent, dolore, molestiaque
eos afficit: quoniam autem
ea, quæ circumstant molestia,
multa sunt, finis, qui tenuis
et exiguus est, nihil jucundi-
tatis in se inclusum habere
videtur. Quod si talis quo-
que est fortitudinis ratio, et
natura; mors et vulnera for-
ti viro molestiam etiam invi-
to sunt allatura: ea tamen om-
nia subibit ac perferet, quia
et perferre honestum, et non
perferre turpe est. Atque i-
dem quo virtutibus omnibus
instructior fuerit, et quo bea-
tior, eo molestius mortem fe-
ret: nam cum vir talis vita
sit dignissimus, tum sciens ac
prudens maximis bonis spo-

ἥτιον ἀνδρείος· ἴσως δὲ καὶ μᾶλλον, ὅτι τὸ ἐν τῷ πολέμῳ καλὸν αὐτ' ἐκείνων αἰρεῖται. Ὅυδὲ δὴ ἐν ἀπάσαις ταῖς ἀρεταῖς τὸ ἡδέως ἐνεργεῖν ὑπάρχει, πλὴν ἐφ' ὅσον τῷ τέλει ἐφάπτεται. Στρατιώτας δὲ ἐδὲν ἴσως καλύει, μὴ τὰς τοιαύτας, κρατίστες εἶναι, ἀλλὰ τὰς ἥτιον μὲν ἀνδρείας, ἄλλο δὲ ἀγαθὸν μηδὲν ἔχοντας· ἔτοιμοι γὰρ οὗτοι πρὸς τὰς κινδύνους, καὶ τὸν βίον πρὸς μικρὰ κέρδη καταλλάττονται. Περὶ μὲν ἔν ἀνδρίας, ἐπὶ τοσούτων εἰρήδω· τί δὲ ἐστίν, οὐ χαλεπὸν τύπῳ γε περιλαβεῖν ἐκ τῶν εἰρημένων.

ΚΕΦ. ι'.

ΜΕΤΑ δὲ ταύτην, περὶ σωφροσύνης λέγωμεν· δεῖξαι γὰρ τῶν ἀλόγων μερῶν αὐτὰ εἶναι αἱ ἀρεταί. Ὅτι μὲν ἔν μεσότης ἐστὶ περὶ ἡδονᾶς ἢ σωφροσύνης, εἴρηται ἡμῖν· ἥτιον γὰρ καὶ ἔχ ὁμοίως ἐστὶ περὶ τὰς λύπας· ἔν τέτοις δὲ καὶ ἡ

⁸ Οὐ δὲ ἐν nostris MSS. ἐπεὶ καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἀλλοδαφαῖς ἀρεταῖς ἡδοναῖ ἐνέργεια μετ' ἡδονῆς ἐστὶ καθ' ἑαυτήν· ἀλλὰ μόνον διότι πρὸς τὸ τέλος ἀγαθὸν αἰρεῖται, ἡδονα δὲ καὶ τῶν ἐνέργειαν. Andr. ¹ Ἐτοιμότεροι γὰρ οὗτοι πρὸς τὰς κινδύνους, καὶ τὸν βίον μικρὰν ἐνέκα κερδῶν προδίδουσιν· οἱ γὰρ κυρίως ἀνδρείοι, φρόνιμοι ὄντες καὶ τὰ ἄλλα σπουδαῖοι, χεῖρας μὲν τῷ βίῳ ἑαυτῶν ἀγαθὰ ὄντι, προοίονται δὲ αὐτὸν οὐ πᾶν ἡδέως. Andr. ² Magn. Moral. lib. i. cap. 22. et Eud. lib. iii. cap. 2. ³ Ἐν τοῖς αὐτοῖς C C C. et El. ejus ad oram γρ. ἐν τέτοις.

liatur: at hoc molestum: nihilominus tamen fese virum fortem praestat; atque eo fortasse magis, quod illis omnibus id, quod in bello honestum est, anteponit. Non igitur hoc in omnibus virtutibus inest, ut earum muneribus liceat jucunde perfungi, nisi quoad finem attingunt. Nihil autem prohibet fortasse, minus praestantes esse milites eos qui vere fortes sunt, iis qui et minus fortes sunt, et nihil aliud boni habent: hi enim ad pericula subeunda parati sunt, vitamque cum parvo quaestu paciscuntur et

commutant. Ac de fortitudine quidem haecenus: quid sit autem, non est difficile ex iis, quae dicta sunt, rudi quadam forma descripta atque adumbrata cognoscere.

CAP. X.

SEQUITUR jam, ut de temperantia disseramus: haec namque virtutes earum animi partium videntur esse, quae sunt rationis expertes. Temperantiam igitur mediocritatem esse, quae versatur in voluptatibus, jam a nobis dictum est: minus enim, nec eodem modo in doloribus versatur: in his autem intempe-

ἀκολασία φαίνεται. Περὶ ποίας οὖν τῶν ἡδονῶν, νῦν ἀφορίσασμεν. Δηρῶδωσαν δὲ αἱ ψυχικαὶ καὶ αἱ σωματικαί· αἶον φιλοτιμία, φιλομάθεια· ἐκάτερος γὰρ τῶν χαίρει, οὗ φιλητικός ἐστίν, ἐδὲν πάχοντος τῷ σώματος, ἀλλὰ μᾶλλον τῆς διανοίας· οἱ δὲ περὶ τὰς τοιαύτας ἡδονὰς, ἔτε σώφρονες, ἔτε ἀκόλαστοι λέγονται. Ὅμοίως δὲ ἐδὲ οἱ περὶ τὰς ἄλλας, ὅσαι μὴ σωματικαὶ εἰσι· τὰς γὰρ φιλομύθους, καὶ διηγητικὰς, καὶ περὶ τῶν τυχόντων κατατρίβοντας τὰς ἡμέρας, ἀδολέχους, ἀκολάστους δὲ οὐ λέγομεν· ἐδὲ τὰς λυπημένους ἐπὶ χρήμασιν, ἢ φίλοις. Περὶ δὲ τὰς σωματικὰς εἴη ἂν ἡ σωφροσύνη· οὐ πάσας δὲ οὐδὲ ταύτας· οἱ γὰρ χαίροντες ταῖς διὰ τῆς ὀφείας, οἷον χρώμασι, καὶ αἰσθήμασι, καὶ γραφαῖς, ἔτε σώφρονες, ἔτε ἀκόλαστοι λέγονται· καίτοι δόξα ἐστὶν αὐτοῖς εἶναι, καὶ ὡς δεῖ χαίρειν καὶ τέτοις, καὶ καθ' ὑπερβολὴν καὶ ἑλλειψιν. Ὅμοίως δὲ καὶ ἐν ταῖς περὶ τὴν ἀσκήν· τὰς γὰρ ὑπερβέβλη-

^x Δημηματικὰς Ven. 1. 2. Baf. et Cam. ^y Ταύτων pro τυχόντων El. ¹ Vide Aristot. lib. ii. de Anima. ² Γρ. χρώματι, καὶ σχήματι. ³ Kai deest N C.

rantia quoque vertitur. Nunc igitur quibus in voluptatibus versetur, facta earum distinctione, explicemus. Ac primum constituatur haec voluptatum partitio, ut aliae sint animi, aliae corporis: ut honoris cupiditas, et discendi studium: uterque enim horum eo delectatur, cujus amore et studio tenetur, cum corpus nihil afficiatur, sed mens potius: qui autem hujusmodi voluptatibus dediti sunt, nec temperantes, nec intemperantes nominantur. Itemque neque ii, qui in aliis occupati sunt, quae ad corpus non pertinent: nam qui fabellarum cupiditate, studioque rerum narrandarum du-

cuntur, et qui in rebus, quas casus obtulerit, totos dies conterunt, eos loquaces, nugaces, et non intemperantes dicere solemus: ne eos quidem, qui ex pecuniarum jactura, vel amicorum obitu, majorem dolorem capiunt. In corporis autem voluptatibus temperantia vertatur necesse est: sed ne in his quidem omnibus: nam qui delectantur iis rebus, quae aspectu sentiuntur, ut coloribus, figuris, pictura, nec temperantes appellantur, nec intemperantes: atqui fieri posse videtur, ut etiam his rebus et ita ut oportet, et supra atque infra modum delectemur. Idemque de iis, quae ad auditum pertinent, senti-

μένως χαίρουσας μέλεσιν ἢ ὑποκρίσει, ἔδεις ἀκολάστως λέγει, ἔδδ' τὰς ὡς δαί, σάφρονας· ἔδδ' τὰς περὶ τὴν ὁσμὴν, πλὴν καλὰ συμβεβηκός· τὰς γὰρ χαίροντας μύλων, ἢ ῥόδων, ἢ θυμιαμάτων ὁσμαῖς, οὐ λέγομεν ἀκολάστως· ἀλλὰ μᾶλλον τὰς μύρων καὶ ὀψων· χαίρουσι γὰρ τέτοις οἱ ἀκόλαστοι, ὅτι διὰ τέτων ἀνάμνησις γίνεται αὐτοῖς τῶν ἐπιθυμητῶν. Ἰδοὶ δὲ ἂν τις καὶ τὰς ἄλλας, ὅταν πεινῶσι, χαίροντας ταῖς τῶν βρωμάτων ὁσμαῖς· τὸ δὲ τοιούτοις χαίρειν, ἀκολάστως· τέτω γὰρ ἐπιθυμητὰ ταῦτα. Οὐκ ἔστι δὲ ἔδδ' τοῖς ἄλλοις ζώοις κατὰ ταύτας τὰς αἰσθήσεις ἡδονή, πλὴν κατὰ συμβεβηκός· ἔδδ' γὰρ ταῖς ὁσμαῖς τῶν λαγωῶν αἱ κύνες χαίρουσιν, ἀλλὰ τῇ βρώσει· τὴν δὲ αἰσθῆσιν ἡ ὁσμὴ ἐποίησεν. Οὐδὲ ὁ λέων τῇ φωνῇ τῆ βοῆς, ἀλλὰ τῇ ἐδωδῇ· ὅτι δὲ ἐγγύς ἐστι, διὰ τὴ φωνῆς ἡδύετο, καὶ χαίρειν δὴ ταύτῃ φαίνεται· ὁμοίως δὲ οὐδὲ ἰδῶν ἢ εὐρύων ἑλαφον, ἢ ἄγριον αἶγα, ἀλλ' ὅτι βορὰν ἔχει.

^b Ἐπιθυμῶν N C. Ven. 1. 2. et Baf. ἐπιθυμημάτων CCC. ad oram vero γρ. ἐπιθυμῶν. ^c Τέτων γὰρ ἐπιθυμητά CCC. Ven. 1. 2. et Baf. ^d Οὐδὲ ἐν τοῖς Vet. Interp. et CCC. cujus inter lineas γρ. ἔδδ' τοῖς. ^e Vide Iliad. γ. ver. 24.

endum: neque enim quicquam eos, qui supra modum cantilenis, vel histrionum gestu lætantur, intemperantes, aut eos, qui intra modum, temperantes appellat: nec eos, qui iis rebus, quæ sub odoratum cadunt, delectantur, nisi ex eventu: non enim eos, qui malorum, aut rosarum, aut suffimentorum capiuntur odoribus, intemperantes dicimus; sed eos potius qui unguentorum, et obsoniorum: his enim gaudent intemperantes, propterea quod eis hæc ipsa earum rerum, quas concupiscere solent, memoriam refricant. Cernere autem licet etiam alios, cum

esuriunt, ex ciborum odore capere voluptatem: talibus autem rebus delectari, hominis est intemperantis; nam intemperans hæc concupiscere solet. Jam vero his ipsis sensibus ne cætera quidem animalia percipiunt voluptatem, nisi ex eventu: nam neque leporum odore delectantur canes, sed cibo: sensum porro odor commovit, atque excitavit. Neque leo bovis voce, sed esca; ex voce autem eum propinquum esse sensit, quo fit ut hac delectari videatur: similiter autem, nec cervo viso, capreave reperta lætatur; sed quia se natum esse videt, quod edat.

Περὶ τὰς τοιαύτας δὴ ἡδονὰς ἢ σωφροσύνη, καὶ ἡ ἀκολασία ἐστίν, ὧν καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα κοινωνοῦν· ὅθεν ἀνδραποδώδεις καὶ θηριώδεις φαίνονται· αὐτὰ δὲ εἰσὶν ἀφῆ καὶ γεῦσις. Φαίνονται δὴ καὶ τῇ γεύσει ἐπὶ μικρὸν, ἢ ἔδδ' ἐν χρησθῇ· τῆς γὰρ γεύσεώς ἐστιν ἡ κρίσις τῶν χυλῶν· ὅπερ ποιῶσιν οἱ τὰς οἴνας δοκιμάζοντες, καὶ τὰ ὄψα ἀρτύοντες· οὐ πάνυ δὲ χαίρουσι τέτοις, ἢ ἔχ, οἷγε ἀκόλαστοι, ἀλλὰ τῇ ἀπολαύσει, ἢ γίνεται πᾶσα δι' ἀφῆς καὶ ἐν σιτίοις, καὶ ἐν ποτοῖς, καὶ ἐν τοῖς ἀφροδισίοις λεγομένοις. Διὸ καὶ ἡῦξάτο τις Φιλόξενος ὁ Ἐρύζιος, ὁφοβάγος ὧν, τὸν φάρυγγα αὐτῷ μακρότερον γεράνῃ γενέσθαι, ὡς ἡδόμενος τῇ ἀφῇ, κοινοτάτῃ δὴ τῇ αἰσθήσει, καὶ ἢ ἡ ἀκολασία· καὶ δόξειεν ἂν δικαίως ἐπονείδιστος εἶναι, ὅτι

^e Χυλῶν CCC. ad oram, et Camer. ^f Ἐρύζιος quidam legunt sine articulo, ut sit nom. casus. Sed legendum esse cum articulo, ut sit gen. casus, patet ex Eud. lib. iii. cap. 2. et Athenæi lib. i. cap. 6. ubi idem Philoxeni votum memoratur, et ille appellatur ὁ Ἐρύζιος. Idem vero et ἰος esse communes terminus. ejusmodi nomen satis notum est. Hæc propria nomina glossam esse judicant Lamb. et Vist. Cum vero in optimis codd. occurrant, et ex locis jam citatis appareat de Philoxeno hic verba fieri, ea retinimus. ^g Τὸν φάρυγγα videtur potuisse pro τῷ οἰσφάγῳ: nam φάρυγξ est proprie canalis ille a faucibus ad pulmones perti-nens, per quem spiritum ducimus et emittimus, quem medici τραχιάν ἀσπρίαν vocant, Latini gutturem aut guttur, idque manifesto docet Aristot. in libb. De Partibus Animal. Mur. ^h τῇ ἀφῇ ἢ ἐν ἀφῇ κοινοτάτῃ δὴ τῶν αἰσθ. Ven. 1. 2. et Baf.

Vertuntur igitur temperantia et intemperantia in hujusmodi voluptatibus omnibus, quæ nobis sunt etiam cum reliquis animantibus communes: ex quo serviles eas et belluinas esse judicare licet: hæc autem sunt tactus et gustatus voluptates. Ac videntur sane etiam gustatu parum admodum, aut prorsus nihil intemperantes uti: de saporibus enim proprie, suoque jure gustatus judicat: quod faciunt ii, qui vina explorant, et obsonia condiunt: non admodum autem, aut nihil plane saporibus

delectantur intemperantes, sed ipsa perceptione alimenti, quam profecto totam tactus efficit, cum in esculentis et poculentis, tum in iis rebus, quæ Venereæ appellantur. Quapropter Philoxenus quidam, Eryxidis filius, cum esset obsoniorum gurgis, atque heluo, collum sibi gruis collo longius optavit, ut qui tactu maximam capiebat voluptatem: omnium igitur sensuum maxime communis est is sensus, in quo sita intemperantia est; meritoque ut turpis et flagitiosa, maledicti loco

ἔχῃ ἢ ἀνδραποὶ ἐσμεν ὑπάρχει, ἀλλ' ἢ ζῶα. Τὸ δὲ τοιέτοις χαίρειν καὶ μάλιστα ἀγαπᾶν, θηριώδες· καὶ γὰρ αἱ ἐλευθεριώταται τῶν διὰ τὴν ἀφῆς ἡδονῶν, ἀφῆρηται, ὅσον αἱ ἐν τοῖς γυμνασίοις διὰ τριψέως καὶ τῆς θερμασίας γινόμεναι· οὐ γὰρ περὶ πᾶν τὸ σῶμα ἢ τὸ ἀκόλαστο ἀφῆ, ἀλλὰ περὶ τινα μέρη.

ΚΕΦ. ΙΑ'.

Τῶν δὲ ἐπιθυμιῶν αἱ μὲν κοινὰ δεκῆσιν εἶναι, αἱ δὲ ἴδιοι καὶ ἐπιτετοί· οἷον ἡ μὲν τῆς τροφῆς, Φυσική· πᾶς γὰρ ἐπιθυμεῖ, ὅταν ἐνδεὴς ᾖ, ξηρᾶς ἢ ὑγρᾶς τροφῆς, ὅτε δὲ ἀμφοῖν· καὶ εὐνῆς, Φησὶν Ὀμηρος, ὁ νέος καὶ ἀκμάζων· τὸ δὲ τοιαῦδε, ἢ τοιαῦδε, ἐκ ἑπὶ πᾶς, ἔδῃ τῶν αὐτῶν. Διὸ φαίνεται αἱμέτερον εἶναι· οὐ μὲν ἀλλ' ἔχει γέ τι καὶ φυσικόν.

¹ Probl. Sect. xxxvii. 3. 5. 6. et 7. ² Respicit hic ad verba ista Thetidis ad Achillem, Iliad. α'. ver. 129.

—μεμνημένους ἑδὲ τι σίτου,

Οὐτ' εὐνῆς ;—

Ita Philosophus verbum tantum ex eo loco sumpsit, quo uno tanquam signo agnosci posse locum sententiamque putavit: nam quod adjunxit, ὁ νέος καὶ ἀκμάζων, his verbis mentem Poetae declaravit: valetque tanquam Aristoteles dixisset, omnem hominem, qui ejus ætatis esset, ac firmum vegetumque corpus haberet. *Vid.* Var. lect. lib. xviii. cap. 2.

objicienda videatur, propterea quia inest in nobis, non qua homines, sed qua animalia sumus. His igitur talibus delectari, eaque vehementius amare, belluarum est: nam exceptæ sane sunt omnium, quæ tactu percipiuntur, liberalissimæ voluptates, cujusmodi sunt eæ, quæ in gymnasis fricatione et calefactione gignuntur; non enim intemperantis hominis tactus per totum corpus pertinet, sed quibusdam partibus circumscribitur.

CAP. XI.

CUPIDITATUM autem aliæ communes esse videntur, aliæ propriæ et ascitæ: ut cibi cupiditas, naturalis est; omnes enim, cum indigent, alimentum vel siccum, vel humidum appetunt, aliquando utrumque: lectumque jugalem (ut ait Homerus) adolescens, et qui floret ætate: at hoc vel illud alimentum, non jam omnes, neque eadem omnes desiderant. Itaque hoc proprie nostrum videtur esse: veruntamen habet quiddam etiam a natura

ἑτέρα γὰρ ἑτέροις ἐστὶν ἡδέα, καὶ ἐνιά^κ τισιν ἡδὺ τῶν τυχόντων. Ἐν μὲν οὖν ταῖς Φυσικαῖς ἐπιθυμίαις ὀλίγοι ἀμαρτάνουσι· καὶ ἐφ' ἐν, ἐπὶ τὸ πλεῖον· τὸ γὰρ ἐοδίεν τὰ τυχόντα, ἢ πίνειν, ἕως ἂν ὑπερπλησθῇ, ὑπερβάλλειν ἐστὶ τὸ κατὰ φύσιν τῷ πληθύνει· ἀναπλήρωσις γὰρ τῆς ἐνδείας, ἢ Φυσικὴ ἐπιθυμία. Διὸ λέγονται ἔτοι γαστρίμαργοι, ὡς παρὰ τὸ θεῖον πληρῆντες αὐτήν· τριῆτοι δὲ γίνονται οἱ λίαν ἀνδραποδῶδεις. Περὶ δὲ τὰς ἰδίας τῶν ἡδονῶν, πολλοὶ καὶ πολλαχῶς ἀμαρτάνουσι· τῶν γὰρ Φιλοτοιχῶν λεγομένων, ἢ τῷ χαίρειν οἷς μὴ δεῖ, ἢ τῷ μᾶλλον, ἢ ὡς οἱ πολλοὶ, ἢ μὴ ὡς δεῖ, ἢ μὴ ὡς δεῖ· κατὰ πάντα δὲ οἱ ἀκόλαστοι ὑπερβάλλουσι· καὶ γὰρ χαίρουσιν ἐνίοις οἷς οὐ δεῖ· μισητὰ γάρ· ἢ εἴ τισι δεῖ χαίρειν τῶν τοιούτων, ὁ μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ ὡς οἱ πολλοὶ χαίρουσιν. Ἡ μὲν εὖν περὶ τὰς

^κ Πᾶσιν πρὸ τισιν Ven. 1. 2. et Baf. ¹ Ἡ πρὸ μᾶλλον, ἢ ὡς οἱ πολλοὶ: hæc ita accepisse videntur Andronicus et Eustratius, ut unum significent, hoc modo, aut quod magis, quam ut multitudo. ἢ ante ὡς omittit Argyr. Vide Lamb. ^μ Ἡ μὴ καὶ δεῖ defunt Vet. Interp. et Argyr. ^ν Γε. καὶ ἐπὶ τισιν. ^ο Πλεον καὶ προσήκει, καὶ ἔχῃ ὡς οἱ πολλοὶ. Andr. μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ ὡς οἱ πολλοὶ. CCC. μᾶλλον ἢ δεῖ ἢ καὶ δεῖ. alii legunt.

infatum; alii enim aliis delectantur, et quosdam ex iis quæ offeruntur quædam magis delectant. In naturalibus igitur cupiditatibus offendunt et labuntur pauci; atque in uno, nempe in eo, quod nimium est: nam esse, aut bibere quæ fors obtulerit, quoad plenior sis, quam naturæ necessitas postulat, nihil aliud est, quam modum naturæ convenientem copia superare; naturalis enim cupiditas est id, quod deest, explere velle. Itaque appellantur hi γαστρίμαργοι, id est, ventri usque ad insaniam indulgentes, tanquam eum præter modum implentes: ac tales quidem evadunt ii, qui servili admo-

dum ingenio præditi sunt. At vero in propriis voluptatibus complures et multis modis peccant: nam cum hujus aut illius rei amantes eo dicantur, vel quod iis rebus delectentur, quibus non oportet, vel quod nimium delectentur, vel quod ita ut vulgus, vel quod non ita ut oportet, vel quod non qua parte oportet: intemperantes omnibus in rebus modum superant; nam et quibus rebus non oportet, quæ scilicet odio dignæ sunt, delectantur; et, si maxime quibusdam talibus rebus delectari oporteat, magis tamen quam oportet, et ita ut multitudo, delectantur. Id ergo nimium, quod in voluptatibus

ἡδονὰς ὑπερβολή, ὅτι ἀκολασία, καὶ ψεκτὸν, δῆλον. Περὶ δὲ τὰς λύπας, ἔχ' ὥσπερ ἐπὶ τῆς ἀνδρίας, τῷ ὑπομένειν λέγεται σώφρων. ^ρ ἔδ' ἀκόλαστος, τῷ μὴ· ἀλλ' ὁ μὲν ἀκόλαστος, τῷ λυπεῖσθαι μᾶλλον ἢ δεῖ, ὅτι τῶν ἡδέων οὐ τυγχάνει· καὶ τὴν λύπην δὲ ποιεῖ αὐτῷ ἡ ἡδονή· ὁ δὲ σώφρων, τῷ μὴ λυπεῖσθαι τῇ ἀπασίᾳ, καὶ τῷ ἀπέχεσθαι τῆς ἡδέας. Ὁ μὲν ἔν' ἀκόλαστος ἐπιθυμεῖ τῶν ἡδέων πάντων, ἢ τῶν μάλιστα· καὶ ἄγεται ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας, ὥς ἐντὶ τῶν ἄλλων ταύτ' αἰρεῖσθαι· διὸ ^ι καὶ λυπεῖται, καὶ ἀποτυγχάνων, καὶ ἐπιθυμῶν· μετὰ λύπης γὰρ ἡ ἐπιθυμία· ἀτόπῳ δὲ ἔοικε τὸ δι' ἡδονὴν λυπεῖσθαι. Ἐλλείποντες δὲ περὶ τὰς ἡδονὰς, καὶ ἥτιον ἢ δεῖ χαίροντες, οὐ πάνυ γίνονται· οὐ γὰρ ἀνθρωπικὴ ἐστὶν ἡ τοιαύτη ἀναισθησία· καὶ γὰρ τὰ λοιπὰ ζῶα διακρίνει τὰ βράματα, καὶ τοῖς μὲν χαίρει, τοῖς δὲ οὐ. Εἰ δὲ τῷ μηδὲν ἐστὶν ἡδὺ, μηδὲ διαφέρει ἕτερον ἐτέρῳ, πόρρω ἂν εἴη τῷ ἀνθρώπῳ εἶναι·

ρ Γρ. ὁ δ' ἀκόλαστος.

ι Καὶ α quibusdam abest.

vertitur, esse intemperantiam, ob eamque causam esse vituperabile, perspicuum est. In doloribus autem non, ut vir fortis, sic temperans, eo quod dolores perferat; nec intemperans, eo quod non perferat, appellatur: sed eo intemperans dicitur, quod ægrius, quam debet, ferat, nullam se corporis percipere voluptatem; et vero ei dolorem affert voluptas: temperans autem dicitur cum ob id, quod se carere voluptatibus non moleste ferat, tum quod aspèrnetur et prætermittat id, quod jucundum est. Intemperans igitur omnia, quæ jucunda sunt, concupiscit, aut certe quæ jucundissima; atque a cupiditate trahitur, ut

hæc cæteris habeat potiora: quapropter dolore angitur, et cum voluptatibus potiri non potest, et cum eas concupiscit; semper enim cum dolore cupiditas conjuncta est: tametsi absurdum videatur, propter voluptatem dolore affici. Jam qui in expetendis voluptatibus modum deferant, minusque, quam oportet, iis delectantur, raro existunt: non est enim humanus hujusmodi stupor, omni pene sensu hominem spolians: nam cætera quoque animalia pabulum a pabulo discernunt, hisque delectantur, illis non item. Quod si cui nihil sit jucundum, nihilque inter hoc, et illud intersit, is profecto ab humanitate fuerit remotissimus: quo-

οὐ τέτευχε δὲ ὁ τοιῆτος ὀνόματος, διὰ τὸ μὴ πάνυ γίνεσθαι. Ὁ δὲ σώφρων μέσως περὶ ταύτ' ἔχει· ἔτε γὰρ ἡδεταί οἷς μάλιστα ὁ ἀκόλαστος, ἀλλὰ μᾶλλον δυσχεραίνει· ἔτε ὅλως οἷς μὴ δεῖ, ἔτε σφόδρα τοιῆτω ἔδενί· ἔτε ἀπόντων λυπεῖται· ἔδ' ἐπιθυμεῖ, ἢ μετρίως, ἔδ' μᾶλλον ἢ δεῖ, ^ς ἔδ' ὅτε μὴ δεῖ, ἔδ' ὅλως τῶν τοιῆτων ἔδενός. Ὅσα δὲ πρὸς ὑγίαιάν ἐστιν, ἢ πρὸς εὐεξίαν, ἡδέα ὄντα, τέτων ὀρέγεται μετρίως καὶ ὥς δεῖ· καὶ τῶν ἄλλων ἡδέων μὴ ἐμποδίων τέτοις ὄντων, ἢ παρὰ τὸ καλὸν, ἢ ὑπὲρ τὴν ἔσian· ὁ γὰρ ἔτως ἔχων μᾶλλον ἀγαπᾷ τὰς τοιαύτας ἡδονὰς ^τ ἀξίας· ὁ δὲ σώφρων οὐ τοιῆτος, ἀλλ' ὥς ὁ ὀρθὸς λόγος.

ΚΕΦ. ιβ'.

ΕΚΟΤΣΙΩ δὲ μᾶλλον ἔοικεν ἡ ἀκολασία τῆς δειλίας· ἡ μὲν γὰρ δι' ἡδονὴν, ἡ δὲ διὰ λύπην· ὦν τὸ μὲν αἰρετὸν,

^τ Τῶν τοιούτων ἔδενί C C C. ad oram. ^ς ὅδ' ἐν post % δεῖ legunt C C C. et El. alii vero ἔδενί: ut Baf. Ven. i. 2. N C. et C C C. inter lineas. ^τ ὀρέγεται C C C. et Vet. Interp.

niam igitur qui talis sit, non admodum reperitur, suo nomine non est appellatus. Temperans autem in his rebus mediocriter et moderate affectus est: nam neque iis delectatur, quibus maxime intemperans, sed offenditur potius: neque omnino quibus ex rebus capienda voluptas non est, ex iis capit voluptatem; neque ulla re tali vehementer delectatur: neque si eæ res absint, discruciat: neque eas concupiscit, aut certe moderate, neque magis quam debet, neque quo tempore non debet, neque omnino quicquam tale. Quæcunque autem ita jucunda

sunt, ut eadem ad bonam valetudinem, vel optimum corporis habitum pertineant, ea modice, et, ut debet, concupiscit: cæteraque jucunda, quæ his non sunt impedimento, aut quæ ab honesto non abhorrent, aut quibus res familiaris non exhauritur: nam qui ita animo affectus est, is vehementius, quam par sit, tales voluptates amplectitur: at temperans talis non est, sed rectæ rationi paret atque obtemperat.

CAP. XII.

VIDETUR autem intemperantia magis, quam timiditas, sponte ac voluntate suscipi: illa enim propter vo-

τὸ δὲ φευκτόν. Καὶ ἡ μὲν λύπη ἐξίτησι καὶ φθείρει τὴν τῆ ἔχοντος φύσιν· ἡ δὲ ἡδονὴ ἔδεν τοιᾶν ποιεῖ. Μᾶλλον ὅδ' ἐκέστιον· διὸ καὶ ἐπονιδιστότερον· καὶ γὰρ ἐθισθῆναι ῥᾶον πρὸς αὐτά· πολλὰ γὰρ ἐν τῷ βίῳ τὰ τοιαῦτα· καὶ οἱ ἐθισμοὶ ἀκίνδυνοι· ἐπὶ τῶν φοβερῶν δὲ ἀνάπαλιν. Δόξειέ τ' ἂν ἔχ ὁμοίως ἐκέστιον ἢ δειλία εἶναι τοῖς καθ' ἕκαστον· αὕτη μὲν γὰρ ἄλυπος· ταῦτα δὲ διὰ λύπην ἐξίτησιν, ὥστε καὶ τὰ ὅπλα ρίπτειν, καὶ τὰ ἄλλα ἀχρημονεῖν· διὸ καὶ δοκεῖ βίαια εἶναι. Τῷ δὲ ἀκολάστῳ ἀνάπαλιν· τὰ μὲν καθ' ἕκαστα ἐκέστιον· ἐπιθυμῶντι γὰρ καὶ ὀρεγομένῳ· τὸ δὲ ὅλον, ἥτιον· ἔδεις γὰρ ἐπιθυμῶν ἀκολάστος εἶναι. Τὸ δὲ ὄνομα τῆς ἀκολασίας καὶ ἐπὶ τὰς παιδικὰς ἀμαρτίας φέρομεν· ἔχουσι γὰρ τινα ὁμοιότητα· πότερον δὲ ἀπὸ ποτέρου καλεῖται, ἔδεν πρὸς τὰ νῦν διαφέρει. Δῆλον δ', ὅτι τὸ ὑστέρον ἀπὸ τῆς προτέρου· οὐ κακῶς δ' εἴκει

u Γρ. ζι.

x Φευκτόν pro ἐκέστιον legunt El. et CCC.

luptatem, hæc propter dolorem: quorum alterum optabile est, alterum fugiendum. Ac dolor quidem naturam ejus, qui angitur, de suo statu deturbat, et interimit: voluptas autem nihil tale facit. A voluntate igitur magis pendet: eaque propter probrosior ac flagitiosior est: nam et facilius est rerum jucundarum mediocritati servandæ assue fieri: multa enim hujusmodi in vita quotidiana occurrunt; et assuescendi exercitatio ac meditatio periculo vacat; in rebus autem formidolosis contra evenit. Sed aliter timiditas sponte contrahitur, aliter res singulares sponte nostra extimescimus: illa enim expers doloris est; hæc dolo-

ris magnitudine homines exterrant, et ne sint ipsi apud se, efficiunt, adeo ut arma abjiciant, aliaque suæ personæ indecora faciant: itaque videntur esse violentæ. Contra fit in intemperante: res enim singulares sponte ab eo suscipiuntur, nempe concupiscente, atque appetente: universum vero genus, minus: intemperans enim esse cupit nemo. Nomen autem intemperantiæ etiam ad errata puerilia transferimus; inest enim in his quædam similitudo: utrum autem ab utro sit appellatum, ad institutum nostrum nihil refert. Perspicuum illud quidem est, a priore posterius esse nominatum: nec male sane translatio vide-

μετενηνέχθαι· κεκολλάσθαι γὰρ δὲ τὸ τ' αἰσχροῦ ὀρεγόμενον, καὶ πολλὴν αὐξήσιν ἔχον· τοιᾶν δὲ μάλιστα ἡ ἐπιθυμία, καὶ ὁ πᾶσι· κατ' ἐπιθυμίαν γὰρ ζῶσι καὶ τὰ παιδιά, καὶ μάλιστα ἐν τέτοισι ἢ τῇ ἡδέος ὀρεξί. Εἰ δ' ἐν μὴ ἔσαι εὐπειθές καὶ ὑπὸ τὸ ἄρχον, ἐπὶ πολὺ ἤξει· ἅπλητος γὰρ ἡ τῇ ἡδέος ὀρεξίς, καὶ πανταχόθεν τῷ ἀνθρώτῳ· καὶ ἡ τῆς ἐπιθυμίας ἐνέργεια αὖξαι τὸ συγγένες, καὶ μὲν μεγάλα καὶ σφοδρὰ αἰσι, καὶ τὸν λογισμὸν ἐκκρέουσι. Διὸ δὲ μετρίως αὐτὰς εἶναι καὶ ὀλίγας, καὶ τῷ λόγῳ μηδὲν ἐναντιῶσθαι· τὸ δὲ τοιᾶν, εὐπειθές λέγομεν καὶ κεκολασμένον· ὥσπερ γὰρ τὸν παῖδα δὲ κατὰ τὸ πρόσταγμα τῆ παιδαγωγῆς ζῆν, ἔτω καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν κατὰ τὸν λόγον. Διὸ δὲ τῆ σώφρονος τὸ ἐπιθυμητικὸν συμφωνεῖν τῷ λόγῳ· σκοπὸς γὰρ ἀμφοῖν τὸ καλόν· καὶ ἐπιθυμῶν ὁ σώφρων ὦν δὲ, καὶ ὡς δὲ, καὶ ὅτε· ἔτω δὲ τάττει καὶ ὁ λόγος. Ταῦτ' ἐν ἡμῖν εἰρησώω περὶ σωφροσύνης.

y Διὲ pro γὰρ CCC. et El.

tur esse facta; id enim castigandum et coercendum est, quod turpia concupiscit, et quod impunitate amplificatur et propagatur: quales sunt maxime cupiditas, et puer: nam etiam pueri cupiditatem tanquam vitæ suæ sequuntur ducem, maximeque in his rerum jucundarum appetitio dominatur. Itaque si non parebit rationi, neque sub ejus erit imperio, serpet et manabit latius: nam cum sit inexplibilis rerum jucundarum appetitio, maximeque in stulto et amente: tum cupiditatis usus vires ejus, quod cognatum est, amplificat, adeo, ut si magnæ sint et vehementes cupiditates, mentem ac rationem de sua sede detrude-

re ac deturbare possint. Danda igitur opera est, ut mediocres sint et modicæ, neque quicquam rationi adversentur: atque hoc ipsum est, quod obediens et castigatum dicimus: ut enim puer e custodis et magistri præscriptione vivere; sic et vis hæc concupiscendi obtemperare rationi debet. Quocirca debet in viro temperante cum ratione concinere ea pars animi, quæ ad concupiscendum valet: utrique enim propositum honestum est: appetitque temperans, quæ oportet, omnia, et quemadmodum, et quo tempore oportet: quæ quidem est etiam rationis lex atque institutio. Ac de temperantia quidem hæcenus.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ
ΗΘΙΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΤΟ Δ'.

ARISTOTELIS
ETHICORUM NICOMACHEORUM

LIB. IV.

ΚΕΦ. α'.

ΛΕΓΩΜΕΝ δὲ ἐξῆς 'περὶ ἐλευθεριότητος· δοκεῖ δὲ εἶναι
περὶ χρήματα μεσότης· ἐπαινέται γὰρ ὁ ἐλευθέριος, οὐκ
ἐν ταῖς πολεμικοῖς, ἔσθ' ἐν οἷς ὁ σώφρων, ἔσθ' αὖ ἐν ταῖς
κρίσεσιν, ἀλλὰ περὶ πόσιν χρημάτων καὶ λήψιν· μάλλον δὲ
ἐν τῇ δόσει. Χρήματα δὲ λέγομεν πάντα, ὅσων ἡ ἀξία νο-
μισματι μετρεῖται. Ἔστι ὅ καὶ ἡ ἀσωτία καὶ ἡ ἀνελευθερία
περὶ χρήματα ὑπερβολὰ καὶ ἐλλείψεις· καὶ τὴν μὲν ἀνελευ-

¹ Magn. Moral. lib. I. cap. 24. et Eud. lib. III. cap. 4.

CAP. I.

DEINCEPS de liberalita-
te dicamus: videtur au-
tem esse mediocritas in pecu-
niis occupata: nam laudem
invenit homo liberalis, non
in rebus bellicis, neque in
quibus temperans, neque rur-
sus in judiciis; sed in dona-

tione et acceptione pecuniæ:
veruntamen magis in dona-
tione. Pecunias autem ap-
pellamus omnia, quorum æ-
stimationem metitur num-
mus. Jam vero asotia (hoc
est, profusio aut luxuria) et
illiberalitas, sunt in pecunia
nimium et parum: atque illi-

Θερίαν προσάπλομεν ἀεὶ τοῖς μᾶλλον ἢ δὲ περὶ χρήματα σπαράζουσι· τὴν δὲ ἀσωτίαν ἐπιφέρουμεν ἐνίοτε συμπλέκοντες τοῖς ἀκολάστοις· τὰς γὰρ ἀκρατεῖς καὶ εἰς ἀκολασίαν δαπανηρὰς, ἀσώτους καλεῖμεν· διὸ καὶ Φαυλότατοι δοκῶσιν εἶναι· πολλὰς γὰρ ἅμα κακίας ἔχουσιν. Οὐ δὲ οἰκείως προσαγορεύονται· βέλεται γὰρ ἄσωτος εἶναι, ὁ ἐν τι κακὸν ἔχων, ^βτὸ Φθείρειν τὴν ἑστίαν· ἄσωτος γὰρ ὁ δι' αὐτὸν ἀπολλύμενος· δοκεῖ ^γδὲ ἀπώλειά τις αὐτῷ εἶναι καὶ ἡ τῆς ἑστίας Φθορά, ὡς τῷ ζῆν διὰ τέτων ὄντος. Οὕτω δὲ τὴν ἀσωτίαν ἐκδεχόμεθα. Ὡν δὲ ἐστὶ χρεία τις, ἐστὶ τέτοις χρῆσθαι καὶ εὖ, καὶ κακῶς· ὁ πλεῖστος δὲ ἐστὶ τῶν χρησίμων· ἐκάστῳ δὲ ἄριστα χρῆται, ὁ ἔχων τὴν ^δπερὶ ἑκάστον ἀρετήν· καὶ πλεῖστον δὲ χρῆσεται ἄριστα, ὁ ἔχων τὴν περὶ τὰ χρήματα ἀρετήν· ἕτος δὲ ἐστὶν ὁ ἐλευθέριος. Χρησις δὲ εἶναι δοκεῖ χρημάτων δαπάνη καὶ δόσις· ἡ

^α Τοῖς ἀκολάστοις abest a nostris MSS. Ven. 1. 2. et Basf. et interpretamentum esse videtur. ^β Vide Cic. lib. ii. De Finibus. ^γ Τὸ φθῆρειν Cam. et Andr. ^δ Γὰρ pro δι N C. ^ε Περί τῶτο pro περὶ ἑκάστον habet C C C.

beralitem quidem semper iis ascribimus, qui nimio pecuniarum studio tenentur; afortiam autem attribuimus interdum hominibus intemperantibus, profusionem cum libidine contextentes: incontinentes enim, et eos, qui in libidinem atque intemperantiam sumptus immodicos faciunt, afortos (hoc est, prodigos, vel profusos, vel luxuriosos) appellamus: quare et improbitissimi videntur esse: nam multis simul vitiis cooperti sunt. Non igitur proprio nomine appellantur: afortus enim proprie is videtur esse, qui uno vitio affectus est, nimirum eo, quod rem familiarem perdat et consumat: nam

qui per se, suaque opera perit, is est afortus: videtur porro exitium quoddam sui ipsius esse etiam facultatum interitio, quasi ex his tota vivendi ratio pendeat. Profusionem igitur hoc modo accipimus. Quarum autem rerum usus aliquis est, iis et recte et perperam uti liberum ac solutum est: at divitiæ in bonis utilibus numerantur: iam qui propria cuiusque rei virtute praeditus est, is ea re optime utitur: optime igitur et divitiis utitur is, qui virtutem eam, quæ ad pecuniarum usum pertinet, consecutus erit: atque hic est liberalis. Videtur autem pecuniarum usus esse, sumptus, et donatio: ac-

δὲ λήψις, καὶ ἡ Φυλακὴ, κτήσις μᾶλλον· διὸ μᾶλλον ἐστὶ τῷ ἐλευθερίῳ τὸ δίδοναι οἷς δεῖ, ἢ λαμβάνειν ὅθεν δεῖ, καὶ μὴ λαμβάνειν ὅθεν οὐ δεῖ· τῇ ἀρετῇ γὰρ μᾶλλον τὸ εὖ ποιεῖν ἢ τὸ εὖ πάσχειν, καὶ τὰ καλὰ πράττειν μᾶλλον, ἢ τὰ αἰσχρὰ μὴ πράττειν. Οὐκ ἀδύνατον δὲ, ὅτι τῇ μὲν δόσει ἔπεται τὸ εὖ ποιεῖν, καὶ τὸ καλὰ πράττειν· τῇ δὲ λήψει, τὸ εὖ πάσχειν, ἢ μὴ αἰσχροποιεῖν. Καὶ ἡ χάρις τῷ δίδοντι, οὐ τῷ μὴ λαμβάνοντι· καὶ ὁ ἔπαινος δὲ μᾶλλον. Καὶ ῥᾶον δὲ τὸ μὴ λαμβάνειν τῷ δένα· τὸ γὰρ οἰκεῖον ἦτον προίεντα μᾶλλον, ἢ οὐ λαμβάνοντα τὸ ἀλλότριον. Καὶ ἐλευθέριοι δὲ λέγονται οἱ δίδοντες· οἱ δὲ μὴ λαμβάνοντες, ἐκ εἰς ἐλευθεριότητα ἐπαινεῖνται, ἀλλ' ἔχ' ἦτον εἰς δικαιοσύνην· οἱ δὲ λαμβάνοντες ἔδδ' ἐπαινεῖνται πάντῃ. Φιλεῖνται δὲ σχεδὸν μάλιστα οἱ ἐλευθέριοι τῶν ἀπ' ἀρετῆς· ὠφέλιμοι γάρ· τῷτο δὲ ἐν τῇ δόσει. Αἱ δὲ

^ε Γὰρ. αἰσχροποιεῖν. ^ζ Γὰρ. δίδοναι. ^η Τῶν ἀπ' ἀρετῆς, puto subaudiri φιλεμίων potius quam ὄντων. Lamb. τῶν ἀπ' ἀρ. defunt El. et C C C.

ceptio vero et custodia quaerentis est potius, quam utentis: itaque hominis liberalis est magis, quibus largiendum est, largiri, quam et a quibus accipiendum est, accipere, et a quibus accipiendum non est, non accipere: virtutis enim proprium magis est bene mereri, quam beneficium accipere: et res honestas ac praeclaras gerere magis, quam turpitudinem non admittere. Minime autem illud quidem obscurum, aut dubium est, quin et donationem, beneficium conferre, resque honestas agere: et acceptionem, beneficio affici, aut se a turpibus actionibus abstinere, committetur. Præterea ei, qui do-

nat, habetur gratia, non ei, qui non accipit: potiusque laus illi, quam huic tribuitur. Tum facilius est non accipere, quam dare: suum enim quisque minus libenter profundere vult, quam non accipere alienum. Deinde liberales dicuntur ii, qui largiuntur: qui non accipiunt autem, non liberalitatis, sed iustitiæ potius nomine laudantur: at qui accipiunt, non admodum sane laudantur. Jam vero omnium hominum, qui virtutis nomine cari sunt, maxime diliguntur liberales: nam profunt aliis: hoc autem in donatione situm est. Actiones autem ex virtute, et honestæ sunt, et honestæ gratia

κατ' ἀρετὴν πράττει καλὰ, καὶ τὴν καλὴν ἕνεκα. "καὶ ὁ ἐλευ-
 θέριος ἐν δόσει τὴν καλὴν ἕνεκα, καὶ ὁρθῶς. οἷς γὰρ δεῖ, καὶ
 ὅσα, καὶ ὅτε, καὶ τὰλλα ὅσα ἔπεται τῇ ὁρθῇ δόσει· καὶ ταῦτα
 ἡδέως ἢ ἀλύπως· τὸ γὰρ κατ' ἀρετὴν ἡδὺ ἢ ἀλύπον, ἥκιστα ὅ
 λυπηρόν. Ὁ ὅ δὲ δόσις οἷς μὴ δεῖ, ἢ μὴ τὴν καλὴν ἕνεκα, ἀλλὰ
 διὰ τινὰ ἄλλην αἰτίαν, ἐκ ἐλευθέρου, ἀλλὰ ἄλλως τις ῥηθῇ-
 σεται. *Οὐδὲ ὁ λυπηρὸς μᾶλλον γὰρ εἰσιτ' ἀνὰ τὰ χρήματα
 τῆς καλῆς πράξεως· τῆτο δὲ ἐκ ἐλευθέρου. Οὐδὲ λήφεται
 δὲ, ὅθεν μὴ δεῖ· ἐδὲ γὰρ ἐστὶ τὴν μὴ τιμῶντος τὰ χρήματα
 ἢ τοιαύτη λήψις. Οὐκ ἂν εἴη δὲ, ὅτι ἀπαιτικός· οὐ γὰρ ἐστὶ
 τὴν εὖ ποιῶντος εὐχερῶς εὐεργετῆσθαι· ὅθεν δὲ δεῖ, λήφεται·
 οἷον ἀπὸ τῶν ἰδίων κτημάτων, ἐκ ὧς καλὸν, ἀλλ' ὡς ἀναγ-
 καῖον, ὅπως ἔχει δίδοναι. Οὐδὲ ἀμελήσει τῶν ἰδίων, βεβλι-
 μένος γε διὰ τῶν τισὶν ἐπαρκεῖν. Οὐδὲ τοῖς τυχεῖσι δάσει,

h Ita Heliodorus *Εργ.* 2. 1. 1. ver. 354.

Δὲς ἀγαθὸν ἀρετῆς ὁ καλὸς, ὁ δὲ καλὸς δίδωμι.
 οἷς μὴ γὰρ μὴ ἀπὸ ἰδίων, ἐκ ὧς καὶ μὴ δάσει,
 καὶ τὸ δὲ δόσις, ὅτι τῆτο δὲ ἐκ ἐλευθέρου.

i Γρ. τῶν ἄλλων. * Οὐδὲ ὁ οἶδος λυπηρὸς CCC. ὁ λυπηρὸς El. Ven. 1. et 2.

fufcipiuntur: dabit igitur li-
 beralis honesti causa, et recte
 dabit: nam et quibus dan-
 dum est, et quantum, et quo
 tempore, et cætera omnia ad-
 hibebit, quæ rectam dandi ra-
 tionem consequuntur: eaque
 libenter et jucunde præstabit,
 aut certe non gravate: nam
 quod virtuti convenienter ge-
 ritur, aut jucundum est, aut a
 molestia vacuum, molestum
 autem minime. At qui dat
 vel quibus dandum non est,
 vel non honesti gratia, sed a-
 liqua alia causa impulsus, hic
 non est liberalis, sed aliquo
 alio nomine appellabitur. At-
 que adeo ne is quidem, qui
 gravate dat: hic enim pecu-

niam honestis actionibus an-
 teponet, quod minime conve-
 nit liberali. Nec vero unde
 non oportet, accipiet libera-
 lis: nam hoc accipiendi ge-
 nus non est ejus, qui pecu-
 niam nihil æstimat. Nec e-
 rit in poscendo procax; non
 enim hominis est benefici, fa-
 cile beneficium accipere: ac-
 cipiet tamen unde debet: verbi gratia, de suis bonis, et
 fructibus: non quod hone-
 stum sit, sed quod necessa-
 rium, ut habeat dandi facul-
 tatem. Nec suam rem fami-
 liarem negliget, quippe qui
 velit ex hac aliquibus com-
 modare, eisque suppeditare,
 quæ desiderant. Neque qui-

ἵνα ἔχει δίδοναι οἷς δεῖ, καὶ ὅτε, καὶ οὐ καλόν. Ἐλευθερί-
 δὲ ἐστὶ σφόδρα καὶ τὸ ὑπερβάλλειν ἐν τῇ δόσει, ὥστε καταλεί-
 πειν αὐτῷ ἐλάττω. "τὸ γὰρ μὴ ἐπιβλέπειν ἐφ' αὐτὸν, ἐλευ-
 θέρει. Κατὰ τὴν ἑστίαν δὲ ἡ ἐλευθεριότης λέγεται· οὐ γὰρ
 ἐν τῷ πληθεῖ τῶν διδομένων τὸ ἐλευθέρειον, ἀλλ' ἐν τῇ τὴν δι-
 δόντος ἑξεί· αὕτη ὅ κατὰ τὴν ἑστίαν δίδωσιν. Οὐδὲν δὲ κω-
 λύει ἐλευθεριώτερον εἶναι τὸν τὰ ἐλάττω δίδοντα, εἰάν ἀπὸ
 ἐλαττόνων δίδῃ. "Ἐλευθεριώτεροι δὲ εἶναι δοκῶσιν οἱ μὴ
 κτησάμενοι, ἀλλὰ παραλαβόντες τὴν ἑστίαν· ἄπειροί τε γὰρ
 τῆς ἐνδίας· καὶ πάντες ἀγαπῶσι μᾶλλον τὰ αὐτῶν ἔργα,
 ὥσπερ οἱ γονεῖς καὶ οἱ ποιηταί. Πλετεῖν δὲ οὐ ῥάδιον τὸν
 ἐλευθέρειον, μήτε ληπτικὸν ὄντα, μήτε φυλακτικὸν, προετικὸν
 δὲ, καὶ μὴ τιμῶντα ὁ δὲ αὐτὰ τὰ χρήματα, ἀλλ' ἕνεκα τῆς

i Οὐκ ἔστι CCC. et El.

h Τὸ γὰρ μὴ πρὸς τὴν οἰκίαν ἑστίαν ἔχειν τῆς με-
 γίστης ἐλευθερίας σημεῖον ἐστίν: Utilitatem quippe suam negligere, maxime libera-
 litatis signum est. Andr. n In hunc sensum sunt verba Socratis ad Cephalum
 Plat. lib. i. De Republ. Ἐμοὶ ἔδοξεν οὐ σφόδρα ἀγαθὸν τὰ χρήματα· τῆτο δὲ ποιῶν
 ὡς τιτὸν οἱ ἀνὴρ μὴ αὐτοὶ κτήσονται· οἱ δὲ κτησόμενοι, διττῶν ἢ οἱ ἄλλοι ἀσπάζονται.
 αὐτὰ. "Ὅστις γὰρ οἱ πλεονεχῶς τὰ αὐτῶν ποιήματα, καὶ οἱ πατέρες τῶν παιδῶν ἀγαπῶσι,
 ταῦτα τε δεῖ καὶ οἱ κτησάμενοι, πρὶν τὰ χρήματα σπένδωσιν, ὡς ἔργον αὐτῶν, καὶ
 κατὰ τὴν ἑστίαν, ὥστε οἱ ἄλλοι. Καλὸν δὲ ἐκ ἑξοχῆς εἶναι, ὅταν ἐθέλοντες ἐπαι-
 νῶν ἄλλ' ἢ τὴν πλεονεχίαν. o Γρ. δὲ αὐτόν.

buslibet largietur, ut suppetat
 ei quod largiri possit, quibus
 oportet, et quo tempore, et
 ubi honestum est. Magno-
 pere autem proprium est ho-
 minis liberalis, ita in dando
 modum superare, ut sibi pau-
 ciora relinquat: nam sui ra-
 tionem non habere, liberalis
 est. Jam vero ex facultati-
 bus et penditur et appellatur
 liberalitas: non enim in mul-
 titudine eorum, quæ dantur,
 sed in habitu ejus, qui dat,
 sita vis est liberalitatis: hic
 autem dat pro facultatibus.
 Nihil ergo prohibet eum esse
 liberaliorem, qui pauciora do-

net, si modo ex paucioribus
 donet. Videntur porro libe-
 raliores esse, qui suas faculta-
 tes non quæiverunt, sed ab
 aliis partas acceperunt: ege-
 statis enim incommodum non
 sunt experti: præterea sua
 cuique facta sunt cariora, ut
 parentibus et poetis. Diffi-
 cile est autem liberalem divi-
 tem esse, quippe qui nec ad
 accipiendum sit attentus, nec
 ad custodiendum pertinax, sed
 ad profundendum facilis ac
 paratus, et pecuniam non
 propter se sed beneficii con-
 ferendi causa, magni æsti-
 mans. Idcirco et vulgus cri-

δόσεως. Διὸ καὶ ἔγκυλῆται τῇ τύχῃ, ὅτι οἱ μάλιστα ἄξιοι ὄντες ἡκιστα πλατῦσι. Συμβαίνει δὲ ἐκ ἀλόγως τῆτο· οὐ γὰρ οἷόν τε χρήματ' ἔχειν, μὴ ἐπιμελόμενον, ὅπως ἔχη· ὥσπερ ἐδὲ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Ὁὐ μὴν δώσει γε οἷς οὐ δεῖ, ἐδὲ ὅτε μὴ δεῖ, ἐδὲ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα· οὐ γὰρ ἂν ἔτι πράττοι κατὰ τὴν ἐλευθεριότητα· καὶ εἰς ταῦτα ἀναλώσας, ἐκ ἂν ἔχοι εἰς αὐτὰ ἀναλίσκειν· ὥσπερ γὰρ εἴρηται, ἐλευθέρους εἶναι ὁ κατὰ τὴν ἐστίαν δαπανῶν, καὶ εἰς αὐτὰ δεῖ· ὁ δὲ ὑπερβάλλων, ἄσωτος. Διὸ τῆς τυράννης οὐ λέγομεν ἄσώτους· τὸ γὰρ πλῆθος τῆς κτήσεως οὐ δοκεῖ ῥάδιον εἶναι ταῖς δόσεσι καὶ ταῖς δαπάναις ὑπερβάλλειν. Τῆς ἐλευθεριότητος δὲ μεσότητος ἔσης περὶ χρημάτων δόσιν καὶ λήψιν, ὁ ἐλευθέριος καὶ δώσει καὶ δαπανήσει εἰς αὐτὰ δεῖ, καὶ ὅσα δεῖ, ὁμοίως ἐν μικροῖς καὶ μεγάλοις· καὶ ταῦτα ἡδέως. Καὶ λήφεται ὅθεν δεῖ, καὶ ὅσα δεῖ· τῆς ἀρετῆς γὰρ περὶ ἀμφοῖν ἔσης μεσότητος, ποιήσει ἀμφοτέρω ὡς

^ρ Γρ. ἐγκυλῆται ἡ τύχη. ^θ Γρ. οὐ μὴν. ^τ Διὰ τῆτο τῆς τυράννης οὐ λέγομεν ἄσώτους, καὶ τοὶ πολλὰ καὶ ἀμύτρα δίδοντας. Andr.

minari fortunam solet, quod minime omnium divites sunt, qui divitiis et copiis rei familiaris sunt dignissimi. Sed hoc non temere contingit: neque enim fieri potest, ut pecuniis abundet is, qui nullam diligentiam, ut pecuniosus sit, adhibet: quemadmodum neque quicquam aliud sine studio ac diligentia comparatur. Non tamen aut quibus non debet, aut quo tempore non debet, aut cæteris id genus honesti formulis neglectis, dabit: non enim jam liberalitati convenienter ageret: et, si sumptum in hæc faceret, unde impenderet in ea, quæ sumptum desiderant, non haberet: est enim is li-

beralis (ut diximus) qui et pro facultatibus, et quas in res oportet, sumptum facit: qui autem modum transit, affotus. Itaque reges, affotos dicere non solemus: rerum enim, quas possident, vim et copiam, non videtur esse facile donationibus et sumptibus superare. Quoniam igitur liberalitas, mediocritas est, quæ in dandis et accipiendis pecuniis vertitur: largietur et impendet liberalis in eas res, in quas debet, et quantum debet, non aliter in parvis, quam in magnis; atque hæc faciet libenter et jucunde. Præterea unde et quantum accipere debet, accipiet: nam cum virtus hæc

δεῖ· ἔπεται γὰρ τῇ ἐπικεικῇ δόσει ἡ τοιαύτη λήψις· ἡ δὲ μὴ τοιαύτη, ἐναντία ἐστίν. Αἱ μὲν ἔν ἐπόμενα, γίνονται ἅμα ἐν τῷ αὐτῷ· αἱ δὲ ἐναντία, δῆλον ὡς οὐ. Ἐὰν δὲ παρὰ τὸ δέον καὶ τὸ καλῶς ἔχον συμβαίνει αὐτῷ ἀναλίσκειν, λυπηθήσεται, μετρίως δὲ, καὶ ὡς δεῖ· τῆς ἀρετῆς γὰρ καὶ ἡδεσθαι καὶ λυπεῖσθαι ἐφ' οἷς δεῖ, καὶ ὡς δεῖ. Καὶ εὐκοινώητος δὲ ἐστὶν ὁ ἐλευθέριος εἰς χρήματα· δύναται γὰρ ἀδικεῖσθαι, μὴ τιμῶν γε τὰ χρήματα· καὶ μᾶλλον ἀχθόμενος, εἴ τι δέον μὴ ἀνάλωσεν, ἢ λυπόμενος, εἰ μὴ δέον τι ἀνάλωσεν· καὶ τῷ Σιμωνίδῃ ἐκ ἀρεσκόμενος. Ὁ δὲ ἄσωτος καὶ ἐν τῆτοις διαμαρτάνει· ἔτε γὰρ ἡδεσθαι ἐφ' οἷς δεῖ, ἔτε ὡς δεῖ· ἔτε λυπεῖ-

^ρ Γρ. λυπύεται. ^τ Οὐδὲν pro γὰρ Zuīng. habet. ^υ Τὸ μὲν γὰρ δαπανῆσαι παρὰ τὸ δέον, περὶ χρημάτων ἐστὶν ἡ ζημία, καὶ οὐ τὸ σῶτον λυπεῖ τὸν ἐλευθέριον· τὸ δὲ μὴ εἰς τὸ δέον δαπανῆσαι, περὶ τὸ δέον καὶ τὴν ἀρετὴν ἡ ζημία γίνεται· καὶ διὰ τῆτο μᾶλλον λυπεῖ· ὥστε ὅτε τὴν Σιμωνίδῃ δόχεται παραίνεσιν, πάναντία ὑποτιθεμένη. Nam cum aliquid, quod non necesse est, consumpserit, pecuniarum damnum patitur, quod non ita tangit liberalem; at si aliquid, ubi necesse est, non consumpserit, in officio peccat, ideoque hoc virtutis damnum est: ac propterea magis dolet: quare nec Simonidis admittit confilium, qui contra suadet. Andr. ^κ De Simonidis poetæ ffordibus hæc scribit Plutarch. in lib. ἐὶ περὶ σπουδαίου πολιτευτοῦ. Σιμωνίδης ἐλάγει πρὸς τῆς ἐγκυλῆντας αὐτῷ φιλαργυρίας, ὅτι τῶν ἄλλων ἀπεσπέρωνες διὰ τὸ γῆρας ἡδονῶν, ὑπὸ μιᾶς ἔτι γῆρας ἐσκέπεται τῆς ἀπὸ τῆς κεχθόμενης. Simonides eum ob avaritiam culpantibus respondit, se per senectutem reliquis spoliatum voluptatibus, unica lucrandi oblatione gravem recreare aetatem. Vide ejusdem lib. περὶ τῶν ὑπὸ δέον βραδύως τιμωρημένων. Athen. lib. xiv. et Stob. λόγῳ κ'.

mediocritas sit ad utrumque pertinens, utrumque, quemadmodum debet, administrabit: bonam enim donationem similis consequitur acceptio: quæ autem similis non est, contraria est. Quæ igitur se mutuo consequuntur, simul in eodem inesse possunt: contrarias in eodem inesse non posse, perspicuum est. Quod si ei evenierit, ut contra atque oporteat, aut præter honestum, sumptum faciat, ægre feret ille quidem, sed modice, et quemadmodum debet: virtutis est enim, et quibus re-

bus, et quomodo lætandum et dolendum est, lætari ac dolere. In re autem pecuniaria facilem se ac commodum præbet liberalis: quoniam igitur pecuniam contemnit, ad accipiendum injuriam expositus est: magis tamen gravatur, se, cum res postularet, sumptum non fecisse, quam, cum facere non oporteret, fecisse, moleste fert: neque ei probatur Simonides. Prodigus autem etiam in his offendit: nam neque gaudet, neque dolet quibus, aut quomodo debet: quod ex iis, quæ

τα· ἔσται δὲ προῖξιν Φανερώτερον. Εἴρηται δὲ ἡμῖν ὅτι
ὑπερβολὰ καὶ ἐλλείψεις εἰσὶν, ἡ ἀσωτία καὶ ἡ ἀνελευθερία·
καὶ ἐν δυσὶν, ἐν δόσει καὶ λήψει· καὶ τὴν δαπάνην γὰρ εἰς τὴν
δόσιν τιθεμεν. Ἡ μὲν ἔν ἀσωτία, τῷ δίδοναι καὶ μὴ λαμβάνειν
ὑπερβάλλει, τῷ δὲ λαμβάνειν ἐλλείπει· ἡ δὲ ἀνελευθερία,
τῷ δίδοναι μὲν ἐλλείπει, τῷ λαμβάνειν δὲ ὑπερβάλλει,
ἢ πλὴν ἐπὶ μικροῖς. Τὰ μὲν ἔν τῃ ἀσωτίας οὐ πάντων
συνδυάζεται· οὐ γὰρ ῥάδιον μηδαμῶθεν λαμβάνοντα, πᾶσι
δίδοναι· ταχέως γὰρ ἐπιλείπει ἡ ἔστια τῶν διδόντας ἰδιώτας·
εἴπερ καὶ δοκῶσιν ἀσῶτοι εἶναι. ^αἘπεὶ ὅγε τοῖστος ^βδοῶναι ἂν
οὐ μικρῶν βελτιῶν εἶναι τῷ ἀνελευθερῷ· εὐϊατός τε γὰρ ἔστι καὶ

y Lambinus τὸ πλῆν vertit *preterquam*: sed, ni fallor, male. Pro nobis aperte facit Eustrat. cujus hæc sunt verba: τὰς ἐπὶ μικροῖς, ἀτοκοῖς ἐπιμετρίαισι, οὐκ ἔστι οἱ μικροὶ καὶ ἐπὶ κατεστῶτες δι' γὰρ ἐπὶ τοῦ μεγάλου καὶ αὐτοὶ ἀποδοτέοντες, οὐδ' εἰσὶ καὶ οἱ μέγαντες, ἀλλ' αὐτοὶ, καὶ ἀποδοτέοντες καὶ ἀναγοί, καὶ ἀποδοτές, ἐκ ἀνάγκης τε καὶ καθήκους. Ceterum in parvis rebus, cuiusmodi sunt, qui parvos quoque sordide conquirunt, paucorumque compilescentes ac raptores dicuntur: nam qui in magnis accipendis exerceant, quales sunt tyranni, insatiabiles potius, alienarum usurpatores, et iniusti, atque impii, quam liberaliores dicuntur. b Nam cum afotia sit proprium, multa largiri ad nihil accipere: certe si profundam, et nihil accipiat, ad extremam redigetur inopiam; neque duæ istæ actiones diu conjuncte manebunt, sed cito decedet hunc in modum afotus. Inquit igitur Arist. actiones afoti gemine non admodum conjungantur, hoc est, raro simul in uno eodemque repeniunt, quoniam plerumque cum actione profute largiendi conjungitur actio a quibusvis per his nefas esse accipiendi. Sunt alii ut Ven. 1. 2. Bat. El. et N.C.) qui legent *ἐν τῷ συναφύρειν*, hoc est, afotia, cum diu durare nequeat propter immediacam profusionem, certe multum augeri et alias radices agere non poterit. Zuïng. συναναφύειται, una confertantur, in quibsdam legi admonet Turnebus. "Επειδ' ὅτι Zuïng. b J. p. d. ζῶει.

potterius dicentur a nobis,
planum fiet. Atque hoc qui-
dem jam diximus, profusio-
nem et illiberalitatem, nimum
esse et parum : idque u-
trumque in duobus consistere,
in donando scilicet, et acci-
piendo : nam et sumptum in
genere donationis locamus.
Ac profusio quidem donando,
et non accipiendo modum su-
perat, accipiendo autem dese-
rit : illiberalitas vero donan-
do modum deserit, accipiendo

superat, tamen in parvis. Ea igitur, quæ profusionis propria sunt, non admodum copulantur, neque una augescunt: non enim facile est eum, qui a nemine accipiat, omnibus donare: nam celeriter deficiunt eos facultates, qui cum sint privati, plus æquo largiuntur: qui quidem et afoti videntur esse. Deinde hic talis videtur non paulo melior esse avaro: facile enim potest ad sanitatem reverti et

ὑπὸ τῇ ἡλικίᾳ, καὶ ὑπὸ τῇ ἀπορίᾳ, καὶ ἐπὶ τὸ μέσον δύναται
ἐλθεῖν· ἔχει γὰρ τὰ τῶν ἐλευθέρων· καὶ γὰρ δίδωσι, καὶ οὐ λαμ-
βάνει· ἑξωτερικὸν δὲ ὡς δαΐ, ἐδὲ εὖ. Εἰ δὴ τῆτο ἡθιοδείη, ἥ
πως ἄλλως μεταβάλλει, εἴη ἂν ἐλευθέριος· δώσει γὰρ οἷς δεῖ,
καὶ οὐ λήφεται ὅθεν οὐ δεῖ. Διὸ καὶ δοκεῖ ἐκ εἶναι Φαῦλος
τὸ ἥθος· οὐ γὰρ μοχθηρῶ, ἐδὲ ἀγενεῶς, τὸ ὑπερβάλλειν δι-
δόντα καὶ μὴ λαμβάνοντα· ἡλιθίᾳ δέ. Ὁ δὲ τῆτον τὸν τρό-
πον ἄσματος, πολὺ δοκεῖ βελτίων τῶν ἀνελευθέρων εἶναι, διὰ τε
τὰ εἰρημένα, καὶ ὅτι ὁ μὲν ὠφελεῖ πολλὰς, ὁ δὲ ἐθνεῖα· ἀλλ'
ἐδὲ αὐτὸν. Ἀλλ' οἱ πολλοὶ τῶν ἀσμάτων, καθάπερ εἴρηται,
καὶ λαμβάνουσιν ὅθεν μὴ δεῖ, καὶ εἰσι κατὰ τῆτο ἀνελευ-
θεροί. Δητῆκοι δὲ γίνονται, διὰ τὸ βέλεσθαι μὲν ἀναλί-
σκων, εὐχερῶς δὲ τῆτο ποιεῖν μὴ δύνασθαι· ταχὺ γὰρ ἐπι-
λάττει αὐτὰς τὰ ὑπάρχοντα. Ἀναγκάζονται ἔν ετέρωθεν
περιζῆν· ἅμα δὲ καὶ διὰ τὸ μηδὲν τῶν καλῶ φροσιζέειν,

c Εὐχαριστῶς ὁ ἁγῶς μὴ ποιεῖ, legunt Andr. El. et C C C. et ὁμολογῶ, omittunt.

ætatis maturitate correctus, et inopia coactus: potest etiam ad mediocritatem pervenire: in eo enim insunt ea omnia, quæ conveniunt liberali; nam et donat, et non accipit: sed neutrum neque ut debet, neque bene. Quod si huic rei afflueat, aut aliqua alia ratione immutetur, jam sit liberalis: nam et quibus erit dandum, dabit, neque unde accipere nefas erit, accipiet. Itaque non male moratus esse videtur: non enim improbi, neque humilis aut degeneris hominis est, sed stulti potius, largiendo et non accipiendo modum superare. Qui autem hoc modo prodigus est, is avaro multo me-

lior videtur esse, cum propter eas causas, quas diximus, tum quod hic juvat multos, ille neminem, atque adeo ne se ipsum quidem. Sed plerique prodigi, quemadmodum a nobis dictum est, et unde non debent, accipiunt, et eo ipso sunt illiberales. Efficiuntur autem ad accipiendum faciles ac propensi, propterea quod cum sumptus facere velint, hoc assequi non facile possunt: nam cito desiciunt eos rei familiaris copię. Aliunde igitur, quam de suo, largiri aliis et suppeditare coguntur: simulque quia nullam honesti rationem ducunt, sine religione, nulloque discrimine undique corradunt:

ὀλιγώρως καὶ πάντοθεν λαμβάνει· διδόναι γὰρ ἐπιθυμοῦσι· τὸ δὲ πῶς, ἢ πόθεν, ἔθεν αὐτοῖς διαφέρει. Διόπερ ἔδὲ ἐλευθέριοι αἱ δόσεις αὐτῶν εἰσιν· οὐ γὰρ καλὰ, ἔδὲ τέττα αὐτῶν ἕνεκα, ἔδὲ ὡς δέ· ἀλλ' ἐνίοτε οὖς δὲ πένεσθαι, τέττα πλεονεξίᾳ ποιεῖσι, καὶ τοῖς μὲν μετρίοις τὰ ἥδη, ἔδὲν ἂν δοῖεν, τοῖς δὲ ^dκόλαζιν, ἢ τινὰ ἄλλην ἡδονὴν πορίζουσι, πολλά. Διὸ καὶ ἀκόλαστοι αὐτῶν εἰσιν οἱ πολλοί· εὐχερῶς γὰρ ἀναλίσκοντες, καὶ εἰς τὰς ἀκολασίας δαπανηροὶ εἰσι· καὶ διὰ τὸ μὴ πρὸς τὸ καλὸν ζῆν, πρὸς τὰς ἡδονὰς ἀποκλίνουσιν. Ὁ μὲν οὖν ἄσματος ἀπαιδαγωγῆτος γενόμενος, εἰς ταῦτα μεταβαίνει· τυχὼν δ' ἐπιμελείας, εἰς τὸ μέσον καὶ τὸ δέον ἀφίκοιτ' ἂν. Ἡ δ' ἀνελευθερία ἀνιάτος ἐστὶ· δοκεῖ γὰρ τὸ γῆρας καὶ πᾶσα ἀδυναμία ἀνελευθερίας ποιεῖν· καὶ συμφύεσθαι τοῖς ἀνθρώποις τὴν ἀσωτίαν· οἱ γὰρ πολλοὶ φιλοχρήματοι μᾶλλον, ἢ δοτικοί. Καὶ διατίνει δὲ ἐπιπολὺ, καὶ πολυειδὲς ἐστὶ· πολλοὶ γὰρ τρόποι δοκεῖσι τῆς ἀνελευθερίας εἶναι· ἐν δυσὶ γὰρ οὗσα, τῇ

^d Κολάζουσιν El.

largiendi enim cupiditate flagrant: quomodo, aut unde largiantur, fusque deque habent. Quare ne liberales quidem sunt eorum donationes: nam nec honestæ sunt, nec honesti causa sunt, nec ut par est: sed interdum quos homines oporteat in paupertate ætatem agere, hos collocupletant: et cum iis, qui temperatis et probatis sint moribus, nihil donent, in assentatores, aliarumve voluptatum ministros, multa largiter effundunt. Itaque et plerique eorum sunt intemperantes: nam cum facile impendant, etiam in res obscenas, et ab intemperantia natas, sumptuosi sunt: et quia vitam suam honesti

regula non dirigunt, ad voluptates propensiores evadunt. Prodigus igitur si custode et magistro careat, in hæc delabitur: alicujus autem cura et diligentia nixus, ad mediocritatem, et ad id, quod oportet, perveniat. Illiberalitas autem atque avaritia, insanabilis est: videtur enim senectus et omnis imbecillitas illiberales efficere: eaque magis in hominibus innascitur, quam profusio: nam plerique omnes pecuniæ studio ducuntur potius, quam ad largiendum prompti sunt. Tum etiam latissime manat, et est multiplex: multa enim genera multique modi avaritiæ videntur esse: cum enim in

τε ἐλλείπει τῆς δόσεως, καὶ τῇ ὑπερβολῇ τὴν λήψεως, οὐ πᾶσιν ὁλόκληρος παραγίνεται, ἀλλ' ἐνίοτε χωρίζεται· καὶ οἱ μὲν τῇ λήψει ὑπερβάλλουσιν, οἱ δὲ τῇ δόσει ἐλλείπουσιν. Ὅι μὲν γὰρ ἐν ταῖς τοιαύταις προσηγορίαις, οἷον φειδωλοὶ, γλίχτροι, κίμβικες, πάντες τῇ δόσει ἐλλείπουσιν· τῶν δὲ ἀλλοτρίων ἐκ ἐφίενται, ἔδὲ βέλονται λαμβάνειν, οἱ μὲν διὰ τινὰ ἐπικίκειαν καὶ εὐλάβειαν τῶν αἰσχρῶν· δοκεῖσι γὰρ ἐνιοι, ἢ φασὶ γὰρ διὰ τῆτο φυλάττειν, ἵνα μὴ ποτε ἀναγκασθῶσιν αἰσχρὸν τι πράττειν. Τέττων δὲ καὶ ὁ κυμνοπρίστης, καὶ πᾶς ὁ τοιοῦτος, ὠνόμασται δὲ ἀπὸ τῆς ὑπερβολῆς τῆς μηθεὶν ἂν δεῖναι. Οἱ δ' αὖ διὰ φόβον ἀπέχονται τῶν ἀλλοτρίων, ὡς οὐ ῥάδιον τὸ αὐτὸν μὲν τὰ ἐτέρων λαμβάνειν, τὰ δὲ αὐτῶν ἐτέρους μὴ. Ἀρέσκει οὖν αὐτοῖς, τὸ μῆτε λαμβάνειν, μῆτε διδόναι. Οἱ δ' αὖ κατὰ τὴν λήψιν ὑπερβάλλουσι τῷ πάντοθεν λαμβάνειν καὶ πᾶν· οἷον οἱ τὰς ἀνελευθερίας ἐργασίας ἐργαζόμενοι, καὶ πορνευστικοί, καὶ πάντες οἱ τοιοῦτοι, καὶ τοκισταί, καὶ τὰ μικρὰ ἐπὶ

¹ Vide Magn. Moral. lib. i. cap. 25.

^f Καὶ ἐπὶ μικρῶ, καὶ ἐπὶ πολλῶ, legendum suspicabar: nunc video ita et Vet. Interp. legere. Igitur sive parvo sive ma-

duabus rebus vertatur, et in dando infra modum, et in supra modum accipiendo, haudquaquam integra inest in omnibus, sed interdum divellitur ac se jungitur; alique reperiuntur, qui accipiendo modum superant, alii qui dando deferunt. Nam in quos quadrant tales appellationes, verbi gratia, parci, tenaces, fordidi; omnes hi in largiendo modum deferunt: sed aliena nec appetunt, nec accipere volunt, alii quidem æquitate et bonitate quadam, rerumque turpium cavendarum studio adducti: videntur enim nonnulli, aut certe dicunt, se idcirco sua servare ac tenere,

ut ne quid aliquando turpe admittere cogantur. Horum in numero est et cuminifector, et quisquis talis est, qui ex eo nomen traxit, quod supra modum a dando abhorreat. Alii autem metu deterriti se a rebus alienis abstinere, proinde quasi non sit facile, eum, qui aliena tollat, sua ab aliis intacta retinere. Placet igitur eis neque ab aliis accipere, neque aliis dare. Alii rursus in accipiendo sunt nimii, quia undique et quidlibet accipiunt: quales sunt ii, qui illiberales operas præstant, fordidasque artes exercent, et lenones, et omnes hujus notæ homines, et fæ-

πολλῶ· πάντες γὰρ ἔτοι ἔθεν οὐ δεῖ λαμβάνειν, ἢ ὅπου οὐ
δεῖ. Κοινὸν δὲ ἐπ' αὐτοῖς ἡ αἰχροκερδία φαίνεται· πάντες
γὰρ ἔνεκα κέρους, καὶ τέττα μικρῶ, ὀνείδη ὑπομένονσι. Τὰς γὰρ
τὰ μεγάλα, ἢ μὴ ἔθεν δεῖ, λαμβάνοντας, μηδὲ ἀ δεῖ, ἢ ἔθεν
λέγομεν ἀνελευθέρους, οἷον τὰς τυράνους, πόλεις πορνεύοντας
καὶ ἱερὰ συλῶντας, ἀλλὰ πονηρὰς μᾶλλον, καὶ ἀσεβεῖς, καὶ
ἀδίκους. Ὁ μὲν τοι κυβευτής, καὶ ὁ λωποδύτης, καὶ ὁ ληστής,
τῶν ἀνελευθέρων εἰσὶν· αἰχροκερδῆς γάρ· κέρους γὰρ ἔνεκα
ἀμφοτέρωι πραγματεύονται, καὶ ὀνείδη ὑπομένονσι· καὶ οἱ μὲν
κινδύνους τὰς μεγίστας, ἔνεκα τῆς λήματος· οἱ δὲ ἀπὸ τῶν
φίλων κερδαίνουσιν, οἷς δεῖ δίδοναι. Ἀμφοτέρωι δὲ ἔθεν οὐ
δεῖ κερδαίνειν βεβλόμενοι, αἰχροκερδῆς· καὶ πάντα δὴ αἱ τοι-
αῦτα λήψεις ἀνελεύθεροι. Εἰκότως δὲ τῇ ἐλευθερίῳτι
ἀνελευθερία ἐναντίον λέγεται· μᾶλλον τε γὰρ ἐστὶ κακὸν τῆς

gno favore pecuniam suam locet aliquis, fordidos et turpis lucri cupidus habendus est. Mur. Huic opinioni favet El. qui legit καὶ ἐπὶ πολλῶ. Eorum, qui pro recepta lectione contendunt, alii subintelligi volunt ὀνείδης, ut sensus sit: et qui res dant parvas, magnam mercedem accipiunt: alii vero λαμβάνοντας, ut significet et qui magno pretio sc. dignitatis et famae damno parva accipiunt. Huiusmodi sunt scurrae, ceterique turpis artificii homines. Vide Zuñg. et Viet. ἢ μὴ ἔθεν δεῖ nostri MSS. ἢ οὐ λέγεται N.C. et Ven. 1. 2.

neratores, et ii, quibus exiguum lucrum magna mercede constat: hi enim omnes a quibus non debent, et quantum non debent, auferunt. Communis autem eorum videtur esse lucri turpitudine: omnes enim propter quæstum, cumque exiguum, turpitudinem ac dedecus subeunt. Nam qui magna, et a quibus, et quæ non debent, auferunt, quales sunt tyranni, qui urbes evertunt, templaque expilant; eos non avaros, sed improbos potius, et impios, et injustos dicimus. Jam aleator, et grafator, qui obvios spoliatur, et latro, in numero illiberalium

sunt habendi: nam turpem quæstum confectantur: quæstus enim causa utrique in negotio versantur, et dedecora ignominiasque perierunt: atqui hi quidem lucri gratia maximis in periculis versantur; illi ab amicis, quibus donare debebant, lucrum faciunt. Utrique igitur, quoniam ab iis, a quibus non debent, lucrum captant, turpis quæstus studiosi dicendi sunt: omnesque tales accipiendi rationes et viæ sunt illiberales. Merito autem illiberalitas liberalitati contraria esse dicitur: nam cum malum sit profusione majus, tum facilius ac-

ἀσωτίας, καὶ μᾶλλον ἐπὶ ταύτην ἀμαρτάνουσιν, ἢ κατὰ τὴν
λεχθεῖσαν ἀσωτίαν. Περὶ μὲν οὖν ἐλευθεριότητος καὶ τῶν
ἀντικειμένων κακιῶν, τοσαῦτ' εἰρήστω.

ΚΕΦ. β'.

ΔΟΞΕΙΕ¹ δὲ ἂν ἀκόλouthon εἶναι καὶ περὶ μεγαλοπρε-
πείας διελθεῖν· δοκεῖ γὰρ καὶ αὐτὴ περὶ χρήματά τις
ἀρετὴ εἶναι· ἔχ' ὥσπερ δ' ἡ ἐλευθεριότης διατείνει περὶ πάσας
τὰς ἐν χρήμασι πράξεις, ἀλλὰ περὶ τὰς δαπανηρὰς μόνον.
Ἐν τέτοις δ' ὑπερέχει τ' ἐλευθεριότητος μεγέθει· καθάπερ
γὰρ τὸνμα αὐτὸ ὑποσημαίνει, ἐν μεγέθει πρέπεια δαπάνη
ἐστὶ. Τὸ δὲ μέγεθος πρὸς τι· οὐ γὰρ τὸ αὐτὸ δαπάνημα
τριηράρχῳ καὶ ἀρχιθεώρῳ. Τὸ πρέπον δὲ πρὸς αὐτὸν, καὶ
ἐν αῖ, καὶ αἱ. Ὁ δὲ ἐν μικροῖς ἢ ἐν μετρίοις κατ' ἀξίαν
δαπανῶν, οὐ λέγεται μεγαλοπρεπής· οἷον τὸ,

— πολλὰκι δόσκον ἀλήτη·

¹ Γε. δοξαι. ² Τὰ δαπανηρὰ forte, præcipue cum addat ἐν τέτοις. Muret.
³ Ἀρχιθεώρῳ Baf. et Ven. 1. servato accentu simplicis vocabuli θεώρῳ. Nostrium
accentum tueri possumus alius similibus, ut sunt ἀρχιῳτρος, ἀρχιῳατῳρος. Sylb.
⁴ Γε. περὶ αἱ. περὶ δ' El. et C.C.C. Hæc lectio Mureto placuit, qui vult ἐν αῖ καὶ
περὶ αἱ, ἐκ παραλλήλου dici. ⁵ Verba sunt Ulyssis stipem ab Antinoο petentis.
Odyss. ε'. ver. 420.

sæpius in hac, quam in illa, quam diximus, profusione homines offendunt. Ac de liberalitate quidem, iisque vitiis, quæ cum ea pugnant, hæcenus.

CAP. II.

SEQUITUR ut et de magnificentia differamus: nam ea quoque virtus quædam videtur esse in pecuniis occupata: verum non, ut liberalitas, ad omnes pecuniarias actiones, sed ad sumptuarias duntaxat pertinet. In his autem liberalitatem magnitu-

dine superat: nam ut nomen ipsum subindicat, sumptus est in rebus amplis et magnis decorus. Magnitudo autem ad aliquid refertur: neque enim sumptus idem trierarchum decet, et spectaculorum præfectum. Decorum igitur et personæ, quæ impendit, et rei in quam impendit, et pecuniæ quæ impenditur, spectatur. Qui autem sumptus facit in res parvas, vel mediocres pro earum rerum dignitate, is non dicitur magnificus: ut qui dicebat,

— mendicoque vago dare sæpe solebam:

ἀλλ' ὁ ἐν μεγάλοις, οὗτος· ὁ μὲν γὰρ μεγαλοπρεπής, ἐλευ-
 θέριος· ὁ δὲ ἐλευθέριος, ἔθεν μᾶλλον μεγαλοπρεπής. Τῆς
 τοιαύτης δ' ἔξεως ἢ μὲν ἔλλειψις, μικροπρέπεια καλεῖται· ἢ
 δ' ὑπερβολή, βαναυσία καὶ ἀπειροκαλία· καὶ ὅσαι τοιαῦται
 ἔχ' ὑπερβάλλουσαι τῷ μεγέθει περὶ αὐτοῦ δέ, ἀλλ' ἐν οἷς οὐ δέ,
 λαμπρυνόμεναι. Ὑστερον δὲ περὶ αὐτῶν ἐρῶμεν. Ὁ ὅ μεγα-
 λοπρεπής, ἐπισήμονι ἔοικε· τὸ πρόπον γὰρ δύναται θεωρεῖ-
 σαι, καὶ δαπανῆσαι μεγάλα ἐμμελῶς· ὥσπερ γὰρ ἐν ἀρχῇ
 εἵπομεν, ἢ ἔξισ ταῖς ἐνεργείαις ὀρίζεται, καὶ ἂν ἐσιν. Ὁ Αἰ
 δὴ τῷ μεγαλοπρεπῶς δαπάναι, μεγάλα καὶ πρέπασαι·
 τοιαῦτα δὴ καὶ τὰ ἔργα· οὕτω γὰρ ἔσαι μέγα δαπάνημα
 καὶ πρέπον τῷ ἔργῳ. Ὡς τὸ μὲν ἔργον τῆς δαπάνης ἀξίον
 δεῖ εἶναι· τὴν δὲ δαπάνην, τῷ ἔργῳ, ἢ καὶ ὑπερβάλλειν. Δα-
 πανήσει δὴ τὰ τοιαῦτα ὁ μεγαλοπρεπής τῷ καλῷ ἔνεκα.

Ἰδὲ καὶ non referendum cenſeo ad ſubſequens nomen δαπᾶσαι, ut cæteri
 omnes faciunt: ſed ad id, quod antecellit ἐνεργεῖν, ut ſignificet proprias magni-
 fici ἐνεργεῖν eſſe ſumptus magnos et decoros. Mur. P. Et pro ἔχ' habent Lamb.
 et Zuſing. Ἰδὲ δὲ δὲ τὸ ὑστερον ὑπερβάλλειν, τὸ ἔργον· τοῦτο γὰρ μᾶλλον προσηκεί
 τῷ μεγαλοπρεπῶς. Quod ſi alterum neceſſe erit excedere, id opus erit: hoc enim magis
 convenit magnifico. Andr. Ita noſtri MSS. et Andr. γὰρ δὲ.

ſed is demum, qui in res ma-
 gnas: nam qui magnificus eſt,
 idem eſt liberalis; ſed qui li-
 beralis eſt, non continuo eſt
 magnificus. Hujus autem ta-
 lis habitus id, quod eſt pa-
 rum, indecora parſimonia ap-
 pellatur: nimium, operaria
 quædam in ſumptu faciendo
 inſolentia, et elegantie inſci-
 entia: et quotquot ſunt tales
 vitiorum appellationes, quæ
 modum ſuperant non magni-
 tudine ſumptus, quem faci-
 unt; ſed quod in iis rebus
 ſplendorem oſtendant, in qui-
 bus, et quomodo non oportet.
 Verum de iis poſterius dice-
 mus. Magnificus autem ho-

mini ſcienti ſimilis eſt: et
 decorum enim animo cerne-
 re, et magnos ſumptus con-
 cinne facere poteſt: namque
 (ut initio diximus) omnis ha-
 bitus actionibus, iſque rebus,
 quarum eſt habitus, termina-
 tur. Sumptus autem viri ma-
 gnifici, magni ſunt et decori:
 talia quoque ſunt ejus opera:
 ſic enim ſumptus magnus erit,
 et ad opus accommodatus, ac
 decorus. Itaque oportet o-
 pus ſumptu dignum eſſe, et
 opere ſumptum, aut etiam ſu-
 periozem. Hæc etiam talia
 vir magnificus impendit ho-
 neſti gratia; hoc enim omni-
 um virtutum commune eſt:

κοινὸν ὃ τῷ ταῖς ἀρεταῖς· καὶ ἐτι ἡδὲ καὶ προσηκῶς, ἢ
 ὃ ἀκριβολογία, μικροπρεπές. Καὶ πῶς καλῶς καὶ πρε-
 πωδέσαστον, σκέψαι· ἂν μᾶλλον, ἢ πῶς, καὶ πῶς ἐλαχίστη.
 Ἀναγκαῖον δὴ καὶ ἐλευθέριον τὸν μεγαλοπρεπῆ εἶναι· καὶ
 ὃ ὁ ἐλευθέριος δαπανῇται αὐτῷ, καὶ ὡς δέ· ἐν τέτοις δὲ τὸ
 μέγα τῷ μεγαλοπρεπῶς, ὡς μὲν μέγεθος. Περὶ ταῦτα τῆς
 ἐλευθεριότητος ἔσης, καὶ ἀπὸ τῆς ἴσης δαπάνης, τὸ ἔργον
 ποιήσει μεγαλοπρεπέστερον· οὐ ὃ ἡ αὐτὴ ἀρετὴ κτήματος καὶ
 ἔργου· κτήμα μὲν γὰρ τὸ πλεῖστον ἀξίον καὶ τιμιώτατον, οἷον

Ἰδὲ πῶς καὶ πῶς ἐλαχίστην: minus recte. Casaub. Ἰδὲ El. et Andr. Sic
 habent libri vulg. Οἷον μέγεθος, καὶ ταῦτα δὲ τῆς ἐλευθεριότητος οὐσίς. Locus eſt
 aliquanto obſcurior: ego autem verba ſic conneſcio: αὐτὸν μὲν μέγεθος τῆς ἐλευθεριότητος
 τῆς καὶ ταῦτα ἔσθαι: quorum verborum hanc ſententiam eſſe puto, conjunctis iis,
 quæ proxime antecedunt: In iis, quæ agit liberalis, quicquid eſt magnum, magnifici
 eſt: ut magnitudo liberalitatis, quæ in his verſatur. Quod ſimile eſt, ut ſi diceret,
 magnificentiam eſſe quandam liberalitatis magnitudinem: quam ſententiam vi-
 detur probaſſe D. Thomas: eandemque expreſſiſſe Argyropylus. Interpunctio
 autem, quæ adhibetur inter vocem μεγέθους, et præpoſitionem καὶ, tollenda erit,
 ſi hæc ſententia placebit. Sed M. Antonius Muretus, homo judicii limatiſſimi,
 ingenique acerrimi, exiſtimat interpunctum illud eſſe retinendum: ea autem,
 quæ ſtatim ſequuntur, mendo non vacare, atque adeo ſic eſſe corrigenda: καὶ
 ταῦτα δὲ τῆς ἐλευθεριότητος οὐσίς, καὶ ὡς δὲ αὐτῆς δαπάνης, τὸ ἔργον ποιήσει, id eſt,
 Cum in ciſilem autem verſetur liberalitas, in quibus magnificentia, tum ab eadem ſumptu
 opus efficiat, &c. Quam ſcripturam poſtea reperi in codice manuſcripto Pontificis
 Marcelli II. Lamb. Ita hunc locum explicat Andr. Δαπανῇ γὰρ ὁ μεγαλοπρεπής
 αὐτῷ, καὶ ὡς δέ, καὶ ὅτε δέ· τῷ δὲ ἐστὶν ὁ ἐλευθέριος· κατὰ αὐτὴν καὶ καὶ μεγάλων ἔνεκα, ὥσπερ
 ἐστὶν ἰδὲ τῷ μεγαλοπρεπῶς· πολλὰ γὰρ καὶ διὰ τῆς αὐτῆς δαπάνης ὁ μεγαλοπρεπής οὐ
 τὸ αὐτὸ ἔργον ποιῇ τῷ ἐλευθέρῳ, ἀλλὰ μεγαλοπρεπέστερον. Ὁ κτήματος μὲν γὰρ
 ἀρετὴ τὸ δέ. ἔργον δὲ τὸ μέγ. El. Vet. Interp. et Andr.

et præterea jucunde, ac pro-
 lixe; nam ſubtilius rationes
 ſubducere, et omnia ad calcu-
 lum revocare, hominis eſt
 parſimoniam indecoram con-
 ſequentis. Atque etiam quo
 modo opus quam pulcherri-
 mum, et quam maxime deco-
 rum potius, quam quanti, et
 qua ratione minimo efficiat-
 ur, cogitabit. Neceſſario
 quoque liberalis erit vir mag-
 nificus, impendit enim etiam
 liberalis et quæ oportet, et
 ut oportet: ſed in his quic-

quid magni eſt, magnifici pro-
 prium eſt, nempe magnitudo
 atque amplitudo. Cum au-
 tem in iſdem verſetur libera-
 litas, atque magnificentia, pa-
 ri impenſa vir magnificus o-
 pus efficiet, quod magnificen-
 tia præſtet: non enim eadem
 poſſeſſionis, atque operis vir-
 tus eſt; nam poſſeſſionis vir-
 tus eſt, ut ſit plurimi æſti-
 manda, pretioſiſſima, et carif-
 ſima, ut aurum; operis au-
 tem, ut magnitudine præſtet,
 et pulchritudine excellat: ejus

χρυσός· ἔργον δὲ, τὸ μέγα καὶ καλόν· τὸ γὰρ τοιοῦτον ἡ θεω-
ρία θαυμαστή· τὸ δὲ μεγαλοπρεπές, θαυμαστόν. Καὶ ἔστιν
ἡ ἀρετὴ ἔργον, ἡ μεγαλοπρέπεια ἐν μεγέθει. Ἐστὶ δὲ τὸ δαπα-
νημάτων, οἷα λέγομεν τὰ τίμια, οἷον τὰ περὶ τὰς θεάς, ἀνα-
θήματα καὶ κατασκευαὶ καὶ θυσιάαι· ὁμοίως δὲ καὶ ὅσα περὶ
πάντων τῶν δαιμόνιων, καὶ ὅσα πρὸς τὸ κοινὸν εὐφιλοτιμητὰ ἔστιν·
οἷον εἴ περ χρηγῆν οἷοντα δύναι λαμπρῶς, ἢ τριηραρχεῖν, ἢ καὶ
ἐστῆν τὴν πόλιν. Ἐν ἅπασιν δὲ, ὥσπερ εἴρηται, καὶ πρὸς τὸν
πράττοντα ἀναφέρεται τὸ τίς ὢν, καὶ τίνων ὑπαρχόντων· ἀξία
γὰρ δὲ τέτων εἶναι, καὶ μὴ μόνον τῷ ἔργῳ, ἀλλὰ καὶ τῷ ποι-
ῶντι πρέπειν. Διὸ πένης μὲν ἔκ ἂν εἴη μεγαλοπρεπής· οὐ
γάρ ἐστιν ἀφ' ὧν πολλὰ δαπανῆσαι πρεπόντως· ὁ δὲ ἐπι-

ἢ Ἀρετὴ a quibusdam codd. abest. ἡ μεγαλοπρέπεια, redundat: ut enim dixit, ἀρετὴν κτήματος εἶναι ἐν τιμῇ. ἢ πῶς δὲ οὐ λέγει τὴν τῆς ἀρετῆς εἶναι ἐν μεγέθει. Mur. * Distinguendum est post vocem θεάς: neque enim satis emendate diceretur, τὰ ἀνὰ θήματα τὰ περὶ τὰς θεάς, dona quae possidentur in templis, diis quoque dicantur: ut vertit Lamb. Sed τὰ περὶ τὰς θεάς vocat omnia, quae ad Deos colendos pertinent; deinde enumerat tria eorum genera, ἀνὰ θήματα, κατασκευαί, θυσιάαι. Aretinus pro ἀνὰ θήματα, κατασκευαί videtur legisse ἀνὰ θήματα, καὶ τὰ σκεύη, aut ἀνὰ θήματα σκεύη: quod si reciperemus, interpretaremur lebetes, tripodas, pateras, aliaque vasa sacris ministris dicata: sed eam scripturam non probamus; accipimusque κατασκευαί, exstructiones templorum et talium. Nonnunquam tamen κατασκευαί significat etiam suppellectilem et vasa. Mur. ὁ οὖν τι δὲ El. οὖν τι Vet. Interp. et C C C. Πῶς δὲ a quibusdam abest.

enim operis, quod tale est, spectatio admiratione spectatores afficit: quod autem magnificum est, id admirabile est. Operis igitur virtus ac praestantia est magnificentia, quae in magnitudine consistit. Sumptus autem quidam sunt, quos amplos et honoratos dicimus, verbi gratia, ii, qui ad deos colendos pertinent, nempe donaria, et constructiones templorum, et sacrificia: itemque ea omnia, quae in id, quodcunque divinum est, impenduntur: et quaecunque in rempublicam honestae laudis studio conferuntur: ut sicubi

ludos se splendide facere, aut trirremium praefecturam de suo administrare, aut epulum praebere civitati putent oportere. In omnibus autem, ut dictum est, ejus, qui agit, habenda ratio est, scilicet qui fit, et quae sint ejus facultates: sumptus enim digni facultatibus esse debent, neque opus solum, sed etiam eum, qui facit, decere. Quocirca nemo pauper magnificus esse queat, quia non habet unde sumptus convenienter et decore facere possit: et qui conetur, stultus fit habendus, quoniam et praeter dignitatem, et praeter id, quod

χειρῶν, ἡλίθιος· παρὰ τὴν ἀξίαν γὰρ καὶ τὸ δέον· κατ' ἀρετὴν δὲ τὸ ὁρθῶς. Πρέπει δὲ καὶ οἷς τὰ τοιαῦτα προϋπάρχει δι' αὐτῶν, ἢ διὰ τῶν προγόνων, ἢ ὧν αὐτοῖς μέτεστι· καὶ τοῖς εὐγενέσι καὶ τοῖς ἐνδόξοις, καὶ ὅσα τοιαῦτα· πάντα γὰρ ταῦτα μέγεθος ἔχει καὶ ἀξίωμα. Μάλιστα μὲν ἔν τοιούτῳ ὁ μεγαλοπρεπής, καὶ ἐν τοιούτοις δαπανήμασιν ἡ μεγαλοπρέπεια, ὥσπερ εἴρηται· μέγιστα γὰρ καὶ ἐντιμότερα. Τῶν δὲ ἰδίων, ὅσα εἰσάπαξ γίνονται· οἷον γάμος, καὶ εἴ τι τοιοῦτον, καὶ εἰ περὶ τι πᾶσα ἡ πόλις σπεσδάσει, ἢ οἱ ἐν ἀξιώματι· καὶ περὶ ἑξέων δὲ ὑποδοχὰς, καὶ ἀποστολὰς, καὶ δωρεὰς, καὶ ἀντιδωρεάς· οὐ γὰρ εἰς ἑαυτὸν δαπανηρὸς ὁ μεγαλοπρεπής, ἀλλ' εἰς τὰ κοινά. Τὰ δὲ δῶρα τοῖς ἀναθήμασιν ἔχει τι ὅμοιον.

ἢ Οἷς ταῦτα pro οἷς τὰ τοιαῦτα El. τὰ τοιαῦτα opes exponunt Lamb. et Aquinas. Ego autem malo sequi Aspatium, et Acciajolium, qui exponunt talia opera, tales sumptus. Mur. Huic sententiae favet Andri. Ἐπειτα αὖ· πῶς δὲ καὶ τοῖς πολλοῖς τοιαῦτα πεποικόσιν, ἢ ὧν δὲ ἀξίωμα μέγεθος ἔχει· πῶς· sed et magis iis convenire videtur, qui saepe talia fecerint, aut quorum magnifici majores fuerint. e ἢ ὧν αὐτοῖς legisse videtur Argyr. Mur. f Per ἑξέων non quotlibet hospites intelligit, sed magnos et potentes; ut reges et dynastas, qui, quoquo veniant, magna pompa, magnoque et splendido apparatu publice excipi advenientes, et abeuntes deduci solent. δωρεαὶ quoque et ἀντιδωρεαὶ ad hospitalia munera pertinent: tolebant enim et qui veniebant ad aliquem hospitem, adventu suo ei dona quaedam offerre, et ii, qui a se hospites dimittebant, aliis quibusdam eos remunerari. Exempla apud Homerum et Virgilium crebra sunt. Mur.

fieri oporteat, conetur: quicquid autem recte fit, id omne ex virtute fit. Decet porro magnifice facere cum eos, quibus res hujusmodi vel ipsorum labore et virtute partae sunt, vel a majoribus, aut iis, quibus cum aliqua necessitudine conjuncti sunt, relictæ: tum honesto loco natos et claros viros: eos denique qui tali aliqua laude antecellunt: inest enim in his omnibus amplitudo quaedam, et dignitas. Talis igitur est maxime vir magnificus, et in hujus generis sumptibus magnificentia, ut diximus, elucet: maximi

sunt enim et honore dignissimi. In privatis autem sumptibus iis, qui semel fiunt, etiam locum habet: quales sunt nuptiae, et si quid ejus generis est, et si qua in re vel tota civitas studiose occupata est, vel ii, qui dignitate praestant: in recipiendorum quoque hospitum, et dimittendorum officio, in donis et remunerationibus: non enim in seipsum sumptuosus est vir magnificus, sed in rem communem et publicam. Dona autem simile quiddam iis rebus habent, quae diis consecrantur, et ante eorum simulacra

Μεγαλοπρεπῆς δὲ καὶ οἶκον κατασκευάσασθαι τρεπόντως τῷ πλέτῳ· κόσμος γάρ τις καὶ οὗτος· καὶ περὶ ταῦτα μᾶλλον δαπανᾶν, ἢ πολυχρόνια τῶν ἔργων· κάλλιστα γὰρ ταῦτα· καὶ ἐν ἐκάστοις τὸ πρέπον· οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ ἀρμόζει θεοῖς καὶ ἀνθρώποις, ἔδῃ ἐν ἱερῷ καὶ τάφῳ. Καὶ ἐπὶ τῶν δαπανημάτων ἕκαστον μέγα ἐν τῷ γένει· καὶ μεγαλοπρεπέστατον μὲν τὸ ἐν μεγάλῳ μέγα· ἔνταῦθα δὲ τὸ ἐν τέτοις μέγα. Καὶ διαφέρει τὸ ἐν τῷ ἔργῳ μέγα τῷ ἐν τῷ δαπανήματι· σφαῖρα μὲν γὰρ ἢ λίχυθος ἢ κάλλις ἔχει μεγαλοπρέπειαν παιδικῷ δώρῳ· ἢ δὲ τέττα τιμῇ, μικρὸν καὶ ἀνελεύθερον. Διὰ ταῦτό ἐστι τῷ μεγαλοπρεπῆς, ἐν ᾧ ἂν ποιῇ γένει, μεγαλοπρεπῶς ποιεῖν· τὸ γὰρ τοῖστον ἐκ εὐπρόβλητον, καὶ ἔχον κατ' ἀξίαν τῷ δαπανήματι. Τοῖστος μὲν οὖν ὁ μεγαλοπρεπῆς. Ὁ δὲ ὑπερβάλλων καὶ βάναντος, τῷ παρὰ τὸ δέον ἀναλίσκων ὑπερβάλλει, ὥσπερ εἴρηται· ἐν γὰρ τοῖς μικροῖς τῶν δαπανη-

εἰ ἔνταῦθα pro ἐνταῦθα legendum, et vertendum esse secundo loco, ut sit adverb. ordinis, non loci, existimat Gruch. h γὰρ ὡς pro καί.

suspenduntur. Est etiam viri magnifici domum ita exedificare, ut ejus species divitiis conveniat (aliquid enim ex hac quoque ornamenti comparatur) et in ea opera potius pecuniam impendere, quæ diuturna sunt futura (sunt enim hæc pulcherrima) et in unoquoque decorum servare: non enim eadem diis atque hominibus conveniunt, neque eodem sumptu fanum et sepulchrum ædificandum est. Ac sumptus quidem suo quisque in genere magnus est: et cum sit illud magnificentissimum, quod in magno magnum est: tum hic sumptus, qui in his rebus magnus est. Interest enim inter id, quod est in

opere magnum, et id quod est in sumptu: nam pila vel ampulla pulcherrima doni puerilis magnificentiam illa quidem obtinet; sed hujus pretium exiguum et illiberale est. Itaque magnifici est, cujuscunque generis opus efficiat, magnifice facere: nam nec id, quod erit ejusmodi, facile superari poterit: et sumptus magnitudini respondebit. Talis igitur est vir magnificus. Qui autem modum superat, et is, qui mechanice in sumtu faciendo insolens est, eo, ut diximus, superat, quod fecus ac debet, impendit: in res enim parvas, et quæ parvum sumptum desiderant, multam pecuniam insumit.

μάτων, πολλὰ ἀναλίσκει, καὶ λαμπρύνεται παρὰ μέλος· οἷον ἔρανισαὶ γαμικῶς ἐστῶν· καὶ κωμωδοῖς χορηγῶν, ἐν τῇ παρόδῳ περὶ φύραν εἰσφέρον, ὥσπερ οἱ Μεγαρεῖς. Καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ποιήσει, οὐ τῷ καλῷ ἕνεκα, ἀλλὰ τὸν πλεῖστον ἐπιδεικνύμενος, καὶ διὰ ταῦτα οἰόμενος θαυμάζεσθαι· καὶ οὐ μὲν δὲ πολλὰ ἀναλῶσαι, ὀλίγα δαπανῶν· οὐ δὲ ὀλίγα, πολλά. Ὁ δὲ μικροπρεπῆς περὶ πάντα ἐλλείπει, καὶ τὰ μέγιστα ἀναλῶσας, ἐν μικρῷ τὸ καλὸν ἀπολεί· καὶ ὁ, τι ἂν ποιῇ μέλλων, καὶ σκοπῶν πᾶς ἂν ἐλάχιστον ἀναλώσας· καὶ ταῦτ' ὀδυρόμενος, καὶ πάντ' οἰόμενος μάζω ποιεῖν, ἢ δέ. Εἰσὶ

¶ Tria erant conviviorum genera apud antiquos, ut patet ex Homero. Primum erat ἑστια, sc. τὰ ἐν συνέλει δειπνῶν, cæna quæ fiebat a symbolarum collatoribus: cum convivæ viritum aliquid in eam parandam expenderunt: fuit autem tenue ac parvum hoc convivii genus. Reliqua duo erant πολὺπλοῦς, magisque sumptuosa, unius hominis expensâ facta: et vel fiebant ob nuptias, vel alia gravi de re: illud γάμος, hoc εἰσαπλοῦς vocat Homerus. Vide Odyss. α'. ver. 226.

¶ Καὶ τοῖς κωμωδοῖς χορηγῶν παροῖσι, καὶ χεῖρα φιλότητος ἀναλίσκων ἐν αὐτοῖς, ὥσπερ οἱ κινὸν ἔχοντες· ἢ ἐν τοῖς κωμικοῖς, ἀπὸ τοῦ οἴκου, ἢ παραπλοῦς ἢ ἐν τῷ οἴκῳ, παροῖσι ἔχοντες, καὶ οἱ Μεγαρεῖς. Et qui comicis ad se venientibus omnia præbet, si choragum agit: nec aliter in ludis pecunias impendit, quam si cum republica eas utilitate conferat: aut in actione comædia, pro iis quibus scena vestiri solet pelibus, purpuras mandat cum Megarensisibus. Andr. ¶ Ἡ δὲ ἀξία τὰ πλεῖστα τῆς δαπάνης ἀναλίσκει, καὶ τὸν πλεῖστον ἀναλῶσας τὰ ἔργα, ὥσπερ οἱ ἀνδρες ἀπὸ τοῦ οἴκου εἰσφέροντες. Septuagies cum maximam sumptuum jam partem toleraverit, et ad finem suum opus spectet, dum nimis siccitate omnia ad calculum revocat, sumptus exigui causa imperfectum relinquit. Andr.

splendoremque ac magnificentiam ostentat ineconcinne, atque invenuste: exempli gratia, nuptiali apparatu eos accipit, qui symbolam in cœnam dederunt: et comædis dux chori præpositus, ad chori ingressum exornandum purpuram confert, quemadmodum facere consueverunt Megarenses. Atque hujusmodi omnia faciet non honesti, sed ostentandarum divitiarum causa, et quod se his rebus homines admiratione affecturum sperat. Et quas in res multa impendere debet, in iis sum-

ptum exiguum faciet: ubi parva impensa desideratur, ibi largus et profusus erit. Homo autem indecore parvus in omni re modum deleteret, maximeque pecunia consumpta, in parva honestum omne perdet atque exstinguet: quicquid facturus est, procraftinans, et cunctabundus efficiet: et qua ratione quam minimo sumptu id conficere possit, considerabit: et in his lamentabitur et ingemiscet, omniaque se efficere majora, quam oporteat, arbitrabitur. Sunt igitur hi habitus vitia: nullam tamen

μὲν οὖν αἱ ἔξεις αὐται, κακία· οὐ μὴν ὀνείδη γ' ἐπιφέρουσι, διὰ τὸ μήτε βλαβεραὶ τῷ πέλαις εἶναι, μήτε λίαν ἀχρήμονες.

ΚΕΦ. γ'.

Η ΔΕ μεγαλοψυχία περὶ μεγάλα μὲν καὶ ἐκ τῶ ὀνόματος ὅμοιον εἶναι. Περὶ ποῖα δ' ἐστὶ, πρῶτον λάβωμεν. Διαφέρει δ' ἑθὺς τὴν ἔξιν, ἢ τὸν κατὰ τὴν ἔξιν, σκοπεῖν. Δοκεῖ δὲ μεγαλόψυχος εἶναι, ὁ μεγάλων αὐτὸν ἀξίων, ἄξιος ὢν· ὁ γὰρ μὴ κατ' ἀξίαν αὐτὸ ποιεῖν, ἡλίθιος· τῶν δὲ κατ' ἀρετὴν ἑδῆς ἡλίθιος, ἑδῆ ἀνόητος. Μεγαλόψυχος μὲν ὃν ὁ εἰρημένος· ὁ γὰρ μικρῶν ἄξιος, καὶ τέτων ἀξίων ἑαυτὸν, σώφρων, μεγαλόψυχος δ' οὐ· ἐν μεγέθει γὰρ ἡ μεγαλοψυχία, ὥσπερ καὶ τὸ κάλλος ἐν μεγάλῳ σώματι· οἱ μικροὶ δ' ἀσέοι καὶ σύμμετροι, καλοὶ δ' οὐ. Ὁ δὲ με-

^π Γρ. τῶν πέλας. ^ι Vide Magn. Moral. lib. i. cap. 26. ^η Γρ. ὁ δὲ μικρῶν. ^ο Ἐπεὶ τὸ καλὸν, καὶ ζῶν καὶ ἄπαν πρᾶγμα ὁ συνέστηκεν ἐκ τινος, καὶ μὴ ἐκ πάντων ταῦτα πταγμένα οὐκ ἔχον, ἀλλὰ καὶ μέγιστος ὁπότερον μὴ τὸ τοιοῦτον· τὸ γὰρ καλὸν, ἐν μεγέθει καὶ τάξει ἐστὶ· διὸ οὐτε τὰ μικρὰ καὶ οὐτε τὰ γένετα καὶ ἐν ζῶνι συγγένηται γὰρ ἡ θεωρία ἐγγυὲς τῇ ἀνασφάλῃ χρόνῳ γινώσκοντι. Aristot. in lib. de Poet. cap. 7. τὸ καλὸν ἐν πλείοσι καὶ μεγέθει ἴσως γινώσκοντι. lib. i. Polit.

turpitudinis, aut dedecoris notam inurunt, quia nec alteri damnum inferunt, nec admodum sunt deformes.

CAP. III.

MAGNITUDO animi autem magnis in rebus, ut et nomen ipsum declarat, elucere videtur. Ac primum sane quales sint hæ res, intelligamus. Nihil porro interest, utrum ipsum animi habitum, an eum, qui eo sit præditus, consideremus. Magni autem animo habendus videtur is, qui magna se mereri existimat, idque suo merito: qui enim præter meritum ac dignitatem id facit,

stolidus est: at eorum, qui virtutem colunt, nemo stolidus est, nemo mente captus. Est igitur magno is animo, quem descripsimus: qui enim seipsum, cum parvis rebus, atque honoribus dignus sit, parvis quoque dignum iudicat, hic modestus habendus est, non magnanimus: animi enim magnitudo in magnitudine sita est: quemadmodum et in magno corpore, pulchritudo: brevis autem statura homines, venusti ac lepidi sunt quidem illi, aptaque membrorum convenientia et proportione præditi, sed pulchri non item. Qui vero ma-

γάλων αὐτὸν ἀξίων, ἀνάξιος ὢν, χαῦνος· ὁ δὲ μεζόνων ἢ ἄξιος, οὐ πᾶς χαῦνος. Ὁ δ' ἐλαττόνων ἢ ἄξιος, μικρόψυχος, εἴαν τε μεγάλων, εἴαν τε μετρίων, εἴαν τε καὶ μικρῶν ἄξιος ὢν, ἐτι ἐλαττόνων ἑαυτὸν ἀξιοῖ, καὶ μάλιστα ἂν δόξαιεν ὁ μεγάλων ἄξιος· τί γὰρ ἂν ἐποίει, εἰ μὴ τοιούτων ἦν ἄξιος; Ἔστι δὲ ὁ μεγαλόψυχος, τῷ μὲν μεγέθει ἄκρος· τῷ δὲ ὡς δεῖ μέσος· τῷ γὰρ κατ' ἀξίαν ἑαυτὸν ἀξιοῖ· οἱ δ' ὑπερβάλλουσι καὶ ἐλλείπουσιν. Εἰ δὲ δὴ μεγάλων ἑαυτὸν ἀξιοῖ, ἄξιος ὢν, καὶ μάλιστα τῶν μεγίστων, περὶ ἐν μάλιστα ἂν εἴη. [Ἡ τί οὖν τῶν ἐστὶν, ἐκ τῆς ἀξίας ληπτέον] ἡ δ' ἀξία λέγεται πρὸς τὰ ἐκτὸς ἀγαθὰ. Μεγίστην δὲ τῶν ἀνθρώπων, ὁ τοῖς θεοῖς ἀπονέμεται, καὶ οὐ μάλιστα ἐφίεται οἱ ἐν ἀξιώματι, καὶ τὸ ἐπὶ τοῖς καλλίστοις ἀθλοῖς τοιούτων δ' ἡ τιμὴ· μέγιστη γὰρ δὴ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν. Περὶ τιμᾶς δὲ καὶ ἀτιμίας ὁ

^ρ Ὁ δὲ ἄξιος μὲν ἐν πολλοῖς, πλείονων δὲ ἀξίων ἑαυτὸν. οὐ πάντῃ χαῦνος. Qui vero cum dignus sit plurimis, dignum se tamen arbitratur pluribus, non omnino elatus est. Andr. ^ι Ἡ τί οὖν τῶν ἐστὶν, ἐκ τῆς ἀξίας ληπτέον. tota hæc sententia abest a nostris MSS. Vet. Interp. et Argyr.

gna se meritum esse putat, immerito tamen, elatus ac superbus est: quisquis autem maiora sibi deberi, quam quibus dignus sit, arbitratur, non continuo superbus est. Verum qui se minoribus dignum, quam mereatur, existimat, is angusto et humili animo est, sive magnis, sive mediocribus, sive parvis dignus, etiam minora sibi tribui putet oportere: maxime vero si qui magnis dignus est, iis se indignum putet: quid enim eum facturum putemus, si hisce non esset dignus? Magnanimus igitur magnitudine est ille quidem summus: sed eo, quod ita, ut oportet, de suis meritis iudicat, medius: iis e-

nim, quæ ipsius dignitati meritisque respondent, seipsum dignum iudicat: alii modum superant et deferunt. Ergo si se magnis esse dignum merito existimat, et maxime, si maximis: in una re potissimum sane versabitur. Quænam igitur sit huiusmodi res, ex dignitate intelligamus: iam dignitatis nomen ad externa bona refertur. Hoc autem maximum locare debeamus, quod et diis immortalibus tribuimus, et ii omnes, qui in existimatione magna habentur, expetunt: quod est denique rerum pulcherrime gestarum præmium: at honos tale quiddam est: hoc enim est externorum bonorum maxi-

μεγαλόφυκός ἐστιν, ὡς δεῖ. Καὶ ἄνευ δὲ λόγου φαίνονται οἱ μεγαλόφυκοι περὶ τιμὴν εἶναι· τιμῆς γὰρ μάλιστα οἱ μεγάλοι ἀξιοῦσιν ἑαυτοὺς κατ' ἀξίαν δέ. Ὁ δὲ μικρόφυκος ἐλλείπει ἢ πρὸς αὐτὸν, ἢ πρὸς τὸ τῷ μεγαλόφυκῳ ἀξίωμα· ὁ δὲ χαῦνος, πρὸς ἑαυτὸν μὲν ὑπερέαλλει· οὐ μὴν τὸν γε μεγαλόφυκον. Ὁ δὲ μεγαλόφυκος, εἴ περ τῶν μεγίστων ἀξιος, ἀριστος ἂν εἴη· μείζονος γὰρ αἰὲς ὁ βελτίων ἀξιος, καὶ μεγίστων ὁ ἀριστος. Τὸν ὡς ἀληθῶς ἄρα μεγαλόφυκον, δεῖ ἀγαθὸν εἶναι· καὶ δεῖξαι δὲ ἂν εἶναι μεγαλόφυκον, τὸ ἐν ἐκάστῃ ἀρετῇ μεγα· ἔδαμῶς τ' ἂν ἀρμόζοι μεγαλόφυκῳ Φεύγειν[†] παρασείσαντι, ἔδδ' ἀδικεῖν· τινος γὰρ ἐνεκα πράξει αἰσχρὰ, ᾧ ἔδδ' ἐν μέγα; Καθ' ἕκαστα δὲ ἐπισκεπτόντι πάντων γελοῖος φαίνεται ἂν ὁ μεγαλόφυκος, μὴ ἀγαθὸς ἂν. Οὐκ εἴη δὲ ἂν ἔδδ' ἐν τιμῇ ἀξιος, Φαῦλος ἂν· τ' ἀρετῆς γὰρ

[†] Καὶ ἄνευ δὲ λόγου φαίνονται &c. poterant hæc et hoc modo converti: neque vero ratio est querenda, cur dicamus magnanimos in honore versari. Lamb. Γε. παραινέσαντι et παρατεσαντι. Sed nostram scripturam confirmat, quod idem in Probl. dicit, οἱ δὲ τινος διὰ τὸν ἑαυτοῦ παρασείσαντι πῶς ἔδδ' αἰσχρὰ. Syllb. Vide Vist. Var. Lection. lib. ii. ¹ Γε. καὶ ἔδδ' ἑαυτοῦ. ² Γε. καὶ ἔδδ' ἑαυτοῦ. ³ Γε. καὶ ἔδδ' ἑαυτοῦ.

mum. In honore igitur et infamia sic se gerit, ut oportet, vir magni animi. Neque vero verbis aut ratione opus est ad docendum, viros magnanimos in honore versari: honore enim maxime magni viri se dignos esse existimant; sed pro eo ac merentur. At, qui demisso et humili animo est, is modum deferit, siue ipsius persona, siue magnanimi existimatio spectetur: superbus autem si ejus personam spectes, superat; non, si eum cum viro magnanimo conferas. Quod si magnanimus maximis sit honoribus dignus, ille profecto sit vir optimus ac præstantis-

simus: nam quo quisque melior est, eo majore præmio atque honore dignus est, et quidem optimus quisque maximo. Vere igitur magnanimus, vir bonus sit necesse est: atque etiam quod in quaque virtute magnum et amplum est, viri magnanimi esse videatur: neque conveniat magnanimo dimissis manibus fugere, neque injuriam cuiquam facere: quid est enim cur turpe aliquid admittat, cui nihil sit magnum? Atque ei quidem, qui res sigillatim inspiciat, prorsus ridiculus esse videatur magnanimus, si non sit idem vir bonus. Quin ne honore quidem dignus erit, si

ἀθλον ἢ τιμὴν, καὶ ἀπονέμεται τοῖς ἀγαθοῖς. Ἔοικε μὲν ἔν τῃ μεγαλόφυκῳ, οἷον κόσμος τις εἶναι τῶν ἀρετῶν· μείζων γὰρ αὐτὰς ποιεῖ, καὶ οὐ γίνεται ἄνευ ἐκείνων. Διὰ τῆτο χαλεπὸν τῇ ἀληθείᾳ μεγαλόφυκον εἶναι· οὐ γὰρ οἷόν τε ἄνευ καλοκαγαθίας. Μάλιστα μὲν οὖν περὶ τιμᾶς καὶ ἀτιμίας ὁ μεγαλόφυκός ἐστι. Καὶ ἐπὶ μὲν ταῖς μεγάλαις, καὶ ὑπὸ τῶν σπευδῶν μετρίως κηδεύεται, ὡς τῶν οἰκείων τυγχάνων, καὶ ἐλαττοῦν ἀρετῆς γὰρ πατελέως ἐκ ἂν γένοιτο ἀξία τιμὴ. Οὐ μὴν ἀλλ' ἀποδέχεται γε, τῷ μὴ ἔχειν αὐτὸς μείζω αὐτῷ ἀπονέμειν· τῆς δὲ παρὰ τῶν τυχόντων καὶ ἐπὶ μικροῖς, πάνταν ἐλιγνύσσει· οὐ γὰρ τῶτων ἀξιος· ὁμοίως δὲ καὶ ἀτιμίας· οὐ γὰρ ἔσται δικαίως περὶ αὐτόν. Μάλιστα μὲν ἔν ἐστιν, ὥσπερ εἴρηται, ὁ μεγαλόφυκος περὶ τιμᾶς. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ περὶ πλοῦτον καὶ δυναστείαν, καὶ πᾶσαν εὐτυχίαν

¹ Γε. καὶ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἀρετῶν. ² Καὶ μάλιστα ὅταν ἐπὶ μικροῖς αὐτῷ ἀπονέμεται εἰς αὐτὸν ἑαυτοῦ τὴν ἀρετὴν, ὅτι καλῶς ἔσται κηδεύσει. Andr. ³ Γε. αὐτόν.

sit malus et nequam: præmium enim virtutis est honor, et tribuitur viris bonis. Quocirca videtur animi magnitudo quasi quoddam virtutum omnium esse ornamentum: nam et majores eas, amplioresque facit, et sine illis constare nullo modo potest: atque ob hanc causam qui reapse magnus sit animo, non facile reperias: quippe qui sine eximia quadam bonitate talis esse non possit. In honoribus igitur et ignominiiis vir magni animi maxime cernitur. Ac magnis quidem honoribus, et iis, qui a viris bonis deferentur, modice delectabitur, tanquam suos, si bique accommodatos, aut etiam sua virtute minores et

inferiores consecutus: virtuti enim omnibus suis numeris perfectæ et absolutæ non facile par ullus honos reperiri queat. Verum tamen eos æquo animo accipiet vel ob hanc causam, quod illi non possint ei tribuere majora: eum autem honorem, qui et a quibilibet, et ob res parvas tribuetur, prorsus negliget atque aspernabitur; hos enim non meretur: itemque ignominiam atque infamiam contemnet, quia in eum jure cadere non poterunt. Maxime igitur et potissimum in honoribus versatur vir magnanimus. Verum tamen in divitiis quoque, et principatu, in omni denique secunda atque adversa fortuna quicquid ac-

καὶ αὐτοχρίαν μετρίως ἔχει, ὅπως ἂν γένηται· καὶ ἔτ' εὐτυχῶν περιχαρὴς ἔσται, ἔτε αὐτοχρὶν περίλυπος· ἔδὲ γὰρ περὶ τιμὴν ἔτως ἔχει, ὥς μέγιστον ὄν· αἱ γὰρ δυνατεῖαι καὶ ὁ πλεῖστος διὰ τὴν τιμὴν ἐσιν αἰρετά· οἱ γὰρ ἔχοντες αὐτὰ, τιμᾶσθαι δι' αὐτῶν βέλονται. Ὡς δὲ καὶ ἡ τιμὴ μικρὸν ἐστὶ, τῷ τῷ καὶ τῷ ἄλλῳ· διὸ καὶ ὑπερόπται δοκῶσιν εἶναι. Δοκῶ δὲ καὶ τὰ εὐτυχήματα συμβάλλεσθαι πρὸς μεγαλοφυχίαν· οἱ γὰρ εὐγενεῖς ἀξιοῦνται τιμῆς· καὶ οἱ δυναστεύοντες, ἢ οἱ πλεῖστοντες, ἐν ὑπεροχῇ γάρ· τὸ δὲ ἀγαθὸν ὑπερέχον πᾶν, ἐντιμότερον. Διὸ καὶ τὰ τοιαῦτα μεγαλοφυχοῦντες πείσονται τιμῶνται γὰρ ὑπὸ τινων. Κατ' ἀλήθειαν δὲ ὁ ἀγαθὸς μόνος ἂν τιμητός· ὃ δὲ ἄμφω ὑπάρχει, μᾶλλον ἀξιοῦται τιμῆς· οἱ δὲ ἄνευ ἀρετῆς τὰ τοιαῦτα ἀγαθὰ ἔχοντες, ἔτε δικαίως ἑαυτοὺς μεγάλων ἀξιοῦσιν, ἔτε

² Ὡς μέγιστον ὄν valet tam quam maximum, non ut vulgo interpretantur, tamquam maximam. Sic enim loquuntur Graeci, ὥς μέγιστος, ὥς κάλλιστος, ὥς ἄριστος, vel ὅτι μέγιστος, &c. id est, quam maximus, quam pulcherrimus, quam optimus. Lamb. εὐ γὰρ μέγιστον ἡγήσεται τὴν τιμὴν, καὶ αὐτὸν περὶ αὐτὴν ἔχει ὥς μέγιστον ὄν. Andr. ³ Τιμητός· αἷς ὁ ἄμφω ὑπάρχει, μᾶλλον ἀξιοῦται El.

ciderit, in eo se moderatum praebebit: neque in rebus secundis laetitia esset, neque in adversis maerore contrahetur: nam ne in honorem quidem sic animatus est; qui tamen quam maxima res est: principatus enim et divitiarum propter honorem sunt optabilia; nam qui haec bona consecuti sunt, his ipsis honore affici volunt. Cui igitur honos in rebus parvis numeretur, huic ne caetera quidem magna erunt: ob id ipsum vero magnanimum etiam aliorum contemptores et superbi videntur esse. Videntur autem res secundae ad animi magnitudinem conferre: nam et honesto summoque loco

nati, honore digni putantur: et ii, qui principatum obtinent, aut opulenti, quoniam caeteris antecellunt: quoque porro bono aliquo magis excellit, eo honoratius est. Itaque etiam his talibus homines animi majoris efficiuntur: a nonnullis enim honorem consequuntur. Sed si verum quaerimus, solus vir bonus afficiendus honore est: cuius autem virtuti conjuncta fortuna est, is honore dignior habetur: quibus vero sine virtute talia bona contingunt, hi neque seipsos magnis honoribus dignos merito existimant, neque recte magnanimum appellantur; haec enim sine virtute integra atque

ἐρρωσὶς μεγαλόφυχοι λέγονται· ἄνευ γὰρ ἀρετῆς παντελὴς ἐκ ἐστὶ ταῦτα. Ὑπερόπται δὲ καὶ ὑβρισταί, καὶ τὰ τοιαῦτα ἔχοντες, κακοὶ γίνονται· ἄνευ γὰρ ἀρετῆς οὐ ράδιον φέρειν ἐμμελῶς τὰ εὐτυχήματα· οὐ δυνάμενοι δὲ φέρειν, καὶ οἰόμενοι τῶν ἄλλων ὑπερέχειν, ἐκείνων μὲν καταφρονῶσιν· αὐτοὶ δὲ ὅ, τι ἂν τύχῃσι, πράττῃσι· μιμνῶνται γὰρ τὸν μεγαλόφυχον, ἔχ' ὅμοιοι ὄντες· τῷ τῷ δὲ δρῶσιν ἐν οἷς δύνανται. Τὰ μὲν ἔν κατ' ἀρετὴν οὐ πράττῃσι, καταφρονῶσι δὲ τῶν ἄλλων. Ὁ δὲ μεγαλόφυχος, δικαίως καταφρονεῖ· δεξάζει γὰρ ἀληθῶς· οἱ δὲ πολλοὶ, τυχόντως. Οὐκ ἐστὶ δὲ μικροκίνδυνος ἔδὲ φιλοκίνδυνος, διὰ τὸ ὀλίγα τιμῶν· μεγαλοκίνδυνος δὲ, καὶ ὅταν κινδυνεύῃ, ἀφειδῆς τῷ βίῃ, ὥς ἐκ ἀξίον ὄν πάντως ζῆν. Καὶ οἷς εὖ ποιῶν, εὐεργετέμενος δὲ αἰσχύνεται· τὸ μὲν

⁴ Ὑπερόπται καὶ ὑβρισταί, καὶ τὰ τοιαῦτα ἔχοντες ἀγαθὰ, γίνονται νοστί MSS. Alii ἔχοντες καλὰ καὶ ἀγαθὰ, γιν. Sed, ni fallor, rectius legunt Cam. et Argv. qui τα τοιαῦτα ἔχοντες ἀγ. omittunt: quod interpretamentum esse videtur. Vide Lamb. d. Oὐκ ἐστὶ πυκνοκίνδυνος, καὶ φιλοκίνδ. N. C. Ven. 1. 2. et Bal. Alii, ex testimonio Lambini, ἐκ ἐστὶ δὲ μικροκίνδ. καὶ πυκνοκίνδ. Huic lectioni adstipulari videntur sequentia, διὰ τὸ ὀλίγα τιμῶν. Pro πυκνοκίνδ. facit Andr. ἔστι δὲ ὁ μεγαλόφυχος οὐ πυκνοκίνδυνος μὲν· οὐ γὰρ συνεχῶς εἰς κίνδυνον ἑαυτοῦ ἐκβάλλει, διὰ τὸ μὴ τιμῶν τα συχόντως, καὶ μικρῶν τινων καὶ ὀλίγων πυκνοκινδυνεύειν. Vide Vist. ⁵ Ἀρετῇ N. C. et C. C. inter lineas.

undique perfecta, constare nullo modo possunt. Sed aliorum contemptores ac superbi, et contumeliosi evadunt ii, qui talibus copiis circumfluent: difficile est enim sine virtute res secundas compositae concinneque ferre: cum porro ferre non possint, seseque caeteris praestare existiment, tum illos contemnunt, tum ipsi quicquid fors tulerit, agunt: virum magnanimum enim imitantur, cum sint ei dissimiles: quibuscunque autem in rebus possunt, hoc faciunt. Nec ea igitur, quae virtuti consentanea sunt, age-

re student, et alios tamen fastidiosè despiciunt. Magnanimus autem non injuria despiciat: de rebus enim vere opinatur et judicat: at vulgus quomodocunque fors tulerit, opinatur. Jam vero neque sese offert ad casus parvorum periculorum, neque periculi adeundi cupidus est, quoniam pauca sunt, quae magni faciat: magnis autem periculis sese objicit, et cum in discrimine versatur, vitae non parcat, perinde quasi plane indignum sit, eum in vita manere. Et cum eo sit animo, ut libenter beneficium in a-

Φίλον· δεικνόν γάρ· διὸ καὶ πάντες οἱ κόλακες, θητικοί· καὶ οἱ ταπεινοί, κόλακες. Οὐδὲ θαυμαστικός· ἔδεν γὰρ μέγα αὐτῷ ἔστιν. Οὐδὲ μνηστικός· οὐ γὰρ μεγαλοφύχῃ τὸ ἀπομνημονεύειν, ἄλλως τε καὶ κακὰ· ἀλλὰ μᾶλλον παρορᾶν. Οὐδὲ ἀνθρωπολόγος· ἔτε γὰρ περὶ αὐτῶν ἔρεϊ, ἔτε περὶ ἐτέρων· ἔτε γὰρ ἵνα ἐπαινῆται, μέλει αὐτῷ· ἔθ' ὅπως οἱ ἄλλοι φέγωνται. Οὐδὲ αὖ ἐπαινετικός· ἔστι· διόπερ ἔδε κακολόγος, ἔδε τῶν ἐχθρῶν, εἰ μὴ δι' ὑβρίν. Καὶ περὶ ἀναγκαίων ἢ μικρῶν ἤκιστα ὀλοφυρτικός καὶ δεητικός· σπᾶδάζοντος γὰρ ἔτως ἔχειν περὶ ταῦτα. Καὶ οἷος κεκλῆσθαι μᾶλλον τὰ καλὰ ἢ ἀκαρπα τῶν καρπίμων καὶ ὠφελίμων· ἀνάρκῃς γὰρ μᾶλλον. Καὶ κινήσις δὲ βραδεία τῇ μεγαλοφύχῃ δοκεῖ εἶναι, καὶ φωνὴ βαρεῖα, καὶ λέξις εἰσίμος· οὐ γὰρ σπυρτικός, ὁ περὶ ὀλίγα σπᾶδάζων· ἔδε σύντονος, ὁ μὴθὲν μέγα οἰόμενος· ἢ δὲ ὀξύφωνία καὶ ἡ ταχυτής· διὰ τῶν. Τοιοῦτος μὲν οὖν

ο Διὰ ταῦτα legi vult Lambinus.

se, nisi amici: servile enim est: itaque ut assentatores omnes, mercenarii quidam sunt; sic humiles et denique homines, assentatores. Neque facile admiratur: nihil enim ei magnum est. Neque meminit injurias: viri enim magnanimi non est memorem esse, praesertim vero nihilorum; sed ea potius pro nihilo putare. Neque de hominibus loquitur: quippe qui nec de se, nec de cæteris prædicaturus est: nam neque ut laudetur magnopere sollicitus est, neque ut alii vituperentur. Nec rursus laudatur est: et ob eandem causam neque maledicus, ne in inimicos quidem, nisi contumelia accepta. In iis autem rebus, quæ aut necessariae, aut exiguae sunt,

minime queribundus est, neque supplex: est enim hominis nimium studium nimiamque curam in res humanas conferentis, sic affectum esse. Atque etiam ita comparatus est, ut res pulchras et elegantes, easdemque steriles, possidere malit, quam utiles et fructuosas: hoc enim magis proprium hominis est se ipso contenti, et honorum omnium copia per se cumulati. Motum etiam magnanimi viri tardum futurum esse credibile est, vocem gravem, orationem stabilem ac sedatam: neque enim festinare solet is, qui paucis rebus studet: neque vehementer contendit, cui nihil magnum esse videtur: propter has causas autem et vox acuta, et celer in-

ὁ μεγαλόφυχος. Ὁ δὲ ἐλλείπων, μικρόφυχος· ὁ δὲ ὑπερβάλλων, χαῦνος. Οὐ κακοὶ μὲν οὖν δοκῶσιν εἶναι· ἔθ' ἔτοι· οὐ γὰρ κακοποιοὶ εἰσιν, ἡμαρτημένοι δέ· ὁ μὲν γὰρ μικρόφυχος, ἄξιος ὢν ἀγαθῶν, ἑαυτὸν ἀποσερεῖ ὢν ἄξιος ἔστι· καὶ εἰκε κακὸν ἔχειν τι, ἐκ τῆ μὴ ἀξιῶν ἑαυτὸν τῷ ἀγαθῶν· ἢ ὁ ἀγνοεῖν δὲ ἑαυτὸν· ὠρέγετο γὰρ ἂν ὢν ἄξιος ἦν, ἀγαθῶν γε ὄντων. Οὐ μὴν ἡλίθιοι γε οἱ τοιοῦτοι δοκῶσιν εἶναι, ἀλλὰ μᾶλλον ὀκνηροί. Ἡ τοιαύτη δὲ δόξα δοκεῖ καὶ χαίρει ποιῶν· ἕκαστοι γὰρ ἐφίενται τῶν κατ' ἀξίαν· ἀφίστανται δὲ καὶ τῇ πράξεων τῶν καλῶν καὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων, ὡς ἀνάξιοι ὄντες· ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν. Οἱ δὲ χαῦνοι, ἡλίθιοι, καὶ ἑαυτῆς ἀγνοῶντες, καὶ ταῦτ' ἐπιφανῶς· ὡς γὰρ ἄξιοι ὄντες, τοῖς ἐντίμοις ἐπιχειροῦσιν, εἴτα ἐξελέγχονται· καὶ ἐδῆτι κοσμεῖνται, καὶ οὐκ ὀκνηροί, καὶ τοῖς τειχέτοις· καὶ βούλονται τὰ εὐτυχήματα φανερὰ εἶναι αὐτῶν, καὶ λέγουσι περὶ αὐτῶν, ὡς

P Gr. ἀγνοεῖ.
ita etiam Andr.

q Niceri pro ὀκνηροί El. et Cam. καὶ τοιοῦτοι C C C. et El. ad oram.
r Hic autem Argyr. et Viet.

gressus esse solet. Ac magnanimus quidem talis est. Qui autem modum deferit, is angusto parvoque animo dicitur: qui superat, elatus ac superbus. Qui sane minime mali videntur esse (nihil enim maleficii in quenquam admittunt) verum tamen peccant: nam qui demisso parvoque animo est, cum sit bonis dignus, ipse se iis fraudat, quæ meretur: videturque mali quiddam in hoc inesse ex eo, quod sese bonis indignum esse arbitratur; atque seipsum ignorat: nam si ita esset, ea expeteret, quibus dignus est, cum bona sint. Tales homines tamen stulti non videntur esse, sed pigri potius et se-

gnes. Talis autem opinio, quam de seipsis habent, etiam deteriores eos efficere videtur: ea enim, quæ meretur, quisque expetere consuevit. Proinde ab honestis actionibus et studiis, quasi indigni sint, itemque a bonis externis longe refugiunt. Superbi autem cum stulti sint, tum se ipsos quoque ignorant, neque id obferre: nam proinde quasi digni sint, res amplas et honoratas conantur ac suscipiunt. deinde se ipsi quales sint, indicant. et ab aliis coarguuntur: tum vero ex vestitu, totoque habitu et gestu corporis, et consimilibus aliis ornatum sibi quaerunt: suaeque res secundas omnibus no-

διὰ τέτων τιμηθεύμενοι. Ἀντιτίθεται ὅ τῃ μεγαλοψυχία ἢ μικροψυχία μᾶλλον τῆς χαυνότητος· ἢ ᾧ γίγνεται μᾶλλον, καὶ ὅ χεῖρόν ἐστιν. Ἡ μὲν οὖν μεγαλοψυχία περὶ τιμὴν ἐστὶ μεγάλην, ὥσπερ εἴρηται.

ΚΕΦ. δ'.

ΕΟΙΚΕ δὲ καὶ περὶ ταύτην εἶναι ἀρετὴ τις, καθάπερ ἐν τοῖς πρώτοις ἐλεγχθη, ἢ δόξειεν ἂν παραπλησίως ἔχειν πρὸς τὴν μεγαλοψυχίαν, ὥσπερ καὶ ἡ ἐλευθεριότης πρὸς τὴν μεγαλοπρέπειαν· ἀμφω γὰρ αὐτὰς τὴ μὲν μεγάλῃ ἀφεσῇ, περὶ δὲ τὰ μέτρια καὶ τὰ μικρὰ διατιθέασιν ἡμᾶς ὡς δεῖ. Ὡσπερ δὲ ἐν λήφει καὶ δώσει χρημάτων μεσότης ἐστὶ, καὶ ὑπερβολὴ τε καὶ ἑλλειψις· ἔτω καὶ ἐν τιμῇς ὁρῶμεν, τὸ μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ ἥττον, καὶ τὸ ὅσον δεῖ, καὶ ὡς δεῖ· τὸν τε γὰρ φιλότιμον ψέγομεν, ὡς καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ ὅσον ἐδεῖ, τὸ τιμῆς ἐφειμένον· τὸν τε ἀφιλότιμον, ὡς ἔδωκεν ἐπὶ τοῖς καλοῖς προ-

⁵ Χείρων C C C. et Argyr.

tas et manifestas esse volunt, et de se ipsi prædicant: quasi ex his honorem consecuturi. Magis autem animi magnitudini adversatur humilitas et demissio animi, quam elatio ac superbia: nam crebrior est, et deterius malum. Animi igitur magnitudo in magno honore versatur, quemadmodum ostendimus.

CAP. IV.

VIDETUR autem etiam in hoc alia quedam virtus esse occupata, ut in superioribus diximus, quæ parem ad animi magnitudinem rationem habere videatur, atque ad magnificentiam liberali-

tas: nam cum ambæ hæ virtutes a magno remotæ sint, quasi in rebus mediocribus et parvis nos ita, ut par est, afficiunt. At in accipiendis autem et dandis pecuniis locum habent mediocritas, nimium et parum: sic etiam honos, et vehementius, et minus quam oportet, et rursus unde, et quo modo expetendus est, expeti potest; nam et ambitiosum vituperamus, tanquam nimia honoris cupiditate inflammatum, honoremque unde non oportet, aucupantem: et honoris contemptorem, tanquam ne ex honestis quidem rebus honoris adipiscendi consilium capientem. Inter-

αιρούμενον τιμᾶσθαι. Ἔστι δὲ ὅτε τὸν φιλότιμον ἐπαινοῦμεν, ὡς ἀνδράδην καὶ φιλόκαλον· τὸν δὲ ἀφιλότιμον, ὡς μέτριον καὶ σώφρονα, ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς πρώτοις εἵπομεν. Δῆλον δὲ ὅτι ὡς πλεοναχῶς τῇ φιλοτιμίᾳ λεγομένῃ, ἔκ ἐπὶ τὸ αὐτὸ αἰετὶ φέρομεν τὸν φιλότιμον· ἀλλ' ἐπαινεῖντες μὲν, ἐπὶ τὸ μᾶλλον, ἢ οἱ πολλοὶ, ψέγοντες δὲ, ἐπὶ τὸ μᾶλλον ἢ δεῖ. * Ἀνανύμω δὲ ἔσσης τῆς μεσότητος, ὡς ἐρήμης, εἴκειν ἀμφισβητῶν τὰ ἄκρα· ἐν οἷς δὲ ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἑλλειψις, καὶ τὸ μέσον. Ὁρῶντες δὲ τιμῆς καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ ἥττον· ἐστὶ δὲ καὶ ὡς δεῖ. Ἐπαινεῖται γὰρ ἡ ἑξὶς αὐτῇ, μεσότης ἔσα περὶ τιμὴν ἀνώνυμος. Φαίνεται δὲ πρὸς μὲν τὴν φιλοτιμίαν, ἀφιλοτιμία, πρὸς δὲ τὴν ἀφιλοτιμίαν, φιλοτιμία· πρὸς ἀμφοτέρω δὲ, ἀμφοτέρω πως· εἴκει δὲ τῷ εἶναι καὶ περὶ τὰς ἄλλας ἀρετάς. Ὡς ἀντικείμεναι δὲ ἐνταῦθα οἱ ἄκροι φαίνονται, διὰ τὸ μὴ ὀνομάσθαι τὸν μέσον.

¹ Sc. in lib. ii. cap. 7. ² Sc. in lib. iii. cap. 11. ³ Ita lib. ii. cap. 7. ὅθεν ἐπιδικάζονται οἱ ἄκροι τῆς μέσης χάριτος. ⁴ Vide lib. ii. cap. 8. ⁵ Sc. ἔστι.

dum autem ambitiosum quidem laudamus, ut virum fortem et honestatis studiosum: honoris vero contemptorem, tanquam modestum et temperantem, ut etiam supra diximus. Perspicuum est autem, cum multis modis quis hujus vel illius rei amans dicatur, non respectu eodem semper φιλοτίμῃ nomen esse ferri: sed si laudemus, de eo, qui studiosior sit honoris, quam vulgus: si vituperemus, de eo, qui studiosior sit, quam oporteat. Quoniam autem mediocritas vacat nomine, idcirco sit ut extrema de ejus possessione, quasi de loco vacuo ac deserto, ambigant et concertent: cæterum quibus in rebus ni-

mium reperitur et parum, in iis etiam mediocritas. At honorem homines et nimium expetunt, et parum: eum igitur quoque expetere licet intra modum, et ut oportet. Laudatur itaque hic habitus, qui mediocritas est in honore expetendo occupata, non nominata. Videtur autem, si cum ambitione comparetur, honoris contemptio: si cum honoris contemptione, ambitio: sed cum utraque comparata, utriusque speciem quodammodo præ se fert: quod etiam in reliquis virtutibus apparet. Pugnare autem hic videntur inter se extremi, quia ei, qui medius est, nomen impositum non est.

ΚΕΦ. Ε΄.

ΠΡΑΟΤΗΣ δὲ ἐστὶ μὲν μεσότης περὶ ὀργάς. Ἀνώνυμος δὲ ὄντος τοῦ μέσου, σχεδὸν δὲ καὶ τῶν ἁκρων, ἐπὶ ^α τὸν μέσον τὴν πραότητα φέρομεν, πρὸς τὴν ἑλλειψιν ἀποκλίνεσθαι, ἀνώνυμον οὔσαν. Ἡ δὲ ὑπερβολή, ὀργιλότης τις λέγεται ἂν· τὸ μὲν γὰρ πάθος ἐστὶν ὀργή· τὰ δὲ ἐμποιῶντα, πολλὰ καὶ διαφέροντα. Ὁ μὲν οὖν ἐφ' οἷς δεῖ, καὶ οἷς δεῖ ὀργιζόμενος, ἐτι δὲ καὶ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε, καὶ ὅσον χρόνον, ἐπαίνεται. Πρῶτος δὲ οὗτος ἂν εἴη, εἴ περ ἡ πραότης ἐπαινείται· βέλεται γὰρ ὁ πρῶτος ἀτάραχος εἶναι, καὶ μὴ ἄγεσθαι ὑπὸ τῷ πάθει· ἀλλ' ὡς ἂν ὁ λόγος τάξῃ, ἔτω, καὶ ἐπὶ τέτοις, καὶ ἐπὶ τοσῶτον χρόνον χαλεπαίνειν. Ἀμαρτάνειν δὲ δοκεῖ μᾶλλον ἐπὶ τὴν ἑλλειψιν· οὐ γὰρ τιμωρητικός ὁ πρῶτος, ἀλλὰ μᾶλλον συγνώμωνικός. Ἡ δὲ ἑλλειψις, εἴτ' ἀοργησία τις ἐστίν, εἴθ' ὅ, τι δὴ ποτε, φέγεται· οἱ γὰρ μὴ ὀργιζόμενοι ἐφ'

^α Γρ. τὸ μέσον.^β Magn. Moral. lib. i. cap. 23. et Eud. lib. iii. cap. 3.

CAP. V.

LENITAS autem mediocritas est, quæ in iris versatur. Sed quia medius vacat nomine, ac fere etiam extremi, medio lenitatem ascribimus, ad id, quod est parum, propendentem, quod ipsum nomine vacat. Nimium autem iracundia dici potest: perturbatio enim ira est, cujus multæ et variæ causæ sunt efficientes. Atque is quidem, qui, quibus de rebus, quibusque hominibus oportet, irascitur: præterea vero et quemadmodum, quo tempore, et quamdiu oportet, laudatur. Mansuetus igitur ac lenis ap-

pellari poterit, si modo lenitas laudabilis est: ea enim videtur esse mansueti et lenis hominis natura, ut et ab omni animi tumultu sit liber ac solutus, nec se a perturbatione trahi patiatur; sed ut ratio præceperit, ita, et his de causis, et tamdiu irascatur, et ægre ferat. Peccare autem videtur in eam partem, quæ est infra modum: non enim ad ulciscendum implicatus est homo lenis, sed potius ad ignoscendum propensus. Parum autem, sive lentitudinem, sive quo alio nomine placet appellare, vituperatur: nam cum ii, qui non succensent ob eas

οἷς δεῖ, ἡλίθιοι δοιοῦσιν εἶναι, καὶ οἱ μὴ ὡς δεῖ, μηδ' ὅτε, μηδὲ οἷς δεῖ· δοκεῖ γὰρ ἐκ αἰσθάνεσθαι, καὶ λυπεῖσθαι· ^β μὴ ὀργιζόμενός τε ἐκ εἶναι ἀμυντικός· τὸ δὲ ὑποπηλακίζομενον ἀνέχεσθαι, καὶ τὰς οἰκείας περιορᾶν, ἀνδραποδῶδες. Ἡ δ' ὑπερβολή κατὰ πάντα μὲν γίνεται· καὶ γὰρ οἷς οὐ δεῖ, καὶ ἐφ' οἷς οὐ δεῖ, καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ θάπτον, καὶ πλείω χρόνον. Οὐ μὲν ἅπαντά γε τῷ αὐτῷ ὑπάρχει· οὐ γὰρ ἂν δύναίτο εἶναι· τὸ γὰρ κακὸν ^α καὶ αὐτὸ ἀπόλλυσι, καὶ ὁλόκληρον ἢ, ἀφόρητον γίνεται. Οἱ μὲν οὖν ὀργίλοι, ταχέως μὲν ὀργίζονται, καὶ οἷς οὐ δεῖ, καὶ ἐφ' οἷς οὐ δεῖ, καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ· παύονται δὲ ταχέως, ὃ καὶ βέλτιστον ἔχουσι. Συμβάνει δὲ αὐτοῖς τῆτο, ὅτι οὐ κατέχουσι τὴν ὀργὴν, ἀλλὰ ἀνταποδιδόασιν· ἢ φανεροί εἰσι

^β Μὴ ὀργιζόμενός τε ἐκ εἶναι ἀμυντικός legisse videtur Argyr. Vir quidam doctus putat se commutandum in δε, hoc modo, μὴ ὀργιζόμενος δε ἐκ εἶναι &c. id est, cum autem minime irascatur, non facile ad propulsandam injuriam excitari. Quæ sane lectio mihi videtur elegantior ac politior. Lamb. ^γ Προπηλακίζομενον manifestas et apertas injurias hic videtur intelligere, ut si quis luto aspergatur per contemptum, quod proprie Græci appellant προπηλακίζεσθαι. Lamb. ^δ Γρ. καὶ κατὰ τὸ γὰρ κακόν, εἰ κατὰ μέντοι πρὸς ἁγῶν εἶναι, οὐ δύναται συζηῖναι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ἀπόλλυσι.

causas, ob quas succensere debent, stulti videantur: tum ii, qui non quo modo, nec quo tempore, neque quibus debent: videtur enim hic profusus sensu carere, neque unquam condolescere: cumque non irascatur, non facile ad propulsandam injuriam excitari: deinde vero aliorum in se et in suos contumelias peti ac negligere, mancipiorum est. Nimium autem in omnibus quidem peccandi modis contrahitur: nam et quibus, et propter quas causas irasci non debemus, et vehementius quam debemus, et citius et diutius quam oportet, irascimur. Non tamen

hæc in uno insunt omnia: fieri enim non possit, ut infint: nam cum malum omne se ipsum perdat atque interimat, tum si integrum sit, intolerabile efficitur. Ὀργίλοι igitur sunt illi quidem irritabiles celeriterque irascuntur, et quibus, et propter quas causas non oportet, et vehementius quam oportet: sed iidem sunt placabiles, irascendique finem cito faciunt: quod quidem est in illis vel optimum. Atque hoc eis propterea accidit, quia iram non compriunt neque cohibent, sed statim injuriam acceptam referunt (et hac ratione iram suam produnt) propter animi

διὰ τὴν ὀξύτητα· εἴτα ἀποπαύοντα. Ὑπερβολὴ δὲ εἰσὶν αἱ ἀκρόχοι οἷαι, καὶ πρὸς πᾶν ὀργίλοι, καὶ ἐπὶ παντί· ὅθεν καὶ τὸν ὄνομα. Οἱ δὲ πικροὶ, δυσδιάλυτοι, καὶ πολὺν χρόνον ὀργίζονται· κατέχασσι γὰρ τὸν θυμὸν· παῦλα δὲ γίνεται, ὅταν ἀνταποδιδῶ· ἢ γὰρ τιμωρία παύει τῆς ὀργῆς, ἢ δόνην ἀντὶ τῆς λύπης ἐμποῖσα. Τὰς δὲ μὴ γνωσμένας, τὸ βάρος ἔχουσι· διὰ γὰρ τὸ μὴ ἐπιφανὲς εἶναι, ὅδε συμπεῖθει αὐτὰς ὁδός· ἐν αὐτῷ δὲ πέψαι τὴν ὀργὴν, χρόνος δέει. Εἰσὶ δὲ οἱ τοιαῦτοι ἐαυτοῖς ὀχληρότατοι, καὶ τοῖς μάλιστα φίλοις. Χαλεποὺς δὲ λέγομεν, τὰς ἐφ' οἷς τε μὴ δεῖ χαλεπαίνοντας, καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ καὶ πλείω χρόνον, καὶ μὴ διαλλαττομένους ἀνευ τιμωρίας ἢ κολάσεως. Τῇ πρᾶοτητι δὲ μᾶλλον τὴν ὑπερβολὴν ἀντιτίθενται· καὶ γὰρ μᾶλλον γίνεται· ἀνδραπικώτερον γὰρ τὸ μᾶλλον τιμωρεῖσθαι. Καὶ πρὸς τὸ συμβεῖν οἱ χαλεποὶ,

^c Γρ. ἀνταποδιδῶσιν. ^f Ὅθεν καὶ κατέχασιν αὐτὴν, μὴ γὰρ ἐν αὐτῇ ὁρ' ἐαυτῆς διαλύει, καὶ πεφύη· τὸτο δὲ δὴ χρόνος γίνεται. Andr. ^g Γρ. ἢ καὶ καλ. Καὶ πρὸς ἢ habet El. ^h Μᾶλλον δεῖ El. et Argyr.

concitati celeritatem: deinde irasci definunt. Ἀκρόχοι αὐτὴν supra modum sunt celeres, et ad omnia, et omnibus de causis iracundia exardescunt: unde et nomen natum est. At πικροί, sive amari, propemodum sunt implacabiles, diuque in iracundia perseverant: iram enim continent et comprimunt: quæ tum quiescit, cum injuriam ulti fuerint: ultio enim iram sedat, doloris loco voluntatem afferens. Quod si assequi non possint, gravi onere premuntur: jam quia onus eorum non est aliis notum, nemo eis, ut se placabiles præbeant, persuadet: ad iram autem in se ipso concoquendam

tempore opus est. Est quinetiam hoc hominum genus cum sibi ipsi molestissimum, tum amicissimis. Χαλεπὸς autem, hoc est, sævos et asperos, eos appellamus, qui et propter quas causas non debent, et gravius, et diutius, quam debent, irascuntur, et qui nunquam placantur, nisi injuriam ulti sint, vel etiam eos, quibus irati sunt, castigarint. Lenitati autem magis opponimus nimium, quam parum: frequentius enim est: quandoquidem hominibus usitatius et solennius est injuriam ulcisci. Præterea sævi et asperi homines, ad convictum, vitæque consuetudinem minus accommodati sunt. Sed quod

χέρους. Ὁ δὲ καὶ ἐν τοῖς πρότερον εἴρηται, καὶ ἐκ τῶν λεγομένων δῆλον· οὐ γὰρ ῥάδιον διορίσαι τὸ πῶς, καὶ τίσι, καὶ ἐπὶ ποίοις, καὶ πόσον χρόνον ὀργιζέον, καὶ μέχρι τίνος ὀρθῶς ποιῆι τις, ἢ ἀμαρτάνει. Ὁ μὲν γὰρ μικρὸν παρεκβαίνων, οὐ φέγεται, ἔτ' ἐπὶ τὸ μᾶλλον, ἔτ' ἐπὶ τὸ ἥτιον· ἐνίοτε γὰρ τὰς ἐλλείποντας ἐπαινῶμεν, καὶ πρᾶος φαιμέν· καὶ τὰς χαλεπαίνοντας ἀνδράδας, ὡς δυναμένους ἀρχεῖν. Ὁ δὲ πόσον καὶ πῶς παρεκβαίνων, φεκτὸς, οὐ ῥάδιον τῷ λόγῳ ἀποδεῖναι· ἐν γὰρ τοῖς κατ' ἑκάστα καὶ τῇ αἰσθήσει ἡ κρίσις. Ἀλλὰ τό γε ἴσασθον δῆλον, ὅτι ἡ μὲν μέση ἕξις ἐπαινετὴ, κατ' ἣν οἱς δεῖ ὀργιζόμεθα, καὶ ἐφ' οἷς δεῖ, καὶ ὡς δεῖ, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα· αἱ δὲ ὑπερβολαὶ καὶ ἐλλείψεις, φεκταί· καὶ ἐπὶ μικρὸν μὲν γινόμεναι, ἡρέμα, ἐπὶ πλείον δὲ, μᾶλλον, ἐπὶ πολὺ δὲ, σφόδρα. Δῆλον οὖν ὅτι τῆς μέσης ἕξεως ἀντεκτέον. Αἱ μὲν ἐν περὶ τὴν ὀργὴν ἕξεις εἰρηδῶσαν.

¹ Lib. ii. cap. ult.

¹ Ita El. et Aurel. τοῖσιν vulgo scribitur.

etiam supra dictum est, ex iis quoque, quæ nunc dicimus, intelligi potest, non esse facile oratione distinguere, quomodo, et quibus hominibus, et quibus de causis, et quamdiu sit irascendum, et quousque quis in iracundia perseverans recte faciat, aut peccet. Qui enim paulum quiddam a modo sive in nimium, sive in id, quod est parum, digreditur, non vituperatur: interdum enim eos, qui modum deferunt, laudamus, mansuetosque ac lenes appellamus; interdum, eos qui graviter irascuntur, esse animo virili dicimus, tanquam ad imperandum idoneos. Quam longe igitur, et quomodo a modo deflectens aliquis sit vi-

tuperabilis, non est facile verbis definire: in rebus enim singularibus, et sensu, iudicium huius rei situm est. Sed illud certe perspicuum est, medium habitum esse laudabilem, per quem, et quibus, et propter quas causas, et quomodo oportet, irascimur, cæteraque id genus omnia; nimium autem et parum, vituperabilia: quæ si non longe absunt a medio, leviter: si longius, graviter: si longissime, gravissime sunt vituperanda. Perspicuum igitur est, medium habitum diligenter esse retinendum. Atque ii animi habitus, qui in ira versantur, hæcenus sint a nobis explicati.

ΚΕΦ. 5'.

ΕΝ δὲ ταῖς ὁμιλίαις καὶ τῷ συζῆν, καὶ λόγων καὶ πραγμάτων κοινωνεῖν, οἱ μὲν ἄρεσκοι δοκῶσιν εἶναι· οἱ πάντα πρὸς ἡδονὴν ἐπαινεῖντες, καὶ ἔθεν ἀντιτείνοντες, ἀλλὰ ἔδῃ οἰόμενοι δεῖν ἄλυποι ταῖς ἐντυγχάνουσιν εἶναι· οἱ δ' ἐξεναντίας τέτοις πρὸς πάντα ἀντιτυπῶντες, καὶ τῷ λυπεῖν ἔδ' ὅ, τι αὖν φροντίζοντες, δύσκολοι καὶ δυσερίδες καλεῖνται. Ὅτι μὲν αὖν αἱ εἰρημέναι ἔχεις ψεκταὶ εἰσιν, ἐκ ἀδελφον· καὶ ὅτι ἡ μέση τέτων ἐπαινετὴ, καὶ ἢ ἀποδέξεται ἂν δεῖ, καὶ ὡς δεῖ, ὁμοίως δὲ καὶ δυσχερανεῖ. Ὅνομα δὲ ἐκ ἀποδέδοται αὐτῇ τι· εἴκει δὲ μάλιστα Φιλία· τοῖστος γὰρ ἐστὶν ὁ κατὰ τὴν μέσσην ἔξιν, οἷον βεβλόμεθα λέγειν ἢ τὸν ἐπεικὴ φίλον, τὸ σέργειν προσλαβόντα. Διαφέρει δὲ τῆς Φιλίας, ὅτι ἄνευ πάθους ἐστὶ καὶ τῷ σέργειν, οἷς ὁμιλεῖ. ἔτε γὰρ τῷ φιλεῖν ἢ ἐχθρᾶναι ἀποδέχεται ἕκαστα ὡς δεῖ· ἀλλὰ τῷ τοῖστος εἶναι· ὁμοίως γὰρ

κ Δὲ ἀβέστ ab El. et C C C. I Ἀντιτείνοντες pro ἀντιτυπῶντες El. C C C. Ven. 1. 2. et Bal. m Γρ. τὸν ἐπεικὴ καὶ φίλον. n Γρ. οὐ γὰρ pro οὐτε γὰρ.

CAP. VI.

ΙN congressu autem hominum et vitae quotidianae consuetudine, denique in sermonum ac factorum communicatione, alii blandi, seu placendi studiosi videntur esse; qui ut sint voluptati, laudant omnia, nullaque in re adversantur, sed putant se eos, quibuscum quotidie congregiuntur, nullo modo offendere oportere: alii contra, qui in omni re adversantur, neque magnopere laborant ne quem offendant, appellantur morosi, et in contentionibus pugnaces ac pervicaces. Hi igitur (quos diximus) animi habitus, nimirum sunt vituperabiles, ho-

rumque medius laudabilis, quo vir bonus ea omnia, quae probanda, et ut probanda sunt, probabit, offendeturque contrariis. Nomen autem ei nullum impositum est: sed ad amicitiae similitudinem proxime videtur accedere: nam qui hoc medio animi habitu praeditus est, ejusmodi est, ejusmodi hominem commodum et bonum amicum significamus, cum amandi affectum assumpserit. Eo autem differt ab amicitia, quod animi motu, amorisque affectu in eos, quibuscum versatur, caret: non enim eo quod vel amet, vel oderit, unumquidque, ut oportet, approbat:

πρὸς ἀγνώτας καὶ γνωρίμους, καὶ συνήθεις καὶ ἀσυνήθεις αὐτὸ ποιήσει, πλὴν καὶ ἐν ἑκάστοις ὡς ἀρμόζει· οὐ γὰρ ὁμοίως προσήκει συνήθων καὶ ἀσυνήθων φροντίζειν, ἔδ' αὖ λυπεῖν. Καθόλου μὲν ὅτι εἴρηται, ὅτι ὡς δεῖ ὁμιλήσει· ἀναφέρων δὲ πρὸς τὸ καλὸν καὶ τὸ συμφέρον, σοχάσεται τῷ μὴ λυπεῖν, ἢ συνηθύνειν. Εἴκει μὲν γὰρ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας εἶναι τὰς ἐν ταῖς ὁμιλίαις γινομένας. Τέτων δ' ὅσας μὲν αὐτῷ ἐστὶ μὴ καλὸν ἢ βλαβερὸν συνηθύνειν, δυσχερανεῖ, καὶ προαιρήσεται λυπεῖν. Καὶ τῷ ποιῶντι δὲ ἀρχημοσύνην φέρη, καὶ ταύτην μὴ μικρὰν, ἢ βλάβην· ἢ δ' ἐναντίωσις μικρὰν λύπην, ἐκ ἀποδέξεται, ἀλλὰ δυσχερανεῖ. Διαφερόντως δ' ὁμιλήσει τοῖς ἐν ἀξιώμασι, καὶ τοῖς τυχεῖσι, καὶ μᾶλλον ἢ ἥτιον γνωρίμοις· ὁμοίως δὲ καὶ

ο Οὐν ἀβέστ a nostris MSS. p Ὅσαι μὲν ἡδοναὶ οὐ τοῖς τὸ ἀγαθὸν ἀποδέλυσαν, ταύτας οὐ συνηθύνεται τοῖς ἐντυγχάνουσιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἡδοναῖς δυσχερανεῖ· καὶ προσήκειται λυπεῖν ἐφθῆναι μᾶλλον, ἢ ἡδονῶν τῷ ἀγαθῷ ἵκεται· μάλιστα ἂν ἡ πόσις αἰσχυρὴν φέρη καὶ βλάβην τῷ ποιῶντι μεγάλην. Τότε γὰρ αἰρήσεται μᾶλλον λυπεῖσθαι, καὶ αἰσχυρὰν μικρὴν καὶ τῷ μέλλοντι ἀπαλλάττειν λύπης καὶ αἰσχυρῆς, ἢ μικρὴν εὐφράναισα διὰ τὴν συνηθύναι, τῇ μέζοντι λύπῃ περιελαλεῖν. Andr.

fed quia eo ingenio est, idque institutendae vitae consilium cepit: aequè enim hanc facilitatem erga notos atque ignotos, aequè erga eos, quorum consuetudine utitur, atque eos, quibuscum nulla consuetudine conjunctus est, adhibebit; sed ita, ut cuique conveniet: non enim aequè convenit homines consuetudine et familiaritate conjunctos, atque alienos, vereri, et observare: neque rursus offendere. Universe igitur jam dictum est, eum cum hominibus ita, ut debet, versaturum et communicaturum: sed tamen ad honestum et utile suas actiones referens, hunc sibi scopum propositum habebit, ne quem offendant,

aut ut deleatet potius. In iis enim voluptatibus, ac molestiis versari videtur, quae ex sermonibus et coetibus hominum capiuntur: quando autem non nisi cum turpitudine aut etiam cum damno deleatetare potest, eam obsecundationem improbabit ac respuet, multoque malet offendere. Quod si quid erit, quod ei, qui faciat, dedecori sit, aut damno non parvo: adversando autem, levi illum molestia afficiat: factum illud turpe aut damnosum non probabit, sed improbabit potius, ac molestie feret. Aliter autem cum iis communicabit et loquetur, qui dignitate aliqua praediti sunt, aliter cum infimis, et forte fortuna oblati ho-

κατὰ τὰς ἄλλας διαφορὰς, ἐκάστοις ἀπονέμων τὸ πρέπον. Καὶ κατ' αὐτὸ μὲν αἰσθόμενος τὸ συνηδύνειν, λυπᾶν δὲ εὐλαβόμενος· τοῖς δὲ ἀποβαίνουσιν, εἴαν ἢ μείζω, συνεπόμενος, λέγω δὲ τῷ καλῷ ἢ τῷ συμφέροντι· ἢ ἡδονῆς δὲ ἕνεκα τῆς εἰσαυθις μεγάλης, μικρὰ λυπήσει. Ὁ μὲν οὖν μέσος, τοιῶτός ἐστιν· ἐκ ὠνόμασαι δέ. Τὸ δὲ συνηδύνοντος, ὁ μὲν τοῦ ἡδύς εἶναι σοχαζόμενος, μὴ διὰ τι ἄλλο, ἄρεσκος· ὁ δ' ὅπως ὠφέλειά τις αὐτῷ γίγνηται εἰς χρήματα, καὶ ὅσα διὰ χρημάτων, κόλαξ. Ὁ δὲ πᾶσι δυσχεραίνων, εἴρηται ὅτι δύσκολος ἢ δύσερις. Ἀντικείμεναι δὲ φαίνεται τὰ ἄκρα ἑαυτοῖς, διὰ τὸ ἀνώνυμον εἶναι τὸ μέσον.

ΚΕΦ. Ζ'.

ΠΕΡΙ τὰ αὐτὰ δὲ σχεδὸν ἐστὶ καὶ ἡ τῆς ἀλαζονείας μεσότης· ἄνώνυμος δὲ καὶ αὕτη. Οὐ χεῖρον δὲ καὶ τὰς

¹ Οὐ τῷ μέσῳ, non medio. Andr. ² Magn. Moral. lib. i. cap. 3. et Eud. lib. iii. cap. 7. ³ Eam vero in lib. ii. cap. 7. ἀνώνυμον vocavit, et eo habitu praeditum, ἀνώνυμον. Id forsan eo loci periphrasis causa fecit: ibi enim dicit, πειρατῖον ὀνομαστικῶς ἀφ' ἑκείνης ἕνεκα. hic vero non nisi receptis verbis utitur. Zuing.

minibus: aliter cum notioribus, aliter cum minus notis: similiterque in aliis dissimilitudinibus suum cuique tribuet decorum. Ac delectationem quidem per se sequetur atque eliget, offensionem vero vitabit: iis autem quæ sunt eventura, si majora sint, adhærescet, honesto, inquam, et utili: denique magnæ in posterum voluptatis causa leviter offendet. Talis igitur medius est, quamvis non nominatus. Eorum autem, qui delectant, is, qui nihil aliud sibi proponit, quod assequi velit, quam ut sit jucundus, blandus et placendi studiosus

appellatur: qui vero id facit, ut aliquam ex eo utilitatem capiat, quæ vel in pecunia, vel in iis rebus quæ pecunia æstimantur, positæ sunt, assentator. At eum, qui omnibus offenditur, morosum et in contentionibus pugnacem diximus appellari. Pugnare autem idcirco inter se videntur extrema, quia mediocritati nomen impositum non est.

CAP. VII.

ΙN iisdem autem fere arrogantiae quoque mediocritas vertitur: hæc vero etiam nomine vacat. Non erit autem incommodum tales quoque

τοιούτους ἐπελθεῖν· μάλλον τε γὰρ ἂν εἰδέημεν τὰ περὶ τὸ ἡθος, κατ' ἑκάστον διελθόντες· ἢ μεσότητος εἶναι τὰς ἀρετὰς πιστεύομεν ἂν, ἐπὶ πάντων ἕτως ἔχον· συνιδόντες. Ἐν δὲ τῷ συζῆν οἱ μὲν πρὸς ἡδονὴν καὶ λύπην ὁμιλῶντες εἴρηται. Περὶ δὲ τῶν ἀληθευόντων τε καὶ ψευδομένων εἰπώμεν, ὁμοίως ἐν λόγοις καὶ πράξεσι καὶ τῷ προσποίηματι. Δοκεῖ δὲ ὁ μὲν ἀλαζών, προσποιητικὸς τῶν ἐνδόξων εἶναι, καὶ μὴ ὑπάρχοντων, καὶ μειζόνων ἢ ὑπάρχει· ὁ δὲ εἴρων ἀνάπαλιν, ἀρνεῖσθαι τὰ ὑπάρχοντα, ἢ ἐλάττω ποιεῖν· ὁ δὲ μέσος αὐτέκαστός τις ὦν, ἀληθευτικὸς καὶ τῷ βίῳ, καὶ τῷ λόγῳ, τὰ ὑπάρχοντα ὁμολογῶν εἶναι περὶ αὐτὸν, καὶ ὅτε μείζω, ὅτε ἐλάττω. Ἐστὶ δὲ τέτων ἑκάστα, καὶ ἕνεκά τινος ποιεῖν καὶ μηθενός. Ἐκάστος δὲ οἷός ἐστι, τοιαῦτα λέγει καὶ πράττει, καὶ ἕτω ζῇ, εἴαν μὴ τινος ἕνεκα πράττῃ. Κατ' αὐτὸ δὲ τὸ μὲν ψεῦδος, φαῦλον καὶ φεκτόν· τὸ δὲ ἀληθές, καλὸν καὶ ἐπαινετόν· ἕτω δὲ

Συνεχόμενος El.

Γα. δ.

habitus persequi: nam et plinius ea, quæ ad mores pertinent, cognoscemus singulis explicatis: et virtutes mediocritates esse magis erit nobis persuasum ac probatum, cum ita esse in omnibus perspexerimus. De iis igitur, qui in convictu vitæque societate voluptatem et offensionem eorum, quibuscum versantur, spectant, dictum est. Nunc de iis, qui veritatem colunt, aut mentiuntur, idque verbis pariter ac factis, et simulatione, pauca dicenda sunt. Videtur igitur gloriosus seu arrogans res sibi gloriosas vendicare solere, quæ non insunt, quæque sunt iis, quæ insunt, majores: dissimulator

contra vel ea, quæ insunt, negare, vel minora fingere atque extenuare: medius vero cum singulis in rebus sui juris atque arbitrii sit, vita et oratione verax esse: qui ea, quæ habet, in se inesse confitetur, neque ea verbis auget, neque extenuat. Nihil autem obstat, quominus quis hæc singula et alicujus, et nullius rei causa faciat. Qualis vero quisque est, talis ejus et actio et oratio est, talis denique et vita: nisi rei alicujus agat et loquatur gratia. Per se autem mendacium quidem, malum, et vituperabile est: verum autem, et honestum et laudabile: ita et verax cum sit medius, laudabilis est: at qui

καὶ ὁ μὲν ἀληθευτικός, μέσος ὢν, ἐπαινετός· οἱ δὲ ψευδο-
μενοι, ἀμφοτέροι μὲν ψεκτοί· μᾶλλον δὲ ὁ ἀλαζών. Περὶ
ἐκατέρου δὲ εἴπωμεν· πρότερον δὲ περὶ τῆς ἀληθευτικῆς· οὐ
γὰρ περὶ τῆς ἐν ταῖς ὁμολογίαις ἀληθεύοντος λέγομεν, οὐδὲ
ὅσα εἰς ἀδικίαν ἢ δικαιοσύνην συντέλει· ἄλλης γὰρ αὖν εἴη
ταῦτ' ἀρετῆς· * ἀλλ' ὅς αὖν, μηθενὸς τοιῶντε διαφέρειντος, καὶ
ἐν λόγῳ καὶ ἐν βίῳ ἀληθεύῃ, τῷ τὴν ἔξιν τοιῶτος εἶναι. Δό-
ξεις δὲ αὖν ὁ τοιῶτος ἐπικρίτης εἶναι· ὁ γὰρ φιλαλήθης, καὶ ἐν
οἷς μὴ διαφέρει ἀληθεύων, ἀληθεύσει καὶ ἐν οἷς διαφέρει· ἐτι
μᾶλλον· ὡς γὰρ αἰσχρὸν, τὸ ψεῦδος εὐλαδῆσεται, ὅγε καὶ κατ'
αὐτὸ ἠυλαβεῖτο· ὁ δὲ τοιῶτος ἐπαινετός. Ὑπὲρ τὸ ἐλάττω
ἢ μᾶλλον τῆς ἀληθείας ἀποκλίνει· ἐμμελέστερον γὰρ φαίνεται,
διὰ τὸ ἐπαχθεῖς τὰς ὑπερβολὰς εἶναι. Ὁ δὲ μέγιστος τῶν
ὑπαρχόντων προσποιούμενος μηθενὸς ἔνεκα, φαύλῳ μὲν εἰ-
κεν· οὐ γὰρ αὖν ἔχαιρε τῷ ψεύδει· μάταιος δὲ φαίνεται μάλ-

^u Ἐν ταῖς συμφωνίαις, in pactis aut conventibus. Andr. ^x Ἀλλ' ἐν οἷς μὴδ. El.
Vet. Interp. et Bas. ^y Ὅς εἰ δέησει παρακλίνει τοῦ μέσου, πρὸς τὴν ἑλπίδα, οὐ
πρὸς τὴν ὑπερβολὴν νέεσθαι. Et ita quidem, ut si recedendum fuerit a medio, ad defectum
potius quam ad excessum abiturus est. Andr. ^z Γὰρ ἀποκλίνει.

mentiuntur, ambo sunt illi
quidem vituperandi; sed ma-
gis arrogans. De utroque
autem dicamus, ac primum
de veraci: non enim de eo
loquimur, qui in pactis con-
ventis, neque de eo, qui in
rebus, quæ ad iniustitiam, ius-
titiamve pertinent, verus est,
(alius enim hæc sunt fortasse
virtutis) sed de eo, qui, qui-
bus in rebus nihil refert, ut-
rum sit ejusmodi, necne, tum
in oratione, tum in vita, ve-
ritatem colit et sequitur, eo
ipso quod tali animi habitu sit
præditus. Talis autem qui
est, vir bonus non immerito
videri possit: nam qui verita-

tem amat, veraque loquitur
quibus in rebus id facere ni-
hil attinet, is multo magis in
iis vere loquitur, in quibus
magnopere referet: menda-
cium enim ut turpe fugiet ac
vitabit, quod jam etiam per se
suaque natura fugiebat: at
talis vir laudabilis est. Ad
extenuandam autem rerum
veritatem propensior est: con-
cinnius enim hoc esse videtur:
quoniam omne nimium, gra-
ve et odiosum est. Qui vero
majora sibi, quam quæ insunt,
tribuit ac vendicat, nullius
rei causa; est ille quidem im-
probo similis (non enim men-
dacio delectaretur) verunta-

λον ἢ κακός. Εἰ δὲ ἔνεκά τινος, ὁ μὲν δόξης ἢ τιμῆς, οὐ
λίαν ψεκτός, ὡς ὁ ἀλαζών· ὁ δὲ ἀργυρίῳ, ἢ ὅσα εἰς ἀργύ-
ριον, ἀχρημονέστερος. Ὁὐκ ἐν τῇ δυνάμει δὲ ἐστὶν ὁ ἀλαζών,
ἀλλ' ἐν τῇ προαίρεσει· κατὰ τὴν ἔξιν γὰρ, καὶ τῷ τοιῶσδε εἶναι,
ἀλαζών ἐστὶν, ὡς περὶ καὶ ψεύτης· ὁ μὲν τῷ ψεύδει αὐτῷ
χαίρων, ὁ δὲ δόξης ὀρεγόμενος ἢ κέρδους. Οἱ μὲν οὖν δόξης
χάριν ἀλαζονεύοντες, τὰ τοιαῦτα προσποιῶνται, ἐφ' οἷς ἐπ-
αινος ἢ εὐδαιμονισμός· οἱ ἢ κέρδους, ὡς ἀπόλαυσίς ἐστι τοῖς
πέλας, καὶ ἀ διαλαθεῖν ἐστὶ μὴ ὄντα, ὅσον ἰατρὸν ἢ μάντιν
σοφόν. Διὰ τῆτο οἱ πλεῖστοι προσποιῶνται τὰ τοιαῦτα, καὶ
ἀλαζονεύονται· ἐστὶ γὰρ ἐν αὐτοῖς τὰ εἰρημένα. Οἱ δὲ εἰρωνες

^a Non intelligitur is esse gloriosus, qui eam vim ac facultatem habet, ut possit
sibi, quæ non habeat, arrogare: sed qui suum consilium eo contulit, ut sibi ea
arrogat, quæ non habet. Eadem sere habet Aristot. lib. i. Rhet. ὁ γὰρ σοφιστικὸς
ἐπ' ἐν τῇ δυνάμει, ἀλλ' ἐν τῇ προαίρεσει. ^b Ὡς γὰρ ἀτ. CCC. et N C. ὡς ἡδονὰ καὶ
ἀτ. El. ^c Ὡς ἰατρὸν, ἢ μάντιν, ἢ σοφόν El. et Vet. Interp. quæ lectio haud
mala est: οἱ σοφοί, Sophistæ, enim olim erant sapientes doctique viri: sed postea
improbitate et avaritia hominum factum est, ut nomen σοφοῦ odiosissimum fieret,
et illis tantum conveniret, qui sub eruditionis specie quantum facerent, et impe-
ritis adolescentibus imponerent, vanis pollicitationibus, et mendacibus promissis
eorum animos alliciendo. Vide Victor.

men levis hominis potius ac
nugatoris, quam mali simili-
tudinem gerere videtur. Quod
si alicujus rei gratia faciat, is,
qui gloriæ vel honoris causa
facit, non est valde vitupe-
randus, ut arrogans: at qui
pecuniæ, aut aliarum rerum,
quæ pecuniæ loco sunt, multo
turpior est. Non autem vi ac
potestate, sed consilio et insti-
tuta ratione vitæ, intelligitur
arrogans: ex habitu enim, et
eo quia talis sit, arrogans est:
quomodo et mendax: alius
enim mendacio ipso delecta-
tur; alius vero gloriæ quæ-
stusve causa sibi plus, quam
par est, fumit atque arrogat.
Atque ii quidem, qui cupidi-

tate gloriæ incensi sibi plus
æquo tribuunt, ea sibi vendi-
cant, propter quæ homines
vel laudari, vel beati prædi-
cari solent: qui autem quæ-
stus causa id faciunt, ea sibi
sumunt, quæ aliis fructum ac
voluptatem afferunt, et in qui-
bus tenebras aliis licet offun-
dere, ne videre possint, eum
non esse talem, qualem se esse
profiteatur: verbi gratia, me-
dicum, aut vatem, aut so-
phistam. Atque ob hanc cau-
sam complures talia in se in-
esse simulant, taliaque sibi ar-
rogant: in eis enim ea repe-
riuntur, quæ a nobis dicta
sunt. Dissimulatores autem,
qui sua omnia verbis elevant,

ἐπὶ τὸ ἐλατῖον λέγοντες, χαριέστεροι μὲν τὰ ἥδη φαίνονται· οὐ γὰρ κέρδες ἔνεκα δοκῶσι λέγειν, ἀλλὰ φεύγοντες τὸ ὀγκυρόν. Μάλιστα δὲ καὶ ἔτοι τὰ ἐνδοξα ἀπαρνέονται· ὅιον καὶ Σωκράτης ἐποίει. Οἱ δὲ καὶ τὰ μικρὰ καὶ τὰ φανερὰ προσποιέμενοι, βαυκοπανέργοι λέγονται, καὶ εὐκαταφρόνητοί εἰσι. Καὶ ἐνίοτε ἀλαζονεία φαίνεται· ὅιον ἡ τῶν Λακωνίων ἐσθής· καὶ γὰρ ἡ ὑπερβολὴ καὶ ἡ λίαν ἑλλειψις, ἀλαζονικόν. Οἱ δὲ μετρίως χρώμενοι τῇ εἰρωνείᾳ, καὶ περὶ τὰ μὴ λίαν ἐμποδῶν καὶ φανερὰ εἰρωνεύμενοι, χαριέντες φαίνονται. Ἀντικείμεναι δὲ ὁ ἀλαζών φαίνεται τῷ ἀληθευτικῷ· χείρων γάρ.

ΚΕΦ. η'.

ΟΥΣΗΣ δὲ καὶ ἀναπαύσεως ἐν τῷ βίῳ, καὶ ἐν ταύτῃ διαγωγῇ μετὰ παιδιᾶς, δοκεῖ καὶ ἐνταῦθα εἶναι ὁμιλία

^d Ὀγκυρόν C C C. et El. ὀγκυρόν vero ad oram. ^e Vide Quintil. lib. ix. cap. 2. et Plat. Dial. ^f Βαυκοπανέργοι C C C. et Vet. Interp. ^g Lacedæmonii, ut testatur Xenophon in lib. de Rep. Laced. vestibus utebantur vilissimis, quæ vix genua tegebant, ut frugalitatis laudem aucuparentur. Vide Ælian. Var. Hist. lib. ix.

moribus videntur illi quidem esse politioribus: non enim lucri causa ita loqui videntur, sed quod elationem animi jactationemque fugiant. Maxime autem etiam hi gloriosa omnia de se negant: quod faciebat et Socrates. Qui vero res parvas, et in promptu positas dissimulant, veruti seu delicati veteratores appellantur, suntque hi abjecti et contempti homines. Atque adeo interdum hoc vitium arrogantiae similitudinem gerit, qualis est Lacedæmoniorum vestitus: nam sibi et nimium assumere, et pa-

rum admodum tribuere, de seque omnia detrahare, arrogantis est. Qui vero intra modum dissimulatione utuntur, eaque dissimulant, quæ non admodum nota, neque in promptu sunt posita, ii politii homines videntur. Arrogans autem potius quam dissimulatio, veraci videtur opponi: deterior enim est.

CAP. VIII.

SED cum sit in vita suus etiam requieti locus, atque in hac temporis aliquid cum ludo et joco ponere liceat: hic quoque videtur conversatio

τις ἐμμελής, καὶ οἷα δεῖ λέγειν, καὶ ὥς· ὁμοίως δὲ καὶ ἀκείν. Διοίσει δὲ καὶ τῷ ἐν τοιαύτοις λέγειν, ἢ τοιαύτων ἀκείν. Δῆλον δὲ ὡς καὶ περὶ ταῦτα εἶναι ὑπερβολὴν τε καὶ ἑλλειψιν τῶν μέσων. Οἱ μὲν οὖν τῷ γελοίῳ ὑπερβάλλοντες, βαυκολοχοὶ δοκῶσιν εἶναι καὶ φορτικοί, γλιχόμενοι πάντως τῶν γελοίων, καὶ μαῖλλον σοχαζόμενοι τῶν γέλωτα ποιῶσιν, ἢ τῶν λέγειν εὐαχέμονα, καὶ μὴ λυπεῖν τὸν σκαπτόμενον. Οἱ δὲ μήτ' αὐτοὶ ἀνείποντες μηδὲν γελοῖον, τοῖς τε λέγουσι δυσχεραίνοντες, ἀγριοὶ καὶ σκληροὶ δοκῶσιν εἶναι. Οἱ δὲ ἐμμελῶς πᾶίζοντες, εὐτράπελοι προσαγορεύονται, ὅιον εὐτρόποι· τῶν γὰρ ἡδῶς αἱ τοιαῦτα δοκῶσι κινήσεις εἶναι· ὥσπερ δὲ τὰ σώματα ἐκ τῶν κινήσεων κρίνεται, ἔτω καὶ τὰ ἥδη. Ἐπιπολάζοντος δὲ τοῦ γελοίου, καὶ τῶν πλείστων χαιρόντων τῇ παιδιᾷ, καὶ τῷ σκώπῃ

^e Ὡσπερ γὰρ αἱ κινήσεις τὰ σώματα χαριεστέρως εἶναι, οἷον πῶς μὲν ἡ εἰς τὸ ἄνω κίνησις, καὶ πῶς καὶ εἰς τὸ κάτω, καὶ ἡ εἰς τὸ μέσον, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως· ἔτω καὶ ἀπὸ τῶν ἑξῶν καὶ φαινόμενον τῶν ἀνθρώπων κινήσεων, αἱ εἰς τῆς ψυχῆς φαίνονται καὶ τὰ ἥδη. Sicut enim corpora distinguunt sui motus: ut exempli gratia, ignem, et quicquid leve est, motui qui in altum fertur, grave contra motus qui ad medium, eodemque modo in albis: ita ex exterioribus et quæ in oculos incurrunt hominum motibus habitus quoque apparent animæ, et mores. Andr.

quædam apta et concinna consistere: ut, cum talia dicantur, qualia, et quemadmodum dici debent, tum etiam audiantur. Intererit autem etiam inter quales quis loquatur, qualesve loquentis audiat. Jam vero perspicuum est, in his et nimium esse et parum: quorum utrumque abest a medio. Atque ii quidem, qui risu movendo ultra modum prodeunt, scurræ videntur esse, et ridiculi contemptique homines, qui ridiculorum singulari cupiditate ac desiderio affecti sunt, magisque sibi hunc scopum propositum habent, ut risum moveant, quam ut honesta ac decora loquan-

tur, nec ejus, in quem false dicunt, animum offendant. Qui autem nec ipsi quicquam ridicule falseque dicere queunt, et iis, qui dicunt, infensi sunt, agrestes et insulsi homines habendi sunt. At qui concinne et lepide salibus et jocis utuntur, εὐτράπελοι, faceti aut urbani, nominantur, quasi εὐτροποι, flexibili ac versatili ingenio præditi: ingenii enim et morum tales motus videntur esse: quemadmodum autem corpora ex motibus judicantur, ita et mores. Jam vero cum sales et ridicula increbuerint, compluresque jocis, et false dictis magis, quam par sit, delectentur: sit ut

μᾶλλον ἢ δαί· καὶ οἱ βαυμολόχοι εὐτράπελοι προσαγορεύονται, ὡς χαρίεντες· ὅτι δὲ διαφέρουσι, καὶ οὐ μικρὸν, ἐκ τῶν εἰρημένων δῆλον. Τῇ μέσῃ δὲ ἔχει οἰκῆον καὶ ἡ ἐπιδεξιότης ἐστὶ. Τῷ δὲ ἐπιδεξιᾷ ἐστὶ τοιαῦτα λέγειν καὶ ἀκάνειν, οἷα τῷ ἐπικῆι καὶ ἐλευθέρῳ ἀρμόττει· ἐστὶ γὰρ τινα πρέποντα τῷ τοιῷ τῷ λέγειν ἐν παιδιᾷς μέρει, καὶ ἀκάνειν. Καὶ ἡ τῷ ἐλευθέρῳ παιδιᾷ διαφέρει τῆς τῷ ἀνδραποδώδους, καὶ αὐτῷ τῷ πεπαιδευμένῳ καὶ ἀπαιδευτῷ. ^h Ἰδοὶ δὲ ἂν τις καὶ ἐκ τῶν κωμωδιῶν τῶν παλαιῶν καὶ τῶν καινῶν· τοῖς μὲν γὰρ ἦν γελοῖον ἢ αἰσχρολογία· τοῖς δὲ μᾶλλον ἢ ὑπόνοια· διαφέρει δὲ οὐ μικρὸν ταῦτα πρὸς εὐχρημοσύνην. Πότερον οὖν τὸν εὖ σκώπλοντα ὀριζέον τῷ λέγειν ἢ πρέπει ἐλευθέρῳ; ἢ τῷ μὴ λυπεῖν τὸν ἀκάνοντα, ἢ καὶ τέρπειν; ἢ καὶ τόγε τοῖστον, ἀόριστον; ἄλλο

^h Andronicus hoc exemplum sic explicat: Ταῦτο δὲ ἀπὸ τῶν κωμωδιῶν γίνεται δῆλον, τῶν τε παλαιῶν καὶ τῶν νέων· ἐν γὰρ ταῖς κωμωδίαις οἱ μὲν φαῦλες τινὲς καὶ ἀνδραποδῶδεις ὑποκρινόμενοι, γελοῖα καὶ ἡδῶα ἡγνῶσι τὰ αἰσχροτά· οἱ δὲ ἐλευθέρους τινὰς, καὶ ἐπιδεξίους, καὶ ἐπικῆς ὑποκρινόμενοι, τὰ μὲν ὑπόνοιας. Quod vel ex comædiis apparet, tum antiquis tum novis: in iis enim qui plebeias representant personas et illiberales, ridicula putant et jucunda quæ obscæna sunt: qui contra ingenuos dexterosque homines et probos, quæ suspicionem movent tantum. Veteris comædiæ αἰσχρολογία, et novæ ὑπόνοια haud ineleganter depinguntur ab Horatio in Sat. 4. lib. i. et Art. Poet. Vide Erasmi in Chiliad. et Scal. lib. i. Poet. cap. 7. ⁱ Ὑπόνοια ab antiquis scriptoribus vocabatur, quæ ab inferiore ætate nominata est ἀλληγορία.

furræ, faceti appellantur, tanquam humanitate politi homines: sed ex iis, quæ diximus, multum inter eos interesse perspicuum est. Medio autem habitui etiam ea, quæ dexteritas appellatur, accommodata est. Dexteri porro hominis est ea et dicere, et audire, quæ viro bono ac libero conveniunt: sunt enim quædam, quæ talem virum joco deceat et dicere et audire. Magnum quoque inter ingenuo dignum, et servilem jocum, intervallum interjectum est; magnum inter eru-

diti jocum, et ineruditi. Quod quidem ex veteribus et novis comædiis cuivis intelligere licet: illis enim ridicula res erat verborum obscœnitas: his sententia potius verbis tecta: inter hæc autem ad speciem honestam ac decoram multum interest. Utrum igitur is, qui bene in alterum dicta falsa dicit, ex eo definiendus est, quod ea dicat, quæ liberum decent? an quod eum, qui audit, non offendant, aut etiam delectet? an vero hoc quoque incertum, nec definitum est? alia enim aliis

γὰρ ἄλλῳ μισητόν τε καὶ ἡδύ. ^k Τοιαῦτα δὲ καὶ ἀκάνεται· ἢ γὰρ ὑπομένει ἀκάνων, ταῦτα καὶ πεινῶν δοκεῖ. ^l Οὐ δὲ πᾶν ποιήσει· τὸ γὰρ σκῶμμα, λοιδορημὰ τι ἐστὶν· οἱ δὲ νομοθέται ἐνιαλοιδορεῖν καλύουσιν· ἔδει δὲ ἴσως καὶ σκώπειν. ^m Οὐ δὲ χαρίεις καὶ ἐλευθέρους ἕτως ἔχει, οἷον νόμος ὦν ἑαυτῷ. Τοῖστος μὲν ἐν ὁ μέσος ἐστὶν, εἴτ' ἐπιδεξιός, εἴτ' εὐτράπελος λέγεται. ⁿ Οὐ δὲ βαυμολόχος ἡτῶν ἐστὶ τῷ γελοῖῳ, καὶ ἕτε ἑαυτῷ, ἕτε τῶν ἄλλων ἀπεχόμενος, εἰ γέλωτα ποιήσει· καὶ τοιαῦτα λέγων, ὡς ἔστιν ἂν ὁ χαρίεις εἴποι, ἐνια δὲ ἔδει ἂν ἀκάνεται. ^o Οὐ δὲ ἄγχις εἰς τὰς τοιαύτας ὁμιλίας ἀχρεῖς· ἐδὲν γὰρ συμβαλλόμενος, πᾶσι δυσχεραίνει. ^p Δοκεῖ δὲ ἡ ἀνάπαυσις καὶ ἡ παιδιὰ ἐν τῷ βίῳ εἶναι ἀναγκαῖον. Τρεῖς ἐν αἱ εἰρημέναι ἐν τῷ

^k Gr. Τοιαῦτα δὲ καὶ ἀκάνεται ἡδύον. Per τοιαῦτα intelligit ea quæ ἡσυχίᾳ καὶ ἐλευθέρῳ ἀκάνεται. ^l Οὐ δὲ πᾶν ποιήσει, καὶ alii legunt: οὐ δὲ πᾶν ἀκάνεται legere malim; nisi forte id est πᾶν τοιαῦτα assumptionem esse intelligas: tum conclusio erit subintelligenda. Zuing. ^m Tunc hoc in loco non ejus, quod præcessit, sed ὅτι πᾶν ποιήσει, causam continet: sed posterior est causa ejus, quod proposuerat, τοιαῦτα δὲ καὶ ἀκάνεται: cum prior fuerit, ἢ γὰρ ἐπικῆς καὶ c. Frequens est alioqui Arist. quando causam unius rei plures asserit, in singulis voce γὰρ uti, cujus loco alias voces ἢ ταῦτα, ἢ τὰς τὰς et similes usurpat. Zuing. ⁿ Οὐ δὲ βαυμολόχος σφόδρα ἐστὶν τῷ γελοῖῳ, ὅτι φαίνεται τῷ γελοῖῳ σκάνοντα, ὅτι ἔργον, ἢ τὴν ἡμέραν καὶ ὅτι ἑαυτῷ, ὅτι τῶν ἀκάνων ἀκάνεται. Andr. ^o Gr. δοκεῖ δὲ ἡ ἀν. ^p Ἀναγκαῖον El.

odiofa sunt, et jucunda. Talia autem etiam audiet: nam quæ quisque æquo animo audit, hæc facere quoque videtur. Non igitur quidvis faciet, aut in alterum dicet; nam falsè dictum, quoddam maledicti genus est: at latores legum quædam maledicti loco objicere vetant: sed oportebat eisdem fortasse vetare quoque ne quidvis in alterum falsè dicere liceret. Homo igitur politus et ingenuus sic erit affectus, proinde ac si ipse sibi lex sit. Ac medijs quidem talis est, sive dexter, sive facetus, sive ar-

banus appellandus sit. Scurra autem ridiculo moderari non potest, cum nec sibi, nec aliis pareat, dummodo risum moveat: cum talia denique dicat, quæ humanitate politus homo nunquam dixerit: nonnulla autem etiam ejus aures respuerint. Agrestis autem ille et rusticus atque infusus ad tales congressiones prorsus ineptus et inutilis est: nam cum ipse nihil ad eas operæ conferat, tum omnibus offenditur. Videntur autem ad hominum vitam requies et jocus esse necessaria. Tres igitur sunt illæ, quas diximus, in

βίῳ μεσότητες· εἰσὶ δὲ πᾶσαι περὶ λόγων τινῶν καὶ πράξεων κοινωνίαν· διαφέρουσι δὲ, ὅτι ἡ μὲν περὶ ἀλήθειαν ἐστίν, αἱ δὲ περὶ τὸ ἡδύ. Τῶν δὲ περὶ τὴν ἡδονὴν, ἡ μὲν ἐν ταῖς παιδείαις, ἡ δὲ ἐν ταῖς κατὰ τὸν ἄλλον βίον ὁμιλίαις.

ΚΕΦ. Θ'.

ΠΕΡΙ δὲ αἰδύος ὥς τινος ἀρετῆς οὐ προσήκει λέγειν· πάθει γὰρ μᾶλλον ὅμοιον, ἢ ἔχει. Ὁρίζεται γὰρ φόβος τις ἀδοξίας· ἀποτελεῖται δὲ τῷ περὶ τὰ δεινὰ φόβῳ παραπλήσιον· ἐρυθραίνονται γὰρ οἱ αἰχυνόμενοι· οἱ δὲ τὸν θάνατον φοβέμενοι ὠχρίῳσι. Σωματικὰ δὲ φάνεταί πως εἶναι ἀμφοτέρω· ὅπερ δοκεῖ πάθος μᾶλλον ἢ ἔξεως εἶναι. Οὐ πάση δὲ ἡλικίᾳ τὸ πάθος ἀρμόζει, ἀλλὰ τῇ νέᾳ· οἴομεθα γὰρ δεῖν τὰς τηλικέτας, αἰδήμονας εἶναι, διὰ τὸ πάθει ζῶντας πολλὰ ἀμαρτάνειν, ὑπὸ τῆς αἰδῆς δὲ καλύεσθαι. Καὶ ἐπαινοῦμεν τῶν μὲν νέων τὰς αἰδήμονας· πρεσβύτερον δ' ἔδειξεν ἂν ἐπαι-

¹ Magn. Moral. lib. i. cap. 30. et Eud. lib. iii. cap. 7. ² Καταλύσθαι CCC. Ven. 1. et Baf.

vita mediocritates: quæ omnes in quorundam terminum et actionum communitate versantur: sed eo differunt, quod una in veritate, reliquæ duæ in iucunditate sitæ sunt. Atque harum ipsarum, quæ ad iucunditatem pertinent, altera in jocis, altera in congressionibus reliquæque vitæ communitatibus vertitur.

CAP. IX.

DE verecundia autem, quasi virtus sit aliqua, non attinet dicere: perturbationi enim quam habitui similior est. Definitur itaque, infamiæ metus quidam: existit autem similiter, atque metus, qui in

rebus formidolosis versatur: erubescunt enim ii, qui pudore afficiuntur; pallescunt autem, qui mortem extimescunt. Apparet igitur, utrumque quodammodo ad corpus pertinere: quod quidem perturbationis potius, quam habitus proprium videtur esse. Non omni porro ætati, sed adolescentiæ, hæc perturbatio convenit: nam qui hac ætate sunt, pudentes et verecundos esse putamus oportere: quia cum eorum vita assiduis perturbationibus agitur, multa peccent, a quibus pudore revocantur. Juvenes itaque laudamus eos, qui sunt pudentes; senem vero quod facile

νέσειεν, ὅτι αἰσχυντηλός· ἔθεν γὰρ οἴομεθα δεῖν αὐτὸν πράττειν, ἐφ' οἷς ἐστὶν αἰσχύνῃ· ἔθεν γὰρ ἐπιεικῆς ἐστὶν ἡ αἰσχύνῃ, εἰ περ γίγνεται ἐπὶ τοῖς φαύλοις· ἔθεν γὰρ πρακτέον τὰ τοιαῦτα. Εἰ δ' ἐστὶ τὰ μὲν κατ' ἀλήθειαν αἰσχρὰ, τὰ δὲ κατὰ δόξαν, ἔθεν διαφέρει· ἑτέτερα γὰρ πρακτέα· ὥς· ἐκ αἰσχυντέον. Φαύλος δὲ καὶ τὸ εἶναι τοιαῦτον, οἷον πράττειν τι τῶν αἰσχρῶν· τὸ δ' ἔτι ἔχειν, ὥς· εἰ πράξειέ τι τῶν τοιαύτων, αἰσχύνεσθαι, καὶ διὰ τῶν αἰσῶν ἐπιεικῆ εἶναι, ἄτοπον· ἐπὶ τοῖς ἐκκασίοις γὰρ ἡ αἰδώς· ἐκὼν δὲ ὁ ἐπιεικὴς ἑδέποτε πράξει τὰ φαῦλα. Εἴη δ' ἂν ἡ αἰδώς ἐξ ὑποθέσεως ἐπιεικὴς· εἰ γὰρ πράξαι, αἰσχύνειτ' ἂν· ἐκ ἐστὶ δὲ τῆτο περὶ τὰς ἀρετάς· εἰ δὲ ἡ ἀνασχυντία φαῦλον, καὶ τὸ μὴ αἰδεῖσθαι τὰ αἰσχρὰ πράττειν, ἔθεν μᾶλλον τὸ τοιαῦτα πράττοντα αἰσχύνεσθαι, ἐπιεικὴς. Οὐκ ἐστὶ δὲ ἔδ' ἡ ἐγκράτεια ἀρετὴ, ἀλλὰ τις μικτὴ· δειχθήσεται δὲ περὶ αὐτῆς ἐν τοῖς ὑσέρον. Νῦν δὲ περὶ δικαιοσύνης εἵπωμεν.

¹ Γε. ταῦτα pro ταῦτα.

² Γε. ταῦτα pro ταῦτα.

pudore afficiatur, nemo laudaverit: nihil enim cum arbitramur agere oportere eorum, propter quæ pudor existere solet: nam nec viri boni est pudor, siquidem ex rebus malis nascitur: res enim huiusmodi ne agendæ quidem sunt. Nihil vero refert, utrum alia sint re turpia, alia opinione; neutra enim sunt agenda: ergo pudore affici non oportet. Præterea vero improbi hominis est talem esse, ut turpe aliquid agat: ita autem animatum esse aliquem, ut si quid tale admiserit, pudore afficiatur, atque ob hanc causam se virum bonum esse putare, absurdum

est: eorum enim, quæ sponte nostra agimus, nos pudet: at vir bonus nunquam quicquam mali sponte sua admittet. Sed tamen ex conditione pudor potest bonum videri: nam si quid turpe admittat, pudore afficiatur: sed hoc non inest in virtutibus: neque vero si impudentem esse, nulloque pudore a turpibus actionibus revocari, malum est: idcirco turpia agentem pudore affici, bonum erit. Jam vero ne continentia quidem virtus est, sed quiddam virtutis habet admixtum: de qua posterius dicemus. Nunc autem de iustitia differamus.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ
ΗΘΙΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ᾠΤΟ Ε΄.

ARISTOTELIS
ETHICORUM NICOMACHEORUM

LIB. V.

ΚΕΦ. α΄.

ΠΕΡΙ δὲ δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας σκεπτόμενοι, περὶ ποίας
τε τυγχάνουσιν οὐσαι πράξεις, καὶ ποία μεσότης ἐστὶν ἡ
δικαιοσύνη, καὶ τὸ δίκαιον τίνων μέσον. Ἡ δὲ σκέψις ἡμῶν
ἔστω κατὰ τὴν αὐτὴν μέθοδον τοῖς προειρημένοις. Ὁρῶμεν
δὴ πάντας τὴν τοιαύτην ἔξιν βελομένους λέγειν δικαιοσύνην,
ἀφ' ἧς ^bπρακτικοὶ τῶν δικαίων εἰσὶ, καὶ ἀφ' ἧς δικαιοπρα-

^a Hic et duo proxime sequentes libri totidem fere verbis in iv. v. et vi. libb. Eud. leguntur. Vide Magn. Moral. lib. i. cap. 34. ^b Πρακτικοὶ male a nonnullis Interpp. *apti* et *idonei* vertitur: non enim iustitia, sed natura ipsa homines ad res iustas agendas *aptos* et *idoneos* efficit: et iniustissimi quoque *apti* sunt ad

CAP. I.

DE iustitia autem et iniustitia hoc videndum est, quibus in actionibus vertentur, quænam mediocritas sit iustitia, quarum denique rerum medium sit jus. Quibus in rebus exquirendis et expli-

candis, eadem atque in superioribus via rationeque utamur. Videmus igitur eum animi habitum, quo ad res iustas gerendas homines efficiuntur propensi, quoque res iustas et agunt, et volunt, ab omnibus iustitiam intelligi at-

γῆσι, καὶ βέλονται τὰ δίκαια· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ περὶ ἀδικίας, ἀφ' ἧς ἀδικῶσι, καὶ βέλονται τὰ ἄδικοι. Διὸ καὶ ἡμῖν πρῶτον ὡς ἐν τύπῳ ὑποκείδω ταῦτα· ἐπεὶ γὰρ τὸν αὐτὸν ἔχει τρόπον ἐπὶ τε τῶν ἐπισημῶν καὶ δυνάμεων, καὶ ἐπὶ τῶν ἔξεων. Δύναμις μὲν γὰρ καὶ ἐπισημὴ δοκεῖ τῶν ἐναντίων ἢ αὐτῇ εἶναι· ἔστι δὲ ἡ ἐναντία τῶν ἐναντίων οὐ· οἷον ἀπὸ τῆς υγιείας οὐ πρᾶττεται τὰ ἐναντία, ἀλλὰ τὰ ὑγιεινὰ μόνον· λέγομεν γὰρ ὑγιεινῶς βαδίζειν, ὅταν βαδίζῃ ὡς ἂν ὁ ὑγιάνων. Πολλάκις μὲν οὖν γνωρίζεται ἡ ἐναντία ἔστι ἀπὸ τῆς ἐναντίας· πολλάκις δὲ αἱ ἔστι ἀπὸ τῶν ὑποκειμένων· εἴαν τε γὰρ ἡ εὐεξία ἢ Φανερά, καὶ ἡ καχεξία Φανερά γίνεται· καὶ ἐκ τῶν εὐεκτικῶν ἡ εὐεξία, καὶ ἐκ ταύτης τὰ εὐεκτικά· εἰ γὰρ

agenda ea quæ justa sunt: alioqui ne injusti quidem esse possent. Hoc loco πραγματικὴ significat propensionem quandam, et, ut præclare interpretatus est D. Thomas, inclinationem ad opus justitiæ. Sic lib. iv. ληπτικός, φυλακτικός, προσηλυτικός, δαυμαστικός, ἐπανηκτικός, dicitur non qui aptus et idoneus, sed qui propensus est ad accipiendum, ad custodiendum, &c. Muret. ^c Δεῖ γὰρ προσκείσθαι αἱ τῶν ἀδικῶν τῆς ἡδικίας τὸ βάλεισθαι καὶ ἀδύνατον ἄλλως αὐτὰς ἰσορροπεῖν οἷον τὸν ἰσχυρὸν καὶ τὸν ἀσθενῆ· ὁ δὲ δικαίος καὶ ὁ ἀδικῶν ἰσορροπεῖται τὸ δύνανται δίκαια πράττειν· ὁ δὲ ἀδικῶν οὐ δύναται· τὸ δὲ βάλεισθαι μόνον ἐστὶ τὸ δίκαιον· ὁ δὲ ἀδικῶν ἐστὶ καὶ μὴ δυνάμενος μὲν πράττειν τὰ δίκαια, βελόμενος δὲ, καὶ ἔξω τῶν δικαιοσύνης. Andr. ^d Ἡ αὐτὴ pro ἡ ἐναντία legendum esse censet Muret. quem videas. Mita δὲ ἔχει οὕτως· ἐστὶ τῶν ἐναντίων πραγματικὴ· οὐ γὰρ ἀπὸ τῆς δικαιοσύνης τὰ ἄδικοι πρᾶττεται καὶ δίκαιοι. Andr. ^e Ὑπὸ τῆς ὑγ. in Eud. ^f Ὡς ὑγιεινῶς βαδίζει in Eud.

que appellari solere: eodemque modo injustitiam, habitum esse, quo et injuriam faciunt, et res injustas volunt. Itaque hæc primum nobis quoque, veluti quadam imagine adumbrata, posita sint et concessa: neque enim ita se res habet in scientiis et facultatibus, seu potestatibus, ut in habitibus. Facultas enim seu potestas, et scientia, eadem contrariorum videtur esse; habitus autem contrariorum non idem est: verbi gratia, a bona valetudine non aguntur contraria, sed ea, quæ sunt bonæ

valetudinis propria duntaxat: dicimus enim aliquem valenter ambulare, cum ita ambulat, ut is, qui bene valet. Sæpenumero igitur ex contrario habitu habitus intelligitur contrarius; sæpe ex rebus habitui subiectis: nam si bona corporis habitudo et firma constitutio nota sit, nota erit etiam mala: et cognitis iis, quæ firmam corporis constitutionem efficiunt, firma quoque corporis constitutio erit cognita: et rursus ex hac ipsa, ea, quæ bonam corporis habitudinem efficiunt: si e-

ἐστὶν ἡ εὐεξία πυκνότης σαρκὸς, ἀνάγκη καὶ τὴν καχεξίαν εἶναι μανότητα σαρκός· καὶ τὸ εὐεκτικόν, τὸ ποιητικόν πυκνότητος ἐν σαρκί. Ἀκολουθεῖ δὲ ὡς ἐπιτοπολὺ, ^e εἴαν θάτερα πλεοναχῶς λέγηται, καὶ θάτερα πλεοναχῶς λέγεσθαι· οἷον, ^b εἰ τὸ δίκαιον, καὶ τὸ ἄδικοι. Ἔοικε δὲ πλεοναχῶς λέγεσθαι ἡ δικαιοσύνη, καὶ ἡ ἀδικία· ἀλλὰ διὰ τὸ σύνεγγυς εἶναι τὴν ὁμωνυμίαν αὐτῶν, λανθάνει· καὶ ἔχ' ὥσπερ ἐπὶ τῶν πόρρω δήλη μᾶλλον· ἡ γὰρ διαφορὰ πολλή, ἢ κατὰ τὴν ιδέαν· οἷον ὅτι καλεῖται κλεῖς ὁμωνύμως, ἢ τε ὑπὸ τὸν αὐχένα τῶ ζώων, καὶ ἢ τὰς θύρας κλείσιν. Εἰλήφθω δὲ, ὁ ἄδικος ποσαχῶς λέγεται. Δοκεῖ δὲ, ὅ, τε παράνομος ἄδικος εἶναι, καὶ ὁ πλεονέκτης, καὶ ὁ ἄνιστος· ὥστε δῆλον, ὅτι καὶ ὁ δίκαιος ἔσται ὁ, τε νόμιμος, καὶ ὁ ἴσος. Τὸ μὲν δίκαιον ἄρα τὸ νόμιμον, καὶ τὸ ἴσον· τὸ δὲ ἄδικοι τὸ παράνομον, καὶ τὸ ἄνιστον. Ἐπεὶ δὲ

^e Hoc præceptum dialecticum ab Aristotele accurate tractatur in lib. i. Topic. ^b Εἰ τὸ δίκαιον, καὶ ἡ ἀδικία in Eud.

nim bona corporis habitudo, soliditas carnis est: necesse est malam corporis habitudinem carnis raritatem esse: et quod vim habet efficientem firmæ corporis constitutionis, id ad carnis soliditatem gignendam necessario valebit. Plerumque autem sequitur, ut si altera pluribus modis dicantur, alterorum quoque multi sint significandi modi: verbi gratia, si multæ sint justitiæ significationes, erunt et injusti multæ. Multis autem modis justitia et injustitia dici videntur: sed quia valde est propinqua earum nominis communitas et similitudo, idcirco obscurior est, neque ita, ut in iis, quæ longe inter se distant, apparet: magna enim differentia est ea, quæ ex spe-

cie est: exempli gratia, clavis apud Græcos uno et communi nomine appellatur et ea pars, quæ cervicibus animalium subest, et ea, qua ostia claudunt. Hoc igitur sumptum sit, quot modis homo injustus dicatur. Et vero videtur injustus esse et is, qui contra legem committit, et is qui sibi plus vendicat, quam par sit, quique inæqualis est: ex quo perspicuum est, justum quoque futurum et eum, qui legibus pareat, et eum, qui æquus seu æqualis sit. Jus igitur erit tum id, quod legibus sancitur, quod legitimum appellant, tum id, quod æquum est: et contra injuria, tum id, quod in legem committitur, tum id, quod iniquum est. Quoniam autem

ῥ' ἄλλον δὲ, ὁ ἀπεχθασμένος. Αὕτη μὲν οὖν ἡ δικαιοσύνη, ἀρετὴ μὲν ἐστὶ τελεία, ἡ δ' ἄλλ' ἔχει ἀπλῶς, ἀλλὰ πρὸς ἕτερον. Καὶ διὰ τὸ πολλὰ κῆρας κρατίζει τῶν ἀρετῶν εἶναι δοκεῖ ἡ δικαιοσύνη καὶ ἔθ' ἑσπερος, ἔθ' ἑῶς ἔτι τ' αὖμας. Καὶ παροιμιαζόμενοι φάμεν,

Ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶς ἀρετὴ ἔστι.

Καὶ τελεία μάλιστα ἀρετὴ, ὅτι τὴ τελείας ἀρετῆς χρῆσις ἐστὶ τελεία δὲ ἐστὶν, ὅτι ὁ ἔχων αὐτήν, καὶ πρὸς ἕτερον δύναται τῇ ἀρετῇ χρῆσθαι, ἀλλ' οὐ μόνον κατ' αὐτόν· πολλοὶ γὰρ, ἐν μὲν τοῖς οἰκείοις, τῇ ἀρετῇ δύναται χρῆσθαι· ἐν δὲ τοῖς πρὸς ἕτερον, ἀδυνατεῖσι. Καὶ διὰ τὸ εὖ δοκεῖ ἔχειν τὸ τῷ Βίαντος, ὅτι ἀρχὰ τὸν ἄνδρα δειξέει πρὸς ἕτερον γὰρ, καὶ ἐν κοινωνίᾳ ἡδὴ ὁ ἀρχων. Διὰ δὲ τὸ αὐτὸ τὸτο, καὶ ἀλλότριον ἀγαθὸν δοκεῖ εἶναι ἡ δικαιοσύνη, μόνῃ τῶν ἀρετῶν, ὅτι πρὸς ἕτερον ἐστὶν· ἄλλω γὰρ τὰ συμφέροντα πράττει, ἢ ἀρχοντι, ἢ κινῶν.

ῥ Γρ. χείρων. ἡ δ' ἄλλ' ἔχει ἀπλῶς defunct in Eud. ῥ Γρ. αὖμας. ὁ Ver-
sus est Theogn. 147. ῥ Γρ. δικαιοσύν. ῥ Γρ. ὅτι καί. ῥ Κινῶν in Eud.
et ad oram C C C. et Bat.

peram autem, quæ negligenter et inconsiderate lata est. Hæc igitur iustitia virtus est illa quidem perfecta, non tamen simpliciter neque absolute, sed si ad alterum referatur. Atque ob hanc causam sæpe omnium præstantissima virtutum videtur esse iustitia: neque vesper, neque lucifer tanta homines admiratione afficere. Tum solemus hoc uti proverbio:

Iustitia una alias virtutes continet omnes.

Ac perfectissima virtus est, quia perfectæ virtutis usus est: ideo autem perfecta est, quia qui ea præditus est, et-

iam cum aliis, et erga alios. non secum solum, virtutem colere potest: plerique enim in suis quidem rebus uti virtute possunt, in iis autem, quas cum altero contraxerunt, non possunt. Quocirca præclare Biantis illud videtur esse dictum: Magistratus virum declarabit: nam qui magistratum gerit, is jam cum altero rationem habet, et in communione vitæ versatur. Atque ob hanc eandem causam sola ex omnibus virtutibus iustitia alienum videtur esse bonum, quia ad alterum refertur ac pertinet: aliorum enim utilitati consulit, nempe aut principis, aut reipublicæ.

Κακίςτος μὲν οὖν ὁ πρὸς αὐτόν, καὶ πρὸς τὰς φίλας χρώμενος τῇ μοχθηρίᾳ· ἄριστος δ' ἔχει ὁ πρὸς αὐτόν τῇ ἀρετῇ, ἀλλ' ὁ πρὸς ἕτερον· τὸτο γὰρ ἔργον ἡ χαλεπὸν. Αὕτη μὲν οὖν ἡ δικαιοσύνη οὐ μέρος ἀρετῆς, ἀλλὰ ὅλη ἀρετὴ ἐστὶν· ἐδ' ἡ ἐναντία ἀδικία, μέρος κακίας, ἀλλ' ὅλη κακία. Τί δὲ διαφέρει ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ δικαιοσύνη αὕτη, δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων· ἐστὶ μὲν γὰρ ἡ αὕτη· τὸ δὲ εἶναι, οὐ τὸ αὐτό· ἀλλ', ἡ μὲν πρὸς ἕτερον, δικαιοσύνη, ἡ δὲ τοιάδε ἔστι, ἀπλῶς ἀρετὴ.

ΚΕΦ. Β'.

ΖΗΤΟΥΜΕΝ δὲ γε τὴν ἐν μέρει ἀρετῆς δικαιοσύνην· ἐστὶ γὰρ τις, ὡς φάμεν· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ ἀδικίας τῆς κατὰ μέρος. Σημεῖον δὲ ὅτι ἐστὶ κατὰ μὲν γὰρ τὰς ἄλλας μοχθηρίας ὁ ἐνεργῶν, ἀδικεῖ μὲν, πλεονεκτεῖ δ' ἐδέν· οἷον ὁ ῥίψας τὴν ἀσπίδα, διὰ δειλίαν, ἢ ὁ κακῶς εἰπὼν, διὰ χα-

ῥ Ὁ καὶ πρὸς El. ῥ Χαλεπὸν glossam esse ostendunt libri quidam, in quibus scriptum est, πῶτο γὰρ ἔργον, πῶτο ἔστι χαλεπὸν· ἔργον autem sæpe idem valere quod ἐργῶδες aut χαλεπὸν satis notum est: ita quoque a Latino poeta dictum est: Hoc opus, hic labor est. Muret.

ῥ Γρ. ἔστι ἀπλῶς, ἀρετὴ.

Deterrimus igitur ille quidem habendus est, qui improbitate et in se, et in amicos utitur: optimus autem, non qui secum et sibi, sed qui cum aliis, et erga alios virtutem colit: hoc enim difficile atque operosum est. Ergo hæc iustitia non virtutis pars est, sed virtus universa: neque ei contraria iniustitia, pars vitii est, sed vitium integrum atque universum. Quid interfit autem inter virtutem et hanc iustitiam, ex iis, quæ diximus, perspicuum est: est enim eadem illa quidem, sed ejus essentia non est eadem: verum qua cum altero ratio-

nem habet, iustitia est; quæ talis quidam habitus est, absolute virtus est.

CAP. II.

JUSTITIAM autem quærimus eam, quæ pars virtutis est; est enim aliqua, ut dicimus: itemque iniustitiam eam, quæ in partibus vitii numeratur. Aliquam porro esse hujusmodi, argumento est, quod qui agit aliquid eorum, quæ ad cætera vitia pertinent, facit ille quidem iniuste, sibi tamen plus boni, quam oportet, non sumit, aut vendicat: verbi gratia, qui clypeum abiecit propter ignaviam, aut qui maledixit alteri

λεπτότητα, ἢ οὐ βοηθήσας χρήμασι, δι' ἀνελευθερίαν· ὅταν δὲ πλεονεκτῇ, πολλάκις κατ' ἐδεμίαν τῶν τοιούτων· ἀλλὰ μὴν ἐδὲ κατὰ πάσας, κατὰ πονηρίαν δὲ γέ τινα· ψέγομεν γὰρ καὶ κατ' ἀδικίαν. Ἔστιν ἄρα γέ τις ἄλλη ἀδικία, ὡς μέρος τι τῆς ὅλης, καὶ ἀδικόν τι ἐν μέρει τῶ ὅλῳ ἀδικεῖ, τῷ παρὰ τὸν νόμον. Ἔτι εἰ ὁ μὲν τῷ κερδαίνειν ἕνεκα μοιχεύει καὶ προσλαμβάνει, ὁ δὲ προσιθεὶς καὶ ζημιώμενος δι' ἐπιθυμίαν· οὗτος μὲν ἀκόλαστος δόξειεν αὖν εἶναι μᾶλλον ἢ πλεονέκτης, ἐκείνος δὲ ἀδικός, ἀκόλαστος δὲ οὐ· δηλον ἄρα ὅτι διὰ τὸ κερδαίνειν. Ἔτι περὶ μὲν τὰλλα πάντα ἀδικήματα γίνεται ἢ ἐπαναφορὰ ἐπὶ τινα μοχθηρίαν αἰεὶ· οἷον εἰ ἐμοίχευσεν, ἐπ' ἀκολασίαν· εἰ ἐγκατέλιπε τὸν παραστάτην, ἐπὶ δειλίαν· εἰ δὲ ἐπάταξεν, ἐπὶ ὀργήν· εἰ δὲ ἐκέρδανεν, ἐπὶ ἐδεμίαν μοχθηρίαν, ἀλλ' ἢ ἐπ' ἀδικίαν. Ὡς φανερόν· ὅτι ἐστὶ τις ἀδικία παρὰ τὴν ὅλην ἄλλη ἐν μέρει, συνώνυμος· ὅτι ὁ ὀρι-

propter asperitatem, aut qui pecunia non est alicui opitulatus ob illiberalitatem: cum autem sibi plus boni sumit aut vendicat, quam oportet, sæpe nullo tali vitio, certe non omnibus, sed uno tamen aliquo peccat: nam eum vituperamus, et injustitiæ nomine vituperamus. Est igitur alia quædam injustitia, tanquam injustitiæ pars quædam universæ: itemque injustum quoddam, ut totius pars injusti, ejus, quod contra leges committitur. Præterea si quis quæstus causa adulterium committat, mercedemque etiam ferat, alius autem cupiditate inflammatus idem faciat, dans etiam aliquid de suo, jacturamque rei suæ faciens: hic quidem intempe-

rans potius, quam plus sibi fumens et vendicans esse videtur; ille autem injustus, sed non intemperans: propterea scilicet quia quæstus causa faciat. Præterea in cæteris quidem omnibus injuste factis, si quid peccetur, id semper ad aliquod genus improbitatis refertur: verbi causa, si quis adulterium committit, ad intemperantiam; si eum, qui in acie proximus locatus erat, deseruit, ad timiditatem; si quem pulsavit, ad iracundiam: sed si quæstum fecit, ad nullum aliud vitium, nisi ad injustitiam refertur. Pertpicuum igitur est, præter universam injustitiam, aliam quandam esse ejus partem uno eodemque nomine appellatam: quoniam eodem

σμός ἐν τῷ αὐτῷ γένει· ἅμφω γὰρ ἐν τῷ πρὸς ἕτερον ἔχαστι τὴν δύναμιν· ἀλλ' ἢ μὲν περὶ τιμὴν, ἢ χρήματα, ἢ σωτηρίαν, ἢ εἴ τιτι ἔχομεν ἐνὶ ὀνόματι περιλαβεῖν ταῦτα πάντα· καὶ δι' ἡδονὴν τὴν ἀπὸ τῶ κέρδους· ἢ δὲ περὶ ἅπαντα περὶ ὅσα ὁ σπυδαῖος. Ὅτι μὲν οὖν εἰσι δικαιοσύνη, πλείους, καὶ ὅτι ἐστὶ τις καὶ ἑτέρα παρὰ τὴν ὅλην ἀρετὴν, δηλον· τίς δὲ καὶ ὅποια τις, ληπτόν. Διῶριζα δὴ τὸ ἀδικόν, τό, τε παράνομον, καὶ τὸ ἄνισον· τὸ δὲ δίκαιον, τό, τε νόμιμον, καὶ τὸ ἴσον. Κατὰ μὲν οὖν τὸ παράνομον, ἢ πρότερον εἰρημένη ἀδικία ἐστίν. Ἐπεὶ δὲ τὸ ἄνισον καὶ τὸ πλέον οὐ ταῦτόν, ἀλλ' ἕτερον, ὡς μέρος

^b Γρ. ἔχομεν. ^c Γρ. καὶ ποία. ^d Admodum diverse legitur hæc perioche. In Bas. sic: ἰσπεὶ δὲ τὸ ἄνισον καὶ τὸ παράνομον ἢ ταῦτόν, ἀλλ' ἕτερον, ὡς μέρος πρὸς ὅλον· τὸ μὲν γὰρ ἄνισον ἅπαν παράνομον· τὸ δὲ παράνομον, ἢ ἅπαν ἄνισον· τὸ μὲν γὰρ πλέον ἅπαν ἄνισον, τὸ δὲ ἄνισον ἢ ἅπαν πλέον· καὶ τὸ ἀδικ. Ita etiam habet El. nisi quod post primum παράνομον scribitur πλέον: ejus vero ad oram est vulgata lectio. In C C C. sic: ἰσπεὶ δὲ τὸ ἄνισον καὶ τὸ παράνομον, reliqua vero ut vulg. lect. ad oram γρ. ut in Bas. In Vet. Interp. sic: ἰσπεὶ δὲ τὸ ἄνισον καὶ τὸ πλέον ἢ ταῦτόν, reliqua ut in Bas. Lambinus inter οὐ πᾶν πλέον et καὶ τὸ ἀδικ. inserit καὶ ἰσπεὶ τὸ παράνομον καὶ τὸ ἄνισον οὐ ταῦτόν, ἀλλ' ἕτερον, ὡς μέρος πρὸς ὅλον· τὸ μὲν γὰρ ἄνισον ἅπαν παράνομον, τὸ δὲ παράνομον ἢ ἅπαν ἄνισον. Andronicus pro vulgata lectione facit. Ἐπεὶ δὲ τὸ πλέον ἢ ἄνισον, καὶ ἅπαν δὲ τὸ ἄνισον πλέον· ἐστὶ τις ἀδικία καὶ περὶ τὸ ἄνισον ἄλλη. De varietate lectionis hoc in loco sequentia habet Muretus: In quadam admirabili exemplarium, tum veterum tum recentium, varietate secutus sum eam scripturam, quæ mihi viia est optima, est autem hæc: ἰσπεὶ δὲ τὸ ἄνισον, καὶ τὸ παράνομον οὐ ταῦτόν, ἀλλ' ἕτερον, ὡς μέρος πρὸς ὅλον· τὸ μὲν γὰρ ἄνισον ἅπαν παράνομον, τὸ δὲ παράνομον οὐ πᾶν ἄνισον· καὶ τὸ ἀδικ. quæ scriptura, ut mihi quidem videtur, et veram et perspicuam sententiam continet. Quæ ab aliis interjiciuntur de comparatione τῷ πλέονος καὶ τῷ ἄνισου, vera quidem sunt, sed nihil, ut arbitror, faciunt ad id quod hic docetur.

genere utriusque definitio continetur; utriusque enim vis in eo posita est, ut ad alterum referatur: sed hæc quidem in honore versatur, aut pecunia, aut salute, aut si quo uno nomine hæc omnia complecti possimus; et propter voluptatem suscipitur eam, quæ e lucro proficiscitur: illa autem in iis omnibus, in quibus vir bonus occupatus est. Justitias ergo plures esse, aliamque quandam præter universam virtutem esse, per-

spicuum est: quæ sit porro et qualis, est intelligendum. Hæc igitur a nobis proposita est injuriæ distinctio, unam esse, quæ contra leges inferitur; alteram, quæ ab æquitate, seu æqualitate remota est: itemque, jus esse unum legitimum, æquale alterum. Atque ex ea quidem, quæ contra leges inferitur, injuria, superior injustitia et orta et appellata est. Verum quoniam non est idem iniquum, seu inæquale, seu ab æquitate

πρὸς ὅλον· τὸ μὲν γὰρ πλεον ἅπαν ἄνισον, τὸ δὲ ἄνισον οὐ πᾶν πλεον· καὶ τὸ ἄδικον καὶ ἡ ἀδικία οὐ ταῦτα, ἀλλ' ἕτερα ἐκείνων· τὰ μὲν ὡς μέρη, τὰ δὲ ὡς ὅλα· μέρος γὰρ αὕτη ἡ ἀδικία τῆς ὅλης ἀδικίας· ὁμοίως δὲ καὶ ἡ δικαιοσύνη τῆς δικαιοσύνης. Ὡς τε καὶ περὶ τῆς ἐν μέρει δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας λεκτέον, καὶ τῆς δικαίας καὶ τῆς ἀδικῆς ὡσαύτως. Ἡ μὲν οὖν κατὰ τὴν ὅλην ἀρετὴν τεταγμένη δικαιοσύνη καὶ ἀδικία, ἡ μὲν τῆς ὅλης ἀρετῆς ἕσα χρήσις πρὸς ἄλλον, ἡ δὲ τῆς κακίας, ἀφείδω. Καὶ τὸ δίκαιον δὲ καὶ τὸ ἄδικον τὸ κατὰ ταύτας φανερόν ὡς διοριζέον· σχεδὸν γὰρ τὰ πολλὰ τῶν νομίμων τὰ ἀπὸ τῆς ὅλης ἀρετῆς προσατίθεντά ἐσι· κατ' ἐκάστην γὰρ ἀρετὴν προσάττει ζῆν, καὶ κατ' ἐκάστην μοχθηρίαν κωλύει ὁ νόμος. Τὰ δὲ ποιητικὰ τῆς ὅλης ἀρετῆς ἐσι τῶν

^e Περὶ τῆς ἐν μέρει ἀδικίας El. C C C. et in Eud. ^f Τεταμένη, ut in aliis libris scriptum reperio, legere malo. Mur. ^g Γρ. προσάττειν.

remotum, quod plus, sed aliud ad aliud relatum, ut pars ad totum (quicquid enim plus est, iniquum seu inæquale est: sed non quicquid est iniquum, plus est) quoniamque itidem iniquitas, et ea injuria, quæ fit contra leges, non sunt idem, (nam quicquid iniquum est, contra leges committitur: sed non quicquid contra leges committitur, continuo est iniquum) efficitur ut hæc injuria, et hæc injustitia, non sint eadem atque illæ, sed ab illis differant: partiumque rationem ad tota obtineant: hæc enim injustitia totius injustitiæ pars est; itemque totius justitiæ hæc justitia. Itaque et de justitia ea, quæ generi subiecta est, et de injustitia, quæ illius injustitiæ

pars est, dicendum est: eodemque modo de jure atque injuria. Eam igitur justitiam, eamque injustitiam, quæ in eodem atque virtus universa vitiumque universum ordine locatæ sunt, quarum altera totius virtutis, altera totius vitii usus est cum altero, prætermittamus. Jus quoque et injuria, quæ sunt his consentanea, quoniam modo distinguenda et discernenda sint, non est obscurum: nam pleraque fere jura legitima, ea officia sunt, quæ ab universa virtute præscribuntur: unicuique enim virtuti convenienter vivere lex jubet, et unumquodque vitium sequi vetat. Causæ autem efficientes virtutis universæ sunt ea omnia jura legitima,

νημίμων ὅσα νενομοθέτηται ^h περὶ παιδείαν τὴν πρὸς τὸ κοινόν. Περὶ δὲ τῆς κατ' ἐκάστον παιδείας, κατ' ἣν ἀπλῶς ἀνὴρ ἀγαθός ἐστι, πότερον τῆς πολιτικῆς ἐστίν, ἢ ἐτέρας, ὕστερον διοριζέον· οὐ γὰρ ἴσως ταῦτον ἀνδρὶ τε ἀγαθῷ εἶναι, καὶ πολιτῇ παντί. Τῆς δὲ κατὰ μέρος δικαιοσύνης καὶ τῆς κατ' αὐτὴν δικαίας ἐν μὲν ἐστὶν εἶδος, τὸ ἐν ταῖς διανομαῖς, ἢ τιμῆς, ἢ χρημάτων, ἢ τῶν ἄλλων, ὅσα μεριστὰ τοῖς κοινωνῶσι τῆς πολιτείας· ἐν τέτοις γὰρ ἐστὶ καὶ ἄνισον ἔχειν, καὶ ἴσον ἕτερον ἐτέρῃ· ἐν δὲ, τὸ ἐν τοῖς συναλλάγμασι διορθωτικόν. Τέττε δὲ μέρη δύο· τῶν γὰρ συναλλαγμάτων τὰ μὲν ἐκῆστιά ἐστι, τὰ δὲ ἀκῆστια. Ἐκῆστια μὲν τὰ τοιάδε, οἷον πρᾶσις, ἀνὴρ, δακτυλός, ἐγγύη, χρήσις, παρακαταθήκη, μίσθωσις· ἐκῆστια δὲ λέγεται, ὅτι ἡ ἀρχὴ τῶν συναλλαγμάτων τέτων, ἐκῆστιος. Τῶν δὲ ἀκῆστιων τὰ μὲν λαθραία, οἷον κλοπὴ, μοιχεία, φαρμακεία, ^k προαγωγή, δολοφονία, ψευδο-

^h Γρ. περὶ παιδείας τῆς πρὸς τὸ κοινόν, quam lectionem Muretus approbat. ⁱ Po. lib. iii. cap. 4. ^k Προαγωγή in Eud.

quæ legibus de disciplina ad rempublicam utili comprehensa, descripta et constituta sunt. Sed de disciplina quidem cujusque privata, qua quis absolute vir bonus est, utrum sit prudentiæ civilis, an alius facultatis, præcipere, posterius erit disputandum: non est enim fortassis idem, virum bonum esse, et bonum civem, in quovis administrandæ reipublicæ genere. Ejus autem justitiæ, quæ ut pars subiecta generi est, jurisque ejus, quod ei consentaneum est, una species est, quæ in distributione vel honoris, vel pecuniæ, vel aliarum rerum, quæ inter eos dividi possunt, qui ejusdem reipublicæ com-

munione inter se conjuncti sunt, versatur; in his enim est, ut alter cum altero et æquum et iniquum consequatur: altera, quæ in rebus contrahendis vim corrigendi atque emendandi habet. Hujus porro duæ sunt partes: contractuum enim alii sponte nostra, alii nobis invitis fiunt. Sponte fiunt, exempli causa, hi, venditio, emptio, mutuum, fidejussio, commodatum, depositum, locatio et conductio: dicuntur vero sponte fieri, quia horum contractuum principium nostra sponte instituitur. Eorum autem, qui nobis invitis fiunt, alii sunt clandestini, ut furtum, adulterium, veneficium,

μαρτυρία· τὰ δὲ βίαια, οἷον αἰκία, δεσμός, θάνατος, ἀρπαγή, πῆρωσις, κακηγορία, προπηλακισμός.

ΚΕΦ. γ'.

ΕΠΕΙ Δ' ὁ, τε ἄδικος ἄνισος, καὶ τὸ ἄδικον ἄνισον, δῆλον ὅτι καὶ μέσον τί ἐστὶ τῷ ἄνισῳ· τῷτο δ' ἐστὶ τὸ ἴσον· ἐν ὁποίᾳ γὰρ πράξει ἐστὶ τὸ πλεόν καὶ τὸ ἐλάττω, ἐστὶ καὶ τὸ ἴσον. Εἰ οὖν τὸ ἄδικον ἄνισον, τὸ δίκαιον ἴσον· ὅπερ καὶ ἄνευ λόγου δοκεῖ πᾶσιν. Ἐπεὶ δὲ τὸ ἴσον μέσον, τὸ δίκαιον μέσον τί ἂν εἴη. Ἐστὶ δὲ τὸ ἴσον ἐν ἐλαχίστοις δυσὶν· ἀνάγκη τοίνυν τὸ δίκαιον, μέσον τε καὶ ἴσον, εἶναι καὶ πρὸς τι, καὶ τισί· καὶ ἢ μὲν μέσον, τινῶν· ταῦτα δ' ἐστὶ πλείον καὶ ἐλάττω· ἢ δὲ ἴσόν ἐστι, ὁμοῖν· ἢ δὲ δίκαιον, ὁμοῖν. Ἀνάγκη ἄρα τὸ δίκαιον ἐν ἐλαχίστοις εἶναι τέτταρσιν· οἷς τε γὰρ δίκαιον τυγχάνει ὄν, δύο ἐστὶ, καὶ ἐν οἷς τὰ πράγματα, δύο. Καὶ ἡ αὐτὴ ἔσται

¹ Καὶ τὸ δίκ. Eud. ² Γρ. ἐν δυσί. ³ Lege τισὶ καὶ πρὸς τινος. Græcus Interpres: τὸ δὲ τισὶ καὶ πρὸς τινος, ἐκ παραλλήλων καὶ ταῦτόν σημαίνει. Vet. Interp. ita legit, et hoc amplius addit: πρὸς ἄλλους γὰρ ἐστὶ. Casaub.

lenocinium, servi alieni deceptio aut corruptio, cædes dolo commissa, falsum testimonium: alii sunt violenti, ut verbera, vincula, mors, rapina, debilitatio corporis, maledicentia, contumelia.

CAP. III.

QUONIAM autem et iniustus iniquus, et injuria iniquitas est; perspicuum est, aliquod esse etiam ejus, quod iniquum est, medium: hoc autem est æquum seu æquale: in quacunque enim actione plus est et minus, in ea æquum quoque seu æquale reperitur. Si igitur injuria est iniquitas seu inæqualitas, jus erit æqualitas:

quod, etiam si ratio cur ita sit non afferatur, ita videtur omnibus. Quoniam autem æquale medium est: jus quoque medium quoddam erit. Atque æquale quidem in duobus minimum reperitur: quare necesse est jus, quod et medium est et æquale, et ad aliquid referri, et quibuscumque jus esse: ac qua medium est, aliquorum est, quæ quidem sunt plus et minus: qua æquale, in duobus consistit: qua jus, aliquibus est jus. Necessario igitur jus in quatuor minimum veritur: nam et quibus ut sit jus accidit, duo sunt, et in quibus jus ipsum situm est, res duæ. At-

ισότης, οἷς, καὶ ἐν οἷς· ὡς γὰρ ἐκεῖνα ἔχει τὰ ἐν οἷς, ὅτω καὶ κεῖνα ἔχει· εἰ γὰρ μὴ ἴσοι, οὐκ ἴσα ἔχουσιν. Ἀλλ' ἐντεῦθεν αἰμάχα καὶ τὰ ἐγκλήματα, ὅταν ἡ ἴσοι μὴ ἴσα, ἢ μὴ ἴσοι ἴσα ἔχωσι καὶ νέμονται. Ἐτι ἐκ τῶ κατ' ἀξίαν τῷτο δῆλον· τὸ γὰρ δίκαιον ἐν ταῖς διανομαῖς ὁμολογεῖται πάντες κατ' ἀξίαν τινὰ δεῖν εἶναι. Τὴν μὲν τοι ἀξίαν οὐ τὴν αὐτὴν λέγουσι πάντες ὑπάρχειν· ἀλλ' οἱ μὲν δημοκρατικοὶ ἐλευθερίαν, οἱ δ' ὀλιγαρχικοὶ, οἱ μὲν πλεῖστον, οἱ δ' εὐγένειαν· οἱ δ' ἀριστοκρατικοὶ ἀρετὴν. Ἐστὶν ἄρα τὸ δίκαιον, ἀνάλογόν τι· τὸ γὰρ ἀνάλογον οὐ μόνον ἐστὶ μοναδικῷ ἀριθμῷ ἴδιον, ἀλλ' ὅλως ἀριθμῷ· ἢ γὰρ ἀναλογία ἰσότης ἐστὶ λόγῳ, καὶ ἐν τέτταρσιν ἐλαχίστοις. Ἡ μὲν οὖν διηρημένη, ὅτι ἐν τέτταρσι, δῆλον· ἀλλὰ καὶ ἡ συνεχὴς· τῷ γὰρ ἐν ὡς δυσὶ χρήσεται, καὶ δις λέγει· οἷον ὡς ἡ τῷ α πρὸς τὴν τῷ β, ὅτως καὶ ἡ τῷ β πρὸς

⁴ Καὶ κεῖνα ἔχει τὰ ἐν οἷς. Bas. ⁵ Ὅταν οἱ ἴσοι in Eud. ⁶ Γρ. ἔχουσιν καὶ νέμονται. Γρ. νομαίς. ⁷ Οἱ δ' ὀλιγ. πλεῖστον, οἱ δ' ἀρισ. in Eud. ⁸ Γρ. λόγῳ.

que eadem erit æqualitas, et eorum, quibus jus tribuitur, et earum rerum, in quibus jus consistit: nam ut res illæ, in quibus jus positum est, se habent, sic et illi, quibus jus tribuitur: nisi enim sint æquales, non habebunt æqualia. Sed hinc prælia, querelæque et expostulationes, cum aut æquales non æqualia, aut non æquales æqualia consequuntur atque obtinent. Præterea ex eo, quod cuique pro sua dignitate tribuitur, hoc perspicuum est: nam quod jus in distributionibus positum est, id fatentur omnes pro cuiusque dignitate esse oportere. Verum dignitatem non eandem omnes dicunt esse: sed qui forma reipublicæ administrandæ populari u-

tuntur, libertatem: eorum, qui paucorum principatu, alii divitias, alii nobilitatem generis: ii autem, apud quos reipublicæ præfunt optimates, virtutem. Jus igitur proportionem et comparisonem quadam constat: non enim solum ejus numeri, quo aliquid numeramus, proprium est, proportionem constare; sed etiam ejus, qui universe et omnino numerus est: proportio enim rationis est æqualitas, quæ in quatuor minimum reperitur. Disjunctam igitur proportionem in quatuor consistere non obscurum est: similiterque continuatam, seu continentem: hæc enim loco duorum, uno utetur, et bis unum sumet: exempli gratia, quæ proportio est primæ li-

τὴν τῷ γ' δις οὖν ἢ τῷ β' εἴρηται. "Ωσε ἀν' ἢ τῷ β' τεθῇ δις, τέτταρα ἔσται τὰ ἀνάλογα. "Ἐστὶ δὲ καὶ τὸ δίκαιον ἐν τέτταρσιν ἐλαχίστοις, καὶ ὁ λόγος ὁ αὐτός. "διήρηται γὰρ ὁμοίως, ^χ οἷς τε, καὶ α'. "Ἐστὶ ἀρα ὡς ὁ α' ὅρος πρὸς τὸν β', ἔτῳς ὁ γ' πρὸς τὸν δ' καὶ ἐναλλάξ ἀρα, ὡς ὁ α' πρὸς τὸν γ', ὁ β' πρὸς τὸν δ'. "Ωσε καὶ τὸ ὅλον πρὸς τὸ ὅλον, ὅπερ ἡ νομὴ συνδυάζει καὶ ἔτῳς συντεθῇ, δικαίως συνδυάζει. "Ἡ ἀρα τῷ α' ὅρῳ τῷ γ', καὶ ἢ τῷ β' τῷ δ' σύζευξις, τὸ ἐν διανομῇ δίκαιόν ἐστι. ^γ καὶ μέσον τὸ δίκαιον, τετέστι τῷ παρὰ τὸ ἀνάλογον. τὸ γὰρ ἀνάλογον, μέσον. τὸ δὲ δίκαιον, ἀνάλογον. Καλῶσι δὲ τὴν τοιαύτην ἀναλογίαν γεωμετρικὴν οἱ μαθηματικοί. ἐν γὰρ τῇ γεωμετρικῇ συμβαίνει καὶ τὸ ὅλον πρὸς τὸ ὅλον, ὅπερ ἐκάτερον πρὸς ἐκάτερον. "Ἐστὶ δὲ οὐ συνεχὴς αὕτη ἡ ἀναλογία.

^υ Διήρηται in Eud. ^χ Οἷς τε νέμεται καὶ α' νέμεται Cam. ^γ Hic locus pridem corruptus fuit. Vet. Interp. ita legit: καὶ μέσον τὸ δίκαιον τῷ α' ἐστὶ τὸ δ' ἀδίκον, παρὰ τὸ ἀνάλ. Argv. καὶ μέσον τῷ α' ἐστὶ τῷ β' παρὰ ἀνάλ. optime: nam quod MSS. quidam habent τῷ α' ἐστὶ τῷ β' πλείονος καὶ τῷ ἐλάττωτος, παρὰ τὸ ἀνάλ. glossa est ex Græco commentario de prompta. Casaub. Nostri MSS. eodem modo legunt, quo edidimus, nisi quod habent τὸ pro τῷ ante παρὰ, ut est in Eud. ad oram CCC. γρ. τοῦ ἀδίκου, quod Lambinus inferit post δίκαιον, minime necessarium est.

neæ ad secundam, eadem secundæ ad tertiam: bis igitur secunda sumpta est. Quare si linea secunda bis posita fuerit, quatuor erunt proportionē inter se comparata. Est autem et jus minimum in quatuor, eademque ejus ratio est: disjuncti sunt enim similiter et ii, quibus jus tribuitur, et eæ res, quæ distribuuntur. Itaque quæ erit extremi A ad extremum B proportio, eadem extremi C ad extremum D: alterna igitur ratione, ut extremum A ad extremum C, sic B ad D. Ergo et totum cum toto comparabitur, idque distributio copulat: et vero si

ita inter se componentur, iuste copulat. Extremi igitur A cum extremo C, et extremi B cum extremo D conjugatio, jus illud est, quod in distributione consistit: et jus est injuriæ medium, id est, ejus rei, quæ a proportionē remota atque averfa est: nam quod proportionē constat, medium est: jus autem proportionē constat. Appellant porro mathematici talem proportionem, geometricam: in geometrica enim proportionē evenit, ut, quomodo utrumque cum utroque, sic totum cum toto comparetur. Non est autem continens hæc propor-

οὐ γὰρ γίνεται ^γ εἰς ἀριθμῶν ὅρος, ὡ καὶ ὁ. Τὸ μὲν οὖν δίκαιον τῷ α', ἀνάλογον. τὸ δὲ ἀδίκον, τὸ παρὰ τὸ ἀνάλογον. γίνεται ἀρα τὸ μὲν πλεον, τὸ δὲ ἐλάττω. "Ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων συμβαίνει. ὁ μὲν γὰρ ἀδικῶν, πλείονος ἔχει. ὁ δὲ ἀδικέμενος, ἐλάττω τῷ ἀγαθῷ. "Ἐπὶ δὲ τῷ κακῷ, ἀνάπαλιν. ἐν ἀγαθῷ γὰρ λόγῳ γίνεται τὸ ἐλάττω κακόν, πρὸς τὸ μείζον κακόν. ἔστι γὰρ τὸ ἐλάττω κακόν μᾶλλον αἰρετὸν τῷ μείζονος. τὸ δὲ αἰρετὸν ἀγαθόν. καὶ τὸ μᾶλλον, μείζον. Τὸ μὲν οὖν ἐν εἶδος τῷ δικαίῳ τῷ α' ἐστὶ.

ΚΕΦ. δ'.

Τὸ δὲ λοιπὸν ἐν, τὸ διορθωτικόν, ὃ γίνεται ἐν τοῖς συναλλαγμασι καὶ τοῖς ἐκαστοῖς, καὶ τοῖς ἀκαστοῖς. Τῷ α' τὸ δίκαιον ἄλλο εἶδος ἔχει τῷ προτέρῳ. ^α τὸ μὲν γὰρ διανεμη-

^γ Ἰσάριθμος pro εἰς ἀριθμῶν in Eud. ^α Ἐλάττω ἐπὶ τῷ ἀγαθῷ in Eud. ^α Τὸ μὲν γὰρ διανεμητικὸν δίκαιον ἀπὸ τῶν κοινῶν εἰς τὰς πόλεις ποιεῖται τὴν διανομήν, ἀναλόγως ἐκάστῳ δίδωσι κατὰ τὴν ἀξίαν ἐκάστου, καὶ τὴν εἰσφορὰν, ἣν εἰς τὸ κοινὸν συνετέλεσεν. ἐπεὶ οὐ πάντες ὅμοιοι, οὐδὲ πάντες ὅμοιος εἰσφέρουσιν. ὁθεν οὐ τὰ ἴσα, ἀλλὰ τὰ ἀνάλογα δέχονται. Cum enim distributivum jus aliquid ex publicis distribuat in cives, servata proportionē pro dignitate singulis distribuit, et prout quisque aliquid contulit in publicum, quia neque similes sunt omnes, nec similiter conferunt: unde fit ut neque accipiant æqualia, sed pro proportionē tantum. Andr.

tio: non enim sit extremum unum numero is, cui tribuitur, et res, quæ tribuitur. Ex his igitur satis intelligitur hoc jus proportionē constare; injuriam autem a proportionē alienam atque averfam esse: quo fit, ut alterum sit plus, alterum minus. Quod quidem etiam in factis reperitur: nam is, qui injuriam facit, plus boni sibi sumpsit ac vendicavit, quam oportet; ei, qui afficitur injuria, minus boni obtiget. Contra sit in malo: boni enim rationem obtinet levius malum, si cum

graviore malo comparetur; nam levius malum optabilius graviore est: at quod optabile et expetendum est, id bonum est: et quo quidque optabilius est, eo majus bonum est. Atque hoc sane juris unum genus est.

CAP. IV.

RELIQUUM autem alterum est id, quod ad corrigendum et emendandum valet, versaturque in rebus et sponte et invite contractis. Hujus autem juris forma alia est a priore: jus enim, quod in distribuendis rebus com-

τικὸν δίκαιον τῶν κοινῶν αἰεὶ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἐστὶ τὴν εἰρημένην· καὶ γὰρ ἀπὸ χρημάτων κοινῶν, εἴαν γίγνηται ἡ διανομή, ἔσται κατὰ τὸν λόγον τὸν αὐτὸν, ὃν περ ἔχουσι πρὸς ἀλλήλα τὰ ^bεἰσενεχθέντα· καὶ τὸ ἀδίκον, τὸ ἀντικείμενον τῷ δίκαιῳ τέτρω, παρὰ τὸ ἀνάλογόν ἐστι. Τὸ δὲ ἐν τοῖς συναλλάγμασι δίκαιον, ἐστὶ μὲν ἴσόν τι, καὶ τὸ ἀδίκον, ἄνισον· ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἐκείνην, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀριθμητικήν· ἐθὲν γὰρ διαφέρει, εἰ ἐπιεικὴς Φαῦλον ἀπεσέρησεν, ἢ Φαῦλος ἐπιεικὴ· ἐδὲ εἰ ἐμοίχευσεν ἐπιεικὴς ἢ Φαῦλος· ἀλλὰ πρὸς τοῦ βλάβους τὴν διαφορὰν μόνον βλέπει ὁ νόμος, καὶ χρῆται ὡς ἴσοις, εἰ ὁ μὲν ἀδικεῖ, ὁ δὲ ἀδικεῖται· καὶ εἰ ὁ μὲν ἐβλάψεν, ὁ δὲ βέβλαπται. Ὡς τὸ ἀδίκον ταῦτο, ἄνισον ὃν, ἰσάζειν πειράται ὁ δικαστής· καὶ γὰρ ὅταν ὁ μὲν πωληγῇ, ὁ δὲ πατάξῃ, ἢ καὶ κτένῃ, ὁ δὲ ἀποθάνῃ, δίηρηται τὸ πάθος καὶ ἡ πράξις εἰς ἄνισα· ἀλλὰ πειράται τῇ ζημίᾳ ἰσάζειν, ἀφαιρῶν τὴν κέρδους. Λέγεται γὰρ, ὡς ἀπλῶς εἰπεῖν,

^b Προσενεχθέντα El.

^c Γρ. βλάβεται.

munibus vertitur, semper ea, quam dixi, proportionem constat: nam si pecuniae communis distributio fiat, eadem ratione utendum erit, quam habent inter se res eae quae ab unoquoque in medium allatae sunt: eaque injuria, quae huic juri opponitur, a proportionem remota atque averfa est. Jus autem, quod in contractibus versatur, est illud quidem aequale quiddam; et injuria, inaequale: verum non illa proportionem, sed arithmetica: nihil enim refert, utrum vir bonus malum hominem fraudarit, an malus homo virum bonum: neque utrum

vir bonus, an malus homo adulterium fecerit: sed damni tantum differentiam intuetur lex, iisque utitur tanquam aequalibus, faciatne hic injuriam, ille injuria afficiatur: et an hic damnum intulerit, ille acceperit. Itaque hanc injuriam, quae inaequalitas est, judex exaequare conatur: nam cum hic percussus fuerit, ille percusserit, aut etiam occiderit, hic autem mortuus sit: perperessio et actio in partes inaequales divisa est: sed damno et multa conatur judex exaequare, de lucro detrahens. Nam, ut semel et simpliciter dicam, in talibus, etiam si qui-

ἐπὶ τοῖς τοιούτοις, καὶ εἰ μὴ τισιν οἰκτεῖον ὄνομα εἴη, τὸ κέρδος, οἷον τῷ πατάξαντι, καὶ ἡ ζημία τῷ παθόντι· ἀλλ' ὅταν γε μετρηθῇ τὸ πάθος, καλεῖται τὸ μὲν ζημία, τὸ δὲ κέρδος. Ὡς τὴν μὲν πλείονος καὶ τὴν ἐλάττονος τὸ ἴσον, μέσον. Τὸ δὲ κέρδος καὶ ἡ ζημία, τὸ μὲν πλεον, τὸ δὲ ἐλάττον ἐναντίως· τὸ μὲν, τὴν ἀγαθὴν πλεον, ^dτὴν κακὴν δὲ ἐλάττον, κέρδος, τὸ δὲ ἐναντίον, ζημία· ὣν ἡν μέσον τὸ ἴσον, ὃ λέγομεν εἶναι δίκαιον. Ὡς τὸ μὲν ἐπανορθωτικὸν δίκαιον ἂν εἴη, τὸ μέσον ζημίας καὶ κέρδους. Διὸ καὶ ὅταν ἀμφισβητῶσιν, ἐπὶ τὸν δικαστὴν καταφεύγουσι· τὸ δὲ ἐπὶ τὸν δικαστὴν ἰέναι, ἰέναι ἐστὶ ἐπὶ τὸ δίκαιον· ὁ γὰρ δικαστὴς βέλεται εἶναι οἷον δίκαιον ἐμφύχον· καὶ ζητῶσι δικαστὴν μέσον· καὶ καλῶσιν ἐνιοὶ μεσιδίους, ὡς εἴαν τὴν μέσων τύχῃσι, τὴν δίκαιαν τευζόμενοι. Μέσον ἄρα τι τὸ δίκαιον, εἰ περ καὶ ὁ δικαστὴς. Ὁ δὲ δικαστὴς ἐπανισοῖ, καὶ ὡς περ γραμμῆς εἰς ἄνισα τετμημένης, ὥς τὸ μεῖζον

^d Γρ. τὸ δὲ τὴν κακὴν ἐλάττ. ^e Γρ. δοκεῖ εἶναι. ^f Γρ. μεσιδίους, male: nam μεσιδίους agnoscit Helych. et Aristoteles Polit. lib. v. cap. 6. ea voce utitur. Exstat etiam apud Phrynichum vox μεσιδιωθῆναι. Casaub.

busdam nomen non conveniat, lucrum appellatur, verbi gratia, in eo, qui percusserit; in eo qui percussus fuerit damnum: sed cum perperessionem mensus fuerit judex, hoc damnum, illud lucrum nominatur. Itaque eorum quidem, quae sunt plus et minus, aequale est medium. Lucrum autem et damnum, illud quidem plus est, hoc autem minus, contrarie: boni plus, et minus mali, lucrum: contrarium, damnum: quorum medium esse aequale modo demonstrabamus, id, quod jus esse dicimus. Erit igitur id jus, quod ad corrigendum et emendandum valet, damni et

lucris medium. Itaque et cum aliqua de re inter se ambigunt, ad judicem confugiunt: adire autem ad judicem, adire ad jus est: nihil enim videtur aliud esse judex, quam jus animatum: quaeruntque judicem medium: et vocant eos nonnulli μεσιδίους, id est, medium dividentes, seu medium adjudicantes: proinde quasi facile futurum sit, ut jus suum obtineant, si medium consequantur. Jus ergo medium quiddam est, siquidem etiam judex medius est. Ac judex quidem exaequat, et veluti linea in duas partes inaequales facta, quo major pars dimidiam superat, hoc de illa de-

τμήμα τῆς ἡμισείας ὑπερέχει, τῷ ἀφ᾽ αὐτοῦ, καὶ τῷ ἐλάττω τμήματι προσέθηκεν· ὅταν δὲ δίχα διαμετῇ τὸ ὅλον, τότε Φασὶν ἔχειν τὸ αὐτὸ, ὅταν λάβωσι τὸ ἴσον. Τὸ δὲ ἴσον μέσον ἐστὶ τῷ μείζονος καὶ ἐλάττωτος κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν. Διὰ τῆτο καὶ ὀνομάζεται δίκαιον, ὅτι δίχα ἐστὶν, ὥσπερ ἂν εἴ τις εἴποι δίκαιον, καὶ ὁ δικαστὴς, διχαστὴς· ἐπὶ αὐτῷ γὰρ δύο ἴσων ἀφαίρεθῇ ἀπὸ θάτερον, πρὸς θάτερον δὲ προστεθῇ, δυσὶ τέτοις ὑπερέχει τὸ ἕτερον· εἰ γὰρ ἀφαιρεθῇ μὲν, μὴ προστεθῇ δὲ, ἐνὶ γ' ἂν μόνον ὑπερέχει· τῷ μέσῳ ἄρα ἐνὶ καὶ τὸ μέσον τὸ ἀφ' οὗ ἀφαιρεθῇ, ἐνὶ. Τῆτω ἄρα γνωρίζμεν, τί τε ἀφελεῖν δεῖ ἀπὸ τῷ πλεόν ἔχοντος, καὶ τί προσθεῖναι τῷ ἐλάττω ἔχοντι· ὡς μὲν γὰρ τὸ μέσον ὑπερέχει, τῆτω προσθεῖναι δεῖ τῷ ἐλάττω ἔχοντι· ὡς δὲ ὑπερέχεται, ἀφελεῖν ἀπὸ τῷ μείζονος. Ἰσαὶ αἱ ἐφ' ὧν, αα, ββ, γγ, ἀλλήλαις· ἀπὸ τῆς αα ἀφαιρεθῶ τὸ αε, καὶ προσκεῖθω τῇ γγ, τὸ ἐφ' ὧν γδ· ὥστε ὅλη ἡ δγγ, τῆς αε ὑπερέχει τῷ γδ, καὶ τῷ γζ· τῆς ἄρα

trahit, et ad partem minorem addit: toto autem in duas partes æquales diviso, tum se suum dicunt obtinere, cum partes æquales abstulerint. Est autem æquale medium rei majoris et minoris, proportionem arithmetica. Propterque hanc adeo causam jus a Græcis δίκαιον appellatur, quia δίχα ἐστὶν, id est, in duo æqualia divisum est, proinde ac si quis dixerit δίκαιον: et δικαστὴς nominatus est, quasi διχαστὴς, quæ vox eum significaret, qui rem in duas partes æquales secat: nam si cum duæ res sint æquales, id quod ab uno fuerit detractum, addatur alteri, his duobus hæc illam superabit: si enim detractum quidem uni rei fuisset,

non autem etiam alteri additum, uno duntaxat altera alteram superaret: mediani igitur ea res, cui accessit aliquid, uno superat; et media, eam, cui quippiam detractum est, uno. Ex hoc itaque cognoscemus et quid ei, qui plus habet, detrahendum sit: et quid ei, qui minus, addendum: nam quo res media minorem superat, id ei, quæ minus habet, addendum est: quo media superatur, id maximæ detrahendum. Sint tres lineæ, ΑΑ, ΒΒ, CC, inter se æquales: lineæ ΑΑ detracta sit pars ΑΒ, addaturque ad lineam CC: sitque ea pars, CD: ita tota lineā DCC lineam ΑΒ superabit lineā CD, et lineā CF: ergo et lineam ΒΒ, lineā

ββ, τῷ γδ.

α	ε	α	
β		β	
γ	ζ	γ	δ

ἔστι δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν τῆτο· ἀνηρῶντο γὰρ ἂν, εἰ μὴ ἐποίει τὸ ποιῆν καὶ ὅσον καὶ οἶον, καὶ τὸ πάχον ἐπαχε τῆτο, καὶ τασῆτο, καὶ τοιῆτο. Ἐλήλυθε ἡ δὲ τὰ ὀνόματα ταῦτα, ἢ τε ζημία καὶ τὸ κέρδος, ἐκ τῆς ἐκαστῆς ἀλλαγῆς· τὸ μὲν γὰρ πλεόν ἔχειν, ἢ τὰ ἑαυτοῦ, κερδαίνειν λέγεται, τὸ δὲ ἐλάττω τῶν ἐξ ἀρχῆς, ζημιῶσθαι· οἶον ἐν τῷ πωλεῖν καὶ ὠνεῖσθαι, καὶ ἐν ὅσοις ἄλλοις ἄδειαν ἔδωκεν ὁ νόμος. Ὅταν ᾖ μήτε πλεόν, μήτ' ἐλάττω, ἀλλὰ αὐτὰ δι' αὐτῶν γένηται, τὰ αὐτῶν Φασὶν ἔχειν, καὶ ἔτε ζημιῶσθαι, ἔτε κερδαίνειν. Ὡστε κέρδους τινὸς καὶ ζημίας μέσον τὸ δίκαιόν ἐστι τῶν παρὰ τὸ ἐκῆστιον, ^κτὸ ἴσον ἔχειν καὶ πρότερον καὶ ὕστερον.

^ε Hanc periochen, quæ tota occurrit in sequenti capite, hic in alieno loco positam esse judicat Muretus. Ab Andronico vero et Mich. Ephes. hic agnoscitur, in sequenti autem capite, non. ^h Δὲ ε' τὰ C C C. et Ven. 1. ⁱ Δίδωκεν El. et C C C. ^k Hic locus aliqui obscurus clare vertitur a nostro interprete, et ex sententia Mich. Eph. qui sic explicat: τῆτο γὰρ ἐστὶ δίκαιον τὸ ἔχειν τασῆτον ὕστερον, ὅσον εἴχῃ καὶ πρότερον πρὸ τῷ ἀδικηθῆναι. Alii τῷ ἔχειν legunt; alii vero, ut

CD.

A	E	A	
B		B	
C	F	C	D

Hoc autem inest etiam in aliis artibus: tollerentur enim et conciderent, nisi quantum et quale, id, quod efficiendi vim habet, efficit, tantundem et tale perpeteretur id, quod patitur. Nata autem et translata sunt hæc nomina, damnum et lucrum, ab eo contractu, qui sponte initur: nam plus suo obtinere, lucrum facere appellatur: minus autem, quam quod initio suppetebat, habere, damno affici: ut sit

in rebus vendendis et emendis, aliisque contractibus, in quibus per legem licet impune suis rationibus consulere, lucrumque facere. Ubi vero neque plus neque minus habent, sed paria paribus respondent, tunc se sua dicunt habere, et neque damnum accepisse, neque quicquam lucri fecisse. Itaque lucri cujusdam et damni, quæ non sponte, sed præter voluntatem obvenierint, medium, jus est: ut tantundem uterque eorum, qui contrahunt, habeat posterius, quantum prius habuit.

ΚΕΦ. Ε΄.

ΔΟΚΕΙ δέ τισι καὶ τὸ ἀντιπεπονθὸς εἶναι ἀπλῶς δίκαιον, ὥσπερ οἱ Πυθαγόρειοι ἔφασαν· ὠρίζοντο γὰρ ἀπλῶς τὸ δίκαιον τὸ ἀντιπεπονθὸς ἄλλω. ¹Τὸ δὲ ἀντιπεπονθὸς οὐκ ἐφαρμόζει, ἔτι ἐπὶ τὸ διανεμητικὸν δίκαιον, ἔτι ἐπὶ τὸ διορθαικόν· καίτοι βέβλοντά γε τοῦτο λέγειν καὶ τὸ Ῥαδαμάνθυος δίκαιον.

²Εἴκε πάθοι τά κ' ἐρεξε, δίκη κ' ἰδέα γένοιτο· πολλαχῶς γὰρ διαφανεῖ· οἷον εἰ ἀρχὴν ἔχων ἐπάταξεν, οὐ δεῖ ἀντιπληγῆναι· καὶ εἰ ἄρχοντα ἐπάταξεν, οὐ πλεονέχῃ μόνον δεῖ, ἀλλὰ καὶ κολαδῆναι. ³Ἐτι τὸ ἐκέσιον καὶ τὸ ἀκέσιον διαφέρει πολύ, ⁴Ἀλλ' ἐν μὲν ταῖς κοινωνίαις ταῖς ἀλλακτικαῖς συνέχει τὸ τοιοῦτον δίκαιον τὸ ἀντιπεπονθὸς κατ' ἀνα-

testatur Lambinus, τῷ παρὰ τὸ ἐκέσιον ἴσον ἔχειν καὶ πρότερον καὶ ὕστερον. cuius lectio- nis hanc sententiam esse dicunt: lucri cuiusdam et damni hoc jus medium est, ut nisi aliter ipsorum voluntate convenerit, tantundem posterius habeant, quantum prius habuerunt. ¹ Τὸ δ' ἀντιπεπονθὸς ἐκ ἐφαρμόζει, οὔτε ἐπὶ τὸ νόμιμον, οὔτε ἐπὶ τὸ πολιτικόν· πολιτικὸν δὲ λέγω τὸ κοινωνικόν, quæ inferuntur in El. Baf. Ven. 1. et 2. inter ἄλλα et τὸ δ' ἀντιπεπ. omnino superflua videntur. ² Hunc versum Hesiodi esse ait Mich. Ephef.

CAP. V.

VIDETUR autem quibusdam Talio quoque, id est, reciproca quædam per- pectio, jus esse simpliciter, et absolute, quemadmodum Py- thagorei dixerunt: defini- bant enim jus absolute, id, quod quis a se factum, vicif- sim ab altero pateretur, id est, talionem, seu mutuam perpef- sionem. Jus talionis vero ne- que ad id jus, quod in distri- butione bonorum versatur, neque ad id, quod ad emen- dationem factorum valet, ac- commodari potest: quamvis jus Rhadamanthi hoc fuisse

videntur significare,

Si quis, quod fecit, patiat, jus erit æquum:

multis enim locis a jure diffi- det ac discrepat: veluti si quis magistratum gerens, aliquem pulsaverit, non est referien- dus: et si quis eum, qui ma- gistratum gerat, pulsaverit, non modo verberandus, sed etiam castigandus est. Præ- terea permultum interest inter id, quod sponte nostra, et id, quod invite facimus. Sed in communitatibus rerum con- trahendarum ac permutanda- rum sane tale jus, quod reci- procam perpeffionem, seu ta-

λογίαν, καὶ μὴ κατ' ἰσότητα. Τῷ ἀντιποιεῖν γὰρ ἀνάλογον συμμένει ἡ πόλις· ἡ γὰρ τὸ κακῶς ζητοῦσιν· εἰ γὰρ μὴ, δαλεία δοκεῖ εἶναι, ²εἰ μὴ ἀντιποιήσεται· ἡ τὸ εὖ· εἰ δὲ μὴ, μετάδοσις οὐ γίνεται· τῇ μετάδοσι δὲ συμμένει. Διὸ καὶ Χαρίτων ἱερὸν ἐμποδὼν ποιῶνται, ἵνα ἀνταπόδοσις ᾖ· τῆτο γὰρ χάριτος ἴδιον· ἀνθυπηρεῖσθαι γὰρ δεῖ τῷ χαρισαμένῳ, καὶ πάλιν αὐ- τὸν ἄρξαι χαρίζομενον. Ποιεῖ δὲ τὴν ἀντίδοσιν ὅτην κατὰ ἀναλογίαν ἢ κατὰ διαμετρον συζευξίς· οἷον οἰκοδόμος ἐφ' ᾧ α, σκυτοτόμος ἐφ' ᾧ β, οἰκία ἐφ' ᾧ γ, ὑπόδημα ἐφ' ᾧ δ.

α	β
οἰκοδόμος	σχυτοτόμος
γ	δ
οἰκία	ὑπόδημα.

Δεῖ οὖν λαμβάνειν τὸν οἰκοδόμον παρὰ τοῦ σχυτοτόμου ³τὸ ἐκείνου ἔργον, καὶ αὐτὸν ἐκείνῳ ⁴μεταδιδόναι τὸ αὐτοῦ. Ἐὰν

² Εἰ μὴ ἀντιποιήσεται deleo, ut inculcatum ab aliquo, qui declarare voluerit illud Aristotelis, εἰ δὲ μὴ· abest autem etiam a quibusdam veteribus libris. Mur. ³ Τῆς ἀναλογίας ad oram CCC. ⁴ Τὸ ἐκείνου ἔργον Ven. 1. et 2. τὸ ἐκείνου ἔργον Mur. ⁵ Μεταδιδόναι τὸ αὐτοῦ legit Cam. ut apud Xenoph. est τὸ βάρους μεταδι-

lionem nominant, proportio- ne, non æqualitate civilem societatem continet. Factis enim proportionem reciprois, manet conjunctio civitatis: aut enim malum acceptum reponere conantur (quod si non liceat, servitus esse vide- tur, injuriam referre non pos- se) aut ei, qui bene meri- tus sit, referre gratiam vo- lunt: quod si non fiat, subla- ta est rerum communicatio et officiorum quasi mutuatio: at rerum communicatione of- ficiorumque mutuatio, so- cietas et conjunctio civium manet. Itaque et Gratiarum templum in propatulo urbis loco constituitur, ut sit remu-

neratio: hoc enim gratiæ pro- prium est: nam ei, qui bene- ficium dederit, referendum beneficium est; et is rursus alterum beneficio provocare debet. Facit autem remunerationem proportionem con- stantem ea, quæ mediis trans- versis lineis sit, conjugatio: exempli causa, sit ædificio- rum opifex A, sutor B, domus C, calceus D.

A	B
Ædificiorum opifex	Sutor
C	D
Domus	Calceus.

Ædificiorum opificem igitur oportet a sutore opus illius sumere, eique vicissim suum impertiri. Ergo si primum

οὐν πρῶτον ἢ τὸ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἴσον, εἴτα τὸ ἀντιπεπονθὸς γένηται, ἔσται τὸ λεγόμενον· εἰ δὲ μὴ, ἔκ ἴσον, οὐδὲ συμμένει· ἔθεν γὰρ κωλύει κρεῖττον εἶναι τὸ θατέρω ἔργον, ἢ τὸ θατέρω. Δεῖ ἔν δὴ ταῦτα ἰσαδοῦναι· ἔστι δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν· ἀνιροῦντο γὰρ ἂν, εἰ μὴ ἐποίει τὸ ποιῶν, ὅσον καὶ οἶον, καὶ τὸ πάχον ἐπαχεῖ τοῦτο καὶ τοσαῦτον, καὶ τοῖστον. Οὐ γὰρ ἐκ δύο ἰατρῶν γίνεται κοινωνία, ἀλλ' ἐξ ἰατροῦ καὶ γεωργοῦ, καὶ ὅλως ἐτέρων, καὶ ἔκ ἴσων· ἀλλὰ τέτρες δεῖ ἰσαδοῦναι. Διὸ πάντα συμβελητὰ δεῖ πως εἶναι, ὧν ἔστιν ἀλλαγὴ. Ἐφ' ὃ τὸ νόμισμα ἐλήλυθε· καὶ γίνεται πως μέτρον· πάντα γὰρ μετρεῖ· ὥστε καὶ τὴν ὑπεροχὴν καὶ τὴν ἑλάττωσιν· πόσα ἅπτα δὴ ὑποδήματα ἴσον οἰκίαν, ἢ τροφὴν. Δεῖ τοίνυν ὅπερ ὁ οἰκοδόμος πρὸς σκυτοτόμον, τοσαυτὰ ὑποδήματα πρὸς οἰκίαν, ἢ τροφὴν· εἰ γὰρ μὴ τοῦτο, ἔκ ἔσται ἀλλαγὴ, ἔδδ

δόναι τοῖς φίλοις. Sed reperiuntur tamen et alterius scripturæ exempla: ut apud Aristoph. ἔδδεν μετῴωκιν ἰμοί. *Sylb.* ἔστι δὲ τῶτο &c. usque ad διὸ πάντα συμβελητὰ non agnoscuntur ab Andronico. ⁵ Καὶ ὅσον ἔδδον *El.* ἔστιτο redundare arbitrat Muretus. ^u Γρ. ἰφ' ἔ. ^x Ita Baf. Muret. et Cafaub. Vulgo μέσον.

æqualitas sit ea, quæ proportionem constat, deinde reciproca perpeffio seu talio fiat, (id est, tantundem accipiatur, quantum datum sit) exstabit id, quod a nobis dicitur: fin minus, neque erit æqualitas, neque manebit societas: nihil enim prohibet, quo minus unius opus alterius opere sit præstabilius. Hæc igitur exæquata sint oportet: quod idem sit in aliis artibus: tollantur enim funditus et concidant, nisi et quantum et quale id, quod efficiendi vim habet, efficit, tantundem et tale accipiat id, quod patitur. Non enim ex duobus medicis societas constare potest, sed ex medico et agricola, et omni-

no ex diversis et dissimilibus atque inæqualibus: quos tamen oportet exæquari. Quapropter quarum rerum sit permutatio, eas res oportet esse ejusmodi, ut inter se quodammodo comparari possint. Atque ad hanc rem nummus quæsitus et comparatus est, qui omnium rerum quodammodo sit medius, seu mensura: nam res omnes metitur: quare et nimium et parum metitur: quot igitur calcei domui, vel alimento sunt æquales. Oportet ergo, quam proportionem et comparisonem habet ædificandi artifex ad futorem, tot numero calceos cum domo aut alimento comparari: nam si hoc non ita

κοινωνία. Τῆτο δὲ, εἰ μὴ ἴσα εἴη πως, ἔκ ἔσται. Δεῖ ἄρα ἐνὶ τινὶ πάντα μετρεῖσθαι, ὥσπερ ἐλέχθη πρότερον· τοῦτο δὲ ἐστὶ τῇ μὲν ἀληθείᾳ ἡ χρεία, ἢ πάντα συνέχει· εἰ γὰρ μηδὲν δέοιτο, ἢ μὴ ὁμοίως, ἢ ἔκ ἔσται ἀλλαγὴ, ἢ ἔκ ἢ αὐτῇ. Οἶον δὲ ὑπάλλαγμα τῆς χρέας τὸ νόμισμα γέγονε κατὰ συνθήκην· καὶ διὰ τῆτο τένομα ἔχει νόμισμα, ὅτι οὐ φύσει, ἀλλὰ νόμῳ ἐστὶ, καὶ ἐφ' ἡμῖν μεταβάλλειν καὶ ποιῆσαι ἄχρηστον. Ἐσται δὲ ἀντιπεπονθὸς, ὅταν ἰσαδοῦναι. Ὡστε ὅπερ γεωργὸς πρὸς σκυτοτόμον, τὸ ἔργον τῆ σκυτοτόμου πρὸς τὸ τῆ γεωργῆς. Εἰς ὅλημα δὲ ἀναλογίας· δεῖ ἄγειν, ἔταν ἀλλάζωνται· εἰ δὲ μὴ, ἀμφοτέρως ἔξει τὰς ὑπεροχὰς τὸ ἕτερον ἄκρον. Ἀλλ' ὅταν ἔχῃσι τὰ αὐτῶν, ἔτως ἴσοι καὶ κοινωνοὶ, ὅτι αὐτῇ ἡ

^y Ita Argyr. Vet. Interp. Mur. et Caf. nostri vero *οὐ* ante *δεῖ* habent: quod omnino displicet: cum sequentibus enim parum convenit. ^z Verbi gratia, ædificator haberet excellentiam artis eam, qua futuri præstat ædificandi artifex: et excellentiam operis, qua domus calceo præstabilius est. Vel per utramque excellentiam, intellige plus et minus: plus, quia ædificiorum opifex futore præstantior est opifex: minus, quia futuri opus, quod ædificiorum opifici datur, ejus opere fit deterius. Vel plus laboris, quia plus laboris infumitur in domo facienda, quam in calceo conficiendo: et plus damni, quia cum calceus minoris pretii sit quam domus, si calceum pro domo acciperet, damno afficeretur. ^u *ὑπεροχὰς* pro *ὑπεροχῆς* habet CCC. ^a Ἀλλ' ὅταν ἀντιπεπονθὸς ἔχῃσι, τότε ἀλλαγὴ κυρίως ἐκ κοινωνίας γίνεται· cum reciproca vicissitudo accedit (sc. cum quæ commutantur et

fiet, neque erit permutatio, neque communitas. Non poterunt autem comparari, nisi quodammodo sint æqualia. Ergo, quemadmodum supra dixi, unum quiddam esse oportet, quod cætera omnia metiatur: hoc autem re quidem vera usus seu indigentia est, quæ omnia continet: nam si nulla re egerent homines, aut si non similiter egerent: vel nulla, vel non eadem esset permutatio. Sed in indigentia locum ex hominum quasi compacto et convento quodammodo succedit nummus: atque ob hanc causam, νόμι-

σμα vocatur a Græcis, ἀπὸ τῆ νόμῃ, id est, a lege: quia non natura, sed lege valeat, sitque in nobis situm eum immutare, inutilemque reddere. Erit igitur tum perpeffio mutua et reciproca, cum res fuerint exæquatæ. Itaque quam rationem obtinet agricola ad futorem, eandem rationem habere debet futuri opus ad opus agricolæ. Sunt autem tum in figuram proportionis deducendi, cum permutaturi sunt: quod si non fiet, alterum extremum utramque exuperantiam habebit. Verum tamen cum suas res habent,

ισότης δύναται^β ἐπ' αὐτῶν γίνεσθαι. Γεωργὸς α, τροφή γ, σκυτοτόμος β, τὸ ἔργον αὐτῶν τὸ ἰσασμένον δ.

α	β
γεωργὸς	σχυτοτόμος
γ	δ

τροφή σκυτοτόμος ἔργον τῇ τροφῇ ἰσασμένον.

Εἰ δὲ ἔτω μὴ ἦν ἀντιπεπονθέναι, ἐκ αὐτῶν ἦν κοινωνία. Ὅτι δὲ ἡ χρεία συνέχει ὥσπερ ἐν τι ὄν, δηλοῖ, ὅτι ὅταν μὴ ἐν χρείᾳ ὦσιν ἀλλήλων, ἢ ἀμφοτέροι, ἢ ἕτερος, ἐκ ἀλλάττονται ὥσπερ ὅταν οὐ ἔχει αὐτὸς, δέχεται τις, οἷον οἶνος, διδόντες σίτες ἐξαγωγήν. Δεῖ ἄρα τῷτο ἰσαδοῖναι. Ὑπὲρ δὲ τῆς μελλέσης ἀλλαγῆς, εἰ νῦν μηδὲν δέεται, ὅτι ἔσαι, εἰ δὲ δεῖται, τὸ νόμισμα οἷον ἐγγυητὴς ἐστὶν ἡμῖν. δεῖ γὰρ τῷτο φέροντι, εἶναι λαβεῖν. Πάσχει μὲν οὖν καὶ τῷτο τὸ αὐτό. οὐ γὰρ αἰ

qui commutant proportionem respondent) tum demum jure mutatio fit et commutatio. Andr. ^b Γε. ἀπ' αὐτῶν. ^c Γε. ἢ ἄτερος. ^d Οὐ δέηται Βαφ. ^e Καὶ τὸ νόμισμα δυνάμει ἐστὶ πάντα σχεδὸν, ὡς δέεται ἕκαστος ἕκαστον. ^f ἔσται pro δεῖται legit Βαφ.

ita sunt æquales inter se, ac focii, quia hæc æqualitas in eis effici potest. Agricola A, alimentum C, futor B, opus futoris exæquatum cum alimento D.

A	B
Agricola	Sutor
C	D

Alimentum Opus futoris cum alimento exæquatum.

Quod si hoc modo non liceret vicissim perpeti, seu accipere, nulla societas esset, nulla communitas. Indigentia autem societatem hominum contineri, tanquam uno quodam, quod vinculi instar sit, ex eo perspicui potest, quod ubi aut neuter eget re alterius, aut

alter eorum non eget, permutatio inter eos contrahi non solet: quemadmodum cum ejus, quod quis habet, alter indiget, ut puta vini, exportandi frumenti sit potestas. Hoc igitur oportet exæquatum esse. In permutationem futuram autem, si forte re aliqua nunc non egeamus, tunc ejus nobis facultatem et copiam fore cum egebimus, veluti sponsor nummus intercedit: oportet enim unicuique eam rem, qua egeat, accipere licere, ubi nummum attulerit. Sed idem nummo quoque interdum accidit: non enim semper æqualem vim habet: veruntamen immuta-

ἴσον δύναται ὅμως ἢ βέλεται μένειν μᾶλλον. Διὸ δὲ πάντα τετιμῆσθαι ἔτω γὰρ ἔσαι αἰεὶ ἀλλαγὴ εἰ ἢ τῷτο, κοινωνία. Τὸ δὲ νόμισμα, ὥσπερ ἡ μέτρον σύμμετρα ποιῶσαν, ἰσάζει ἔτε γὰρ ἂν μὴ ἔσσης ἀλλαγῆς, κοινωνία ἦν, ἔτ' ἀλλαγῇ, ἰσότητος μὴ ἔσσης, ἔτ' ἰσότης, μὴ ἔσσης συμμετρίας. Τῇ μὲν ἔν ἀληθείᾳ, ἀδύνατον τὰ τοσῶτον διαφέροντα, σύμμετρα γενέσθαι πρὸς δὲ τὴν χρείαν, ἐνδέχεται ἱκανῶς. Ἐν δὲ τι δεῖ εἶναι τῷτο δὲ ἐξ ὑποθέσεως. Διὸ νόμισμα καλεῖται τῷτο γὰρ πάντα ποιεῖ σύμμετρα μετρεῖται γὰρ πάντα νομίσματι. Οἰκία, ἐφ' ἧς α, μυαῖ δέκα β, κλίνη γ. Τὸ δὲ α τῶ β ἡμισυ, εἰ πέντε μυαῖν ἀξία ἡ οἰκία, ἡ ἴσον ἡ δὲ κλίνη ἡ δέκατον μέρος τὸ γ τῶ β. δῆλον τοίνυν πόσας κλῖνας ἴσον οἰκία, ὅτι πέντε. Ὅτι δὲ ἔτως ἡ ἀλλαγὴ ἦν, πρὶν τὸ νόμισμα

g Aia abest ab El. h Mison Ven. 1. 2. et Baf. Græcus Interp. utramque lectionem agnoscere videtur, non uno loco. i Οἰκία ἐφ' α, μυαῖν πέντε κλίνη ἐφ' β, μυαῖν δέκα κλίνη δὲ τίμητον μέρος οἰκίας ἔσαι δῆλον τοίνυν in aliis brevius, et, ni fallor, dilucidius: quæ scriptura et Vet. Interp. magis placuit et mihi. Muret. ἐφ' α: post οἰκία defunt CCC. et El. k τῶ β νομίσματι Ven. 1. et Baf.

bilior ac stabiliior permanere solet. Itaque debent esse res omnes æstimatæ: sic enim rerum permutatio semper futura est: quod si erit permutatio, erit et societas. Nummus igitur, posteaquam, veluti mensura, res apta quadam compositione et convenientia concordet inter se et consentientes reddidit, eas exæquat: nam neque si non fuisset permutatio, societas constare potuisset: neque sine æqualitate, permutationi locus unquam fuisset: neque sine apta quadam rerum compositione et convenientia, æqualitati. Res igitur inter se tam dissimiles ac dispares, si verum quærimus, nulla communi mensura inter se conve-

nire nec coherere possunt: sed quod ad utilitatem, indigentiamque attinet, satis commode possunt. Quare unum quiddam exstare necesse est: idque hominum instituto, et ex conditione. Quapropter, νόμισμα appellatur: nummus enim res inter se dispares apta quadam compositione et convenientia concordet efficit: nihil est enim, quod non metiatur nummus. Sit domus A, minæ decem B, lectus C. A igitur dimidium B fuerit, si domus quinque minarum sit, aut tanti, quanti quinque minæ sunt: C autem lectus, ipsius B decima pars intelligatur: perspicuum igitur est, quot lecti domui sint æquales, nempe quinque. Sic

ἢ, δῆλον· διαφέρει γὰρ ἔδεν ἢ εἰ κλῖναι πέντε ἀντὶ οἰκίας, ἢ ὅσα αἰ πέντε κλῖναι. ^mΤί μὲν οὖν τὸ ἀδίκον, καὶ τί τὸ δίκαιον ἔστιν, εἴρηται. Διαρισμένων δὲ τέτων, δῆλον ὅτι ἡ δικαιοπραγία μέσον ἐστὶ τῷ ἀδικεῖν, καὶ ἀδικεῖσθαι· τὸ μὲν γὰρ πλεόν ἔχεν, τὸ δὲ ἑλαττόν ἐστιν. ⁿἩ δὲ δικαιοσύνη, μεσότης ἐστὶν, οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον ταῖς ὁρώτερον ἀρεταῖς, ἀλλ' ὅτι ^pμέσος ἐστὶν· ἡ δὲ ἀδικία, τῶν ἁκρῶν. Καὶ ἡ μὲν δικαιοσύνη ἐστὶ κατ' ἡν ὁ δίκαιος λέγεται πρακτικὸς κατὰ προαίρεσιν τῷ δικαίῳ, καὶ διανεμητικὸς καὶ αὐτῷ πρὸς ἄλλον, καὶ ἐτέρῳ πρὸς ἕτερον· ἔχ' ἔτως, ὥστε τῷ μὲν αἰρετὴ πλεόν αὐτῷ, ἑλαττόν δὲ τῷ πλησίον, τῷ βλαβερῷ δὲ ἀνάπαλιν, ἀλλὰ τῷ ἴσῃ τῷ κατ' ἀναλογίαν· ὁμοίως δὲ καὶ ἄλλῳ πρὸς ἄλλον. Ἡ δὲ ἀδικία τὴναντίον τῷ ἀδίκῳ· τῷτο δὲ ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἑλ-

^l Γρ. ἢ ὅσον. ^m Cum confet hic demum concludi totam disputationem περὶ τῷ ἀντιπαιπονδῶτος, neque postea de eo ullum verbum fieri, cenfeo verba illa, quæ aliquanto post, in capite proximo, leguntur, πῶς μὲν ἔν ἔχει τὸ ἀντιπαιπονδῶτος πρὸς τὸ δίκαιον, εἴρηται πρότερον, loco suo mota, ac dejecta esse, et in eum restituenda: quare illinc quidem deleo, hoc autem loco lego: Τί μὲν ἔν τὸ ἀδ. καὶ τί τὸ δίκ. ἐστὶ, καὶ πῶς ἔχει ἀντιπαιπονδῶτος πρὸς τὸ δίκαιον, εἴρηται. ⁿ Mur. ^p Γρ. καὶ ἡ. ^o Ἄλλως pro πρότερον C C C. ^r Τυτῆτιν ἴσῃ post μέσος ἐστὶν addunt C C C. Ven. 1. et Baf. quod interpretamentum esse videtur.

autem rerum permutationem fieri solitam esse ante nummi usum, non est obscurum: nihil enim interest, utrum lecti quinque, an quod tanti sit, quanti lecti quinque, pro domo detur. Quid igitur sit injuria, quid jus, et quam rationem talio seu reciproca perpeffio ad jus habeat, supra explicatum est. His autem distinctis, perspicuum est justam actionem inter id, quod est facere et accipere injuriam, mediam esse: illud enim plus obtinere est, hoc minus. Justitia porro mediocritas est, non quomodo virtutes superiores, sed quia me-

dii est; injustitia autem extremorum. Præterea justitia virtus est, qua homo justus, aptus dicitur tum ad agendum consulto id, quod justum est, tum ad jus tribuendum et sibi, si cum altero contrahat, et alteri cum altero contrahenti: non ita, ut sibi plus ejus, quod optabile est, minus alteri, et contra sibi minus damni, plus alteri, sed sibi et aliis id, quod æquum proportionem est, tribuat: idemque erga alium observet cum alio comparatum five contrahentem. Contra injustitia vitium est, quo ad id, quod injustum est, consulto agendum,

λεψις τῷ ὠφελίμῳ ἢ βλαβερῷ παρὰ τὸ ἀνάλογον. Διὸ ὑπερβολὴ καὶ ἑλλειψις ἡ ἀδικία, ὅτι ὑπερβολῆς καὶ ἑλλείψεως ἐστὶν· ἐφ' αὐτῷ μὲν, ὑπερβολῆς τῷ ἀπλῶς ὠφελίμῳ, ἑλλείψεως δὲ τῷ βλαβερῷ. Ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων, τὸ μὲν ὅλον, ὁμοίως· ^qτὸ δὲ παρὰ τὸ ἀνάλογον, ὁποτέρως ἔτυχε. Τῷ δὲ ἀδικήματος, τὸ μὲν ἑλαττόν, τὸ ἀδικεῖσθαι ἐστὶ· τὸ δὲ μείζον, τὸ ἀδικεῖν. Περὶ μὲν οὖν δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας, τίς ἐκαστέρας ἐστὶν ἡ φύσις, εἰρήσθω τῷτον τὸν τρόπον· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ δικαίῳ καὶ ἀδίκῳ καθόλου.

ΚΕΦ. 5'.

ΕΠΕΙ δὲ ἐστὶν ἀδικεῖντα μήπω ἀδίκον εἶναι, ὅποια ἀδικήματα ἀδικῶν ἤδη ἀδίκος ἐστὶν ἐκάστην ἀδικίαν; οἷον κλέπτης, ἢ μοιχὸς, ἢ ληστὴς; ἢ ἔτω μὲν ἔδεν· διοίσει; καὶ γὰρ ἂν συγγένοιτο γυναικί, εἰδῶς τὸ ἦ, ἀλλ' οὐ διὰ προαιρέσεως

^q Τὸ δὲ Græcus Interp. Nobiscum facit Andr. ^r Post διοίσει hanc, aut hujusmodi, sententiam, sc. ἐπιβλέποντι δὲ εἰς τὸ οὐ ἔνεκα διοίσει, deesse censet Muretus, ut sensus sit: An sic quidem nihil intererit, si quis autem finem, ad quem quæque actio refertur, inspiciat, intererit.

nobisque et aliis tribuendum, apti sumus: hoc autem est nimium et parum commodi aut incommodi, a proportionem alienum ac disjunctum. Itaque injustitia est nimium et parum, quia est et ejus, quod nimium est, et ejus, quod parum: cum quis in sua quidem causa nimium rei absolute utilis sibi tribuit, inutilis et damnosæ parum. In aliorum autem negotio generaliter ad eundem modum se gerit: sed quod ad id iniquum, quod a proportionem remotum est, attingit, utrocunque modo casus tulerit. Injuste facti autem cum duo sint extrema, minus extremum injuriam accipere

est, majus autem injuste facere. De justitia igitur, et injustitia, quænam sit utriusque natura, hoc modo dictum sit: itemque de justo et injusto universim.

CAP. VI.

SED quoniam fieri potest, ut is, qui injuste facit, nondum tamen sit injustus: quibusnam injuste factis jam injustus est in unoquoque injustitiæ genere? an ut fur, aut adulter, aut latro? an sic nihil intererit? namque fieri potest, ut quis cum aliqua muliere rem habeat, sibi nota quidem illa, verum tamen non consulto, sed perturba-

ἀρχὴν, ἀλλὰ διὰ πάθος. Ἀδικεῖ μὲν οὖν, ἄδικος δὲ οὐκ ἔστιν· οἷον ἐδὲ κλέπτῃς, ἐκλεψέ· δὲ· ἐδὲ μοιχὸς, ἐμοίχευσε· δὲ· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Πῶς μὲν οὖν ἔχει τὸ ἀντιπεπονθὸς πρὸς τὸ δίκαιον, εἴρηται πρότερον. Δεῖ δὲ μὴ λανθάνειν, ὅτι τὸ ζητέμενόν ἐστι καὶ τὸ ἀπλῶς δίκαιον, καὶ τὸ πολιτικὸν δίκαιον· τῆτο δὲ ἔστιν ἐπὶ κοινωνῶν βίᾳ πρὸς τὸ εἶναι αὐτάρκειαν, ἐλευθέρων καὶ ἴσων, ἢ κατὰ ἀναλογίαν, ἢ κατ' ἀριθμόν. Ὡς ὅσοις μὴ ἐστὶ τῆτο, ἔκ ἐστι τῆτοις πρὸς ἀλλήλους τὸ πολιτικὸν δίκαιον, ἀλλὰ τι δίκαιον καὶ κατ' ὁμοιότητα. Ἔστι γὰρ δίκαιον, ἐν οἷς καὶ νόμος πρὸς αὐτὰς· νόμος δὲ ἐν οἷς ἀδικία· ἢ γὰρ δίκη, κρίσις τῆ δικαίᾳ καὶ τῷ ἀδίκῳ· ἐν οἷς δὲ ἀδικία, καὶ τὸ ἀδικεῖν ἐν τῆτοις· ἐν οἷς δὲ τὸ ἀδικεῖν, οὐ πᾶσιν ἀδικία. Τῆτο δὲ ἐστὶ τὸ πλεόν αὐτῶν νέμειν τῶν ἀπλῶς ἀγαθῶν, ἑλάττω δὲ τῶν ἀπλῶς κακῶν.

^s Hanc periochen, quam hinc amovendam esse judicat Muretus, agnoscit Andronicus: in Græco autem Interprete non reperitur. ^t Κοῖνη βίη absque ἐπὶ El. ad ejus oram est nostra lectio.

tione et libidine inflammatus. Facit igitur hic quidem injuste, sed non idcirco injustus est: quemadmodum nec fur est, etiamsi furatus sit: nec adulter, etiamsi adulterium commiserit: itemque in cæteris. Quomodo igitur affecta sit reciproca perpeffio, seu talio ad jus, dictum est antea. Sed sciendum est, jus id, quod quærimus, et simpliciter jus esse, et jus civile: est autem inter eos, qui communitate et societate vitæ inter se conjuncti sunt, homines liberos et æquales vel proportionem, vel numero, ut rerum ad vitam degendam necessariarum copiis per se abundant, nihilque foris requirant. Ita-

que quibus hoc non est, eis inter ipsos non est jus civile, sed jus quoddam, et ex illius similitudine sic appellatum. Communi enim jure utuntur ii, quibus et lex inter ipsos communis est: lex autem eorum communis est, quorum et injustitia est: judicium enim juris et injuriæ disceptatio est: inter quos autem injustitia locum habet, inter hos et injuriæ faciendæ locus esse potest: quibus autem inter ipsos injuriæ faciendæ locus est, non continuo in iis omnibus injustitia reperitur. Est autem injuriam facere, eorum, quæ absolute bona sunt, sibi plus tribuere, minusque eorum, quæ absolute ma-

Διὸ ἔκ ἐῷμεν ἀρχεῖν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸν λόγον· ὅτι ἑαυτῷ τῆτο ποιεῖ, καὶ γίνεται τύραννος. Ἔστι δὲ ὁ ἀρχων, φύλαξ τῆ δικαίᾳ· εἰ δὲ τῆ δικαίᾳ, καὶ τῆ ἴσῃ. Ἐπεὶ δὲ ἐστὲν αὐτῷ πλεόν εἶναι δοκεῖ, εἰ περ δίκαιος· οὐ γὰρ νέμει πλεόν τοῦ ἀπλῶς ἀγαθῆ αὐτῷ, εἰ μὴ πρὸς αὐτὸν ἀνάλογόν ἐστι· διὸ ἐτέρῳ ποιεῖ· καὶ διὰ τῆτο ἀλλότριον εἶναι φασιν ἀγαθὸν τὴν δικαιοσύνην, καθάπερ ἐλέχθη καὶ πρότερον. Μισθός τις ἄρα δοτέος· τῆτο δὲ τιμὴ καὶ γέρας· ὅσοις δὲ μὴ ἱκανὰ ταῦτα, οὗτοι γίνονται τύραννοι. Τὸ δὲ δεσποτικὸν δίκαιον καὶ τὸ πατρικόν, οὐ ταῦτο τῆτοις, ἀλλ' ὅμοιον· οὐ γὰρ ἔστιν ἀδικία πρὸς τὰ αὐτῆ ἀπλῶς· τὸ δὲ κατῆμα καὶ τὸ τέκνον, ἕως ἂν ἢ πηλίκον, καὶ μὴ χωριθῇ, ὥσπερ μέρος αὐτῆ· αὐτὸν δὲ ἐστὶς προαιρεῖται βλάπτειν. Διὸ ἔκ ἐστιν ἀδικία πρὸς αὐτόν. ^b Οὐδ' ἄρα ἄδικον, ἐδὲ δίκαιον τὸ πολιτικόν· κατὰ νόμον γὰρ

^u Ποιεῖ Ven. i. et Baf. quam vertit Lambinus. Sed ποιεῖ sic usurpatur paulo ante. ^x Ὅτι pro ὅσοις El. Ven. i. et Baf. ^y Ὁ δὲ ἄλλος ὠφείλει τις τῷ δεσπότῃ ἐστὶ, καθόσον ἐστὶ δούλος, καὶ ἕως ἂν ἢ· ἂν δὲ τῇ ἑαυτοῦ ὠφείλει ἐπιτελέσει. Servus quæsi utilitas quædam heri est, quatenus et quamdiu est servus: nemo autem utilitati propriæ nocere studet. Andr. ^z Filium impuberem esse quasi partem patris, ex multis locis juris intelligitur, ubi pater et filius pro eadem persona habentur. ^a Μὴ abest a quodam cod. apud Victorium et C C C. sed utrocunque modo legatur, eadem manet sententia. ^b Οὐδ' ἄρα ἀδικία ὅν, ἐδ. C C C. ad oram nostra est lectio.

la. Itaque hominem non finimus imperare, sed legem aut rationem; quia hoc ille sibi facere consuevit, sitque tyrannus. Est autem is, qui præest, juris custos: quod si juris, ergo et æqualitatis. Jam vero quoniam si quis justus sit, nihilo plus ad eum boni, quam ad cæteros, videtur pervenisse; (non enim eorum, quæ absolute bona sunt, plus sibi, quam aliis, tribuit, nisi ex proportionem quadam ei debeatur); idcirco alteri laborat: et ob hanc causam bonum alienum dicunt esse justitiam, quemadmodum et ante

dictum est. Danda igitur ei merces aliqua est: hæc autem est honos, et decus: qui vero his contenti non sunt, hi fiunt tyranni. Jus autem vel domini in fervos, vel patris in liberos, non est idem, atque hæc, sed tamen simile: neque enim cuiquam in sua injustitiæ locus esse potest absolute: atqui possessio, seu mancipium, et liberi usque eo dum parvi sint, neque a patre sejuncti, partis instar sunt: seipsum autem nemo damno afficit consulto. Non est igitur cuiquam in seipsum injustitiæ locus. Ex quo efficitur, ne-

ἦν, καὶ ἐν οἷς ἐπεφύκει εἶναι νόμος· ἔτοι δὲ ἦσαν, οἷς ὑπάρχει
ἰσότης τῷ ἀρχεῖν καὶ ἀρχεῖσθαι. Διὸ μᾶλλον πρὸς γυναῖκά
ἐστὶ δίκαιον, ἢ πρὸς τέκνα καὶ κτήματα· τὸτο γὰρ ἐστὶ τὸ οἰ-
κονομικὸν δίκαιον· ἕτερον δὲ ἐστὶ καὶ τὸτο τῷ πολιτικῷ.

ΚΕΦ. ζ'.

ΤΟΥ δὲ πολιτικῷ δικαίῳ, τὸ μὲν φυσικὸν ἐστὶ, τὸ δὲ νομι-
κόν. Φυσικὸν μὲν, τὸ πανταχῶς τὴν αὐτὴν ἔχον δύναμιν,
καὶ οὐ τῷ δοκεῖν ἢ μῆ. Νομικὸν δὲ, ὃ ἐξ ἀρχῆς μὲν οὐδὲν
διαφέρει ἕως ἢ ἄλλως, ὅταν δὲ θῶνται, διαφέρει· οἷον τὸ
ῥμᾶς λυτρεῖσθαι, ἢ τὸ αἶγα θύειν, ἀλλὰ μὴ δύο πρόβατα·
ἐτι ὅσα ἐπὶ τῶν κατ' ἑκάστα νομοθετῶσιν· οἷον, τὸ θύειν
ῥβρασίδα, καὶ τὰ ψηφισματώδη. Δοκεῖ δὲ ἐνίοις πάντα

^c Lacedæmonii et Athenienses, vigente bello Peloponnesiaco, convenerunt, uti
captivi utrinque mina redimi possent.

^d Hunc locum in omnibus libris depravatum ex Herodoto emendavit Muretus hoc modo: ἢ τὸ αἶγα Διὶ θύειν, ἀλλὰ μὴ
πρόβατα. Verba autem Herodoti, quæ ad hunc locum pertinent, hæc sunt ex
lib. ii. ὅσοι μὲν δὲ Διὶς Θεβαίους ἰδρυνται ἰρὸν, ἢ νομῶ τῷ Θεβαίῳ εἰσὶν, ἔτοι μὲν πάντες
ἰὼν ἀπὸ τοῦ αἶγας θύουσι. Ex quo loco præter id, quod Mureto venit in men-
tem, videtur mihi legendum esse αἶγας. Lamb. ^e De Braside, qui ad Amphipol-
in victor cecidit, historia exstat in lib. v. Thucydidis: ubi monumenta Agno-
nis Atheniensis, qui coloniam deduxisset, narratur fuisse everfa, et monumentum
Brasidæ septo inclusum: cui victimas, inquit, cædunt tanquam heroi: et anni-
versarios honores ludorum atque sacrificia instituerunt.

que injuriæ, neque juri civili
locum esse: lege enim jus
constare, in iisque locum ha-
bere, apud quos legem esse
communem patitur natura,
dicebamus: hos autem esse
docuimus, quibus est inter ip-
sos imperandi et parendi æ-
qualitas. Itaque inter virum
et uxorem magis, quam inter
patrem et liberos, dominum
et servum, juris est commu-
nitas: hoc enim jus est ad
tuendam rem familiarem per-
tinens: quod aliud est a civili.

CAP. VII.

JUS civile autem aliud na-
turale est, aliud legiti-

um. Naturale, quod ubi-
que gentium idem valet, non
quia ita vel decretum sit, vel
non decretum. Legitimum
autem, quod ab initio, hoc,
an illo modo fiat, nihil refert:
cum constitutum fuerit vero,
tunc demum refert: quale est
illud, mina captivum redime-
re: aut illud, capram Jovi
immolare, non oves: præter-
ea leges omnes, quas de re-
bus singularibus ferunt: ut
Brasidæ sacra facere, et quæ-
cunque a populis scita et de-
creta sunt. Existimant autem
nonnulli, jura omnia esse hu-
jusmodi, id est, legitima, quo-

εἶναι τοιαῦτα, ὅτι τὸ μὲν φύσει, ἀκίνητον καὶ πανταχῶς τὴν
αὐτὴν ἔχει δύναμιν· ὥσπερ τὸ πῦρ καὶ ἐνθάδε καὶ ἐν Πέρ-
σαις καίει· τὰ δὲ δίκαια κινέμενα ὁρῶσι. Τὸτο δὲ ἔκ ἐστιν
ἕως ἔχον, ἀλλ' ἐστὶν ὥς· καίτοι παρά γε τοῖς θεοῖς ἴσως
ῥδαμῶς ἔχον· παρ' ἡμῖν δὲ ἐστὶ μὲν τι καὶ ἡ φύσει κίνητον,
οὐ μόντοι πάν. Ἀλλ' ὅμως ἐστὶ τὸ μὲν φύσει, τὸ δὲ οὐ φύσει.
Ποῖον δὲ φύσει τῶν ἐνδεχομένων καὶ ἄλλως ἔχειν, καὶ ποῖον οὐ,
ἀλλὰ νομικὸν καὶ συνθήκη, εἴπερ ἄμφω κίνητα ὁμοίως, δῆ-
λον· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁ αὐτὸς ἀρμόσει διορισμός. Φύσει
γὰρ ἡ δεξιά κρείττων· καίτοι ἐνδέχεται τινὰς ἀμφιδεξίους γε-
νέσθαι. Τὰ δὲ κατὰ συνθήκην καὶ τὸ συμφέρον τῶν δικαίων,

^f Οὐ καθάπαξ κινεῖται πᾶν δίκαιον καὶ μεταπίπτει· εἰ γὰρ καὶ παρ' ἀνθρώποις πάντα ἦν
τὰ δίκαια μεταβλητὰ, παρὰ γε τοῖς θεοῖς ἀνάγκη δίκαιον εἶναι ἀμετάβλητον. Ὡς
εἶναι τι φυσικὸν δίκαιον. Νῦν δὲ καὶ παρ' ἀνθρώποις, τοῖς τε ὁρθῶς καὶ ὀρθῶς ἔχουσιν, ἐστὶ δί-
καιον ἀκίνητον, ὃ φυσικὸν λέγεται· εἰ δὲ τοῖς νοσῶσι τὰς φρενας καὶ διεστραμμένοι οὐ δοκεῖ
δίκαιον, ὁδὸν διαφέρει· ὅτι γὰρ ὁ λέγων τὸ μέλι γλυκὺ εἶναι ψεύδεται, διότι τοῖς νοσῶσιν
οὐ τοῦτο δοκεῖ. Τὸ ποῖον δίκαιον τὸ φυσικὸν δοκεῖ μὲν τισὶ δίκαιον, δοκεῖ δὲ ἄλλοις μὴ
δίκαιον εἶναι. Non simpliciter movetur jus omne aut mutatur: licet enim apud homines
concedamus mutari omnia, apud Deos tamen aliquod necesse est jus esse immutabile. Ex
quo ipso sequeretur naturale aliquod jus esse. Nunc vero etiam inter homines, qui recte
et ut oportet sapiunt, immobile aliquod jus est, quod naturale dicitur: quod si quibus-
dam, quibus mens laborat, aut perversa est, jus non videatur, nihil refert: neque enim
qui mel dulce esse dicit, mentitur, quia iis, quibus mens laborat, non tale videtur. Ita
jus naturale, jus quibusdam, quibusdam non videtur jus esse. Andr. ^g Ἄλλως post
ἐδ. addunt Vet. Interp. Lamb. et Caf. ^h Φυσικὸν pro φύσει Bas.

niam id, quod constat natura,
immobile atque immutabile
est, et ubique eandem vim
habet: quemadmodum ignis
et hic, et apud Persas urit:
jura autem quotidie vident
immutari. Sed hoc non ita
est omni quidem ex parte; est
certe ex aliqua: quanquam
apud Deos fortasse nulla ex
parte ita se habet: sed apud
nos est profecto aliquid etiam
naturale, mutabile, non tamen
omne. Veruntamen nihilo-
minus aliud jus natura valet,
aliud non natura. Sed quod-

nam, et quale etiam eorum,
quæ aliter evenire, quæque
mutari possunt, natura valeat,
et quod non natura valeat,
sed lege et consensu, siquidem
ambo peræque sunt mutabilia,
ex iis, quæ afferam, cogno-
scere licebit: cæterisque rebus
eadem distinctio poterit ac-
commodari. Manus enim
dextera valentior est sinistra,
natura: atqui evenire potest,
ut aliqui sinistra perinde, ut
dextera, utantur. Jam vero
quæ jura ex consensu et uti-
litate hominum nata sunt, ea

ὁμοιά ἐσι τοῖς μέτροις· οὐ γὰρ πανταχῶς ἴσα τὰ οἰνηρὰ καὶ σιτηρὰ μέτρα· ἀλλ' αὖ μὲν ὠνένται, μέζω, αὖ δὲ πωλῶσιν, ἐλάττω. Ὁμοίως δὲ καὶ τὰ μὴ φυσικὰ, ἀλλ' ἀνθρώπινα δίκαια, αὐτὰ τὰ πανταχῶς ἐπεὶ ἔδδ' ἰσολογία, ἀλλὰ μίαν μόνον πανταχῶς κατὰ φύσιν ἢ ἀρίστην. Τῶν δὲ δικαίων καὶ νομίμων ἕκαστον, ὥς τὰ καθόλου πρὸς τὰ καθ' ἕκαστον ἔχει· τὰ μὲν γὰρ πραττόμενα, πολλά· ἐκείνων δὲ ἕκαστον ἐν καθόλου γάρ. Διαφέρει δὲ τὸ ἀδίκημα καὶ τὸ ἀδίκον, καὶ τὸ δικάωμα καὶ τὸ δίκαιον· ἀδίκον μὲν γάρ ἐστι τῇ φύσει, ἢ τάξει. Τὸ αὐτὸ δὲ τῆτο, ὅταν πραχθῇ, ἀδίκημά ἐστι· πρὶν δὲ πραχθῆναι, ἔπω, ἀλλ' ἀδίκον· ὁμοίως δὲ καὶ δικάωμα. Καλεῖται δὲ καὶ τὸ κοινόν, μᾶλλον δικαιοπράγημα· δικάωμα δὲ, τὸ ἐπανόρθωμα τῷ ἀδικήματος. Καθ' ἕκα-

ⁱ Πολιτεία CCC. ^k Νομικῶν Zuing. ^l Οὐ γὰρ τόνδε τὸν ἀριστία κελύει τιμᾶσθαι, ἢ τοιάνδε τιμὴν, ἀλλὰ καθόλου πάντα ἀριστία ἀπλῶς τιμᾶσθαι. Neque enim hunc aut illum, qui strenue in bello operam navavit, jubebit honore affici, aut certum aliquem proponet, sed quemcumque, qui idem fecerit, simpliciter honore prosequi. Andr. ^m Ὅτι ὅταν πραχθῇ, ἀδίκημά ἐστιν post ἀλλ' ἀδίκον addunt El. CCC. Ven. 1. et Baf.

menfuris similia sunt: neque enim omnibus in locis sunt æquales vini triticique menfuræ: sed apud eos, qui emunt, majores: apud eos, qui vendunt, minores. Itemque jura non naturalia, sed humana, non sunt omnibus in locis eadem: nam ne reipublicæ quidem regendæ forma una et eadem est apud omnes, sed una duntaxat ubique consentanea naturæ est, ea, quæ optima. Jam unumquodque jus, et unumquodque legitimum eandem rationem habet ad hominum actiones, quam res universæ ad singulares: nam quæ aguntur, multa sunt: sed unumquidque illorum, unum: est enim universum quiddam.

Differt autem et ab injuria injuste factum, et a jure justum officium, seu iuste factum, quo alter jus suum obtinet, justusque ex injusto redditur: nam injuria vel natura, vel constitutione injuria est. Hæc eadem cum illata fuerit, injuste factum est; priusquam illata sit, nondum injuste factum est, sed injuria: eademque justii officii, seu iuste facti ratio est. Quod commune est autem, id magis proprio nomine justa actio appellatur: justum officium autem, seu iuste factum, correctio et emendatio injuste facti, seu injuriæ alteri illatæ est. Quæ sint autem cujusque eorum genera et partes,

στον δὲ αὐτῶν, ποῖά τε εἶδη καὶ πόσα, καὶ περὶ ὅσα τυγχάνει ὄντα, ὑπερον ἐπισκεπτόμενον.

ΚΕΦ. η'.

ΟΝΤΩΝ ὁ δὲ τῶν δικαίων καὶ ἀδίκων τῶν εἰρημένων, ἀδικεῖ μὲν καὶ δικαιοπραγεῖ, ὅταν ἑκὼν τις αὐτὰ πράτῃ· ὅταν δὲ ἄκων, ἔτ' ἀδικεῖ, ἔτε δικαιοπραγεῖ, ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκός· οἷς γὰρ συμβέβηκε δικαίους εἶναι ἢ ἀδίκους, πράττουσιν. Ἀδίκημα δὲ καὶ δικαιοπράγημα ὥρισται τῷ ἐκαστῷ, καὶ ἀκαστῷ· ὅταν γὰρ ἐκαστὸν ἦ, φέρεται· ἅμα δὲ καὶ ἀδίκημα τότε ἐστίν. Ὡστε ἀδικόν τι ἔσαι μὲν, ἀδίκημα δὲ ἔδδ' ἔπω, εἰ μὴ τὸ ἐκαστὸν προσῇ. Λέγω δὲ ἐκαστὸν μὲν, ὥσπερ καὶ πρότερον εἴρηται, ὃ ἂν τις τῶν ἐφ' αὐτῷ ὄντων εἰδῶς καὶ μὴ ἀγνοῶν πράτῃ, μήτε ὄν, μήτε ὄν, μήτε οὐ ἔνεκα· οἷον τίνα τύπῃ, καὶ τίνι, καὶ τίνος ἔνεκα, καὶ ἐκείνων ἕκαστον, μὴ κατὰ συμβεβηκός, μηδὲ βία· ὥσπερ εἰ τις λαβὼν τὴν χεῖρα

ⁿ Γρ. τίνα.

^o Γρ. δὴ.

^p Ἐνεκα deest El. et Baf.

et quot sint, et in quibus verferentur, posterius nobis erit videndum.

CAP. VIII.

JAM cum justa et injusta ea sint, quæ sunt a nobis exposita, tum et facit quisque injuste, et iuste agit, cum ea sponte sua agit; cum vero invitatus, neque injuste facit, neque iuste agit, nisi ex eventu: ea enim agit, quibus evenit, ut justa, vel injusta sint. At injuste factum, justamque actionem, id, quod sponte et invite actum est, definit ac terminat: nam cum quid sponte fit, tum et vituperatur, et simul injuste fa-

ctum est. Erit ergo aliquid injustum, quod nondum erit injuste factum, nisi eo accesserit, ut sponte factum sit. Sponte autem fieri dico, quemadmodum et supra a nobis dictum est, id, quod quis in sua potestate positum facit sciens, neque eum, quem injuria afficit, ignorans, neque quo quasi instrumento, neque cujus rei gratia: verbi causa, quem verberet, qua re verberet, cujus denique rei causa verberet: atque illorum unumquidque fiat, neque ex eventu, neque vi: veluti si quis alicujus manu apprehensa, alterum verberet: at sponte non verberavit is, cujus est

αὐτῶ, τύπτοι ἕτερον· ἔχ' ἐκὼν δέ· οὐ γὰρ ἐπ' αὐτῶ. Ἐνδε-
χεται δὲ τὸν τυπτόμενον πατέρα εἶναι, τὸν δ' ὅτι μὲν ἄνθρω-
πος ἢ τῶν παρόντων τις γινώσκειν, ὅτι δὲ πατὴρ ἀγνοεῖν.
Ὁμοίως δὲ τὸ τοιῶτον διαρίθω καὶ ὁ ἐπὶ τῷ οὐ ἔνεκα, καὶ περὶ
τὴν πρᾶξιν ὅλην. Τὸ δὲ ἀγνοούμενον, ἢ μὴ ἀγνοούμενον μὲν,
μὴ ἐπ' αὐτῶ δὲ ὄν, ἢ βία, ἀκέρσιον· πολλὰ γὰρ καὶ τῶν φύ-
σει ὑπαρχόντων εἰδότες καὶ πράττομεν καὶ πάσχομεν, ὧν ἐξέν-
εστε ἐκέρσιον, ἔτε ἀκέρσιον ἐσιν· οἷον τὸ γηρᾶν, ἢ ἀποθνήσκειν.
Ἔστι δ' ὁμοίως ὁ ἐπὶ τῶν ἀδίκων καὶ τῶν δικαίων τὸ κατὰ
συμβεβηκός· καὶ γὰρ ἂν τὴν παρακαταθήκην ἀποδοίη τις
ἄκων καὶ διὰ φόβον, ἔτε δίκαια πράττειν, ἔτε δικαιοπραγεῖν
Φατέον· ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκός. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ἀναγ-
καζόμενον καὶ ἄκοντα τὴν παρακαταθήκην μὴ ἀποδιδόντα,
κατὰ συμβεβηκός Φατέον ἀδικεῖν, καὶ τὰ ἀδίκῃ πράττειν.
Τῶν δὲ ἐκέρσιων, τὰ μὲν προελόμενοι πράττομεν, τὰ δ' οὐ
προελόμενοι· προελόμενοι μὲν, ὅσα προεβλεψάμενοι· ἀπρο-

ἡ Γρ. περὶ τῶν οὐ ἔνεκα. ἡ Γρ. δέ. ὁ Ἄλλὰ βία pro ἢ βία legi vult Mich.
Eph. ἡ Καὶ ἐπὶ El. et alii. ὁ Vide Grot. De Jure B. et P. lib. iii. cap. 11.
§. 4.

manus: non enim in eo fitum
fuit. Contingere autem pot-
est, ut pater fit is, qui pulsa-
tur: is qui pulsat vero, illum
esse hominem duntaxat, aut
eorum aliquem, qui adsunt,
sciat: patrem esse nesciat. Si-
milis autem distinctio in eo,
cujus causa res agitur, adhi-
bita fit: in tota denique actio-
ne. Quod igitur ignoratur,
aut cum minime ignoretur,
tamen vel in ejus, qui agit,
potestate non est, vel ei vis
affertur, id ab invito agi dici-
tur: nam multa sane eorum,
quæ natura nobis affert, sci-
entes et agimus et patimur:
quorum nihil nec sponte nos-

tra, nec nobis invitis fieri di-
cendum est, ut senescere, aut
mori. In rebus justis autem
æque atque in injustis, eventa
locum habent: nam si quis
depositum reddiderit invitus,
et metu coactus, is neque
justo officio fungi, neque rem
justam agere dicendus est,
nisi ex eventu. Itemque qui
necessitate coactus, et invitus
depositum non reddit, is ex
eventu injuriam facere, resque
injustas agere dicendus est.
Eorum autem, quæ sponte
aguntur, alia consilio capto
agimus, alia consilio non cap-
to: consilio capto agimus,
quæ re prius deliberata: non

αἵρετα δὲ, ὅσα ἀπροβέβλητα. Τριῶν * δὲ ἑσῶν βλαβῶν τῶν
ἐν ταῖς κοινωνίαις, τὰ μὲν μετ' ἀγνοίας ἀμαρτήματά ἐσιν,
ὅταν μήτε ὄν, * μήτε ὡς, μήτε ὅ, μήτε οὐ ἔνεκα ὑπέλαβε,
ταῦτα πράττει· ἢ γὰρ οὐ βαλεῖν, ἢ οὐ τέτρω, ἢ οὐ τέττον, ἢ οὐ
τέτρε ἔνεκα ᾤκηθη, ἀλλὰ συνέβη ἔχ' οὐ ἔνεκα ᾤκηθη· οἷον, ἔχ'
ἵνα τρώσῃ, ἀλλ' ἵνα κεντήσῃ· ἢ ἔχ' ὄν, ἢ ἔχ' ὡς. Ὅταν μὲν
οὖν παραλόγως ἢ βλάβῃ γένηται, ἀτύχημα· ὅταν δὲ μὴ
παραλόγως, ἀνευ δὲ κακίας, ἀμάρτημα· ἀμαρτάνει μὲν γὰρ,
ὅταν ἐν ἑαυτῷ ἢ ἀρχῇ ἢ τῆς αἰτίας· ἀτυχεῖ δὲ, ὅταν ἐξώθεν.
Ὅταν δὲ εἰδῶς μὲν, μὴ προεβλεψάσας δὲ, ἀδίκημα· οἷον ὅσα
τε διὰ θυμὸν, καὶ ἄλλα πάθη, ὅσα ἀναγκαῖα ἢ φυσικὰ,
συμβάλλει τοῖς ἀνθρώποις· ταῦτα γὰρ βλάπτοντες καὶ ἀμαρ-
τάνοντες, ἀδικεῖσι μὲν, καὶ ἀδικήματά ἐσιν· οὐ μέντοι πα-
ῖδοι διὰ ταῦτα, ἐδὲ πονηροί· ἐδὲ γὰρ διὰ μοχθηρίαν ἢ

* Γρ. δέ.

* Γρ. μήτε ὅ.

capto consilio, quæ re non
ante deliberata agimus. Jam
cum in societate generis hu-
mani tria sint damnorum ge-
nera: ea quidem cum inci-
dentia conjuncta sunt errata,
cum quis aut quem minime
existimavit percutiendo, aut
quo modo non putavit, aut
quo instrumento non putavit,
aut cujus rei gratia non puta-
vit, hæc egerit: nam aut se
non percussurum, aut non hoc
instrumento, aut non hunc,
aut non hujus rei causa, arbi-
tratus est: verum accidit non
id, cujus causa se facere ex-
istimavit, sed longe aliud:
verbi gratia, non ut vulnera-
ret, sed ut pungeret, ferrum
strinxit: aut non eum, quem
putavit, vulneravit, aut non
quo modo voluit. Cum igi-

tur nec opinato damnum illa-
tum fuerit, Infortunium no-
minatur: cum autem non
nec opinato quidem illud, sed
tamen non malitiose, Erra-
tum, seu peccatum est: peccat
enim tum quisque, cum in
ipso causæ principium inest:
infortunatus est, cum princi-
pium extra est. Ubi vero
quis sciens læsit alterum, sed
deliberatione non antegressa,
Injuste factum est: exempli
causa, quæcunque vel ab ira,
vel ab aliis affectibus, qui
cum aut necessarii sint, aut na-
turales, hominibus accidunt:
nam qui his impulsus lædunt
alterum, et qui his peccant,
injuriam illi quidem faciunt,
et hæc sunt injuste facta:
nondum tamen propter hæc
injusti, neque improbi sunt:

βλάβη. Ὅταν δὲ ἐκ προαιρέσεως, ἄδικος καὶ μοχθηρὸς. Διὸ καλῶς τὰ ἐκ θυμοῦ ἐκ ἐκ προνοίας κρίνεται· οὐ γὰρ ἄρχεται ὁ θυμὸς ποιεῖν, ἀλλ' ὁ ὀργισίας. Ἐτι δὲ ἔδδ' περὶ τοῦ γενέσθαι ἢ μὴ ἀμφισβητεῖται, ἀλλὰ περὶ τῆς δικαίης ἐπὶ φαινομένην γὰρ ἀδικίαν ἢ ὀργήν ἐστιν. Οὐ γὰρ ὥσπερ ἐν ταῖς συν-αλλάγμασι περὶ τῆς γενέσθαι ἀμφισβητῶσιν, ὡς ἀνάγκη τὸν ἕτερον εἶναι μοχθηρὸν, ἀν μὴ διὰ λήθην αὐτὸ δρῶσιν· ἀλλ' ὁμολογῶντες περὶ τῆς πράγματος, περὶ τῆς πατέρως δικαίου ἀμφισβητῶσιν. Ὁ δὲ ἐπιβλεψάσας, ἐκ ἀγνοεῖ. Ὡς οὖν ὁ μὲν οἶεται ἀδικεῖσθαι, ὁ δὲ ἔ. Ἄν δὲ ἐκ προαιρέσεως βλάβῃ, ἀδικεῖ· καὶ κατὰ ταῦτα ἤδη τὰ ἀδικήματα ὁ ἀδικῶν, ἄδικος, ὅταν παρὰ τὸ ἀνάλογον ἢ, ἢ παρὰ τὸ ἴσον. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ δίκαιος, ὅταν προελόμενος δικαιοπραγῇ· δικαιοπραγεῖ δὲ, ἀν μόνον ἐκὼν πράττῃ. Τῶν δὲ ἀκέραιων, τὰ μὲν

^a Τὰ ἐκ θυμοῦ &c. senarium ex aliquo poeta esse putat Zuingerus. ^b Hanc periochen, quam rejecit Muretus, vertendo, Græcum Interp. secutus est Lambinus. Sed multo, ut mihi videtur, ad hujus loci sententiam accommodatius interpretatus est Andronicus hoc modo: ὅστις ὁ μὲν προκατάρξας ἢ ἐπιβλεψάσας ἄδικος οἶεται εἶναι, ἢ διὰ τῆς τοῦ ἐκ ὁμολογεῖ προκατάρξαι· ὁ δὲ ὀργισθεὶς παρ' ἐκείνου μὴ ἄδικος εἶναι νομίζει, ἢ διὰ τῆς τοῦ βλάβῃ ὁμολογεῖ. Si hujus auctoritatem approbemus, pro ἀδικεῖσθαι reponendum est ἄδικος εἶναι. ^b H. abest a Baf.

non enim malitiose damnum illatum est. Cum autem consilio capto, et de industria: tum et injustus et improbus est dicendus. Quapropter recte, quæ per iram fiunt, non de industria facta judicantur: non enim prior lædit is, qui iratus facit; sed qui laceffit, atque irritavit. Præterea non est controversia de facto, sed de jure: ob injustitiæ enim speciem animo obiectam ira commovetur. Neque enim hic de facto controversia est, ut in rebus contrahendis inter eos, qui contraxerunt (quorum neces-

nifi obliti id faciant) sed de facto unum et idem sentientes, de jure dissentiant, atque ambigunt. At qui cogitato læsit alterum, non ignorat. Itaque qui ab irato læsus est, injuriam se accepisse putat: qui iratus læsit, nullam se fecisse injuriam existimat. Quod si quis consulto damnum inferat, injuriam facit: et qui his injuriis inferendis injurius est, injustus est, cum vel a proportionem, vel ab æqualitate discesserit. Itemque justus est tum, cum consulto juste agit: juste agit autem, si modo sponte et voluntate sua agat. Eorum autem,

ἐστὶ συγγνώμονικά, τὰ δὲ οὐ συγγνώμονικά· ὅσα μὲν γὰρ μὴ μόνον ἀγνοῶντες, ἀλλὰ καὶ δι' ἀγνοίαν ἀμαρτάνεσι, συγγνώμονικά· ὅσα δὲ μὴ δι' ἀγνοίαν, ἀλλ' ἀγνοῶντες μὲν, διὰ πάθος δὲ, μήτε φυσικὸν, μήτ' ἀνθρωπικὸν, οὐ συγγνώμονικά.

ΚΕΦ. Θ'.

ΑΠΟΡΗΣΕΙΕ δὲ ἂν τις, εἰ ἱκανῶς διώρισται περὶ τοῦ ἀδικεῖσθαι καὶ τῆς ἀδικεῖν. Πρῶτον μὲν εἰ ἔστιν, ὥσπερ Ἐυριπίδης εἶρηκε, λέγων ἀτόπως,

Μητέρα κατέκτα τὴν ἐμήν· βραχὺς λόγος,

Ἐκὼν ἐκῆσαν, ἢ θέλουσιν ἐκ ἐκόν.

Πότερον γὰρ ὡς ἀληθῶς ἐστιν, ἐκόντα ἀδικεῖσθαι, ἢ οὐ; ἀλλ' ἀκέραιον ἅπαν, ὥσπερ καὶ τὸ ἀδικεῖν πᾶν ἐκέραιον· καὶ ἄρα ἅπαν ἔτως, ἢ ἐκέραιως, ὥσπερ καὶ τὸ ἀδικεῖν πᾶν ἐκέραιον· ἢ τὸ μὲν ἐκέραιον, τὸ δὲ ἀκέραιον; Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς δικαιοπραγεῖν τὸ γὰρ δικαιοπραγεῖν πᾶν ἐκέραιον. Ὡς εὐλογον

^c In Bellerophonte. ^d Γρ. τὸ πῶς. Forfan ἔτω πῶς: nam illud ἀτόπως, et si ab omnibus interpp. probatum, merito fuerit suspectum. Casaub. λέγων πῶς Andr. βραχὺς ὁ λόγος Ven. 1. et Baf.

quæ invite fiunt, alia venia digna sunt, alia non item: quæcunque enim non solum inscientes, sed etiam per inscientiam peccant homines, iis ignoscendum est: quæcunque vero non propter inscientiam peccant, sed quamvis inscientes, tamen perturbationibus nec naturalibus, nec humanis incitati, iis non est ignoscendum.

CAP. IX.

DUBITARE autem posset aliquis, si modo satis distincte de accipienda et facienda injuria a nobis disputatum est. Primum quidem utrum ita se res habeat, ut dixit Euripides, cujus hæc

sunt absurde fane dicta:

Matrem ut meam necaverim, paucis loquar,
Volens volentem, vel volentem non volens.

Quæri enim potest, utrum possit quisquam vere injuriam sua voluntate accipere, necne? sed potius omnis invito fiat injuria, quemadmodum et quisquis injuriam facit, sponte facit: hoc est, utrum omnis injuria accipiatur vel hoc, vel illo modo, (quemadmodum et injuriam quisque sua voluntate facit) an aliqua sit, quam quis sua sponte accipit: aliqua, quam invito? Atque hoc idem de jure obtinendo quæri potest: quisquis enim juste agit, sponte agit. Ita-

ἀντικείσθαι ὁμοίως καθ' ἑκάτερον, τό, τ' ἀδικεῖσθαι καὶ τὸ δικαίεσθαι, ἢ ἐκέσσιον, ἢ ἀκέσσιον εἶναι. Ἀποπον δὲ ἂν δόξειε καὶ ἐπὶ τῷ δικαίεσθαι, εἰ ἅπαν ἐκέσσιον· ἐνιοὶ γὰρ ἔδικαίνονται ἔχ' ἐκόντες. Ἐπεὶ καὶ τόγε διαπορήσειεν ἂν τις, πότερον ὁ τὸ ἄδικον πεπονθώς, ἀδικεῖται πᾶς· ἢ ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῷ πράττειν, καὶ ἐπὶ τῷ πάχειν ἐστὶ; κατὰ συμβεβηκός γὰρ ἐνδέχεται ἐπ' ἀμφοτέρων μεταλαμβάνειν τῶν δικαίων. Ὅμοίως δὲ δῆλον, ὅτι καὶ ἔπὶ τῶν ἀδικῶν οὐ γὰρ ταῦτον τὸ τὰ ἄδικα πράττειν, τῷ ἀδικεῖν· ἐδὲ τὸ ἄδικα πάχειν, τῷ ἀδικεῖσθαι. Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῷ δικαιοπραγεῖν καὶ δικαίεσθαι· ἀδύνατον γὰρ ἀδικεῖσθαι, μὴ ἀδικῶντος· ἢ δικαίεσθαι, μὴ δικαιοπραγῶντος. Εἰ δὲ ἐστὶν ἀπλῶς τὸ ἀδικεῖν τὸ βλάπτειν ἐκόντα τινα, τὸ δὲ ἐκόντα, εἰδότε καὶ ὄν, καὶ ᾧ, καὶ ὡς, ὁ δὲ ἀκρατής ἐκὼν βλάπτει αὐτὸς αὐτόν· ἐκὼν τ' ἂν ἀδι-

^c Γρ. ἀκέσιον ἅπαν.
dum esse censet Zuīng.

^f Γρ. ἀδικεῖσθαι.

^g Γρ. ἀδικῶνται.

^h Ἐπὶ delen-

que consentaneum est, utraque similiter inter se opponi, injuriam accipere, et jus suum obtinere: ut utrumque vel sponte perferatur atque obtineatur, vel invite. Sed absurdum videri possit etiam in suo jure obtinendo, si omnis, qui jus suum obtinet, sponte obtineat: nonnulli enim jus suum obtinent non sua voluntate. Tum vero hoc quoque cuiuspiam dubium esse possit, utrum quisquis aliquid injusti pertulit, injuriam accepisse dicendus sit: an vero, ut in agendo, sic se res habeat etiam in perpetiando? contingere enim potest, ut quis ex eventu in utroque rerum iustarum sit particeps. Fieri autem similiter posse, ut quis

rerum iniustarum sit particeps, perspicuum est: non enim idem est, res iniustas agere, atque injuriam facere: neque res iniustas perferre, atque injuriam accipere. Idemque de re iuste agenda, et de jure suo obtinendo sentiendum: nam fieri non potest, ut quisquam injuriam accipiat, nisi sit qui faciat: aut ut jus suum obtineat, nisi sit qui iuste agat iustique iudicis munere fungatur. Quod si injuriam facere, simpliciter est alicui sponte sua nocere: sponte autem nocere, est scientem et cui, et quo, et quo modo noceas: incontinentem autem sponte sua sibi ipse nocet: ergo sponte sua injuria afficietur, et fieri poterit, ut

κοῖτο, καὶ ἐνδέχοιτο αὐτὸν αὐτὸν ἀδικεῖν. Ἐστὶ δὲ καὶ τῷτο ἐν τι τῶν ἀπορρομένων, εἰ ἐνδέχεται αὐτὸν αὐτὸν ἀδικεῖν. Ἐστὶ ἐκὼν ἂν τις δι' ἀκρασίαν ὑπ' ἄλλης βλάβῃτο ἐκόντος· ὡς εἴη ἂν ἐκόντ' ἀδικεῖσθαι. Ἡ δὲ ἐκ ὁρθῆς ὁ διορισμός, ἀλλὰ προαδετέον τῷ βλάπτειν εἰδότε καὶ ὄν, καὶ ᾧ, καὶ ὡς, τὸ παρὰ τὴν ἐκείνης βέλησιν; Βλάβεται μὲν οὖν τις ἐκὼν, καὶ τὰ ἄδικα πάχει· ἀδικεῖται δὲ ἐθελῶς ἐκὼν· ἐθελῶς γὰρ βούλεται, ἔδῃ ὁ ἀκρατής· ἀλλὰ παρὰ τὴν βέλησιν πράττει· ἔτε γὰρ βέλεται ἐθελῶς, ὁ μὴ οἶεται εἶναι σπαραδαῖον· ὁ δὲ ἀκρατής, ὁ δὲ οἶεται δεῖν πράττειν, πράττει. Ὁ δὲ τὰ αὐτῶς διδῶς· ὡσπερ Ὀμηρός φησι δοῦναι τὸν Γλαῦκον τῷ Διομήδει,

^k Χρῦσα χαλκείων, ἐκατόμβοι ἐννεαβοίων

ἐκ ἀδικεῖται· ἐπ' αὐτῷ γὰρ ἐστὶ τὸ δίδοναι· τὸ δὲ ἀδικεῖσθαι, ἐκ ἐπ' αὐτῷ, ἀλλὰ τὸν ἀδικῶντα δεῖ ὑπάρχειν. Περὶ μὲν ἔν τῷ ἀδικεῖσθαι, ὅτι ἐκ ἐκέσσιον, δῆλον. Ἐστὶ δὲ ὧν προειλό-

ⁱ Γρ. ἀλλ' ἐδ'.

^k Iliad. ζ'. ver. 235.

quis se ipse injuria afficiat. At hoc etiam unum est ex iis, quæ dubitantur et quaeruntur, fieri ne possit, ut quis sibi ipse injuriam faciat. Præterea potest aliquis sponte sua propter incontinentiam suam ab altero ejus voluntate damno affici: itaque fieri poterit, ut quis sponte sua injuria afficiatur. Aut non est recta superior definitio, illisque verbis, Nocere scientem et cui, et quo, et quomodo noceas: addenda sunt hæc, Contra illius voluntatem? Damno igitur sua sponte quispiam affici, resque iniustas perferre et perpeti potest: injuriam autem sua sponte accipere nemo potest: nemo enim vult injuriam accipere, ac ne inconti-

nens quidem: sed præter suam voluntatem agit: nam nec vult quisquam, quod non arbitratur esse bonum: at incontinens id quod agendum esse non putat, agit. Neque vero qui dat sua (quemadmodum scribit Homerus Glaucum Diomedæ dedisse,

Aurea dat pretio arma boves æquantia centum:
Ærea fert, nihiloque novem meliora juvencis)

injuria afficitur: in ejus enim potestate situm est dare, aut non dare: at injuriam accipere, non est in ejus, qui accipit, potestate situm, sed adfit is oportet, qui injuriam faciat. Injuriam igitur accipere non esse quippiam, quod sponte suscipiatur, ex his in-

μετα, δύο εἰς εἰπεῖν· πότερον πότε ἀδικεῖ ὁ νείμας παρὰ τὴν ἀξίαν τὸ πλεῖον, ἢ ὁ ἔχων· καὶ εἰ εἰς αὐτὸν αὐτὸν ἀδικεῖν. Εἰ γὰρ ἐνδέχεται τὸ πρότερον λεχθέν, καὶ ὁ διανεμὼν ἀδικεῖ, ἀλλ' ἔχ' ὁ ἔχων τὸ πλεῖον, εἴ τις πλέον ἐτέρῳ ἢ αὐτῷ νέμει, εἰδῶς καὶ ἐκῶν, ἔτος αὐτὸς αὐτὸν ἀδικεῖ· ὅπερ δοκᾷ οἱ μέτριοι ποιεῖν· ὁ γὰρ ἐπιεικής, ἐλαττωτικός ἐστίν. Ἡ οὐδὲ τῷτο ἀπλῆν; ἐτέρῳ γὰρ ἀγαθῷ, εἰ ἔτυχεν, ἐπλεονέκτες· οἷον δόξης, ἢ τῷ ἀπλῶς καλῷ. Ἐτι λύεται καὶ κατὰ τὸν διορισμὸν τῷ ἀδικεῖν· ἔθεν γὰρ παρὰ τὴν αὐτῷ πάσχει βέλησιν. Ὡς οὐκ ἀδικεῖται διὰ γε τῷτο· ἀλλ' εἴ περ, βλάπτεται μόνον. Φανερόν δὲ καὶ ὅτι ὁ διανεμὼν ἀδικεῖ, ἀλλ' ἔχ' ὁ τὸ πλέον ἔχων αἰ· οὐ γὰρ ὡς τὸ ἀδικὸν ὑπάρχει, ἀδικεῖ, ἀλλ' ὡς τὸ ἐκόντα τῷτο ποιεῖν· τῷτο δὲ, ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς πράξεως, ἢ εἰς ἐν τῷ διανεμόντι, ἀλλ' ἔκ ἐν τῷ λαμβάνοντι. ¹ Ἐτι ἐπεὶ πολλὰ

¹ Ἐστὶ εἰ πολ. El. Ven. 1. et Baf.

telligi potest. Sed ex iis, quæ proposuimus, duo nobis restant explicanda: Utrum injuriam faciat, isue, qui plus alicui tribuit præter ejus meritum ac dignitatem, an is, qui plus consecutus est: et fieri possit, ut quis sibi ipse injuriam faciat. Nam si coningere potest id, quod priore loco dictum est, ut is, qui plus tribuit, faciat injuriam, non is, qui plus obtinuit: sequitur, ut si quis plus alteri, quam sibi, tribuat sciens, et sua voluntate, is se ipse injuria afficiat: id quod modesti homines facere consueverunt: nam vir bonus de suo jure libenter et facile aliis concedere solet. An ne hoc quidem simplex est? nam plus sibi alterius boni, si casus ita

tulit, vendicavit; veluti gloriæ, aut ejus quod absolute honestum est. Præterea ex definitione ejus, quod est injuriam facere, hoc dissolvitur: nihil enim ei accidit præter ipsius voluntatem. Quare non idcirco injuria afficitur, sed, ut hoc demus, damno afficitur duntaxat. Perspicuum autem etiam illud est, eum quidem, qui plus distribuit, facere injuriam; qui plus obtinet, non semper: non enim is, in quo id inest, quod injustum est, injuriam facit; sed is, in quo sponte hoc facere, hoc est, a quo actionis principium profiscitur: quod sane est in eo, qui distribuit, non in eo, qui capit. Præterea quoniam facere multis modis dicitur, et usu venit ut inanima quoque

χῶς τὸ ποιεῖν λέγεται, καὶ εἰς ὡς τὰ ἄψυχα κτείνει, καὶ ἡ χεὶρ, καὶ ὁ οἰκέτης ἐπιτάξαντος· ἐκ ἀδικεῖ μὲν, ποιεῖ δὲ τὰ ἀδिका. Ἐτι εἰ μὲν ἀγνοῶν ἐκρινεν, ἐκ ἀδικεῖ κατὰ τὸ νομικὸν δίκαιον, ἐδὲ ἀδικος ἢ κρίσις ἐστίν· ἐστὶ δὲ ὡς ἀδικος· ἕτερον γὰρ τὸ νομικὸν δίκαιον καὶ τὸ πρῶτον. Εἰ δὲ γινώσκων ἐκρινεν ἀδίκως, πλεονεκτεῖ καὶ αὐτὸς, ἢ χάριτος, ἢ τιμωρίας. Ὡς περ ἔν καὶ εἴ τις μερίσσει τῷ ἀδικήματος, καὶ ὁ διὰ ταῦτα κρίνας ἀδίκως, πλεόν ἔχει· καὶ γὰρ ἐπ' ἐκείνων ὁ τὸν ἀγρὸν κρίνας, ἐκ ἀγρὸν, ἀλλὰ ἀργύριον ἔλαβεν. Οἱ δὲ ἀνθρώποι ἐφ' ἑαυτοῖς οἴονται εἶναι τὸ ἀδικεῖν, διὸ καὶ τὸ δίκαιον εἶναι ῥάδιον. Τὸ δὲ ἐκ ἐστὶ συγγενέσθαι μὲν γὰρ τῇ γέιτονος, καὶ πατάξαι τὸν πωλησίον, καὶ δέναι τῇ χειρὶ τὸ ἀργύριον, ῥάδιον, καὶ ἐπ' αὐτοῖς· ἀλλὰ τὸ ὡς ἔχοντας ταῦτα ποιεῖν, ἔτε ῥάδιον, ἔτ' ἐπ' αὐτοῖς. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ γινώσκειν τὰ δίκαια καὶ τὰ ἀδिका, ἔθεν οἴονται σοφὸν εἶναι, ὅτι περὶ ὧν αἱ νόμοι λέγουσιν, οὐ χαλεπὸν ζυγίεσθαι· ἀλλ' οὐ ταῦτ' ἐστὶ

^m Ὡς δὲ pro ὡς El. quod posterius etiam habet inter lineas.

interficiant, et manus, et servus, domini jussu: non quidem injuriam faciunt, sed tamen res injustas faciunt. Præterea si quis ignorans judicavit, neque facit injuriam, quod ad jus legitimum attinet, neque judicium injustum est: sed est veluti injustum: nam jus legitimum aliud est ab illo primo. Quod si sciens injuste judicavit, jam ipse quoque plus consecutus est, vel in eo quod gratiam iniit ab altero, vel in eo, quod inimicitias suasultusest. Quemadmodum igitur si quis injuriæ factæ sit socius ac particeps: sic etiam in illis is, qui propter hæc injuste judicavit, plus obtinere

intelligitur: nam et in illis qui agrum alteri adjudicavit, is non agrum, sed pecuniam accepit. Homines autem in sua potestate positum esse putant, injuriam facere, eoque esse facile justum esse. Sed non ita est: nam cum vicini uxore rem habere, et alterum verberare, et manu pecuniam largiri, tum facile est, tum in eorum, qui faciunt, potestate situm est: sed sic affectos hæc facere, neque facile, neque in eorum potestate situm est. Itemque justa et injusta nosse, nullius sapientiæ esse putant: quia ea, de quibus loquuntur leges, intelligere difficile non est: ve-

τὰ δίκαια, ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκός· ἀλλὰ πῶς πραττόμενα καὶ πῶς νεμόμενα, δίκαια. Τῷτο δὲ πλέον ἔργον ἢ τὰ ὑγιεινὰ εἰδέναι· ἐπεὶ καὶ κεῖ μὲν μέλι καὶ οἶνον καὶ ἐλλέβορον, καὶ καῦσιν καὶ τομῇν εἰδέναι ράδιον· ἀλλὰ πῶς δεῖ νεῖμαί πρὸς ὑγίειαν, καὶ τίνι, καὶ πότε, τοσῶτον ἔργον, ὅσον ἰατρὸν εἶναι. Δι' αὐτὸ δὲ τῷτο, καὶ τῷ δίκαιον οἶοντα εἶναι ἔστιν ἡτλον τὸ ἀδικεῖν· ὅτι ἔστιν ἡτλον ὁ δίκαιος, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον δύναται ἂν ἕκαστον πρᾶξαι τέτων· καὶ γὰρ συγγενέσθαι γυναικί, καὶ πατάξαι, καὶ ὁ ἀνδρεῖος τὴν ἀσπίδα ἀφῆναι, καὶ στραφεῖς ἐφ' ὅποτερανθ' ἰσχυρῶς τρέχειν. Ἀλλὰ τὸ δειλαίνειν καὶ τὸ ἀδικεῖν, οὐ τὸ ταῦτα ποιεῖν ἐστίν, πλὴν κατὰ συμβεβηκός, ἀλλὰ τὸ ὡδὶ ἔχοντα, ταῦτα ποιεῖν ἐστίν· ὥσπερ καὶ τὸ ἰατρεύειν καὶ τὸ ὑγιάζειν, οὐ τὸ τέμνειν ἢ μὴ τέμνειν, ἢ φαρμακεύειν ἢ μὴ φαρμακεύειν ἐστίν, ἀλλὰ τὸ ὡδί. Ἐστὶ γὰρ τὰ δίκαια ἐν τέτοις οἷς μέτεσι τῶν ἀπλῶς ἀγαθῶν· ἔχουσι δὲ καὶ ὑπερβολὴν ἐν τέτοις καὶ ἑλλείψειν. Τοῖς μὲν γὰρ ὅτι ἐστὶν ὑπερβολὴ αὐτῶν,

ⁿ Ὅποτερανθ' Baf. et Aurel. ὁπότερον οὖν El.

^o Οὐκ deest Baf.

rum hæc non sunt iusta, nisi ex eventu: sed cum certo quodam modo et aguntur et distribuuntur, tum iusta sunt. Hoc autem majus opus est, quam res salubres cognoscere: nam illic quoque mel, vinum, veratrum, uktionem, et sectiorem nosse facile est: sed quomodo, et cui, et quando ad sanitatem adhibenda sint, cognoscere, ita magnum et operosum est, ut medicum esse. Propter hanc ipsam causam non minus iusti, quam injusti hominis esse putant, injuriam facere: quia iustus non minus, quam injustus, immo vero magis, unumquodque horum agere possit: nam et

hunc cum aliena uxore rem habere, alterumque verberare, et virum fortem clypeum abjicere, et tergo verso in utramvis partem currere posse dicunt. Atqui ignavum esse, et injuriam facere, non est hæc facere, nisi ex eventu, sed sic affectum facere: quemadmodum mederi et sanare, non est secare, aut non secare, medicamento purgare, aut non purgare, sed sic affectum hæc præstare. In his autem jura locum habent, inter quos eorum, quæ absolute bona sunt, communitas est, et quibus horum nimium et parum esse potest. Aliis enim non est eorum nimium, ut fortasse

οἶον ἴσως τοῖς θεοῖς, τοῖς δὲ ἔστιν ὁ μόνον ὠφέλιμον, τοῖς ἀνθρώποις καὶ κακοῖς, ἀλλὰ πάντα βλάπτει· τοῖς δὲ, μέχρι τῷτο· διὰ τῷτο ἀνθρώπινόν ἐστι.

ΚΕΦ. ι'.

ΠΕΡΙ δὲ ἐπικεικίας καὶ τῷ ἐπικεικῆς, πῶς ἔχει ἢ μὲν ἐπικεικία πρὸς δικαιοσύνην, τὸ δὲ ἐπικεικῆς πρὸς τὸ δίκαιον, ἐχόμενόν ἐστιν εἰπεῖν· ἔτε γὰρ ὡς ταῦτον ἀπλῶς, ἔστι ὡς ἑτερον τῷ γένει φαίνεται σκοπόμενοις. Καὶ ὅτε μὲν τὸ ἐπικεικῆς ἐπαινεῖται, καὶ ἀνδρὰ τὸν τοῖστον· ὥστε καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα ἐπαινεῖντες μετὰφέρωμεν, ἀντὶ τῷ ἀγαθῷ τὸ ἐπικεικῆς ἐστίν, ὅτι βέλτιον, δηλῶντες. Ὅτε δὲ τῷ λόγῳ ἀκολουθεῖται φαίνεται ἄτοπον, εἰ τὸ ἐπικεικῆς παρὰ τὸ δίκαιόν τι ὄν, ἐπαινετόν ἐστιν· ἢ γὰρ τὸ δίκαιον ἔστιν ἀγαθόν, ἢ τὸ ἐπικεικῆς ἔστι δίκαιον, εἰ ἄλλο· ἢ εἰ ἀμφω ἀγαθὰ, ταῦτόν ἐστιν. Ἡ μὲν οὖν ἀπορία σχεδὸν συμβαίνει διὰ ταῦτα περὶ τὸ ἐπικεικῆς. Ἐχει δὲ ἅπαντα τρόπον τινὰ ὁρθῶς, καὶ ἔστιν ὑπεναντίον ἑαυτοῖς· τό, τε γὰρ

^p Καὶ τῷτο Vet. Interp. et Argyr. ^q Ἡ τὸ ἐπικεικῆς ἔχει, εἰ δίκαιον ἄλλο. Lamb. ἢ τὸ ἐπικεικῆς ἄλλο. Vet. Interp. οὐ δίκ. omittit Argyr.

diis; aliis nulla prorsus eorum particula utilis est, nempe hominibus insanabilibus, et omni vitiorum genere contaminatis, sed omnia nocent; aliis aliquatenus utilia sunt: atque hoc humanum est.

CAP. X.

SEQUITUR ut de æquitate, et de æquo bono dicamus, quam rationem æquitas ad justitiam, quam æquum bonum ad jus habeat: namque propius intuentibus, neque ut idem omnino, neque ut aliud genere videtur. Atque interdum æquum bonum laudamus, eumque virum, qui æquus et bonus est:

quinetiam hoc nomen ad alia laudando transferimus, pro bono τὸ ἐπικεικῆς ἐστίν usurpando, melius scilicet quid significantes. Interdum rationem sequentibus, absurdum videtur, æquum bonum, cum sit unum quiddam a jure diversum, esse laudabile: nam vel jus non est bonum, vel æquum bonum non est bonum, si a jure aliud ac diversum est: vel si utrumque bonum est, idem est. Tota igitur de æquo bono quaestio ex his prope modum causis nascitur. Sed hæc omnia quodammodo bene habent; nec quicquam eorum est, quod secum pugnet:

ἐπεικῆς, δικαίᾳ τινὸς ὄν, βέλτιόν ἐστι δίκαιον· καὶ ἔχῃ ὡς ἄλλο τι γένος ὄν, βέλτιόν ἐστι τῆ δικαίᾳ. Τὸ αὐτὸ ἄρα δίκαιον καὶ ἐπεικῆς· καὶ ἀμφοῖν σπαραδαίον ὄντοι, κρεῖττον τὸ ἐπεικῆς. Ποιεῖ δὲ τὴν ἀπορίαν, ὅτι τὸ ἐπεικῆς, δίκαιον μὲν ἐστίν, οὐ τὸ κατὰ τὸν νόμον δὲ, ἀλλ' ἐπανόρθωμα νομίμῃ δικαίᾳ. Αἴτιον δ', ὅτι ὁ μὲν νόμος καθόλου πᾶς· περὶ ἐνίων δὲ ἔχῃ οἷόν τε ὀρθῶς εἰπεῖν καθόλου. Ἐν οἷς οὖν ἀνάγκη μὲν εἰπεῖν καθόλου, μὴ οἷόν τε δὲ ὀρθῶς, τὸ ὡς ἐπιτοπλέον λαμβάνει ὁ νόμος, ἔκ ἀγνοῶν τὸ ἀμαρτανόμενον. Καὶ ἔστιν ἔθεν ἤτιον ὀρθῶς· τὸ γὰρ ἀμάρτημα ἔκ ἐν τῷ νόμῳ, ἔδ' ἐν τῷ νομοθέτῃ, ἀλλ' ἐν τῇ φύσει τῶ πράγματός ἐστιν· εὐθὺς γὰρ ἡ τῶν πρακτῶν ὕλη τοιαύτη ἐστίν. Ὅταν ἔν λέγῃ μὲν ὁ νόμος καθόλου, συμβῇ δ' ἐπὶ τέτοις παρὰ τὸ καθόλου, τότε ὀρθῶς ἔχει, ἢ παραλείπει ὁ νομοθέτης, καὶ ἡμαρτεν ἀπλῶς εἰπὼν, ἐπανορθῶν τὸ ἐλλειφθὲν, ὃ καὶ ὁ νομοθέτης ἔτιωσ ἂν εἴποι, ἔκτε παρών· καὶ εἰ ἤδει, ἐνομοθέτησεν ἂν. Διὸ δίκαιον μὲν

† Τὸ abest ab El.

nam æquum bonum jure quodam melius jus est; neque ita jure melius est, ut sit aliud quoddam genus. Idem ergo est jus, et æquum bonum: cumque ambo sint bona, melius est æquum bonum. Sed hinc nata dubitatio est, quod quamvis æquum bonum jus sit, non est tamen jus lege constitutum, aut legitimum, sed juris legitimi correctio. Cujus rei hæc causa est, quod lex omnis generalis est: de quibusdam autem rebus universæ et generaliter recte præcipi non potest. Itaque quibus in rebus legis vocem universam ac generalem esse necesse est, id autem non satis recte fieri potest: in eis

id sumit lex, quod plerumque solet evenire, quamvis id, quod in hoc peccatur, satis intelligat. Nec tamen idcirco minus recta est: non enim culpa legis est, neque ejus qui legem tulit, sed naturæ rerum: earum enim rerum, quæ in actionem cadunt, talis materia est. Cum igitur lege generaliter locuta, aliquid evenit postea præter genus illud universum: tunc par est, qua prætermisit aliquid lator legis, et peccavit in eo quod absolute locutus est, id, quod deest, quodque omisum est, corrigere: quod etiam lator legis, si illic adesset, ita eloqueretur, et de quo legem tulisset, si præcivisset. Itaque

ἐστὶ, καὶ βέλτιόν τινος δικαίᾳ· οὐ τῷ ἀπλῶς δὲ, ἀλλὰ τῷ διὰ τὸ ἀπλῶς ἀμαρτήματος. Καὶ ἔστιν αὕτη ἡ φύσις ἡ τῆ ἐπεικῆς, ἐπανόρθωμα νόμῳ, ἢ ἐλλείπει διὰ τὸ καθόλου· τῷτο γὰρ αἴτιον καὶ τῷ μὴ πάντα κατὰ νόμον εἶναι, ὅτι περὶ ἐνίων ἀδύνατον θεῖσθαι νόμον. Ὡσεὶ ψήφισματος δεῖ· τῷ γὰρ ἀορίστῳ, ἀόριστος καὶ ὁ κανὼν ἐστίν, ὥσπερ καὶ τῆς Λεσβίας οἰκοδομῆς, ὁ μολύβδινος κανὼν· πρὸς γὰρ τὸ σχῆμα τῷ λίθῳ μετακινεῖται, καὶ οὐ μένει ὁ κανὼν· καὶ τὸ ψήφισμα πρὸς τὰ πράγματα. Τί μὲν οὖν ἐστὶ τὸ ἐπεικῆς, ἢ τί τὸ δίκαιον, καὶ τίνος βέλτιον δικαίᾳ, δῆλον. Φανερόν δ' ἐκ τούτου καὶ ὁ ἐπεικῆς τίς ἐστίν· ὁ γὰρ τῷ τοιούτων προαιρετικὸς, καὶ πρακτικὸς, καὶ ὁ μὴ ἀκριβοδίκαιος ἐπὶ τὸ χεῖρον, ἀλλ' ἐλαττωτικὸς, καίπερ ἔχων τὸν νόμον βοηθόν, ἐπεικῆς ἐστὶ· καὶ ἡ ἕξις αὕτη, ἐπεικεία, δικαιοσύνη τις οὕσα, καὶ ἔχῃ ἑτέρα τις ἕξις.

† Γρ. καὶ ὅτι τὸ δικ. Ita etiam et Andr.

cum æquum bonum jus sit, tum quodam jure melius est, non eo, quod absolute jus est, sed eo peccato, quod ex simplici et generali sermone natum est. Denique hæc æqui boni vis ac natura est, ut legis correctio sit, qua aliquid ei deest, propterea quod generaliter loquitur: hæc enim causa est, cur non omnia lege sint comprehensa, quod de quibusdam lex ferri non potest. Plebiscito igitur opus est: rei enim non definitæ infinita quoque regula est, ut et structuræ Lesbæ regula plumbea est: nam ad lapidis figuram torquetur et inflectitur, neque regula eadem manet: sic et populi scitum ad

res quotidianas accommodari et transferri solet. Quid sit igitur æquum bonum, quid jus, quo denique jure melius sit æquum bonum, ex his perspicuum est. Ex hoc autem etiam apparet, quis sit vir æquus et bonus: nam qui consilium hujusmodi cepit, ut hæc sequatur, quique ad ea ipsa agenda aptus est; et qui non est juris interpret in sua causa durior, neque in deteriorem partem propensus atque implicatus, sed de suo jure concedit potius, etiam si legis auxilio niti possit, is est æquus et bonus: et hic habitus æquitas appellatur, quæ justitia quædam est, non alius quidam habitus.

ΚΕΦ. ια'.

ΠΟΤΕΡΟΝ δὲ ἐνδέχεται ἑαυτὸν ἀδικεῖν ἢ οὐ, Φανερόν ἐκ τῶν εἰρημένων· τὰ μὲν γὰρ ἐστὶ τῶν δικαίων, τὰ κατὰ πᾶσαν ἀρετὴν ὑπὸ τῶ νόμου τεταγμένα, οἷον οὐ κελεύει ἑαυτὸν ἀποκτενεῖν ὁ νόμος· ἀ δὲ μὴ κελεύει, ἀπαγορεύει. Ἐτι ὅταν παρὰ τὸν νόμον βλάβῃ, μὴ ἀντιβλάβῃ, ἐκὼν ἀδικεῖ· ἐκὼν δὲ, ὁ εἰδὼς καὶ ὅν, καὶ ᾧ, καὶ ὡς. Ὁ δὲ δι' ὀργὴν ἑαυτὸν σφάττει, ἐκὼν τῷ νόμῳ παρὰ τὸν ὀρθὸν νόμον, ὃ ἐκ ἑαυτοῦ νόμος. Ἀδικεῖ ἄρα· ἀλλὰ τίνα; ἢ τὴν πόλιν, αὐτὸν δ' οὐ; ἐκὼν γὰρ πάχει· ἀδικεῖται δ' ἐξ ὧν ἐκὼν. Διὸ καὶ ἡ πόλις ζημιοῖ, καὶ τις ἀτιμία πρόσσει τῷ ἑαυτὸν διαφθείραντι, ὡς τὴν πόλιν ἀδικῶντι. Ἐτι καθ' ὃ ἀδικὸς ὁ μόνον ἀδικῶν, καὶ μὴ ὅλως Φαῦλος, ἐκ ἑστὶν ἀδικῆσαι αὐτόν· τούτο γὰρ ἄλλο ἐκείνῳ· ἐστὶ γὰρ πῶς ὁ ἀδικὸς ἔτω πονηρὸς, ὥσπερ ὁ δειλός· ἐκ ὡς ὅλην ἔχων τὴν πονηρίαν. Ὡς δὲ κατὰ ταύτην ἀδι-

¹ Γρ. λόγον.

CAP. XI.

ΕX iis autem, quæ dicta sunt, perspicuum est, utrum fieri possit, ut quis sibi ipse faciat injuriam, necne: nam quæ omni virtuti congruentia a lege constituta sunt, ea in juribus sunt habenda: exempli gratia, non jubet lex seipsum interficere: et quæ non jubet lex, ea vetat. Præterea cum quis contra legem nocet alteri, nullo ab eo incommodo accepto, sponte facit injuriam: sponte autem facit, qui sciens cui, et quomodo faciat, injuriam facit. At qui ira impulsus sibi ipse mortem consciscit, hoc sponte facit contra rectam

legem, quod lex non permittit. Injuriam igitur facit: sed cui? nonne civitati, non sibi? sponte enim hunc casum subit ac perfert: at sponte sua nemo afficitur injuria. Itaque et mulctat eum civitas, et ignominia afficit, qui se ipse exanimavit, ut qui civitatem injuria afficiat. Præterea ex eo, quod injustus est is, qui injuste facit tantum, et non prorsus improbus, fieri non potest, ut quisquam sibi ipse injuriam inferat: hoc enim aliud est ab illo: nam injustus ita quodammodo improbus est, ut ignavus; non ut is, qui omni genere improbitatis affectus est. Itaque ne

καὶ ἅμα γὰρ τῷ αὐτῷ ἂν εἴη ἀφῆρῆσθαι καὶ προσκείσθαι τὸ αὐτό· τῷτο δὲ ἀδύνατον· ἀλλ' αἰ ἐν πλείοσιν ἀνάγκη εἶναι τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἀδίκον. Ἐτι δὲ ἐκασίον τε καὶ ἐκ προαιρέσεως, καὶ πρότερον· ὁ γὰρ διότι ἔπαθε, καὶ τὸ αὐτὸ ἀντιποιῶν, οὐ δοκεῖ ἀδικεῖν· αὐτὸς δὲ αὐτόν, τὰ αὐτὰ ἅμα καὶ πάχει καὶ ποιεῖ. Ἐτι εἴη ἂν ἐκόντα ἀδικεῖσθαι. Πρὸς δὲ τῷτοις, ἄνευ τῶν κατὰ μέρος ἀδικημάτων οὐδεὶς ἀδικεῖ· μοιχεύει δὲ ἐξ ὧν τὴν ἑαυτοῦ, ἐδὲ τοιχωρυχεῖ τὸν ἑαυτοῦ τοίχον, ἐδὲ κλέπτει τὰ ἑαυτοῦ. Ὡς δὲ λύεται τὸ ἑαυτὸν ἀδικεῖν, κατὰ τὸν διορισμὸν τὸν περὶ τῶ ἐκασίως ἀδικεῖσθαι. Φανερόν δὲ καὶ ὅτι ἅμφω μὲν Φαῦλα, καὶ τὸ ἀδικεῖσθαι, καὶ τὸ ἀδικεῖν· τὸ μὲν γὰρ ἔλαττον, τὸ δὲ πλεῖον ἔχειν ἐστὶ τῶ μέσου· ὥσπερ ὑγιεινὸν μὲν ἐν ἰατρικῇ, εὐεκτικὸν δὲ ἐν γυμνασικῇ. Ἀλλ' ὅμως χεῖρον τὸ ἀδικεῖν· τὸ μὲν γὰρ ἀδικεῖν, μετὰ κακίας, καὶ ψεκτὸν ἦν· καὶ κακίας, ἢ τῆς τελείας καὶ

^u Γυναικα addit El.

hac improbitate quidem sibi injuriam facit: alioqui idem eidem decedere simul, et accedere posset: quod fieri nullo modo potest, sed semper in pluribus jus et injuriam esse necesse est. Præterea injuriam facere cum a voluntate et consilio proficiscitur, tum etiam tempore prius est: nam qui malo accepto malum refert, injuriam facere non videtur: at qui se injuste lædit, eadem ipse et patitur simul, et facit. Deinde acciperet aliquis sponte sua injuriam. His accedit, quod nemo sine singularibus et certis injuriarum generibus injuriam facit: at uxorem suam nemo adulterat, nemo parietem suum per-

fodit, nemo rei suæ furtum committit. Postremo in summa, sibi quenquam injuriam facere, refellitur ex iis, quæ a nobis decisa sunt, quod nemo possit sponte sua injuriam accipere. Jam vero ne illud quidem obscurum est, utrumque esse malum, accipere, et facere injuriam: alterum enim minus, alterum plus obtinere medio est: quod similem rationem obtinet, atque in medicina quidem id, quod ad bonam valetudinem pertinet; in arte autem corporum exercendorum id, quo firma corporis constitutio comparatur. Veruntamen deterius injuriam facere est: namque injuriam facere, cum vitio

ἀπλῶς, ἢ ἐγγύς· οὐ γὰρ ἅπαν τὸ ἐκείσιον μετὰ ἀδικίας· τὸ δὲ ἀδικεῖσθαι ἄνευ κακίας καὶ ἀδικίας. Καθ' αὐτὸ μὲν οὖν τὸ ἀδικεῖσθαι ἥτιον Φαῦλον· κατὰ συμβεβηκὸς δὲ ἐξέν καλύει μᾶλλον κακόν. Ἄλλ' οὐδὲν μέλει τῇ τέχνῃ· ἀλλὰ πλευρίτιν λέγει μᾶλλον νόσον προσπλάισματος· καίτοι γένοιτ' ἂν ποτε θάτερον κατὰ συμβεβηκὸς, εἰ προσπλάισαντα διὰ τὸ πεσεῖν συμβαίη ὑπὸ τῶν πολεμίων ληφθῆναι καὶ ἀποθανεῖν. Κατὰ μεταφορὰν δὲ καὶ ὁμοιότητά ἐστιν οὐκ αὐτῷ πρὸς αὐτὸν δίκαιον, ἀλλὰ τῶν αὐτοῦ τισιν· οὐ πᾶν δὲ δίκαιον, ἀλλὰ τὸ δεσποτικόν, ἢ τὸ οἰκονομικόν· ἐν τούτοις γὰρ τοῖς λόγοις διέσκηκε τὸ λόγον ἔχον μέρος τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ἄλογον. * Εἰς αὐτὴν δὲ βλέπασιν, καὶ δοκεῖ εἶναι ἀδικία πρὸς αὐτὸν, ὅτι ἐστιν ἐν τέτοις πάσχειν τι παρὰ τὰς ἑαυτῶν ὁρέξεις. Ὡσπερ οὖν ἀρχοντι καὶ ἀρχομένῳ εἶναι

* Πρὸς ὃ δὴ τινες βλέποντες νομίζουσιν ἀδικεῖν τινα ἑαυτὸν καὶ δίκαιον. Quod ipsum quoque nonnullis persuasit, ut existimarent aliquem vel jure vel injuste secum posse agere. Andr.

conjunctum, et vituperandum esse dicebamus: et cum vitio quidem vel perfecto atque integro, et quod simpliciter tale est, vel eo, quod ei finitimum est: non enim quicquid sponte fit, conjunctum cum injustitia est: accipere injuriam autem, vitio et injustitia vacat. Per se igitur levius malum est, accipere injuriam: quamvis ex eventu gravius esse nihil prohibeat. Sed de hoc ars non laborat: quin lateris dolorem semper esse dicit morbum pedis offensione gravio-rem: et tamen ex eventu, pedis offensio morbo lateris majus malum poterit esse: ut si cui offenso pede evenerit, ut propterea quod ceciderit,

capiatur ab hostibus, et occidatur. Ex translatione autem sermonis et similitudine quadam, poterit esse non ipsi secum, sed sui partium aliquibus inter ipsas quædam juris communitas: verum non omnis juris, sed vel ejus, quo dominus in servum, vel ejus, quo paterfamilias in familiam suam uti solet: his enim rationibus ea pars animi, quæ rationis est particeps, ab ea distat, quæ ratione vacat. Ad quæ ipsa respiciunt, et hoc respectu videtur homini quoque in se ipsum injustitiæ locus esse: quia fieri potest, ut in his partibus aliquid a suis appetitionibus alienum ac diversum perferat. Itaque eti-

πρὸς ἄλληλα δίκαιόν τι, καὶ τέτοις. Περὶ μὲν οὖν δικαιοσύνης καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν, διαρίσω τὸν τρόπον τέτον.

am in animi partibus inter ipsas, ut inter eum, qui præest, et eum, qui paret imperio, jus aliquod intercedere videtur. De justitia igitur, aliis-

que virtutibus, quæ ad mores pertinent, cum hac distinctione sic a nobis explicatum fit.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ
ΗΘΙΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΤΟ Ζ'.

ARISTOTELIS
ETHICORUM NICOMACHEORUM

LIB. VI.

ΚΕΦ. α'.

ΕΠΕΙ δὲ τυγχάνομεν^α πρότερον εἰρηκότες, ὅτι δεῖ τὸ μέσον αἰρεῖσθαι, μὴ τὴν ὑπερβολὴν, μήτε τὴν ἑλλειψιν· τὸ δὲ μέσον ἐστίν, ὡς ὁ λόγος ὁ ὀρθὸς λέγει, τῷτο διέλωμεν. Ἐν πάσαις γὰρ ταῖς εἰρημέναις ἔξεσι, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἁλ-
λων, ἐστὶ τις σκοπὸς, πρὸς ὃν ἀποβλέπων ὁ τὸν λόγον ἔχων,
^β ἐπιτέναι καὶ ἀνίσιν· καὶ τις ἐστὶν ὅρος τῶν μεσοτήτων, ὃς
μεταξύ φαμεν εἶναι τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἑλλείψεως, ἕστας

^α Sc. lib. ii. cap. 6. ^β Αἰχάνει μὲν τὰ ἐλάττω τῷ δύναντος, συτίλλει δὲ τὰ ὑπὲρ τὸ δύναν, εἴτε πᾶσιν εἶεν, εἴτε πράξεις, εἴτε ἄλλο τι τῶν δυνατῶν καὶ ἐπιτείνεσθαι καὶ ἀνίσ-
σθαι. Quæ minora sunt, quam oportet, intendit, quæ majora sunt, contrahit, sive
affertur ii, sive actiones fini, sive aliud quodcumque, quod aut intendi aut remitti pot-
est. Andr.

CAP. I.

QUONIAM autem supra
diximus, medium esse
deligendum, non nimium, ne-
que parum; medium autem
ita esse, ut recta ratio præ-
scribit: de hoc distinctius dis-

feramus. In omnibus enim,
quos dixi, habitibus, quemad-
modum et in aliis rebus, sco-
pus aliquis inest, quem spe-
ctans is, qui rationis est par-
ticeps, intendit aliquid, et re-
mittit: ac terminus aliquis

κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον. Ἐστὶ ἣ τὸ μὲν εἰπεῖν ἔτῳς, ἀληθὲς μὲν, ἔθ' ἐν δὲ σαφές· καὶ γὰρ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιμελείαις περὶ ὅσας ἐστὶν ἐπισήμη, τῆτο ἀληθὲς μὲν εἰπεῖν, ὅτι ἔτε πλείω, ἔτε ἐλάττω δὲ^c πονεῖν, ἔδε ῥαθυμεῖν, ἀλλὰ τὰ μέσα, καὶ ὡς ὁ ὀρθὸς λόγος. Τῆτο δὲ μόνον ἔχων ἂν τις, ἔθ' ἐν ἂν εἰδείη πλείον· οἷον ποῖα δεῖ προσφέρεισθαι πρὸς τὸ σῶμα, εἴ τις εἴποι, ὅτι ὅσα ἡ ἰατρικὴ κελεύει, καὶ ὡς ὁ ταύτην ἔχων. Διὸ δεῖ καὶ περὶ τὰς τῆς ψυχῆς ἕξεις, μὴ μόνον ἀληθῶς εἶναι τῆτ' εἰρημένον, ἀλλὰ καὶ διωρισμένον, τίς τέ ἐστιν ὁ ὀρθὸς λόγος, καὶ τέτῳ τίς^e ὁ ὅρος. Τὰς δὲ τῆς ψυχῆς ἀρετὰς^h διέλογον, καὶ τὰς μὲν εἶναι τῶ ἡθ' ἐξ ἡμῶν, τὰς δὲ τῶ διανοίας. Περὶ μὲν ἔν τῶν ἡθ' ἐκῶν διεληλύθαμεν· περὶ δὲ τῶν λοιπῶν,

^c Τὸ δὲ ἔτῳς ἀπλῶς εἰπεῖν, μέσον ἐστὶ τὸ κατὰ τὸν ὀρθὸν γινόμενον λόγον, ἀληθὲς μὲν, ἔθ' ἐν δὲ σαφές. Andr. ^d Ποῖον El. ^e Οὐδὲν ἂν εἰδείη πλείον, ἢ ὅποια δεῖ προσφέρεισθαι πρὸς τὸ σῶμα, εἴ τις εἴδειη, ὅτι ὅσα, &c. legendum esse putat Muretus. Quæ verba ita vertit Lambinus: Nihilò plus sciat, quam qualia sint ad corpus alendum adhibenda, si quis sciat ea adhiberi oportere, quæ præcipit medicina. ^f Ἀλλ' ἐστὶ CCC. et quidam codd. MSS. apud Victorium. ^g Sunt qui putent τὸν ἔθ' ἐν definitionem significare: alii eum terminum, quem singulis actionibus nostris recta ratio constituit; quæ posterior opinio magis probatur, præsertim cum eandem magis probet Eustratius. Muret. ^h Sc. lib. i. cap. ult. et lib. ii. cap. 1. Vide Magn. Moral. lib. i. cap. 35.

est mediocritatum, quas inter nimium et parum interjectas esse dicimus, rectæ rationi consentaneas. Quod cum ita dicitur, est illud quidem verum, sed non satis apertum: namque in cæteris studiis, atque exercitationibus, in quibus scientia aliqua versatur, licet hoc quidem vere dicere, neque plus, neque minus laboris, aut desidiæ, quam res postulet, suscipiendum esse, sed omnia mediocriter, et ut recta ratio præscribit, esse facienda. Verum qui hoc tantum perceptum et cognitum habeat, nihil eo amplius sciatur: exempli causa, si quis

quærenti, qualia alendo et curando corpori sint adhibenda, respondeat, quæ ars mendendi præcipit, et ut is, qui ea præditus est, præcipit. Quapropter etiam in habitibus animi non solum hoc esse vere dictum, sed etiam distinctum atque explicatum esse oportet, quæ sit recta ratio, quæque hujus definitio. Atque animi quidem virtutes ita distribuimus, ut alias morum, alias cogitationis esse diceremus. Eas igitur, quæ ad mores pertinent, persecuti sumus: de cæteris autem tum differamus, cum pauca fuerimus prius de animo locuti.

περὶ ψυχῆς πρῶτον εἰπόντες, λέγωμεν ἔτῳς. Πρώτερον μὲν ἔν ἐλέχθη δύο εἶναι μέρη τῆς ψυχῆς, τό, τε λόγον ἔχον, καὶ τὸ ἄλογον. Νῦν δὲ περὶ τῶ λόγον ἔχοντος, τὸν αὐτὸν τρόπον διαμετέον· καὶ υποκείσθαι δύο τὰ λόγον ἔχοντα· ἐν μὲν ὧ θεωρεῖμεν τὰ τοιαῦτα τῶν ὄντων, ἢ ἂν αἱ ἀρχαὶ μὴ ἐνδέχονται ἄλλως ἔχειν, ἐν δὲ γε^k ὧ τὰ ἐνδεχόμενα. Ἦ πρὸς γὰρ τὰ τῶ γένει ἕτερα, καὶ τῶν τῶ ψυχῆς μορίων ἕτερον τῶ γένει, τὸ πρὸς ἐκάτερον πεφυκός, ἢ εἴ περ κατ' ὁμοιότητά τινα καὶ οἰκειότητά ἢ γνώσις ὑπάρχει αὐτοῖς. Λεγέσθαι δὲ τέτων, τὸ μὲν ἐπισημονικόν, τὸ δὲ λογιστικόν· τὸ γὰρ βεβλεῦσθαι καὶ λογίζεσθαι ταυτόν. Οὐθ' εἰς δὲ βεβλεύεται περὶ τῶν μὴ ἐνδεχομένων ἄλλως ἔχειν. Ὡς τε τὸ λογιστικόν ἐστὶν ἐν τι μέρος τῶ λόγον ἔχοντος. Ληπτέον ἄρα, ἐκατέρω τέτων τίς ἢ βελτίστη ἕξις.

ⁱ Ὅσων pro ὧν El. ὡς ὧν CCC. ^k Τῶν δ' ἐνδέχονται Baf. ^l Καὶ γὰρ ἐπεὶ τὰ γινώσκοντα διαφορὰ εἰσι καὶ τῶν ἐνδέχοντων, καὶ τὰς γνώσεις ἵπταιται διαφορὰ εἶναι τῶν εἰδῶν· τὴν γὰρ γνῶσιν ὁμοίαν εἶναι τῶν γινωσκόμενων, καὶ ἀναγκαῖον μὲν τὴν τῶ ἀναγκαῖου, ἐνδεχόμενῳ δὲ τὴν τῶ ἐνδεχομένου, πᾶσα ἀνάγκη. Πᾶσα γὰρ γνῶσις κατ' ὁμοιότητα καὶ κατ' οἰκειότητα γίνεται· καὶ γὰρ ἐφαρμολογία τις ἐστὶ καὶ ἐπαφὴ τῶν γινωσκόμενων καὶ τῶν γινωσκομένων. Hic enim cum ea quæ cognoscuntur sint diversa, atque alia specie, sequitur etiam cognitiones specie diversas esse: cognitionem quippe ei necesse est similem esse quod cognoscitur: quare necessarii necessaria, contingentis sit contingens, omnino est necesse. Omnis quippe ex similitudine quadam et affinitate fit cognitio: siquidem nihil aliud quam congruentia et quasi coherentia quadam est, ejus qui cognoscit et quod cognoscitur. Andr. ^m De animo lib. i. cap. 2. et lib. iii. cap. 4.

Dictum est supra, duas esse animi partes: alteram rationis participem, expertem alteram. Nunc autem ejus partis, quæ ratione prædita est, facienda eodem modo divisio est: atque hoc positum sit, duas esse animi partes ratione præditas: unam, qua res eas cernimus, quarum principia aliter sese habere non possunt; alteram, qua eas, quæ hoc vel illo modo possunt evenire. Ad ea enim, quorum non est idem genus, intelligenda, partium quoque animi eam, quæ ad utrumque apta sit natura,

oportet genere differre: siquidem eis ex similitudine quadam, atque affinitate cognitio comparatur. Appellatur autem harum altera, pars in qua vis inest sciendi; altera, quæ ad ratiocinandum valet: nam consultare et ratiocinari, idem sunt. Jam vero nemo de iis consultat, quæ aliter evenire non possunt. Itaque ea, quæ ad ratiocinandum valet, una quædam pars est ejus animi partis, quæ ratione prædita est. Intelligendum igitur est, utriusque harum partium quis optimus sit

αὕτη γὰρ ἀρετὴ ἐκατέρω· ἡ δὲ ἀρετὴ πρὸς τὸ ἔργον τὸ οἰκῶν.

ΚΕΦ. Β'.

ΤΡΙΑ δὲ εἰσὶν ἐν τῇ ψυχῇ τὰ κύρια πράξεως καὶ ἀληθείας, αἰσθησις, νῆς, ὁρεξις· τῶν δὲ, ἡ αἰσθησις, ἐδεμίας ἀρχὴ πράξεως· δῆλον δὲ τῷ τὰ θηρία αἰσθεσιν μὲν ἔχειν, "πράξεως δὲ μὴ κοινωνεῖν. °Εστὶ δὲ ρ' ὅπερ ἐν διανοίᾳ κατάφασις καὶ ἀπόφασις, τῷ ἐν ὁρεξίᾳ δῖωξις καὶ φυγή. °Ως ἐπειδὴ ἡ ἡθικὴ ἀρετὴ, ἔστι προαιρετικὴ, ἡ δὲ προαίρεσις, ὁρεξις βουλευτικὴ, δεῖ διὰ ταῦτα, τὸν τε λόγον ἀληθῆ εἶναι, καὶ τὴν ὁρεξιν ὀρθήν, εἰ περ ἡ προαίρεσις σπᾶδαία· καὶ τὰ αὐτὰ, τὸν μὲν φάναί, τὴν δὲ δῖωκεν. Αὕτη μὲν ἐν ἡ διάνοια καὶ ἡ ἀλήθεια πρακτικὴ. Τῆς δὲ θεωρητικῆς διανοίας, καὶ μὴ πρακτικῆς, μηδὲ ποιητικῆς, τὸ εὖ καὶ κακῶς, τὰληθές ἐστὶ καὶ ψεῦδος· τῷτο γὰρ ἐστὶ παντὸς διανοητικῆς

ⁿ Τὸ πράττειν non convenit nisi in ea, in quibus inest προαίρεσις. ° De animo lib. iii. cap. 7. ^p Γς. ὅσπερ.

habitus : hic enim utriusque virtus est : at virtus ad suum quæque opus pertinet.

CAP. II.

ΤΡΙΑ autem sunt in animo, quæ actionis et veritatis dominatum obtinent, sensus, mens, appetitus : quam ex his tribus, sensus, nullius actionis principium est : quod ex eo perspicuum est, quod tametsi bestię sensu sint præditæ, actionis tamen communionem non habent. Quod est autem in cogitatione affirmatio et negatio, hoc est in appetitu rei alicujus persecutio et fuga. Quare quoniam virtus, quæ ad mo-

res pertinet, habitus est ad consilium capiendum expeditus : consilium autem appetitus est ad consultationem accominodatus : idcirco si consilium bonum esse volumus, oportet et rationem esse veram, et appetitum rectum, eademque et illam affirmare, et hunc persequi. Hæc igitur cogitatio et veritas ad agendum valet. Cogitationis autem ejus, quæ ad res contemplandas, non ad agendas, neque ad efficiendas valet, præstantia et vitium, est verum et falsum : omnis enim animi partis, seu potestatis ad cogitandum valentis, hoc propri-

ἔργον. Τῷ δὲ πρακτικῷ καὶ διανοητικῷ, ἡ ἀλήθεια ὁμολόγως ἔχουσα τῇ ὁρεξίᾳ τῇ ὀρθῇ. Πράξεως μὲν ἐν ἀρχῇ, προαίρεσις, ὅθεν ἡ κίνησις, ἀλλ' ἔχ' οὐ ἕνεκα. Προαιρέσεως δὲ, ὁρεξις καὶ λόγος ὁ ἕνεκά τινος· διὸ ἔτ' ἀνευ νοῦ καὶ διανοίας, ἔτ' ἀνευ ἡθικῆς ἐστὶν ἔξεως ἡ προαίρεσις· εὐπραξία γὰρ καὶ τὸ ἐναντίον ἐν πράξει ἀνευ διανοίας καὶ ἡθικῆς ἐκ ἔστι. Διάνοια δὲ αὕτη ἐθεν κινεῖ, ἀλλ' ἡ ἕνεκά τῃ, καὶ πρακτικῇ· αὕτη γὰρ καὶ τῆς ποιητικῆς ἀρχαί· ἕνεκα γάρ τῃ ποιεῖ πᾶς ὁ ποίων· καὶ οὐ τέλος ἀπλῶς, ἀλλὰ πρὸς τι, καὶ τινος τὸ ποιητὸν, ἀλλ' ἔτ' ὁ πρακτὸν· ἡ γὰρ εὐπραξία, τέλος· ἡ δὲ ὁρεξις, τῷτῃ. Διὸ ἡ ὁρεκτικὸς νῆς ἡ προαίρεσις, ἡ ὁρεξις διανοητικὴ καὶ ἡ τοιαύτη ἀρχή, ἀνθρωπος. Οὐκ ἔστι δὲ προαιρετὸν ἐθεν γεγονός· οἷον ἐθεν προαιρεῖται Ἰλιον πεπορευμένον· ἐθεν γὰρ βελεύ-

^q Γς. ἔργον. ^r ὁρεξις Ven. 1. 2. Baf. et Muret. Pro nobis facit Andr. ^s Αὐτῇ Lamb. et Aurel. ^t Γς. ἀρχή, ita Andr. ^u Τῷτῃ Ven. 1. et 2.

um opus ac munus est. Ejus autem animi partis, quæ ad agendum et cogitandum valet, opus est veritas conspirans et congruens cum appetitu recto. Actionis igitur principium, consilium est : principium, inquam, unde motus proficiscitur, non cuius gratia res agitur. Consilii autem capiendi principium, est appetitus et ratio ea, quæ finem aliquem sibi propositum habet : eo quod neque sine mente et cogitatione, neque sine habitu eo, qui ad mores pertinet, consilium esse possit : nam neque bona perfectaque actio, neque ei contraria, sine cogitatione et moribus constare potest. Cogitatio autem ipsa nihil movet, nisi ea, quæ alicujus rei

gratia comparata est, et quæ ad agendum est idonea : hæc enim etiam ei, quæ ad efficiendum valet, præest : nam quisquis aliquid efficit, alicujus rei singularis causa efficit : neque absolute id quod efficitur, finis est, sed ad aliquid refertur, et alicujus est : quod idem de eo, quod in actionem cadit, dici non potest : actionis enim ultimum est perfecta actio, id est, res bene gesta ; appetitio autem, ultimi est. Consilium itaque, aut mens est ad appetendum excitans, aut appetitus cogitandi vim habens : principiumque tale homo est. Nullius autem rei jam factæ consilium capi potest : verbi gratia, nemo consilium capit, Illium evertisse : nam neque de re

εται περὶ τῶ γεγονότος, ἀλλὰ περὶ τῶ ἐσομένου, καὶ ἐνδεχομένου.
Τὸ δὲ γεγονός ἐκ ἐνδέχεται μὴ γενέσθαι· διὸ ὁρθῶς Ἀγά-
θων,

Μόνος γὰρ αὐτῷ καὶ θεὸς τερίσκεται,

Ἀγένητα ποιεῖν ἄσπ' ἂν ἡ πεπραγμένα.

Ἀμφοτέρων δὲ τῶν νοητικῶν μορίων ἀληθεῖα τὸ ἔργον. Καθ' ὅς οὖν ἔξαις μάλισ' ἀληθεύει ἐκάτερον, αὐταὶ αἱ ἀρεταὶ ἀμφοῖν.

ΚΕΦ. γ'.

ΑΡΞΑΜΕΝΟΙ οὖν ἀνωθεν, περὶ αὐτῶν πάλιν λέγωμεν.
Ἔστω δὲ οἷς ἀληθεύει ἡ ψυχὴ τῷ καταφάναι ἢ ἀπο-
φάναι, πέντε τὸν ἀριθμόν· ταῦτα δὲ ἐστὶ, τέχνη, ἐπιστήμη,
φρόνησις, σοφία, νῆς· ὑπολήψει γὰρ καὶ δόξῃ ἐνδέχεται δια-
ψεύδεσθαι. Ἐπιστήμη μὲν οὖν τί ἐστίν, ἐντεῦθεν φανερόν, εἰ
δεῖ ἀκριβολογεῖσθαι, καὶ μὴ ἀκολουθεῖν ταῖς ὁμοιότησι· πάν-
τες γὰρ ὑπολαμβάνομεν, ὃ ἐπιστάμεθα μὴ ἐνδέχεσθαι ἄλ-
λως ἔχειν. Τὰ δὲ ἐνδεχόμενα ἄλλως, ὅταν ἔξω τῷ θεωρεῖν

x Ἔστι Βαλ. ἔστι C C C.

præterita deliberat quisquam, sed de futura, et ea, quæ fieri potest. Quod factum est autem, ut sit infectum, fieri non potest: itaque recte Agatho,

Hoc namque duntaxat negatum etiam Deo est,
Quæ facta sunt, infecta posse red-
dere.

Quocirca ambarum animi par-
tium, quæ ad cogitandum va-
lent, opus est veritas. Qui
igitur habitus efficiunt, ut ut-
raque pars verum enunciet,
hi sunt utriusque virtutes.

CAP. III.

PRINCIPIO igitur altius
repetito, de iis rursus

differamus. Ac sint sane quin-
que numero, quibus animus
verum enunciat vel aiendo,
vel negando: Ars, Scientia,
Prudentia, Sapientia, Mens
sive Intelligentia: nam exi-
stimatione et opinione ut
mentiatur animus, evenire
potest. Ac scientia quidem
quid sit, ex hoc perspicuum
esse potest, si rei veritatem
subtiliter exquirere, non simi-
litudines confectari volumus,
quod omnes existimamus, e-
venire non posse, ut id quod
scimus, aliter sese habeat.
Quæ autem sese aliter ha-
bere possunt, ea cum longe a

γένηται, λανθάνει εἰ ἔστιν, ἢ μή. Ἐξ ἀνάγκης ἄρα ἐστὶ τὸ
ἐπιστητὸν· αἰδίων ἄρα· τὰ γὰρ ἐξ ἀνάγκης ὄντα ἀπλῶς, αἰδία
πάντα· τὰ δὲ αἰδία, ἀγένητα καὶ ἀφθάρτα. Ἐτι διδακτὴ
πάντα ἐπιστήμη δοκεῖ εἶναι, καὶ τὸ ἐπιστητὸν, μαθητὸν. Ἐκ
προγινωσκομένων δὲ πάντα διδασκαλία· ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς
ἀναλυτικοῖς ἐλέγομεν· ἡ μὲν γὰρ δι' ἐπαγωγῆς, ἡ δὲ συλλο-
γισμῷ. Ἡ μὲν δὲ ἐπαγωγή ἄρχῃ ἐστὶ καὶ τῷ καθόλου· ὃ
δὲ συλλογισμὸς ἐκ τῶν καθόλου. Εἰσὶν ἄρα ἀρχαί, ἐξ ὧν ὁ
συλλογισμὸς, ὧν ἐκ ἐστὶ συλλογισμὸς· ἐπαγωγὴ ἄρα. Ἡ
μὲν ἄρα ἐπιστήμη ἐστὶν ἔξαις ἀποδεικτικῆς, καὶ ὅσα ἄλλα προσ-
διορίζομεθα ἐν τοῖς ἀναλυτικαῖς· ἔταν γὰρ πῶς πεισέη, καὶ
γνώριμοι αὐτῷ ὧσιν αἱ ἀρχαί, ἐπίσταται· εἰ γὰρ μὴ μᾶλλον
τῷ συμπεράσματος, κατὰ συμβεβηκὸς ἔξει ἐπιστήμην. Περὶ
μὲν οὖν ἐπιστήμης διωρίσω τὸν τρόπον τῶτον.

y Γρ. ὄντα, ἀπλῶς αἰδ. mutata distinctione. ἡ γὰρ ἀγένητα. ἡ Sc. Ana-
lyt. Poster. lib. i. cap. i. b Ἀρχὴ ἐστὶ τῷ καθ. Arg. alii legunt ἀρχὴ ἐστὶ.
Nobiscum Andr. qui sic παραφράζει hanc periclen: ἡ μὲν ἐπὶ ἐπαγωγῇ καθόλου
ἀρχὴ ἐστὶ καὶ τῶν ἀποδεικτικῶν ἀρχῶν, αἱ καθόλου μὲν εἰσι, γινώσκονται δὲ ἀπὸ τῶν καθ' ἑκά-
στα: est ergo inductio tanquam eorum principiorum, quæ non demonstrantur, prin-
cipium, et quæ universalia quidem sunt, a singularibus cognoscuntur tamen. Ma-
ximè προσδιορίζομεθα, ut paulo ante indicavi. Cassaub.

conspectu remota sint, sint,
necne sint, obscurum est. Er-
go quod scientia comprehendi
potest, necessario est: ex quo
efficitur, ut æternum sit:
nam quæ necessario sunt sim-
pliciter, ea sunt æterna om-
nia: æterna autem quæ
sunt, ea neque unquam orta
sunt, neque interire possunt.
Præterea scientia omnis sub
doctrinam cadere videtur: et
quicquid sub scientiam cadit,
discendo percipi potest. Jam
vero ex quibusdam rebus ante
cognitis, omnis doctrina gi-
gnitur: quemadmodum et in
Analyticis dicebatur: alia e-
nim inductione, alia ratioci-
natione comparatur. Atque

inductio quidem principium
est, et universi est; ratioci-
natio autem ex universis con-
stat. Sunt ergo principia ali-
qua, ex quibus constituitur
ratiocinatio, quorum non est
ratiocinatio: est igitur eorum
inductio. Scientia ergo habi-
tus est ad rem demonstnan-
dam idoneus, et cætera omnia
quæ in Analyticis ad defini-
tionem addidimus: cum enim
rem ita esse quodammodo cre-
dit aliquis, et nota sunt ei
principia, tum scire dicitur:
nam si non erunt conclusione
notiora, ex eventu partam
scientiam habebit. Ac de sci-
entia quidem cum hac distin-
ctione a nobis dictum sit.

ΚΕΦ. δ'.

ΤΟΥ δὲ ἐνδεχομένου ἄλλως ἔχειν, ὅτι ἐστὶ τι καὶ ποιητὸν, καὶ πρακτόν. Ἐτερον δὲ ἐστὶ ποιήσις, καὶ πράξις· πιστεύομεν δὲ καὶ περὶ αὐτῶν καὶ τοῖς ἑξωτερικοῖς λόγοις· ὥστε καὶ ἡ μετὰ λόγον ἔξις πρακτικὴ, ἑτερόν ἐστι τῇ μετὰ λόγον ποιητικῇ ἑξέως· καὶ ὁ δὲ περιέχεται ὑπὸ ἀλλήλων· ἔτε γὰρ ἡ πράξις, ποιήσις· ἔτε ἡ ποιήσις, πράξις ἐστίν. Ἐπεὶ δὲ ἡ οἰκοδομικὴ, τέχνη τίς ἐστι, καὶ ὅπερ ἔξις τις μετὰ λόγον ποιητικὴ, καὶ ὁ δὲ μία ἔτε τέχνη ἐστίν, ἥτις οὐ μετὰ λόγον ποιητικὴ ἔξις ἐστίν, ἔτε τοιαύτη, ἡ οὐ τέχνη, ταῦτόν ἂν εἴη τέχνη καὶ ἔξις μετὰ λόγον ἀληθῆς ποιητικὴ. Ἐστὶ δὲ τέχνη πᾶσα περὶ γένεσιν, καὶ τὸ τεχνάζειν, καὶ θεωρεῖν, ὅπως ἂν γένηται τι τῶν ἐνδεχομένων καὶ εἶναι, καὶ μὴ εἶναι· καὶ ὧν ἡ ἀρχὴ ἐν τῷ ποιεῖντι, ἀλλὰ μὴ ἐν τῷ ποιημένῳ· ἔτε γὰρ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων, ἡ γινομένων, ἡ τέχνη ἐστίν, ἔτε τῶν κατὰ φύσιν· ὅτι ἐν αὐτοῖς γὰρ

^d Magn. Moral. lib. i. cap. 35.
Metaph. Vide lib. i. cap. 13. et Mur.
ἐκαστοῖς N C.

^e Per ἑξωτερ. λόγους Aquinas intelligit libros
^f Vide Metaph. lib. vi. cap. 1.
^g Ἐν

CAP. IV.

EORUM autem, quæ aliter evenire possunt, aliud est, quod sub effectiōnem venit: aliud, quod sub actiōnem. Differt autem ab actiōne effectiō (Exoteriis autem sermonibus hac etiam in re credendum est) itaque et habitus cum ratione conjunctus ad agendum idoneus ab eo differt, qui cum ad efficiendum valeat, cum ratione conjunctus est: neuterque ab altero continetur; nam neque actiō, effectiō; neque effectiō, actiō est. Quoniam autem ædificandi facultas, seu potestas, ars quædam est, atque id ipsum, quod habitus quidam cum ratione conjun-

ctus ad efficiendum idoneus; neque ars ulla est, quæ non sit habitus cum ratione conjunctus ad faciendum idoneus; neque ullus talis habitus est, qui non sit ars: idem erunt ars, et habitus ad faciendum idoneus cum vera ratione conjunctus. Ars autem omnis in origine et molitione rei occupata est, idque molitur et spectat, ut aliquid fiat eorum, quæ esse et non esse possunt, quorumque principium in eo, qui facit, non in eo, quod sit, positum est: nam neque eorum, quæ necessario vel sunt, vel fiunt, ars est, neque eorum, quæ natura constant: hæc enim in seipsis inclusum habent

ἔχουσι ταῦτα τὴν ἀρχήν. Ἐπεὶ δὲ ποιήσις καὶ πράξις ἕτερον, ἀνάγκη τὴν τέχνην ποιήσεως, ἀλλ' οὐ πράξεως εἶναι. Καὶ τρόπον τινὰ περὶ τὰ αὐτὰ ἐστίν, ἡ τύχη, καὶ ἡ τέχνη, καθάπερ καὶ Ἀγάθων Φησὶ,

Τέχνη τύχην ἑτερῆ, καὶ τύχη τέχνην.

Ἡ μὲν οὖν τέχνη, ὥσπερ εἴρηται, ἔξις τις μετὰ λόγον ἀληθῆς ποιητικὴ ἐστίν· ἡ δὲ ἀτεχνία, τὸναντίον μετὰ λόγον ψευδῆς ποιητικὴ ἔξις, περὶ τὸ ἐνδεχόμενον ἄλλως ἔχειν.

ΚΕΦ. ε'.

ΠΕΡΙ δὲ φρονήσεως ἔτις ἂν λάβοιμεν, θεωρήσαντες τίνες ^h δὴ λέγομεν τὰς φρονίμους. Δοκεῖ δὲ φρονίμου εἶναι, τὸ δύνασθαι καλῶς βλεψάσθαι περὶ τὰ αὐτῷ ἀγαθὰ καὶ συμφέροντα, οὐ κατὰ μέρος, ^k οἷον πῶς πρὸς υἱότητα ἢ ἰσχύν· ἀλλὰ, πῶς πρὸς τὸ εὖ ζῆν ὅλον. Σημεῖον δὲ, ὅτι καὶ τὰς περὶ τι φρονίμους λέγομεν, ὅταν πρὸς τέλος τι σπαραδαῖεν εὖ λογίσανται, ὧν μὴ ἐστὶ τέχνη. Ὡστε καὶ ὅλως ἂν εἴη φρό-

^h Δὴ abest ab El.
1. et 2.

ⁱ Δὲ N C. Baf. Ven. 1. et Andr.

^k Οἷον οὐ πῶς Ven.

principium. Quoniam autem effectiō et actiō inter se differunt, necesse est artem, effectiōnis esse, non actiōnis. In iisdemque rebus quodammodo ars, et fortuna versantur, quemadmodum ait et Agatho:

Fortuna ut artem, sic et ars fortunam amat.

Ars igitur (ut dictum est) habitus est quidam cum vera ratione conjunctus, ad efficiendum idoneus: inertia contra habitus cum ratione falsa conjunctus ad efficiendum idoneus, in eo, quod aliter evenire potest, occupatus.

CAP. V.

DE prudentia autem sic optime cognoscemus, si, quos prudentes appellemus, perceperimus. Ac prudentis quidem videtur esse in iis, quæ sibi bona, et ex usu sunt, non singillatim, verbi gratia, quænam ad bonam valetudinem, aut ad vires, sed universæ, quæ ad bene beateque vivendum conducant, bene consultare posse. Cujus rei argumentum est, quod prudentes in re aliqua dicimus eos, qui bene ratiocinando, quomodo ad honestum finem perveniant, assequuntur, in iis, quæ arte non continen-

νιμος, ὁ βεβλημένος. Βεβλεύεται δὲ ἐφ' ἑαυτὸν περὶ τῶν ἀδυνάτων ἄλλως ἔχειν, ἐδὲ τῶν μὴ ἐνδεχομένων αὐτῷ πράττειν. Ὡς εἰ περ ἐπιστήμη μὲν μετὰ ἀποδείξεως ὧν δὲ αἱ ἀρχαὶ ἐνδέχονται ἄλλως ἔχειν, τῶν μὴ ἐστὶν ἀποδείξεις· πάντα γὰρ ἐνδέχεται καὶ ἄλλως ἔχειν καὶ ἐκ ἐστὶ βεβλεύσασθαι περὶ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων, οὐκ ἂν εἴη ἡ φρόνησις ἐπιστήμη, ἐδὲ τέχνη. Ἐπιστήμη μὲν, ὅτι ἐνδέχεται τὸ πρακτὸν ἄλλως ἔχειν· τέχνη δὲ, ὅτι ἄλλο τὸ γένος πράξεως, καὶ ποιήσεως. Λέιπεται ἄρα αὐτὴν εἶναι, ἔστιν ἀληθὴ μετὰ λόγου πρακτικὴν περὶ τὰ ἀνθρώπων ἀγαθὰ καὶ κακὰ· τῆς μὲν γὰρ ποιήσεως ἕτερον τὸ τέλος, τῆς δὲ πράξεως ὅτι οὐκ αἰεὶ· ἐστὶ γὰρ ἡ εὐπραξία τέλος. Διὰ τὸτο Περικλέα καὶ τὸς τοιούτους, φρονίμους οἰόμεθα εἶναι, ὅτι τὰ αὐτοῖς ἀγαθὰ, καὶ τὰ τοῖς ἀνθρώποις δύνανται θεωρεῖν· εἶναι δὲ τοιούτους ἡγεμέδα τοὺς οἰκονομικοὺς, καὶ πολιτικοὺς. Ὁ ἐνθεν καὶ τὴν σωφροσύνην τῷ προσαγο-

¹ Τὸ τέλος N C. Ven. 1. 2. et Baf. Editi. ² Γ. αὐτῇ. ³ Ὁ δὲ C C C.

tur. Quocirca qui ad consultandum ingenio valet, is et prudens omnino, et universe fuerit. Consultat autem iis de rebus nemo, quæ aliter sese habere, quæve ab ipso agi non possunt. Quare si scientia omnis cum demonstratione conjuncta est; et si, quorum principia aliter sese habere possunt, eorum non est demonstratio; (omnia enim sese aliter quoque habere possunt;) si denique de iis, quæ necessario sunt, consultari non potest: neque scientia, neque ars erit prudentia. Scientia, quia quod sub actionem venit, sese aliter habere potest: Ars, quia aliud actionis, aliud effectus actionis est genus. Restat igitur,

ut ea sit habitus cum ratione vera conjunctus, ad agendum idoneus, in iis occupatus, quæ homini bona et mala sunt: effectus actionis enim alius, quam effectio, finis est; actionis vero non semper alius ab actione finis est: est enim ipsa res bene gesta, seu perfecta actio, actionis finis. Ac propter hanc causam Periclem, cæterosque tales viros prudentes esse arbitramur, quod ea, quæ sibi, hominumque generi bona sunt, dispicere, ac providere possunt: quales esse putamus eos, qui rei familiaris tuendæ, rei publicæ administrandæ periti sunt. Ex quo nomen invenit apud Græcos temperantia,

ρεόμεν τῷ ὀνόματι, ὡς σώζουσιν τὴν φρόνησιν. Σώζει δὲ τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν· οὐ γὰρ πᾶσαν ὑπόληψιν διαφθείρει, οὐδὲ διασφύρει τὸ ἥδον, καὶ τὸ λυπηρὸν· οἶον, ὅτι τὸ τρίγωνον δυσὶν ὁρθαῖς ἴσας ἔχει, ἢ οὐκ ἔχει· ἀλλὰ τὰς περὶ τὸ πρακτὸν. Αἱ μὲν γὰρ ἀρχαὶ τῶν πρακτῶν, τὸ οὐ ἕνεκα τὰ πρακτά· τῷ δὲ διεφθαρμένῳ δὲ ἥδονην, ἢ λύπην, εὐθὺς οὐ φανεῖται ἡ ἀρχή, οὐδὲ δεῖν τῶν ἕνεκα, ἐδὲ διὰ τῶν αἰρεῖσθαι πάντα καὶ πράττειν· ἐστὶ γὰρ ἡ κακία φθαρτικὴ ἀρχή. Ὡς ἀνάγκη τὴν φρόνησιν ἔστιν εἶναι μετὰ λόγου ἀληθῆ, περὶ τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ πρακτικὴν. Ἀλλὰ μὴν ἡ τέχνης μὲν ἐστὶν ἀρετὴ φρονήσεως δὲ, ἐκ ἐστὶ. Καὶ ἐν μὲν τέχνῃ ὁ ἐκὼν ἀμαρτάνων, αἰρετώτερος· περὶ δὲ φρόνησιν, ἥτιον, ὥσπερ καὶ περὶ τὰς

¹ Ita nostri MSS. et Andr. ex Vet. Interp. ἀλλοῦς emendarunt Lamb. et Casaub. Doctissimi quidam viri emendant τέχνης μὲν ἐστὶν ἀρετὴ φρονήσεως δὲ ἐστὶ. profus contra Aristotelis mentem. Magn. Moral. lib. i. cap. 35. et passim τέχνη αὐτῇ τριβuit, non φρονήσει. Casaub. Ἐπὶ δὲ τῆς μὲν τέχνης ἐστὶ καὶ κακία καὶ ἀρετή· καὶ γὰρ δυνατόν ἐστι ἀγαθὸν εἶναι τεχνίτην καὶ σοναρόν. φρονήσεως δὲ οὐτε κακία ἐστὶν· ἀδύνατον γὰρ φρονεῖν τινα φαῦλον εἶναι· οὐτε ἀρετὴ· αὐτὴ γὰρ ἐστὶν ἀρετὴ· ἀρετὴ δὲ ἀρετῆς ἐκ ἐστὶν, οὐ γὰρ μεσότης μεσότητος. Præterea artis est vitium et virtus: potest enim et bonus esse artifex et malus. Prudentia vero neque vitium est (non enim fieri potest ut prudens aliquis sit malus) neque virtus: ipsa enim est virtus: virtus autem virtutis non est, sicut nec mediocritas mediocritatis. Andr. ² Γ. ὡς.

quam illi appellant σωφροσύνη, tanquam prudentiæ conservatricem. Talem autem existimationem tuetur et conservat: non enim omnem existimationem corrumpunt neque depravant dolor et voluptas: exempli causa, triangulum duobus rectis pares angulos habere, aut non habere: sed eas duntaxat, quæ ad id, quod sub actionem venit, pertinent. Eorum enim, quæ sub actionem veniunt, principia sunt eæ res, quarum rerum gratia suscipiuntur ea, quæ sub actionem veniunt: qui autem voluptate aut dolore corruptus est, ei statim principii viden-

di facultas eripitur: neque is animo cernere potest, se huius rei causa, et propter hanc causam omnia optare, atque agere oportere: vitium enim principii delendi ac perimendi vim habet. Quapropter necesse est, prudentiam habitum esse cum ratione vera conjunctum, ad agendum idoneum, in bonis humanis occupatum. Artis porro virtus est: prudentiæ autem non est. Et qui sua voluntate in arte titubavit atque offenderit, ei est antefereendus, qui invitus: in prudentia contra deterior est is, qui sponte sua offenderit, quemadmodum et in vir-

ἀρετάς. Δῆλον οὖν, ὅτι ἀρετὴ τις ἐστὶ, καὶ οὐ τέχνη. Δυσὶν δὲ ὄντοιν μεροῖν τῆς ψυχῆς τῶν λόγον ἐχόντων, πατέρες ἂν εἴη ἀρετὴ, τῷ δόξατικῷ· ἢ τε γὰρ δόξα περὶ τὸ ἐνδεχόμενον ἄλλως ἔχειν ἐστὶ, καὶ ἡ φρόνησις. Ἀλλὰ μὴν ἐδὲ ἕξις μετὰ λόγῳ μόνον· σημείον δὲ, ὅτι λήθη τῆς μὲν τοιαύτης ἐξεώς ἐστὶ· φρονήσεως δὲ οὐκ ἔστιν.

ΚΕΦ. 5'.

ΕΠΕΙ δὲ ἡ ἐπισήμη περὶ τῶν καθόλου ἐστὶν ὑπόληψις, καὶ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων, εἰσὶ δὲ ἀρχαὶ τῶν ἀποδεικτῶν καὶ πάσης ἐπισήμης· μετὰ λόγῳ γὰρ ἡ ἐπισήμη· τῆς ἀρχῆς τῷ ἐπιστητῷ, ἔτι ἂν ἐπισήμη εἴη, ἔτε τέχνη, ἔτε φρόνησις. Τὸ μὲν γὰρ ἐπιστητὸν, ἀποδεικτόν· αἱ δὲ τυγχάνουσιν ἔσσαι περὶ τὰ ἐνδεχόμενα ἄλλως ἔχειν. Οὐδὲ δὴ σοφία τέτων ἐστὶ· τῷ γὰρ σοφῷ περὶ ἐνίων ἔχειν ἀποδείξιν ἔστιν. Εἰ δὲ οἷς ἀληθεύομεν, καὶ μηδέποτε διαψευδόμεθα περὶ τὰ μὴ ἐνδεχόμενα, ἢ καὶ ἐν-

⁹ Prudentia enim haud facile oblivione deletur, quoniam quotidie in publicis privatisque actionibus versatur.

tutibus. Perspicuum igitur est, eam virtutem esse quandam, non artem. Cum sint autem duæ animi partes rationis participes: ejus partis, quæ ad opinandum valet, virtus est prudentia: in iis enim, quæ aliter sese habere possunt, et opinio et prudentia versatur. Sed nec habitus est cum ratione conjunctus tantum: idque ex eo perspicui potest, quod hujusmodi habitum delere potest oblivio, non potest prudentiam.

CAP. VI.

QUONIAM autem scientia existimatio est de rebus universis, iisque, quæ necessario sunt; quoniamque re-

rum, quæ sub demonstrationem cadunt, omnisque adeo scientiæ sunt aliqua principia; (cum ratione enim conjuncta scientia est:) consentaneum est principii earum rerum, quæ scientia comprehendi possunt, neque scientiam esse, neque artem, neque prudentiam. Nam quod scientia comprehendi potest, demonstrari potest: ars autem et prudentia in iis rebus versantur, quæ sese aliter possunt habere. Ne sapientia quidem harum rerum esse potest: sapientis enim est, nonnullarum rerum demonstrationem expedire posse. Si igitur nihil est, quo verum enunciemus, nunquam-

δεχόμενα ἄλλως ἔχειν, ἐπισήμη, καὶ φρόνησις ἐστὶ, καὶ σοφία, καὶ νῆς, τέτων δὲ τριῶν μηδὲν ἐνδέχεται εἶναι· λέγω δὲ τρία, φρόνησιν, σοφίαν, ἐπισήμην· λείπεται νῦν εἶναι τὴν ἀρχῶν.

ΚΕΦ. 7'.

ΤΗΝ δὲ σοφίαν ἐν ταῖς τέχναις, τοῖς ἀκριβεστάτοις τὰς τέχνας ἀποδίδομεν· οἷον Φειδίαν, λιθοργὸν σοφόν, καὶ Πολύκλειτον, ἀνδριαντοποιόν· ἐνταῦθα μὲν ἔν ἐθὲν ἄλλο σημαίνοντες τὴν σοφίαν, ἢ ὅτι ἀρετὴ τέχνης ἐστίν. Εἶναι δὲ τινὰς σοφῆς οἰόμεθα ὅλως· καὶ κατὰ μέρος, ἐδὲ ἄλλο τι

ἢ σοφῆς, ὥσπερ Ὀμηρὸς Φησιν ἐν τῷ * Μαργέτῃ,

Τὸν δὲ ἔτ' ἀρ σκαπτήρα θεοὶ θέσαν, ἔτ' ἀροτῆρα,

Οὐτ' ἄλλως τι σοφόν.

Ὡςτε δῆλον, ὅτι ἡ ἀκριβεστάτη ἂν τῶν ἐπιστημῶν εἴη ἡ σοφία. Δεῖ ἄρα τὸν σοφὸν μὴ μόνον τὰ ἐκ τῶν ἀρχῶν εἰδέναι, ἀλλὰ

¹ λείπεται δὲ τὸν νῦν εἶναι γινώσκιν τῶν ἀρχῶν, καὶ τῷ ἐν νῆς, ἢ τὰς ἀρχὰς γινώσκον τῆς ἐπισήμης. Andr. ² H deest El. et plerique editis. ³ Hujus poematis, quod non exstat, mentionem facit Aristoteles in lib. περὶ ποιητικῆς, ubi ita scribit: ὁ γὰρ Μαργείτης ἀνάλογον ἔχει, ὥσπερ Ἰλιάς καὶ Ὀδυσσεύς πρὸς τὰς τραγῳδίας, ἔτω καὶ ἕτος πρὸς τὰς κωμῳδίας. Batilius Magnus illud Pittaco ascribit: et Clemens Alexandr. scrip. λόγ. α'. videtur dubitare de ejus auctore. Archilochus vero, et Cratinus et Callimachus, ut observavit Eustrat. illud Homeri fuisse testantur.

que mentiamur, tum in iis rebus, quæ non possunt aliter sese habere, tum in iis, quæ possunt, præter scientiam, prudentiam, sapientiam, et mentem seu intelligentiam; nullum autem ex his tribus, principiorum esse potest; (tria dico, prudentiam, sapientiam, scientiam): relinquatur, ut mens sit principiorum.

CAP. VII.

SAPIENTIAM autem in artibus, iis attribuimus, qui cujusque artis sunt peritissimi: ut Phidiam, sapientem lapidum sculptorem, Polykletum, sapientem statua-

rum fictorem dicimus: nihil hic aliud per sapientiam, quam artis virtutem significantes. Nonnullos autem universe sapientes esse arbitramur: non singillatim, neque quidquam aliud, quam sapientes: quem admodum ait Homerus in Margite,

Hic neque fossor erat, nec arator munere divum,
Nec sapiens ulla in re alia.

Quapropter perspicuum est, scientiarum omnium limatissimam et absolutissimam esse sapientiam. Sapientem igitur oportet non ea solum intelligere, quæ ex principiis

καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς ἀληθεύειν. Ὡς εἴη ἂν ἡ σοφία νῆς καὶ ἐπισήμη, καὶ ὥσπερ κεφαλὴν ἔχουσα ἡ ἐπισήμη τῶν τιμωτάτων ἀτοπον γὰρ, εἴ τις τὴν ἐπισήμην πολιτικὴν, ἢ τὴν φρόνησιν σπαραχταμένην οἶεται εἶναι, ἢ εἰ μὴ τὸ ἀριστον τῶν ἐν τῷ κόσμῳ, ἀνθρώπος ἐστίν. Εἰ δὲ ὡς ὕμνιον μὲν καὶ ἀγαθὸν ἕτερον ἀνθρώποις καὶ ἰχθύσι, τὸ δὲ λευκὸν καὶ εὐδὺ ταῦτ' αἰεὶ καὶ τὸ σοφὸν ταῦτ' πάντες ἂν εἴποιεν, φρόνιμον δὲ ἕτερον ἢ τὸ γὰρ περὶ αὐτὸ ἕκαστα εὖ θεωρῶν, φαῖεν ἂν εἶναι

Υ' Ἐπισήμην N C. et quidam Editi. Veterem lectionem confirmat Andronicus, qui sic explicat: καὶ ὥσπερ ἐστὶ ἐπισήμη καὶ τιμωτάτη, καθάπερ κεφαλὴν ἔχουσα τὰς ἀρχὰς: ἐν γὰρ τῇ αὐτῇ λόγῳ, καὶ τὰ ἀποδείκνυται καὶ αἱ ἀρχαὶ λαμβάνονται: eoque modo longe præstantissima erit scientia, ut quæ tanquam caput habeat principia; in ejus enim definitione demonstrata conjunguntur et principia. Hanc lectionem retinendam esse probat Victorius lib. xxxviii. c. 15. Var. Lect. et eam ita exponit: Sapientiam sc. ex mente et scientia compositam esse, et veluti caput habere ipsam mentem, cujus vi initia scientiarum percipiuntur. Aliter vero legendum esse judicat Lambinus, qui sequentia de hoc loco habet: Sic emendavi, ὥσπερ κεφαλὴ ἔχει, quorum verborum hæc sententia est: et Scientia rationem seu proportionem capitis habens ad cæteros habitus, seu ad cæteras scientias. Atque ita videtur legisse Eustratius, cujus hæc verba sunt: καὶ διὰ τὸτο καὶ κεφαλῆς λόγον ἐν ταῖς ἐπισήμαις ἔχει. Est autem hoc loquendi genus apud Græcos usitatissimum, ἔχει ὥσπερ κεφαλὴν, ἔχει ὥσπερ κέντρον, id est, rationem capitis obtinet, inslar quasi puncti obtinet. Ab hac certe opinione abhorret Philosophus, qui hunc mundum æternum esse vult. Itaque ex ejus sententia, prudentia nequaquam potest esse præstantissima scientia, quia non versatur circa res optimas. Eorum, quæ sunt, quædam qualia sunt, talia semper sunt, et talia dicuntur suapte vi, et sine ullo respectu ad aliud habito: ut color qui habet vim aspectus dissipandi, semper est album; et recta semper est linea, quæ brevissima est inter duo puncta. Quædam alia sunt, quæ non dicuntur talia, nisi ex relatione quadam ad aliud, et sine ulla mutatione sui sæpe talia esse desinunt; ut cibus, potus et somnus non dicuntur salubria, bona aut mala, nisi quatenus ad aliud pertinent, neque aut omnibus istiusmodi sunt, aut iisdem semper. Eadem sapientia et prudentia distinctio est. Sapientia enim versatur in iis rebus, quæ semper se eodem modo habent, neque usquam alio pertinent: at prudentia in eis, quæ pro temporum, locorum ac personarum varietate mutantur. Itaque sapientia decreta immutabilia sunt: at prudens sæpe consilium mutat. Muret. Hujus loci, qui varie scri-

colliguntur, sed etiam in principiis versantem de iis vere loqui, vereque sentire. Itaque sapientiam dicere licebit esse tum mentem, tum scientiam; ac scientiam quidem rerum honoratissimarum, quasi capitis instar obtinentem: absurda sit enim ejus sententia, qui scientiam civilem aut prudentiam, omnium optimam esse putet: nisi forte

rerum omnium, quæ in mundo sunt, homo sit res una præstantissima. Quod si salubre ac bonum, aliud est hominibus, aliud piscibus; album autem et rectum semper est idem: idem quoque semper esse dicent omnes id, quod sit sapientia præditum; prudens, aliud et diversum: quod enim singulis in rebus, pro cuiusque rei natura, præstan-

φρόνιμον, καὶ τέττω ἐπιτρέψαι αὐτά. Διὸ καὶ τῶν θηρίων ἕνια φρόνιμά φασι εἶναι, ὅσα περὶ τὸν αὐτῶν βίον ἔχοντα φαίνεται δύναμιν προνοητικὴν. Φανερόν δ', ὅτι ἐκ ἂν εἴη ἡ πολιτικὴ, καὶ ἡ σοφία, ἡ αὐτὴ: εἰ γὰρ τὴν περὶ τὰ ὠφέλιμα τὰ αὐτοῖς ἐρᾷ σοφίαν, πολλὰ ἔσονται σοφία: καὶ γὰρ μία περὶ τὸ ἀπάντων ἀγαθὸν τῶν ζώων, ἀλλ' ἑτέρα περὶ ἕκαστον: εἰ μὴ καὶ ἰατρικὴ μία περὶ πάντων τῶν ὄντων. Εἰ δ', ὅτι βέλτιστον ἀνθρώπος τῶν ἄλλων ζώων, ἔδεν διαφέρει: καὶ γὰρ ἀνθρώπος ἄλλα πολὺ θεώτερα τὴν φύσιν, οἷον τὰ φανερώ-

bitur, sententiam clarius videtur expressisse Andronicus: φρόνιμον δὲ ἐκ ἑστ' ἀνθρώπων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἄλλων, τὸ θεωρεῖν ἕκαστον τὸ αὐτῷ ἀγαθὸν καὶ πρᾶττον. Γρ. τὸ γὰρ περὶ αὐτὸ ἔκ. in quibusdam Editis: in aliis τὸ εὖ θεωρῶν. ita El. ἰατρὴ pro αὐτὸ C C C. θεωρεῖν pro θεωρῶν Aret. Hæc sunt Lambini verba de vera lectione: Existimo de M. Antonii Mureti sententia hunc locum esse corrigendum: non enim dubitat ille, quin vulgata omnium librorum scriptura sit corrupta (quod ego dudum suspicatus sum) sed ita corrupta tamen, ut sine ulla arrogantia nota possit emendari. Nihil enim addens de suo, nihilque detrahens, sed unam vocem duntaxat, culpa librorum disjunctam ac divulsam, de integro conglutinans et conjungens, et ex illis duabus αὐτὸ ἕκαστα, unam faciens αὐτοῦκαστα, emendat hoc modo: τὸ γὰρ περὶ αὐτοῦκαστα τὸ εὖ θεωρῶν φαῖεν ἂν εἶναι. quorum verborum ea est sententia, quam in mea versione expressei. Αὐτοῦκαστα, igitur interpretatus sum, res singulas pro cuiusque natura: ea enim mihi vis esse videtur hujus nominis. τὸ εὖ vero solus ex omnibus interpretibus integrum servavi, cum alii articulum τὸ omiserint, reddidique Latine actionis præstantiam. αὐτοῦκαστα autem, vox est non solum Platonis, ut aliquando existimaui, sed et Isocratis, et aliorum scriptorum. Vide quæ supra annotavimus de voce αὐτοῦκαστον pag. 15. Vide Metaph. lib. i. c. 1. Ne quid diffimulem valde suspicor multas voces hoc loco temere adjectas: et si quis illa τῶν ζώων et τῶν ὄντων delenda censuerit, me quidem ad stipulatorem habebit, nisi forte alter alterius locum occupavit. Muret.

tiam seu bonitatem actionis perspicit, id prudens esse dixerint, et eas res huic commiserint. Itaque et bestias quasdam prudentes esse dicunt, nempe eas, quæ rerum ad vitam necessariorum providendarum facultatem habere videntur. Civilem autem scientiam non esse eandem, atque sapientiam, minime obscurum est: nam si sapientiam dicent esse eam, quæ in suis cuique emolumentis comparandis sit occupata, multæ

reperientur sapientia: non enim una est, quæ versetur in omnium animantium bono, sed in singulis alia atque alia: nisi forte de omnibus, quæ sunt in rerum natura, etiam medicina una est. Neque vero quidquam ad rem attinet, quod homo reliquorum animalium quiddam sit quam optimum: sunt enim et alia homine multo diviniora natura: ut ea, quæ omnibus maxime sunt in conspectu, ex quibus hic mundus

τατά γε, ἐξ ὧν ὁ κόσμος συνέστηκεν. Ἐκ δὲ τῶν ἐξημεμένων
 δῆλον, ὅτι ἡ σοφία ἐστὶ καὶ ἐπιστήμη, καὶ νῦν τῶν τιμιωτάτων
 τῇ φύσει. Διὸ Ἀναξαγόραν, καὶ Θαλῆν, καὶ τὰς τοιαύτας,
 σοφὸς μὲν, φρονίμος δὲ ἔφασιν εἶναι, ὅταν ἴδωσιν ἀγνοούν-
 τας τὰ συμφέροντα αὐτοῖς· καὶ περιττὰ μὲν, καὶ θαυμαστὰ,
 καὶ χαλεπὰ, καὶ δαιμόνια εἰδέναι αὐτοὺς φασιν, ἀχρηστὰ δὲ,
 ὅτι καὶ τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ ζητῶσιν. Ἡ δὲ φρόνησις περὶ
 τὰ ἀνθρώπινα, καὶ περὶ ὧν ἐστὶ βελεῦσθαι· τὴν γὰρ φρονίμω
 μάλιστα τῶν ἔργων εἶναι φάμεν, τὸ εὖ βελεῦσθαι. Βελεύ-
 εται δὲ ἑταῖς περὶ τῶν ἀδυνάτων ἄλλως ἔχειν, ἐδὲ ὅσων μὴ
 τέλος τί ἐστι, καὶ τῶτο πρακτὸν ἀγαθόν. Ὁ δὲ ἀπλῶς εὖ-
 βελος, ὁ τῷ ἀρίστῳ ἀνθρώπῳ τῶν πρακτικῶν τοχαστικὸς κατὰ
 λογισμὸν. Οὐδὲ ἐστὶν ἡ φρόνησις τῶν καθόλου μόνον, ἀλλὰ
 δεῖ καὶ τὰ καθ' ἕκαστα γνωρίζειν· πρακτικὴ γάρ· ἡ δὲ πρῶ-
 ζις περὶ τὰ καθ' ἕκαστα. Διὸ καὶ ἐνιοὶ ἔκ εἰδότες, ἐνίων

εἰπεῖν pro ἐνίων El.

constatus et coagmentatus est.
 Ex iis igitur, quæ diximus,
 perspicuum est, sapientiam
 esse earum rerum, quæ sunt
 honore dignissimæ natura,
 scientiam, et mentem sive in-
 telligentiam. Quocirca A-
 naxagoram, Thaletem, cæte-
 rosque tales viros, sapientes
 quidem esse dicunt, pruden-
 tes vero nequaquam, cum vi-
 deant eos, quæ sibi utilia sint,
 ignorare: atque eos fatentur
 recondita atque eximia quæ-
 dam, et admirabilia, et diffi-
 cilia, et divina tenere, sed
 inutilia: quia humana bona
 non quærunt. Prudentia ve-
 ro in rebus humanis, iisque,
 de quibus consultari potest,
 versatur: prudentis enim hoc

maxime proprium munus es-
 se dicimus, bene consultare.
 De iis autem consultat nemo,
 quæ aliter sese habere non
 possunt: neque de iis, quo-
 rum non est finis aliquis,
 nempe bonum, quod in actio-
 nem veniat. Bonus autem
 consultator est absolute, qui
 id, quod homini est eorum,
 quæ in actionem veniunt, op-
 timum, ratione consequi et
 explicare potest. Neque vero
 rerum universarum modo pru-
 dentia est, sed debent etiam
 ei esse notæ res singulares:
 ad agendum enim idonea est:
 in rebus singularibus autem
 omnis actio versatur. Itaque
 cum hic nonnulli inficii sunt
 ad agendum scientibus aptio-

εἰδόντων πρακτικώτεροι, καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις οἱ ἐμπειροὶ εἰ
 γὰρ εἰδῆ, ὅτι τὰ καθ' ἕκαστα εὖ πεπλῶ κρέα καὶ ὑγιανὰ, ποῖα
 δὲ καθ' ἕκαστα ἀγνοῖ, καὶ ποιήσει ὑγιανὰ· ἀλλ' ὁ εἰδὼς, ὅτι τὰ ὀρ-
 νίδια καθ' ἕκαστα καὶ ὑγιανὰ, ποιήσει μᾶλλον. Ἡ δὲ φρόνησις
 πρακτικὴ· ὥστε δεῖ ἅμω ἔχειν, ἢ ταύτην μᾶλλον. Εἴη δ'
 ἂν τις καὶ ἐνταῦθα ἰαρχιτεκτονική.

ΚΕΦ. ή.

ΕΣΤΙ δὲ καὶ ἡ πολιτικὴ, καὶ ἡ φρόνησις, ἡ αὐτὴ μὲν
 ἑξῆς· τὸ μέντοι εἶναι καὶ τὸ αὐτὸ αὐταῖς. Τῆς δὲ περὶ
 πόλιν, ἡ μὲν ὡς ἀρχιτεκτονικὴ φρόνησις, νομοθετικὴ, ἡ δὲ,
 ὡς τὰ καθ' ἕκαστα, τὸ κοινὸν ἔχει ὄνομα, πολιτικὴ· αὕτη γ'
 πρακτικὴ, καὶ βελευτικὴ· τὸ γὰρ ψήφισμα πρακτὸν, ὡς

Ἐν τοῖς ἄλλοις in aliis rebus vertit Lambinus, minus recte. Vide Metaphys.
 lib. i. c. i. Ἐπεὶ τὸν ἡ φρόνησις πρακτικὴ, καὶ ἡ
 φῶ ἔχειν ἀνάγκη, ἢ τὰ καθ' ἕκαστα μᾶλλον· μετὰ γὰρ τὸ καθόλου μόνον καὶ δύναται εἶναι
 πρακτικὴ. Cum ergo in agendo occupetur prudentia, utrumque adesse illi oportet, ma-
 gisque singularia; quia universalibus instructa tantum, ad agendum idonea esse non pot-
 est. Andr. Vide lib. i. cap. 2. Βελευτικὴ expungendum esse censet
 Muretus. Nobiscum facit Andronicus: πολιτικὴν δὲ λέγει τὴν πρακτικὴν καὶ βελευ-
 τικὴν, ἥτις ἐστὶν περὶ τὰ ψήφισματα καὶ τὰς πράξεις· τὰ γὰρ ψήφισματα πρακτικὰ εἶναι,
 ἐπεὶ ὡς ἡ πρώτη φρόνησις ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, ἀλλ' ὡς ἡ ἰσχυρὴ, ἥτις καὶ κυρίως ἐστὶ πρακ-
 τικὴ. Civilem jam dico, quæ in agendo occupatur et consultando, quæque in decretis
 actionibusque versatur: ad actionem enim decreta quoque pertinent: non quemadmo-
 dum prima quidem, quam architectonicam dicimus, prudentia, sed quemadmodum ex-
 tremam, quæ propriæ quoque actioni dicitur.

res et compositiores, tum inter
 alios ii, qui sunt usu periti:
 nam si quis sciat, carnes leves
 esse ad concoquendum faci-
 les et salubres, leves autem
 quæ sint, ignoret, bonam va-
 letudinem non efficiet: sed is
 potius efficiet, qui avium car-
 nes scit esse leves et salubres.
 Prudentia autem in agendo
 posita est: danda igitur opera
 est, ut vel utramque cognitio-
 nem habeamus, vel hanc po-
 tius, quam illam. Erit autem
 hic quoque princeps quædam,
 et quasi familiam ducens co-
 gnitio.

CAP. VIII.

CIVILIS scientia autem,
 et prudentia sunt illæ
 quidem idem habitus; sed na-
 tura, qua sunt tamē, et es-
 sentia, non est eis eadem. At-
 que ejus scientiæ, quæ ad ci-
 vilitatem pertinet, altera pars
 est tanquam princeps et do-
 mina prudentia, quæ est le-
 gum scribendarum ratio et
 facultas; altera, quemadmo-
 dum singularia, communi no-
 mine Civilis appellatur: cu-
 jus omnis opera, in agendo,
 et consultando consumitur:
 populi scitum enim sub actio-

τὸ ἔσχατον. Διὸ πολιτεύεσθαι τέτλες μόνον λέγασσι· μόνον γὰρ πράττεσθαι ἔτοι, ὥσπερ οἱ χειροτέχναι. Δοκεῖ δὲ καὶ Φρόνησις μάλιστα εἶναι ἢ περὶ αὐτὸν καὶ ἕνα· καὶ ἔχει αὕτη τὸ κοινὸν ὄνομα, Φρόνησις. Ἐκείνων δὲ, ἢ μὲν οἰκονομία, ἢ δὲ νομοθεσία, ἢ δὲ πολιτική· καὶ ταύτης ἢ μὲν βουλευτική, ἢ δὲ δικαστική. Εἶδος μὲν ἔν τι ἂν εἴη ἡ γνῶσις, τὸ αὐτῷ εἰδέναι. Ἀλλ' ἔχει διαφορὰν πολλήν· καὶ δοκεῖ ὁ τὰ περὶ αὐτὸν εἰδὼς καὶ διατρέξων, Φρόνιμος εἶναι· οἱ δὲ πολιτικοὶ, πολυπράγμονες. Διὸ καὶ Εὐριπίδης·

Πῶς δ' ἂν Φρονοῖν, ὃ παρὴν ἀπραγμόνως

Ἐν τοῖσι πολλοῖς ἡριδμημένῳ στρατῷ,

Ἴσον μεταχεῖν τῷ σοφωτάτῳ τυχεῖς;

Τὲς γὰρ περισσῶς, καὶ τι πρᾶσσονίας ὁ πλεόν, ὁ Ζεὺς μισεῖ.

¹ Aliud est hoc loco ἔσχατον, extremum, aliud τέλος. "Ἐσχατον enim intelligitur hic ab Aristotele aliquid singulare, quod sensu percipitur: quia et ab eo cognitio nostra oritur ad universa progrediens, et ab universis profecta ad singularia definit. Jam quod τέλος nonnunquam ultimum et extremum nominavimus, in eo Ciceronem sumus imitati: sed id uno, aut altero loco duntaxat fecimus. Non enim me praeferit, τὸ ἔσχατον, apud Aristotelem latius patere, quam τέλος: neque omne extremum finem esse, sed id tantum, quod sit optimum. Lamb. Potest etiam, ut observat Aquinas, τὸ ψήφισμα dici ἔσχατον, quia est applicatio legis universaliter posita ad res singulares agendas. ² Gr. Φρόνησις, idque jam olim, ut annotat Eustratius. Casaub. ³ Gr. τὰ αὐτῶ. El. vero et Andr. τὸ τὰ αὐτῶ. ⁴ Post πλεόν addit C C C. ἕκαστος Φρόνιμος. ⁵ Ζεὺς μισεῖ deest El. et sane est a

nem venit, tanquam extremum. Itaque hos solos rempublicam administrare dicunt: hi enim soli, ut operarii quidam, in rebus gerendis versantur. Ea autem etiam videtur esse prudentia maxime, qua sibi quisque, et uni prospicit: et haec communi nomine appellatur prudentia. Illarum autem alia rei familiaris tuendae et procurandae ratio, alia scientia legum ferendarum, alia civilis: atque hujus pars altera ad consultandum pertinet, ad judicandum altera. Genus igitur quoddam cognitionis esse videatur, sua scire,

sibi que utilia. Verum de hoc ipso magna est controversia: ac videtur sane is, qui sua, quaeque ad se pertinent, habet cognita, et in eis versatur, prudens esse: at ii, qui se ad rempublicam contulerunt, multarum actionum studio, rerumque alienarum cura distineri. Idcirco et Euripides:

Prudentem enim quis me putet mortalium,
Cui suppetebat absque ullo negotio
In totius turba numerato exercitus
Sortem parem obtinere sapientissimo?
Præstantiores namque, et eos qui pluribus
Se rebus implicant, male odit Jupiter.

Ζητῶσι γὰρ τὸ αὐτοῖς ἀγαθόν, καὶ αἰσθάνονται τὸ δεῖν πράττειν. Ἐκ ταύτης ἔν τ' ὁδῷ ἐλήλυθε ἡ τῆς Φρονίμου εἶναι· καί ποιοι ἴσως ἔκ ἐστὶ τὸ εἶναι ἄνευ οἰκονομίας, ἔδ' ἄνευ πολιτείας. Ἐτι ὅ· τὸ αὐτῷ πῶς δεῖ διοικεῖν, ἀδελφὸν καὶ σκεπτόν. Σημεῖον δὲ ἐστὶ τῷ εἰρημένῳ, καὶ διότι γεωμετρικὸν μὲν νέοι καὶ μαθηματικοὶ γίνονται, καὶ σοφοὶ τὰ τοιαῦτα· Φρόνιμος δὲ οὐ δοκεῖ γίνεσθαι. Αἴτιον δὲ, ὅτι καὶ τῶν καθ' ἕκαστά ἐστιν ἡ Φρόνησις, ἀ γίνεσθαι γνῶσιμα ἐξ ἐμπειρίας· νέος δὲ ἔμπειρος ἔκ ἐστὶ· πλήθος γὰρ χρόνος ποιήσει τὴν ἐμπειρίαν. Ἐπεὶ καὶ τῶν ἂν τις σκέψαιτο, διὰ τί, ὁ μαθηματικὸς μὲν παῖς γένοιτ' ἂν· σοφὸς δὲ ἢ φυσικὸς, ἔ. Ἡ ὅτι τὰ μὲν δι' ἀφαιρέσεως ἐστὶ τῶν δὲ, αἱ ἀρχαὶ, ἐξ ἐμπειρίας; καὶ τὰ μὲν ἐπιστεύουσιν οἱ νέοι, ἀλλὰ λέγασσι τῶν δὲ, τὸ τί ἐστὶν ἔκ ἀδελφόν. Ἐτι ἡ ἀμαρτία ἢ περὶ τὸ καθόλου

Lambino additum ex Plut. In margine autem El. leguntur sequentia: λέγει τὸ, ἕκαστος Φρόνιμος. ¹ Το πρὸς τὸς δὲ. N C. Baf. et Camot. quæ tamen desiderantur in Ven. 1. ² Ἐδ' ante αὐτῶ interunt Baf. et El. ³ Το αὐτοῖς ἀγαθόν C C C. Sed Baf. et Eliens. legunt τὰ αὐτῶ pluraliter: posterior etiam habet οἰκονομίας. ⁴ Λεγόμενα C C C. ⁵ Το μαθηματικοί. ⁶ Ἀπειρος N C. ⁷ Ποῦ pro διοικεῖν. ⁸ Sic infra legunt βουλευσάσθαι pro βουλευσασθαι. πρὸς itidem habet El. C C C. et Baf. Sic infra legunt βουλευσάσθαι pro βουλευσασθαι. πρὸς itidem habet El. ⁹ Δὴ μαθηματικὸς Lamb. et El. a quo abest Παις.

Quærent enim vulgo id, quod sibi bono est, idque unum agere se arbitrantur oportere. Ex hac igitur opinione natum est, hos esse prudentes: atqui suum negotium nosse atque agere, sine rei familiaris rei-que publicæ cura, fortasse nemo possit. Præterea quomodo suum quisque negotium gerere debeat, obscurum est, et res eget consideratione. Cujus rei hoc argumentum est, quod juvenes, et geometræ et mathematici, et talibus disciplinis eruditi fiunt; prudentes non fiunt. Causa hæc est, quod etiam in rebus singularibus prudentia verti-

tur, quarum cognitio usu comparatur: adolescens autem usum rerum non habet, quippe quem temporis longinquitas sit allatura. Nam hoc quoque consideratione dignum est, quamobrem puer, mathematicus effici possit, sapiens aut physicus non possit. An quod illa a materia divulsa ac segregata sunt: horum principia ex usu et experientia nascuntur? et quod his non assentiuntur, neque fidem habent juvenes, sed ea dicunt tantum: quid sint illa autem, non est obscurum. Præterea quicquid in consultando peccatur, vel ad res u-

ἐν τῷ βλεψάσθαι, ἢ περὶ τὸ κατ' ἕκαστον· ἢ γὰρ ὅτι πάν-
τα τὰ βαρύσαθμα ὕδατα, φαῦλα· ἢ ὅτι τοδὶ βαρύσαθ-
μον. Ὅτι δὲ ἢ φρόνησις ἐκ ἐπιστήμης, φανερόν· τῷ γὰρ
ἐχάτῃ ἐστίν, ὥσπερ εἴρηται· τὸ γὰρ πρᾶκτὸν τοῖσδε. ^a Ἀν-
τίκειται μὲν δὴ τῷ νῶ· ὁ μὲν γὰρ νῶς, τῶν ὄρων, ὧν ἐκ ἐστὶ
λόγος· ἢ δὲ, τῷ ἐχάτῃ, ^b οὗ ἐκ ἐστὶν ἐπιστήμη, ἀλλ' αἰσθη-
σις, ἐκ ἢ τῶν ἰδίων, ἀλλ' οἷα αἰσθανόμεθα, ὅτι τὸ ἐν τοῖς
μαθηματικοῖς ἐχάτον, τρίγωνον· γήσεται γὰρ κακῆ. Ἀλλ'
αὕτη μᾶλλον αἰσθησις ^c ἢ φρόνησις· ἐκείνης δὲ ἄλλο εἶδος.

ΚΕΦ. Θ'.

Τὸ ζητεῖν δὲ, καὶ τὸ βλεψέσθαι διαφέρει· τὸ γὰρ β-
λεψέσθαι, ζητεῖν τι ἐστὶ. Δεῖ δὲ ^e διαλαβεῖν καὶ περὶ
εὐθελίας, τί ἐστὶ, πότερον ἐπιστήμη τις, ἢ δόξα, ἢ εὐστοχία,
ἢ ἄλλο τι γένος. Ἐπιστήμη μὲν δὴ ἐκ ἐστὶν· ^d ὅ γὰρ ζητῶσι
περὶ ὧν ἴσασιν· ἢ δ' εὐθελία, βελή τις ἐστίν· ὁ δὲ ^f β-

^a Ἀντιληπτικὴ μὲν El. qui tamen Ἀντίκειται agnoscit in marg. Gr. etiam ἀπικλή
et ἀπικλοί: quorum posteriorem retinet N C. priorem vero C C C. et Bas. ^b Οὗ
deest Ven. 1. ^c Μαθητικοῖς N C. ^d Alii ἢ φρόνησις, ego deleo utrumque.
Mur. ^e Λαβεῖν N C. ^f Βελόμενος N C.

niverfas pertinet, vel ad fin-
gulares: nam vel omnes a-
quas graves esse insalubres,
vel hanc esse gravem. Pru-
dentiam autem non esse sci-
entiam, perspicuum est: ex-
tremi enim est, ut dictum
est: tale enim est id, quod
sub actionem venit. Menti
igitur seu intelligentiæ oppo-
nitur: mens enim eorum ter-
minorum est, quorum ratio
afferri non potest: prudentia
extremi, quod non scientia,
sed sensu percipitur, non illo,
cui propriæ sunt attributæ
qualitates, quas sentiat; sed
eo, quo sentimus hoc extre-
mum in mathematicis, esse

triangulum: nam illic quo-
que insitit. Veruntamen pru-
dentia sensus est potius: il-
lius autem alia forma aliaque
notio est.

CAP. IX.

QUÆRERE autem et
consultare inter se dif-
ferunt: nam consultare, ali-
quid quærere est. Sed etiam
de bona consultatione, quid
sit, distinctione adhibita vi-
dendum est, utrum scientia
aliqua sit, an opinio, an bona
conjectura, an aliud quoddam
genus. Ac primum sane non
est scientia: nam de iis, quæ
sciuntur, quæri non solet: at
bona consultatio, consultatio

λευόμενος, ζητεῖ καὶ ^e λογίζεται. Ἀλλὰ μὴν, ^d εὐστοχία·
ἀνευ τε γὰρ λόγου, καὶ ταχύ τι ἢ εὐστοχία· βλεψέονται δὲ
πολὺν χρόνον, καὶ Φασι, πρᾶττεν μὲν δεῖν ταχύ τὰ ^b β-
λεψθέντα, βλεψέσθαι δὲ βραδέως. Ἐπὶ, ἢ ἀγχίνοια ἕτερον,
καὶ ἢ εὐθελία· ἐστὶ δὲ εὐστοχία τις, ἢ ἀγχίνοια. Οὐδὲ δὴ
δόξα, ἢ εὐθελία ἐδεμία. Ἀλλ' ἐπεὶ, ὁ μὲν κακῶς βλεψ-
όμενος, ἀμαρτάνει, ὁ δὲ εὖ, ὀρθῶς βλεψέεται· δῆλον ὅτι ὀρ-
θότης τις ἢ εὐθελία ἐστίν. Οὐτ' ἐπιστήμης δὲ, ὅτε δόξης·
^c ἐπιστήμης μὲν γὰρ οὐκ ἐστὶν ὀρθότης· οὐδὲ γὰρ ^k ἀμαρ-
τία· δόξης δ' ὀρθότης, ἢ ἀλήθεια· ἀμα δὲ καὶ διώριστα
ἤδη πᾶν ^g δόξα ἐστίν. Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἀνευ λόγου ἢ
εὐβουλία· ^m διανοίας ἄρα λαίπεται· αὕτη γὰρ οὕτω φά-
σις· καὶ γὰρ ἢ δόξα, ^h ἐζητήσις, ἀλλὰ φάσις τις ἤδη. Ὁ δὲ
βλεψόμενος, εἴαν τε εὖ, εἴαν τε κακῶς βλεψέται, ζητεῖ τι,

^e Ἐργάζεται N C. ^b Ἐπὶ τὴν Bas. ^c Ἐπὶ τὴν C C C. male. ^k Ἀμαρ-
τάνει N C. ^l Alii ἀλλὰ μὴ. ^m Relinquitur ut sit mentis. Perion. Nec ali-
ter fere Camer. sed Eustrat. recte vidit alium esse sensum horum verborum, quæ
sic explicat Andron. Ἡ μὲν εὐθελία ζητεῖν ἐστίν, ἢ δόξα ἢ εὐστοχία· καὶ ἢ τῆς διανοί-
ας ἢ εὐθελίας λαίπεται. [inferior est.] Ἡ μὲν γὰρ διανοία δόξης ἐστὶν ἀπορητικῆς· ἢ
ἐζητήσις μετὰ τῆς προσσηκῆς αἰτίας· ἢ δὲ εὐθελία ἐν τῇ ζητήσει ἔχει τὴν αἰτίαν.

est: qui autem aliqua de re
consultat, quærit et ratioci-
natur. Jam vero neque con-
jectura esse potest: nam cum
bona conjectura sine ratione
fiat, tum celere quiddam est:
in consultando autem mul-
tum temporis consumitur;
aiuntque id, de quo consulta-
veris, celeriter esse agendum,
sed spisse lenteque consultan-
dum. Præterea aliud est sa-
gacitas, aliud bona consulta-
tio: sagacitas autem bona
conjectura quædam est. Ne-
que vero ulla bona consulta-
tio, opinio est. Sed quoniam
qui male consultat, peccat:
qui bene, recte consultat:

perspicuum est, bonam con-
sultationem quoddam rectum
esse. Sed neque scientiæ ta-
men, neque opinionis rectum
est: scientiæ enim nullum
est rectum; nam neque ejus
est ulla pravitas: opinionis
autem rectum est veritas; si-
mulque id omne, cuius est o-
pinio, decisum jam ac trans-
actum est. Sed neque sine ra-
tione bona consultatio est:
cogitatione igitur est inferi-
or: hæc enim nondum enun-
tiatio est: nam et opinio, non
quæstio, sed quædam jam e-
nuntiatio est. Atqui consultat,
sive bene, sive male consul-
tet, is quærit aliquid, et ra-

καὶ λογίζεται. Ἀλλὰ ὁρθότης τίς ἐστὶν ἡ εὐβελία, βελῆς·
διὸ ἡ βελὴ ζητητέα πρῶτον τί, καὶ περὶ τί. Ἐπεὶ δὲ ἡ ὁρ-
θότης πλεοναχῶς, δῆλον ὅτι οὐ πᾶσα· ὁ γὰρ ἀκρατής καὶ ὁ
φαῦλος, ὁ ^π προτίθεται ἰδεῖν, ἐκ τῶ λογισμῶ τεύζεται· ὥστε
ὁρθῶς ἔσται ὁ βεβουλευμένος, ^ρ κακὸν δὲ ^α μέγα εἰληφώς.
Δοκεῖ δὲ ἀγαθόν τι τὸ εὖ ^ι βεβλεύεσθαι· ^ο ἡ γὰρ τῆ αὐτῆς ὁρ-
θότης βελῆς, εὐβελία, ἡ ἀγαθῶς τευκτική. Ἀλλ' ἔστι καὶ
^ι τέττα ψευδῆ συλλογισμῶ τυχεῖν· καὶ ὁ μὲν δεῖ ποιῆσαι,
^π τυχεῖν, δι' οὗ δὲ, ^ε ἀλλὰ ψευδῆ ^κ τὸν μέσον ὅρον εἶναι.
^ω Ὡς' εἰδ' αὐτὴ ^π πω εὐβελία, καθ' ἣν, ^ε δεῖ μὲν, τυγχάνει,
οὐ μέντοι δι' οὗ ἔδει. Ἔτι, ἐστὶ πολὺν χρόνον βεβλευόμενον
τυχεῖν· τὸν ^ζ, ταχύ. Οὐκ ἔν εἰδ' ἐκείνη πω εὐβελία· ἀλλ'
ὁρθότης ἡ κατὰ τὸ ὠφέλιμον, καὶ ^ε δεῖ, ^κ καὶ ὥς, καὶ ἔτε.

^π Προτίθεται καὶ σκέψασθαι δεῖν N C. ^ο Βεβλευόμενος N C. ^ρ Κακός Baf.
^ι Μέσα ὑπερλήφως C C C. ὑπ' εἰληφώς N C. ^κ Βεβλευόμενος El. C C C. et Baf.
^ω H deest El. ^ζ Τέττα Baf. minus recte. ^ε El. post τυχεῖν addit τέττα quod
retinent etiam N C. et Ven. 1. Baf. habet τέττα πῶς. ^κ Το El. ^ι Πῶς C C C.
^κ Καὶ ὥς δεῖ N C.

tiocinatur. Sed profecto bo-
na consultatio, rectum quod-
dam consultationis est: ea
propter quid sit consultatio,
quærendum primo est, et in
quo versetur. Sed quoniam
rectum multis modis dicitur:
non omne rectum bonam con-
sultationem esse, perspicuum
est: incontinens enim et ma-
lus homo, quod sibi proposu-
erint ad inspiciendum, ratio-
cinatione consequentur: ita-
que recte consultasse videbun-
tur, sed magno malo accepto.
At bene consultare, bonum
quoddam videtur esse: id e-
nim consultationis rectum,
quod ad boni adeptionem va-
let, bona consultatio est. Sed
fieri potest, ut quis etiam ra-

tiocinatione falso conclusa bo-
num adipiscatur: et id qui-
dem, quod facto opus est,
consequatur, non autem qua
ratione oporteat, sed medius
ratiocinationis terminus fal-
sus sit. Itaque ne ea quidem
bona consultatio est, qua con-
sequitur quidem aliquis quod
oportet, sed non qua ratione
oportebat. Præterea contin-
gere potest, ut alius diu, alius
celeriter consultando, id, quod
vult, assequatur. Nondum i-
gitur ne illa quidem bona
consultatio est: sed id con-
sultationis rectum erit, quod
ad utilitatem, et ad id, quod
oportet, obtinendum, quo mo-
do, et quo tempore obtineri
debet, accommodatum est.

Ἔτι, ἐστὶ καὶ ἀπλῶς εὖ βεβλευῖσθαι, καὶ πρὸς τι τέλος.
Ἡ μὲν δὲ ἀπλῶς, ἡ πρὸς τὸ τέλος τὸ ἀπλῶς κατορθῶσα·
ἡ δὲ τις, ἡ πρὸς τι τέλος. Εἰ δὲ τῶν φρονίμων τὸ εὖ βε-
λεύεσθαι, ἡ εὐβελία εἴη ἀν' ὁρθότης ἡ κατὰ τὸ συμφέρον
πρὸς ^α τι τέλος, ^ε ἡ φρόνησις ἀληθῆς ὑπόληψις ^β ἐστίν.

ΚΕΦ. ι'.

ΕΣΤΙ δὲ καὶ ἡ σύνεσις καὶ ἡ ἀσυνεσία, καθ' ἃς λέγο-
μεν συνετὸς καὶ ἀσυνετὸς, ἔτε ὅλως τὸ αὐτὸ ἐπισήμη,
ἡ δόξη· ^ε πάντες γὰρ ἀν' ἣσαν συνετοί. Οὔτε τις μία τῶν κατὰ
μέρος ^α ἐπισημῶν, οἷον ἡ ἰατρική· περὶ ὑγιεινῶν γὰρ ^ε ἀν'
ἦν· ἡ γεωμετρία· περὶ μεγέθη γάρ. Οὔτε γὰρ περὶ τῶν
ἀπ' ὄντων καὶ ἀκινήτων ἡ σύνεσις ἐστίν, ἔτε περὶ τῶν γιγνομέ-
νων ^ε ὅττι· ἀλλὰ περὶ ὧν ἀπορήσειεν ἄν τις, καὶ βεβλεύ-
σαιτο. Διὸ περὶ τὰ αὐτὰ μὲν τῇ φρονήσει ἐστίν· ἐκ ἑστὶ δὲ

^α Τὸ C C C. et Baf. ^β Deest N C. ^ε Argyr. hoc amplius: πάντες γὰρ ἀν'
ἐπισήμη, ἡ δόξα· ὅτι ἡσαν συνετοί, quomodo facilius esset sententia. Mur. ^ε Ἐπι-
σημῶν, κατὰ μέρος N C. οἷον κατὰ μέρος Ven. 1. Οἷον ἡ ἰατρ. Baf. ^ε Ἀν' ἣν de-
sunt El. ^ε ὅττι N C. et Baf.

Præterea licet et absolute be-
ne consultare, et ad certum
aliquem finem consultationem
referre. Ac bona sane con-
sultatio absolute ea est, quæ
proposito sibi absoluto, et to-
tius vitæ humanæ communi
fine, bene procedit: quæ-
dam autem bona consultatio
est, quæ certum aliquem et
proprium finem spectat. Quod
si bene consultare, pruden-
tium est, bona consultatio re-
ctum quoddam consultationis
erit, ad utilitatem accommo-
datum, ad aliquem finem re-
latum, cujus ipsa prudentia
est vera existimatio.

CAP. X.

ΣΥΝΕΣΙΣ autem, hoc est,
intelligentia, et ἀσυνεσία,

hoc est, stultitia sive tarditas,
ex quibus intelligentes, et
stulti nominantur: neque i-
dem prorsus est, quod sci-
entia, aut opinio: omnes e-
nim essent intelligentes. Ne-
que una aliqua ex scientiis
singularibus (ut medicina: in
cognitione enim rerum salu-
brium, aut in curanda vale-
tudine versaretur: aut geo-
metria: nam in magnitudi-
nibus esset occupata.) Ne-
que enim intelligentia earum
rerum est, quæ semper sunt,
nunquamque moventur: ne-
que ullius earum, quæ oriun-
tur: sed earum, de quibus
dubitari, et consultari potest.
Quapropter in iisdem sane
rebus, in quibus et prudentia,

² ταύτων σύσεις καὶ φρόνησις· ^h ἡ μὲν γὰρ φρόνησις, ἐπι-
τακτική ἐστὶ· τί γὰρ δεῖ πράττειν ἢ μὴ, τὸ τέλος αὐτῆς ἐστὶν
ἢ ὅ ἕνεστις, κριτική μόνον· ⁱ ταὐτὸ γὰρ ἕνεστις καὶ εὐχυνεσία·
καὶ γὰρ οἱ συνετοὶ, καὶ εὐσύνετοι. Ἔστι δὲ, ἔτε τὸ ἔχειν τὴν
φρόνησιν, ἔτε τὸ λαμβάνειν, ἢ σύσεις· ἀλλ' ὥσπερ τὸ μαν-
θάνειν λέγεται συνιέναι, ὅταν χρήται τῇ ἐπιστήμῃ, ἔτως ἐν
τῷ χρῆσθαι τῇ δόξῃ ἐπὶ τὸ κρίνειν περὶ τῶν, περὶ ὧν ἡ
φρόνησις ἐστὶν, ^k ἄλλως λέγοντος, καὶ κρίνειν καλῶς· τὸ γὰρ
εὖ τῷ καλῶς ταυτό. Καὶ ἐντεῦθεν ἐλήλυθε τὸνομα ἢ σύνε-
σις, καθ' ἣν εὐσύνετοι, ἐκ τῆς ἐν τῷ μανθάνειν· ^l λέγομεν
γὰρ τὸ μανθάνειν, συνιέναι πολλάκις.

ΚΕΦ. ια'.

Η ΔΕ καλεσμένη ¹ γνώμη, καθ' ἣν εὐγνώμονας καὶ ἔχειν
φαιμέν γνώμην, ἢ τῷ ἐπεικῆς ἐστὶ κρίσις ὀρθή. Σημεῖον

^ε Τὸ αὐτὸ El. ^h Ἡ μὲν γὰρ φρόνησις defunt N C. ⁱ Ταύτων N C. ^k Pe-
rionius, ἀλλ' ἢ λέγοντες, Tacentibus nobis, mendose omnino. ^l Λέγομεν γὰρ τὸ
μανθάνειν defunt N C. facili Librarii lapsu propter geminam μανθάνειν. τὸ γὰρ El.
¹ Vide Magn. Moral. lib. ii. cap. 2.

verfatur: sed tamen non est
idem intelligentia, quod pru-
dentia: habet enim vim quan-
dam præcipiendi atque impe-
randi prudentia (nam propo-
situs ei finis est, quid agen-
dum sit, aut non agendum)
intelligentia autem, iudicandi
solum: idem est enim intel-
ligentia, quod εὐσυνεσία, id
est, bona intelligentia: nam
qui sunt intelligentes, iidem
quoque sunt bene intelligen-
tes. Intelligentia autem ne-
que habere prudentiam est,
neque consequi: sed ut is,
qui discit, tum intelligere di-
citur, cum scientia utitur: sic
et cum quis opinione utitur,
alio loquente, ad iudicandum
iis de rebus, de quibus pru-

dentia iudicat, et probe iudi-
candum: bene enim et pro-
be, idem sunt. Atque hinc
natum est intelligentiæ no-
men: ex qua bene intelligen-
tes appellantur, ex ea scilicet,
quæ est in discendo, intel-
ligentia: sæpenumero enim
discendi verbum pro eo, quod
est intelligere, usurpamus.

CAP. XI.

ΕA autem quæ γνώμη, hoc
est, sententia appellatur
(ex qua quosdam εὐγνώμονας,
id est, in sententia ferenda
moderatos nominant, et γνώ-
μην ἔχειν, hoc est, sententiæ
dicendæ facultate præditos di-
cimus) est viri boni et mode-
rati rectum iudicium. Cujus
rei hoc argumento est, quod

δέ· τὸν γὰρ ἐπεικῆ ^m μάλιστα φαιμέν εἶναι συγγνωμονικόν,
καὶ ἐπεικῆς, τὸ ἔχειν περὶ ἓνα συγγνώμην. Ἡ δὲ συγ-
γνώμη, γνώμη ἐστὶ κριτική τῷ ἐπεικῆς ὀρθή· ὀρθή δὲ, ἢ τῷ
ἀληθῆς. Εἰσὶ δὲ πᾶσαι αἱ ἔξεις ⁿ αὐταὶ εὐλόγως εἰς ταύ-
τὸ τείνεσθαι· λέγομεν γὰρ γνώμην, ἢ σύνεσιν, καὶ φρόνησιν, ἢ
νῦν, ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐπιφέροντες γνώμην ἔχειν, καὶ νῦν ἤδη,
καὶ φρονίμους, καὶ συνετοὺς· πᾶσαι γὰρ αἱ δυνάμεις αὐταὶ
τῶν ἐσχάτων εἰσὶ καὶ τῶν ^o καθ' ἕκαστον. Καὶ ἐν μὲν τῷ
κριτικῷ εἶναι περὶ ὧν ὁ φρόνιμος, συνετός, καὶ εὐγνώμων,
^p ἢ συγγνώμων· τὰ γὰρ ἐπεικῆ, κοινὰ τῶν ἀγαθῶν ἀπάν-
των ἐστὶν ἐν τῷ πρὸς ἄλλον. Ἔστι δὲ τῶν καθ' ἕκαστα καὶ
τῶν ἐσχάτων, ^q ἅπαντα τὰ πρακτά· καὶ ^r γὰρ τὸν φρόνιμον
δεῖ γινώσκειν αὐτά· καὶ ἡ σύνεσις, καὶ ἡ γνώμη περὶ τὰ

^m Baf. omittit μάλιστα. ⁿ El. N C. Baf. et Ven. 1. omittunt αὐταί. Androni-
cus hoc modo παραφράζει: πᾶσαι μὲν αἱ ἔξεις αἱ ἀληθεύουσιν πρὸς τὸ αὐτὸ φέρουσι,
καὶ τὰ αὐτὰ ἔχουσιν ὑποκειμένα, περὶ ἃ καθ' ἕκαστον. ^o Gr. καθ' ἕκαστα. ^p H συγ-
γνώμων deest N C. Idem infra τὴν αἰσῶν habet pro κοινά. ^q Ἀπάντων N C. et Baf.
^r H deest Ven. 1. et Baf.

virum æquum bonum ac mo-
deratum, ad consentiendum,
id est, ad ignoscendum prom-
ptum ac propensum dicimus:
et æquum bonum esse, in
nonnullis delictis sententiam,
seu consensum accommodare,
id est, ignoscere, ac veniam
dare. Atque hic consensus,
id est, venia quæ datur erra-
to, sententia est ad iudican-
dum ex æquo et bono apta, et
recta: recta autem ea est,
quæ hominis veri est. Merito
autem hi omnes habitus eo-
dem pertinent: nam senten-
tiam, intelligentiam, pruden-
tiam, mentem sanam ac vege-
tam iisdem attribuentes, sen-
tentia dicendæ facultate præ-
ditos esse, et mentis sanitate
præstare, et prudentes et in-

telligentes dicimus: omnes
enim hæ animi potestates
sunt extremorum et rerum
singularium. Atque in eo
quidem, quod aptus sit ad ju-
dicandum iis de rebus, de
quibus iudicat prudens, spe-
ctatur homo συνετός sive in-
telligens, et εὐγνώμων in sen-
tentia ferenda moderatus, aut
συγγνώμων ad consentiendum,
id est, ignoscendum facilis et
propensus: æqua bona enim
omnium virorum bonorum
communia sunt in ea re, quæ
cum altero contrahitur. In
singularium autem et extre-
morum numero habenda sunt
ea omnia, quæ sub actionem
veniunt: ea enim viro pru-
denti nota esse debent: intel-
ligentia autem et sententia in

πρακτά· ταῦτα δὲ ἔχοντα. Καὶ ὁ νῆς, τῶν ἐχόντων ἐπ' ἀμφοτέρα· καὶ γὰρ τῶν πρώτων ὄρων, καὶ τῶν ἐχόντων, νῆς ἐστὶ, καὶ ὁ λόγος· ὁ μὲν κατὰ τὰς ἀποδείξεις, τῶν ἀκινήτων ὄρων καὶ πρώτων, ὁ δὲ ἐν ταῖς πρακτικαῖς, τῶν ἐχόντων καὶ ἐνδεχομένων καὶ τῆς ἐτέρας προτάσεως· ἀρχαὶ γὰρ τῶν ἐνεκα αὐτῶν· ἐκ τῶν κατὰ ἕκαστα γὰρ τὸ κατ' ὅλον. Τέτων δὲ ἔχειν αἰσθησιν· αὕτη δὲ ἐστὶ νῆς. Διὸ καὶ φυσικὰ δοκεῖ εἶναι ταῦτα· καὶ φύσει, σοφὸς μὲν ἔδει· γνώμην δὲ ἔχει, καὶ σύνεσιν, καὶ νῆν. Σημεῖον δὲ, ὅτι καὶ ταῖς ἡλικίαις οἰόμεθα ἀκολουθεῖν· καὶ ἡδὲ ἡ ἡλικία νοῦν ἔχει καὶ γνώμην, ὡς τῆς φύσεως αἰτίας ἕσης. Διὸ καὶ ἀρχή, καὶ τέλος, νῆς· ἐκ τέτων γὰρ αἱ ἀποδείξεις, καὶ περὶ τέτων. Ὡς δὲ προσέχειν τῶν ἐμπείρων καὶ πρεσβυτέρων ἢ φρονίμων ταῖς ἀναπο-

¹ Gr. ἐν ταῖς πρακτικαῖς. Quidam codd. ἐν ταῖς πρακταῖς. N C. vero habet ἐν τοῖς πρακτικαῖς. ² Ven. 1. et Baf. scribunt τῶν ἐνεκα, subaudito σκέψεως, aut simili. ³ Kai deest Ven. 1. et Baf. ⁴ Ex te τέτων N C.

iis, quæ sub actionem veniunt, versantur, quæ sunt extrema. Et mens extremorum est in utramque partem: est enim mens et primorum terminorum, id est, principiorum universalium, et extremorum, id est, singularium, non ratio: ea mens quidem, quæ in demonstrationibus occupata est, immobilium et primorum terminorum; altera autem, quæ in artibus ad agendum utilibus versatur, extremi, et ejus, quod esse, et non esse potest, et alius pronunciati: hæc enim pronunciatorum genera, ejus, cujus gratia res agitur, principia sunt; nam ex singularibus oriuntur et constant universa. Singularium igitur sensu præditum

esse oportet: at hic sensus, mens est. Quocirca videntur hæc etiam a natura nobis tributa: et cum sapiens nemo sit natura, tamen et sententiæ dicendæ facultate præditus est, et est intelligens, et mentis sanitate atque acumine valet quisque natura. Cujus rei hoc argumentum est, quod hos habitus ætatum socios, et comites, et veluti assecclas esse arbitramur: itaque loqui solemus, hæc ætas mentis sanitate atque acumine valet, et sententiæ dicendæ facultate prædita est: perinde quasi horum sit effectrix et causa natura. Eandem quoque ob causam mens principium et finis est: ex his enim constant, et de his sunt demonstrationes.

δείκναι φάσεσι καὶ δοξαῖς, ἐκ ἧτιον τῶν ἀποδείξεων· διὰ γὰρ τὸ ἔχειν ἐκ τῆς ἐμπειρίας ὄμμα, ὁρῶσι τὰς ἀρχάς. Τί μὲν οὖν ἐστὶν ἡ σοφία, καὶ ἡ φρόνησις, καὶ περὶ τίνα τυγχάνει ἑκατέρω ἔστα, καὶ ὅτι ἄλλῃ τῆς ψυχῆς μερίδι ἀρετὴ ἑκατέρω ἴσθται.

ΚΕΦ. ΙΒ'.

ΔΙΑΠΟΡΗΣΕΙΕ ὁ δὲ ἂν τις περὶ αὐτῶν, τί χρησιμοῖ ἐστὶν· ἡ μὲν γὰρ σοφία οὐδὲν θεωρεῖ ἐξ ὧν ἔσται εὐδαίμων· ἄνθρωπος· εὐδαίμων γὰρ ἐστὶ γενέσεως. Ἡ δὲ φρόνησις, τῆτο μὲν ἔχει· ἀλλὰ τίνος ἐνεκα δὲ αὐτῆς, εἰ περ ἡ μὲν φρόνησις ἐστὶν, ἡ περὶ τὰ δίκαια, καὶ καλὰ, καὶ ἀγαθὰ ἀνθρώπων· ταῦτα δὲ ἐστὶν, ἃ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρὸς ἐστὶ πράττειν; Οὐδὲν δὲ πρακτικώτεροι τῶν εἰδέναι αὐτὰ ἐσμεν, εἰ περ ἔξῃς αἱ ἀρεταὶ εἰσιν· ὥσπερ ἐδὲ τὰ ὑγιανὰ, ἐδὲ τὰ εὐεχτικά, ὅσα μὴ τῶ ποιεῖν, ἀλλὰ τῶ ἀπὸ τῆς ἕξεως

¹ Vide Magn. Mor. lib. i. cap. 35. ² O ἄνθρωπος N C. ³ Post γενέσεως inferit El. verba sequentia: καὶ διὰ τὸ τοῦτο καὶ τῶν ἀρετῶν θεωρητικῇ. ⁴ Defunt usque ad ἀγαθὰ N C. ⁵ ἴσθται El.

Itaque usu peritorum, et senum, aut prudentium pronuntiatis, atque opinionibus, quæ demonstrari non possunt, non minus, quam demonstrationibus, attendendum atque obtemperandum est: nam quoniam usu oculum quendam consecuti sunt, principia facile cernunt. Quid sit igitur sapientia, et prudentia, et in quibus utraque versetur, et utramque non esse ejusdem animi partis virtutem, dictum est.

CAP. XII.

SED quærat aliquis, quam utilitatem afferant: sapientia enim nihil eorum con-

siderat, quibus homo beatus sit futurus: quia nullam ad rem, quæ oriatur, quæve agatur, utilis est. Prudentia autem habet hoc illa quidem, sed quid ea opus est, siquidem prudentia est ea, quæ in rebus justis et honestis, hominique bonis atque utilibus occupata est: hæc autem res sunt, quas administrare, atque agere viri boni est? Nihil quoque ad agendum nos efficiet aptiores earum cognitio, siquidem virtutes habitus sunt: quemadmodum neque earum rerum, quæ ad bonam valetudinem, aut ad bonam corporis constitutionem perti-

ἔναι λέγεται· οὐδὲν γὰρ ἐπρακτικώτεροι τῷ ἔχειν τὴν
 ἰατρικὴν ^δ ἢ γυμνασικὴν ἔσμεν. Εἰ δὲ μὴ τούτων χάριν
 φρόνιμον ^ε θετέον, ἄλλα τῷ γενέσθαι, τοῖς ἔστι σπερδαίοις
 οὐδὲν ἂν εἴη χρήσιμος. Ἔτι δὲ, ἐδὲ τοῖς μὴ ἔχουσιν· ἐθὲν
 γὰρ ^ε διόισι αὐτοὺς ἔχειν, ἢ ἄλλοις ἔχουσι πείθεσθαι· ἱκανῶς
 τ' ἔχει ἂν ἡμῖν, ὥσπερ καὶ περὶ τὴν ὑγίειαν· βεβλόμε-
 νοι γὰρ ὑγιαίνειν, ὅμως οὐ μανθάνομεν ἰατρικὴν. Πρὸς ὃ
 τέτοις, ἀποπνέον ἂν εἶναι δοξῇ, εἰ χέρων τῆς σοφίας οὕσα,
 κυριώτερα αὐτῆς ἔσται· ἢ γὰρ ποιῆσα, ἄρχει, καὶ ἐπιτάττει
 περὶ ἑκάστον. Περὶ ^η δὲ τῶν λεκτέων· ἵν' μὲν γὰρ ἡπό-
 ρηται περὶ αὐτῶν μόνον. Πρῶτον μὲν ἔν ^κ λέγομεν, ὅτι καθ'
 αὐτὰς ἀναγκαῖον ἀρετὰς αὐτὰς εἶναι, ἀρετὰς ^ι γ' ἔσας
^μ ἑκατέραν ἑκατέρᾳ μορίᾳ· καὶ εἰ μὴ ποιῶσι μηδὲν, μηδ'
 ἑτέρα αὐτῶν. Ἐπεὶτα καὶ ποιῶσι μὲν, οὐχ ὡς ^ν ἰατρικὴ δὲ

^ε Πρακτικώτερον N C. ^δ Καὶ N C. et El. ^ε Ἐπὶ τὴν supra lineam El.
^ζ Ἀλλὰ καὶ Ven. 1. et Baf. ^η Διοισὶν αὐτὰς N C. ^θ Δι Ven. 1. et Baf.
^ι Omnia defunt usque ad ἀναγκαῖον N C. ^κ Λέγομεν El. ^λ Ge deest N C.
^μ Ἐκατέρᾳ Baf. et Ven. 1. ^ν Reliqua defunt usque ad ἔσας τῆς N C.

nent, quæcunque ita dicun-
 tur, non quod efficiendi vim
 habeant, sed quod ab habitu
 proficiantur: nihilo enim
 ad agendum aptiores sumus,
 quod medicinam, aut artem
 exercendorum corporum te-
 neamus. Quod si non propter
 has causas prudens statuendus
 est, sed ut probi efficiamur:
 certe iis, qui jam probi sunt,
 nihil profutura prudentia est.
 Præterea nec iis, qui virtute
 præditi non sunt: nihil enim
 refert utrum ipsi prudentes
 sint, an prudentibus obtem-
 perent: hoc enim satis fue-
 rit, quamadmodum satis est
 in valetudine curanda: nam
 tametsi valere velimus, non

tamen medicinam discimus.
 Præterea absurdum esse vide-
 atur, prudentiam, maiorem,
 quam sapientiam, dominatum
 obtinere, cum ea sit deterior:
 nam ea quæ efficit, in una-
 quaque re agenda præest at-
 que imperat. De his igitur
 nunc dicendum est: adhuc
 enim de iis duntaxat quæsi-
 mus. Ac primum quidem di-
 cimus, eas virtutes per se ne-
 cessario esse optabiles et ex-
 petendas, cum utraque utri-
 usque partis animi virtus sit,
 etiamsi neutra earum quid-
 quam efficiat. Deinde effici-
 unt illæ quidem, veruntamen
 non ut valetudinem medici-
 na, sed ut valetudo, sic sapi-

ὑγίειαν, ἀλλ' ὡς ^ο ἡ ὑγίεια, ἔτῳς ἢ σοφία, εὐδαιμονίαν· μέ-
 ρος γὰρ ἔσται τῆς ὅλης ἀρετῆς, τῷ ἔχεσθαι ποιεῖ καὶ τῷ ἐνερ-
 γεῖν εὐδαιμόνα. Ἔτι, τὸ ἔργον ἀποτελεῖται κατὰ τὴν
 φρόνησιν καὶ τὴν ἡθικὴν ἀρετὴν· ἢ μὲν γὰρ ἀρετὴ, τὸν σκοπὸν
 ποιεῖ ὀρθόν· ἢ δὲ φρόνησις, τὰ πρὸς τῶτον. Τῷ δὲ τετάρτῳ
 μορίᾳ τ' ψυχῆς οὐκ ἔστιν ἀρετὴ τοιαύτη, τῷ θρεπτικῷ· οὐδὲν
 γὰρ ἐπ' αὐτῷ ^ρ πράττειν, ἢ μὴ ^σ πράττειν. Περὶ δὲ τῷ μηδὲν
 εἶναι πρακτικώτερος διὰ τὴν φρόνησιν, τῷ καλῶν καὶ δικαίων,
 μικρὸν ἀνωτέρω ἀρκτέον, λαβόντας ἀρχὴν ταύτην. Ὡσπερ
 γὰρ καὶ τὰ δίκαια λέγομεν πράττοντάς τινας εὖ πᾶσι δικαίως
 εἶναι, οἷον τῶς τὰ ὑπὸ τῶν νόμων τεταγμένα ποιῶντας, ἢ
 ἄκοντας, ἢ δι' ἀγνοίαν, ἢ δι' ἕτερόν τι, καὶ μὴ ^τ δι' αὐτά·
 καίτοι πράττῃσι γε ἂν δεῖ, καὶ ὅσα χρὴ τὸν σπερδαῖον· ἔτῳς,
 ὡς εἴκειν, ἐστὶ τό πως ἔχοντα πράττειν ἑκάστα, ὡς εἶναι ἀγα-
 θόν· λέγω δ', οἷον, διὰ προαίρεσιν, καὶ αὐτῶν ἕνεκα τῶν

^ο Τὰ ὑγιεινὰ exemplar Germanicum: et ita legisse videtur D. Thomas. Ego
 tamen deleo. Murel. Post ὑγίεια in Baf. et Ven. 1. additur τὰ εὐεκετικά. ^ρ Ba-
 filientis finite legit πράττει, in utroque commate. ^σ In Eliensi post μὴ πράττειν
 legas ἀλλὰ τῆς φύσεως δηλονότι: quod Scholion est. ^τ Δι' αὐτὰ ταῦτα El.

entia vitam beatam: nam cum
 sit pars universæ virtutis, eo
 quod inest ut habitus, et quod
 suo munere fungitur, beatum
 facit. Præterea ex prudentia,
 atque ex ea virtute, quæ ad
 mores pertinet, opus absolvi-
 tur: virtus enim scopum, qui
 proponitur agenti, rectum ef-
 ficat; prudentia vero ea, quæ
 ad scopum referuntur, et quæ
 conducunt. Quartæ autem
 animi partis, in qua vis inest
 alendi, nulla talis virtus est:
 non est enim in ea positum,
 ut agamus, vel non agamus.
 Sed quod supra objectum est,
 nihilo nos aptiores ad res ho-
 nestas et iustas a prudentia

effici, paulo altius nobis hu-
 jus rei repetendum princi-
 pium est, hinc ordientibus.
 Quemadmodum enim quos-
 dam, qui res iustas agunt,
 nondum iustos esse dicimus,
 ut qui ea, quæ legibus con-
 stituta et præscripta sunt, fa-
 ciunt vel inviti, vel ignoran-
 tia, vel propter aliud quip-
 piam, non propter ipsa; (at-
 qui agunt ea, quæ sunt agen-
 da, et quæ virum bonum o-
 portet agere:) sic par est, ut
 videtur, unumquemque certo
 quodam modo affectum quid-
 que agere, ut sit bonus: dico
 autem, verbi gratia, propterea
 quod tale consilium ceperit,

πρατιομένων. Τὴν μὲν ἔν προαίρεσιν ὀρθὴν ποιεῖ ἡ ἀρετὴ·
τὸ δὲ ὅσα ἐκείνης ἔνεκα πέφυκε πράττεσθαι, ἐκ ἑσὶ τῆς
ἀρετῆς, ἀλλ' ἐτέρας δυνάμεως. Λεκτέον δὲ ἐπισήσασι σα-
φέστερον περὶ αὐτῶν. Ἔστι δὲ τὶς δύναμις, ἣν καλεῖται
δαιμόνεια· αὕτη δὲ ἐστὶ τοιαύτη, ὥστε τὰ πρὸς τὴν ὑποτέλντα
σκοπὸν συντένοντα, δύνασθαι ταῦτα πράττειν καὶ τυγχάνειν
αὐτῶν. Ἄν μὲν οὖν ὁ σκοπὸς ἡ καλὸς, ἐπαινετὴ ἐστὶν· ἂν δὲ
φαῦλος, πανουργία· διὸ καὶ τὰς φρονίμους, δεινὰς, καὶ ὁ
πανέργους φημὲν εἶναι. Ἔστι δὲ ἡ φρόνησις, ἐκ ἡ δυνάμεις,
ἀλλ' ἐκ ἀνευ τῆς δυνάμεως ταύτης. Ἡ δὲ ἐξὶς τῶν ὁμματα
τέτω γίνεται τῆς ψυχῆς, ἐκ ἀνευ ἀρετῆς, ὡς εἴρηται τε, καὶ
ἐστὶ δῆλον· οἱ γὰρ συλλογισμοὶ τῶν πρακτῶν ἀρχὴν ἔχοντες
εἰσιν· ἐπειδὴ τοιόνδε τὸ τέλος, καὶ τὸ ἀρίστον, ὅτι δὴ ποτε ὄν.

^s Τὰ δὲ ὅσα El. ^t Attente considerantibus: ut de Mundo ἐπισήσαντες τέτοις, Polyb. δεῖ δὲ ἐπιμελίσσειν ἐπισῆσαι περὶ τῶν τοιούτων. Hanc vocem omifere Argyrop. Perion. Lambinus; Vetus Interp. et Aretinus male verterunt scientibus: non est autem ab ἐπισῆσαι, sed ab ἐπίσῃμι. Plin. lib. vi. Epist. 31. ἐπισῆσαι, quid facere debeamus, id est, attente et diligenter considerate. Mur. ^u Δὲ τις abest ab Elienti. ^x Ὡς τὰ NC. ^y Omittit οὐ ante πανέργους El. ut et Bas. Ven. 1. et NC. ^z Nulla est hoc loco in omnibus Græcis exemplaribus lectionis varietas, nullum scripturæ vitium: tantummodo vitiosa interpunctio est. Nam id interpunctum, quod verbo, εἰσι, posteriore loco appingitur, abradendum est, et quæ sequuntur, uno spiritu sunt legenda, hoc modo: οἱ γὰρ συλλογισμοὶ τῶν πρακτῶν ἀρχὴν ἔχοντες, εἰσιν, ἐπειδὴ τοιόνδε τὸ τέλος. Lamb.

et earum rerum, quæ aguntur, causa. Consilium igitur rectum virtus efficit: ea autem dispicere, quæ illius causa agi consueverunt, hoc non virtutis, sed cuiusdam alterius facultatis manus est. De quibus accuratius et planius est dicendum. Est igitur vis, seu potestas quædam, quam Solertiam vocant: hæc autem ejusmodi est, ut ea, quæ ad scopum propositum pertinent, agere et consequi possit. Ac si scopus quidem honestus sit, laudabilis: si malus ac turpis, Versutia est nominanda:

proinde et prudentes et versutos dicimus δεινὰς, hoc est, solertes. Prudentia porro non est hæc potestas, sed tamen non sine hac potestate. Habitus autem huic quasi animi oculo ingeneratur, non sine virtute, ut et dictum est, et perspicuum est: ratiocinationes enim eæ, quæ rerum sub actionem venientium principium continent, eo sunt, eoque valent, quod finis talis est, et quod est optimum bonorum, quodcunque illud tandem sit. Esto enim, verbi gratia, aliquid forte fortuna

Ἐστω γὰρ λόγος χάριν τὸ τυχόν· τῆτο δὲ, εἰ μὴ τῷ ἀγαθῷ, ὃ φαίνεται· διασρέφει γὰρ ἡ μοχθηρία, καὶ διαψεύδεσθαι ποιεῖ περὶ τὰς πρακτικὰς ἀρχάς. Ὡς φανερόν, ὅτι ἀδύνατον φρόνιμον εἶναι, μὴ ὄντα ἀγαθόν.

ΚΕΦ. ιγ'.

ΣΚΕΠΤΕΟΝ ^a δὲ πάλιν καὶ περὶ ἀρετῆς. ^b Καὶ γὰρ ἡ ἀρετὴ παραπλησίως ἔχει, ὡς ἡ φρόνησις πρὸς τὴν δαιμόντητα, οὗ ταῦτόν μιν, ὁμοιον δέ· ἔτω ^c καὶ ἡ φυσικὴ ἀρετὴ πρὸς τὴν κυρίαν. Πᾶσι γὰρ δοκᾷ ἕκαστα τῶν ἡθῶν ὑπάρχειν φύσει πως· καὶ γὰρ δίκαιοι, καὶ σωφρονικοὶ, καὶ ἀνδρεῖοι, καὶ τὰλλα ἔχομεν εὐθὺς ἐκ γενετῆς. ^d Ἀλλ' ὁμως ζητῶμεν ἕτερόν τι, τὸ κυρίως ἀγαθόν εἶναι, καὶ τὰ τοιαῦτα ^e ἄλλον τρόπον

^a Δὲ abest ab El. ^b Καὶ γὰρ ἡ ἀρετὴ defunt N C. sed perperam. Andronicus hoc modo legit et explicat: Καὶ γὰρ ὡς ἔχει ἡ φρόνησις πρὸς τὴν δαιμόντητα, ὃ ταῦτόν μιν, ὁμοιον δέ· καὶ γὰρ ἡ μὲν δαιμόντης φυσικὴ ἐστὶν ἐπιταδίασις [promptitudo] τῆς ψυχῆς, ἡ δὲ φρόνησις, ἀρετὴ ἐστὶ τῆς τοιαύτης ἐπιταδίασις: ἔτω καὶ ἡ φυσικὴ ἀρετὴ πρὸς τὴν φυσικὴν ἀρετὴν ἔχει. ^c Ταῦτο NC. ^d Καὶ deest NC. ^e Quod ait Auctor arbitrari fere omnes, quod cunctis naturaliter sint mores sui infili, et addit πῶς, id est, quodammodo; ἢ καὶ scilicet ea vocat, quæ spectantur in singulis conditionibus, ordinibus, ætate denique et sexu: ut liberi, servi, milites, lenonis, honorati, privati, senilis, juvenis, matris-familias, mæsticis, virginis. Latini *Personas* vocant. Et inde *personæ* καὶ *personæ* facta est. Atque Plato planius aliquanto hoc in vii. Legum exposuit, his verbis: ἀρετῶν γὰρ ἐν ἑκάστῳ ἀνθρώπῳ τὰ πρὸς τὸ πᾶν ἡθὺς διὰ τῆς φύσεως. Illud ipsum enim ait, ad quod natura unamquemque que veluti eduxerit, tunc proprie ingenerari, cum usu et exercitatione perficiatur. Camer. ^f Ἡ φυσικὴν legit El. Sed melius Andron. τὴν φυσικὴν ἀρετὴν ἔχει. ^g Ἀλλ' ὁμως ζητῶμεν ἕτερόν τι, νομίζοντες ὅτι ταῦτα εἶναι τὰς ἀρχὰς ἀρετῆς. Sic explanat Andronicus. El. habet ἐκ γενετῆς καὶ ζητῶμεν. ^h Pro ἄλλῳ τρόπῳ Ven. 1. et Bas. habent adverbium ἄλλως. Sylburg.

oblatum: hoc autem non nisi viro bono apparet: pervertit enim et depravat iudicium rationis vitiositas, efficitque ut de principiis ad agendum aptis falsum iudicemus. Ex quo perspicui potest, fieri non posse, ut quis sit prudens, quin idem sit vir bonus.

CAP. XIII.

RURSUS igitur nobis de virtute videndum est. Nam ut prudentia solertiæ si-

milis est, non eadem: sic et virtus ea, quæ proprie et præcipue virtus est, cum virtute naturali comparatur. Singuli enim mores in omnibus hominibus quodammodo videntur inesse natura: namque ad iustitiam, temperantiam, fortitudinem, cæterasque virtutes, apti atque habiles sumus, cum primum nascimur. Sed tamen aliud quiddam, quod proprie bonum sit, requiri-

ὑπάρχουν· ἡ γὰρ παισὶ καὶ θηρίοις αἱ φυσικαὶ ὑπάρχουσιν ἔξεις· ἀλλ' ἄνευ νῦν βλαβεραὶ φαίνονται ἔσαι. Πλὴν τοσούτων ἔοικεν ὁρᾶσθαι, ὅτι ὥσπερ ὁ σῶματι ἰσχυρῶς ἄνευ ὀφείας κινεμένην συμβαίνει σφάλλεσθαι ἰσχυρῶς, διὰ τὸ μὴ ἔχειν ὄψιν, ὅτι καὶ ἐνταῦθα· εἰ δὲ λάβῃ νῦν, ἐν τῷ πράττειν ὁ διαφέρει. Ἡ δὲ ἔξις ὁμοία ἔσα, τότε ἔσα κυρίως ἀρετὴ. Ὡς καθάπερ ἐπὶ τῷ δοξασιᾷ, δύο εἰσὶν εἶδη, δεινότης καὶ φρόνησις· ὅπως ἐπὶ τῷ ἡθικῷ, δύο εἰσὶ, τὸ μὲν ἀρετὴ φυσική.

¹ Αὐταὶ γὰρ [ἀρεταὶ φυσικαὶ] καὶ παισὶ καὶ θηρίοις ὑπάρχουσιν, βλαβεραὶ γίνονται ἐνίοτε, διὰ τὸ ἄνευ νῦν προσεῖναι καὶ καθάπερ σῶματι ἰσχυρῶς κινεμένην συμβαίνει σφάλλεσθαι ἰσχυρῶς, ὅταν ἄνευ ὀφείας κινήται, ὅταν καὶ τὰς τοιαύτας ἔξεις ἄνευ νῦν πονηρίας εἶναι συμβαίνει, μετὰ δὲ νῦν ἀγαθῶς· αἱ δὲ ἀρεταὶ κυρίως καλεῖνται. Andr. ² Ἐν σῶματι Ven. 1. Baf. et N C. ³ Illustri est Auctōr similitudine usus, cujus exemplum esse potest imago Polyphemi caeci, effosso oculo ab Ulyssē, qui caput allidit ad rupes apud Euripidem, dum comprehendere vult in antro Ulyssē. Hujus similem dixi quidam esse rem Macedonicam mortuo Alexandro: τὴν ἐκείνην ἐμπλανομένην ἐκείνην καὶ περιεστῆσαν, ut Plutarchus ait. Camerarius. ⁴ Εἶναι N C. ⁵ Ὁ δὲ καὶ ἐνταῦθα, id est, Sic et hic. In omnibus libris impressis, quos quidem viderim, ea est interpunctio, quam exposui. Euftratus autem lectionem aliter interpunctam proponit, hujusmodi: ὅταν καὶ ἐνταῦθα ἰάν λάβῃ νῦν, ut hæc conjuncte legantur, quæ membratim legebantur. Verum cum hæc Lectio, quam secuti sumus, tot librorum fide ac testimonio confirmetur, habeatque sententiam, non solum probabilem et consentaneam, verum etiam apertam: non putavi mihi ab ea temere esse discedendum. Lambinus. ⁶ Scio apud Græcos διαφέρειν valere differre, interesse; sed valet quoque antecellere, præstare. Isocrat. de Helena: ἡ καὶ τῷ γένει, καὶ τῷ καλλεὶ, καὶ τῷ δόξῃ, πολὺ δύνειται. Idem περὶ εὐχῆς: ποσὸν ἀνείδω δύνειται πάντων ἀνθρώπων. Aristot. vii. Polit. εἰ εἴησαν τοσούτων διαφέροντες οἱ ἑταροὶ πᾶν ἄλλων, ὅταν ἡγούμεθα τῶν ἡρώων τῶν ἀνθρώπων διαφέρειν. Atque hanc proximam hujus verbi significationem magis convenire huic loco existimavi. D. Thomas quidem, cui vix Linguae Græcæ Elementa fuerunt cognita, et qui Interpretatione usus est pæne barbara, sic explicat, hitque fere verbis utitur: multum differt excellentia beatitudinis. Item. ⁷ Post ἔσα addit Eufantis τῇ δεινότητι. ⁸ Inter ἔνας et ἐπὶ Eufantis inserit καί.

mus, et virtutes ejusmodi aliter in nobis inesse volumus: in pueris enim et bestiis naturales infunt habitus: sed sine mente detrimentum videntur afferre. Atque hoc ex similitudine corporis humani perspicui potest: nam ut robusto et valido corpori, quod sine videndi sensu movetur, graves offensiones accidunt, propterea quod videndi sensu careat; sic se res

habet in iis animi bonis, quæ a natura tribuuntur: quod si mentem adepta fuerint, incredibile est quanto in agendo cæteris antecellant. Habitus autem cum similis illis exstiterit, tunc proprie virtus erit. Itaque quemadmodum in ea parte animi, quæ ad opiuandum valet, duæ sunt formæ, solertia et prudentia; ita et in ea, quæ moribus attributa est, duæ, quarum al-

καὶ, τὸ δὲ ἡ κυρία καὶ τέτων, ἡ κυρία δὲ γίνεται ἄνευ φρονήσεως. Διόπερ Φασί, πᾶσας τὰς ἀρετὰς φρονήσεις εἶναι. Καὶ Σωκράτης, τῇ μὲν, ὁρῶς ἐξήτει· τῇ δὲ, ἡμάρτανεν· ὅτι μὲν γὰρ φρονήσεις ὥς εἶναι πᾶσας τὰς ἀρετὰς, ἡμάρτανεν· ὅτι δὲ ἐκ ἄνευ φρονήσεως, καλῶς ἔλεγε. Σημεῖον δὲ καὶ γὰρ νῦν πάντες, ὅταν ὀρίζωνται τὴν ἀρετὴν, προσιδέασιν τὴν ἔξιν, εἰπόντες καὶ πρὸς ἃ εἰσι, τὴν κατὰ τὸν ὁρῶν λόγον· ὁρῶς δὲ ὁ κατὰ τὴν φρόνησιν. Ἐοίκασι δὲ ἡ μαντεύεσθαι πῶς ἅπαντες, ὅτι ἡ τοιαύτη ἔξις, ἀρετὴ ἐστὶν ἡ κατὰ τὴν φρόνησιν. ¹ Δεῖ δὲ μικρὸν μεταβῆναι· ὅτι γὰρ μόνον ἡ κατὰ τὸν ὁρῶν λόγον, ἀλλὰ καὶ ἡ μετὰ τοῦ ὁρῶς λόγῳ ἔξις, ἀρετὴ ἐστὶν. Ὁρῶς δὲ λόγος περὶ τῶν τοιούτων, ἡ φρόνησις ἐστὶ. Σωκράτης μὲν ἐν λόγῳ τὰς ἀρετὰς ὥς εἶναι· ἐπισήμας γὰρ εἶναι πᾶ-

¹ Τινὰς πᾶσας κ. σ. λ. El. Forte pro τινὲς, ut vera lectio sit hujusmodi: Διόπερ φασὶ τινὲς, i. e. Quapropter nonnulli omnibus virtutibus tribuunt nomen prudentiæ: inter quos princeps erat Socrates. Vide Platonem in Menone. Et Euftratus et Joach. Camerarius Socratem defendere conantur, sed opera inani. ² Verba inter ἀρετὰς et ἡμάρτανεν abiunt a N C. sed perperam. ³ Ὁ κατὰ τὴν φρόνησιν, i. e. ea [ratio] quæ prudentiæ congruit. Lambin. ⁴ Δεῖ δὲ μικρὸν μεταβῆναι, potest non incommode converti, verum abscedere quoque paululum oportet. Camer. Sed brevius et planius Andronicus: Ἐτι δὲ ὁ μόνον, et quæ sequuntur. ⁵ Ἐστὶ γὰρ ὁ El. ⁶ Ven. 1. Baf. Camot. El. et N C. legunt ἀλλ' ἡ omiffa καί.

tera est virtus naturalis, altera ea, quæ præcipue et proprie virtus appellatur: quarum hæc, quæ præcipue virtus est, sine prudentia constare non potest. Itaque virtutes omnes, prudentias esse dicunt. Et Socrates quidem partim recte quærebat, partim errabat: nam quod virtutes omnes, prudentias esse putabat, in hoc errabat; quod autem eas non vacare prudentia arbitrabatur, pulchre dicebat. Cujus rei hoc argumentum est, quod nunc omnes cum virtutem definiunt, posteaquam eam habitum esse dix-

erunt, et in quibus versetur, docuerunt, addunt, rectæ rationi consentaneum: recta autem ratio est ea, cui prudentia moderatur. Ergo omnes quodammodo videntur augurari, talem habitum prudentiæ consentaneum, esse virtutem. Veruntamen paulum immutanda hæc definitio est: non enim rectæ rationi consentaneus solum, sed etiam cum recta ratione conjunctus habitus, virtus est. Prudentia autem, recta talibus de rebus ratio est. Itaque Socrates virtutes rationes esse existimabat: omnes enim, sci-

σας· ἡμεῖς γ', ^a μετὰ λόγου. ^b Δῆλον τοίνυν ἐκ τῆ εἰρημένων, ὅτι ἐκ οἷον τε ἀγαθὸν εἶναι κυρίως ἄνευ φρονήσεως· ἐδὲ φρονιμον, ἄνευ τῆς ἡθικῆς ἀρετῆς. Ἀλλὰ καὶ ὁ λόγος ταύτη λύοιτ' ἂν, ὃ διαλεχθεὶς τις ἂν, ὅτι χωρίζονται ἀλλήλων αἱ ἀρεταί· ὃ γὰρ ὁ αὐτὸς εὐφυνέστατος πρὸς ἀπάσας. Ὡς, τὴν μὲν ἥδη, τὴν δὲ ἔπω εἰληφῶς εἶπαι· τῆτο γὰρ, κατὰ ^c μὲν τὰς φυσικὰς ἀρετάς, ἐνδέχεται· κατὰ δὲ ἀπλῶς λέγεται ἀγαθὸς, οὐκ ἐνδέχεται· ἅμα γὰρ τῇ φρονήσει μιᾷ ^d οὕσῃ,

^a Τὸ κατὰ λόγον διαφέρει τῷ μετὰ λόγον· κατὰ λόγον γὰρ τις ποιεῖ τι, ὃ ἐπὶ κινῶντος, καὶ τὸ τέλος σκοπῶντος, ὥσπερ ἡ φύσις κατὰ λόγον ποιεῖ· μετὰ λόγον δὲ ὅταν αὐτὸς εἰδὼς πράττῃ, καὶ τὸ τέλος σκοπῶν κατὰ λόγον ποιεῖ. Quod secundum rationem est, differt ab eo, quod est cum ratione: etenim secundum rationem aliquid agere dicitur aliquis, etiam movente alio et de fine cogitante, sicut secundum rationem natura facit: cum ratione autem, quoties sciens agit qui agit, et de fine cogitat, atque ita secundum rationem agit. Andron. ^b Δῆλον γὰρ. El. Sic libri fere omnes. Vetus Interpres videtur legisse ἔπος, id est, nullo modo, nequaquam. Quæ lectio sane mihi non displicet. Erit enim hæc sententia, ut intelligas, orationem esse eorum, qui dicebant virtutes posse inter se separari, fierique posse, ut quis sit fortis ac liberalis, nec tamen temperantiam, nec iustitiam sit consecutus. Quale est illud M. Tulli Offic. 1. Sunt enim qui in rebus contrariis parum sibi consent: voluptatem severissime contemnant, in dolore sint molliores; gloriam negligant, frangantur infamia. Jam si legamus ἔπω, erit hic Aristotelis sententia: Fieri posse, ut qui non fuerit, verbi gratia, nuper temperans, is consuetudine adhibita, laboreque suscepto, eam virtutem comparet. Lamb. ^c Ven. 1. et Bas. conjunctionem μὲν e secundo commate transferunt in primum post τῆτο. ^d φυσικὰς deest N C. male. ^e Cum ὁ δὲ λόγος Ethicas virtutes dirigat, neque is ab Ethica virtute actu sejungi queat (ὁ δὲ λόγος sive φρόνησις absque virtute, non φρόνησις erit, sed πανουργία potius, malitia et calliditas) certe in quo homine φρονήσεως habitus perfectissimus erit, in illo etiam Ethicæ omnes virtutes erunt: et vicissim in quo perfectus habitus alicujus Ethicæ virtutis erit, in illo etiam et solida prudentia, et per consequens cæteræ omnes virtutes inerunt. Verum decipimur vulgo, et ex actionibus iustis vel temperantibus similes habitus statim inferimus; cum tamen id non sit necesse. Potest enim quis iuste vel temperanter agere, non tamen iustus erit aut temperans, cum nondum habitum acquisiverit, sed tantum dispositionem; et δεινότησα potius in agendo sequatur, quam ὁρθὸν λόγον sive τὴν φρόνησιν. Atque

entias esse: nos autem cum ratione conjunctas. Ex his igitur quæ dicta sunt, perspicuum est, nec sine prudentia quenquam proprie virum bonum esse posse, nec prudentem sine virtute ea, quæ ad mores pertinet. Sed et hoc eodem modo dilui ac refelli potest ea ratio, qua disputare possit aliquis, virtutes inter se separari: non

enim idem ad omnes virtutes aptissimus est natura. Itaque hanc jam adeptus est, illam autem nondum erit consecutus: nam in iis quidem virtutibus, quæ a natura ingenerantur in nobis, hoc evenire potest; in iis autem, ex quibus absolute vir bonus nominatur, non potest: una enim cum prudentia, quæ una est, cæteræ omnes præsto ad-

πᾶσαι ὑπάρξουσιν. Δῆλον δὲ, καὶ ἐμὴ μὴ πρακτικὴ ἦν, ὅτι ἔδει ἂν αὐτῆς διὰ τὸ τῆ μορίᾳ ἀρετὴν εἶναι, καὶ ὅτι ἐκ ἑσῶς ἢ προαίρεσις ὁρθὴ ἄνευ φρονήσεως, ἐδὲ ἄνευ ἀρετῆς· ἡ μὲν γὰρ, τὸ τέλος· ἡ δὲ, τὰ πρὸς τὸ τέλος ποιεῖ πράττειν. Ἀλλὰ μὴν ἐδὲ κυρία γέ ἐστι τῆς σοφίας, ἐδὲ τῆ βελτίονος μορίᾳ· ὥσπερ ἐδὲ τῆ υἱείας, ἡ ἱατρικὴ· οὐ γὰρ χρῆται αὐτῇ· ἀλλ' ὁρᾷ ὅπως γένηται. Ἐκείνης οὖν ἐνεκα ἐπιτάττει, ἀλλ' ἐκ ἐκείνης. Ἔτι, ὅμοιον καὶ ἐμὴ τις τὴν πολιτικὴν φάει· ἄρχει τῶν θεῶν, ὅτι ἐπιτάττει πρὸς πάντα τὰ ἐν τῇ πόλει.

adeo ut in universum dicam, omnes fere homines vel ex φυσικῇ tantum ἀρετῇ, vel certe ex διαθείσει ἡθικῇ operantur et agunt; et propterea nemo facile in solidum erit Beatus. Proinde hisce Libris Aristoteles non tam, ut multi criminantur, vires humanas attollere voluit, quam earum imbecillitatem ostendere. Zuingerus. ^e Τὰς ἀρετὰς. El. ^h Ven. 1. et Bas. pro ἔδει habent Παρ. ἰδίω. Sylb. ⁱ Τῇ λογικῇ ἐκλεονότι. Andron. ^k Omnia inter τέλος· ἡ δὲ et τοῦ βελτίονος defunt N C. ^l Τῇ ἀρετῇ a Ven. 1. ^m Nempe sapientia. Hoc significat Aristot. Quemadmodum medicinæ proposita valetudo est, sic et prudentiæ sapientiam esse propositam. Lamb. Clarius aliquanto Andronicus, optimus Aristotelis interpres: Ἀλλὰ ζητεῖ ὅπως γένηται καὶ ἐμὴ διὰ τῆτο κυρία αὐτῆς ἐστιν [præest illi,] ὥσπερ ἐδὲ ἡ ἱατρικὴ κυρία ἐστὶ τῆς υἱείας· ἐ γὰρ αὐτῇ ἐπιτάττει [imperat,] ἀλλὰ τῆς ἐνεκα. Καὶ διὰ τῆτο μᾶλλον βελτίων ἡ σοφία τῆς φρονήσεως, καθάρπε καὶ ἡ υἱεία τῆς ἱατρικῆς, ὅτι αὐτῆς ἐνεκα πράττει. ⁿ Ἀρχὴν Bas. ^o Οὐδὲ γὰρ ἡ πολιτικὴ, διότι ἐπιτάττει περὶ πάντων ἐν τῇ πόλει, ἥδη καὶ τῶν θεῶν ἀρχεῖ. Sed nec civilis scientia, quod omnia præcipiat quæ sunt in urbe, etiam diis imperat. Andron. ^p Περὶ deest N C.

erunt. Perspicuum est autem, etiam si ad agendum nullam vim haberet, eam tamen necessariam futuram: quia partis animi virtus est, et quia consilium sine prudentia, si neque virtute non erit rectum: hæc enim ut finem, illa ut ea, quæ ad finem pertinent, agamus, efficit. At vero neque in sapientiam dominatur, neque animi particulæ melioris habitus est:

quemadmodum neque medicina bonæ valetudinis principatum habet: non enim ea utitur, sed ut existat et adsit, operam dat. Illius igitur causa præcipit atque imperat, non illi. Præterea sub prudentiæ imperio sapientiam esse dicere, simile est, ut si quis dicat, scientiam civilem Diis immortalibus præesse, quia omnia instituat ac præcipiat, quæ sunt in civitate.

ARISTOTELIS
ETHICORUM NICOMACHEORUM

PARS ALTERA.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ
ΗΘΙΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΤΟ Η'.

ARISTOTELIS
ETHICORUM NICOMACHEORUM

LIB. VII.

ΚΕΦ. α'.

^a ΜΕΤΑ ^b δὲ ταῦτα λεκτέον, ἄλλην ποιησαμένους ἀρχὴν,
^c ὅτι τὸ περὶ τὰ ἡθικὰ Φευκτῶν ^c τρία ^d εἰσὶν εἶδη, κακία,
ἀκρασία, θηριότης. Τὰ δὲ ἐναντία, τοῖς μὲν δυσὶ, δῆλα· τὸ
μὲν γὰρ ἀρετὴν, τὸ δὲ ἐγκράτειαν καλεῖμεν. Πρὸς δὲ τὴν
θηριότητα, ^e μάλισ' ἂν ἀρμόττοι λέγειν τὴν ὑπὲρ ἡμᾶς ἀρετὴν,

^a Μετὰ τὰ εἰρημένα περὶ τῶν ἡθικῶν ἀρετῶν ἢ διανοητικῶν, ῥητέον περὶ ἐγκρατείας, ἢ
τῆς ὑπὲρ ἡμᾶς ἀρετῆς, ἢ τῆς ἡρωικῆς τίς ἐστι καὶ θεία, κ. τ. λ. Andr. ^b Δὲ deest
N C. et CCC. ^c Vide Magn. Moral. lib. ii. cap. 4. ^d Εἰσὶν N C. ^e Μάλισ'
ἂν τις ἀρμόττειν λέγει Ven. 1. et Baf. Quam lectionem retinet etiam Aspasius, eufi
nostra tequiores. N C. ἀρμόττει.

CAP. I.

SEQUITUR nunc ut alio
initio facto dicamus, eo-
rum, quæ in moribus fugi-
enda sunt, tria esse genera,
vitiositatem, incontinentiam,
feritatem. Ac duorum qui-

dem primorum contraria, no-
ta sunt: alterum enim virtu-
tem, alterum continentiam
appellamus. Feritati autem
aptissime dicere possumus op-
poni eam, quæ supra nos est,
heroicam quandam ac divi-

ἡρώϊκὴν ἔτινα καὶ θεῖαν, ὥσπερ Ὀμηρος περὶ Ἑκτορος ποιήκε ἡ λέγοντα τὸν Πρίαμον, ὅτι σφόδρα ἦν ἀγαθός.

ἡ δὲ ἐώκει

Ἀνδρός γε θνητῷ πάϊς ἔμμεναι, ἀλλὰ θεοῖο.

Ὡς εἰ, καθάπερ φασίν, ἐξ ἀνθρώπων γίνονται ἡ θεοὶ δι' ἀρετῆς ὑπερβολῇ, τοιαύτη τις αὖ ἐστὶ δηλονότι ἡ τῇ θηριωδείᾳ ἀντιτιθεμένη ἔξις· καὶ γὰρ ὥσπερ ἡ δὲ θηρίῳ ἐστὶ κακία, ἔσθ' ἀρετὴ, ἔτως ἡ δὲ θεῷ· ἀλλ' ἡ μὲν, ἡ τιμιώτερον ἀρετῆς· ἡ δὲ, ἕτερόν τι γένος κακίας. Ἐπεὶ δὲ σπάνιον καὶ τὸ θεῖον ἀνδρᾷ εἶναι· καθάπερ οἱ Λάκωνες ὁ εἰώθασιν προσαγορεύειν, ὅταν ἀγαθῶσι σφόδρα του, ὁ Σείος ἀνὴρ φασίν· ἔτω καὶ ὁ

^f Heroicæ virtutes non differunt ab humanis virtutibus præterquam sola ὑπερβολῇ et excellentia: proinde quot sunt species ἀρετῶν ἀνθρωπίνων, totidem et ἡρώϊκων: erit igitur fortitudo Heroica, temperantia Heroica, et similes. Contraria Heroicæ virtuti est θηριότης, immanitas belluina, totidem sui ambitu species comprehendens, quot sunt vitiorum humanorum differentię. Zuingerus. ^g Τὸ Ν. C. ^h λέγοντος Ν. C. mendose. ⁱ Priamus apud Homerum conqueritur filiorum fortissimos in bello occubuisse, Mestora, Troilum, et Hectora; supereffe vero imbelles:

Ὡς μοι ἐγὼ πανόπιστος, ἐπεὶ τέκον υἱὸς ἀρίστος
Μήτορά τ' ἀντίθεον, ἔ Τρώϊλον ἰσχυρότατον,

Ἐκτορά δ' ὅς τις ἐσκε μετ' ἀνδράσιν, ἡ δὲ ἐώκει

Ἀνδρός γε θνητῷ πάϊς ἔμμεναι, ἀλλὰ θεοῖο. Iliad. α'. v. 255, &c.

^k Ven. 1. Baf. et C C C. θεοὶ habent pro θεοί. ^l θηριώδεις Ν. C. C C C. vero et Baf. legunt θηριωδείας, penultima monophthongo. ^m Οὐδὲν Aurel. ⁿ Vide Magn. Moral. lib. ii. cap. 5. ^o Οἰώθασιν El. ^p El. Ν. C. Ven. 1. et Baf. habent θεῖος. Sed ad Laconicam dialectum rectius quadrat σείος. Sic enim et σείος ab eadem gente dicitur ὁ θεός: et σιοκόροι, οἱ θεοκόροι seu οἱ θεῶν διαραπνύται, teste Hesychio. Sylburg. Plato in Menone, sub finem: Καὶ οἱ Λάκωνες ὅταν τινὰ ἐγκαταστήσιν ἀγαθὸν ἀνδρα, Σείος ἀνὴρ (φασίν) ἔστος.

nam virtutem: quemadmodum Priamum Homerus de Hectore loquentem facit, quoniam bonitate ac virtute præstabat,

—namque illum haud esse putares
Mortali genitore fatum, at genus esse
deorum.

Itaque si (ut aiunt) propter excellentiam præstantiamque virtutis, Dii ex hominibus efficiuntur, talis erit profecto is animi habitus, qui habitui illi ferino opponitur: nam ut

feræ neque vitium, neque virtus est, sic neque Dei: sed hic quidem habitus virtute præstabilius et honoratius quiddam est, ille autem aliud quoddam a vitio genus est. Verum quoniam raro admodum evenit, ut vir divinus existat; (quemadmodum Lacones eum solent divinum appellare et salutare, quem magnopere admirantur: O virum divinum, inquit:) sic inter homines raro aliquis re-

θηριώδης ἐν τοῖς ἀνθρώποις ὁ σπάνιος, ἡ μάλιστα ἡ ἐν τοῖς βαρβάροις ἐστὶ. Γίνεται δὲ ἕνα καὶ διὰ νόσους καὶ πηρώσεις· καὶ τὰς διὰ κακίαν ἡ τῶν ἀνθρώπων ὑπερβάλλοντας, ἔτως ἐπιδυσφημῶμεν. Ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς τοιαύτης ἡ διαθέσεως ὕστερον ποιητέον τινὰ μνείαν· περὶ δὲ κακίας εἴρηται πρότερον. Περὶ δὲ ἀκρασίας καὶ ἡ μαλακίας καὶ τρυφῆς λεκτέον, καὶ περὶ ἐγκρατίας καὶ κάρτερας· ἔτε γὰρ ὥς περὶ τῶν αὐτῶν ἔξεων τῇ ἀρετῇ καὶ τῇ μοχθηρίᾳ ἐκατέραν αὐτῶν ὑποληπτέον, ἔθ' ὥς ἕτερον γένος. Δεῖ δὲ, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων, τιθέντας τὰ φαινόμενα, καὶ πρῶτον διαπορήσαντας, ἔτω δεικνύναι, μάλιστα μὲν ἔν παντα τὰ ἐνδοξα περὶ ταῦτα τὰ πάθη· εἰ δὲ μὴ, τὰ πλεῖστα καὶ κυριώτατα· εἰ γὰρ λύηται τὰ δυσχερῆ, καὶ

^q Quidam Codd. φύσει σπάνιος. Cujus lectionis vestigium retinent Codices, qui inferunt φασίν post θηριώδους in hanc sententiam: videtur autem retinenda vox φύσει, ut sit ἀντίθεσις, φύσει et διὰ νόσους. Casaub. ^r Δεῖ καὶ μάλιστα C C C. ^s Pro καὶ πηρώσεις corrupte habet Ν. C. ἐπηρώσεις. ^t Καὶ διὰ κακίαν δὲ τὰς ὑπερβάλλοντας τῶν ἀνθρώπων Ν. C. ^u Διαθέσεις proprie dicuntur, non ἔξεις nisi improprie: ita scilicet ut ἔξεις alias perfectas, alias imperfectas statuamus. Hanc ob causam in sequentibus sæpe ἔξεις appellat. Zuing. ^x Synonyma sunt, et eandem vitiolam dispositionem significant, uti paulo post ostendit. Zuing. ^y Ὡς deest Ν. C. Guilielmus Canterus pro ὥς περὶ τῶν αὐτῶν legendum censet ὥσπερ τῶν αὐτῶν. Vide ejus Nov. Lect. lib. iv. cap. 27. ^z Τὰ φαινόμενα Ν. C. ^a El. C C C. Ven. 1. et Baf. omittunt ἐν.

peritur feritate belluarum similis natura: sed si quis, is maxime apud barbaros exoritur. Nonnullas autem hujusmodi immanitates, morbi et membrorum debilitationes pariunt: atque eos homines, qui vitio cæteris antecellunt, turpi atque infami nomine ferros et immanes appellamus. Sed de hac quidem animi affectione nobis erit aliquid posterius dicendum: de vitiositate autem supra diximus. Nunc de incontinentia, et mollitia, et luxu dicendum est: itemque de continentia, et tolerantia: non enim de u-

traque perinde existimandum est, aut quasi iidem habitus sint, atque virtus et vitium, aut quasi diversa sint genera. Oportet autem, quod in aliis facere solemus, propositis primum iis, quæ sunt in promptu, atque in quæstionem dubiumque revocatis, ita explicare atque ostendere, maxime quidem omnia, quæ hominum opinionibus comprobata de his animi perturbationibus feruntur: sin minus, at certe plurima et præcipua: nam si ea, quæ difficilia et impedita sunt, dissolvantur atque expediuntur, et relinquuntur ea,

καταλείπεται τὰ ἐνδοξα, δεδουλευμένον ἂν εἴη ἱκανῶς. ^b Δοκεῖ δὲ ἢ ^c τε ἐγκράτεια, καὶ καρτερία, τῇ σπερδαίων καὶ τῶν ἐπαινετῶν εἶναι· ἢ δὲ ἀκρασία τε καὶ μαλακία, τῶν φαύλων τε καὶ ψεκτῶν· καὶ ὁ αὐτὸς ἐγκρατὴς καὶ ἐμμενετικός ^d τῷ λογισμῷ, καὶ ἀκρατὴς καὶ ἐκστατικός τῷ λογισμῷ. Καὶ ὁ μὲν ἀκρατὴς, ^e εἰδὼς ὅτι φαῦλα, πράττει διὰ πάθος· ὁ δὲ ἐγκρατὴς, εἰδὼς ὅτι φαῦλα αἰ ἐπιθυμία, οὐκ ἀκλυσθεῖ διὰ τὸν λόγον. Καὶ τὸν σώφρονα μὲν, ἐγκρατῆ καὶ καρτερικόν· τὸν δὲ τοιῆτον, οἱ μὲν, ^f πάντα σώφρονα, οἱ δὲ, οὐ. Καὶ τὸν ἀκόλαστον, ἀκρατῆ, καὶ τὸν ἀκρατῆ, ἀκόλαστον συγκεχυμένως· ^g οἱ ᾧ ἐτέρως εἰνὰ φασι· τὸν δὲ Φρόνιμον, ὅτε μὲν ἔφασιν ἐνδέχεσθαι εἶναι ἀκρατῆ· ὅτε δὲ ἐνίῃς Φρόνιμος ὄντας καὶ δεινῶς, ^h ἀκρατεῖς εἶναι. ⁱ Ἐτι, ἀκρατεῖς λέγονται καὶ θυ-

^b Vide Magn. Moral. lib. ii. cap. 6. ^c T. deest El. ^d T. λόγῳ N.C. ^e Ven. 1. et Baf. omittunt ista, εἰδὼς ὅτι φαῦλα, πράττει διὰ πάθος· ὁ δὲ ἐγκρατὴς, sed perperam. Sylburgius. Elientis habet τὰ φαῦλα. ^f Πάντις N.C. πάντως C.C.C. ^g Ὅτι δὲ El. ^h Ἀκρατεῖς εἶναι λέγοντες N.C.

quæ probabilia et opinionibus hominum recepta sunt, satis hoc fuerit a nobis declaratum. Videtur igitur continentia et tolerantia in numero rerum bonarum et laudabilium esse; incontinentia autem et mollitia in malarum et vituperabilium: idemque esse continens, et qui facile in eo permanet, quod ratio præcipit; idem quoque incontinens, atque is, qui facile desciscit a iudicio rationis. Atque incontinens quidem sciens res esse malas, agit eas tamen perturbatione animi concitatus: continens autem, quia cupiditates esse turpes et malas intelligit, a ratione revocatus, eas non sequitur. Ac temperantem

quidem, continentem et tolerantem esse volunt: eum autem, qui talis sit, esse per omnia temperantem alii aiunt, alii negant. Itemque intemperantem alii incontinentem, et incontinentem intemperantem confuse dicunt esse; alii eos inter se differre volunt: prudentem vero interdum negant ullo modo incontinentem esse posse: interdum nonnullos, qui prudentes sint et solertes, incontinentes esse. Præterea dicuntur iræ, et honoris, et lucris incontinentes. Atque hæc quidem sunt, quæ de his virtutibus ac vitiis, crebris hominum sermonibus usurpantur.

μῶς, καὶ τιμῆς, καὶ κέρδους. Τὰ μὲν ἔν ⁱ λεγόμενα ταῦτ' εἰν.

ΚΕΦ. Β'.

ΑΠΟΡΗΣΕΙΕ δὲ ἂν τις, πῶς ὑπολαμβάνων ὀρθῶς, ἀκρατεύεται τις. Ἐπισάμενον μὲν ἔν ^k φασι τινες ^k οἷον τε εἶναι· δεινὸν γὰρ, ἐπιστήμης ἐνέσης, ὡς ᾤετο Σωκράτης, ἄλλο τι κρατεῖν, καὶ περιέλκειν ^l αὐτὸν ὥσπερ ἀνδράποδον. Σωκράτης μὲν ^m γὰρ ὅλως ἐμάχετο πρὸς τὸν λόγον, ὡς ἐκ ἑσῆς ἀκρασίας· ἐθένα γὰρ ὑπολαμβάνοντα, πράττειν παρὰ τὸ βέλτιστον, ἀλλὰ δι' ἀγνοίαν. Οὗτος μὲν ἔν ⁿ ὁ λόγος ἀμφισβητεῖ τοῖς φαινομένοις ἐναργῶς, καὶ δεόν ζητεῖν περὶ τὸ πάθος, εἰ δι' ἀγνοίαν, τίς ὁ τρόπος γίνεται τῆς ἀγνοίας· ὅτι γὰρ ἐκ ⁿ οἵεται γε ὁ ἀκρατεύόμενος, πρὶν ἐν τῷ πάθει γενέσθαι, φανερόν. Εἰσὶ δὲ τινες, οἱ τὰ μὲν συγχωρῶσι, τὰ δὲ ^o τὸ μὲν γὰρ ἐπιστήμης μηδὲν εἶναι κρεῖττον, ὁμολογῶσι· τὸ δὲ

ⁱ Οὗν deest quibusdam editis. ^k Οἷον τε τινα εἶναι N.C. ^l Ἀδπὸν N.C. Σωκράτης ἄλλο τι κρατεῖν, καὶ περιέλκειν deest El. quæ tamen agnoscit in margine. ^m Οὗν pro γὰρ habet N.C. ⁿ Camot. post οἵεται γὰρ infert παρὰ τὸν. N.C. vero et Baf. totum locum sic legunt: "Ὅτι μὲν γὰρ ἐκ οἵεται γε οὐκ ἐπὶ τῷ πάθει ἀκρατεῖν ὁ ἀκρατ. neque aliter Aipaf.

CAP. II.

DUBITARE autem possit aliquis, quomodo is, qui de rebus recte existimat, incontinentem vivere queat. Qui scit igitur, ut incontinentem vivat, fieri posse negant nonnulli: grave enim ac difficile fuerit, ut arbitrabatur Socrates, in quo insit scientia, in eo aliud quidpiam dominari, et huc et illuc eum, quasi mancipium, trahere. Socrates enim proinde quasi nulla sit incontinentia, omnino rationem eorum, qui aliquam statuebant, oppugnabat: ne-

minem enim, qui bene de rebus existimaret, quidquam aliud, quam quod sit optimum, agere: sed si agat, propter insipientiam agere. Hæc igitur oratio ea in controversiam revocat, quæ sunt in promptu quæque perspicue apparent: et quærendum est, si perturbatio incontinentis ab insipientia proficiscitur, quis sit hic insipientiæ modus: incontinentem enim id, quod agit, non putare agendum esse prius, quam perturbatione concitetur, perspicuum est. Sunt autem nonnulli, qui alia

μηθένα πράττειν παρὰ τὸ δοῖαν βέλτιον, ἔχ' ὁμολογῶσι. Καὶ διὰ τῆτο, τὸν ἀκρατῆ φασιν ἔκ' ἐπισήμην ἔχοντα, κρα-
ταῖσθαι ὑπὸ τῆ ἡδονῶν, ἀλλὰ δοῖαν. Ἀλλὰ μὴν εἴγε δοῖα, καὶ
ὁ μὴ ἐπισήμη, μηδὲ ἰχυρὰ ὁ ὑπόληψις ἢ ἡ ἀντιτείνουσα, ἀλλ'
ἡρεμαία, καθάπερ ἐν τοῖς διαζύξιν, συγνώμη, τῷ μὴ ἐν
ταύταις μένειν πρὸς ἐπιθυμίας ἰχυρὰς· τῇ δὲ ὁμοθυμία καὶ
συγνώμη, ἐδὲ τῶν ἄλλων ἐδὲ τῶν ψεκτῶν. Φρονήσεως ἄρα
ἀντιτείνουσα· αὕτη γὰρ ἰχυρότατον. Ἀλλ' ἀτοπον· ἔσαι γὰρ ὁ
αὐτὸς ἅμα φρόνιμος καὶ ἀκρατής· φήσκει δὲ ἂν ὅτι φρο-
νίμω εἶναι τὸ πράττειν ἐκόντα τὰ φαυλότατα. Πρὸς δὲ τέ-
τοις, δέδεικται πρότερον, ὅτι πρακτικός ὁ φρόνιμος· τῶν
ἐσχάτων γὰρ τις καὶ τὰς ἄλλας ἔχων ἀρετάς. Ἔτι, εἰ μὲν ἐν

Ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ Ven. 1. ὁ ὑπόληψις hic pro δοῖα sumitur, et ἐπισήμη op-
ponitur. Quaedam autem est ὑπόληψις ἰχυρὰ, quæ scientiam æmulatur, qualis
reperitur in hominibus obstinatis et perversis, quod de Heraclito infra aperte
testatur: quædam ἡρεμαία, tacita nimirum et imbecillis, non obstinata assensio.
Zuingerus. ὁ ἀτοπον N C. Ἐν αὐτῇ El. Ven. 1. Baf. vero et Aurel.
habent ἐμμένειν ἐν ταύταις πρ. ὁμοθυμία proprie pro κακία, id est, confirmato
habitu improbitatis; improprie autem pro dispositione vitiosa, ut hoc in loco.
Zuing. ἅμα deest N C. ὁ δὲ Baf. sed minus recte. ὁ δὲ φρόνιμος N C.
x 1: deest N C. y Ἐν deest N C.

ex his concedunt, alia non
item: nihil enim scientia po-
tentius esse fatentur: nemi-
nem autem quidquam præter
id, quod ei potius esse visum
est, agere, non fatentur. At-
que ob hanc causam dicunt
incontinentem non scientia
præditum, sed opinione dun-
taxat imbutum a voluptatibus
superari. Atqui si opinio est
incontinentis, non scientia:
neque firma existimatio, quæ
adversetur et obsistat cupidi-
tati, sed infirma et imbecilla,
ut iis contingit, quorum in
dubio est animus: profecto ei
ignosci debet, si in ea non
permaneant adversus vehemen-

tes et firmas cupiditates: im-
probitati vero non est igno-
scendum, neque ulli cuiquam
rei vituperabili. Superatur i-
gitur a cupiditate incontinens,
prudentia reclamante et re-
pugnante: hæc enim poten-
tissima quædam res est. At
hoc absurdum: erit enim si-
mul idem prudens et incon-
tinens: nemo autem pruden-
tis esse dixerit, sua voluntate
res improbißimas admittere.
Præterea supra docuimus, qui
sit prudens, eundem ad agen-
dum esse aptissimum: quippe
qui in extremis, id est, in re-
bus singularibus versetur, a-
liisque virtutibus ornatus sit.

τῷ ἐπιθυμίας ἔχειν ἰχυρὰς καὶ φαύλας, ὁ ἐγκρατής· ἔκ'
ἔσαι ὁ σώφρων ἐγκρατής, ἐδὲ ὁ ἐγκρατής σώφρων· ἔτε γὰρ
τὸ ἄγαν, σώφρωνος, ἔτε τὸ φαύλας ἔχειν. Ἀλλὰ μὴν δεῖ
γε· εἰ μὲν γὰρ ἡ χρησαί αἱ ἐπιθυμίας, φαύλη ἢ κωλύουσα
ἔξιν μὴ ἀκολουθεῖν ὥσθ' ἡ ἐγκράτεια, καὶ πᾶσα ὁμοθυμία·
εἰ δὲ ἀσθενεῖς καὶ μὴ φαύλαι, ἐπὶ σέμνον· ἐδὲ εἰ φαύλαι
καὶ ἀσθενεῖς, οὐδὲν μέγα. Ἔτι, εἰ πάση δοξῇ ἐμμενετικὸν
ποιεῖ ἡ ἐγκράτεια, φαύλη, οἷον εἰ καὶ τῇ ψευδεῖ· καὶ εἰ πάσης
δοξῇ ἡ ἀκρασία ἐκστατικὸν, ἔσαι τις σπυδαία ἀκρασία·
οἷον ὁ Σοφοκλῆς ὁ Νεοπτόλεμος ἐν τῷ Φιλοκτήτῃ· ἐπαινετὸς
γὰρ, οὐκ ἐμμένων οἷς ἐπέσθη ὑπὸ τῷ Ὀδυσσεύς, ὁ δὲ τὸ λυ-
παῖσθαι ψευδόμενος. Ἔτι, ὁ σοφιστικὸς λόγος· ψευδόμενος,

Ἐν N C. ὁ Quidam Codd. τὸ ἄγαν. Et sic Aspasius: ὁ γὰρ τῷ σώ-
φρονος ἐστὶ τὸ ἄγαν. Sed τὸ πολυμερὲς ὑπὸ ἀσθενῶν ἡδονῶν. Baf. habet ἔτε δὲ
φαύλ. Sed τὸ vix omittit hic potest. Sylburg. ὁ Eὐ μὲν γὰρ χρησαί αἱ ἐπιθυμίας
τῷ ἐγκρατῆ, φαύλη ἢ ἐγκράτεια, κωλύουσα αὐταῖς χρῆσθαι· εἰ δὲ ἀσθενεῖς καὶ φαύλαι,
ἐπὶ σέμνον ἢ ἐγκράτεια· ἔτε δὲ σπυδαία δοκεῖ. Eὐ δὲ φαύλαι καὶ ἀσθενεῖς, ἐπὶ μέγα τὸ
καὶ τῶν κρατῶν ὥσθ' ἡ μέγα ἢ ἐγκράτεια. Λέγεται δὲ φαύλας εἶναι τὰς ἐπιθυμίας τῷ
ἐγκρατῆ καὶ ἰχυρὰς· καὶ διὰ τῆτο ὅτι ὁ σώφρων ἐγκρατής ἂν εἴη, ὅτι ὁ ἐγκρατής σώφρων
ut optime exponit Andronicus. ὁ Χρησαί γε αἱ N C. ὁ Σπυδαία El. a
prima manu. Sed habet etiam σπυδαία in margine. ὁ οἷον καὶ ὁ El. ὁ Nota
est Fabula. ὁ Perion. Tum cum vi doloris coactus mentiretur. Hæc ab Aristo-
telis sententia remotissima sunt. Lamb. ὁ Mentientem etiam M. Tullius com-
memorat lib. ii. de Divinat. Quomodo autem mentientem, quem ψευδόμενον vocant,
diffolias? Idem.

Præterea si in eo situs est
continens, ut vehementibus
et malis cupiditatibus incen-
datur: non erit profecto tem-
perans continens, neque con-
tinens temperans: nam neque
immoderatum quidquam, ne-
que malis cupiditatibus affici,
temperantis est. Atqui ita
esse oportet: nam si bonæ
sint cupiditates, malus est ha-
bitus, qui prohibet sequi:
itaque non omnis erit bona
continentia: quod si sint im-
becillæ, neque malæ, non
erit gloriosum eas vincere: si
malæ et imbecillæ, non ma-

gnum. Præterea si in omni
opinionē perseverantem effi-
cit continentia, mala est, pu-
ta si etiam in falsa: et si in-
continentia de omni opinione
facile dimovebit, erit aliqua
bona incontinentia: exempli
causa, Sophoclis Neoptole-
mus in Philoctete laudandus
est, qui non maneat in iis,
quæ persuaserat ei Ulysses,
quia ei mentiri sit molestum.
Præterea sophistarum ratio,
quam mentientem vocant, du-
bitationem affert pene inex-
plicabilem: nam quia volunt
adversarium adigere ad assen-

ἀπορία· διὰ γὰρ τὸ παράδοξα βέλεσθαι ἐλέγχειν, ἵνα δεινοὶ ᾧσιν, ὅταν ἐπιτύχασιν, ὁ γενόμενος συλλογισμὸς ἀπορία γίνε-
ται· δέδεται γὰρ ἡ διάνοια, ὅταν μένειν μὲν * μὴ βέληται,
ἵδιὰ τὸ μὴ ἀρέσκειν τὸ συμπερανθέν· προίεναι ^m δὲ μὴ δύν-
ται, διὰ τὸ λύσαι μὴ ἔχειν τὸ λόγον. Συμβάλλει δὲ ἕκ τινος
λόγος ἡ ἀφροσύνη μετὰ ἀκρασίας ἀρετῇ· τὰναντία γὰρ πράττει
ὧν ὑπολαμβάνει, διὰ τὴν ἀκρασίαν· ὑπολαμβάνει ἢ τὰγαθὰ
κακὰ εἶναι, καὶ ⁿ ἔδειν πράττειν· ὥστε τὰγαθὰ καὶ ἔ τὰ
κακὰ πράττει. Ἔτι, ὁ τῷ πεπεῖσθαι πράττων καὶ διώκων τὰ
ἡδέα, καὶ προαιρέμενος, βελτίων ἂν δοξῇεν ^o εἶναι τῷ μὴ διὰ
λογισμὸν, ἀλλὰ δι' ἀκρασίαν· ^p εὐιατότερος γὰρ διὰ τὸ με-
ταπειοθῆναι ἂν. Ὁ δὲ ἀκρατὴς ἐνοχος τῇ ^q παροιμίᾳ ἐν ἣ
Φαμέν,

ἽΟταν τὸ ὕδωρ ^r πνίγη, τί δεῖ ^s ἐπιπίνειν;

* Mh deest CCC. ^l Δι pro δια scribit N C. et mh post τὸ deest. ^m Δι
deest CCC. ⁿ Οὐ δει Ven. i. et infra Bas. pro πιστεύεται habet πείσεται. Syl-
burg. ^o Εἶναι deest El. et N C. ^p Εὐιατότερος El. ^q Παροιμία ἐν τῷ ᾧ φαυ.
N C. ^r N C. Ven. i. et Bas. legunt τὸν φάρυγγα πνίγη, et mox habent ἐπι-
πίνειν pro ἐπιπίνειν. ^s Λέγεται αὕτη ἡ παροιμία ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων τῶν βλαπτομένων.

tiendum rebus inopinatis, et
abhorrentibus ab opinione po-
pulari, ut, si affecuti fuerint,
quod volunt, solertes et acuti
esse videantur; ratiocinatio
ea, quæ collecta est, dubita-
tionem parit inexplicabilem:
vineta enim mens est, cum
ille neque vult insistere, quia
id, quod conclusum est, non
probat; neque longius pro-
gredi potest, propterea quod
rationem dissolvere nequit.
Evenire autem ex aliqua ra-
tione potest, ut imprudentia
cum incontinentia sit virtus:
contra enim facit atque exi-
stimat, propter incontinenti-
am: existimat autem ea quæ

bona sunt, esse mala, neque
esse agenda: ita quæ bona
sunt, acturus est, non quæ
mala. Præterea qui ea, quæ
jucunda sunt, eo ipso quod
ita persuasum habeat, taleque
consilium ceperit, agit et per-
sequitur, is eo melior videat-
ur, qui non ratione, sed in-
continentia ad turpitudinem
aliquam impellatur: facilius
enim sanari potest, quia de
sententia possit dimoveri. In
incontinentem autem quadrat
id quod tritum est omnium
sermone proverbium,

Quid adhibendum est, cum premi:
fauces aqua?

si enim persuasum ei esset, ut

εἰ μὲν γὰρ ^a μὴ ἐπέπεισο ^b εἰ πράττει, μεταπειθεὶς ἂν ἐπαύ-
σατο· ^c νῦν δὲ πεπεισμένος, ἔδεν ἦτον ἄλλα πράττει. Ἔτι
εἰ ^d περὶ πάντα ἀκρασία ἐστὶ καὶ ἐγκράτεια, τίς ὁ ἀπλῶς
ἀκρατὴς; ἔφθεις γὰρ ἀπάσας ἔχει τὰς ἀκρασίας· Φαμέν δὲ
εἶναι τινὰς ἀπλῶς. Αἱ μὲν ἔν ἀπορίᾳ τοιαῦτά τινες συμ-
βάλλουσιν· τέτων δὲ τὰ μὲν ἀνελεῖν δεῖ, τὰ δὲ καταλιπεῖν· ἡ
γὰρ λύσις τῆς ἀπορίας, ^e εὐρεσίς ἐστι.

ΚΕΦ. γ'.

^b ΠΡΩΤΟΝ μὲν ἔν σκεπλέον, πότερον εἰδότες, ἢ ἔ, καὶ πῶς
εἰδότες· εἶτα, περὶ ποῖα τὸν ἀκρατῆ καὶ τὸν ἐγκρατῆ
θετέον· λέγω δὲ, πότερον περὶ πᾶσαν ἡδονὴν καὶ λύπην, ἢ
περὶ τινὰς ἀφωρισμένας· καὶ τὸν ἐγκρατῆ καὶ τὸν καρτερικόν,
πότερον ὁ αὐτός, ἢ ἕτερός ἐστιν. Ὀμοίως δὲ καὶ περὶ τὰ ἄλλων
ὅσα συγγενῆ τῆς θεωρίας ἐστὶ ταύτης. ^d Ἔστι δὲ ἀρχὴ τῆς

ἡ δὲ ἂν εἴονται ἀφελῆσθαι· εἰ γὰρ ὑπὸ τῶν δυναμένων ἀφελῆν, ἥτοι, εἰ ἀπὸ τῶν ἀφελίμων
πραγμάτων βλάπτεται, τί ἂν ἔτι τῶν δυναμένων ἀφελῆν πραγμάτων,
καὶ βλάπτεται; ^a Αἴρα. ^b Ma delet Lamb. ^c Subaudi κακὰ εἶναι. ^d Affasius.
^e Nihil δὲ μὴ πέπεισο. N C. ^f Τὰ αὐτὰ Lamb. ^g Περὶ ἅπαντα ἀκρατὴς ἐστὶ
N C. ^h Sc. τὰ ἐπὶ τῇ ἀρχῇ. Vide cap. i. ⁱ καὶ γὰρ λέγεται, et reliqua. ^j Περὶ-
τερον N C. ^k Δὲ N C. ^l Pro ἐπὶ, δὲ ἀρχῇ Eliensis legit ἐπὶ δὲ ἀρχῇ.

ea quæ agit, ageret: simul
atque ei dissuasum esset, de
sententia desisteret: nunc au-
tem tametsi non sit ei per-
suasum, talia agit tamen.
Præterea si in omnibus versa-
tur incontinentia et continen-
tia, quis absolute incontinens
est? nemo enim omni genere
incontinentiæ affectus est: at
aliquos esse dicimus inconti-
nentes absolute. Et hæ qui-
dem tales quædam sunt diffi-
cultates, quæ dubitationem
afferunt: quarum aliæ tol-
lendæ, aliæ relinquendæ sunt:
difficultatis enim et dubita-

tionis dissolutio, inventio est.

CAP. III.

PRIMUM igitur videndum
est, utrum scientes pec-
cent incontinentes, necne;
et quemadmodum scientes:
deinde quibus in rebus in-
tinens et continens locandus
sit: id est, utrum in omni
voluptate et dolore, an in cer-
tis voluptatibus ac doloribus:
continentisque et patiens, u-
trum idem sint, an differant.
Itemque de aliis omnibus,
quæ sunt huic disputationi
quasi cognata. Hinc autem
ducitur hujus orationis initi-

σκεψέως, πότερον ὁ ἐγκρατὴς καὶ ἀκρατὴς εἰσι, τῷ περὶ αὐτοῦ,
ἢ τῷ πῶς, ἔχοντες τὴν διαφορὰν. λέγω δὲ, πότερον τῷ
περὶ ταῦτα εἶναι μόνον ἀκρατὴς ὁ ἀκρατὴς, ἢ ὅτι ἄλλα τῷ
ὡς, ἢ ὅτι, ἀλλὰ τῷ ἐξ ἀμφοῖν. Ἐπεὶ, εἰ περὶ ἅπαντ' ἐστὶν
ἡ ἀκρασία καὶ ἡ ἐγκράτεια ἢ ὅτι, οὔτε γὰρ περὶ ἅπαντ'
ἐστὶν ὁ ἀπλῶς ἀκρατὴς, ἀλλὰ περὶ ἅπερ ὁ ἀκόλαστος, ὅτε
τῷ πρὸς ταῦτα ἀπλῶς ἔχειν. ^κταῦτόν γ' ἂν ἦν τῇ ἀκο-
λασίᾳ. ἀλλὰ τῷ ὡς ἔχειν. ὁ μὲν γὰρ, ἀγεται προαιρέμε-
νος, νομίζων αὐτὸ δύναιτο παρὸν ἡδὺ διασκεῖν. ὁ δ' ἔκ οἴεται
μὲν, διώκει δέ. Περὶ μὲν ἔν τ' ὅσον ἀληθῆ, ἀλλὰ μὴ
ἐπιστήμην εἶναι, παρ' ἣν ἀκρατεύονται, ὅθεν διαφέρει πρὸς
τὸν λόγον. ἐνίοι γὰρ τῶν δοξάζοντων, οὐ διακρίνουν, ἀλλ' οἴ-
ονται ἀκριβῶς εἰδέναι. Εἰ ἔν δια τὸ ἡρέμα πιστεύειν, οἱ
δοξάζοντες μᾶλλον τῶν ἐπισταμένων ^απαρὰ τὴν ὑπέληψιν

^ε Περὶ ταῦτα N C. ^ε Ἀκρατὴς prior non apparet in El. nisi inter lineas.
^ε Ven. i. et Baf. omittunt ista, ἀλλὰ τῷ ὡς, ἢ ὅτι. Neque Eliensis agnoscit nisi in
margine. ^η H deest El. et Ven. i. ^ι Οὐτὶς τῷ N C. ^κ Ταῦτό El. ^ι Α' deest
Ven. i. N C. et El. ^μ Γ' ἀκρασία. ^ν Τὴν δόξαν N C. ^ο Ἰδέναι pro
εἰδέναι El. ut saepius antea. ^ρ Οἱ deest Ven. i. ^σ Περὶ τὴν ὑπέληψιν παρὰ τὴν
σιν N C.

um, utrum continens et in-
continens appellentur ac dif-
ferant inter se, ex iis rebus,
in quibus versantur, an ex a-
nimorum habitu: hoc dico,
utrum incontinens eo solum
fit incontinens, quod in his,
aut illis versetur, necne: an
vero quod sic vel sic affectus
fit, necne: an potius ex ut-
risque. Deinde utrum in
omnibus versetur incontinen-
tia et continentia, necne: non
enim in omnibus versatur is,
qui absolute est incontinens,
sed in quibus intemperans:
neque eo dicitur, quod abso-
lute in hæc affectus fit (idem
enim esset incontinentia, quod
intemperantia) sed quod hoc

modo sit affectus: nam in-
temperans quidem cupidita-
tibus servit consilio capto, ex-
istimans præsentem jucundi-
tatem sequi semper oportere;
incontinens autem non exi-
stimat ille quidem, sed sequi-
tur tamen. Si quis igitur di-
cat, veram opinionem esse,
non scientiam, præter quam
incontinenter homines vi-
vunt; nihil refert ad eam
rem, de qua disputamus:
nonnulli enim eorum, qui a-
liqua de re opinantur, non
sunt incerti, neque dubii, sed
certo se rem scire existimant.
Si igitur ii, qui opinantur,
propterea quod leviter et im-
becille credunt ita rem esse,

πράττουν, ὅθεν διοίσει ἐπιστήμη δόξης. ἐνίοι γὰρ πιστεύουσιν
ὅθεν ἦτον οἷς δοξάζουσιν, ἢ ἑτέροις οἷς ἐπίσανται. ὁ δὲ
Ἡράκλειτος. Ἀλλ' ἐπεὶ διχῶς λέγομεν τὸ ἐπίσανται καὶ
γ' ἔχων μὲν, οὐ χρώμενος δὲ τῇ ἐπιστήμῃ, καὶ ὁ χρώμενος
λέγεται ἐπίσανται. διοίσει τὸ, ἔχοντα μὲν, μὴ θεωρῶντα
δὲ, ^απράττειν αὐτὸ μὴ δὲ ^βπράττειν, τῷ ἔχοντα καὶ θεωρῶντα.
τῷτο γὰρ δοκεῖ δεινόν, ἀλλ' ἔκ εἰ μὴ θεωρῶν. Ἐτι ^γἐπεὶ
^δδύο τρόποι τῶν προτάσεων, ἔχοντα μὲν ἀμφοτέρως, οὐδὲν
καλύπτει πράττειν παρὰ τὴν ἐπιστήμην. χρώμενον μὲν τοι τῇ
καθόλου, ἀλλὰ μὴ τῇ κατὰ μέρος. ^επρακτὰ γ' κατ' ἐκα-
στα. Διαφέρει δὲ καὶ τὸ καθόλου. τὸ μὲν γὰρ ἐφ' ἑαυτῷ,

^α Id probat Plato in Menone. Lambin. ^β Ὁ Ἡράκλειτος δὲ ἐκείνους διὰ
ἐπίσανται ἀκριβῶς, ὅτι, ὅτι ἐκ εἰς κίνησις. ἢ πᾶσι, ἢ αὐτοῖς. Andronicus. Vide
Magn. Moral. lib. ii. cap. 6. ^γ Ὁ ἔχων El. et N C. ^δ Μὴ δὲ θεωρῶντα δὲ
τῷ ἔχοντα καὶ θεωρῶντα αὐτὸ μὴ δὲ πράττειν. τῷτο γὰρ δοκεῖ N C. Baf. vero legit μὴ
θεωρῶντα δὲ, ἢ θεωρῶντα πράττειν. et mox omittit πράττειν post αὐτὸ μὴ δὲ. Camot. quo-
que inserit comma istud, καὶ τὸ θεωρῶντα: sed retento utroque verbo πράττειν,
tollit clausulam, τῷ ἔχοντα καὶ θεωρῶντα. Sylb. ^ε Πραττειν abest ab Eliensi.
^ζ Πραττειν deest C C C. ^η Ἐπειδὴ N C. ^θ Disputat hoc loco adversus Pla-
tonem, qui negat eum, qui sciat, quidquam repugnans ei, quod sciat, agere posse.
Lamb. ^ι Baf. legit πρακτὰ γὰρ τὰ κατ' ἐκαστα. Idemque Zuingerus. Sylb.

de qua opinantur, facilius
quam qui sciunt, contra at-
que existimant, agent; nihil
inter scientiam et opinionem
intererit: nonnulli enim non
minorem fidem habent iis,
quæ opinantur, quam alii iis
quæ sciunt: quod declarat
Heraclitus. Sed quoniam sci-
re dupliciter dicimus (nam et
is, qui scientia præditus est,
nec ea utitur: et is, qui uti-
tur, scire dicitur) intererit u-
trum is, qui cum scientia
præditus sit, ea non cernit
nec contemplatur animo, quæ
scientia comprehendit, an is,
qui re ipsa ea, quæ scit, ani-
mo contemplatur, agat quæ
non sunt agenda: mirum e-

nim hoc videatur, si quis in
eorum, quæ scit, cogitatione
et contemplatione defixus,
non si is, qui id, quod scit,
non cernit animo, aliena a
scientia agat. Præterea quo-
niam duo sunt enunciationum
genera, nihil prohibet, quo-
minus is, qui utrumque ge-
nus tenet, aliquid præter sci-
entiam agat: dum enuncia-
tione universa et generali u-
titur, non ea, quæ ad res sin-
gulares pertinet: res enim
singulares tantum sub actio-
nem veniunt. Jam vero eti-
am ipsius universi sunt aliqua
differentiæ: aliud est enim,
quod in se ipso vertitur; ali-
ud, quod ad rem accommo-

τὸ δὲ ἐπὶ τῷ πράγματι ἐστίν. Οἷον ὅτι παντὶ ἀνθρώπῳ συμφέρει τὰ ξηρὰ, καὶ ὅτι ἔστος ἀνθρώπος· ἢ ὅτι ξηρὸν τὸ τοιονδε, ἀλλ' εἰ τὸδε τοιονδε, ἢ ἐκ ἔχεται, ἢ ἐκ ἐνεργείας. Κατά γε ὅτι τῆς διοίσει τὰς τρόπους ἀμήχανον ὅσον· ὥστε ὁδοκῆν, ἔτω μὲν εἶναι μηδὲν ἄτοπον, ἀλλως δὲ θαυμαστόν. Ἐτι τὸ ἔχον τὴν ἐπιστήμην ἄλλον τρόπον ἢ νῦν ῥηθέντων ἱπάρχει τοῖς ἀνθρώποις· ἐν τῷ γὰρ ἔχον μὲν, μὴ χεῖρσθαι δὲ, διαφέρουσιν ὁρῶμεν τὴν ἔξιν· ὥστε καὶ ἔχον πως, καὶ μὴ ἔχειν· οἷον τὸν καθεύδοντα, ἢ καὶ μαινόμενον, καὶ οἰνωμένον. Ἀλλὰ μὴν ἔτω διατίθενται ὁμοίως ἐν ταῖς πάθεσιν ὄντες· θυμοὶ γὰρ καὶ ἐπιθυμίαι ἀφροδισίων, καὶ ἕνα τῶν τοιούτων, ἐπιδηλῶς καὶ τὸ σῶμα μεθιστᾷσιν· ἐνίοις δὲ καὶ μανίας ποιεῖσι. Δῆλον ὅτι ὁμοίως ἔχειν λεκτέον τὰς ἀκρατεῖς τέτοις. Τὸ δὲ λέγειν τὰς λόγους τὰς ἀπὸ τῆς ἐπιστήμης, ὁδὲν σημεῖον.

c. Ὅτι deest N C. d. Ὅτι ἐστὶν El. e. ἢ deest El. f. Τὴν scribit C C C. Baf. habet δοκεῖν μὲν οὕτως εἶναι, μηδὲν ἄτοπον. Sylb. N C. vero οὕτως εἶναι, εἰδέναι μὴ δὲ. h. C C C. Ven. i. et Baf. habent καὶ μὴ μανίαν. i. Οἱ ἐν ταῖς El. k. Post ὁδὲν σημεῖον N C. et Baf. addunt τὴν ἐνεργείαν κατὰ τὴν ἐπιστήμην: quæ tamen non agnoscit Aspatius.

datur. Verbi gratia, omni homini sicca prodesse, et hunc esse hominem: vel quicquid tale sit, siccum esse; verum sitne hoc tale, aut nescit, aut si scit, scientis munere non fungitur. Incredibile igitur est, quantum hæc duo genera inter se differant, adeo ut si quis ita sciens peccet, nihil absurdi sit: sin illo modo, valde mirum. Præterea alio modo fieri potest, ut homines scientia præditi sint, quam quos modos paulo ante exposuimus: nam ejus, qui scientiam habet, neque ea utitur, habitum magnopere discrepare videmus, adeo ut habere quodammodo, et non

habere videatur: qualis est is, qui dormit, et furiosus, et vinolentus. Atqui homines aliqua animi perturbatione concitati, ita ut illi, sunt affecti: iræ enim, et rerum venerearum cupiditates, et nonnullæ hujusmodi animi perturbationes, perspicue corpus quoque ipsum immutant: nonnullis hominibus etiam furores immittunt. Nimirum igitur dicendum est similiter atque hos, affectos esse incontinentes. Nec vero si quis rationes et sententias a scientia ductas et profectas pronunciet, satis signi sit eum scientiæ convenienter agere: nam qui his animi perturba-

καὶ γὰρ οἱ ἐν ταῖς πάθεσιν τέτοις ὄντες, ἀποδείξεις καὶ ἔπη λέγουσιν Ἐμπεδοκλέους· καὶ οἱ πρῶτον μαθόντες, συνέρχονται μὲν τὰς λόγους, ἴσασι δὲ ἔπω· ὁ δὲ γὰρ συμφύναι· τῆτο δὲ χρόνος δὲ. Ὡστε καθάπερ τὰς ὑποκρινομένους, ἔτως ὑποληπτόν λέγειν καὶ τὰς ἀκρατευομένους. Ἐτι καὶ ὡς φυσικῶς ἂν τις ἐπιβλέψειε τὴν αἰτίαν· ἢ μὲν γὰρ καθόλου δοῖται, ἢ δὲ ἑτέρα περὶ τῶν καθ' ἑκάστα ἐστίν, ὡς αἰσθησις ἢ δὲ κυρία· ὅταν δὲ μία γένηται ἐξ αὐτῶν, ἀνάγκη τὸ συμπερανθέν, ἔνθα μὲν φάναι τὴν ψυχὴν, ὅθεν δὲ ταῖς ποιητικαῖς πράττειν εὐθύς. Οἷον, εἰ παντὸς γλυκέος γεύεσθαι δὲ, τῆτι δὲ γλυκὺν, ὡς ἐν τι τῶν καθ' ἑκάστον, ἀνάγκη τὸν δυνάμενον, καὶ μὴ κωλύμενον, ἅμα ἢ τῆτω καὶ πράττειν. Ὅταν ὅθεν ἢ μὲν καθόλου ἐνῇ, ἢ κωλύσσει γεύεσθαι, ἢ ᾧ, ὅτι

i. Quidam Codd. habent συμφύνη εἶναι, quod videtur esse interpretamentum, ἢ βλάψαι N C. Locus est facilis iis, qui paulum modo in Philosophia exercitati sunt. Aliæ sunt, inquit, opiniones de rebus universis, aliæ de singularibus. Atque illarum aliæ in iis scientiis locum habent, quæ in cognitione positæ sunt: aliæ in iis, quæ ad agendum aut efficiendum sunt utiles. Simul atque igitur in illis dixit aliquis, omnem hominem esse animal, et Socratem esse hominem, necesse est animum assentiri. Socratem esse animal: in his autem, statim, ut quis dixit, quicquid est dulce gustandum est, et hoc est dulce, gustat. Peronius sententiam hujus loci non vidit. Lambin. Ego hæc verba, ἐν δὲ ταῖς ποιητικαῖς corrupta esse puto, et legendum, ἐν δὲ ταῖς πρακτικαῖς, et ita Argyrop. Idem. N C. habet ἐνίοις δὲ ταῖς. P. Καθ' ἑκάστον N C. Baf. pro τῆτω habet τοῦτο.

tionibus æstuant, demonstrationes, et versus Empedoclis recitant: et qui primum didicerunt, sermones illi quidem connectunt, sed nondum intelligunt: oportet enim illa una cum ætate adolescere: cui rei tempore opus est. Quocirca ut histriones, sic existimandi sunt loqui etiam incontinentes. Præterea hoc etiam modo hujus rei causam ex natura spectare licet: nam cum opiniones aliæ sint de rebus universis, aliæ de singularibus, quarum sensus ar-

biter ac dominus est: necesse est ubi ex duabus una effecta sit, in iis quidem, quæ sunt cognitionis, animum id, quod conclusum est, enunciare, et affirmare; in iis autem, quæ sub actionem veniunt, statim agere. Ut si omne dulce gustandum est: hoc autem est dulce, tanquam unum de singularibus: necesse est, eum, qui possit, quique non prohibeatur, simul atque dictum sit, etiam agere. Cum igitur inest universa opinio, quæ gustare prohibet: secunda,

πάν τὸ γλυκὺ, ἡδὺ, τὰτὶ δὲ γλυκὺ· αὕτη δὲ ἐνεργεῖ· ἴ-
χη ἢ ἐπιθυμία ἐνῆσα, ἡ μὲν λέγει Φεύγειν τῆτο, ἡ δὲ ἐπι-
θυμία ἄγει· κινεῖν γὰρ ἕκαστον δύναται τῇ μορίῳ. Ὡσε
συμβαίνει ὑπὸ λόγου πως καὶ δόξης ἀκρατεύεσθαι· ἐκ ἐναν-
τίας δὲ καθ' αὐτήν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός· ἡ γὰρ ἐπιθυ-
μία ἐναντία, ἀλλ' οὐκ ἡ δόξα, τῷ ὁρθῷ λόγῳ. Ὡσε καὶ
διὰ τῆτο τὰ θηρία οὐκ ἀκρατῆ, ὅτι ἐκ ἔχει καθόλου ὑπό-
ληψιν, ἀλλὰ τῶν καθ' ἕκαστα φαντασίαν καὶ μνήμην. Πῶς
δὲ λύεται ἡ ἀγνοία, καὶ πάλιν γίνεται ἐπισήμων ὁ ἀκρατής,
ὁ αὐτὸς λόγος καὶ περὶ οἰνωμένῃ καὶ καθεύδοντος, καὶ ἐκ
ἴδιος τῆτος τῶ πάθους, ὃν δὲ παρὰ τῶν φυσιολόγων ἀκχεῖν.
Ἐπεὶ ἢ ἡ τελευταία πρότασις, δόξα τε αἰσθητῆ, καὶ κυρία
τῶν πράξεων, ταύτην ἡ οὐκ ἔχει ὁ ἐν τῷ πάθει ὢν, ἢ οὕτως

τὸ ante γλυκὺ deest El. Ὡσε γὰρ C C C. Baf. habet τύχη δὲ ἐπιθυ-
μία οὔσα, et post ἡ μὲν inferit ἔν. Cui quoad ἔν adstipulantur Eliensis, C C C. et
Ven. 1. N C. etiam pro ἐνῆσα legit ἐρῆσα. Συμβεβηκός C C C. x Pro ἐκ
ἡ δόξα El. scribit ἐκ δόξα. y ἔχει τῶν καθόλου N C. Ven. 1. et Baf. z Τῶν
ληψιν εἶναι N C. λήψιν, ἀλλὰ C C C. a Καὶ ὁ αὐτὸς El. b Καὶ deest N C.
c Ὅταν δὲ ἐν τῷ πάθει γένηται ὁ ἀκρατής, τὴν ἐλάττω πρότασιν, τὴν κυρίαν τῶν πρά-
ξεων, τὴν ὅτι τοῦ κακοῦ, ἡ ἐκ ἔχει οὐδαμῶς οὐδὲ ἐπίσταται, ἡ οὕτως ἔχει ὅσπερ ὁ μέθυ-
οις καὶ οἱ μαινόμενοι ἔσθ' ἑνὶ τινὶ ἀποδείξει λέγουσιν. Cum vero ab affectu suo posside-
tur incontinens, minorem propositionem, et quæ actionum quasi princeps est et domina,
hoc nimirum malum esse, aut non habet omnino nec novit, aut ita, quemadmodum ver-
sus ac demonstrationes recitant ebrii. Andron.

omnia dulcia esse iucunda :
et tertia, hoc esse dulce (hæc
autem est quæ agit) et inhæ-
ret forte cupiditas : opinio
quidem illa prima hoc fugere
jubet, cupiditas autem alio
trahit : potest enim unam-
quamque animi partem com-
move. Ita fit, ut a ratio-
ne et opinione quodammodo
nascatur incontinentia : non
quod opinio per se sit rationi
contraria, sed ex eventu : cu-
piditas enim, non opinio, re-
ctæ rationi adversatur. Quo-
circa etiam propter hanc ra-
tionem, bestię non sunt in-

continentes : quia non habent
rerum universalium existima-
tionem, sed singularium visi-
onem, et memoriam. Quo
pacto autem inscientia depul-
sa scientiam recuperet incon-
tinens, eadem et communis
ratio est ebriorum ac dormi-
entium, non hujus perturba-
tionis propria : quæ ab iis
audienda est, qui de natura
rerum disputant. Quoniam
autem ultima enunciatio, e-
jus, quod sub sensum cadit,
opinio est, actionumque do-
mina est atque arbitra ; hanc
aut non habet is, qui in per-

ἔχει, ὡς ἐκ ἦν τῷ ἔχειν ἐπίστασθαι, ἀλλὰ λέγειν, ὅπερ
ὁ οἰνωμένος, τὰ Ἐμπεδοκλέους· καὶ διὰ τὸ μὴ καθόλου,
μηδὲ ἐπιστημονικὸν ὁμοίως εἶναι δοκεῖν τῷ καθόλου τ' ἔχοντον
ὅρον· καὶ εἰκεν ὁ ἐζητεῖ Σωκράτης συμβαίνειν· οὐ γὰρ τ'
κυρίως εἶναι δοκῆσης ἐπισήμης παρῆσης, γίνεται τὸ πάθος·
ἐδὲ αὕτη περιέλεται διὰ τὸ πάθος, ἀλλὰ τῆς αἰσθητικῆς.
Περὶ μὲν ἔν τῷ εἰδῶτα, καὶ μὴ, καὶ πῶς εἰδῶτα ἐνδέχεται
ἀκρατεύεσθαι, τοσαῦτα εἰρήστω.

ΚΕΦ. δ'.

ΠΟΤΕΡΟΝ δὲ ἐστὶ τις ἀπλῶς ἀκρατής, ἢ πάντες κατὰ
μέρος, καὶ εἰ ἐστὶ, περὶ ποῖα ἐστὶ, λεκτέον ἐφεξῆς.
Ὅτι μὲν ἔν περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας εἰσὶν οἱ τ' ἐγκρατεῖς
καὶ καρτερικοὶ, καὶ ἀκρατεῖς καὶ μαλακοὶ, φανερόν. Ἐπεὶ
δὲ ἐστὶ τὰ μὲν ἀναγκαῖα τῶν ποικίλων ἡδονῶν, τὰ δὲ αἰρετὰ

d Alii τί. e Τὸ λέγειν Ven. 1. et Baf. f Σωκράτης deest N C. g Τῷ
κυρίως ἐπισήμης εἶναι δοκῆσης παρῆσης El. h οὐν deest N C. i Pro ἐφεξῆς N C.
habet ἀπ' ἀρχῆς. k Ἐγκρατεῖς μὲν N C. l Οἱ ἀκρατεῖς El.

turbatione est, aut certe sic
habet, ut eam habere non fit
scire, sed vinolentorum more
versus Empedoclis recitare :
et quoniam non est univer-
sus, neque similem vim ha-
bet ad scientiam efficiendam
terminus ultimus, atque id,
quod universum est : non im-
merito etiam videtur id, quod
quærebat Socrates, evenire :
non enim tum cum præsto
est illa, quæ vere et proprie
videtur esse scientia, existit
perturbatio ; neque ea scien-
tia a perturbatione convelli-
tur, sed cum adest ea, quæ
sensu continetur. De eo igitur,
qui sciens aut insciens,
fit incontinens : et quomodo

ut sciens incontinenter vivat,
fieri possit, hactenus a nobis
dictum sit.

CAP. IV.

DEINCEPS utrum sit a-
liquis absolute inconti-
nens, an omnes ex parte, et
certæ rei sint incontinentes :
tum, si quis est absolute in-
continens, in quibus versetur,
dicendum est. Continentes
igitur et patientes, inconti-
nentes et molles in volupta-
tibus et doloribus versari, per-
spicuum est. Quoniam au-
tem eorum, quæ voluptatem
efficiunt, alia sunt necessaria,
alia per se expetenda quidem
illa, sed ejusmodi, ut supra

μὲν καθ' αὐτὰ, ἔχοντα δὲ ^m ὑπερβολὴν, ἀναγκαῖα ⁿ μὲν τὰ σωματικά· λέγω δὲ τὰ τοιαῦτα, τὰ ^o τε περὶ τὴν τροφὴν, καὶ τὴν ^τ ἀφροδισίων χρείαν, καὶ τὰ τοιαῦτα ^τ σωματικῶν, περὶ ^α τὴν ἀκολασίαν ἔθεμεν καὶ τὴν σωφροσύνην· τὰ δὲ ἀναγκαῖα μὲν οὐ, αἰρετὰ ^η καθ' αὐτά· λέγω δὲ οἷον νίκην, τιμὴν, πλεῖστον, καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν ἀγαθῶν ^p καὶ ἡδέων· τὰς μὲν ^εν πρὸς ταῦτα ^q παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον ὑπερβάλλοντας τὸν ^ρ ἐν αὐτοῖς, ἀπλῶς μὲν ^s οὐ λέγομεν ἀκρατεῖς, προστιθέντες δὲ τὸ, χρημάτων ἀκρατεῖς, καὶ κέρδης, καὶ τιμῆς, καὶ θυμῷ· ἀπλῶς δὲ οὐ, ὡς ἐτέρως καὶ καθ' ὁμοιότητα λεγομένους· ^t ὥσπερ ἄνθρωπος, ὁ τὰ Ὀλύμπια ^u νενικηκώς· ἐκείνῳ γὰρ ὁ κοινὸς λόγος τῷ ἰδίῳ μικρῷ ^x διέφερεν, ἀλλ' ὅμως ἕτερος ἦν. ^y Σημαῖον δέ· ἢ μὲν ^z γὰρ ἀκρασία ψέγεται,

^m Τὴν ὑπερβολὴν El. ⁿ N C. habet δὲ pro μὲν. ^o Te deest N C. ^p Καὶ abest a textu Eliensis; sed apparet in margine. ^q Περί N C. ^r Ven. 1. et Baf. habent in αὐτοῖς, reciprocum. ^s Oū deest N C. male. ^t Καθ' αὐτὰ διαφέρει ὁ ἄνθρωπος, ὁ τὰ Ὀλύμπια νενικηκώς, τῷ ἰδίῳ ἀνθρώπῳ· καὶ γὰρ εἰ καὶ μικρὸν ἐστὶ τὸ διάφορον αὐτῶν, ἀλλ' ὅμως διαφέρει, καὶ ἕτερος ἐστὶ καὶ τὴν τροφὴν. Andron. Alii cum Eustratio suspicantur nescio quem Olympionicem proprio alio nomine caruisse, communique omnium hominum nomine fuisse Ἀνδρῶν, i. e. Hominem, appellatum, quod tamen nomen commune illi proprium esset. ^u Νικῶν El. Sed a manu recenti νενικηκώς. ^x Διαφέρει N C. ^y Hec pertinent ad continentis et incontinentis differentiam: neque sunt referenda ad similitudinem victoris Olympici, quam proxime interpoluit, ut putavit Perionius. Lamb. ^z Γὰρ deest N C.

modum expeti possint (sunt autem necessaria ea, quæ ad corpus pertinent, ea, inquam, quæ in victu et rerum venerarum usu posita sunt, cæteraque hujus generis, quæ ad corpus referuntur, in quibus intemperantiam et temperantiam locavimus: quæ vero cum minime necessaria sint, per se tamen sunt optabilia et expetenda sunt: verbi gratia, victoria, honos, divitiæ, taliaque bona et jucunda) eos igitur qui in his præter rectam rationem, quæ

in ipsis inest, modum superant, absolute quidem incontinentes non dicimus, sed cum adjunctione, pecuniæ incontinentes, lucri, honoris, iræ: absolute autem nequaquam, tanquam ab illis differant, et ex quadam similitudine sic appellantur: ut cuidam Olympiorum victori, Ἀνδρῶν, id est, Homo nomen erat: communis enim illius appellatio ac ratio a propria paulo differebat, sed alia tamen erat. Cujus rei hoc argumentum est, quod

ἔχει ὡς ἀμαρτία μόνον, ἀλλὰ καὶ ^a ὡς κακία τις, ἢ ἀπλῶς ἔσται, ἢ κατὰ τι μέρος· τέτων δὲ οὐδεῖς. Τῶν δὲ περὶ τὰς σωματικὰς ἀπολαύσεις, περὶ ^ας λέγομεν τὸν σάφρονα καὶ ἀκόλαστον, ὁ μὴ τῷ προαιρέσθαι τῶν ^b τε ἡδέων διώκων τὰς ὑπερβολὰς, καὶ ^τ λυπηρῶν φεύγων, πείνης, ^c καὶ δίψης, καὶ ἀλείας, καὶ ψύχης, καὶ πάντων ^τ περὶ ἀφῆν καὶ γεῦσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν προαίρεσιν καὶ τὴν διάνοιαν, ἀκρατὴς λέγεται, οὐ κατὰ ^d πρόθεσιν, ὅτι περὶ ^e τάδε, καθάπερ ὀργῆς, ἀλλ' ἀπλῶς μένον. Σημαῖον δέ· καὶ γὰρ ^f μαλακοὶ λέγονται ^g περὶ ταῦτας, περὶ ἐκείνων δὲ ἐδεμίαν· καὶ διὰ τῶν εἰς ταῦτο ^h τὴν ἀκρατῆ καὶ ἀκόλαστον τιθεμεν, καὶ ἐγκρατῆ καὶ σώφρονα, ἀλλ' ἐκ ἐκείνων ἐδένα, ⁱ διὰ τὸ περὶ τὰς αὐτὰς πως ἡδονὰς καὶ λύπας εἶναι. Οἱ δὲ εἰσὶ μὲν περὶ ταῦτα, ἀλλ' ἔχει ὡσαύτως εἰσὶν· ἀλλ' οἱ μὲν προαιρέωνται, οἱ δὲ ^k ἐ προαι-

^a Ὡς deest Ven. 1. ^b Δὲ pro τε habet N C. sed τε deest Ven. 1. ^c Καὶ deest N C. ^d Προαίρεσιν N C. ^e Τὰς N C. ^f Αἰσθητὰς ἀκόλαστοι. Itemque Aretyrop. et Aretinus; melius tamen μαλακοί. Mur. ^g Περί αὐτὰς N C. Ea autem, quorum nimium ferre non possunt molles, sunt fames, sitis, frigus et similia: illa, a quorum nimio qui vincuntur, molles non dicuntur, sunt pecunia, honos, ira, et similibusmodi. Lamb. ^h Τὸν ἀκόλαστον τιθεμεν El. ⁱ Δὲ C C C.

incontinentia vituperatur non solum ut peccatum, sed etiam ut vitium quoddam aut simpliciter et absolute, aut aliqua ex parte: horum autem, quos proxime posui, incontinentium nemo sic vituperatur. Eorum vero, qui in corporis voluptatibus perfruentis voluntantur, iis, in quibus temperantem atque intemperantem versari dicimus: qui non eo quod id consilii ceperit, rerum jucundarum nimium sequitur, et rerum molestarum nimium fugit, ut famis, sitis, caloris, frigoris, earumque omnium, quæ ad tactum, gustatumque pertinent, sed præter consilium,

et cogitationem: is incontinens dicitur, non cum adjunctione hujus vel illius rei, ut ira, sed simpliciter tantum. Cujus rei hoc argumentum est, quod qui harum rerum nimium ferre non possunt, molles dicuntur, non qui ab illarum nimio vincuntur: atque ob hanc causam in eadem re incontinentem et intemperantem locamus, itemque continentem et temperantem, quia in eisdem quodammodo voluptatibus et doloribus versantur: sed illorum neminem. Verum quamvis hi in iisdem versentur, non eodem modo tamen: sed intemperantes consilium ce-

τῶν, ἀλλὰ τῷ ἀνάλογον ὁμοίαν· ἔγω δηλονότι καὶ κεῖ ὑπο-
ληπτόν· ἔμνον ἀκρασίαν καὶ ἐγκράτειαν εἶναι, ἥτις ἐστὶ περὶ
τὰ αὐτὰ τῇ σωφροσύνῃ καὶ τῇ ἀκολασίᾳ. Περὶ δὲ θυ-
μὸν, καθ' ὁμοιότητα^κ λέγομεν· διὸ καὶ προσιδέντες ἀκρατῇ
θυμῷ, ὥσπερ τιμῇ καὶ κέρδῃ φαμέν.

ΚΕΦ. ε'.

ΕΠΕΙ δὲ ἐστὶν ἓν ἡδέα φύσει, καὶ τέτων τὰ μὲν
ἀπλῶς, τὰ δὲ κατὰ γένη καὶ ζῶων καὶ ἀνθρώπων·
τὰ δὲ ἐκ ἑσιν, ἀλλὰ τὰ μὲν διὰ πηρώσεως, τὰ δὲ ἐξ ἑσθ-
μ^γ γίνεται, τὰ δὲ διὰ μεχθηρὰς φύσεως· ἐστὶ καὶ περὶ τού-
των ἕκαστα παραπλησίως ἰδοῖν ἔστι. Λέγω δὲ τὰς θηριώ-
δεις, οἷον τὴν ἄνθρωπον, ἣν λέγουσι τὰς κυρσας ἀναχίζ-
σαν, τὰ παῖδιά κατεσθίειν· ἢ οἷς φασὶ χαίρειν ἐνὶς τῶν
ἀπηγριωμένων περὶ τὸν Πόντον, τὰς μὲν ὁμοῖς, τὰς δὲ κρέ-

^f Illud ὁμοίαν Aspasius indicat esse glossam vocis ἀνάλογον. Mur. ^g Μόνι
N C. ^h T^g deest El. ⁱ Θυμῷ Ven. i. et Baf. ^k Λεγομένην legendum vi-
detur. Mur. ^l H^g El. ^m Baf. habet γίνονται, pluraliter. ⁿ Δὲ N C.
• Lamiam nescio quam indigitat, si fides Aspasio; cuius hæc sunt verba: ἡ Λα-
μία γυνή τις ἦν περὶ τὸν Πόντον, ἥτις διότι ἀπώλετο τὰ οἰκία τέκνα, τὰ τῶν ἄλλων γυ-
ναικῶν βλάβῃ ἔσθιεν. Camotius post τὴν ἄνθρωπον, addit καλεμένην Λαμίαν περὶ τοῦ
Πόντου: quod est glossema. ^p Quidam codd. post ἀπηγριωμένων addunt μερῶν,

um medici, aut histronis, sed
proportione quadam vitio si-
militudo: sic nimirum et illic
existimare debemus duntaxat
eam esse incontinentiam, et
continentiam, quæ in iisdem
atque temperantia et intem-
perantia versatur. In ira au-
tem ex similitudine quadam
aliquem dicimus incontinen-
tem: itaque etiam cum ad-
jectione dicimus, iræ incon-
tinentem, quemadmodum ho-
noris et lucris.

CAP. V.

SED quoniam aliqua sunt
jucunda natura, eorum-
que alia simpliciter et absolu-

te, alia diversis animantium
atque hominum generibus ju-
cunda sunt: alia non sunt
jucunda natura, sed partim
propter debilitationes corpo-
rum, partim propter consue-
tudinem, partim propter vi-
tiosas naturas sunt jucunda:
licet etiam in his singulis
conformes habitus animad-
vertere. Voco autem imma-
nes et ferinos habitus, qualis
erat ejus mulieris, quam di-
cunt gravidis mulieribus a-
pertis ac perfectis, pueros de-
vorare solitam: aut qualibus
rebus efferatos quosdam circa
Pontum populos delectari fe-

ασιν ἄνθρώπων, τὰς δὲ τὰ παῖδιά δανείζεν ἀλλήλοις εἰς
εὐωχίαν· ἢ τὸ περὶ Φάλαριν λεγόμενον. Αὐταὶ μὲν θηριώ-
δεις. Αἱ δὲ διὰ τε νόσους γίνονται καὶ μανίαν ἐνίοις, ὥσ-
περ ὁ τὴν μητέρα καθιερεύσας καὶ φαγὼν, καὶ ὁ τῷ συνδύ-
λου τὸ ἥπαρ. Αἱ δὲ νοσηματώδεις, ἢ ἐξ ἔθους, οἷον αἱ τῶν
τριχῶν τίλσεις, καὶ οὐνύχων τρώξεις, ἐστὶ δὲ ἀνδράκων καὶ γῆς·
πρὸς δὲ τέτοις, ἢ τῶν ἀφροδισίων τοῖς ἄρρεσι. Τοῖς μὲν γὰρ
φύσει, τοῖς δὲ ἐξ ἔθους συμβαίνουσιν· οἷον τοῖς ἐπιζομένοις
ἐκ παίδων. Ὅσοις μὲν ἔν· φύσις αἰτία, τέτρες μὲν ἐσθὶ
ἀν εἰς εἴποι ἀκρατεῖς· ὥσπερ οὐδὲ τὰς γυναῖκας, ὅτι οὐκ
ὀπύεισι, ἀλλ' ὀπύονται· ὡσαύτως δὲ καὶ τοῖς νοσηματωδῶς
ἐχουσι δὲ ἔθος. Τὸ μὲν ἔν· ἔχειν ἕκαστα τέτων, ἔξω τῶν
ἔρων ἐστὶ τῆς κακίας, καθάπερ καὶ ἡ θηριότης. Τὸ δὲ
ἐχοντα κρατεῖν ἢ κρατεῖσθαι, ἐχ ἢ ἀπλῇ ἀκρασίᾳ, ἀλλ' ἢ

sed aptius idon, vel βαρβαρῶν, et quidem post περὶ τὸν Πόντον· ut infra: ἓν ἡ γένη
τῶν πᾶσιν βαρβαρῶν. Sylb. ^q Ἀνδρῶν El. ἀνδρωπέσις C C C. et alii. ^r Ὁ δὲ
Φάλαρις λέγεται φαγὼν τὸν ἑαυτοῦ παῖδα. Aspasius. ^s Μανίας N C. διὰ μανίαν
El. ^t Ὁ ἐξ ἔθους ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς μανίς, ἔφαγε τὴν ἑαυτοῦ μητέρα κρηοργή-
σας. Aspasius. Sed quo auctore incertum. ^u Vide Magn. Mor. lib. ii. cap. 6.
^x Ἡ φύσις El. ^y Οὐδ' αὖ εἴποιεν ἀκρατ. N C. ^z Δὲ abest ab El. ^a Δὲ
ἔθους Baf. ^b Καὶ deest C C C.

runt, alios scilicet crudis, a-
lios humanis carnibus: alios,
liberos suos inter se mutuos
in epulas dare: aut quale est
id quod vulgo de Phalaride
dicitur. Ferini igitur sunt hi
habitus. Alii autem propter
morbos et furores nonnullis
innascuntur: qualis ille fuit,
qui matrem immolavit et
comedit, et qui confervi je-
cur. Alii vel ex morbo, vel
ex consuetudine proficiuntur,
ut pilorum evulsiones, et
unguium corrosiones, carbo-
num quoque et terræ: præ-
terea venereorum usus cum
masculis. Namque hæ cu-
piditates aliis naturales sunt,

aliis ex consuetudine nascun-
tur, ut qui a pueris consue-
verunt. Atque eorum qui-
dem, quibus natura causam
præbet, incontinentem quem-
quam nemo dixerit: quem-
admodum neque mulieres,
quod in complexu venereo
non agant, sed patientur: ea-
demque ratione neque eos,
qui ex consuetudine vitium
morbo simile contraxerunt.
His igitur singulis animi ma-
lis tentari, extra vitii termi-
nos ac fines egredi est, quem-
admodum et feritate ad bel-
luarum naturam proxime ac-
cedere. His autem tentatum
atque affectum, superiorem

καθ' ὁμοιότητα, καθάπερ καὶ τὸν περὶ τῆς θυμῆς ἔχοντα
τῆτον τὸν τρόπον τῆ πάθης, ἀκρατῇ δὲ οὐ λεκτέον· πᾶσα
γὰρ ὑπερβάλλουσα κακία, καὶ ἀφροσύνη, καὶ δειλία, καὶ ἀκο-
λασία, καὶ χαλεπότης, αἱ μὲν θηριώδεις, αἱ δὲ νοσηματώ-
δεις εἰσὶν· ὁ μὲν γὰρ φύσει τοιῆστος, ὁ οἷος δεδιέναι πάντα,
καὶ φοβήσθαι μῦς, θηριώδῃ δειλίαν δειλός· ὁ δὲ τὴν γαλήν
ἐδεδίδει διὰ νόσον. Καὶ τ' ἀφρόνων οἱ μὲν ἐκ φύσεως ἁλό-
γιστοι, καὶ μόνον τῇ αἰσθήσει ζῶντες, θηριώδεις, ὥσπερ ἕνα
γέννη τῶν πόρρω βαρβάρων· οἱ δὲ διὰ νόσου, οἷον τὰς ἐπι-
ληπτικὰς, ἢ μανίας, νοσηματώδεις. Τῶν δὲ ἐστὶ μὲν
ἔχειν τινὰ ἐνίοτε μόνον, μὴ κρατεῖσθαι δέ· λέγω δὲ, οἷον εἰ
Φάλαρις κατέχεν, ἐπιθυμῶν παιδίᾳ φαγαῖν, ἢ πρὸς ἀφρο-

^c Hic locus in omnibus Libris corruptus est, et sic emendandus: Καθάπερ καὶ
τὸν περὶ τῆς θυμῆς ἔχοντα τῆτον τὸν τρόπον, τῆτι τῇ πάθῃ ἀκρατῇ, ἀκρατῇ δ' οὐ λε-
κτέον. Natum est mendum ex voce ἀκρατῇ, quam cum Librarii bis scriptam vi-
derent, putarunt alteram supervacaneam esse, atque ideo fustulerunt. Illud,
τῆτι, præterea omiserunt, vel consulto, vel inconsulto, propter similitudinem
trium syllabarum deinceps insequentium τῆτι τῇ. Lamb. ^d Qualis fuit An-
themion quidam, qui non nisi galea testus in publicum prodire solebat, metuens
ne cælum rueret, teste Heraclide Pontico. Zuing. ^e Ἀλόγιστα καὶ C C C.
^f Pylorum nota est stultitia, qui armis contra Austrum, regionis suæ infestum,
profecti, arenis obruti fuere. Herodotus lib. iv.

esse aut inferiorem, non sim-
plex continentia aut inconti-
nentia est, sed ex similitudi-
ne: quemadmodum et eum,
qui in ira hoc modo affectus
est, ut vincatur, huius per-
turbationis incontinentem,
incontinentem autem dicere
non debemus: omnis enim
modum superans vitiositas, et
amentia, et timiditas, et in-
temperantia, et sævitia, vel
ferina est, vel morbosa: nam
qui natura talis est, ut omnia
extimescat, etiam si mus stri-
dorem ediderit, ferina qua-
dam timiditate timidus est:
alius erat, qui selem morbo
affectus metuebat. Et ex a-

mentium numero, ii, qui na-
tura stulti et inconsiderati
sunt, sensuque duntaxat vi-
vunt, ferarum sunt similes:
quemadmodum nonnullæ lon-
ginquorum barbarorum na-
tiones: qui vero propter mor-
bos veluti comitiales, vel fu-
rores, ii sunt morbofi. Nihil
obstat autem, quo minus ali-
quis interdum his vitiis affe-
ctus sit tantum, sed non vin-
catur: hoc dico: ut si Pha-
laris cum pulsionem concu-
piscat vel ad edendum, vel ad
potiendum absurda rerum ve-
nerearum voluptate, se cohi-
beat et contineat. Neque ve-
ro quicquam obstat, quo mi-

δισίων ἄτοπον· ἡδονήν. Ἔστι δὲ καὶ κρατεῖσθαι, μὴ μόνον
ἔχειν. Ὡς περ ἔν καὶ μοχθηρία, ἢ μὲν καὶ ἄνθρωπον
ἀπλῶς λέγεται μοχθηρία· ἢ δὲ κατὰ πρότερον, ὅτι θη-
ριώδης ἢ νοσηματώδης, ἀπλῶς δὲ ἔ· τὸν αὐτὸν τρόπον δη-
λον ὅτι καὶ ἀκρασία ἐστίν, ἢ μὲν θηριώδης, ἢ δὲ νοσηματώ-
δης· ἀπλῶς δὲ ἢ κατὰ τὴν ἀνθρωπικὴν ἀκολασίαν μόνη.
Ὅτι μὲν ἔν ἀκρασία καὶ ἐγκράτειά ἐστι μόνον περὶ ἅπερ ἀκο-
λασία καὶ σωφροσύνη, καὶ ὅτι περὶ τὰ ἄλλα ἐστὶν ἄλλο εἶδος
ἀκρασίας, λεγόμενον κατὰ μεταφοράν, καὶ οὐχ ἀπλῶς, δη-
λον.

ΚΕΦ. ζ'.

ὍΤΙ δὲ καὶ ἥτιον αἰσχυρὰ ἀκρασία ἢ τοῦ θυμῆ, ἢ ἢ τῶν
ἐπιθυμιῶν, θεωρήσωμεν. Ἔοικε γὰρ ὁ θυμὸς ἀκούειν
^h μὲν τι τοῦ λόγου, παρακένει δέ· καθάπερ οἱ ταχῆς τῶν
διακόνων, οἱ πρὶν ἀκῆσαι πᾶν τὸ λεγόμενον, ἐκδέχουσιν, εἴτα
ἀμαρτάνουσι τῆς ^k πράξεως· καὶ οἱ κύνες, πρὶν σκέψασθαι

^e Αὐτὸν δὲ τρόπον N C. et Baf. ^h Ἡ γὰρ μέντοι. ⁱ Nota est vox Lartii To-
lumnii Veientium regis in talorum jactu, occide: qua cum ille ludens uteretur,
Satellitum quidam ex improviso supervenientem Romanum legatum, tanquam
a rege iussus, interfecit. Zuing. ^k P. Victorius testatur se in quibusdam codi-
cibus reperisse *προσάξως*, i. e. a mandato aut *prescripto* aberrant, quam scripturam
non improbo. Huic lectioni adstipulatur etiam Andron.

nus etiam vincatur, non so-
lum affectus vitio sit. Quem-
admodum igitur et improbi-
tas alia absolute dicitur im-
probitas ea, quæ in hominem
cadit: alia cum adjectione,
quia improbitas ferina, aut
morbosa, non absolute: sic
nimirum et incontinentia est
alia ferina et immanis, alia
morbosa: simpliciter autem
et absolute ea sola, quæ hu-
manæ intemperantiæ conve-
nit. Incontinentiam igitur,
et continentiam in eisdem
versari, in quibus intempe-
rantia et temperantia: in a-

liisque aliud incontinentiæ
genus situm esse, quod ex
translatione nominis, non ab-
solute dicitur, perspicuum est.

CAP. VI.

NUNC autem et iræ, quam
cupiditatum, minus esse
turpem incontinentiam co-
gnoscamus. Videtur enim ira
illa quidem aliqua ex parte
rationem, sed negligenter et
confuse audire, ministrorum
præproperorum more, qui
priusquam id omne, quod di-
citur, audierint, exiliunt, de-
inde ab actione aberrant: et
ut canes, qui priusquam at-

ἢ φίλος, ἂν μόνον ψοφήσῃ, ὑλακτῶσιν· ἔτις ὁ θυμὸς, διὰ θερμότητα καὶ ταχύτητα τῆς φύσεως, ἀκέσας μὲν, ἐκ ἐπίταγμα ἢ ἀκέσας, ὁρμᾷ πρὸς τὴν τιμωρίαν. Ὁ μὲν γὰρ λόγος ἢ ἡ φαντασία, ὅτι ὕβρις ἢ ὀλιγωρία, ἐδήλωσεν· ὁ δὲ, ὥσπερ συλλογισάμενος ὅτι δεῖ τῷ τοιαύτῳ πολεμεῖν, χαλεπαίνει εὐθύς. Ἡ δ' ἐπιθυμία, ἂν μόνον εἴπῃ ὅτι ἡδύ, ὁ λόγος ἢ ἡ αἰσθησις, ὁρμᾷ πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν. Ὡς δ' ὁ μὲν θυμὸς ἀκολουθεῖ τῷ λόγῳ πως, ἢ δ' ἐπιθυμία ἔ· αἰσχίων^m ἔν· ὁ μὲν γὰρ τῷ θυμῷ ἀκρατὴς, τῷ λόγῳ πως ἠτῶται· ὁ δὲ τῆς ἐπιθυμίας, καὶ οὐ τῷ λόγῳ. Ἐτι, ταῖς φυσικαῖς συγγνώμῃ^p μᾶλλον ἀκολουθεῖν ὀρεῖσιν, ἐπεὶ καὶ ἐπιθυμίαις ταῖς τοιαύταις μᾶλλον, ὅσαι κοινὰί^q πᾶσι, καὶ ἐφ' ὅσον κοινάι. Ὁ γὰρ θυμὸς φυσικώτερον, καὶ ἡ χαλεπότης τῶν ἐπιθυμιῶν, τῶν τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῶν μὴ ἀναγκαίων ὥσπερ ὁ ἀπολογούμενος ὅτι τὸ πατέρα τύποι· καὶ γὰρ ἔτις,

¹ Οὕτως ὁ θυμὸς N C. ^m Οὕτως ἐν El. ⁿ Bas. omittit γὰρ post ὁ μὲν. γὰρ τῷ defunt C C C. ^o Καὶ non agnoscit El. ^p C C C. et quidam editi omittunt μᾶλλον. ^q Ὁ δὲ θυμὸς φυσικώτερον καὶ χαλεπώτερον Vet. Interp. Felicianus autem ὁ δὲ θυμὸς καὶ ἡ χαλεπότης φυσικώτερον τῶν ἐπιθυμιῶν. ^r Ex Fabula aliqua hæc desumpta esse videntur.

tenderint, utrum sit amicus necne, si quis modo fores pulsaverit, aut strepitum aliquem ediderit, latrant: sic ira propter fervorem et celerrimam naturæ motum, audit illa quidem rationem, sed imperio non exaudito ad pœnas repetendas omni impetu fertur. Ratio enim, aut visio contumeliam vel contemptum in facto inesse indicavit: illa proinde ac si ratiocinando concluderet, huic tali, qui contumelia affecerit vel contempserit, bellum inferre oportere, continuo sævit atque excandescit. Cupiditas autem, si ratio depravata, vel sensus

illud esse jucundum dixerit modo, ad perfruendam voluptatem incitatur. Ita rationem ira quodammodo sequitur; cupiditas vero minime: hæc igitur turpior illa est: nam iræ incontinens a ratione quodammodo superatur; ille autem alter a cupiditate, non a ratione. Præterea ignoscendum ei magis est, qui naturales appetitiones sequitur: nam et iis cupiditatibus danda venia est, quæ sunt omnium communes, et quatenus sunt communes. Ira autem et sævitia magis naturalis est, quam cupiditates immoderate, minimeque necessarie:

ἔφη, τὸν ἑαυτῷ, καὶ κείνος τὸν ἄνωθεν· καὶ τὸ παιδίον δέξας, καὶ οὗτος ἐμὲ, ἔφη, ὅταν ἀπὸ γένηται· συγγενὲς γὰρ ἡμῖν. Καὶ ὁ ἐλκόμενος ὑπὸ τῷ υἱῷ, πάυεσθαι ἐκέλευε πρὸς ταῖς θύραις· καὶ γὰρ αὐτὸς ἐλκύσας τὸν πατέρα μέχρις ἐνταῦθα. Ἐτι, ἀδικώτεροι οἱ ἐπιβελότεροι. Ὁ μὲν ἐν θυμῷ δὴς, ἐκ ἐπίβελος, ἐδ' ὁ θυμὸς, ἀλλὰ φανερός· ἢ δ' ἐπιθυμία, καὶ ἀπάγερ τὴν Ἀφροδίτην φασί,

Δολοπλόκῳ γὰρ Κυπρογενῆς·

καὶ Ὁμηρος,

— τὸν κεστὸν ἱμάντα

Πάρφασις, ἥτις ἐκλεφε νόον πύκαπερ φρονέοντος.

Ὡς ἂν περ ἀδικωτέρα, καὶ αἰσχίων ἢ ἀκρασία αὕτη, τῆς περὶ τὸν θυμὸν ἐστὶ, καὶ ἀπλῶς ἀκρασία, καὶ κακία πως.

^s Non ad fores iudicii ut vult Aspas. sed potius domus. ^t Ὡς Ὁμηρος φησὶ τὴν Ἀφροδίτην δολοπλόκῳ, καὶ κεστὸν ἱμάντα εἰς τὴν Ἀφροδίτην ἀνατιθεῖν, τὸ πύκαλον ὑποφαινόντες τῆς ἐπιθυμίας. Andræon. ^u Initium solummodo et finem ponit loci cuiusdam Homerici: reliqua tanquam nota subtrahit. Loquitur ibi Poeta de Venere Cestum exuente, eumque Junoni ad Jovem conciliandum dante:

Ἡ, καὶ ἀπὸ ἐκείνης ἐλκύσας κεστὸν ἱμάντα Πανύλον, ἔνθα δὲ ἡ θεὰ κληῖται πύκαπερ φρονέοντος. Ἐν δ' ἐν μὲν φιλοσῆς, ἐν δ' ἡμεῖς, ἐν δ' ἡμεῖς, Πάρφασις, ἥτις ἐκλεφε νόον πύκαπερ φρονέοντος.

Imol. 2. ver. 214.

ut ille, qui hac defensione, cur patrem verberaret, utebatur: nam iste (inquit) suum verberavit, et ille suum, et hic quoque me, vir factus, verberabit, parvulo filio suo demonstrato: est enim hoc nobis cognatum. Et qui a filio traheretur, trahendi finem facere jubebat ad fores: nam a se quoque usque ad hunc locum, patrem suum tractum esse. Præterea quousque occultior et insidiosior est, eo est injustior. At homo iracundus minime est insidiator: neque ira ipsa,

immo vero aperta: cupiditas autem fallax et insidiosa, quemadmodum aiunt esse Venerem,

Nescitisque dolos Veneris:

et, ut ait Homerus,

Dixit: tum niveo cestum de pectore solvit,
In quo sermo inerat blandus qui mente sagaci
Quamvis prudentes spoliatur.

Quare si injustior, ergo et turpior hæc incontinentia est, quam quæ in ira versatur: estque hæc absolute incontinentia, et quodammodo vitiositas. Præterea nemo dolens

ἔτι, ἔδδεις * ὑβρίζει λυπόμενος, ὁ δὲ ὀργῇ πεισῶν πᾶς, ποιεῖ λυπόμενος· ὁ δὲ ὑβρίζων, μεθ' ἡδονῆς. Εἰ δὲ οἷς ὀργίζεσθαι μάλιστα δίκαιον, ταῦτα ἀδικώτερα, καὶ ἡ ἀκρασία ἢ δι' ἐπιθυμίαν· ἔ· γὰρ ἐστὶν ἐν θυμῷ ὕβρις. Ὡς μὲν τοίνυν αἰσχίων ἢ περὶ ἐπιθυμίας ἀκρασία, τῆς περὶ τὸν θυμὸν, καὶ ὅτι ἐστὶν ἡ ἐγκράτεια καὶ ἀκρασία περὶ ἐπιθυμίας καὶ ἡδονῶν σωματικῶν, δῆλον. Αὐτῶν δὲ τῶν τὰς διαφορὰς ληπτέων ὥσπερ γὰρ εἴρηται κατ' ἀρχάς, αἱ μὲν ἀνθρωπικαὶ εἰσι καὶ φυσικαὶ, καὶ τῷ γενεῖ, καὶ τῷ μεγέθει· αἱ δὲ θηριώδεις· αἱ δὲ καὶ διὰ πηρώσεως, καὶ νοσήματα· τῶν δὲ περὶ τὰς πρώτας σωφροσύνη καὶ ἡ ἀκολασία μόνον ἐστὶ. Διὸ καὶ τὰ θηρία ἔτε σάφρονα, ἔτε ἀκόλαστα λέγομεν, ἀλλ' ἢ κατὰ μεταφορὰν, καὶ εἰ τινα ὅλως ἄλλο πρὸς ἄλλο διαφέρει γένος τῶν ζώων ὕβρις καὶ σιναμωρία, καὶ τῷ παμφάγον εἶναι· ἔ· γὰρ ἔχει

* Ὑβρίζειν non solum id valet, quod Latini *contumelia afflicere* dicunt, sed etiam *stuprum inferre*, ut interpretati sumus. *Lamb.* Sed prior significatio huic loco magis accommodata videtur. Ὑ Nullus enim irascitur eo animo, ut injuriam inferat, sed potius ut injuriam illatam propulset: et sic haec verba sunt intelligenda. *Zuing.* Ὑ Αἰσχίων deest Ven. 1. male. Ὑ Γε. Ἀκρασία. Ὑ Τέρε deest C C C. Ὑ Αἰσχίον deest Ven. 1. male. Ὑ Γε. Ἀκρασία. Ὑ Τέρε deest C C C. Ὑ Αἰσχίον deest Ven. 1. male. Ὑ Γε. Ἀκρασία. Ὑ Τέρε deest C C C. Ὑ Αἰσχίον deest Ven. 1. male. Ὑ Γε. Ἀκρασία. Ὑ Τέρε deest C C C.

stuprum infert alteri: at qui ira incitatus aliquid facit, dolens facit: qui stuprum infert, cum voluptate infert. Si igitur ea quæque sunt injustissima, propter quæ jure optimo irascimur: profecto incontinentia ob cupiditatem suscepta injustior est: non inest enim in ira voluptaria libido. Incontinentiam igitur eam, quæ in cupiditatibus versatur, iræ incontinentia turpiorem esse: continentiamque et incontinentiam in cupiditatibus, et corporis voluptatibus versari, perspicuum est. Harum autem ipso-

rum differentiarum sunt cognoscendæ: nam quemadmodum initio a nobis dictum est, aliæ sunt humanæ et naturales, tum genere, tum magnitudine: aliæ immanes et ferinæ; aliæ ex corporis debilitationibus, et morbis natæ: quarum in primis versantur temperantia duntaxat, et intemperantia. Itaque neque temperantes, neque intemperantes bestias dicimus, nisi per translationem sermonis, etiam si omnino animantium genus aliud ab alio libidine, et profusa ad rem veneream petulantia, et omnium rerum eda-

προαίρεσιν, ἔδδεις λογισμὸν, ἀλλ' ἐξέστηκε τὴ φύσεως, ὥσπερ οἱ μαινόμενοι τῶν ἀνθρώπων. Ἐλαττον δὲ θηριότης, κακίας· φοβερώτερον δὲ· ἔ· γὰρ διεφθαρται τὸ βέλτιστον, ὥσπερ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλ' ἔκ· ἔχει. Ὅμοιον ἔν, ὥσπερ ἀψυχὸν συμβαλεῖν πρὸς ἐμφυχόν, πότερον κάκιον· ἔ· ἀσινετέρα γὰρ ἡ φανλότης αἰετῶν, ἢ τῶν μὴ ἔχοντος ἀρχήν· ὁ δὲ νῆς ἀρχή. Παραπλήσιον ἔν τὸ συμβαλεῖν ἀδικίαν πρὸς ἀνθρώπον ἀδικόν· ἐστὶ γὰρ ὡς ἐκάτερον κάκιον· ἔ· μυριοπλάσια γὰρ ἀν κακὰ ποιῇται ἀνθρώπος κακός, θηρίον.

ΚΕΦ. Ζ'.

ΠΕΡΙ δὲ τὰς δι' ἀφῆς καὶ γεύσεως ἡδονὰς καὶ λύπας, καὶ ἐπιθυμίας καὶ φυγῆς· περὶ αὐτῶν ἢ τε ἀκολασία καὶ ἡ σωφροσύνη διωρίσθαι πρότερον· ἐστὶ ἢ μὲν οὕτως ἔχειν, ὥστε ἡττιᾶσθαι καὶ ὧν οἱ πολλοὶ κρείττες· ἐστὶ δὲ κρατεῖν, καὶ

quia facultatem habent nocendi, sic *πείθεσθαι* possunt. *Zuing.* El. corrupte legit *συμπαρεῖν*. Ὑ Baf. et C C C. legunt ἀλλ' ἡμᾶς τῆται, καὶ ἔκ· ἔχει. Ὑ Sic habent codices emendati: alii ἀσινετέρα, quos secutus est Perion. *Lambinus.* Ὑ Ἀσινετέρα videtur esse glossema. Ὑ Γε. συμβαλεῖν. Ὑ Baf. in textu habet μυριοπλάσια; ea scilicet forma, qua *πολλαπλάσια*, *Sylb.* Ὑ Μὲν ἔν οὕτως El.

citare differat: non enim consilium ullum habent, nulla-que rationis agitatione prædita sunt, sed a natura deficiunt, ut homines furiosi. Est autem feritas minus malum quidem vitiositate, sed horribilius tamen: neque enim corruptum est in illis, id quod est optimum, quomodo in homine, sed eo carent. Simile igitur est, ut si inanimatum cum animato conferatur, utrum sit pejus: innocentior enim minusque perniciofa semper improbitas ejus est, quod principium non habet: mens autem principium est. Simile igitur est, ut si injus-

titiam cum homine injusto conferas: nam fieri potest, ut utrumque altero sit pejus: infinitis certe partibus plura mala intulerit homo vitiosus et improbus, quam fera.

CAP. VII.

IN voluptatibus autem et doloribus, quæ tactu et gustatu percipiuntur, itemque in earum cupiditatibus, et fugis (in quibus temperantia et intemperantia supra posita est) potest quis ita affectus esse, ut etiam ab eis vincatur, quibus plerique sunt superiores: potest rursus fieri, ut etiam eas vincat, a quibus vulgus

ὧν οἱ πολλοὶ ἤτις. Τέτων δὲ ὁ μὲν περὶ ἡδονὰς ἀκρατής, ὁ δὲ ἐγκρατής· ὁ δὲ περὶ λύπας μαλακός, ὁ δὲ καρτερικός. Μεταξὺ δὲ τῶν πλείων ἔξαις, καὶ εἰ ῥέπωσι μᾶλλον πρὸς τὰς χεῖρας. Ἐπεὶ δὲ ἓναι τῇ ἡδονῶν ἀναγκαῖαί εἰσιν, αἱ δὲ ἔ, καὶ μέχρι τινός· αἱ δὲ ὑπερβολαὶ ἔ, ἔδὲ ^k αἱ ἐλλείψεις· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ ἐπιθυμίας ἔχει καὶ λύπας· ὁ μὲν τὰς ὑπερβολὰς διώκων τῶν ἡδέων, ^l ἢ κατ' ὑπερβολὰς, ^m ἢ διὰ προαίρεσιν, ⁿ καὶ δι' αὐτὰς, καὶ μηδὲν δι' ἕτερον ἀποβᾶινον, ἀκόλαστος· ἀνάγκη γὰρ ὅττιον μὴ εἶναι μεταμελητικόν· ὥς ^p ἀνίατος. Ὁ δὲ ἐλλείπων, ὁ ἀντικείμενος· ὁ δὲ μέσος, ^q σώφρων. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Φεύγων τὰς ^r σωματικὰς λύπας, μὴ δι' ἤτιαν, ἀλλὰ διὰ ^s προαίρεσιν. Τῶν δὲ μὴ προαιρουμένων, ὁ μὲν ἄγεται διὰ τὴν ἡδονήν· ὁ δὲ διὰ τὸ Φεύγειν

ⁱ Ἡ τῶν πλείων ἔξαις N C. ^k Αἱ deest El. ^l Legendum videtur μὴ κατὰ-
περ ὑπερβολαί, ἀλλὰ διὰ, et reliqua. Muret. ^m Zuingerus legendum censet εἰ.
ⁿ Kzi deest El. ^o Γρ. σέτων. ^p N C. et quidam editi ἀνίατος· ὁ γὰρ μὴ με-
ταμελητικός, ἀνίατος· et sic legisse videtur Lambinus. ^q Ὁ σώφρων El. ^r Σω-
ματικὰς deest N C. ^s Quia ratio corrupta est a vitioso habitu. Zuinger.

superatur. Horum autem is, qui a voluptatibus vincitur, incontinens; qui voluptatum victor est, continens: et qui doloribus est inferior, fractus et mollis; qui superior, patiens dicendus est. Sunt autem maximæ partis hominum habitus inter hos interjecti, quamvis ad vitiosos magis vergere videantur. Quoniam autem voluptates aliæ sunt necessariae, aliæ non necessariae, et illæ quidem usque ad aliquem finem necessariae: earum vero neque nimium, neque parum sunt necessaria (similiterque de cupiditatibus, et doloribus est sentiendum) qui iucunditates aut immoderate sequi-

tur, si propterea quod consilium cepit huiusmodi, et propter ipsas, non propter aliud quicquam, quod ex eis redeat, is intemperans est: hunc enim necesse est non facile factorum suorum pœnitere: itaque insanabilis est: nam qui ita natura comparatus est, ut eum non pœniteat, is ad sanitatem nunquam revertitur. Qui autem modum deserit in expetendis voluptatibus, huic opponitur: at medius, temperans nominatur. Similiterque intemperans est, qui dolores corporis fugit: non quia vincatur, sed quia consilium ceperit ita vivendi. Eorum autem, qui consilium non ceperunt ita vivendi, a-

τὴν λύπην, τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας· ὥστε διαφέρουσιν ἀλλήλων. Παντὶ δὲ ἂν δόξειε χείρων εἶναι, εἰ τις μὴ ἐπιθυμῶν, ἢ ἡρέμα, πράττοι τι αἰσχρὸν, ἢ εἰ σφόδρα ἐπιθυμῶν· καὶ εἰ μὴ ὀργιζόμενος ^x τύπῃ, ἢ εἰ ὀργιζόμενος· τί γὰρ ἂν ἐποίει, ἐν πάθει ὦν; διὸ ὁ ἀκόλαστος, χείρων τῷ ἀκρατῆς. Τῶν δὲ λεχθέντων, τὸ μὲν μαλακίας εἶδος μᾶλλον, ὁ δὲ ^a ἀκρατής. Ἀντίκειται δὲ τῷ μὲν ἀκρατῇ ὁ ἐγκρατής, τῷ δὲ μαλακῷ ὁ καρτερικός· τὸ μὲν γὰρ καρτερεῖν ἐστὶν ἐν τῷ ἀντέχειν, ἢ δὲ ἐγκράτεια ἐν τῷ κρατεῖν· ἕτερον δὲ τὸ ἀντέχειν καὶ κρατεῖν, ὥσπερ καὶ τὸ μὴ ἡττᾶσθαι τῷ νικᾶν. Διὸ καὶ αἰρετώτερον ἐγκράτεια καρτερίας ἐστίν. Ὁ δὲ ἐλλείπων, πρὸς αὐτοὺς οἱ πολλοὶ καὶ ἀντιτείνουσι καὶ δύνανται, ἕως μαλακὸς καὶ τρυφῶν· καὶ γὰρ ἡ τρυφή μαλακία τίς ἐστίν· ὥς ^b ἔχει τὸ ἱμάτιον, ἵνα μὴ πονήσῃ τὴν ἀπὸ τῆς αἵρεσιν λύπην· καὶ μιμνέμενος τὸν

^a Baf. pro παντὶ habet παντὶ adverbium, quod alias solet παραχρῆσθαι, πάντῃ. Sylburg. ^x Ἡ εἰ ὀργιζόμενος El. καὶ μὴ ὀργιζόμενος C C C. omisso εἰ. ^x N C. et nonnulli impressorum legunt τύπῃ. ^y Ποίει C C C. ^z Τῶν δὲ Baf. τῶν δὲ λεχθέντων τὸ μὲν μαλακίας εἶδος μᾶλλον, ὁ δὲ ἀκρατής, atque hæc est vera et incorrupta Scriptura, quamvis libri Florentini habeant, ὁ δὲ ἀκόλαστος. Argv. etiam et Alpius perspicue probant eam lectionem, quam secuti sumus. Lambinus. ^a Vetus Interpres sic reperisse in suis videtur, ὁ δὲ ἀκόλαστος, ἀκόλαστος δὲ ἀντίκειται σώφρων, ἀντίκειται δὲ τῷ μὲν ἀκρατῇ ὁ ἐγκρατής. Victorius. ^b Οὐχ deest Ven. 1. Baf. Camot. El. C C C. et N C.

lius propter voluptatem quovis impellitur: alius quia dolorem fugit, ex cupiditate nascentem: itaque inter se differunt. Nemo est autem, cui non videatur deterior is, qui nulla, aut levi cupiditate affectus, turpe aliquid admittat, quam qui vehementi; et qui non iratus alterum pulset, quam qui idem faciat incitatus: quid enim faceret commotus ac perturbatus? itaque deterior est incontinente intemperans. Eorum igitur, qui supra a nobis dicti sunt, alter magis est mollis,

alter incontinens. Opponitur autem incontinenti continens, molli patiens: patientia enim est in resistendo, continentia in vincendo: aliud est autem resistere, aliud vincere: quemadmodum aliud est non vinci, aliud vincere. Quare et continentia optabilius quiddam est, quam patientia. Jam vero qui modum deserit in iis, quibus plerique obsistunt, et obsistere possunt, is mollis et delicatus est: delicia enim mollities quædam est: ut qui vestem trahit, ne quid in ea attollen-

κάμνοντα, ἐκ οἷται ἀθλίος εἶναι, ἀθλίῳ ὅμοιος ὢν. Ὅμοίως ᾧ ἔχει καὶ περὶ ἐγκράτειαν καὶ ἀκρασίαν· ὃ καὶ εἰ τις ἰχυρῶν καὶ ὑπερβαλλουσῶν ἡδονῶν ἡττάται ἢ λυπῶν, ὁ θαυμαστὸν, ἀλλὰ ὁ καὶ συγγνωμονικὸν, εἰ ἀντιτείνων, ὥσπερ ὁ Θεοδέκτες Φιλοκτῆτης ὑπὸ τῆς ἔχσεως πεπληγμένος, ἢ ὁ Καρκίνος ἐν τῇ Ἀλόπῃ Κερκύων· καὶ ὥσπερ οἱ κατέχουσιν πειρώμενοι τὸν γέλωτα, ἀθρόον ἐκκαγχάζουσιν, οἷον ὅσον συνέπεσε Ξενοφάντι· ἀλλ' εἰ τις πρὸς αὐτοὺς οἱ πολλοὶ δύναται ἀντέχειν, τέτων ἡττάται, καὶ μὴ δύναται ἀντιτείνειν, μὴ διὰ φύσιν τῆς γένεως, ἢ διὰ νόσον, ὅσον ἐν τοῖς Περσῶν βασιλεῦσιν ἡ μαλακία διὰ τὸ γένος, καὶ ὡς τὸ Κῆλυ πρὸς τὸ ἄρρεν διέστηκε. Δοκεῖ ᾧ καὶ ὁ παιδιώδης, ἀκόλαστος εἶναι· ἐστὶ δὲ μαλακός· ἡ γὰρ παιδιὰ, ἀνεσίς ἐστίν, εἰ περ ἐν ἀνάπαυσις. Ταῦν δὲ πρὸς

^c Οὐ θαυμαστὸν N C. ^d Καὶ ante συγγνωμονικὸν deest C C C. ^e Ὅσπερ Φιλοκτῆτης, ὃν ἐσθήσαν ἐν τοῖς προήμοις Θεοδόκτες ὁ ποιητὴς ἀπὸ τῆς ἀφῆς, καὶ μέχρι τινὸς κρατύντα τῆς λύπης, οἷτα ἀντιτείνοντα. *Andron.* Inclamavit autem κόψατε τὴν ἐμὴν χεῖρα. *Aspas.* Erat Theodectes Aristotelis discipulus, L. Fabulis nobilitatus, quæ omnes interiere. ^f Ὁ Καρκίνος περὶ τῆς ἡν, ὁ δὲ Κερκύων ἐπὶ θαλάσσης τὴν Ἀλόπην· μαθὼν δὲ ὅτι ἐμοιχεύθη ἡ αὐτὴ θαλάσσης ἡρώτησεν αὐτὴν, τίς ἦν ὁ μοιχεύσας, λέγων εἰ μοι τῶτον εἴπης, οὐδ' ὅπως ἐν λυπηρῶν. Εἶπα εἰπέσθαι τῆς Ἀλόπης τὸν αὐτὸν μοιχεύσαντα, ἐκ ἧς ὁ Κερκύων ὑπὸ τῆς λύπης ἐφίετο ζῆν, ἀλλὰ καὶ τὸ ζῆν ἀπειλέγητο. *Aspas.* ^g Συνέπεσε El. ^h Ὅσπερ N C. Ven. i. et Bas. ⁱ Vulgo Σκυθῶν· in aliis libris Περσῶν, quod verius puto; nam et Aspasius ita legit. *Mur.* Nos Aspasium, Lambinum, Muretum, Duvallium, libros quoddam manu exaratos, et ipsam Historiæ veritatem secuti, Περσῶν edidimus. ^k Diffat mollitia. *Lamb.* ^l Ἀκρατής legendum censet Zuingerus.

da laboris suscipiat, ac doloris: et cum ægrum imitetur, miserum se esse non arbitrat, qui tamen misero sit similis. Itemque de continentia et incontinentia sentiendum: neque enim si quis a vehementibus et immodicis voluptatibus, aut doloribus superetur, mirum debeat videri: immo vero venia sit dignus, si obfistendo vincatur: ut Theodectæ Philoctetes a vipera percussus, vel Carcini Cercyon in Alope: et ut qui risum comprimere conantes,

universum profundunt, quod Xenophanto accidit: sed si quis, quibus voluptatibus multum possunt obfistere, ab iis superetur, neque possit contrahi, non propter generis naturam, aut morbum, quemadmodum Persarum regibus mollietates propter genus innata est, et ut fœmina a mare distat. Atque etiam is, qui ludo et joco magnopere deditus est, videtur esse intemperans: sed mollis est potius: ludus enim, remissio animorum est, siquidem est requies.

ταύτην ὑπερβαλλόντων, ὁ παιδιώδης ἔστιν. Ἀκρασίας δὲ, τὸ μὲν προπέτεια, τὸ δὲ ἀσθένεια· οἱ μὲν γὰρ βελευσάμενοι, ἐκ ἐμμένουσιν οἷς ἐβλεύσαντο, διὰ τὸ πάθος· οἱ δὲ, διὰ τὸ μὴ βελεύσασθαι, ἄγονται ὑπὸ τῆς πάθους. Ἐνιοὶ γὰρ, ὥσπερ οἱ προγαργαλίσαντες, οὐ γαργαλιζονται, ἔτω καὶ προαισθόμενοι, καὶ προϊδόντες, καὶ προεγείραντες ἑαυτοὺς καὶ τὸν λογισμὸν, ἐκ ἡτῶνται ὑπὸ τῆς πάθους, ἔτ' ἂν ἡδὺ ἦ, ἔτ' ἂν λυπηρόν. Μάλιστα δὲ αἱ ὀξείαι καὶ μελαγχολικοὶ, τὴν προπετῇ ἀκρασίαν εἰσὶν ἀκρατεῖς· οἱ μὲν γὰρ διὰ τὴν ταχύτητα, οἱ δὲ διὰ τὴν σφοδρότητα, ἐκ ἀναμένεσσι τὸν λόγον, διὰ τὸ ἀκολαθητικοὶ εἶναι τῇ φαντασίᾳ.

ΚΕΦ. η'.

ΕΣΤΙ δὲ ὁ μὲν ἀκόλαστος, ὥσπερ ἐλέχθη, καὶ μεταμελητικός· ἐμμένει γὰρ τῇ προαιρέσει· ὁ δὲ ἀκρατής, μετα-

^m Ἐστὶν deest C C C. ⁿ Βελεύσθαι N C. ^o Προγαργαλίσαντες C C C. ^p Προαισθόμενοι El. N C. et Bas. fed male.

In iis autem, qui modum jocandi ac ludendi superant, jocosus numeratur. Incontinentia autem alia est festinatio præceps, alia imbecillitas: alii enim posteaquam deliberaverunt, non constant in eis, quæ deliberata sunt, propter perturbationem: alios autem, quia non consultarunt neque deliberarunt, quovis trahit ac rapit perturbatio. Nonnulli enim, ut ii, qui se ipsi ante titillarint non titillantur ab alio: sic quia præsenferunt, ac præviderunt, seipsos denique ac rationis iudicium ante expergefecerunt, a perturbatione non vincuntur, sive jucunditatem

offentet, sive dolorem intet. Maxime autem et ii, quos acuta, et ii, quos atra bilis vexat, præcipiti illa incontinentia sunt incontinentes: illi enim propter celeritatem, hi propter acrimoniam seu vehementiam, rationem non opperiantur, eo quod species animo oblatas, visionesque facile sequantur.

CAP. VIII.

INTEMPERANTEM autem, ut supra diximus, non facile suorum factorum poenitet: perstat enim in consilio suscepto: incontinens autem omnis, ejusmodi est quodammodo, ut cum facile poeni-

μελητικὸς ^α πᾶς. Διὸ ἔχ' ὥσπερ ἠπορήσαμεν, ἔτω καὶ ἔχει· ἀλλ' ὁ μὲν ἀνιάτος, ὁ δὲ ἰατός· εἴκει γὰρ ἡ μὲν μοχθηρία τῷ νοσημάτων οἷον ὑδέρω καὶ Φθίσει, ἡ δὲ ἀκρασία τοῖς ἐπιληπτικαῖς· ἡ μὲν γὰρ συνεχῆς, ἡ δὲ ἔ συνεχῆς πονηρία. Καὶ ὅλως δὲ, ἕτερον τὸ γένος ἀκρασίας καὶ κακίας· ἡ μὲν γὰρ κακία λανθάνει, ἡ δὲ ἀκρασία ἔ λανθάνει. Αὐτῶν δὲ τῶν βελτίους οἱ ἐκστατικοὶ, ἢ οἱ τὸν λόγον ἔχοντες μὲν, μὴ ἐμμένοντες δέ· ὑπ' ἐλάττωνος γὰρ πάθος ἠπίωνται, καὶ ἔκ ἀπροβέλευτοι, ὥσπερ ἕτεροι· ὁμοίος γὰρ ὁ ἀκρατής ἐστὶ τοῖς ταχὺ μεθυσκομένοις, καὶ ὑπὸ ὀλίγου οἴνου, καὶ ἐλάττωνος ἢ ὡς οἱ πολλοί. Ὅτι μὲν ἔν κακία ἡ ἀκρασία ἔκ ἐστι, φανερόν· ἀλλὰ πῃ ἴσως· τὸ μὲν γὰρ παρὰ προαίρεσιν, τὸ δὲ κατὰ προαίρεσιν ἐστίν. Οὐ μὴν ἀλλ' ὁμοίον γε κατὰ τὰς πράξεις, ὥσπερ τὸ ^β Δημοδόκῃς εἰς Μιλησίους· Μιλήσιοι γὰρ ἀζύνετοι μὲν οὐκ εἰσι, δρῶσι δὲ, οἳ περ οἱ ἀζύνετοι· καὶ οἱ

^α Πᾶς N C. et Baf. ^β Γρ. Ὁ μὲν εὐιάτος (vel ἰατός) ὁ δὲ ἀνιάτος. ^γ Baf. et Camot. pro ἔτεροι habent ἄτεροι, i. e. οἱ ἔτεροι. Sylburg. ^δ Τὴν προαίρεσιν El. ^ε Demodocus Milesius, genere Larius, multa alia in Milesios scommata conjecit. Lambinus.

teat. Itaque non ita se res habet, ut supra dubitavimus: sed hic quidem sanabilis est, ille autem insanabilis: similis enim est vitiositas aquæ inter cutem, et tabi; incontinentia autem morbis comitialibus: illa enim assidua et perpetua est; hæc non est perpetua improbitas. Atque in summa aliud est incontinentiæ genus, aliud vitiositatis: vitiositas enim latet; non latet incontinentia. Horum autem ipsorum ii sunt meliores, qui facile de sententia deducuntur, quam qui ratione in consilium adhibita, in ea non persistant: hi enim primum a

minore perturbatione superantur: deinde non sine deliberatione antegressa, ut illi alteri: similis est enim incontinentens hic, quem imbecillum diximus, iis, qui cito, et modico vino, et pauciore quam vulgus, fiunt ebrii. Incontinentiam igitur non esse vitiositatem, perspicuum est; nisi forte aliqua ratione: hæc enim a consilio averfa est; illa consilio congruit. In actionibus tamen reperiuntur similes: quale illud est Demodoci in Milesios: Milesii non sunt illi quidem stulti, sed tamen eadem faciunt, quæ stulti: sic incontinentes non

ἀκρατεῖς, ἀδικοὶ μὲν ἔκ εἰσιν, ἀδικῶσι δέ. Ἐπεὶ δὲ ὁ μὲν τοιῦτός ^α ἐστίν, οἷος ^β μὴ διὰ τὸ πεπεῖσθαι διώκειν τὰς κατ' ὑπερβολὴν καὶ παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον σωματικὰς ἡδονὰς, ὁ δὲ πέπεισται διὰ τὸ τοιῦτος εἶναι, οἷος διώκειν αὐτάς· ἐκείνος μὲν ἔν εὐμετάπειτος, ^γ ὁ δὲ οὐ. Ἡ γὰρ ἀρετὴ καὶ μοχθηρία τὴν ἀρχὴν, ἡ μὲν Φθείρει, ἡ δὲ σώζει· ἐν δὲ ταῖς πράξεσι τὸ οὐ ἔνεκα, ἀρχή· ὥσπερ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς αἱ ὑποθέσεις. Οὔτε δὲ ἐκεῖ ὁ λόγος διδασκαλικὸς τῶν ἀρχῶν, ἔτε ἐνταῦθα, ἀλλ' ἀρετὴ, ἢ φυσικὴ, ἢ ἠθικὴ τῇ ὀρθοδοξείᾳ περὶ τὴν ἀρχήν. Σώφρων μὲν ἔν ὁ τοιῦτος, ἀκόλαστος δὲ ὁ ἐναντίος. Ἔστι δὲ τις διὰ πάθος ἐκστατικὸς παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον· ὃν ὥς μὲν μὴ πράττειν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, κρατεῖ τὸ πάθος· ὥς δὲ εἶναι τοιῦτον οἷον πεπεῖσθαι διώκειν ^δ ἀνέδην δὲν τὰς τοιαύτας ἡδονὰς, ἔ κρατεῖ. Οὗτός ἐστιν ὁ ἀκρατής,

^α Ἔστιν deest El. ^β Διὰ τὸ μὴ πεπ. El. et Baf. contra mentem Lambin. ^γ Οὐτός δ' οὐ El. N C. et Baf. ^δ El. N C. C C C. et Baf. habent ἰδίαν, quod probat Lambin. ^ε Ἀνέδην, quasi ἀνευ αἰδῆς, El. N C. Ven. 1. et Baf. cum tamen Helychius, Suidas, Etymologus et alii Lexicographi Græci agnoscunt tantum ἀνέδην, effusè, laxatis animi habenis. Sylb.

sunt illi quidem injusti, sed injuste faciunt tamen. Quoniam autem incontinens ejusmodi est, ut non quod ita sibi persuaferit, immoderatas et a recta ratione alienas sequatur corporis voluptates: intemperans vero sibi persuasit ita vivendum esse, quia talis est, ut eas sequatur: ergo ille facile de sententia deducetur, hic non item. Nam ut virtus principium tætur et conservat: ita vitiositas perdit, atque extinguit: in actionibus autem id, cujus gratia illæ suscipiuntur, principium est: ut in Mathematicis ea, quæ posita, et concessa sunt. Neque igitur illic principia

ratione doceri possunt: neque hic, sed virtus aut naturalis, aut ea, quæ ex consuetudine comparatur, recte sentiendi de principio magistra est. Temperans igitur est is, qui talis est, intemperans autem qui ei contrarius. Est porro aliquis alius, qui propter perturbationem a recta ratione averfus de consilio, quasi de gradu dejicitur: quem quidem perturbatio hætenus superat, ut non agat, quod monet et præscribit ratio: sed ut talis sit, ut sibi persuadeat imprudenter et improbe persequendas esse hujus generis voluptates, non superat. Hic est incontinens, intemperante

βελτίων τῶ ἀκολάστῃ, ἐδὲ Φαῦλος ἀπλῶς· σώζεται γὰρ τὸ βέλτιστον, ἢ ἀρχή. Ἄλλος δὲ ἐναντίος ὁ ἐμμενετικός, καὶ ἐκ ἐκστατικός, διὰ γε τὸ πάθος. Φανερόν ^d δὲ ἐκ τῶν, ὅτι ἢ μὲν σπαρδαία ἔστις, ἢ ἡ Φαύλη.

ΚΕΦ. Θ'.

ΠΟΤΕΡΟΝ ἔν ἐγκρατὴς ἔστιν ὁ ὁποιοῦν λόγῳ, καὶ ὁποιοῦν προαιρέσει ἐμμένων, ἢ ὁ τῇ ὁρῇ· καὶ ἀκρατὴς δὲ, ὁ ὁποιοῦν μὴ ἐμμένων προαιρέσει, καὶ ὁποιοῦν λόγῳ, ἢ ὁ ^e μὴ τῷ ^f ψευδῇ λόγῳ καὶ τῇ προαιρέσει τῇ ὁρῇ, ὥσπερ ἡπορήθη πρότερον, ἢ κατὰ συμβεβηκὸς ὁ ὁποιοῦν· κατ' αὐτὸ δὲ ^g τῷ ἀληθεῖ λόγῳ καὶ τῇ ὁρῇ προαιρέσει, ὁ μὲν ἐμμένει, ὁ δὲ ἐκ ἐμμένει. Εἰ γάρ τις τοδὶ διὰ τοδὶ αἰρεῖται ^h ἢ διώκει, κατ' αὐτὸ μὲν τῷ διώκει καὶ αἰρεῖται· κατὰ συμβεβηκὸς ἢ ⁱ πρότερον· ἀπλῶς ἢ λέγομεν, τὸ κατ' αὐτό. Ὡστε, ἐστὶ μὲν ὡς

^c Βελτίων ὡς N C. et Bas. ^d Δὲ N C. et Bas. qui mox cum C C C. legit τῶ-
τα pro τῶν. ^e El. et alii Codd. transposita negatione legunt: ἢ ὁ τῷ ψευδῇ
λόγῳ, καὶ τῇ προαιρέσει τῇ μὴ ὁρῇ, neque aliter Lamb. ^f Lege ἢ ὁ τῷ ἀληθεῖ, et
ita cogit sententia ipsa, ut e sequentibus perspicitur. Mur. ^g Ὁ τῷ ἀληθεῖ El.
^h Καὶ διώκει N C. ⁱ Το πρότερον Bas. Cam. Aur. et N C.

melior, neque absolute im-
probus: salva enim res est
ea, quæ omnium est optima,
principium. Alter est huic
contrarius, qui in sententia
permanet, quique propter a-
nimi perturbationem de eo,
quod constituit, non depelli-
tur. Ex iis igitur perspicuum
est, hunc habitum esse bo-
num: illum, malum et vitio-
sum.

CAP. IX.

UTRUM igitur continens
sit is, qui in qualibet ra-
tione, et in quolibet consilio
perstat: an is demum, qui in
recto consilio: et utrum is
incontinens, qui in quolibet

consilio, atque in quavis ra-
tione non permanet, an is,
qui in ratione falsa, et in con-
silio minus recto, quemad-
modum supra a nobis dubi-
tatum est: an ex eventu qui-
dem in quavis ratione et in
quovis consilio: per se autem
in vera ratione et recto con-
silio permaneat continens,
non permaneat incontinens,
videamus. Si quis enim illud
propter hoc optet et expetat,
aut persequatur, per se qui-
dem hoc persequi et optare
dicendus est, ex eventu vero
illud prius: per se autem,
simpliciter et absolute intel-
ligi volumus. Itaque acci-

ὁποιοῦν δόξῃ, ὁ μὲν ἐμμένει, ὁ δὲ ἐξίσταται· ἀπλῶς δὲ ^k τῇ
ἀληθείᾳ. Εἰσὶ δὲ τινες ^l αἱ ἐμμενετικοὶ τῇ δόξῃ, ^m εἰσὶ δὲ οὗς
καλεῖσιν ἰσχυρογνώμονας, οἷον δύσπαιτοι καὶ οὐκ εὐμετάπει-
στοι, οἱ ὅμοιον μὲν τι ἔχουσι τῷ ἐγκρατεῖ, οἷον ὁ ἄσπυτος τῷ
ἐλευθερίῳ, καὶ ὁ θρασὺς τῷ θαρράλει· εἰσὶ δὲ ἕτεροι κατὰ
πολλά. Ὁ μὲν γὰρ διὰ πάθος καὶ ἐπιθυμίαν οὐ μεταβάλλ-
λει, ὁ ἐγκρατὴς· ἐπεὶ εὐπειτος, ὅταν τύχη, ἔσται ὁ ἐγκρα-
τὴς· ὁ ἢ, οὐχ ὑπὸ λόγῳ· ⁿ ἐπεὶ ἐπιθυμίας γε λαμβάνουσι,
καὶ ἄγονται πολλοὶ ὑπὸ τῶν ἡδονῶν. Εἰσὶ ἢ ἰσχυρογνώμονες
αἱ ἰδιογνώμονες, καὶ αἱ ἀμαθῆς καὶ ἄγροικοι· αἱ μὲν ἰδιο-
γνώμονες, δι' ἡδονὴν καὶ λύπην· χαίρουσι γὰρ νικῶντες, ἐὰν μὴ
μεταπέθωνται· καὶ λυπῶνται, ἂν ἀκύρα τὰ αὐτῶν ᾖ, ὥσπερ
ψηφίσματα. Ὡστε μᾶλλον τῷ ἀκρατεῖ εἰκόασιν ἢ τῷ ἐγ-

^k Ὁ τῇ ἀληθείᾳ El. et N C. ^l Ego eisdem esse puto, τὰς ἐμμενετικὰς τῇ δόξῃ
et ἰσχυρογνώμονας. Lamb. ^m Illud ultimum εἰσὶ δὲ Argyr. delet. Distinguit
quosdam ἐμμενετικὰς τῇ δόξῃ a continentibus, et quosdam ἐκ ἐμμενετικὰς ab inconti-
nentibus. Muret. ⁿ Ἐπειτ' Lamb. ^o Οἱ ἀγροικοὶ quidam Editi.

dere potest, ut in qualibet o-
pinione ille permaneat; hic
ex qualibet depellatur: ab-
solute autem in vera ille per-
manet, hic non permanet.
Sunt autem quidam, qui in
opinione sua facile perseve-
rant: atque hi sunt, quos in
sententia obfirmatos et per-
tinaces appellamus: quales
sunt ii, qui ægre sibi aliquid
a quoquam persuaderi pati-
untur, quique non facile de
sententia deducuntur: qui si-
mile quiddam habent conti-
nenti, ut prodigus liberali, et
audax fidenti: sed in multis
ab eo discrepant. Continens
enim propter perturbationem
et cupiditatem, sententiam
non mutat: nam ubi fors ita
tulerit, facile sibi fidem fieri

patietur: pertinax autem et
in sententia obfirmatus, de
sententia non decedit, etiam si
suadeat ratio: deinde magna
pars hominum cupiditates
ultro arceffit ac recipit, sese-
que a voluptatibus duci facile
patitur. Obfirmati autem in
sententia sunt ii, qui præci-
puas quasdam sententias in
animum induxerunt, indocti-
que, et agrestes homines: at-
que ii quidem, qui præcipuas
sententias in animum indu-
xerunt, propter voluptatem
ac dolorem sunt pertinaces:
lætantur enim cum vincunt,
si de sententia sua non dedu-
cantur: et graviter moleste-
que ferunt, si sua veluti de-
creta rescindantur atque in-
firmentur. Itaque inconti-

κρατεῖ. Εἰσὶ δὲ τινες οἱ τοῖς δόξασιν οὐκ ἐμμένουσιν, οὐ δὲ ἀκρασίαν, οἷον ἐν^p τῷ Φιλοκτῆτῃ τῷ Σοφοκλέους ὁ Νεοπτόλεμος· καίτοι δι' ἡδονὴν ἐκ ἐνέμεινεν, ἀλλὰ καλὴν· τὸ γὰρ ἀληθεύειν αὐτῷ καλὸν ἦν, ἐπέσθη δὲ ὑπὸ τῷ Ὀδυσσεύς ψεύδεσθαι· οὐ γὰρ πᾶς ὁ δι' ἡδονὴν τι^q πράττων, ἐστὶν ἀκόλαστος, ὅτε Φαῦλος, ὅτε ἀκρατής· ἀλλ' ὁ δὲ αἰσχρὸν. Ἐπεὶ δὲ ἐστὶ τις καὶ τοῖστος οἷος ἦτον ἢ δὲ τοῖς σωματικοῖς^r χαίρων, καὶ οὐκ ἐμμένων τῷ λόγῳ, ὁ τοῖστος τέττα καὶ τῷ ἀκρατῆς μέσος ὁ ἐγκρατής· ὁ μὲν^s γὰρ ἀκρατής ἐκ ἐμμένει τῷ λόγῳ, διὰ τὸ μᾶλλον τι· ἔστος ᾧ, διὰ τὸ ἥτιόν τι· ὁ δὲ ἐγκρατής ἐμμένει, καὶ οὐδὲ^t δι' ἕτερον μεταβάλλει. Δεῖ ᾧ, εἴπερ ἡ ἐγκράτεια σπεσδαῖον, ἀμφοτέρας τὰς ἐναντίας ἔχεις Φαύλας εἶναι, ὥσπερ καὶ φαίνονται· ἀλλὰ διὰ τὸ τὴν ἑτέραν ἐν ὀλίγοις καὶ ὀλιγάκις εἶναι φανεράν, ὥσπερ ἡ σωφροσύνη

^p Baf. legit τῷ Φιλοκτῆτῃ τῷ Σοφοκλέους, ad differentiam scilicet ejus Philoctetis, qui a Theodeste supra dicitur conscriptus. *Sylb.* ^q Πράττων ἢ ἀκόλαστος, εἴτε φαῦλος C C C. in textu: in margine vero ὅτε ἀκόλαστος, ὅτε φαῦλος. ^r Lege χαίρειν. Mur. ^s Γὰρ deest C C C. ^t Οὐτος καὶ οἱ El. ^u Γρ. Δι' ἕτερόν τι.

nenti, quam continenti sunt similiore. Sunt autem nonnulli, qui non perstant in eis, quæ ipsi decreverunt et comprobant, sed non propter incontinentiam: ut in Sophoclis Philoctete Neoptolemus; atqui propter voluptatem in sententia non perstitit; at honestam: nam vera loqui, erat ei pulchrum atque honestum; persuasum autem ei fuerat ab Ulyssæ, ut mentiretur: non enim quisquis voluptate adductus aliquid agit, intemperans est, neque improbus, neque incontinens; sed qui turpi. Quoniam autem est etiam aliquis ejusmodi, qui minus quam debeat, corporis

voluptatibus delectetur, et qui in ratione non permanet; inter hunc, et incontinentem, medius continens locatus est: incontinens enim propterea sese in rationis gyro non continet, quia magis quam par est, voluptatibus delectatur; hic autem nomine vacans, propterea quod minus delectatur: continens autem in ratione permanet, neque propter alterutrum sententiam mutat. Necessario autem, si continentia bonum est, ambo habitus contrarii mali sunt, quemadmodum apparet: sed quia alter in paucis, et raro reperitur, idcirco ut temperantia intem-

τῇ ἀκολασίᾳ δοκεῖ ἐναντίον εἶναι μόνον, ἔτω καὶ ἡ ἐγκράτεια τῇ ἀκρασίᾳ. Ἐπεὶ^x ᾧ κατ' ὁμοιότητα πολλὰ λέγεται, καὶ ἡ ἐγκράτεια ἢ τῷ σώφρονος κατ' ὁμοιότητα ἡκολέσθηκεν· ὁ, τε γὰρ ἐγκρατής, οἷος μηδὲν παρὰ τὸν λόγον διὰ τὰς σωματικὰς ἡδονὰς ποιεῖν, καὶ ὁ σώφρων· ἀλλ' ὁ μὲν ἔχων, ὁ δὲ ἐκ ἔχων Φαύλας ἐπιθυμίας· καὶ ὁ μὲν τοῖστος οἷος μὴ ἡδεσθαι παρὰ τὸν λόγον, ὁ δὲ οἷος ἡδεσθαι, ἀλλὰ μὴ ἄγεσθαι. Ὅμοιοι δὲ καὶ ὁ ἀκρατής καὶ ὁ ἀκόλαστος,^z ἕτεροι μὲν ὄντες, ἀμφοτέροι δὲ^a τὰ σωματικὰ ἡδέα διώκουσιν· ἀλλ' ὁ μὲν καὶ οἰόμενος δεῖν, ὁ δὲ ἐκ οἰόμενος.

ΚΕΦ. Ι.

Οὐδ' ἅμα Φρόνιμον καὶ ἀκρατῆ ἐνδέχεται εἶναι τὸν αὐτόν· ἅμα γὰρ Φρόνιμος καὶ σπεσδαῖος τὸ ἦθος δέδεικται ὢν. Ἐτι, ἐ τῷ εἶδέναι μόνον Φρόνιμος, ἀλλὰ καὶ τῷ πρακτικῷ· ὁ δὲ ἀκρατής, οὐ πρακτικός. Τὸν δὲ δεινὸν εἶδέν κωλύει

^x N C. caret δι. ^y Ἐγκρατής Ven. 1. ^z ἕτεροι N C. ^a Baf. τὰ σωματικὰ καὶ ἡδέα: at non Lamb.

perantiæ duntaxat videtur adversari, sic et incontinentiæ continentia. Sed quando quidem ex similitudine multa dicuntur, temperantis quoque continentia ex similitudine quadam ducta est: nam et continens et temperans ejusmodi sunt, ut nihil a ratione faciant alienum propter corporis voluptates: sed hoc interest, quod ille pravis afficitur cupiditatibus, hic non item: et hic ejusmodi est, ut nulla re delectetur præter rationem; ille ejusmodi, ut delectetur quidem, sed non ut trahatur. Similes sunt quoque inter se incontinens et

intemperans: et cum inter se alioquin differant, ambo corporis delectationes persequuntur: sed hic ita ut existimet eas sequi oportere, ille ita ut non existimet.

CAP. X.

NEQUE vero fieri potest, ut idem una prudens sit, et incontinens: nam prudentem etiam bonum virum simul esse ostendimus. Præterea non ex eo solum prudens aliquis est, quod sciat, sed ex eo etiam quod ad res agendas idoneus sit: at incontinens ad agendum ineptus est. Solertem autem nihil prohibet incontinentem

ἀκρατῇ εἶναι· διὸ καὶ δοκᾷσιν ἐνίοτε ^c Φρόνιμοι εἶναι τινες, ἀκρατεῖς δὲ, διὰ τὸ τὴν δεινότητα διαφέρειν ^d Φρονήσεως τὸν εἰρημένον τρόπον ἐν τοῖς πρώτοις λόγοις· καὶ κατὰ μὲν τὸν λόγον ἐγγὺς εἶναι, διαφέρειν δὲ κατὰ τὴν προαίρεσιν. Οὐδὲ δὴ ὡς ὁ εἰδὼς καὶ θεωρῶν, ἀλλ' ὡς ὁ καθεύδων ἢ οἰνωμένος· καὶ ἐκὼν μὲν· τρόπον γὰρ τινὰ εἰδὼς, καὶ ὁ ποιεῖ, καὶ οὐ ἔνεκα· πονηρὸς δ' ἔ· ἢ γὰρ προαίρεσις, ἐπιεικής· ὥσθ' ἡμιπόνηρος, καὶ ἔκ ἀδίκος, οὐ γὰρ ^d ἐπίβελος. Ὁ μὲν γὰρ αὐτῶν ἔκ ἐμμενετικός, οἷς ἂν βελεύσεται· ὁ δὲ μελαγχολικός, ἔδδ βελευτικός ὅλως. Καὶ εἴκει δὴ ὁ ἀκρατὴς πόλει, ἢ ψηφίζεται μὲν ἅπαντα τὰ δέοντα, καὶ νόμους ἔχει σπουδαίους, χρῆται δ' ἔδδνι, ὥσπερ ^e Ἀναξανδρίδης ἔσκωφεν·

Ἡ πόλις ^f ἐβλέσθ', ἢ νόμων ἔδδν μέλει·

^b Post εἶναι addit CCC. τὸ ἔθος, quod videtur esse interpretamentum. ^c Quidam post φρόνιμοι inferunt μὲν. ^d Ἐπιεικὴς hic non tam videtur significare infidiatorem, quam eum, qui ἐπι βελῶ, i. e. consulto facit: nam et Plato ita interdum accipit nomen ἐπιβελῶ. Muret. ^e Poeta tragicus e Rhodo insula, qui cum contra Athenienses carmen, cuius hic meminit Aristoteles, scripsisset, fame et inedia ab iis necatus est. Zuñg. Sycophanta in Pluto, cum dixisset se esse πόλιος ἐπιμελητὴν πραγμάτων, interrogatus τί μάθων; respondet βέλῶμαι. Camerarius. ^f Est versus trimeter; legendum autem cenleo ἐβλέν. Lambin. Legendum ἐβλέν. Muret.

esse: itaque etiam videntur interdum nonnulli prudentes esse, et tamen incontinentes: quia solertia differt a prudentia eo modo, quo modo superiore libro diximus: et propterea quia ratione sunt duo illa quidem finitima, sed consilio differunt. Neque etiam incontinens instar ejus est, qui scit, eaque quæ scit, re confiderat, et animo contemplatur; sed ejus, qui dormit, vel qui vino obrutus est: et vero sua sponte facit quidem ille; facit enim quodammodo sciens et quid, et cuius rei gratia faciat: sed improbus non est tamen; consilium e-

nim ejus bonum est: itaque dimidia ex parte malus est: neque injustus est; quoniam non est subdolanus aut infidiosus. Incontinentium enim aliqui non perstant in eis, quæ deliberarint: ii autem, qui atra bile laborant, ne ad consultandum quidem ulla ex parte apti sunt. Similis igitur est incontinens ei civitati, quæ omnia quidem decernit, quæ sunt decernenda, legesque habet bonas atque utiles, sed nulla earum utitur: quemadmodum Anaxandrides falsè dixit:

Consultat, a qua spernitur lex, et vitas;

ὁ δ' ὁ πονηρὸς, χρωμένη μὲν τοῖς νόμοις, πονηροῖς δ' ὁ χρωμένη. Ἔστι δ' ἀκρασία καὶ ἐγκράτεια περὶ τὸ ὑπερβάλλον τῆς τῶν πολλῶν ἕξεως· ὁ μὲν γὰρ ἐμμένει μάλλον, ὁ δ' ἥττον, τῆς τῶν πλείων δυνάμεως. Εὐιατοτέρα δὲ τῇ ἀκρασιῶν, ἣν οἱ μελαγχολικοὶ ἀκρατεύονται, τῶν ^e βελευσαμένων μὲν, μὴ ἐμμενόντων δέ· καὶ οἱ δ' ἐθισμῶ ἀκρατεῖς, τῶν φυσικῶν· ῥᾶν γὰρ ἔθος μετακινήσας φύσεως. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὸ ^b ἔθος χαλεπὸν, ὅτι ^c τῇ φύσει εἴκει, ὥσπερ καὶ ^k Εὐήνος λέγει,

Φημὶ πολυχρόνιον μελέτην ^l ἔμεναι φίλε· καὶ δὴ
Ταύτην ἀνθρώποισι τελευτῶσαν φύσιν εἶναι.

Τί μὲν ἔν ἐστιν ἐγκράτεια, καὶ τί ἀκρασία, καὶ καρτερία ^m καὶ μαλακία, καὶ πῶς ἔχουσιν αἱ ἕξεις αὗται πρὸς ἀλλήλας, εἰρηται.

^e Βελευσαμένων N C. ^b Ἐθισμὸν N C. ^c Μὴ τῇ φύσει El. ^k Parius fuit, Elegorum scriptor, cuius Fragmenta aliquot hodie circumferuntur. ^l Μέναι Muret. ^m Καὶ τί μαλακία El.

malus autem ei similis est, quæ legibus utitur, sed malis utitur. Versatur autem incontinentia, et continentia in eo, quod magnæ partis hominum habitum superat: continens enim magis, incontinens minus, quam maxima pars hominum possit, in recta ratione permanet. Ea autem incontinentia sanabilior est, quæ inest in incontinentibus atra bile affectis, quam eorum, qui in eo, quod deliberarunt, non permanent: faciliusque sanari possunt, qui ex consuetudine, quam qui ex

natura, incontinentiam contraxerunt: facilius est enim consuetudinem mutare, quam naturam. Propterea enim et consuetudinem mutare difficile est, quia naturæ similis est, quemadmodum ait Euc-nus,

Multos, quod partum est meditando, permanet annos,
Atque in naturam tandem convertitur usus.

Quid igitur sit continentia, quid incontinentia: quid tolerantia et mollities: et quam inter se hi habitus rationem habeant, hætenus a nobis expositum est.

ΚΕΦ. ΙΑ΄.

ΠΕΡΙ ἧς ἡδονῆς καὶ λύπης θεωρήσας, τῇ τὴν πολιτικὴν φιλοσοφούντος· ἕτος γὰρ τῇ τέλει ἀρχιτέκτων, πρὸς ὃ βλέποντες, ἕκαστον, τὸ μὲν κακὸν, τὸ δὲ ἀγαθὸν ἀπλῶς λέγομεν. Ἔτι δὲ, καὶ τῶν ἀναγκαίων ἐπισκέψασθαι περὶ αὐτῶν· τὴν τε γὰρ ἀρετὴν καὶ τὴν κακίαν τὴν ἡθικὴν περὶ λύπας καὶ ἡδονῶν ἔθεμεν· καὶ τὴν εὐδαιμονίαν οἱ πλείους μετ' ἡδονῆς εἶναι φασί. Διὸ καὶ τὸν μακάριον ὀνομάκασιν ἀπὸ τῆς χαίρειν. Τοῖς μὲν ἔνδοξοις ἡδονὴ εἶναι ἀγαθόν, ἕτεροι κατ' αὐτὸ, ἕτεροι κατὰ συμβεβηκός· ἔτι γὰρ εἶναι τὸ αὐτὸ ἀγαθὸν καὶ ἡδονήν· τοῖς δὲ εἶναι μὲν εἶναι, αἱ δὲ πολλὰ φαῦλα· ἔτι δὲ τέτων τρίτον, εἰ καὶ

ⁿ Suspecta quibusdam est isto loco tota hæc de voluptate Disputatio, quæ librum hunc claudit : nam proprius ejus Disputationis locus est libro decimo ; ubi Philosophus de voluptate tractat ex professo et accuratius. Non solet autem Aristoteles in eodem opere ex professo rem eandem bis explicare ; tam multis præfertim : neque sane aut in Magnis Moralibus aut Eudemiis de voluptate duobus locis ab eo actum. Fortasse igitur ex Eudemiis male fuerunt ista jam olim huc a quibusdam translata, qui cum viderent septimum hunc librum eundem profusum esse cum texto illius operis, nisi quod hæc amplius sextus Eudemiorum haberet quam iste, affluenda illa hic quoque putant ; haud animadvertentes ibi quidem necessario ista legi, quia non alibi in Eudemiis hæc tractantur : hic non ita ; quia alius locus in hoc opere ei quæstioni est destinatus. Atque ut hoc probabiliter dici potest, sic nec aliter sentientibus suæ rationes defunt. *Casaubonus.* ^o Φιλοσοφῶν Ν. C. ^p Vide supra lib. ii. cap. 4. ^q Ἀπὸ τῆς μάλα χαίρειν Lambinus ^e cod. MS. Colonienfi. *Μάλα χαίρειν* Camerarius. ^r Ταῦτ' ὃν ἀγαθόν Ν. C.

CAP. XI.

DE voluptate autem et dolore cognoscere ejus hominis est, qui in civilis prudentiæ studio se versari proficitur : hic enim ultimi bonorum omnium magister, et veluti architectus est : quod intuentes, unumquidque partim malum, partim bonum simpliciter dicere solemus. Præterea vero necessario nobis de iis disputandum et considerandum est : nam cum virtutes et vitia, quæ ad mo-

res pertinent, in voluptate ac dolore locavimus ; tum plerique vitam beatam cum voluptate copulatam esse dicunt. Itaque et μακάριον, beatum, ἀπὸ τῆς μάλα χαίρειν, id est, a maxime gaudendo, nominarunt. Primum igitur sunt qui nullam voluptatem bonum esse censent, neque per se, neque ex eventu ; non enim idem esse bonum et voluptatem : alii nonnullas esse bonas, multas vero malas : tertii disputant, etiam si vo-

πᾶσαι ἀγαθόν, ὅμως μὴ ἐνδέχεσθαι εἶναι τὸ ἄριστον ἡδονήν. Ὅλως μὲν ἔν ἐκ ἀγαθόν, ὅτι πᾶσα ἡδονὴ γένεσις ἐστὶν εἰς φύσιν αἰσθητή· ἐδεμῖα δὲ γένεσις συγγενὴς τοῖς τέλεσιν· οἷον ἐδεμῖα οἰκοδόμησις οἰκία. Ἔτι, ὁ σώφρων Φεύγει τὰς ἡδονάς. Ἔτι, ὁ φρόνιμος τὸ ἄλυπον διώκει, ἔτι τὸ ἡδύ. Ἔτι ἐμπόδιον τῷ φρονεῖν αἱ ἡδοναί, καὶ ὅσα μᾶλλον χαίρει, μᾶλλον· οἷον τὴν τῶν ἀφροδισίων· ἐδεμῖα γὰρ ἐν δύνανται νοῆσαι τι ἐν αὐτῇ. Ἔτι, τέχνη οὐδεμία ἡδονῆς· καίτοι πᾶν ἀγαθόν, τέχνης ἔργον. Ἔτι, τὰ παιδία καὶ τὰ θηρία διώκει τὰς ἡδονάς. Τῷ μὴ πᾶσας σπευδαίας, ὅτι εἰσι καὶ αἰσχυραὶ καὶ ὀνειδιζόμεναι, καὶ ὅτι βλαβεραὶ· νοσῶδη γὰρ ἐνία τῶν ἡδέων. ^x Ὅτι δὲ ἐκ ἄριστον ἡ ἡδονή, ὅτι οὐ τέλος, ἀλλὰ γένεσις. Τὰ μὲν ἔν λεγόμενα σχεδὸν ταῦτ' ἐστίν.

^s Πᾶσιν Ν. C. ^t Bas. in margine eodem casu legit, φύσιν αἰσθητήν : et mox in textu ἐδεμῖα γὰρ γένεσις. Sed αἰσθητή omnino legendum. ^u Quidam codd. carent ἄν. ^x Γρ. ἔτι δ. ^y Οὐδεμία ἡ ἡδονή Ν. C.

luptates omnes sint bonum, non posse fieri tamen, ut summum bonum sit voluptas. Omnino igitur non est bonum : quia voluptas omnis ad naturam ortus est, qui sensu percipi possit : at nullus ortus finibus est cognatus : ut nulla ædificatio cum ædibus cognationem habet. Præterea temperans fugit voluptates. Tum prudens indolentiam persequitur, non voluptatem. Deinde prudenter sentiendi facultatem impediunt voluptates, eoque magis, quo quisque magis delectatur : qualis est ea, quæ ex rebus venereis percipitur : in ea voluptate enim nemi-

nem quicquam animo agitare, aut ratione explicare posse. Præterea voluptatis ars nulla est : atqui quicquid est bonum, artis opus est. Tum vero voluptates pueri et bestię persequuntur. Non omnes autem esse bonas, id declarat, quod sunt etiam aliquæ turpes, et quæ vitio vertuntur, et quæ damnum afferunt : quædam enim eorum, quæ jucunda sunt, morbos gignunt. Jam vero neque summum bonum est voluptas, quia non finis, sed ortus est. Atque hæc fere sunt, quæ contra voluptatem disputantur.

ΚΕΦ. ιβ'.

ΟΤΙ δὲ οὐ συμβαίνει διὰ ταῦτα μὴ εἶναι ἀγαθόν, μηδὲ τὸ ἄριστον, ἐκ τῶνδε δῆλον. Πρῶτον μὲν, ἐπεὶ τὸ ἀγαθὸν διχῶς· τὸ μὲν γὰρ ἀπλῶς, τὸ δὲ τινι· ^z καὶ αἱ φύσεις καὶ αἱ ἔξεις ἀκολουθήσουσι. Ὡς καὶ αἱ κινήσεις καὶ αἱ γενέσεις ^a ἀκολουθήσουσι. Καὶ αἱ φαῦλαι δοκῶσαι, ^b αἱ μὲν ἀπλῶς φαῦλαι, τινὶ δὲ ἔ, ἀλλ' αἰρεταὶ τῶδε· ἐνιαὶ δὲ, ἔδὲ τῶδε, ἀλλὰ ποτε καὶ ὀλίγον χρόνον, αἰρεταὶ δὲ οὐ. Αἱ δὲ, ἔδὲ ἡδοναὶ, ἀλλὰ φαίνονται, ὅσαι μετὰ λύπης, καὶ ἰατρίας ἐνεκεν, οἷον αἱ τῶν καμνόντων. Ἔτι, ἐπεὶ τῷ ἀγαθῷ, τὸ μὲν ἐνέργεια, τὸ δὲ ἔξις, κατὰ συμβεβηκός, αἱ καθιστάσαι εἰς τὴν φυσικὴν ἔξιν, ἡδεῖαι εἰσιν. Ἔστι δὲ ἡ ἐνέργεια ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς ^d ὑπολύπῃς ἔξως καὶ φύσεως. Ἐπεὶ

^z Φύσεις et ἔξεις ponit hic pro eodem : item κινήσεις καὶ γενέσεις, ut ostendit in istis verbis, ἔξως καὶ φύσεως. Lego autem : καὶ αἱ φύσεις καὶ ἔξεις, καὶ αἱ κινήσεις καὶ γενέσεις ἀκολουθοῦσι, i. e. pro varietate habituum varii sunt appetitus : nam alia appetitus κατὰ φύσιν τῆς φύσεως, alia ἐνδεύσης. ^a Ἀκολουθοῦσιν καὶ αἱ φαῦλαι εἶναι δοκῶσαι Vetus Interpres. ^b Αἱ μὲν absunt a quibusdam codd. ^c Ὅτι αἱ ἐνέργειαι El. in margine vero ἔστι δ' ἡ ἐνέργεια. ^d Ὑπολύπῃς Lambinus. Utrumque agnoscit Alpa. Indigentis et imperfecti Vet. Interp. ergo legisse videtur ὑπολύπῃς : at ὑπόλοιπος est reliquus, ὑπόλυπος nihil est. Legendum igitur forte ὑπελλυπῃς, aut potius ἐπιλειπῃς, et ita est : solvit rationem adductam ad confirmationem tertiæ opinionis. Mur.

CAP. XII.

ΕX his autem non effici, ut neque bonum, neque summum bonum sit voluptas, ea, quæ dicemus, declarabunt. Primum, quia cum duobus modis dicatur bonum : unumque sit, quod absolute et per se bonum est ; alterum, quod alicui est bonum : eandem partitionem sequentur et naturæ et habitus. Eandem igitur et motiones et ortus. Et quæ malæ videntur voluptates, earum aliæ sunt simpliciter malæ, sed alicui non malæ, im-

mo huic optabiles : aliæ ne huic quidem sunt optabiles, sed aliquando, et non diu : non sunt tamen optabiles. Hæ autem ne sunt quidem voluptates, sed videntur, nempe quotquot cum dolore aliquo conjunctæ sunt, et quæ curationis causa adhibentur, ut magrotorum. Præterea cum bonum aliud sit muneris functio, aliud habitus : eæ voluptates, quæ in naturalem habitum restituant, ex eventu jucundæ sunt. Inest autem in cupiditatibus functio habitus et naturæ aliqua re ca-

καὶ ἄνευ λύπης καὶ ἐπιθυμίας εἰσὶν ἡδοναὶ, οἷον αἱ τῷ θεωρεῖν ἐνέργειαι, τῆς φύσεως ἐκ ἐνδεύσης. Σημεῖον δὲ, ὅτι ἔ τῷ αὐτῷ ἡδεῖ χαίρουσιν, ἀναπληρωμένης τε τῆς φύσεως καὶ κατὰ φύσιν. ἀλλὰ κατὰ φύσιν μὲν τοῖς ἀπλῶς ἡδέσιν, ἀναπληρωμένης δὲ καὶ τοῖς ἐναντίοις. Καὶ γὰρ ὁξέσι καὶ πικροῖς χαίρουσιν, ὧν οὐδὲν ἔτε φύσει ἡδύ, ἔθ' ἀπλῶς ἡδύ· ὥς οὐδ' αἱ ἡδοναί. Ὡς γὰρ τὰ ἡδέα πρὸς ἀλλήλα συνέσηκεν, οὕτω καὶ αἱ ἡδοναὶ αἱ ἀπὸ τέτων. Ἔτι, ἐκ ἀνάγκης ἑτερόν τι εἶναι βέλτιον τῆς ἡδονῆς, ὥς περ τινὲς φασὶ τὸ τέλος τῆς γενέσεως· οὐ γὰρ γενέσεις εἰσὶν ^b αἱ ἡδοναὶ, ἔδὲ μετὰ γενέσεως πᾶσαι, ἀλλ' ἐνέργειαι καὶ τέλος. Οὐδὲ γινόμενων συμβαίνουσιν, ἀλλὰ χρωμένων. Καὶ τέλος, οὐ πασῶν ἑτερόν τι, ἀλλὰ τῶν εἰς τὴν τελείωσιν ἀγομένων τῆς φύσεως. Διὸ ^c καὶ ἔ καλῶς ἔχει τὸ αἰσθητὴν γενέσιν φάναι εἶναι τὴν

^c Bas. omittit repetitionem istam ἀλλὰ κατὰ φύσιν : sed perperam. Sylburg. ^f Αἱ δεῖσθαι El. ^e Αἱ ἡδοναὶ defunct El. ^b Καὶ non agnoscit El.

rentis. Sunt enim etiam aliquæ doloris et cupiditatis expertes voluptates : quales sunt functiones muneris in contemplando occupatæ, natura nihil desiderante nulla-que re egente. Illas autem non esse veras voluptates, argumento est, quod non iisdem rebus jucundis delectantur homines, cum expletur, et cum in suo statu est natura : sed natura constituta, rebus delectantur absolute jucundis ; cum expletur vero, etiam contrariis. Acribus enim et amaris gaudent : quorum nihil est neque natura, neque absolute jucundum : ergo ne voluptates quidem. Ut enim ea, quæ jucunda sunt, inter se comparantur,

sic et eæ, quæ ab his oriuntur, voluptates. Nec vero necesse est aliud quicquam voluptate melius esse, ut aiunt nonnulli, finem ortu esse meliorem : voluptates enim non sunt ortus : ne omnes quidem sunt cum ortu conjunctæ : sed muneris functiones potius, et finis. Nec cum gignuntur res aliquæ, sed cum quibus rebus utimur, eveniunt atque existunt voluptates. Neque omnium voluptatum finis, quiddam ab illis diversum est, sed earum, quæ ad naturæ perfectionem perducunt. Quapropter neque recte dicunt voluptatem ortum sive generationem esse, quæ sensu percipi possit : sed dicendum fuit potius, esse

ἡδονὴν, ἀλλὰ μᾶλλον λεπτέον ἐνέργειαν τῆς κατὰ φύσιν ἔξεως· ἀντὶ δὲ τῆς αἰσθητῆς, ἀνεμπόδισον. Δοκεῖ δὲ γενεσίς τις εἶναι, ὅτι κυρίως ἀγαθόν· τὴν γὰρ ἐνέργειαν γενέσιν οἰόνται εἶναι· ἔστι δὲ ἕτερον. Τὸ δὲ εἶναι Φαῦλας, ὅτι νοσώδῃ ἐνία ἡδέα, τὸ αὐτὸ καὶ ὅτι ὑγιεινὰ, ἐνία Φαῦλα πρὸς χρηματισμόν. Ταύτῃ ἔν^k Φαῦλα ἄμφω, ἀλλ' οὐ Φαῦλα, κατὰ γε ταῦτο· ἐπεὶ καὶ τὸ θεωρεῖν ποτε βλάπτει πρὸς ὑγίειαν· ἐμποδίζει δὲ, ὅτε φρονήσει, ἔθ' ἔξει ἐδεμῖα ἢ ἀφ' ἐκάστης ἡδονῇ, ἀλλὰ αἱ ἀλλότριαι· ἐπεὶ αἱ ἀπὸ τῆς θεωρεῖν καὶ μανθάνειν, μᾶλλον ποιήσασι θεωρεῖν καὶ μανθάνειν. Τὸ δὲ τέχνης μὴ εἶναι ἔργον μηδεμίαν ἡδονὴν, εὐλόγως συμβέβηκεν· ὅτε γὰρ ἄλλης ἐνεργείας οὐδεμιᾶς τέχνη ἐστὶ, τῆς δυνάμεως· καίτοι καὶ ἡ μυρεψικὴ τέχνη, καὶ ἡ ὀψοποιητικὴ δοκεῖ ἡδονῆς εἶναι. Τὸ δὲ τὸν σώφρονα φεύγειν, καὶ τὸν φρόνιμον διώκειν τὸν ἄλυπον βίον, καὶ τὸ τὰ παῖδια καὶ τὰ θηρία διώ-

ⁱ Δὲ caret El. ^k Κατὰ συμβεβηκός scilicet. Zuīng. τῆς δυνάμεως inferunt ἀλλά: itidemque Lambinus. Sylb.

functionem muneris habitus cum natura consentientis: et in locum illorum verborum, Quæ sensu percipi possit, substituendum est, Non impeditam. Idcirco autem ortum quendam esse existimant, quia proprie bonum est: nam functionem muneris ortum esse arbitrantur: sed aliud est. Quod autem declarari ex eo putant voluptates esse malas, quia nonnulla jucunda morbos pariunt: eadem ratio contra salubria facit, quia nonnulla eorum sunt ad pecuniam quærendam inutilia. Hac igitur ratione erunt utraque mala: sed non idcirco mala sunt: nam etiam causas rerum animo contemplari, et

discere, nocet interdum valetudini: sed neque prudentiam, neque ullum alium habitum voluptas impedit ea, quæ ab unoquoque habitu profiscitur; sed quæ sunt alienæ: eæ enim, quæ ex contemplatione rerum et disciplina manant voluptates, efficiunt ut magis ac magis contemplerur, et discamus. Nullam vero voluptatis artem esse, non est mirum: neque id sine ratione accidit: nam neque ullius functionis ars est, sed facultatis potius: quanquam unguentaria et culinaria videntur esse voluptatis artes. Quod vero aiunt temperantem fugere voluptates, et prudentem sequi vi-

κειν, τῷ αὐτῷ λύεται πάντα. Ἐπεὶ γὰρ εἴρηται πῶς ἀγαθαὶ ἀπλῶς, καὶ πῶς ἐκ ἀγαθῶν πᾶσαι αἱ ἡδοναί, τὰς τοιαύτας τὰ παῖδια καὶ τὰ θηρία διώκει, καὶ τὴν τούτων ἄλυπIAN ὁ φρόνιμος, τὰς μετ' ἐπιθυμίας καὶ λύπης, καὶ τὰς σωματικὰς· τοιαῦται γὰρ αὐταί· καὶ τὰς τῶν ὑπερβολῶν, καθ' ὅς ὁ ἀκόλαστος ἀκόλαστος. Διὸ ὁ σώφρων φεύγει ταύτας· ἐπεὶ εἰσιν ἡδοναὶ καὶ σώφρονος.

ΚΕΦ. ιγ'.

ἈΛΛΑ μὴν ὅτι καὶ ἡ λύπη κακόν, ἡμολογεῖται, καὶ φευκτόν· ἡ μὲν γὰρ ἀπλῶς κακόν, ἡ δὲ ἢ τῷ ἐμποδιστικῇ. Τῷ δὲ φευκτῷ τὸ ἐναντίον, ἢ φευκτόν τι καὶ κακόν, ἀγαθόν. Ἀνάγκη ἔν τῇ ἡδονῇ ἀγαθόν τι εἶναι. Ὡς γὰρ ὁ Σπεύσιππος ἔλυσεν, οὐ συμβαίνει ἡ λύσις· ὥσπερ τὸ μείζον τῷ ἐλάττω, καὶ τῷ ἴσῳ ἑναντίον· ὁ γὰρ ἂν φαίη ὅπερ

^m Posterior ἀκόλαστος deest El. ⁿ Cam. et El. τῷ πῶ; sed πῶ τῷ Lamb. Sylb. et Duvall. quos sequimur. ^o Vide lib. x. cap. 2. ^p Ἐλέγεν El. ^q Τὸ ἐναντίον El. et Baf. qui mox habet φαίης pro φαίη. ^r Quidam Codices omittunt τῶν.

tam a dolore vacuam: pueros autem et bestias voluptates confectari: eadem ratione hæc omnia dissolvuntur. Nam quoniam exposuimus, quemadmodum sint absolute bonæ voluptates, et quemadmodum non omnes bonæ: has tales pueri et bestiae persequuntur, harumque indolentiam vir prudens: eas, inquam, quæ cum cupiditate et dolore conjunctæ sunt, et quæ ad corpus pertinent (sunt enim hæc hujusmodi) earumque immoderationes, ex quibus intemperans et dicitur et est intemperans. Quo fit, ut has fugiat temperans: nam sunt et temperantis propriæ

quædam voluptates.

CAP. XIII.

INTER omnes porro conuenit, malum esse dolorem, ac fugiendum: alius enim absolute malum est, alius aliquo modo, nempe quod impedit. Quod autem rei fugiendæ contrarium est, qua fugienda et mala, bonum est. Necessario igitur bonum quiddam est voluptas. Neque enim ea, qua utebatur Speusippus, dissolutio quadrat: ut majus minori et æquali contrarium est, sic voluptati duo esse contraria, et dolorem, et id, quod medium est: non enim dixerit, voluptates idem esse, quod

κακόν τι εἶναι τὴν ἡδονήν. Ἄριστον δὲ ἔδεν κωλύει ἡδονήν τινα εἶναι, εἰ ἔνιαυ φαῦλαι ἡδοναί, ὥσπερ καὶ ἐπισήμην τινα, ἐνίων φαύλων ἔσῶν. Ἰσως ᾗ καὶ ἀναγκαῖον, εἴ περ ἐκάστης ἑξέως εἰσιν ἐνέργεια ἀνεμπόδιοι, εἴθ' ἡ πασῶν ἐνέργειά ἐστιν εὐδαιμονία, εἴτε ἡ τινὸς αὐτῶν, ἢ ἡ ἀνεμπόδιος, αἰρετωτάτην εἶναι· τῷτο δὲ ἐστὶν ἡδονή. Ὡς εἴη ἂν τις ἡδονὴ τὸ ἄριστον, τῶν πολλῶν ἡδονῶν φαύλων οὐσῶν, εἰ ἔτυχεν ἀπλῶς. Καὶ διὰ τῷτο πάντες τὸν εὐδαίμονα, ἡδὺν οἶοντα βίον εἶναι, καὶ ἐμπλέκῃ τὴν ἡδονήν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, εὐλόγως· οὐδεμία γὰρ ἐνέργεια τέλειος, ἐμποδιζομένη· ἡ δὲ εὐδαιμονία, τῶν τελείων. Διὸ προσηύδατο ὁ εὐδαίμων τῶν ἐν σώματι ἀγαθῶν, καὶ ἔκτος, καὶ τῆς τύχης, ὅπως μὴ ἐμποδίζηται ταῦτα. Οἱ δὲ τὸν τροχιζόμενον καὶ τὸν δυστυχίαις μεγάλαις περιπίπτοντα, εὐδαίμονα φάσκοντες εἶναι, ἢ ἂν ἡ ἀγαθός, ἢ ἢ ἐκόντες, ἢ ἄκοντες, ἔδεν λέγῃσι. Διὰ δὲ τὸ προσδεῖσθαι τῆς τύχης, δοκεῖ τισὶ ταῦτόν εἶναι ἢ εὐτυχία τῇ

^s Ταῦτα deest N C.

^t Ἄν N C.

^u Ratione ita persuasit. Zuīng.

aliquod malum. Jam vero nihil prohibet, si nonnullæ voluptates malæ sunt, quo minus aliqua voluptas sit summum bonum: quemadmodum et scientia aliqua est optima, etiam si aliquæ sint malæ. Immo vero fortasse et necesse est, siquidem unicuique habitus functiones liberæ sunt et non impeditæ, siue omnium habituum functio beatitudo est, siue alicujus eorum, modo non sit impedita, eam maxime esse expetendam: at hoc est voluptas. Itaque erit aliqua voluptas summum bonum, cum sint multæ, si fors ita ferat, absolute malæ. Atque

ob hanc causam, vitam beatam, jucundam esse omnes existimant, et beatitudinem cum voluptate connectunt, non injuria: nulla enim muneris functio, si impediatur, perfecta esse potest: at beatitudo, in perfectis rebus numeratur. Quocirca et corporis et externa bona, et fortunam quoque, ne hæc impediuntur, desiderat beatus. Qui autem ei, qui in rota crucietur, et qui maximis calamitatibus afficiatur, beato esse licere dicunt, modo vir bonus sit, nihil dicunt, siue sua sponte, siue inviti dicant. Propterea autem quod fortunam desiderat, quibusdam vi-

εὐδαιμονία, ἐκ οὐσα· ἐπεὶ καὶ αὐτὴ ὑπερβάλλουσα, ἐμπόδιός ἐστι. Καὶ ἴσως ^x ἐκ ἐτι εὐτυχίαν καλεῖν δίκαιον· πρὸς ᾗ τὴν εὐδαιμονίαν ὁ ὅρος αὐτῆς. Καὶ τὸ διώκειν ᾗ ἅπαντα καὶ θηρία καὶ ἀνθρώπους τὴν ἡδονήν, σημεῖόν τι τῷ εἶναι πῶς ἄριστον αὐτήν.

^z Φήμη δὲ ἔτι γε πάνπαν ἀπόλλυται, ἢν τινα λαοὶ

Πολλοὶ Φημίζουσιν.

Ἄλλ' ἐπεὶ ^a ἐκ ἢ αὐτὴ ἔτε φύσις, ἔθ' ἑξὶς ἢ ἀρίστη, οὗτ' ἐστὶν, ἔτε δοκεῖ, οὐδ' ἡδονὴν διώκει τὴν αὐτὴν πάντες· ἡδονὴν μέντοι πάντες. Ἰσως ᾗ καὶ διώκῃσιν, οὐχ ἢν οἶοντα, οὐδ' ἢν ἂν φαῖεν, ἀλλὰ τὴν αὐτήν· ^b πάντα γὰρ φύσει ἔχει τι θεῖον. Ἄλλ' εἰλήφασί· γε τὴν τῷ ὀνόματος κληρονομίαν αἰσθηματικὰ ἡδονὰ, διὰ τὸ πλειστάκις τε παραβάλλειν εἰς αὐτάς, καὶ πάντας μετέχειν αὐτῶν. Διὰ τὸ μόνως ἔν γινω-

^x Οὐκ ἐστὶν εὐτυχίας πῶς. N C. ^y Τὸ ἄριστον El. et N C. ^z Versus qui hic citantur Hætiōdi sunt, in fine Ἐργῶν, ubi pro οὗ τί γε vulg. Editt. habent οὗ τις; et mox,

ἢν τινα πολλοὶ

Λαοὶ φημίζουσι.

Sylb.

^a Οὐχὶ El. ^b Πάντα γὰρ τῷ ἀγαθῷ ἐφίεται φύσει, ὅτι φύσει τι θεῖον ἔγκειται πᾶσι, καὶ πρὸς τὴν ἀγαθὴν ἡδονὴν καὶ κυρίως ἅπαντα φέρεται. Andron. ^c Γς deest El. et mox τι Basil. post πλειστάκις.

detur idem esse vita beata, atque secunda fortuna, cum longe aliud sit: nam etiam ipsa, si sit immoderata, impedimento est vitæ beatæ. Nec ea jam fortasse secunda fortuna jure nominatur: ea enim circumscibitur ac definitur ex ipsius cum vita beata comparatione. Et quod omnes et bestię et homines persequuntur voluptatem, argumento est eam quodammodo esse summum bonum.

Fama autem haud dubie non funditus interit illa, Quam multi celebrant populi.

Sed quoniam neque eadem natura optima, neque idem habitus optimus est, nec videtur: ne eandem quidem sequuntur omnes voluptatem: sed omnes tamen voluptatem. Fortasse vero etiam sequuntur non eam, quam putant, neque eam, quam dixerint, sed eandem: in omnibus enim divinum quiddam inest natura. Sed nominis hæreditas venit ad corporis voluptates, propterea quod plerumque sese ad eas homines applicant, earumque sunt omnes participes. Quia igitur

ρίμης εἶναι, ταύτας μόνας οἶοντα εἶναι. Φανερόν ὅτι καὶ ὅτι εἰ μὴ ἡδονὴ ἀγαθόν, καὶ ἡ ἐνέργεια, ἐκ ἑσσι ζῆν ἡδέως τὸν εὐδαίμονα· τίνος γὰρ ἕνεκα δεοὶ ἂν αὐτῆς, εἰ περ μὴ ἀγαθόν; Ἀλλὰ καὶ λυπηρῶς ἐνδέχεται ζῆν· ἔτε κακὸν γὰρ, ἔτ' ἀγαθὸν ἢ λύπη, εἰ περ μὴδὲ ἡδονή· ὥστε διὰ τί ἂν φεύγοι; Οὐδὲ δὴ ἡδίων ὁ βίος ὁ τῷ σπασδαίει, εἰ μὴ καὶ αἰ ἐνέργεια αὐτῷ.

ΚΕΦ. ιθ'.

ΠΕΡΙ ὅ δὴ τῶν σωματικῶν ἡδονῶν ἐπισκεπτόμενοι τοῖς λέγουσιν, ὅτι ἔνια ἡδονὰ ἀίρεται σφόδρα, οἷον αἱ καλὰ, ἀλλ' ἐκ αἱ σωματικαί, καὶ περὶ αὐτῶν ὁ ἀκόλαστος. Διὰ τί ἔναι αἱ ἐναντία λύπαι, μεσσηραὶ; κακῶ γὰρ ἀγαθὸν ἐναντίον. Ἡ ἔτι ἀγαθαὶ αἱ ἀναγκαῖαι, ὅτι καὶ τὸ μὴ κακὸν ἀγαθόν ἐστιν, ἢ μέχρι τῶ ἀγαθοῦ; τῶν μὲν γὰρ ἔξεων καὶ κινήσεων ὅσων μὴ ἐστὶ τῷ βελτίονος ὑπερβολή, οὐδὲ τῆς

^d Φεύγει El.

^e Γρ. πῶς λέγουσιν.

^f Ἐναι γὰρ ἡδονὰ El. et alii nonnulli.

^g Γρ. ὧς ἀναγκαῖαι.

hæ solæ notæ sunt, idcirco has solas putant esse voluptates. Perspicuum autem etiam illud est, si neque voluptas, neque functio muneris, bonum sit, virum beatum jucunde non victurum: quamobrem enim ea desideretur, si non sit bonum? Immo vero fieri etiam poterit, ut in dolore ac molestia ætatem agat: nam neque dolor erit malum, siquidem neque voluptas bonum: itaque cur eum fugiat? Nihil vero erit jucundior viri boni vita, nisi etiam ejus muneris functiones sint jucundiores.

CAP. XIV.

JAM vero de corporis voluptatibus ii insuper considerare debent, qui nonnullas voluptates dicunt magnopere esse expetendas: quales sunt honestæ, non autem eæ, quæ ad corpus pertinent, et in quibus versatur intemperans. Cur igitur dolores his voluptatibus contrarii mali sunt? malo enim contrarium, bonum est. An ita dicendum, eas esse bonas, quæ sunt necessariae, quia etiam id, quod non est malum, bonum est? an usque ad aliquem finem bonæ sunt? nam quibus in habitibus ac motibus, ejus, quod est melius, nimium

ἡδονῆς. ὅσων δὲ ἐστὶ, καὶ τῆς ἡδονῆς ἐστὶ. Τῶν ὅ σωματικῶν ἀγαθῶν ἐστὶν ὑπερβολή· καὶ ὁ Φαῦλος τῷ διώκειν τὴν ὑπερβολὴν ἐστὶν, ἀλλ' οὐ τὰς ἀναγκαῖας. Πάντες γὰρ χαίρει πῶς καὶ ὄφιοις, καὶ οἶνοις, καὶ ἀφροδισίοις, ἀλλ' οὐχ ὡς δεῖ. Ἐναντίως ὅ ἐπὶ τῆς λύπης· οὐ γὰρ τὴν ὑπερβολὴν φεύγει, ἀλλ' ὅλως· οὐ γὰρ ἐστὶ τῇ ὑπερβολῇ λύπη ἐναντία, ἀλλ' ἢ τῷ διώκοντι τὴν ὑπερβολὴν. Ἐπεὶ δὲ οὐ μόνον δεῖ τὰληθεῖς εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸ αἴτιον τῷ ψεύδους· τοῦτο γὰρ συμβάλλεται πρὸς τὴν πίσιν· ὅταν γὰρ εὐλογον φανῇ τὸ διὰ τί φαίνεται ἀληθές, οὐκ ὃν ἀληθές, πιστεύειν ποιεῖ τῷ ἀληθεῖ μᾶλλον· ὥστε λεκτέον διὰ τί φαίνονται αἱ σωματικαὶ ἡδοναὶ αἰρετώτεραι. Πρῶτον μὲν ἔν δὴ ὅτι ἔκκρῃ τὴν λύπην, καὶ διὰ τὰς ὑπερβολὰς τῆς λύπης, ὡς ἔσης ἰατρείας, τὴν ἡδονὴν διώκει τὴν ὑπερβάλλουσαν, καὶ ὅλως τὴν σωματικὴν. Σφόδρα ὅ γίνονται αἱ ἰατρείαι, διὸ καὶ διώκονται διὰ

^h Γρ. Ὅσων. ⁱ Vetus Interpres addit: φαῦλος ἐστὶ, καὶ τὰ ἀφροδίσια. ^k Γρ. Ἀλλ' ἢ τῷ δ'. ^l Τὸ ἀληθές N C. ^m Οὐν deest N C. ⁿ Ἐκκρῃ N C. C C C. et Andron. quæ vera videtur esse lectio.

non reperitur, ne eorum voluptatis quidem nimium est: quorum autem nimium reperitur, voluptatis quoque nimium reperitur. Corporis autem bonorum aliquod est nimium, et malus quisque ex eo est, quod immoderatas voluptates sequatur, non quod necessarias. Delectantur enim omnes quodammodo obsoniis, vino, et rebus venereis, sed non ita ut oportet. Contra sit in dolore: nam non fugit quisque immoderatum dolorem, sed omnino dolor est contrarius, nisi ei, qui nimium conlectatur. Quoniam autem non solum ora-

tio vera esse debet, verum etiam causa cur falsa pro veris habita sint, aperienda est (hoc enim ad fidem faciendum valet: nam cum probabilis ratio visa fuerit, quamobrem visum sit aliquid verum, quod verum non esset, tum magis adducimur ut vero fidem habeamus) idcirco exponenda ratio est, cur voluptates corporis magis expetendæ videntur. Primo nimiam voluptatem et eam, quæ corporis est, tum quia dolorem discutit, tum propter immoderatos dolores, tanquam medicamentum et curationem quandam persequuntur. Curationes autem omnes sunt

τὸ ὡς παρὰ τὸ ἐναντίον φαίνεται. Καὶ οὐ σπαρδαῖον δὴ δο-
κεῖ ἢ ἡδονή, διὰ δύο ταῦτα, ὥσπερ εἴρηται· ὅτι αἱ μὲν Φαύ-
λης φύσεώς εἰσι πράξεις, ἢ ἐκ γενετῆς, ὥσπερ θηρίων· ἢ δι'
ἔθους, οἷον αἱ τῶν Φαύλων ἀνθρώπων· αἱ δὲ ἰατρείαι, ὅτι
ἐνδεῆς, καὶ ἔχον βέλτιον ἢ γίνεσθαι, αἱ δὲ ^ρσυμβάινεσι ^ττε-
λαιμένων. Κατὰ συμβεβηκὸς οὖν σπαρδαῖα. Ἔτι, διώ-
κονται διὰ τὸ σφοδρὰ εἶναι, ὑπὸ τῶν ἄλλαις μὴ δυναμένων
χαίρειν. Αὐτοὶ γὰρ αὐτοῖς δίψας τινὰς παρασκευάζουσιν.
Ὅταν μὲν οὖν ἀβλαβεῖς, ἀνεπιτίμητον· ὅταν δὲ βλαβεράς,
^τ Φαῦλον· ἔτε γὰρ ἔχουσιν ἕτερα ἐφ' οἷς χαίρουν, τό, τε ^ςμη-
δέτερον πολλοῖς λυπηρὸν, διὰ τὴν φύσιν· ἅει γὰρ πονεῖ τὸ
ζῶον, ὥσπερ καὶ οἱ φυσικοὶ ^υλόγοι μαρτυροῦσι, τὸ ὄρεῖν, τὸ
ἀκύνειν, φάσκοντες εἶναι λυπηρὸν, ἀλλ' ἤδη συνήθεις ἐσμέν,

^ο Sic habent libri fere omnes impressi. Nonnulli tamen legunt, *περὶ τὸ ἐναν-
τίον*, quam scripturam nullo in codice reperi. *Lamb.* ^ρ Συμβαίνεισι N.C. ^τ Αφ-
παῖος hoc, *τελαιμένων*, sic explanat: *Cum explentur cupiditate.* D. Thomas sic:
Cum ii, qui desiderant, perficiuntur, atque in integrum naturam statum restituuntur.
Quæ sane inter se consentiunt, et concinunt. *Lambin.* ^τ Φαῦλοι Codex Colo-
nienfis. ^ς Δι' ἕτερον N.C. ^υ Εἰ πονεῖ El. a prima manu. ^υ Λόγοι deest
El. additur tamen ab altera manu.

vehementes, eoque studiose
quærentur, quia videntur cum
suo contrario pugnare. E con-
tra vero non esse bonum vo-
luptas duabus videtur iisdem
de causis, ut dictum est, par-
tim quia voluptates vitiosæ
naturæ sunt actiones, aut in
primo animantis ortu, ut fer-
rarum: aut propter consue-
tudinem, ut vitioforum ho-
minum: partim quia curatio-
nes, sunt ejus, quod aliquid
desiderat: et possidere quam
acquirere præstat: hæ autem
percipiuntur, cum explentur
cupiditate, et cum ii, qui il-
las desiderant, in perfectam
naturam restituuntur. Ex e-
ventu igitur bonæ sunt. Præ-

terea confectantur eas quia
sunt vehementes, ii, quibus
aliæ oblectationes non suppe-
tunt. Itaque sitim quandam
sibi ipsis quærunt, atque ar-
cessunt. Ubi igitur innoxias
sequuntur, non est reprehen-
dendum: ubi damnosas et
perniciosas, malum: nam ne-
que alia habent, quibus de-
lectentur, et si neutrum præ-
sto sit, multi dolore, molestia-
que afficiuntur propter natu-
ram: perpetuo enim labore
defatigatur animal, ut etiam
libri de natura scripti testan-
tur: in quibus scriptum est,
videre et audire laboriosum
ac molestum esse: sed quoti-
diana consuetudine fieri, ut

ὥς φασιν. Ὁμοίως δὲ ἐν μὲν τῇ νεότητι, διὰ τὴν αὐξήσιν,
ὥσπερ οἱ οἰνωμένοι διάκεινται, καὶ ἡδὺ ἢ νεότης. Οἱ δὲ με-
λαγχολικοὶ τὴν φύσιν αἰεὶ δέονται ἰατρείας· καὶ γὰρ τὸ σῶμα
δανύμενον διατελεῖ διὰ τὴν κράσιν, καὶ αἰεὶ ἐν ὀρέξει σφοδρῶς
εἰσιν. Ἐξελαύνει δὲ ἡδονὴ λύπην, ἢ τε ἐναντία, καὶ ἢ τυ-
χῆσα, εἴαν ἢ ἰσχυρά· καὶ διὰ ταῦτα ἀκόλαστοι καὶ Φαῦλοι γί-
νονται. Αἱ δὲ ἄνευ λύπης, ἔχ' ἔχουσιν ὑπερβολήν· αὐτὰ γὰρ,
αἱ τῶν φύσει ἡδέων, καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκός. Λέγω δὲ
κατὰ συμβεβηκός ἡδέα τὰ ἰατρεύοντα· ἔτι γὰρ συμβαίνει
ἰατρεύεσθαι τῷ ὑπομένοντος ὑγιᾶς πρᾶτοντός τι, διὰ τῆς
ἡδὺ δοκεῖ εἶναι· φύσει δὲ ἡδέα, ἃ ποιεῖ πράξιν τῆς τοιαύτης
φύσεως. Οὐκ αἰεὶ δὲ ἔθ' ἐν ἡδὺ τὸ αὐτὸ, διὰ τὸ μὴ ἀπλῆν
εἶναι ἡμῶν τὴν φύσιν, ἀλλ' ἐνεῖναι τι καὶ ἕτερον, καθὼς

^x Notum est ex Platonis Timæo, ex materia, quæ individua est et quæ sem-
per est uniusmodi, et ex ea, quæ corporibus dividua gignitur, Deum tertium ma-
teriæ genus ex duobus in medium admiscuisse, quod esset ejusdem naturæ, et
quod alterius. Hoc igitur, quod alterius naturæ M. Tullius nominat, Plato in
Timæo ἕτερον appellat, eodem nomine, quo utitur hoc loco Aristoteles. Quo fit,
ut credibile sit, Aristotelem ad illud ἕτερον Platonis respexisse. *Lamb.*

minus sentiamus, ut aiunt.
Itemque in adolescentia qui-
dem propterea quod ea ætate
corpus magnitudinem et vi-
res colligit, sic afficiuntur
homines, ut vinolenti; et æ-
tas juvenum, jucundum quid-
dam est. Qui autem ab atra-
bile afficiuntur natura, sem-
per egent curatione: corpus
enim eorum assidue vellica-
tur ac mordetur, propter tem-
perationem, semperque in ve-
hementi appetitione versan-
tur. Voluptas autem dolo-
rem ejicit ac propulsat, tum
ea quæ contraria est, tum
quælibet alia, si valida sit et
vehemens: et propter has
causas, efficiuntur intempe-
rantes et vitiosi. Quæ autem

doloris sunt expertes volupta-
tes, eæ nihil habent nimium,
nihil immoderatum: atque
eæ sunt, quæ ex rebus natu-
ra, non eventu jucundis pro-
ficiuntur. Ea autem eventu
jucunda appello, quæ cura-
tionis causa adhibentur: nam
quia evenit ut medicamento
curetur aliquis parte ea, quæ
sana atque integra subest, a-
liquid agente, idcirco hoc vi-
detur esse jucundum: natura
autem jucunda ea dico, quæ
talis naturæ actionem elici-
unt atque expromunt. Jam
vero nihil idem nobis semper
est jucundum, quia simplex
non est nostra natura: sed
inest in ea etiam aliquid al-
terum ac dispar, ex quo in-

Φθαρτά. "Ωσε ἂν τι θάτερον πράτῃ, τῷτο τῇ ἐτέρᾳ φύσει παρὰ φύσιν. "Όταν δ' ἰσάζῃ, ἔτε ὁ λυπηρὸν δοκεῖ, ἔθ' ἡδὺ τὸ πραττόμενον. Ἐπεὶ εἴ τε ἡ φύσις ἀπλῆ εἴη, αἰεὶ ἡ αὐτὴ πράξις ἡδίστη ἔσται· διὸ ὁ θεὸς αἰεὶ μίαν καὶ ἀπλὴν χαίρει ἡδονήν· ἔ γάρ μόνον κινήσεώς ἐστιν ἐνέργεια, ἀλλὰ καὶ ἀκινήσιος· καὶ ἡδονὴ μᾶλλον ἐν ἡρεμίᾳ ἐστίν, ἢ ἐν κινήσει. Μεταβολὴ ᾗ πάντων ὁ γλυκύτατον, κατὰ τὸν ἁ Ποιητὴν, διὰ πονηρίαν τινά· ὥσπερ γὰρ ἄνθρωπος εὐμετάβολος ὁ πονηρὸς, καὶ ἡ φύσις ἡ δεδομένη μεταβολῆς· ἔ γάρ ἀπλῆ, ἔθ' ἐπικακής. Περὶ μὲν ὅν ἐγκρατείας καὶ ἀκρασίας, καὶ περὶ ἡδονῆς καὶ λύπης εἴρηται, καὶ τί ἕκαστον, καὶ πῶς τὰ μὲν ἀγαθὰ αὐτῶν ἐστὶ, τὰ δὲ κακά· λοιπὸν ᾗ καὶ περὶ φιλίας ἐρῶμεν.

Υ Λύπης C C C. Ζ Γλυκύτατη N C. Ἀ Euripides in Oreste introducitur Electram fratri Oresti furis agitato adstantem, suaque opera illum refocillantem, reclinando, allevando, in pedes sistendo. Itaque cum aliquandiu decubuit, sic Orestem foror alloquitur:

Ἡ κατὰ γαίης ἀρετὴς πᾶσι δέλει,
Χρόνιον ὅλως θεῖς; μεταβολὴ πάντων γλυκύ.

Baf. etiam γλυκύ legit, opinor ex Euripide.

tereat necesse est. Itaque si quid agat altera pars, hoc alteri naturæ præter naturam est. Cum vero exæquatæ sunt ambæ partes, neque molestum, quod agitur, neque jucundum videtur. Nam si cujus natura simplex sit, eadem actio semper erit jucundissima: itaque semper una et simplici Deus voluptate potitur: non enim motionis tantum functio est aliqua, sed etiam vacuitatis a motione; magisque est in quiete, quam in motu voluptas. Mutatio

autem rerum omnium dulcissima est, ut ait Poeta, propter improbitatem quandam hominum: quemadmodum enim homo vitiosus ingenio mobili ac mutabili est; sic ea natura, quæ mutationem desiderat, mala ac vitiosa est: non enim simplex, neque bona est. De continentia igitur et incontinentia, de voluptate ac dolore, quid sit eorum unumquidque, quoque modo eorum alia bona, alia mala sint, dictum est: restat ut de amicitia dicamus.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΗΘΙΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΤΟ Θ'.

ARISTOTELIS

ETHICORUM NICOMACHEORUM

LIB. VIII.

ΚΕΦ. Α'.

ΜΕΤΑ ᾗ ταῦτα, περὶ φιλίας ἔποιτ' ἂν διελθεῖν· ἔστι γὰρ ἀρετὴ τις, ἢ μετ' ἀρετῆς. Ἔτι δ' ἀναγκαῖότατον εἰς τὸν βίον· ἄνευ γὰρ φίλων, ἔθ' εἰς ἂν ἔλοιτο ζῆν, ἔχων τὰ λοιπὰ ἀγαθὰ πάντα. Καὶ γὰρ πλατῶσι, καὶ ἀρχαῖς ἢ δυναστείας κερτιμένοις δοκεῖ μάλιστα φίλων εἶναι χρεῖα· τί

^a Magn. Moral. lib. ii. cap. 11. et Eud. lib. viii. cap. 1. non reperiuntur in Elienti.

^b Καὶ δυναστείας

CAP. I.

HIS autem expositis, deinceps nobis de amicitia est differendum: etenim aut virtus quædam est, aut cum virtute conjuncta. Præterea res est ad vitam degendam maxime necessaria: nemo enim est, qui sine amicis

vitam sibi optabilem esse ducat, etiam si cæterorum bonorum omnium copia circumfluat. Nam etiam ii, qui divitiis, imperiis, et potentia instructi atque ornati sunt, maxime videntur amicorum officium operamque desiderare: quem enim fructum af-

γὰ ὄφελος τῆς τριαύτης εὐετηρίας, ἀφαιρεθείσης εὐεργεσίας, ἢ γίγνεται μάλιστα καὶ ἐπαινετώτατη πρὸς Φίλῃς; ἢ πῶς ἀντηρηθεῖ καὶ σώζοιτο ἄνευ φίλων; ὅσα γὰρ πλείων, τοσάτω ἐπισφαλεστέρα. Ἐν πενία δὲ καὶ ταῖς λοιπαῖς δυστυχίαις, μόνην οἴονται καταφυγὴν εἶναι τὰς Φίλῃς. Καὶ νέοις ᾧ πρὸς τὸ ἀναμάρτητον, καὶ πρεσβυτέροις πρὸς θεραπείαν, καὶ τὸ ἐλλείπον τῆς πράξεως ὁ δὲ ἀδένειαν βοηθείας· τοῖς τ' ἐν ἀκμῇ, πρὸς τὰς καλὰς πράξεις,

^d Σύν τε δὲ ἐρχομένω—

καὶ γὰρ νοῆσαι καὶ πράττειν δυνατότεροι. Φύσει τ' ἐνυπάρχειν ἔοικε πρὸς τὸ γεγεννημένον ὁ τῷ γεννήσαντι· καὶ ὁ μόνον ἐν ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ ἐν ὀρνέοις, καὶ ἐν τοῖς πλείστοις τῶν ζώων, καὶ τοῖς ὁμοειδένεσι πρὸς ἄλληλα, καὶ μάλιστα τοῖς

^c Γρ. δι' ἀδένειαν, βοηθεῖ, quam lectionem Lambinus interpretatur. ^d Lego σύν τε δὲ ἐρχομένω καὶ νοῆσαι γὰρ, mutata distinctione, et transpositis vocalibus καὶ γὰρ. Casaub. Hemistichium est Homeri Iliad. κ'. v. 224. adeo notum, ut proverbii locum obtineat. ^e Γρ. τῷ γεννήσαντι, καὶ πρὸς τὸ γεννῆσαν τῷ γεννῆσαντι. Et ita C C C.

ferat huiusmodi rerum prosperitas, sublata beneficentia: quæ et in amicos confertur maxime, et summis laudibus, cum in amicos usurpatur, dignissima est? aut quonam modo sine amicis custodiri, incolumisque servari possit? nam quanto major est, tanto pluribus casibus et periculis proposita est. Jam in paupertate, cæterisque rebus adversis, unicum perfugium, amicos esse putant. Atque adolescentibus opitulatur amicitia, ne quid peccent: senibus, ut colantur, et ut, quibus ipsi in rebus agendis interesse non possunt propter ætatis infirmitatem, eæ ab amicis conficiantur ac transi-

gantur: iis, quorum ætas floret, ut res magnas et præclaras gerant:

Atque duo cum una carpunt iter, alter abundat
Consilio, quod sæpe comes non explicat alter:

ambo enim agendi atque intelligendi majorem habent facultatem. Ac videtur sane in eo, quod procreavit, in id, quod procreatum est, inesse amicitia natura: neque id solum in hominibus, verum etiam in avibus, et plurimis animalibus, pariter in iis quæ sunt ejusdem generis ac gentis inter se; sed in hominibus maxime: ex quo eos, qui apud Græcos ab hominum amore nomen traxerunt, humanique a nobis, φιλόανθρω-

ἀνθρώποις· ὅθεν τὰς φιλανθρωπίας ἐπαινοῦμεν. ^f Ἴδοι δὲ ἂν τις καὶ ἐν ταῖς πλάναις, ὡς οἰκεῖον ἅπας ἀνθρώπος ἀνθρώπῳ καὶ φίλῳ. Ἐοικε δὲ καὶ τὰς πόλεις συνέχειν ἡ Φιλία· καὶ οἱ νομοθέται μᾶλλον περὶ αὐτὴν σπαράττειν, ἢ τὴν δικαιοσύνην· ἡ γὰρ ὁμόνοια ὁμοίον τι τῇ Φιλίᾳ ἔοικεν εἶναι· ταύτης ᾧ μάλιστα ἐφίενται, καὶ τὴν εἴσιν ἐχθρὰν ἔσαν μάλιστα ἐξελαύνουσι. Καὶ φίλων μὲν ὄντων, ἔδεν δὲ δικαιοσύνης· δίκαιοι ᾧ ὄντες, προσδέονται Φιλίας. Καὶ τῶν δικαίων ^g τὸ μάλιστα φιλικὸν εἶναι δοκεῖ. Οὐ μόνον ᾧ ἀναγκαῖόν ἐστιν, ἀλλὰ καὶ καλόν· τὰς γὰρ Φιλοφίλῃς ἐπαινοῦμεν ἢ τε ^h πελυφιλία δοκεῖ τῇ καλῶν ἐν τι εἶναι. Ἔτι καὶ ἐνίοι τὰς αὐτὰς ἀνδρας οἴονται ἀγαθὰς εἶναι καὶ Φίλῃς. Διαμφισβητῆται ᾧ περὶ αὐτῆς ἔκ ὀλίγα· οἱ μὲν γὰρ ὁμοιότητά τινα τιθέασιν αὐτὴν, καὶ τὰς ὁμοίας, Φίλῃς· ὅθεν ⁱ τὸν ὁμοίον

^f Οἱ τε γὰρ ἐπὶ χώρας μένοντες σύν ἡδονῇ τὸν πλανώμενον ὑποδέχονται καὶ θεραπεύουσιν, ὁ τε πλανώμενος, εἰ συντόχοι μόνον ἀνθρώποις, μάλιστα χαίρει. Andrōn. ^g Sc. Jus Politicum, quod ad amicitiam conservandam maxime pertinet. Nonnulli per τὸ μάλιστα δίκαιον intelligi volunt τὸ ἐπικαλῆς, jus equum bonum. Vide infra cap. 9. et lib. v. cap. 6. ^h Ita nostri MSS. Andr. et omnes fere Edd. Quiddam vero φιλοφιλία legunt. ⁱ Ὡς αἰεὶ τὸν ὁμοίον ἀγείρει ὡς τὸν ὁμοίον. Odyss. ε'. v. 218.

παι ab illis appellantur, laudare consuevimus. Cernere etiam licet in erroribus quam sit omnis homo homini accommodatum quiddam atque amicum. Videtur autem amicitia etiam civitates continere, majorique quam justitia latoribus legum curæ esse: nam et concordiam, quæ amicitia simillima ac gemina est, summo opere expetunt, et seditionem ei inimicam omni studio ejiciunt atque exterminant. Et si cives inter se amicitiam colant, nihil sit, quamobrem justitiam desiderant: at si justii sint, tamen

amicitiæ accessionem requirant. Et id, quod ex omnibus juribus maxime jus est, ad amicitiam videtur pertinere. Neque vero necessaria solum res est, verum etiam honesta: nam et eos laudamus, qui amicos amant, et amicorum multitudo in rebus pulchris atque honestis numeratur. Præterea nonnulli eosdem viros bonos et amicos esse putant. Sed de ea magna multis in rebus controversa est: alii enim eam esse similitudinem quandam statuunt, et similes, amicos: ex quo proverbia nata sunt,

Φασιν ὡς τὸν ὅμοιον, καὶ ^κκολοῖον ποτὶ κολοῖον, καὶ ὅσα τοιαῦτα· οἱ δὲ ἐξ ἐναντίας, ^ικεραμῆς πάντας τῆς τοιᾶντας ἀλλήλοις φασὶν εἶναι. Καὶ περὶ αὐτῶν τέτων ἀνώτερον ἐπιζητῶσι καὶ φυσικώτερον· Εὐριπίδης μὲν φάσκων,

Ἐρᾶν μὲν ὁμῶς γαῖαν ξηρανθεῖσαν·

Ἐρᾶν δὲ σεμνὸν ἔρᾶν πλερέμενον

Ὅμῶς, πεσεῖν εἰς γαῖαν.

^κ Καὶ Ἡράκλειτος, τὸ ἀντίσταν συμφέρον, καὶ ἐκ τῶν διαφερόντων καλλίστην ἀρμονίαν, καὶ πάντα κατ' ἔριν γίνεσθαι. Ἐξ ἐναντίας δὲ τέτοις, ἄλλοι τε καὶ Ἐμπεδοκλῆς· τὸ γὰρ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ ἐφίεσθαι. Τὰ μὲν ἔν φυσικὰ τῶν ἀπορρημάτων ^ππαραφείδω· ἔ γὰρ οἰκεία τῆς παρῆς σκέψεως. Ὅσα δὲ εἰσὶν ἀνθρωπικὰ, καὶ ἀνήκει εἰς τὰ ἥθη καὶ τὰ πάθη, ταῦτ' ἐπισκεψώμεθα· οἷον, πότερον ἐν πᾶσι γίνεται ἡ φιλία, ἢ ἔχῃ οἷον τε μοχθηρὸς ὄντας, φίλος εἶναι; καὶ πότερον

^κ Vide Erasmi Adag. ^ι Sc. invidios esse. Huic proverbio ortum dedit Hesiodi versus:

Καὶ κεραμῆς κεραμῆς ποτὶ καὶ τέκτονι τέκτονι.

^π Vide Platonis Sympof. ^π Παραίσθω Ν. C.

Semper similem, ad similem; et, Graculus cum Graculo; et cætera hujus generis: alii contra hos tales, figulos inter se dicunt omnes esse. Ac de his ipsis disputationem altius et magis a natura repetunt: primum Euripides, qui ita loquitur,

Tellus quidem imbrem amat, ubi campus aridus

Ob siccitatem sterilis humore indiget:

Cælum at beatum cum refertum est imbris,

Ardet cadendi mira in humum libidine.

Deinde Heraclitus, Contrarium idem utile: et Ex re-

bus dissimilibus pulcherrimum concentum existeret: et, Ex discordia nasci omnia. Adversantur his cum alii multi, tum Empedocles: simile enim ejus, quod simile est, desiderio teneri. Dubitationes igitur eas, quæ sunt naturales, misissimas faciamus: non enim huic disputationi conveniunt. Eas autem, quæ ad homines, eorumque mores, et perturbationes pertinent, videamus: quales sunt hæc, Utrum inter omnes possit esse amicitia, an inter malos non possit: et, Utrum sit unum genus amicitiae, an plura:

ἐν αἰδοῦς τῆς Φιλίας εἶναι, ἢ πλείω; οἱ μὲν γὰρ ἐν οἴομενοι, ὅτι ἐπιδέχεται τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἥτιον, οὐχ ἱκανῶς πεπιστεύκασιν σημείῳ· δέχεται γὰρ τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἥτιον, καὶ τὰ ἑτέρα τῷ αἰδοῖ· εἰρηται δὲ ὑπὲρ αὐτῶν ἐμπροσθεν.

ΚΕΦ. β'.

ΤΑΧΑ δὲ ἂν γένοιτο φανερόν περὶ αὐτῶν, γνωριζέμεντος τῷ φιλητῷ· δοκεῖ γὰρ οὐ πᾶν φιλεῖσθαι, ἀλλὰ τὸ φιλητόν· τῷτο δὲ εἶναι ἀγαθόν, ἢ ἡδύ, ἢ χρήσιμον. Δέξαιε δὲ ἂν χρήσιμον εἶναι, δι' οὗ γίνεται ἀγαθόν τι ἢ ἡδονή. Ὡς τε φιλητὰ ἂν εἴη τὰ ἀγαθὰ τε καὶ τὸ ἡδύ, ὡς τελεῖ. Πότερον ἔν τὰ ἀγαθὰ φιλεῖσιν, ἢ τὸ αὐτοῖς ἀγαθόν; διαφωνεῖ γὰρ ἐνίοτε ταῦτα. Ὅμοίως δὲ καὶ περὶ τὸ ἡδύ αὐτό. Δοκεῖ δὲ καὶ τὸ αὐτῷ ἀγαθὸν φιλεῖν ἕκαστος· καὶ εἶναι ἀπλῶς μὲν τὰ ἀγαθὰ, φιλητὰ, ἕκαστῳ δὲ, τὸ ἕκαστῳ. Φιλεῖ δὲ ἕκαστος, οὐ τὸ ἐν αὐτῷ ἀγαθόν, ἀλλὰ τὸ φαινόμενον. Διοίσει δὲ ἐδέν· ἔσται γὰρ τὸ φιλητὸν φαινόμενον. Τριῶν δὲ ὄντων δι' αὐτὸ φιλεῖ-

qui enim ob eam causam unum esse putant, quia amplificationem et diminutionem recipit, non satis firmo nituntur argumento: recipiunt enim amplificationem et diminutionem multa, quæ tamen specie et forma differunt, de quibus supra dictum est.

CAP. II.

HÆC autem fortasse plana fient, si, quid sit amabile, fuerit cognitum: non enim omnia videntur amari, sed id duntaxat quod amabile est: cujusmodi est id, quod vel bonum, vel jucundum, vel utile est. Id autem utile videtur, quo aut aliquod bonum, aut voluptas compara-

tur. Itaque amabilia sunt bonum, et jucundum, tanquam fines. Utrum igitur id quisque diligit, quod absolute bonum est, an quod sibi est bonum? quoniam hæc nonnunquam inter se discrepant. Itemque de ipso jucundo ambigi potest. Videtur autem et id quisque amare, quod sibi bonum est, et absolute quidem amabile esse bonum, cuique vero amabile, quod cuique bonum est. Amat igitur unusquisque non quod sibi reapse bonum est, sed quod videtur. Neque quidquam intererit: erit enim amabile, quod bonum esse videbitur. Cum sint autem tria, in quibus inest causa cur

σιν, ἐν μὲν τῇ τῶν ἀψύχων φιλήσει, ἔ λέγεται Φιλία· οὐ γάρ ἐσιν ἀντιφίλησις, ἔδὲ βέλησις ἐκείνων ἀγαθῶ. Γελοῖον γὰρ ἴσως τῷ οἴνῳ βέλεσθαι τὰγαθὰ· ἀλλ' ἔ περ, σώζεσθαι βέλεται αὐτὸν, ἵνα αὐτὸς ἔχῃ. Τῷ ὅ φιλῶ φασὶ δᾶν βέλεσθαι τὰγαθὰ, ἐκείνῃ ἕνεκα· τὰς δὲ βελομένους ἔτω τὰγαθὰ, εὖνῃς λέγουσιν, ἂν μὴ τὸ αὐτὸ καὶ παρ' ἐκείνῃ γίγνηται· εὖνοιαν γὰρ ἐν ἀντιπεπονητοῖσι Φιλίαν εἶναι, ἢ προσητέον τὸ μὴ λανθάνουσαν· πολλοὶ γάρ εἰσιν εὖνοι οἷς ἔχ' ἐωράκασιν, ὑπολαμβάνουσι δὲ ἐπικεικῆς εἶναι ἢ χρησίμους. Τῷ δὲ ὅ αὐτὸ, καὶ ἐκείνων τις πάθος πρὸς τῷτον· εὖνοι μὲν ἔν ἔτοι φαίνονται ἀλλήλοις· φίλος δὲ πῶς ἂν τις εἴπῃ, λανθάνοντας ὡς ἔχουσιν ἑαυτοῖς; Δεῖ ἄρα εὖνοειν ἀλλήλοις, καὶ βέλεσθαι τὰγαθὰ μὴ λανθάνοντας δι' ἐν τι τῶν εἰρημένων.

• Γρ. ταυτό.

P Oὐν abest a N C.

amentur, in inanimorum amatione amicitiae nomen non usurpatur: nam neque mutuo amant, neque illis quicquam vult bene evenire. Rideatur enim fortasse, si quis dicat se vino bene evenire velle: sed ut quam liberalissime agamus, dabimus ei, ut velit vinum saluum et incorruptum manere, ut ipse habeat. Atqui amico bene cupere ejus causa, non sua, aiunt oportere: qui autem ita volunt amico bene evenire, eos benevolos appellant, si non idem etiam ab illo referatur: amicitiam enim esse benevolentiam in iis, qui inter se par pari referunt; nisi forte eo addendum est, non

occultam, neque incognitam: multi enim eos, quos nunquam viderunt, benevolentia complectuntur: quia viros bonos esse aut sibi utiles fore existimant. Quod si eodem modo illorum aliquis in hunc fit affectus, benevolentia quidem inter eos intercedere videtur: sed amicos quamobrem quispiam eos dicat, quorum alter de alterius in se animo nihil explorati habet? Ergo ut sint amici, eos oportet se mutuo benevolentia comprehendere, velleque alterum alteri bona evenire: ita ut hoc utrique perspectum sit et cognitum, propter id quod aliquod eorum, quae dicta sunt.

ΚΕΦ. γ'.

ΔΙΑΦΕΡΕΙ ὅ ταῦτα ἀλλήλων εἶδει καὶ αἱ φιλήσεις ἄρα, καὶ αἱ Φιλίαι. Τρία γάρ ἐσιν εἶδη τῆς Φιλίας, ἰσάριθμα τοῖς φιλητοῖς· κατ' ἕκαστον γάρ ἐσιν ἀντιφίλησις οὐ λανθάνουσα. Οἱ δὲ φιλεῖντες ἀλλήλους, βέλονται τὰγαθὰ ἀλλήλοις ταύτῃ, ἢ φιλεῖσιν. Οἱ μὲν ἔν διὰ τὸ χρησίμον φιλεῖντες ἀλλήλους, οὐ κατ' αὐτὰς φιλεῖσιν, ἀλλ' ἢ γίγνεται τι αὐτοῖς παρ' ἀλλήλων ἀγαθόν. Ὁμοίως ὅ καὶ οἱ δι' ἡδονὴν· ἔ γὰρ τῷ ποιῆς τινος εἶναι ἀγαπῶσι τὰς εὐτραπέλους, ἀλλ' ὅτι ἡδεῖς αὐτοῖς. Οἱ τε ὁ δὲ διὰ τὸ χρησίμον φιλεῖντες, διὰ τὸ αὐτοῖς ἀγαθὸν σέργασθαι· καὶ οἱ δι' ἡδονὴν, διὰ τὸ αὐτοῖς ἡδύν· καὶ ἔχ' ἢ ὁ φιλεῖμενός ἐστιν, ἀλλ' ἢ ὁ χρησίμος, ἢ ἡδύς. Κατὰ συμβεβηκός τε δὴ αἱ Φιλίαι αὐτὰ εἰσιν· οὐ γὰρ ἢ ἐσιν, ὅς ποτέ ἐστιν ὁ φιλεῖμενός, ταύτῃ φιλεῖται, ἀλλ' ἢ πορίζουσιν, οἱ μὲν ἀγαθόν τι, οἱ δὲ ἡδονήν. Εὐδιάλυτοι

Δὴ non reperitur in El.

El. ad oram vero nostra est lectio.

Ὁ χρησίμος El.

Οὐ γὰρ ἢ ὅπερ ἔσαι ὁ φιλ.

CAP. III.

SED cum hæc tria, quæ amari folere dicimus, genere inter se differant: amationes quoque differunt, et amicitiae. Sunt enim tria amicitiae genera, quæ rebus amabilibus pari numero respondent: est enim sua cuiusque generis mutua amatio, non obscura neque incognita. Jam vero qui inter se amant, alter alteri omnia bene evenire volunt, quæ amant. Atque ii quidem, qui utilitatis causa amant inter se, non propter se, neque sua causa inter se amant, sed quæ quippiam boni alteri ab altero proficiscitur. Eorum, qui

propter voluptatem amicitiam inter se compararunt, similis ratio est: non enim facetos et urbanos propterea diligimus, quia cuiusdammodi sunt, sed quia nos delectant. Denique et qui utilitatis causa amicitia inter se juncti sunt, propter id, quod ipsis bonum est, diligunt: et quos voluptas ad amandum excitat, amicitiam jucundo metiuntur: nec is, qui amatur, qua est, amatur, sed qua utilis, aut jucundus est. Ex eventu igitur constant hæc amicitiae: non enim qua est is, qui diligitur, quicumque sit, amatur: sed qua illi utilitatem aliquam præbent ac

ἢ δὴ αἱ τοιαῦτά εἰσι, μὴ διαμενόντων αὐτῶν ὁμοίων· ἐὰν γὰρ μηκέτι ἡδεῖς ἢ χρήσιμοι ᾖσι, παύοντα φιλεῖντες· τὸ ὅτι χρησίμον ἐ διαμένει, ἀλλ' ἄλλοτε γίγνεται ἄλλο. Ἀπολυθέντος ἔν δὲ φίλοι ἦσαν, διαλύεται καὶ ἡ φιλία, ὡς ἔστις τῆς φιλίας πρὸς ἐκείνα. Μάλιστα δὲ ἐν τοῖς πρεσβύταις ἡ τοιαύτη φιλία δοκεῖ γίνεσθαι· ἐ γὰρ τὸ ἡδὺ οἱ τηλικῶτοι διώκουσιν, ἀλλὰ τὸ ὠφέλιμον καὶ τῶν ἐν ἀκμῇ καὶ νέων, ὅσοι τὸ συμφέρον διώκουσιν. Οὐ πάνυ δὲ οἱ τοῖτοι ἐδὲ συζῶσι μετ' ἀλλήλων· ἐνίοτε γὰρ ἐδὲ εἰσὶν ἡδεῖς. Οὐδὲ δὴ προσδέονται τῆς τοιαύτης ὁμιλίας, "ἐὰν μὴ ὠφέλιμοι ᾖσιν· ἐπὶ τοσῶτον γὰρ εἰσιν ἡδεῖς, ἐφ' ὅσον ἐλπίδας ἔχουσιν ἀγαθῶν. Εἰς ταύτας δὲ καὶ τὴν ξενικὴν τιθεάσιν. Ἡ δὲ τῶν νέων φιλία δι' ἡδονὴν εἶναι δοκεῖ· κατὰ πάθος γὰρ ἔτοι ζῶσι, καὶ μάλιστα διώκουσιν τὸ ἡδὺ αὐτοῖς καὶ τὸ παρόν. Τῆς ἡλικίας δὲ μεταπιπλέσης, καὶ τὰ ἡδέα γίνεται ἕτερα· διὸ ταχέως

¹ Δὲ in Eliensi.

² Γὰρ ἐὰν δὴ ὠφ.

suppeditant, hi voluptatem. Quocirca facile tales amicitiae dirimuntur, cum ii similes non permancant: nam si non amplius sint jucundi, aut utiles, amandi finem faciunt: utile autem non idem permanet, sed aliud alias efficitur. Eo igitur, quod amicitiam contraxerat, dissoluto, amicitia quoque dissolvitur, perinde ac si amicitia cum illis rebus esset instituta. Cujus generis amicitia maxime in senibus cernitur: nam neque qui hac ætate sunt, in amicitiiis jucundum sequuntur, sed utile: neque ex juvenibus et ætate florentibus ii, qui emolumento ducuntur. Non admodum autem tales societate

vite inter se conjunguntur: nam interdum ne jucundi quidem sunt. Neque igitur talium consuetudinem desiderant, nisi sint utiles: nam tantisper sese jucundos præbent, quamdiu se commodum aliquod consecuturos esse sperant. Atque in hoc genere hospitalis quoque amicitia locatur. Juvenum autem amicitia voluptatis causa comparari videtur: nam cum affectibus et perturbationibus animi in vita obtemperant, tum id, quod sibi jucundum, quodque præsens est, sequuntur maxime. Quia autem mutata ætate, mutantur et ea, quæ sunt jucunda; idcirco celeriter et amici fiunt, et

γίγνονται φίλοι καὶ παύονται· ἅμα γὰρ τῷ ἡδεῖ ἡ φιλία μεταπίπτει. Τῆς δὲ τοιαύτης ἡδονῆς ταχέως ἡ μεταβολή. Καὶ ἐρωτικοὶ δὲ οἱ νέοι· κατὰ πάθος γὰρ καὶ δι' ἡδονὴν τὸ πολὺ ἐρωτικῆς. Διόπερ φιλεῖσι, καὶ ταχέως παύονται, πολλάκις τῆς αὐτῆς ἡμέρας μεταπίπτοντες. Συνημερεύειν δὲ καὶ συζῆν ἔτοι βέλονται· γίνεται γὰρ αὐτοῖς τὸ κατὰ φιλίαν εὐτως. Τελεία δὲ ἐστὶν ἡ τῶν ἀγαθῶν φιλία καὶ κατ' ἀρετὴν ὁμοίων· ἔτοι γὰρ τὰγαθὰ ὁμοίως ἀλλήλοις βέλονται, ἢ ἀγαθοί· ἀγαθοὶ δὲ εἰσὶ κατ' αὐτὰς. Οἱ ὅτι βελλόμενοι τὰγαθὰ τοῖς φίλοις, ἐκείνων ἕνεκα, μάλιστα φίλοι· δι' αὐτὰς γὰρ ἔτιως ἔχουσι, καὶ ἐ κατὰ συμβεβηκός. Διαμένει ἔν ἡ τέττων φιλία, ἕως ἂν ἀγαθοὶ ᾖσιν. Ἡ δὲ ἀρετὴ μόνιμον. Καὶ ἐστὶν ἐκάτερος ἀπλῶς ἀγαθός, καὶ τῷ φίλῳ "οἱ γὰρ ἀγαθοὶ, καὶ ἀπλῶς ἀγαθοὶ, καὶ ἀλλήλοις ὠφέλιμοι. Ὅμοίως δὲ καὶ ἡδεῖς· εἰ ἀγαθοὶ γὰρ, καὶ ἀπλῶς ἡδεῖς, καὶ ἀλλήλοις·

³ Τῆς ἐρωτικῆς in quibusdam Codd. legi dicit Aspasius. ⁴ Διαμένει οὖν μάλιστα Ven. 1. et 2. ⁵ Καὶ γὰρ ἀπλῶς οἱ ἀγαθοὶ, ἡδεῖς καὶ ἀλλήλοις El. et Andr.

amare desinunt: nam eorum amicitia una cum eo, quod eis jucundum est, immutatur atque evanescit. Talis autem voluptatis mutatio, celeris est. Ad amorem autem etiam proclives et propensi sunt adolescentes: nam magna ex parte rem amatoriam regit et gubernat perturbatio: parit atque efficit voluptas. Amant igitur, citoque amandi finem faciunt, ita ut sæpe uno eodemque die voluntatem mutant. Volunt autem hi totos dies una traducere, vitæque societate conjungi: quia hac ratione id eis contingit, quod amicitiae maxime convenit. At viro- rum bonorum et virtute simi-

lium perfecta amicitia est: hi enim se mutuo similiter bonis affici volunt, qua sunt boni: boni autem sunt per se. Jam qui bona amicis optant, beneque cupiunt illorum causa, ii maxime sunt amici: sunt enim hoc animo per se, non ex eventu. Manet igitur horum amicitia tamdiu, quamdiu boni sunt. Virtus autem diuturna quædam res est, et maxime stabilis. Estque uterque simpliciter absoluteque bonus, et amico: nam viri boni et absolute boni sunt, et inter se utiles. Itemque jucundi: quandoquidem boni et absolute jucundi, et inter se jucundi sunt: suæ enim cuique et

ἐκάστῳ γὰρ καὶ ἡδονὴν εἰσιν αἱ οἰκεῖαι πράξεις καὶ αἱ τοιαῦται. Τῶν ἀγαθῶν ᾗ τοιαῦται ἡ ὁμοίαι. Ἡ τοιαύτη δὲ Φιλία μόνιμος εὐλόγως ἐστὶ· συνάπται γὰρ ἐν αὐτῇ πάνθ' ὅσα δὲ τοῖς φίλοις ὑπάρχειν· πάντα γὰρ Φιλία δι' ἀγαθόν ἐστιν, ἢ δι' ἡδονήν, ἢ ἀπλῶς, ἢ τῷ φιλεῖντι, καὶ καὶ ὁμοιότητά τινα. Ταύτη δὲ πάντα ὑπάρχει τὰ εἰρημένα καὶ αὐτῆς· ταύτη γὰρ ὁμοία καὶ τὰ λοιπὰ, τό, τε ἀπλῶς ἀγαθόν, καὶ ἡδὺ ἀπλῶς ἐστὶ. Μάλιστα δὲ ταῦτα φιλητά· καὶ τὸ φιλεῖν δὲ καὶ ἡ Φιλία ἐν τέτοις μάλιστα καὶ ἀρίστη. Σπανίας δὲ εἰκὸς τὰς τοιαύτας εἶναι· ὀλίγοι γὰρ οἱ τοιοῦτοι. Ἐτι δὲ, προσδεῖται χρόνος καὶ συνηθείας· κατὰ τὴν παροιμίαν γὰρ ἔκ ἐστιν εἰδῆσαι ἀλλήλους, πρὶν τὰς λεγομένους ἄλλας συναναλῶσαι. Οὐδὲ ἀποδέξασθαι· δὴ πρότερον, ἔδῃ εἶναι φίλους, πρὶν ἑκάτερος ἑκατέρῳ φανῇ φιλητὸς, καὶ πιστευθῇ. Οἱ δὲ ταχέως τὰ φιλικὰ πρὸς ἀλλήλους ποιῶντες, βέλονται

^a Δεῖ pro δὴ legit El. quod approbat Lambinus.

tales, qualis quisque est, voluptati sunt actiones. Bonorum autem tales, aut similes sunt actiones. Talis porro amicitia merito firma ac stabilis est: omnia enim concurrunt in ea, quæ in amicis esse debent: nam omnem amicitiam vel bonum aliquod contrahit vel voluptas; et utrumque horum vel absolute, vel ei qui amat, et ex similitudine quadam. In hac autem ea insunt omnia, quæ jam dicta sunt, per se: nam et his, et cæteris rebus inter se sunt similes; quod enim absolute bonum est, id absolute quoque est jucundum. Hæc autem amabilia sunt maxime: et amare igitur in

eis viget maxime, et amicitia, eaque optima. Probabile autem est tales amicitias esse raras: magna est enim talium virorum paucitas. Præterea tempore et consuetudine vitæ opus est: verum enim illud proverbium est, Multos modios falis simul edendos esse, ut homines inter se norint. Neque quenquam in amicitiam recipere, probareque oportet, neque ullos inter se amicos esse, priusquam alter alteri dignus, qui ametur, dignusque, cui fides habeatur, visus fuerit. Qui vero cito ea, quæ amicitia propria sunt, inter se faciunt, amici illi quidem esse volunt, sed non sunt tamen: nisi eti-

μὲν φίλοι εἶναι, οὐκ εἰσι δὲ, εἰ μὴ καὶ φιλητοὶ, καὶ τὰτ' ἴσασι. Βέλυσσις μὲν ^b οὖν ταχέια γίνεται Φιλίας, Φιλία δὲ οὐ. Αὕτη μὲν ἔν καὶ κατὰ τὸν χρόνον, καὶ κατὰ τὰ λοιπὰ τελέα ἐστὶ, καὶ κατὰ πάντα ταῦτα γίνεται, καὶ ^d ὁμοία ἑκατέρῳ παρ' ἑκατέρῳ· ὅπερ δὲ τοῖς φίλοις ὑπάρχειν.

ΚΕΦ. δ'.

Ἡ ΔΕ διὰ τὸ ἡδὺ, ὁμοίωμα ταύτης ἔχει· καὶ γὰρ οἱ ἀγαθοὶ, ἡδεῖς ἀλλήλοις. Ὁμοίως δὲ καὶ ^c ἡ διὰ τὸ χρήσιμον· καὶ γὰρ τοιοῦτοι ἀλλήλοις οἱ ἀγαθοί. Μάλιστα δὲ καὶ ἐν τέτοις αἱ Φιλίαι διαμένουσιν, ὅταν τὸ ἴσον γίγνηται παρ' ἀλλήλων, οἷον ἡδονή. Καὶ μὴ μόνον ἔτι, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ, οἷον τοῖς εὐτραπέλοις, καὶ μὴ ὡς ἐρασῇ καὶ ἐρωμένῳ· ἔ γὰρ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἡδονταί ἔσσι, ἀλλ' ὁ μὲν ^e ἐρῶν ἐκείνῳ, ὁ δὲ θεραπευόμενος ὑπὸ τῷ ἐρασῷ. Ληγέσης δὲ τῆς ὥρας,

^b Γὰρ pro οὖν habet El. ^c Ταῦτα Mur. ^d Γρ. ὁμοία. ^e Οἱ διὰ pro ἡ διὰ El. et paulo post: καὶ γὰρ οὕτω ἀλλήλ. ἀγαθοί. ^f Τὸ αὐτὸ pro τὸ ἴσον El. et Andr. quæ vera lectio esse videtur. ^g Ὅρῳν ἐκείνου El. N C. et quidam alii: quam scripturam Andronicus interpretatur: ὁ μὲν ἐρασῇ ἡδεται τῇ ὅψει τῷ ἐρωμένῳ. Hanc interpretationem, ea, quæ non multo post sequuntur, confirmant: τῷ μὲν γὰρ ἔκ ἐστιν ἡ ὅψις ἡδεῖα.

am digni sint, qui amentur, idque habeant exploratum. Amicitia igitur conciliandæ voluntas celeriter illa quidem suscipitur, sed non statim amicitia nascitur. Hæc igitur et tempore, et reliquis rebus perfecta et cumulata est, et his omnibus constat; similis denique utrique ab altero est: quod in amicis inesse debet.

CAP. IV.

ΕΑ autem, quæ jucundi causa comparatur, amicitia huic similis est: boni viri enim inter se jucundi sunt.

Itemque ea, quam utilitas emolumentumque conflat: tales enim sunt inter se viri boni. Maxime autem et in his amicitia permanent, cum par pari inter se referunt, verbi gratia, voluptatem. Neque hoc modo solum, sed ex una et eadem re, ut sit inter urbanos ac facetos; non ut inter amatorem, eumque qui amatur: non enim iisdem rebus hi delectantur: sed amator illius amore; is, qui amatur, amatoris erga se studio atque observantia. Forma porro evanescente interdum

ἐνίοτε καὶ ἡ φιλία λήγει· τῷ μὲν γὰρ ἐκ ἑστίν ἡ ὄψις ἡδεῖα, τῷ δὲ οὐ γίνεται ἡ θεραπεία. Πολλοὶ δὲ αὖ διαμένουσιν, εἴαν ἐκ τῆς συνηθείας τὰ ἥθη σέβωσιν, ὁμοήθεις ὄντες. Οἱ δὲ μὴ τὸ ἡδὺ ἀντικαταλλαττόμενοι, ἀλλὰ τὸ χρήσιμον ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς, καὶ εἰσιν ἥτιον φίλοι, καὶ ^h διαμένουσιν. Οἱ δὲ διὰ τὸ χρήσιμον ὄντες φίλοι, ἅμα τῷ συμφέροντι διαλύονται· ἐ γὰρ ἀλλήλων ἦσαν φίλοι, ἀλλὰ τῷ λυσιτελεῖς. Δι' ἡδονὴν μὲν ἔν, καὶ διὰ τὸ χρήσιμον, καὶ φαύλους ἐνδέχεται φίλους ἀλλήλοις εἶναι, καὶ ἐπικικῆς φαύλοις, καὶ μηδέτερον ὁποιοῦν· δι' αὐτὰς δὲ δήλον ὅτι μόνες τῶν ἀγαθῶν· οἱ γὰρ κακοὶ οὐ χάρωνται ἑαυτοῖς, εἰ μὴ τις ἀφέλεια γίγνηται. Καὶ μόνη δὲ ἡ τῶν ἀγαθῶν φιλία ἀδιάβλητος ἐστίν· ἐ γὰρ ῥάδιον ἐδενὶ πιστεῦσαι περὶ τῶν ἐν πολλῷ χρόνῳ ὑπ' αὐτῶν δεδοκιμασμένων, καὶ τὸ πιστεύειν ἐν τέτοις, ἢ τὸ μηδέ ποτ' ἂν

^h Vox ἥτιον, quæ antecedit, repetenda est, hoc modo: καὶ εἰσιν ἥτιον φίλοι, καὶ ἥτιον διαμένουσιν: quod ne alii quidem Interpp. viderunt. Lamb. ⁱ Γρ. αὐτοῖς, ^k Αὐτοῦ El.

evanescit quoque amicitia: illi enim ejus, qui amatur, facies desinit esse jucunda; hic ab illo non amplius colitur neque observatur. Plerique autem in amicitia permanent, si consuetudine vitæ adhibita mores dilexerint, cum sint inter se moribus similes. Qui autem in rebus amatoris non jucundum, sed utile permutant, cum minus amici sunt, minus diu in eadem inter se voluntate permanent. Qui vero utilitatis causa sunt amici, utilitate sublata dirimuntur: non enim se mutuo amabant, sed emolumentum. Quocirca propter voluptatem, atque utilitatem, et malis inter se, et

bonis cum malis, et neutris cum qualibuscunque amicitia intercedere potest: sed propter se nimirum amici sunt inter se soli viri boni: mali enim familiaritate mutua non delectantur, nisi aliquam utilitatem alter ab altero percipiat. Et vero sola bonorum virorum amicitia criminatibus et calumniis vacat: non enim facile est quicquam alicui de eo credere, quem ipse diu probaris ac spectaris. Præterea fides habetur horum alteri ab horum altero maxime: summaque ab utroque diligentia adhibetur, ne alteri ab altero injuria inferatur: cæteraque omnia in his insunt, quæ vera amicitia

ἀδικήσας, καὶ ὅσα ἄλλα ἐν τῇ ὥς ἀληθῶς φιλία ἀξιοῦται. Ἐν δὲ ταῖς ἄλλαις οὐδὲν καλύει γίνεσθαι τὰ τοιαῦτα. ^m Ἐπεὶ γὰρ οἱ ἄνθρωποι λέγουσι φίλους καὶ τὴν διὰ τὸ χρήσιμον, ὥσπερ αἱ πόλεις· δοκῶσι γὰρ αἱ συμμαχίαι ταῖς πόλεσι ⁿ γενέσθαι ἐνεκα τῶν συμφέροντος· καὶ τὴν δι' ἡδονὴν ἀλλήλους σέβοντες, ὥσπερ οἱ παῖδες, ἴσως μὲν δὲ λέγειν καὶ ἡμᾶς φίλους τὴν τοιαύτην, εἶδη δὲ ^o καὶ τῆς φιλίας πλείω, καὶ πρώτως μὲν ^p καὶ κυρίως τὴν τῶν ἀγαθῶν ἢ ἀγαθῶν· τὰς δὲ λοιπὰς, καθ' ὁμοιότητα· ^q ἢ γὰρ ἀγαθόν τι καὶ ὁμοίον τι, ταύτην φίλοι· καὶ γὰρ τὸ ἡδὺ, ἀγαθόν τι τοῖς φιληδέσιν. Οὐ πάντῃ δὲ αὐταὶ συνάπτεσθαι, ἐδὲ γίνονται οἱ αὐτοὶ φίλοι διὰ τὸ χρήσιμον καὶ ἡδὺ· ἐ γὰρ πάντῃ συνδυάζεται τὰ κατὰ συμβεβηκός. Εἰς ταῦτα δὲ τὰ εἶδη τῆς φιλίας ^r νεμεμημένως, οἱ μὲν φαῦλοι ἔσονται φίλοι δι' ἡδονὴν ἢ τὸ χρήσιμον, ταύτην ἔμοιροι ὄντες· οἱ δὲ ἀγαθοὶ, δι' αὐτὰς φίλοι· ἢ γὰρ

ⁱ Ἐταίρους inferitur post ἄλλαις in quibusdam codd. Ita et N C. ^m Ἐπεὶ οὖν pro ἰσὶ γὰρ Lamb. et Caueub. ⁿ Γρ. γινώσκουσι. ^o Καὶ deest N C. ^p Καὶ C C C. non agnoscit. ^q Γρ. ἢ γὰρ ἀγαθόν, ἔστι μὲν ἀπλῶς φίλοι. ^r Γρ. συνδυάζεται. ^s Ἀλλὰ κατὰ πρόστακα κατὰ in Eliens. ^t Κατανεμημένως El.

postulat. In aliis autem socialitatibus ac societatibus nihil prohibet quo minus hujusmodi mala incidant. Quoniam igitur homines appellantur amicos et eos, qui utilitate ad amandum ducuntur, ut civitates (inter civitates enim utilitatis causa societates bellicæ contrahi videntur) et eos, qui voluptate eodem invitantur, ut pueri; fortasse nos quoque tales, amicos appellare, compluraque amicitiae genera ponere debemus: ac primo sane loco et proprie eam amicitiam nominare, quæ est inter bonos, quæ boni sunt; reliquas ex similitu-

dine: amici enim sunt ea ratione, qua est in eis boni quippiam, et aliquid boni simile: jucundum enim bona quædam res est iis, qui rebus jucundis ducuntur. Sed hæc amicitiae non sæpe copulatæ reperiuntur, neque iidem inter se sunt amici propter utilitatem ac jucunditatem: nam non admodum copulantur, neque una coherent, quæ ex eventu constant. Cum sit autem in hæc genera amicitia distributa, mali quidem propter voluptatem, aut utilitatem inter se erunt amici, quando sunt hac ratione veris amicis similes: boni autem

ἀγαθοί. Οὗτοι μὲν ἔν ἀπλῶς φίλοι· ἐκείνοι ᾗ κατὰ συμ-
βεσηκός, καὶ τῷ ὁμοιωῖσθαι τέτοις.

ΚΕΦ. ε'.

* ΩΣΠΕΡ δὲ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν, οἱ μὲν, καθ' ἑξίν, οἱ δὲ,
κατ' ἐνέργειαν ἀγαθοὶ λέγονται, ἔτω ὅτι καὶ ἐπὶ τῆς
φιλίας· οἱ μὲν γὰρ συζῶντες, χαίρουσιν ἀλλήλοις, καὶ πορίζουσι
τάγαθά· οἱ ᾗ καθ' ἐυδόντες, ἢ κεχωρισμένοι τοῖς τόποις, ἐκ
ἐνεργεῖν μὲν, ἔτω δ' ἔχουσιν, ὥστε ἐνεργεῖν φιλικῶς· οἱ γὰρ
τόποι ἐ διαλύουσι τὴν φιλίαν ἀπλῶς, ἀλλὰ τὴν ἐνέργειαν.
Ἐὰν δὲ χρόνιος ἡ ἀπασία γένηται, καὶ τῆς φιλίας δοκεῖ λή-
θην ποιεῖν· ὅθεν εἴρηται,

Πολλὰς δὴ φιλίας ἀπροσηγορία διέλυσεν.

Οὐ φαίνονται δ' ἔθ' οἱ πρεσβύται, ἔθ' οἱ τρυφνοὶ, φιλικοὶ
ἵνα· βραχὺ γὰρ ἐν αὐτοῖς τὸ τῆς ἡδονῆς. Οὐδεὶς δὲ δύνα-
ται συνημερεύειν τῷ λυπηρῷ, ἔδὲ τῷ μὴ ἡδέϊ· μάλιστα γὰρ ἡ

^u Οὗ abest a C C C. ^x Ως δὲ El. et N C. ^y Δὴ non reperitur in N C.
et El. ^z Ως ἐ ἐνεργεῖν legit El.

propter se amici futuri sunt ;
qua enim boni sunt. Hi igitur
absolute sunt amici ; illi
ex eventu, et eo quod his
sint similes.

CAP. V.

QUEMADMODUM au-
tem in virtutibus alii
habitu, alii re et functione
muneris boni nominantur :
sic et in amicitia alii mutua
vitae consuetudine et convictu
inter se delectantur, utilita-
tesque alter alteri suppedi-
tant ; alii vero aut dormien-
tes, aut locorum intervallo
disjuncti, amicitiae muneribus
non funguntur quidem
illi, sed ita tamen sunt ani-

mati, ut fungi possint : non
enim locorum intervalla ami-
citas simpliciter dirimunt,
sed muneris functionem.
Quod si diuturna fuerit ab-
sentia, efficere videtur, ut a-
micitiam quoque inobscurat
oblivio : ex quo dici solet :

Neglectum alloquium multos dis-
junctit amicos.

Sed nec senes, nec austeri ad
amicitiam esse idonei viden-
tur : nam apud eos non mul-
tum loci voluptati relictum
est. Nemo autem neque cum
eo, qui gravis ac molestus
est, neque cum eo, qui non
est jucundus, dies totos con-
sumere potest : et dolorem

φύσις φαίνεται, τὸ μὲν λυπηρὸν φεύγειν, ἐφίεσθαι δὲ τοῦ
ἡδέος. Οἱ δ' ἀποδεχόμενοι ἀλλήλους, μὴ συζῶντες ᾗ, εὖνοις
εὐκασί μᾶλλον, ἢ φίλοις· ἔδὲν γὰρ ἔστω ἐπὶ φίλων, ὥς τὸ
συζῆν· ὠφελείας μὲν γὰρ οἱ ἐνδεεῖς ὀρέγονται· συνημερεύειν
ᾗ καὶ οἱ μακάριοι· μονώταις μὲν γὰρ εἶναι τέτοις ἡκιστα
προσῆκει. Συνδιάγειν ᾗ μετ' ἀλλήλων ἐκ ἑστί, μὴ ἡδέως ὄν-
τας, μηδὲ χαίροντας τοῖς αὐτοῖς, ὅπερ ἡ εταιρικὴ δοκεῖ ἔχειν.
Μάλιστα μὲν ἐν ἐστί φιλία, ἡ τῶν ἀγαθῶν, καθάπερ πολ-
λάκις εἴρηται· δοκεῖ γὰρ φιλητὸν μὲν καὶ αἰρετὸν τὸ ἀπλῶς
ἀγαθὸν ἢ ἡδύ· ἐκάστω ᾗ τὸ αὐτῷ τοῖστον· ὁ δ' ἀγαθὸς τῷ
ἀγαθῷ δι' ἅμφω ταῦτα. Ἐοικε δ' ἡ μὲν φίλησις πάθει,
ἡ ᾗ φιλία ἔξει· ἡ γὰρ φίλησις ἐκ ἡπτον πρὸς τὰ ἄψυχά
ἐστί. Ἀντιφιλῶσι ᾗ μετὰ προαιρέσεως· ἡ δὲ προαίρεσις ἀφ'
ἔξεως. Καὶ τὰ ἀγαθὰ βέλονται τοῖς φιλεμένοις ἐκείνων
ἐνεκα, οὐ κατὰ πάθος, ἀλλὰ καθ' ἑξίν. Καὶ φιλεῖντες
τὸν φίλον, τὸ αὐτοῖς ἀγαθὸν φιλεῖν· ὁ γὰρ ἀγαθὸς φί-

^a Δὲ τὸν φίλον El.

enim maxime fugere, et ju-
cunditatem expetere videtur
natura. Jam vero qui inter se
probat et accepti sunt, nec
communi vitae consuetudine
devinciuntur tamen, benevo-
lis, quam amicis sunt similio-
res : nihil est enim amicorum
tam proprium, quam vitae
societate conjungi : nam uti-
litate quidem egentes ex-
petunt ; vitae autem consue-
tudinem etiam divites ac be-
ati : solitaria enim vita his
minime omnium convenit.
At una vivere non possunt,
qui nec jucundi sunt, nec iis-
dem rebus delectantur : quod
habere videtur maxime so-
dalitas. Est igitur amicitia,
bonorum maxime amicitia,

quemadmodum saepius jam
dictum est : nam cum id a-
mabile et optabile videatur,
quod absolute bonum aut ju-
cundum est : tum id cuique
amabile est, quod ei tale est :
at vir bonus viro bono pro-
pter horum utrumque ama-
bilis est. Videtur autem a-
matio perturbationi similis
esse ; habitui amicitia : ama-
tio enim etiam in res inani-
mas confertur. Redamare au-
tem cum consilio conjunctum
est, quod ab habitu proficif-
citur. Praeterea bonis affici
volumus eos, quos amamus,
illorum causa, non perturba-
tione aliqua incitati, sed ex
habitu. Et qui amicum di-
ligunt, id, quod sibi bono est.

λος γινόμενος, ἀγαθὸν γίνεται ὡς φίλος. Ἐκάτερος ἐν φι-
λῇ τε τὸ αὐτῷ ἀγαθόν, καὶ τὸ ἴσον ἀνταποδίδωσι τῇ βελή-
σει καὶ τῷ ὁρίῳ. λέγεται γὰρ φιλότις ἡ ἰσότης. Μάλιστα
δὲ τῇ τῶν ἀγαθῶν ταῦτα ὑπάρχει.

ΚΕΦ. 51

ΕΝ δὲ τοῖς στυφνοῖς καὶ πρεσβυτικοῖς ἥτιον γίνεται ἡ
φιλία, ὥς τε δυσκολώτεροί εἰσι, καὶ ἥτιον ταῖς ὁμιλίαις
χαίρουσι· ταῦτα γὰρ δοκεῖ μάλιστα εἶναι φιλικὰ, καὶ ποιητι-
κὰ φιλίας. Διὸ νέοι μὲν γίνονται φίλοι ταχὺ, πρεσβύται
δὲ οὐ· ὁ γὰρ γίνονται φίλοι, οἷς ἂν μὴ χαίρουσιν ὁμοίως
δὲ ὁδὸ οἱ στυφνοί. Ἀλλ' οἱ τοῖστοι, εὖνοι μὲν εἰσιν ἀλλή-
λοις· βέλονται γὰρ τὰγαθὰ, καὶ ἀπαντῶσιν εἰς τὰς χρείας·
φίλοι δὲ οὐ πάνυ εἰσὶ, διὰ τὸ μὴ συνημερεύειν, μηδὲ χαίρειν
ἀλλήλοις· ἃ δὲ μάλιστα εἶναι δοκεῖ φιλικὰ. Πολλοῖς δὲ
εἶναι φίλον, κατὰ τὴν τελείαν φιλίαν ὅσον ἐνδέχεται, ὥσπερ

^b Ἡδὲ Ν. C. C. C. et ex Editis quidam : quam scripturam παραφράζει Andro-
nicus : καὶ βέλονται τὰ ἀγαθὰ, καὶ ἥδὲ εἰσιν ὁμοίως. Vide Lamb.

diligunt : nam vir bonus a-
micus alicui factus, ei ipsi,
cui amicus est, bonum est.
Uterque igitur cum id, quod
sibi bono est, diligit ; tum
par pari refert, et voluntate
et genere : nam vulgo dici
solet, æqualitatem amicitiam
esse. Maxime vero in ami-
citia virorum bonorum hæc
insunt.

CAP. VI.

ΙΝΤΕΡ austeros autem et
senes eo minus amicitia
conciliatur, quo sunt diffici-
lioires, minusque hominum
congressu et sermone dele-
ctantur : hæc enim et pro-
pria sunt amicitiae maxime,
et ad eam conglutinandam

plurimum valent. Itaque ci-
to fiunt juvenes amici ; senes
non item : non enim fiunt
iis amici, quibus non dele-
ctantur : similiter neque acer-
bi, tristesque natura. Sed ta-
les homines sane benevoli in-
ter se esse possunt (bene enim
alter alteri omnia volunt eve-
nire, præstoque adsunt, atque
occurrunt in rebus dubiis, et
temporibus difficilibus) sed
non admodum sunt amici,
quia neque una totos dies
commorantur, neque alter
alterius moribus delectatur :
quæ maxime videntur amici-
tiae convenire. Sed perfecta
cum multis amicitia nemini
intercedere potest : sicut fieri

ὁδὸ εἶναι πολλῶν ἅμα· εἴκει γὰρ ὑπερβολῇ· τὸ τοιοῦτο δὲ
πρὸς ἓνα πέφυκε γίνεσθαι. Πολλὰς δὲ ἅμα τῷ αὐτῷ
ἀρέσκων σφόδρα, οὐ ῥάδιον, ὥς τε δ' ὁδὸ ἀγαθὸν εἶναι.
Δὲ δὲ καὶ ἐμπειρίαν λαβεῖν, καὶ ἐν συνηθείᾳ γενέσθαι, ὃ
παγκράλεπον. Διὰ τὸ χρησίμον ὃ καὶ τὸ ἥδον, πολλοῖς ἀρέ-
σκων ἐνδέχεται· πολλοὶ γὰρ οἱ τοιοῦτοι, καὶ ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ
αἱ ὑπηρεσίαι. Τέτων ὃ μᾶλλον εἴκει ὁδὸ φιλία ἢ διὰ τὸ ἥδον,
ὅταν ταῦτα ὑπ' ἀμφοῖν γίγνηται, καὶ χαίρουσιν ἀλλήλοις, ἢ
τοῖς αὐτοῖς· οἷαι τῶν νέων εἰσὶν αἱ φιλίαι· μᾶλλον γὰρ ἐν
ταύταις τὸ ἐλευθέριον. Ἡ δὲ διὰ τὸ χρησίμον, ἀγοραίων.
Καὶ οἱ μακάριοι δὲ, χρησίμων μὲν ὅσον δέονται, ἡδέων δὲ·
συζῆν μὲν γὰρ βέλονται τισι. Τὸ ὃ λυπηρὸν, ὀλίγον μὲν χρέ-
νον φέρουσι, συνεχῶς δ' ὁδὸ εἶναι ὑπομέναι, οὐδ' αὐτὸ ἀγα-
θόν, εἰ λυπηρὸν αὐτῷ εἶναι· διὸ τὰς φίλους ἡδέως ζητῶσι. Δὲ

^c Ἀγαθὸν ὅσον legendum puto. Aquinas ita exponit, quasi legerit ὅσον. Vet. In-
terp. vertit esse ; fed, ut puto, scripserat esse non esse. Muretus. Nobis favet An-
dronicus. ^d Γ. φιλία.

non potest, ut quis multarum
amore uno tempore captus
sit : nam perfecte amare, ni-
mio simile est : hoc autem
ut cum uno duntaxat susci-
piatur, patitur natura. Tum
vero multos uno tempore uni
vehementer placere, haud fa-
cile est : fortasse vero neque
bonos esse. Oportet autem
et periculum facere, et con-
suetudine sermonis et vitæ
cum eis conjungi : quod est
omnium difficillimum. Pro-
pter utilitatem autem et ju-
cunditatem ut quis multis
placeat, fieri potest : nam et
hujus generis hominum ma-
gna copia est, et brevi tem-
pore duo illa suppeditari pos-
sunt. Harum autem duarum
ea magis amicitiae similitudi-

nem gerit, quæ jucundi cau-
sa instituta est, cum eadem
ab altero alteri præstantur,
et alter altero delectatur, aut
uterque eisdem : quales ami-
citiae juvenum sunt : magis
enim elucet in his ingenium
quoddam liberale. At ea,
quæ propter utile compara-
tur, eorum est, qui mercatu-
ram faciunt. Et divites ac
beati, non utiles, sed jucun-
dos amicos desiderant : vive-
re enim cum aliquibus vo-
lunt. Id autem, quod dolo-
rem ac molestiam affert, fe-
runt illi quidem ad breve
quoddam tempus : perpetuo
vero qui perferre possit, repe-
rias neminem : immo ne ip-
sum quidem bonum, si ei
molestum sit : itaque jucun-

ἢ ἴσως καὶ τὰς ἀγαθὰς, τοιούτους ὄντας, καὶ ἐπὶ αὐτοῖς· ἔτι γὰρ αὐτοῖς ὑπάρξει, ὅσα δὲ τοῖς φίλοις. Οἱ δ' ἐν ταῖς ἐξουσίαις διηρημένοι φαίνονται χρῆσθαι τοῖς φίλοις· ἄλλοι γὰρ αὐτοῖς εἰσι χρήσιμοι, καὶ ἕτεροι ἡδῆς. Ἀμφω δ' οἱ αὐτοὶ ἔπῃ· ἔτε γὰρ ἡδῆς μετ' ἀρετῆς ζητῶσιν, οὔτε χρησίμως εἰς τὰ καλὰ, ἀλλὰ τοὺς μὲν, εὐτραπέλεις, τοῦ ἡδῆς ἐφίεμενοι· τοὺς δ', δεινούς πρᾶξαι τὸ ἐπιταχθέν. Ταῦτα δ' οὐ πᾶν γίνεται ἐν τῷ αὐτῷ. Ἡδὺς δ' καὶ χρήσιμος ἅμα εἴρηται ὅτι ὁ σπυδαῖος. Ἀλλ' ὑπερέχοντι οὐ γίνεται ὁ τοιοῦτος φίλος, ἂν μὴ καὶ τῇ ἀρετῇ ὑπερέχηται· εἰ δὲ μὴ, οὐκ ἰσάζει ἀνάλογον ὑπερεχόμενος. Οὐ πᾶν δ' εἰώθασιν τοιῶτοι γίνεσθαι. Εἰσὶ δὲ ἔναι αἱ εἰρημέναι Φιλίαι ἐν ἰσότητι· τὰ γὰρ αὐτὰ γίνονται ἅπ' ἀμφοῖν, καὶ βέλονται ἀλλήλοις, ἢ ἕτερον ἀντ' ἐτέρου ἀντικαταλλάττονται, οἷον ἡδονὴν ἀντ' ὠφε-

^c Φίλοι post γίνεσθαι subintelligendum esse censet Zuingerus. Sed nostro interpreti adstipulatur Andronicus: ἐπεὶ δὲ οἱ ἐν ἐξουσίᾳ οὐ πᾶν τοιῶτοι γίνονται, διὰ τὸτο ὅτι φίλοι αὐτοῖς οἱ σπυδαῖοι. ^f Γρ. ἐπ' ἀμφοῖν.

dos amicos quæerunt. Sed fortasse et bonos quærere oportet, qui tales sint, atque etiam amicis tales: sic enim eis illa suppetent, quibus amici instructi atque ornati esse debent. Qui vero sunt auctoritate aliqua et potestate præditi, distinctis ac divisim amicis uti videntur: alii enim sunt eis utiles, alii suaves ac jucundi. Non admodum autem iidem utilium ac jucundorum partes agunt: nam neque eos jucundos quæerunt, qui jucundum cum virtute conjunxerint; neque eos utiles, qui ad res honestas sibi ufui esse possint: sed jucundos quidem, qui sint faceti atque urbani, quoniam jucundi desiderio tenentur:

utiles autem, qui sint solertes et habiles ad id, quod imperatum sit, agendum. Hæc autem non admodum in eodem reperiuntur. Atqui jucundum simul et utilem, bonum virum esse diximus. Verum homini dignitate ac potentia præstanti talis non facile sit amicus, nisi etiam ille potentia præstans virtute superetur: nam si hoc non ita sit, non æquatur proportionem cum illo præstantiore is, qui superatur. Raro admodum autem tales homines reperi solent. In æqualitate igitur eæ, quas supra diximus, amicitie posite sunt: aut eadem enim ab utroque præstantur, eademque alter alteri vult evenire: aut aliud cum

λείας. Ὅτι δὲ καὶ ἡττόν εἰσιν αὐταὶ αἱ Φιλίαι καὶ μέν-σιν, εἴρηται· δοκοῦσι δ' καὶ δι' ὁμοιότητα καὶ ἀνομοιότητα ταύτου εἶναι τε καὶ ἔκ εἶναι Φιλίαι. Καθ' ὁμοιότητα γὰρ τῆς κατ' ἀρετὴν φαίνονται Φιλίαι· ἢ μὲν γὰρ τὸ ἡδὺ ἔχει· ἢ δὲ τὸ χρήσιμον. Ταῦτα δὲ ὑπάρχει καὶ ἐκείνῃ· τῷ δὲ τὴν μὲν ἀδιάβλητον εἶναι καὶ μόνιμον, ταύτας δὲ ταχέως μεταπίπτειν, ἄλλοις τε διαφέρειν πολλοῖς, οὐ φαίνονται Φιλίαι δι' ἀνομοιότητα ἐκείνης.

ΚΕΦ. Ζ'.

ΕΤΕΡΟΝ δὲ ἐστὶ Φιλίας εἶδος, τὸ καθ' ὑπεροχὴν· οἷον πατρὶ πρὸς υἱόν, καὶ ὅλως πρεσβυτέρῳ πρὸς νεώτερον, ἀνδρὶ τε πρὸς γυναῖκα, καὶ παντὶ ἀρχοντι πρὸς ἀρχόμενον. Διαφέρουσι δὲ αὐτὰ καὶ ἀλλήλων· οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ γονεῦσι πρὸς τέκνα, καὶ ἀρχουσι πρὸς ἀρχομένους, ἀλλ' οὐδὲ πατρὶ πρὸς υἱόν, ἢ υἱῷ πρὸς πατέρα, οὐδὲ ἀνδρὶ πρὸς γυναῖκα, ἢ

^e Τοιαῦται pro αὐταῖς reperitur in Eliensi. ^h Γρ. ἀδιάβλητον. ⁱ Διαφέρουσι δ' αὐταὶ καὶ ἀλλήλ. aut αὐτὰ τε καὶ ἀλλήλ. lego. Marcius. Γρ. διαφ. δὲ δ' αὐτ.

alio commutant, verbi gratia, cum utilitate voluptatem. Has autem minus esse amicitias, minusque diu permanere, dictum est: videnturque propter ejusdem rei similitudinem ac dissimilitudinem, et esse amicitie, et non esse. Ex similitudine enim ejus amicitie, quæ virtute constat, amicitie similitudinem gerunt: inest enim in altera jucundum, utile in altera. Hæc autem insunt et in illa: sed eo quod illa criminatio-num et calumniarum expers est, et firma pene ad perpetuitatem: hæc autem celeriter intercidunt, aliisque multis rebus differunt, non vi-

dentur amicitie, propter illius dissimilitudinem.

CAP. VII.

ALIUD autem amicitie genus est, quod in excellentia positum est: veluti quæ patri intercedit cum filio, seni cum juvene, viro cum uxore, omni denique, qui præest, cum eo, qui imperio parere debet. Sed hæc quoque inter se differunt: non enim eadem parentum cum liberis, atque eorum, qui præfunt, cum iis, qui sub imperio sunt: sed neque eadem patris cum filio, quæ filii cum patre: neque eadem viri cum uxore, quæ uxoris

γυναικὶ πρὸς ἄνδρα· ἑτέρα γὰρ ἐκάστῳ τῶν ἀρετῶν, καὶ τὸ ἔργον· ἑτέρα δὲ καὶ δι' αὐτὰ φιλεῖται. Ἑτέρα ἐν τῇ αἰφιλίᾳ καὶ αἰφιλίᾳ. Τὰ αὐτὰ μὲν δὴ ὅτε γίνεταί ἐκατέρῳ παρὰ πατέρας, ὅτε δὲ ζητῶν. Ὅταν δὲ γονεῦσι μὲν τέκνα ἀποπέμῃ αὐτὰ τοῖς γεννήσασιν, γονεῖς δὲ υἱέσιν αὐτὰ δὲ ταῖς τέκνῃς, μόνιμος ἡ τῶν τοιούτων καὶ ἐπικειμένη ἔσται φιλία. Ἀνάλογον δὲ ἐν ἀπάσαις ταῖς κατὰ ὑπεροχὴν ἔσται φιλίαις καὶ τῶν φιλησῶν δὲ γίνεσθαι· οἷον τὸν ἀμείνω μάλλον φιλοῦσθαι, ἢ φιλεῖν, καὶ τὸν ἀφελιμώτερον, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον ὁμοίως. Ὅταν γὰρ κατ' ἀξίαν ἡ φιλίᾳ γίνεταί, τότε γίνεταί πως ἰσότης· ὁ δὲ τῆς φιλίας εἶναι δοκεῖ. Οὐχ ὁμοίως δὲ τὸ ἴσον, ἐν τε τοῖς δικαίαις, καὶ ἐν τῇ φιλίᾳ φαίνεται ἔχειν· ἐστὶ γὰρ ἐν μὲν ταῖς δικαίαις, ἴσον πρῶτως τὸ κατ' ἀξίαν· τὸ δὲ κατὰ ποσὸν, δευτέρως· ἐν δὲ τῇ φιλίᾳ τὸ μὲν κατὰ ποσὸν, πρῶτως· τὸ δὲ κατ' ἀξίαν, δευτέρως.

* Ὁ δὲ τῆς φιλίας εἶναι δοκεῖ non agnoscit Eliensis.

cum viro amicitia est: alia enim cuiusque horum virtus est, aliae sunt partes: alia denique ea, propter quae amant. Aliae sunt igitur et amationes, et amicitiae. Eadem igitur utrique ab altero neque praestantur, neque sunt postulanda. Cum vero iis, qui procrearunt, ea, quae parentibus debent, liberi tribuunt, vicissimque filiis parentes, quae debent liberis: tum firma, et aequabilis talis amicitia futura est. Proportione autem in omnibus iis amicitias, quae in excellentia positae sunt, amatio debet exstare: ut scilicet is, qui potior est, ametur magis quam amet: et is qui plus utilitatis

affert: itemque caeteri singuli. Cum enim amatio sit pro dignitate, tum quodammodo exstet aequalitas: quod amicitiae proprium esse videtur. Non ita porro se habet in rebus iustis, ut in amicitia, aequalitas: etenim in rebus iustis primo loco ponitur aequalitas ea, quae pro cuiusque dignitate est; secundo ea, qua aequalem numero aut magnitudine singuli partem ferunt: in amicitia contra primo loco statuitur id aequale, quo parem magnitudine quisque partem consequitur; secundo id, quo rata cuique pars pro sua cuiusque dignitate tribuitur. Quod ex eo perspicui potest, si magna sit

Δῆλον δὲ, ἐὰν πολὺ διάστημα γίγηται ἀρετῆς, ἢ κακίας, ἢ εὐπορίας, ἢ τίνος ἄλλης· οὐ γὰρ ἐπὶ φίλοι εἰσὶν, ἀλλ' οὐδ' ἀξιοῦσιν. Ἐμφανεστάτον δὲ τῶν ἐπὶ τῶν θεῶν· πλεονάζον γὰρ ἔστι πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς ὑπερέχοντι. Δῆλον δὲ καὶ ἐπὶ τῶν βασιλέων· ἐδὲ γὰρ τέτοις ἀξιοῦσιν εἶναι φίλοι οἱ πολὺ καταδέεσθαι· ἐδὲ τοῖς ἀρίστοις, ἢ σοφωτάτοις, οἱ μηδενὸς ἀξιοῖ. Ἀκριβὲς μὲν ἐν τοιαύταις οὐκ ἔστιν ὀρισμὸς, ἕως τίνος οἱ φίλοι· πολλῶν γὰρ ἀφαιρεμένων, ἐπὶ μένει· πολὺ δὲ ὡς χωριζόμενοι, οἷον τῶν θεῶν, ἐκ ἐπὶ. Ὅθεν καὶ ἀπερεῖται, μὴ ποτ' ἐβέλονται οἱ φίλοι τοῖς φίλοις τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν, οἷον θεοὺς εἶναι· ἐδὲ γὰρ ἐπὶ φίλοι ἔσονται αὐτοῖς. Οὐδὲ δὲ ἀγαθὰ· οἱ γὰρ φίλοι τὰ ἀγαθὰ. Εἰ δὲ καλῶς εἴρηται, ὅτι ὁ φίλος τῷ φίλῳ βέλεται τὰ ἀγαθὰ καὶ ἐνεκα, μένειν ἂν δεοί, οἷός ποτε εἶναι ἐκείνος. Ἀνθρώπων δὲ οἷον βεβλήσεται τὰ μέγιστα εἶναι ἀγαθὰ· ἴσως δὲ οὐ πάντα· αὐτῶν γὰρ μάλιστ' ἕκαστος βέλεται τὰ ἀγαθὰ.

† Ἐν τῇ παλαιᾷ. ‡ Ἐν τῇ παλαιᾷ. § Ἐν τῇ παλαιᾷ. ¶ Ἐν τῇ παλαιᾷ. †† Ἐν τῇ παλαιᾷ. ††† Ἐν τῇ παλαιᾷ. †††† Ἐν τῇ παλαιᾷ.

virtutis, aut vitii, aut copiae, aut alius alicuius rei distantia: non enim iam amici sunt, immo ne aequum quidem esse iudicant. Idque in diis maxime apparet: omnibus enim bonis longe antecellunt. Perspicuum idem est etiam in regibus: nam ad eorum amicitiam ne aspirare quidem conantur ii, qui multo sunt inferiores: neque praestantissimorum, aut sapientissimorum virorum amicitiam expetunt contemptissimi, nulliusque pretii homines. Constitui igitur in his subtilis terminus non potest, quatenus progredi amicitia possit: nam si multa ab alte-

ro detrahantur, manet etiamnum amicitia; sin longiore intervallo inter se disjuncti sint, ut homo a Deo, non iam manet. Ex quo etiam quaeri solet, velintne amicos amici bonis quam maximis affici, verbi gratia, Deos esse; non enim iam amici sunt eis futuri. Neque vero etiam bona: amici enim bona. Quod si pulchre hoc dictum est, suo quemque amico bona optare illius causa, profecto maneat oportet, qualiscunque tandem ille sit. Ei igitur ut homini, maxima bona volet evenire, sed fortasse non omnia: sibi enim maxime vult quicunque bona evenire.

ΚΕΦ. η'.

Οἱ πολλοὶ ὅ δοκῶσι διὰ φιλοτιμίαν βέλεσθαι φιλεῖσθαι μᾶλλον ἢ φιλεῖν· διὸ φιλοκόλακες οἱ πολλοί· ὑπερχόμενος γὰρ φίλος, ὁ κόλαξ, ἢ προσποιεῖται τοιοῦτος ^α εἶναι καὶ μᾶλλον φιλεῖν ἢ φιλεῖσθαι. Τὸ ὅ φιλεῖσθαι, ἐγγὺς εἶναι δοκεῖ τῷ τιμᾶσθαι, οὗ δὴ οἱ πολλοὶ ἐφίενται. Οὐ δὲ αὐτὸ δὲ εἰκάσιν αἰρεῖσθαι τὴν τιμὴν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός· χαίρουσι γὰρ οἱ μὲν πολλοὶ ὑπὸ τῶν ἐν ταῖς ἐξουσίαις τιμώμενοι διὰ τὴν ἐλπίδα· αἰσθάνονται γὰρ τεύχεσθαι παρ' αὐτῶν, ἂν τὰ δέωνται. Ὡς δὲ σημεῖον τῆς εὐπαθείας χαίρουσι τῇ τιμῇ. Οἱ δὲ ὑπὸ τῶν ἐπικεικῶν καὶ εἰδότην ὀρεγόμενοι τιμῆς, βεβαιῶσθαι τὴν οἰκίαν δοῖαν περὶ ^β αὐτῶν ἐφίενται. Χαίρουσι δὲ, ὅτι εἰσὶν ἀγαθοὶ, πιστεύοντες τῇ τῶν λεγόντων κρίσει· τῷ φιλεῖσθαι ὅ κατ' αὐτὸ χαίρουσι. Διὸ δοῖαν ἂν κρεῖττον εἶναι τῷ τιμᾶσθαι, καὶ ἡ φιλία ^γ κατ' αὐτὴν αἰρετὴ εἶναι.

^α Εἶναι abest a N C. et C C C.
El. ^β Γρ. καὶ κατ'.

CAP. VIII.

PLERIQUE autem honoris studio ducti malle videntur amari quam amare: itaque magna pars hominum assentatorum amatrix et cupida est: est enim assentator, amicus inferior, seu qui ab altero superatur, vel certe se se talem esse simulat, amareque magis quam amari. Amari autem et honore affici, (cujus rei plerique sunt cupidissimi) finitima esse videntur. Verum honorem non propter se expetere videntur, sed ex eventu: vulgus enim lætatur, cum ab iis, qui potestate et imperio præditi

sunt, honore afficitur, propter spem: existimat enim futurum, ut, si qua re egeat, ab illis consequatur. Honore igitur, quasi beneficii accipiendi argumento, et pignore delectatur. Qui vero a viris probis, et iis, quibus noti sunt, honorem expetunt, suam de se ipsis opinionem stabilire et confirmare gestiunt. Se igitur bonos esse gaudent, eorum judicio, qui id dicunt, fidem habentes: se amari autem gaudent per se. Itaque carum esse atque amari, melius esse videatur, quam honore affici: amicitiaque per se esse optabilis et expetenda. Magis autem ea consistere

δοκεῖ δὲ ἐν τῷ φιλεῖν μᾶλλον ἢ ἐν τῷ φιλεῖσθαι εἶναι. Σημείον ὅ, αἱ μητέρες τῷ φιλεῖν χαίρουσιν· ἐνιαὶ γὰρ διδῶσι τὰ ἑαυτῶν τρέφεσθαι, καὶ φιλεῖν μὲν εἰδυῖναι, ἀντιφιλεῖσθαι δὲ ἐζητῶσιν, εἰ ἀμφοτέρω μὴ ἐνδέχεται, ἀλλ' ἰκανὸν αὐταῖς εἰκέναι εἶναι, εἰ ὀρώσιν εὖ πράττοντας· καὶ αὐτὰ φιλεῖν αὐτοὺς, καὶ ἐκείνοι μὴ δύνανται τῇ μητέρει ἀπρόσῃκει ἀπονέμειν διὰ τὴν ἄγνοιαν. Μᾶλλον δὲ τῆς φιλίας ἕσης ἐν τῷ φιλεῖν, καὶ τῶν φιλοφίλων ἐπαινεμένων, φίλων ἀρετὴ τὸ φιλεῖν εἰκέναι. Ὡς ἐν οἷς τῷ γίνεται κατ' ἀξίαν, οὗτοι μόνιμοι φίλοι, καὶ ἡ τῶν τοιούτων φιλία. Οὕτω δὲ ἂν καὶ οἱ ἄνιστοι· μάλιστα εἰεν φίλοι· ἰσάζοντο γὰρ ἄν. Ἡ ὅ ἰσότης καὶ ὁμοιότης, φιλότης, καὶ μάλιστα μὲν ἡ τῶν κατ' ἀρετὴν ὁμοιότης· μόνιμοι γὰρ ὄντες κατ' αὐτοὺς, καὶ πρὸς ἀλλήλους μένουσι, καὶ ἔτε δέοντα φαύλων, οὗτοι ὑπηρετεῖσι τοιαῦτα, ἀλλ' ὡς εἰπεῖν, καὶ διακωλύουσι τῶν ἀγαθῶν γὰρ μήτ' αὐ-

videtur in eo ut quis amet, quam in eo ut ametur. Atque hoc ipsum matres indicant, quæ eo ipso quod amant, magnopere lætantur: nonnullæ enim filios suos dant alendos, eosque scientes ex se natos, amant, nec ut ab eis redamantur, magnopere laborant, si fieri utrumque non possit; sed satis habent si videant eos frui secunda fortuna: denique nihilominus eos diligunt, quamvis illi non possint matri, propterea quod eam non norunt, quæ convenit, tribuere. Cum autem in eo ut amemus, magis, quam in eo ut amemur, amicitia consistat, laudenturque ii, qui suos amicos amore complectuntur: probabile est amicorum vim ac virtu-

tem in eo ut ament, esse sitam. Itaque in quibus hoc sit pro dignitate, ii stabiles ac firmi permanent amici: taliumque amicitia integra et incolumis est permanens. Atque hoc modo etiam homines inter se inæquales, maxime fieri possint amici: sic enim possit exæquari. Æqualitas autem et similitudo, amicitia est, maximaque eorum, qui virtute similes sunt, similitudo: nam cum hi manent ex se ipsis firmi ac stabiles, tum inter se firmitatem tuentur ac retinent: neque res malas desiderant, neque se talium rerum ministros præbent, immo vero pene dicam, etiam eas prohibent ac reprimunt: virorum enim bonorum est, neque peccare,

τὰς ἀμαρτάνειν, μήτε τοῖς φίλοις *ἐπιτρέπειν ὑπηρετεῖν. Οἱ δὲ μοχθηροὶ τὸ μὲν βέλαιον ἐκ ἔχουσιν, ἐδὲ γὰρ αὐτοῖς διαμένουσιν ὅμοιοι ὄντες· ἐπ' ὀλίγον ᾗ χρόνον γίγνεται φίλοι, χαίροντες τῇ ἀλλήλων μοχθηρίᾳ. Οἱ χρήσιμοι ᾗ καὶ ἡδῆς, ἐπὶ πλεον διαμένουσιν· ἕως γὰρ ἂν πορίζωσιν ἡδονὰς καὶ ὠφελείας ἀλλήλοις. Ἐξ ἐναντίων δὲ, μάλιστα μὲν δοκεῖ ἡ διὰ τὸ χρησίμων γίγνεσθαι φιλία· οἷον πένης πωλοῦ, ἀμαρτῆς εἰδότε· οὗ γὰρ τυγχάνει τις ἐνδεὴς ὢν, τέττα ἐφειμένους, ἀντιδωρεῖται ἄλλο. Ἐνταῦθα δὲ ἂν τις ἔλκοι καὶ ἐραστὴν καὶ ἐρώμενον, καὶ καλὸν καὶ αἰσχρὸν. Διὸ φαίνονται καὶ οἱ ἐρασταὶ γελοῖοι ἐνίστε, ἀξιοῦντες φιλεῖσθαι ὡς φιλοῦσιν. ² Ὅμοιος δὲ φιλητὴς ὄντας ἴσως ἀξιοῦται· μηδὲν δὲ τοιῶτον ἔχοντας, γελοῖον. Ἰσως δὲ ἐδὲ ἐφίεται τὸ ἐναντίον τῷ ἐναντίῳ καθ' αὐτὸ, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. Ἡ δὲ ἐρεξίς τῷ μέτῳ ἐστὶ τῷτο γὰρ ἀγαθόν· οἷον τῷ ξηρῷ, ἐκ ὑγρῷ γενέσθαι, ἀλλ' ἐπὶ

* Vel ἐπιτρέπειν vel ὑπηρετεῖν redundare iudicat Muretus: utrumque ab Andronico agnoscitur. ² Pro καὶ nostri MSS. ἡ habent. ³ Ὅμοιος El. et C C C.

neque amicis permittere ut peccatorum ac flagitiorum sint administri. Mali vero cum stabile nihil habeant, quippe qui ne sui quidem similes permaneant: tum ad perexiguum tempus amicitiam inter se tuentur, mutua improbitate delectati. Utiles autem ac jucundi, diutius permanent: tandiu enim manent, quoad utilitates ac voluptates mutuo suppeditent. Ea autem amicitia, quam utilitas constituit, ex contrariis maxime constare videtur: ut cum pauper diviti, doctus indocto sit amicus: nam quae quisque re forte fortuna eget, eam ab altero expetens, alio

genere illum remuneratur. Ad hunc numerum, amatorum et eum qui amatur, formosum ac deformem licet aggregare. Quocirca videntur interdum et amatores ridiculi, cum eos, quos amant, sibi in amore respondere volunt. Et certe si aequae digni sint, qui amentur, jure et volunt et postulant: sin nihil tale habeant, ridiculum sit id postulare. Fortasse vero neque res contraria contrariam per se desiderat, sed ex eventu. Appetitio autem, medi est; hoc enim bonum est: verbi gratia, rei aridae bonum non humidam fieri, sed ad mediocritatem pervenire:

τὸ μέσον ἐλθεῖν· καὶ τῷ θερμῷ, καὶ τοῖς ἄλλοις ὁμοίως. Ταῦτα μὲν ἐν ἀφάθῳ· καὶ γὰρ ἐστὶν ἀλλοτριώτερα.

ΚΕΦ. Θ'.

ΕΟΙΚΕ ᾗ, καθάπερ ἐν ἀρχῇ εἴρηται, περὶ ταῦτα καὶ ἐν τοῖς αὐτοῖς εἶναι ἢ τε φιλία καὶ τὸ δίκαιον· ἐν ἀπάσῃ γὰρ κοινωνίᾳ δοκεῖ τι δίκαιον εἶναι, καὶ φιλία δέ. Πρῶτα γορεύσει ^a γὰρ ὡς φίλος, τὰς σύμπλεις, καὶ τὰς συστρατιώτας· ὁμοίως ᾗ καὶ τὰς ἐν ταῖς ἄλλαις κοινωνίαις. Καθ' ὅσον δὲ κοινωνῶσιν, ἐπὶ τοσούτον ἐστὶ φιλία· καὶ γὰρ καὶ τὸ δίκαιον. Καὶ ἡ παροιμία, κοινὰ τὰ φίλων, ὁρθῶς· ἐν κοινωνίᾳ γὰρ ἡ φιλία. Ἔστι ᾗ ἀδελφοὺς μὲν καὶ ἐτάροις πάντα κοινὰ· τοῖς ᾗ ἄλλοις, ἀφωρισμένα, καὶ τοῖς μὲν πλείω, τοῖς δὲ ἐλάττω· καὶ γὰρ τῶν φιλιῶν αἱ μὲν μάλλον, αἱ δὲ ἥττον. Διαφέρει δὲ καὶ τὰ δίκαια· οὐ γὰρ ταῦτα γονεῦσι πρὸς τέκνα, καὶ ἀδελφοῖς πρὸς ἀλλήλους, ἐδὲ ἐτάροις καὶ πολίταις· ὁμοίως ᾗ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ^b φιλιῶν. Ἐτέρα δὲ

^a Γὰρ pro γὰρ legit Elicensis: idque melius. ^b Γρ. φίλων.

item rei calidae, et caeteris. Sed haec omittantur sane: sunt enim ab instituto nostro alieniora.

CAP. IX.

VIDENTUR autem, quem admodum principio dictum est, tum ad eadem pertinere jus et amicitia, tum in iisdem versari: nam in omni societate aliquod jus, et vero amicitia aliqua reperitur. Itaque quasi amicos appellant et eos, quibuscum navigant, et commilitones, itemque eos, quibuscum aliam societatem inierunt. Quanta porro communio est, tam late patet et amicitia: nam tam late quo-

que patet jus. Et proverbium circumfertur, Amicorum omnia communia, recte admodum: in societate enim et communione posita amicitia est. Sunt autem fratribus quidem, et sodalibus omnia inter ipsos communia: reliquis autem certa quaedam ac distincta, aliisque plura, aliis pauciora: nam et amicitiae aliae magis, aliae minus sunt amicitiae. Differunt autem et jura: non enim eadem sunt patribus cum liberis, quae fratribus inter ipsos: neque sodalibus, et civibus: similiterque se res habet in aliis amicitiiis. Aliae igitur

καὶ τὰ ἄδικοα πρὸς ἐκάστων τέτων, καὶ αὐξήσιν λαμβάνει τῷ μᾶλλον πρὸς ^c φίλους εἶναι· οἷον χρήματα ἀποσερῆσαι ἐταῖρον δυνότερον ἢ πολίτην, καὶ μὴ βοηθῆσαι ἀδελφῷ ἢ ὀδυνῶ, καὶ πατάξαι πατέρα ἢ ὄντινασιν ἄλλον. Αὐξέσθαι δὲ πέφυκεν ἅμα τῇ φιλίᾳ καὶ τὸ δίκαιον, ὡς ἐν τοῖς αὐτοῖς ὄν-
τα, καὶ ἐπ' ἴσον διήκοντα. Αἱ γὰρ κοινωνίαι ^c πᾶσι μορίοις εἰ-
κασί τῆς πολιτικῆς· συμπορεύοντα γὰρ ἐπὶ τινι συμφέρον-
τι, καὶ πορίζμενοί τι τῶν εἰς τὸν βίον. Καὶ ἡ πολιτικὴ δὲ
κοινωνία, τῷ συμφέροντος χάριν δοκῇ καὶ ἐξ ἀρχῆς συνελ-
θεῖν, καὶ διαμένειν· τέττα γὰρ καὶ οἱ νομοθέται σοχάζονται,
καὶ δίκαιον εἶναι φασὶ τὸ κοινῇ συμφέρον. Αἱ μὲν ἔν ἄλλαι
κοινωνίαι κατὰ μέρη τῷ συμφέροντος ἐφίενται· οἷον πλωτῆρες
μὲν τῷ κατὰ τὸν ^b πλῆν, ἢ πρὸς ἐργασίαν χρημάτων, ἢ τι
τοιοῦτον· ^b στρατιῶται δὲ τῷ κατὰ τὸν πόλεμον, εἴτε χρημά-

^c Καὶ τὰ δίκαια καὶ τὰ ἄδικοα Ven. 1. 2. et C C C. in textu: hujus vero ad oram
nostra est lectio. Quidam codd. τὰ δίκαια, quae lectio haud ferenda est, cum ex-
empla, quae subjicit, eum de injuriis loqui indicent. ^e Γρ. πρὸς το φίλ. ^e Γρ.
πᾶσαι. ^f Γρ. διαμένει. ^g Πλῆν πρὸς ἐργασίαν· ἢ χρημάτων El. C C C. et qui-
dam edd. ^h Στρατιῶται C C C. El. et Andr.

funt et injuriæ horum singu-
lorum inter se, ex eoque su-
munt incrementum, quod a-
micioribus inferuntur: ex-
empli gratia, fodalem pecunia
fraudare gravius est, quam
civem: et fratri non succur-
rere quam alieno: et paren-
tem verberare, quam quem-
libet alium. Solet autem una
cum amicitia etiam jus am-
plificari natura, perinde quasi
in iisdem rebus consistant, et
æque late pateant. Omnes
autem societates civilis socie-
tatis partibus ac membris
sunt similes: una enim iter
faciunt, et congregantur ho-
mines, cum emolumentum ali-

cujus gratia, tum ut aliquid
quærant et parent eorum,
quæ ad victum cultumque
pertinent. Jam vero etiam
societas civilis, et ab initio
utilitatis causa constituta vi-
detur esse, et permanere: hoc
enim legum latores et sibi
tanquam scopum proponunt,
et jus esse dicunt, quod com-
muniter et reipublicæ utile
est. Cæteræ igitur societates
pro sua quæque parte utile
expetunt: verbi gratia, nau-
tæ id quod ex navigatione
quæritur, ut pecuniam confi-
ciant, aut aliquid tale con-
sequantur: commilitones id
quod bello paratur, sive pe-

των, εἴτε νίκης, ἢ πόλεως ὀρεγόμενοι· ὁμοίως δὲ καὶ φυλέται,
καὶ δημόται. Ἐνίαι δὲ τῶν κοινωνιῶν δι' ἡδονὴν δοκῶσι γίγ-
νεσθαι, διασωτῶν καὶ ἐρανιστῶν· αὐταὶ γὰρ θυσίας ἕνεκα καὶ
συνεσίας. Πᾶσαι δὲ αὐταὶ ὑπὸ τὴν πολιτικὴν εἰκόασιν
εἶναι· οὐ γὰρ τοῦ παρόντος συμφέροντος ἡ πολιτικὴ ἐφίεται,
ἀλλ' εἰς ἅπαντα τὸν βίον, θυσίας τε ποιοῦντες, καὶ περὶ
ταύτας συνόδους τιμᾶς τε ἀπονέμοντες τοῖς θεοῖς, καὶ ἑαυτοῖς
ἀναπαύσεως πορίζοντες μετ' ἡδονῆς. Αἱ γὰρ ἀρχαῖαι θυσίαι
καὶ σύνδοι φαίνονται γίνεσθαι μετὰ τὰς τῶν καρπῶν συγ-
κομιδας, οἷον ἀπαρχαί· μάλιστα γὰρ ἐν τέτοις ἐσχόλαζον
ταῖς καιροῖς. Πᾶσαι δὲ φαίνονται αἱ κοινωνίαι μόρια τῆς
πολιτικῆς εἶναι. Ἀκολουθήσεται δὲ αἱ τοιαῦται φιλίαι ταῖς
τοιαύταις κοινωνίαις.

ⁱ Locus sine dubio perturbatus: lego ὀρεγόμενοι. πᾶσαι δὲ αὐταὶ ὑπὸ τὴν πολιτι-
κὴν εἰκόασιν εἶναι, οὐ γὰρ τῷ παρόντος συμφέροντος ἡ πολιτικὴ ἐφίεται, ἀλλ' εἰς ἅπαντα
τὸν βίον, εἶναι δὲ τῶν κοινωνιῶν δι' ἡδονὴν δοκῶσι γίνεσθαι διασωτῶν, καὶ ἐρανιστῶν· αὐταὶ
γὰρ θυσίας ἕνεκα καὶ συνεσίας. Ὅμοίως δὲ καὶ φυλέται, καὶ δημόται θυσίας τε ποιοῦντες,
κ. τ. λ. Muretus.

cuniam concupiscant, sive vi-
ctoria potiri, sive urbem ali-
quam expugnare cupiant: i-
temque tribules, et popula-
res. Nonnullæ autem socie-
tates propter voluptatem com-
parari videntur, ut eorum qui
una epulantur, ac saltant: et
eorum qui pro rata cujusque
parte symbolas in convivium
conferunt: hæ enim partim
sacrificii, partim conventus
et convictus causa comparan-
tur. Omnes autem tales ci-
vili societati subjectæ esse vi-
dentur: non enim præsentem
utilitatem, sed eam, quæ ad
omnem vitam pertinet, civi-
lis societas expetit: ut cum

cives una sacra faciunt, et ad
ea celebranda una conveni-
unt et congregantur, hono-
resque diis immortalibus tri-
buunt, et sibi requiem cum
voluptate conjunctam præ-
bent. Verisimile est enim
prisca sacrificia, cœtusque et
conventus, qui sacrificiorum
causa habebantur, collectis
jam fructibus, ut primitias
quasdam, fuisse instituta: his
enim temporibus maxime ab
opere cessabant. Apparet igi-
tur societates omnes civilis
societatis esse membra. Qua-
les autem fuerint societates,
tales amicitie consequentur.

τὸς πρὸς υἱεῖς κοινωνία βασιλείας ἔχει χῆμα· τῶν τέκνων γὰρ τῷ πατρὶ μέλει. Ἐντεῦθεν δὲ καὶ Ὅμηρος τὸν Δία πατέρα προσαγορεύει· πατρικὴ γὰρ ἀρχὴ βάζεται ἡ βασιλεία εἶναι. Ἐν Πέρσαις δὲ ἡ τῆς πατρὸς, τυραννικὴ· χρῶνται γὰρ ὡς δούλοις, τοῖς υἱεῖσι. Τυραννικὴ δὲ καὶ ἡ δεσπότης πρὸς δούλους· τὸ γὰρ τῆς δεσπότης συμφέρειν, ἐν αὐτῇ πράττεται. Αὕτη μὲν ἐν ὁρθῇ φαίνεται· ἡ Περσικὴ δὲ ἡμαρτημένη· τῶν διαφερόντων γὰρ αἱ ἀρχαὶ διάφοροι. Ἄνδρὸς δὲ καὶ γυναικὸς, ἀριστοκρατικὴ φαίνεται· κατ' ἀξίαν γὰρ ὁ ἀνὴρ ἀρχεῖ, καὶ περὶ ταῦτα αὐτῷ δέῃ τ' ἀνδρα· ὅσα δὲ γυναικὶ ἀρμόζει, ἐκείνη ἀποδίδωσιν. Ἀπάντων δὲ κυριεύων ὁ ἀνὴρ εἰς ὀλιγαρχίαν μεδίτῃσι· παρὰ τὴν ἀξίαν γὰρ αὐτὸ ποιεῖ, καὶ ἔχῃ ἡ ἀμείνων. Ἐνίοτε δὲ ἀρχοῦσιν αἱ γυναῖκες ἐπὶ κληροῖς εἶσαι. Οὐ δὲ γίνονται κατ' ἀρετὴν αἱ ἀρχαί, ἀλλὰ διὰ πλῆτον καὶ δύναμιν, καθάπερ ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις. Τιμοκρατικὴ δὲ ὅμοιος ἡ τῶν ἀδελφῶν· ἴσκι γὰρ, πλὴν ἐφ' ὅσον

Διςποτία pro διςπότις legunt N C. et El.

ἡμαρτημένη El.

Γρ. αὐτῇ.

cum filiis societas, regni speciem quandam præ se fert: nam filii patri curæ sunt. Hinc et Homerus Jovem, patrem appellat: patriam enim potestatem regnum proxime videtur imitari. Sed apud Persas patria potestas est tyrannica: utuntur enim liberis suis, ut servis. Et domini in servos imperium, tyrannicum: in eo enim negotium domini agitur, ejusque utilitati consulitur. Atque hoc sane rectum est; sed Persicum depravatum ac perversum: eorum enim, qui differunt, imperia quoque differre debent. Jam viri et uxoris societas ad optimum prin-

cipatum proxime videtur accedere: pro dignitate enim vir imperat, in iisque rebus imperat, in quibus virum oportet imperare: et quæ mulieri conveniunt, ei permittit. Quod si vir in omnibus dominetur, in paucorum potestatem sit commutatio: id enim faciet præter dignitatem, non qua melior est. Interdum vero fit, ut mulieres imperent, eæ scilicet, quibus amplissimæ venerunt hæreditates. Non igitur tum ex virtute, sed propter divitias, et potentiam imperatur, quemadmodum in paucorum principatu. Ex censu potestati autem fraterna societas fi-

ταῖς ἡλικίαις διαλλάττει. Διόπερ ἂν πολὺ ταῖς ἡλικίαις διαφέρωσιν, ἐκ ἑτι ἀδελφικὴ γίνεται ἡ φιλία. Δημοκρατία δὲ μάλιστα μὲν ἐν ταῖς ἀδελφότησι τῶν οἰκίσεων· ἐν ταῦτα γὰρ πάντες ἐξ ἴσης· καὶ ἐν αἷς ἀδελφῆς ὁ ἀρχων, καὶ ἐκάστῳ ἐξ ἴσης.

ΚΕΦ. ια'.

ΚΑΘ' ἐκάστην δὲ τῶν πολιτειῶν φιλία φαίνεται, ἐφ' ὅσον καὶ τὸ δίκαιον. Βασιλεῖ μὲν πρὸς τὰς βασιλευμένους ἐν ὑπεροχῇ εὐεργεσίας· εὖ γὰρ ποιεῖ τὰς βασιλευμένους, εἰ περ ἀγαθὸς ὢν ἐπιμελεῖται αὐτῶν, ἵν' εὖ πράττωσιν, ὥσπερ νομεὺς προβάτων· ὅθεν καὶ Ὅμηρος τὸν Ἀγαμέμνονα ποιμένα λαῶν εἶπε. Ταιούτη δὲ καὶ ἡ πατρικὴ διαφέρει δὲ τῷ μεγέθει τῶν εὐεργετημάτων· αἴτιος γὰρ τῆς εἶναι, δοκῶντος μεγίστη εἶναι, καὶ τροφῆς, καὶ παιδείας. Καὶ τοῖς προγόνοις δὲ ταῦτα ἀπονέμεται· φύσει τε γὰρ ἀρχικὸν πατὴρ

Γρ. οἰκίσεων: minus recte. Γρ. τῆς δοκῶντος. Posterior εἶναι non agnoscitur a Ven. 1. et 2. Ταῦτα lege: et ita Argyr. Murci. Προσέμεται El. Γρ. ἀρχικῇ.

milis est: sunt enim pares, nisi quoad ætatibus inter se differunt. Quocirca si multum inter se distent ætatibus, jam amicitia fraterna constare non potest. Est autem popularis potestas quidem cum in iis familiis maxime, quæ domino carent (hic enim ex æquo omnes imperant) tum in quibus imbecillus est is, qui imperat, suaque cuique datur auctoritas et licentia.

CAP. XI.

IN unaquaque autem rei publicæ administrandæ forma eatenus suos fines proferre videtur amicitia, quatenus et jus. Ac quæ regi sane cum iis, qui in regno vivunt,

intercedit, in quadam beneficii excellentia posita est: bene enim meretur de iis, quibus imperat, si cum sit bonus, curam eorum habeat, tanquam ovium pastor, ut sint fortunati ac beati: unde et Homerus Agamemnonem, pastorem populorum appellavit. Talis est autem et paterna amicitia, nisi quod magnitudine beneficiorum præstat: est enim pater filio causa cur sit (quæ videtur esse res omnium maxima) idemque alendum et erudiendum curavit. Atque hæc eadem avis et majoribus tribuuntur: ad imperandum enim apti sunt natura, et pater liberis, et

υἱῶν, καὶ πρόγονοι ἐγγόνων, καὶ βασιλεὺς βασιλευσμένων.
Ἐν ὑπεροχῇ δὲ καὶ αἱ Φιλίαι αὐταὶ διὸ καὶ τιμῶνται οἱ
γονεῖς. Καὶ τὸ δίκαιον δὲ ἐν τέτοις, ὃ τὸ αὐτὸ, ἀλλὰ τὸ
κατ' ἀξίαν· ἔτω γὰρ ἂν καὶ ἡ Φιλία. Καὶ ἀνδρὲς δὲ πρὸς
γυναικὰς ἡ αὐτὴ Φιλία, ἢ καὶ ἐν αἰριστοκρατίᾳ· κατ' ἀρετὴν
γὰρ καὶ τῷ ἀμείνωνι πλέον ἀγαθόν, καὶ τὸ ἀμύζον ἐκάτω.
Οὕτω δὲ καὶ τὸ δίκαιον. Ἡ δὲ τῶν ἀδελφῶν, τῇ ἐταιρικῇ
ἔοικεν· ἴσοι γὰρ καὶ ἡλικιωτά· οἱ τοῖετοι δὲ ὁμομαθεῖς καὶ
ὁμόηθεις ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ. Ἔοικε δὲ ταύτῃ καὶ ἡ κατὰ τὴν
τιμοκρατικὴν ἴσοι γὰρ οἱ πολῖται βέλονται καὶ ἐπικαθεῖς
εἶναι. Ἐν μέρει δὲ τὸ ἄρχον, καὶ ἐξ ἴσου. Οὕτω δὲ καὶ ἡ
Φιλία. Ἐν δὲ ταῖς παρεκβάσεσιν ὥσπερ καὶ τὸ δίκαιον
ἐπὶ μικρόν ἐστιν, ἔτω καὶ ἡ Φιλία ἐστὶ, καὶ ἥμισυ ἐν τῇ χειρίῃ.
Ἐν τυραννίδι γὰρ ἔδεν, ἢ μικρὸν Φιλίας· ἐν οἷς γὰρ μηδὲν

^a Kai deest El. ^b N C. et quidam impressi ἢ omittunt. ^c Γ. ὁμοίηθεις ὡς
ὁμομαθεῖς: et in quibusdam codd. ὁμομαθεῖς καὶ ὁμοηθεις.

avi nepotibus, et rex iis, qui
sub regno sunt. In excel-
lencia autem etiam hæ ami-
citiæ positæ sunt: itaque eti-
am parentibus tribuitur ho-
nos. Jus igitur in his non
idem versatur, sed id, quod
pro dignitate est: talis enim
et horum amicitia est. Jam
viri et uxoris amicitia eadem
est, atque ea, quæ in optima-
tum principata: ex virtute
enim res tota penditur, et
plus boni meliori tribuitur,
et quod cuique aptum et ac-
commodatum est. Idem por-
ro et de jure sentiendum.
Fratrum autem amicitia, so-
daliū amicitia similis est:
sunt enim pares inter se, et
æquales ætate: et qui sunt
tales, plurimum iidem su-

diis ac disciplinis dediti, con-
similibusque moribus præditi
sunt. Huic igitur similis ea
amicitia videtur, quæ in Ti-
mocratia reperitur: postulat
enim ratio et natura civium,
ut inter se sint pares, et viri
boni, atque æquales. Vicif-
sim igitur et æqualiter solent
imperare. Talis ergo et eo-
rum amicitia est. In decli-
nationibus autem a recta rei-
publicæ administrandæ forma
quemadmodum juri parum
loci relictum est, sic et ami-
citiæ, minimumque in deter-
rima. In tyrannide enim aut
nihil, aut parum loci amici-
tiæ relictum est: inter quos
enim nihil est commune ei
qui imperat, cum eo qui pa-
ret, nec ulla prorsus amicitia

κοινόν ἐστι τῷ ἄρχοντι καὶ ἀρχομένῳ, ἔδε Φιλία. Οὐδὲ γὰρ
δίκαιον· ἀλλὰ εἶναι τεχνίτη πρὸς ὄργανον, καὶ ψυχῇ πρὸς
σῶμα, καὶ δεσπότη πρὸς δούλον· ἀφελείται μὲν γὰρ ταῦτα
ὑπὸ τῶν χωρμένων. Φιλία δὲ καὶ ἐστὶ πρὸς τὰ ἀψυχα,
ἔδε δίκαιον, ἀλλ' ἔδε πρὸς ἵππον ἢ βῆν, ἔδε πρὸς δούλον
ἢ δούλος· οὐδὲν γὰρ κοινόν ἐστιν· ὁ γὰρ δούλος, ἐμφυχεν
ὄργανον· τὸ δὲ ὄργανον, ἀψυχε δούλος. Ἡ μὲν ἐν δούλῳ,
καὶ ἐστὶ Φιλία πρὸς αὐτόν, ἢ δὲ ἀνθρώπος· δικαί γὰρ εἶναι
τι δίκαιον παντὶ ἀνθρώπῳ πρὸς πάντα τὸν δυνάμενον κοι-
νωῆσαι νόμῳ καὶ συνθήκῃ· καὶ Φιλίας δὲ καὶ ὅσον ἀν-
θρώπος. Ἐπὶ μικρὸν δὲ καὶ ἐν ταῖς τυραννίδι αἱ Φιλίαι
καὶ τὸ δίκαιον· αἱ δὲ ἐν ταῖς δημοκρατίαις, ἐπὶ πλεῖστον·
πολλὰ γὰρ τὰ κοινὰ ἴσοις ἐσιν.

ΚΕΦ. ΙΒ'.

ΕΝ κοινωνίᾳ μὲν ὅν πᾶσα Φιλία ἐστὶ, καθάπερ εἶρη-
ται· ἀφροσύνη δὲ ἂν τις τὴν τε συγγενικὴν καὶ τὴν

^d Γ. καὶ ἔδε πρὸς δούλον ἢ δούλον. ^e Vide Polit. lib. i. cap. 6. ^f Magn.
Moral. lib. ii. cap. 12. et Eud. lib. viii. cap. 9.

est. Nam ne juris quidem
inter eos ulla est communi-
tas: sed tantundem juris et
amicitiæ est, quantum inter-
cedit artificis cum instrumen-
to, animo cum corpore, do-
mino cum servo: his enim
profunt quidem et consulunt
ii, qui utuntur. Verum nec
amicitia, nec jus est nobis
cum rebus inanimis; immo
ne cum equo quidem aut bo-
ve; sed neque cum servo,
qua servus est: nihil enim
domino cum servo commune
est: nam servus, instrumen-
tum est animatum; instru-
mentum autem, servus ina-
nimus. Qua igitur servus est,

nulla nobis cum eo amicitia
intercedit: sed qua homo est:
nam omni homini cum eo,
qui legis et conventi partici-
pans esse potest, jus aliquod
intercedere videtur: ergo et
amicitia, quoad homo est. In
tyrannidibus igitur neque a-
micitiis, neque juri multum
relictum est loci: at in po-
pularibus potestatibus pluri-
mum: multa enim inter eos,
qui sunt pares, communia
sunt.

CAP. XII.

ΙN communitate igitur qua-
dam omnis amicitia cer-
nitur, quemadmodum dixi-
mus: nisi quis forte et co-

ἐταιρικὴν. Αἱ δὲ πολιτικαὶ, καὶ φυλετικαὶ, καὶ συμπλοῖ-
καί, καὶ ὅσαι τοιαῦται, κοινωνικαῖς εἰκάσι μᾶλλον· οἷον ὃ
καθ' ὁμολογίαν τινὰ φαίνονται εἶναι. Εἰς ταύτας δὲ τά-
ξιεν ἂν τις καὶ τὴν ξενικὴν. Καὶ ἡ συγγενικὴ δὲ φαίνεται
πολυειδὴς εἶναι, καὶ ἡγεῖσθαι πᾶσα ἐκ τῆς πατριῆς. Οἱ
γονεῖς μὲν γὰρ ἐργάζονται τὰ τέκνα, ὡς ἐαυτῶν τι ὄντα· τὰ
δὲ τέκνα τὰς γονεῖς, ὡς ἀπ' ἐκείνων τι ὄντα. Μᾶλλον δ'
ἴσασιν οἱ γονεῖς τὰ ἐξ αὐτῶν, ἢ τὰ γεννηθέντα ὅτι ἐκ τῶν
ἢ μᾶλλον συνακείωνται τὸ ἀφ' ὧν τῶν γεννηθέντων, ἢ τὸ γεννώ-
μενον τῶν ποιήσαντι· τὸ γὰρ ἐξ αὐτῶν οἰκεῖον τῶν ἀφ' ὧν, οἷον
ἑοδὸς, ἢ θρίξ, ἢ ὅτιον τῶν ἔχοντι· ἢ ἐκείνων δ' ἐθενὶ τὸ ἀφ'
οὔ, ἢ ἡττον. Καὶ τῶν πλήθει δὲ τῶν χρόνῳ· αἱ μὲν γὰρ εὐ-
θύς γενομένα ἐργάζονται· τὰ δὲ ἢ προελθόντα τοῖς χρόνοις τὰς
γονεῖς, σύνεσιν ἢ αἰσθήσιν λαβόντα. Ἐκ τῶν δὲ δῆλον ἢ

ἢ ὅδ' ἔστι, ὅτιον C C C. et El. Forſan etiam illud ὅτιον, quod Andronicus
non agnoſcit, irreptitum eſt. ἢ ἐκείνων δ' ἔθεν τὸ ἀφ' οὔ Vet. Interp. ἢ Γ.
προελθόντα. Elienſis vero legit προελθόντος χρόνῳ σύν. omiſſo τὰς γονεῖς.

gnatorum et ſodalium amici-
tiam ab his ſecludere velit.
At vero civium et tribulium,
et eorum, qui una navigant,
et quaecunque ſunt huius ge-
neris amicitiae, ſociorum a-
micitia ſunt ſimiliores: con-
ſenſu enim et pacto quodam
videntur conſtare. Atque in
eodem numero et ordine hoſ-
pitalem locare licet. Jam ve-
ro etiam cognatorum amici-
tia multiplex ac multiformis
videtur eſſe, totaque a pater-
na pendere. Parentes enim
liberos diligunt, ut aliquid
ſui; liberi autem parentes,
ut ab illis quippiam profe-
ctum. Melius autem nove-
runt parentes ſuos liberos,
quam ſciunt liberi, ſe ex his

eſſe procreatos: majore de-
nique neceſſitudine conjun-
ctum eſt ei, quod generatum
eſt, id, a quo generatum eſt,
quam id, quod natum eſt, ei,
quod generavit: nam quod
ab aliquo profectum eſt, ejus
eſt proprium, a quo profe-
ctum eſt; ut dens, aut pilus,
aut quidlibet, ejus, cui inhæ-
ret: id autem, a quo aliqua
orta ſunt, illorum nullius
proprium eſt, aut certe mi-
nus. Præterea temporis lon-
ginitate patris amor in fi-
lium ſuperior eſt: parentes
enim liberos ſtatim ut nati
ſunt, diligunt: liberi paren-
tes ætate progreſſi, et tum
denique cum intelligere, aut
ſentire cœperunt. Atque ex

δι' αὐτῶν φιλοῦσι μᾶλλον αἱ μητέρες. * Γονεῖς μὲν ἔν τέκνα φι-
λῶσιν ὡς ἐαυτοὺς· τὰ γὰρ ἐξ αὐτῶν, οἷον ἕτεροι αὐτοὶ τῶ
κεχωρίσθαι· τέκνα δὲ γονεῖς, ὡς ἀπ' ἐκείνων πεφυκότες.
Ἀδελφοὶ δ' ἀλλήλους, τῶν ἐκ τῶν αὐτῶν πεφυκέναι· ἢ γὰρ
πρὸς ἐκείνα ταυτότης, ἀλλήλοις ἢ ταὐτὸ ποιεῖ. Διό φασι
ταῦτον αἷμα, καὶ ρίζαν, καὶ τὰ τοιαῦτα. Εἰσὶ δὲ τὸ αὐτό
πᾶς ἢ ἐν διηρημένοις. Μεγά δὲ πρὸς Φιλίαν καὶ τὸ σύντρο-
φον, ἢ τὸ καθ' ἡλικίαν. ἢ ἡλὶξ γὰρ ἡλικα· ἢ αἱ συνήθεις
ἐταῖροι. Διό καὶ ἡ ἀδελφικὴ τῇ ἐταιρικῇ ὁμοῖσται. Ἀνε-
ψιοὶ δὲ καὶ οἱ λοιποὶ συγγενεῖς, ἢ ἐκ τῶν συνακείωνται·
ἢ τῶν γὰρ ἀπὸ τῶν αὐτῶν εἶναι. Γίγνονται δ' αἱ μὲν οἰκειό-
τεροι, οἱ δ' ἀλλοτριώτεροι, τῶν σύνεγγυς ἢ πόρρω τὸν ἀρχηγὸν
εἶναι. Ἔστι δ' ἢ μὲν πρὸς γονεῖς Φιλία τέκνοις, ἢ ἀνδρώ-

* Γ. γονεῖς μὲν γὰρ τέκνα. ἢ Ταὐτὸ ποιεῖ conjungit Muretus, atque ex his
unum facit ταὐτοποιεῖ. ἢ ἢ ἡλὶξ γὰρ ἡλικα eſt particula verſus, cujus mentio
ſit in Rhet. lib. i. cap. 11. hiſce verbis: ὅθεν καὶ αἱ παροιμίαι εἰσὶν· ἢ ἢ ἡλὶξ ἡλι-
κα τίς ποιεῖ, ἢ ὡς αὐτὸν τῶν ὁμοίων φίλον τὸ ἕρπον. ἢ Sc. ἀδελφῶν. ἢ Τῶν γὰρ ἀπὸ
τῶν αὐτῶν εἶναι ἢ αὐτοὶ οἱ αὐτοὶ πᾶς ἀλλήλους εἰσὶν. Andr.

his perſpicuum etiam eſt,
quaniobrem matribus liberi
ſint cariores. Parentes igitur
liberos, ut ſeipſos, diligunt:
nam qui ex eis nati ſunt, eo
ipſo quod ſeparati ſunt, tan-
quam alteri ipſi ſunt: liberi
autem parentes, ut ex illis
nati. At fratres inter ſe a-
mant, quod ex eiſdem nati
ſint: nam eo ipſo quod idem
ſunt, atque illi, ſit ut inter ſe
quoque ſint idem. Ideirco de
fratribus ita loqui ſolent, I-
dem ſanguis, ſtirps eadem,
et cætera ejusdem generis.
Sunt igitur quodammodo u-
num et idem, etiam in cor-
poribus diviſis ac ſeparatis.
Magnum quinetiam ad ami-
citiam momentum habet e-

ducationis communitas, et æ-
tatis æqualitas: nam æqua-
lem æqualis, inquit ille: et
qui familiaritate conſuetudi-
neque mutua delectantur, ſo-
dales ſunt. Itaque amicitia
fraterna ſodalium amicitiae
ſimillima eſt. Patruelles au-
tem, reliquique cognati, ex
horum conjunctione inter ſe
conjuncti ſunt: ex eo enim
ſcilicet, quod ex eiſdem orti
ſunt. Atque horum alii ſunt
inter ſe propinquioreſ, alii a-
lienioreſ, quod vel propius,
vel longius ab eis abeſt eo-
rum generis auctor et prin-
ceps. Ea autem, quæ liberis
cum parentibus, et homini-
bus cum Diis immortalibus
amicitia intercedit, ut cura

ποις πρὸς θεούς, ὡς πρὸς ἀγαθόν^p καὶ ὑπερέχον· εὖ γὰρ πεποιήκασιν τὰ μέγιστα· τῷ γὰρ εἶναι καὶ τραφῆναι αἷτις, καὶ γενομένοις τῷ παιδευθῆναι. Ἐχει δὲ τὸ ἡδὺ καὶ τὸ χρήσιμον ἢ τοιαύτη Φιλία μᾶλλον τῶν ὀφνείων, ὅσα καὶ κοινότερος ὁ βίος αὐτοῖς ἐστίν. Ἔστι δὲ καὶ ἐν τῇ ἀδελφικῇ, ὅπερ καὶ ἐν τῇ ἐταιρικῇ· καὶ μᾶλλον ἐν τοῖς ἐπικαιέσι, καὶ ὅλως τοῖς ὁμοίοις, ὅσα οικειότεροι, καὶ ἐκ γενετῆς^q ὑπάρχοντες σέργασιν ἀλλήλους· καὶ ὅσα ὁμοηδέστεροι οἱ ἐκ τῶν αὐτῶν, καὶ σύντροφοι, καὶ παιδευθέντες ὁμοίως· καὶ ἢ κατὰ τὸν χρόνον δοκιμασία πλέση καὶ βεβαιωτάτη. Ἀνάλογον δὲ καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς τῶν συγγενῶν τὰ Φιλικά. Ἄνδρὶ δὲ καὶ γυναικὶ Φιλία δοκεῖ κατὰ φύσιν ὑπάρχειν· ἄνθρωπος γὰρ τῇ φύσει συνδυαστικὸν μᾶλλον ἢ πολιτικόν· καὶ ὅσα πρότερον καὶ ἀναγκαϊότερον οἰκία πόλεως,^r καὶ τεκνοποιία κοινότερον ζώοις.

^p Καὶ inter versus Eliensis scribitur.

^q Ὑπάρχουσι τοῖς ζώοις σέργοντες El.

^r Καὶ ὅσα κοινότερος ζώοις τεκνοποιία, ἢ δὲ πολιτεία μόνον τοῖς ἀνθρώποις. Andr.

bona quadam re atque eccellente, intercedit: beneficiis enim nos maximis affecerunt: causæ enim sunt tum ut filii nascantur et alantur; tum ut jam confirmati instituantur. Inest autem in tali amicitia eo plus jucunditatis et utilitatis, quam in alienorum, quo etiam vitæ communitate magis inter se devincti sunt. Insunt autem etiam in fraterna, eadem quæ in fodalium amicitia, ac multo quidem magis in probis et æquis, et omnino similibus, quanto magis inter se familiares sunt, quantoque magis ab eo tempore, quo primum in lucem editi sunt, se mutuo diligunt: quanto denique si-

mioribus moribus præditi sunt, qui ex iisdem nati, et una educati, et simili cura ac diligentia eruditi sunt: postremo probatio ea, quæ tempore constat, in hac et plurima et firmissima est. Peræqua autem proportionem in cæteris quoque cognatis ea, quæ amicitia propria sunt, reperiuntur. Jam vero, quæ inter virum et uxorem amicitia est, maxime secundum naturam videtur esse: homo enim ad conjugium aptior est natura, quam ad societatem civilem: quanto prior, magisque necessaria civitate domus est, quantoque filiorum procreatio animantium omnium communior est. Atque in cæ-

τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις ἐπὶ τοσούτον ἡ κοινωνία ἐστίν· οἱ δὲ ἄνθρωποι ἔμνον τῆς τεκνοποιίας χάριν συνοικῶσιν, ἀλλὰ καὶ τῶν εἰς τὸν βίον· εὐδὺς γὰρ διήρηται τὰ ἔργα, καὶ ἐστὶν ἕτερα ἀνδρὸς καὶ γυναικός. Ἐπαρκῶσιν οὖν ἀλλήλοις, εἰς τὸ κοινὸν τιθέντες τὰ ἴδια. Διὰ ταῦτα ἢ καὶ τὸ χρήσιμον εἶναι δοκεῖ, καὶ τὸ ἡδὺ ἐν ταύτῃ τῇ Φιλίᾳ. Εἴη δὲ ἂν καὶ δι' ἀρετὴν, εἰ ἐπικαιεῖς εἶεν· ἐστὶ γὰρ ἑκατέρω ἀρετὴ καὶ χαίρειεν ἂν τῷ τοιούτῳ. Σύνδεσμος δὲ τὰ τέκνα δοκεῖ εἶναι· διὸ θαῖπτον οἱ ἄτεκνοι διαλύοντα· τὰ γὰρ τέκνα, κοινὸν ἀγαθὸν ἀμφοῖν· συνέχει δὲ τὸ κοινόν. Τὸ δὲ, πῶς συμβιωτέον ἀνδρὶ πρὸς γυναῖκα, καὶ ὅλως φίλῳ πρὸς φίλον, ἔσδεν ἕτερον φαίνεται ζητεῖσθαι, ἢ πῶς δίκαιον· ἔσδ' "ταῦτό φαίνεται τῷ φίλῳ πρὸς τὸν φίλον, ἔσδ' πρὸς τὸν ὀφνείον, καὶ τὸν ἐταῖρον, καὶ τὸν συμφοιτητήν.

^s Vide Polit. lib. i. cap. 2.

^t Ἀγαθὸν abest ab Eliensi.

^u Ταῦτόν El.

^x Καὶ τὸν ὀφν. El.

teris quidem hætenus progreditur communitas: homines autem non solum procreationis liberorum causa communi domo utuntur, sed etiam ut eorum, quæ ad vitam pertinent, majorem habeant facultatem: statim enim descripta ac divisa sunt eorum officia ac munera; aliæque sunt viri, aliæ uxoris partes. Interveniunt igitur alter alteri sua in medium afferentes. Propter hanc causam in hac amicitia et utilitas inesse videtur, et voluptas. Quod si probi fuerint, etiam propter virtutem amicitiam inter se colere videbuntur: est enim

sua utriusque virtus: ac tali re sane lætabuntur. Liberi autem communes, vinculi cuiusdam instar obtinent. Itaque citius dissolvuntur, qui liberis carent: liberi enim, commune amborum sunt bonum: at id omne, quod commune est, ad continendum valet. Viro autem cum uxore, et omnino amico cum amico quomodo sit vivendum si quæretur, nihil aliud sit, quam quærere quid inter eos juris intercedat: non enim idem jus est amico cum amico, neque cum alieno, neque cum focio, et cum discipulo.

ΚΕΦ. ιγ'.

ΤΡΙΤΤΩΝ δὴ οὐσῶν Φιλίων, καθάπερ ἐν ἀρχῇ εἴρηται, καὶ καθ' ἐκάστην, τῶν μὲν ἐν ἰσότητι φίλων ὄντων, τῶν δὲ καθ' ὑπεροχὴν· καὶ γὰρ ὁμοίως ἀγαθοὶ γίνονται φίλοι, καὶ ἀμείνων χείρονι, ὁμοίως δὲ καὶ ἡδεῖς, καὶ διὰ τὸ χρήσιμον ἰσάζοντες ταῖς ὠφελείαις καὶ διαφέροντες· τὰς ἴσας μὲν κατ' ἰσότητα δεῖ τῷ φιλεῖν καὶ τοῖς λοιποῖς ἰσάζειν, τὰς δὲ ἀνίσας τῷ ἀνάλογον ταῖς ὑπεροχαῖς ἀποδίδοναι. Γίνεται ὅτι τὰ ἐγκλήματα καὶ αἱ μέμφεις ἐν τῇ κατὰ τὸ χρήσιμον φιλίᾳ ἢ μόνῃ, ἢ μάλιστα, εὐλόγως· οἱ μὲν γὰρ δι' ἀρετὴν φίλοι ὄντες, εὖ δρῶν ἀλλήλους προθυμῶνται· τὸτο γὰρ ἀρετῆς καὶ φιλίας. Πρὸς τοῦτο δὲ ἀμιλλωμένων ἔκ ἔστιν ἐγκλήματα, ἔδὲ μάχα· τὸν γὰρ φιλεῖντα καὶ εὖ ποιεῖντα οὐδεὶς δυσχεραίνει· ἀλλ' ἐὰν ἢ χαρίεις, ἀμείβεται εὖ δρῶν. Ὁ δὲ ὑπερβάλλον, τυγχάνων οὐ ἐφίεται, ἔκ ἂν ἐγκαλοῖται τῷ φι-

γ Illud τῷ delere mallet, ni id fieri vetarent omnes nostri codd. z Tò legit Eliensis; rectius, ni fallor. Quidam τῷ τὸ ἀνάλ. scribunt. * Ἀμύνεται pro ἀμείβεται C C C.

CAP. XIII.

CUM sint autem tria amicitiae genera, quemadmodum initio diximus, et in unaquaque alii sunt pares amici, alii praestantia quadam inter se differant (nam et aequae boni inter se fiunt amici, et melior deteriori: similiterque jucundi: et ii, qui utilitatem sequuntur, tum utilitatibus praebendis aequales, tum inaequales ac differentes) eos quidem, qui inter se sunt pares, etiam amando et reliquis rebus oportet exaequari: eos autem, qui sunt dispares, id, quo sunt inferiores, praestantiae et excellentiae pro-

portione reddere, ac remitti. Oriuntur autem criminationes et querelae in ea amicitia sola, quam constituit utilitas, aut certe in ea maxime: nec immerito: nam qui ob virtutem sunt amici, student alter de altero bene mereri: hoc enim virtutis et amicitiae proprium est. Illis porro hoc de re certantibus, neque criminationes existunt, neque pugnae: in eum enim, qui amat et bene meretur, nemo offenso est animo: immo vero si humanitate sit politus et gratus, refert gratiam. Jam qui beneficiis alterum superat, cum id, quod cupit, alle-

λῶ· ἐκάτερος γὰρ τῷ ἀγαθῷ ἐφίεται. Οὐ πάνυ δὲ οὐδὲ ἐν ταῖς δι' ἡδονὴν· ἅμα γὰρ ἀμφοῖν γίνεται οὐ ὀρέγονται, εἰ τῷ συνδιαγιναι χαίρουσι. Γελῶντες δὲ ἂν φαίνοιτο καὶ ὁ ἐγκαλῶν τῷ μὴ τέρποντι, ἔξον μὴ συνδιημερεύειν. Ἡ δὲ διὰ τὸ χρήσιμον, ἐγκληματική· ἐπ' ὠφελείᾳ γὰρ χρώμενοι ἀλλήλοις, αἰεὶ τῷ πλείονος δέονται, καὶ ἐλαττον ἔχειν οἶοντα τοῦ προσήκοντος, καὶ μέμφονται ὅτι ἔχ' ὅσων δέονται, τοσούτων τυγχάνουσιν, ἄξιοι ὄντες. Οἱ δὲ εὖ ποιῶντες, αὐτὴν δύνανται ἐπαρκεῖν τοσαῦτα, ὅσων οἱ πάσχοντες δέονται. Ἐοικε δὲ, καθάπερ τὸ δίκαιόν ἐστι διττόν· τὸ μὲν γὰρ ἀγραφον, τὸ δὲ κατὰ νόμον· καὶ τῆς κατὰ τὸ χρήσιμον φιλίας, ἢ μὲν ἡθικῆς, ἢ δὲ νομικῆς εἶναι. Γίνεται ἔν τὰ ἐγκλήματα μάλιστ', ὅταν μὴ κατὰ τὴν αὐτὴν συναλλάξωσι καὶ διαλύονται. Ἐστὶ δὲ ἢ νομικὴ μὲν ἢ ἐπὶ ῥήτοσις· ἢ μὲν πάμπαν ἀγοράια,

b Ὁρίγεται El. c Συνδιημερεύειν C C C. et El. d Ὁφελείας El. et alii.

quatur, non queratur de amico: uterque enim bonum expetit. Ne in amicitia quidem propter voluptatem conciliatis, admodum saepe querelae incidunt: nam si convictu laetantur, id quod expetunt, contingit pariter ambobus. Ridiculus autem videatur is, qui alterum criminetur, eo quod ab eo non delectetur, cum totos dies cum eo non contere licet. Amicitia autem ob utilitatem constituta, criminationum et querelarum plena est: nam quia emolumentum causa utuntur opera et consuetudine mutua, semper plura desiderant, semperque minus, quam conveniat, habere se existimant: denique queruntur se multa non consequi,

quam multis egent, cum praefertim digni sint. Illi autem, qui beneficium conferunt, tam multa suppeditare non possunt, quam multis egent ii, in quos beneficia conferuntur. Videtur autem ut jus est duplex (alterum enim est non scriptum, alterum scriptum et legitimum) sic et amicitia, quam utilitas constituit, altera in moribus esse posita, altera legitima. Nascuntur igitur criminationes maxime, ubi non ex eadem, qua societatem contraxerunt, amicitia, fit solutio. Est autem legitima ea, quae lege dicta certaue mercede praestituta constat: estque haec duplex; altera prorsus mercaturae similis, in qua de manu in manum merces, aut

ἐκ χάριτος εἰς χάριν ἢ δὲ ἐλευθεριωτέρα, εἰς χρόνον, καθ' ὁμολογίαν ᾧ, τὴν ἀντί τινος. Δῆλον δὲ ἐν ταύτῃ τὸ ὀφείλημα, οὐκ ἀμφιλογον^ε. Φιλίαν δὲ τὴν ἀναβολὴν ἔχει. Διὸ παρ' ἐνίοις, τῶν οὐκ εἰσι δίκαια, ἀλλ' αἰόνται δὲν εἶσθαι τὰς κατὰ πίσιν συναλλάξαντας. Ἡ δὲ ἡθικὴ, ἐκ ἐπὶ ῥητοῖς, ἀλλ' ὡς φίλῳ δωρεῖται, ἢ ὅ, τι δὴ ποτε ἄλλῳ. Κομιζέσθαι δὲ ἀξιοῖ τὸ ἴσον ἢ πλεον, ὡς οὐ δεδοκάς, ἀλλὰ χρήσας· ἐκ ὁμοίως δὲ καὶ συναλλάξας καὶ διαλυόμενος ἐγκαλέσει. Τοῦτο δὲ συμβαίνει, διὰ τὸ βελεσθαι μὲν πάντας, ἢ τὰς πλείους, τὰ καλὰ· προαιρούσθαι δὲ τὰ ὀφείλημα. Καλὸν ᾧ τὸ εὖ ποιεῖν, μὴ ἵνα ἀντιπάθῃ ὀφείλιμον ᾧ τὸ εὐεργετῆσθαι. Δυναμένῳ δὲ ἀνταποδοτέον τὴν ἀξίαν ὧν ἔπαθε, καὶ ἐκοντί· ἢ ἄκοντα γὰρ φίλον οὐ ποιητέον· ὡς δὲ

^ε Ἀμφιλογον pro ἀμφιλογον El. ^ε Ἡ δὲ ἀναβολὴ τῆς κομιδῆς ἐλευθεριωτέραν τοῦ καὶ φιλικωτέραν ποιεῖ τὸ συναλλάγμα. Dilatio vero receptionis liberalius multoque amicis ratum facit. Andr. ^ε Διὸς ἐνίοις τὸ π. El. ad oram nostra est lectio. Senec. lib. iii. De Beneficiis, testatur Actionem ingratam, excepta Macedonum gente, nusquam reperiri: videturque Aristoteles hoc ipsum tacite innuere, hoc suo gentis esse proprium. ^ε Quidam ἄκοντα ad eum, qui beneficium confert, referri

pretium numeratur; altera liberalior, in qua in diem confertur utilitas, sed ex pacto et consensu aliquid pro aliquo præstatur. Neque vero in hac obsecrum est, neque dubium id, quod debetur: sed amicitiae convenientem dilationem habet. Itaque apud nonnullos non dantur horum judicia aut actiones, neque jus dicitur, sed putant eos, qui fidem alterius secuti cum eo aliquid contraxerunt, æqui bonique facere oportere. Ea autem quæ in moribus posita est, neque legem dictam, neque utilitatem aliquam habet pactam: sed alter alteri tanquam amico donat, aut quid-

libet aliud agit. Verum tamen æquum esse censet tantundem, aut plus ad se redire, proinde quasi non donaverit, sed utendum dederit et commodarit: quod si aliter ei solvetur, quam contraxerit, alterum accusabit. Hoc autem propterea accidit, qui volunt omnes, aut quam plurimi, res honestas, sed honestis utiles anteponunt. Honestum autem est, bene de altero mereri, nulla vicissim utilitate sperata; utile, beneficium accipere. Debet igitur qui facultatem habet, tantundem, quantum accepit, referre, idque sua sponte (non enim amicum quenquam, qui nolit, facere debemus) tum

διαμαρτάνοντα ἐν τῇ ἀρχῇ, καὶ εὖ παθόντα ὑφ' οὗ ἐκ ἔδει· αὐτὰρ ὑπὸ φίλῳ, οὐδὲ δι' αὐτὸ τοῦτο δρῶντος. Καθάπερ ἔν ἐπὶ ῥητοῖς εὐεργετηθέντα διαλυτέον. Καὶ ὁμολογήσει δὲ ἂν, δυνάμενος ἀποδώσειν· ἀδυνατούντα δὲ, ἐδὲ ὁ δαὺς ἡξίωσεν ἂν. Ὡς εἰ δυνατός, ἀποδοτέον. Ἐν ἀρχῇ δὲ ἐπισκεπτόν ὑφ' οὗ εὐεργετῆται, καὶ ἐπὶ τίνι, ὅπως ἢ ἐπὶ τέτοις ὑπομένῃ, ἢ μή. Ἀμφισβήτησιν δὲ ἔχει, πότερα δὲ τῇ τοῦ παθόντος ὀφείλῃ μετρεῖν, καὶ πρὸς ταύτην ποιεῖσθαι τὴν ἀνταπόδοσιν, ἢ τῇ τοῦ δράσαντος εὐεργεσίᾳ. Οἱ μὲν γὰρ παθόντες, τοιαῦτά φασι λαβεῖν παρὰ τῶν εὐεργετῶν, ἢ μικρὰ ἢν ἐκείνοις, καὶ ἔξῃ παρ' ἐτέρων λαβεῖν, ἢ κατασμικρίζοντες· οἱ δὲ ἀνάπαλιν, τὰ μέγιστα τῶν παρ' αὐτοῖς, ἢ ἀπὸ ἄλλων ἐκ ἢν, καὶ ἐν κινδύνοις, ἢ τοιαύταις χρείαις. Ἀρ' ἔν δια μὲν τὸ χρησίμον τῆς φιλίας ἔσσης, ἢ τοῦ παθόν-

volunt. Pro nostro vero Interprete facit Andronicus: τὰς δὲ ποιήσας φίλους, καὶ ἡ εὖ παθόντων κ. τ. λ. ^ε Καὶ ὁμολογήσει δὲ ἂν δυνάμενος C C C. ὁμολογήσει etiam legit El. ^ε γὰρ ὁμολογήσει μὲν ἂν legendum esse censet Muretus. ^ε Ὑπὸ τέτοις El. ἐπὶ vero ad oram scriptum habet. ^ε Γρ. κατασμικρίζοντες.

etiam tanquam qui jam ab initio errarit, beneficiumque ab eo, a quo non debebat, acceperit: non enim ab amico accepit, neque ab eo, qui amici causa beneficium conferebat. Itaque perinde quasi beneficium acceperit certa lege dicta, sic debet dissolvere. Fatebitur quoque sese, quamprimum possit, parem gratiam relaturum: si non possit vero, ne is quidem, qui dedit, sibi reddi æquum esse duxerit. Quocirca si facultatem habet, referendum beneficium est. Videndum autem statim a principio est, a quo beneficium accipiat, et quam beneficii mercedem ille

expectet: ut hac conditione se beneficio affici aut patiat, aut recuset. Sed ambigi potest utrum ejus utilitate, qui accepit, beneficium sit ponderandum, ejusque ratione habita, referenda sit gratia: an ejus, qui dedit, liberalitate metiendum. Nam qui acceperunt, ea se a bene meritis extenuantes accepisse dicunt, quæ et illis erant parva, et ab aliis consequi licebat: illi contra se, quam maxima potuerint, contulisse; et quæ hi ab aliis non tulissent; et in periculis, aut in talibus eorum rebus adversis, et necessariis temporibus. Si igitur amicitiam utilitas con-

τος ὠφέλεια μέτρον ἐστίν; ἔτος γὰρ ὁ δεόμενος, καὶ ἐπαρκῆ αὐτῷ ὡς κομιούμενος τὴν ἴσιν. Τσαύτη οὖν γεγένηται ἡ ἐπικερία, ὅσον ἔτος ὠφελεῖται. Καὶ ἀποδοτέον δὴ αὐτῷ ὅσον ^μ ἐφεύρατο, ἢ καὶ πλεόν. ^ν κάλλιον γάρ. Ἐν δὲ ταῖς κατ' ἀρετὴν, ἐγκλήματα μὲν ἔκ' ἐστὶ μέτρῳ δὲ ἔσκειν ἡ τοῦ δράσαντος προαίρεσις. τῆς ἀρετῆς γὰρ καὶ τοῦ ἡθὺς ἐν τῇ προαιρέσει τὸ κύριον.

ΚΕΦ. ιδ'.

ΔΙΑΦΕΡΟΝΤΑΙ δὲ καὶ ἐν ταῖς κατ' ὑπεροχὴν Φιλίαις· ἀξιοῖ γὰρ ἐκάτερος πλεόν ἔχειν. Ὅταν δὲ τοῦτο γιγνηται, διαλύεται ἡ Φιλία. Οἶεται γὰρ ὅ, τε βελτίων προσήκειν αὐτῷ πλεόν ἔχειν· τῷ γὰρ ἀγαθῷ νέμεσθαι πλεόν ὁμοίως ἢ καὶ ὁ ὠφελιμώτερος· ἀχρεῖον γὰρ ὄντα ἔφασι δὲν ἴσον ἔχειν· λειτουργίαν τε γὰρ γίνεσθαι, καὶ οὐ Φιλίαν, εἰ μὴ κατ' ἀξίαν τῶν ἔργων ἔσται τὰ ἐκ τῆς Φιλίας. Οἶοντα γὰρ

^μ Ἀσκήρατο El.^ν Κάλλιον El. ad oram vero κάλλιον.

stiterit, ejusne, qui accepit, utilitate sunt metienda? hic est enim, qui eget, et ille huic opitulatur, tanquam parem gratiam accepturus. Tantam igitur ille huic opem tulit, quantam hic utilitatem cepit. Ei igitur tantundem reddendum est, quantum est consecutus: aut etiam amplius: hoc enim longe pulchrius atque honestius est. In iis autem amicitiiis, quæ virtute constant, nullæ criminationes innascuntur: ejus tamen, qui bene meritus est, consilio beneficium videtur esse metiendum; virtutis enim et morum principatus in consilio positus est.

CAP. XIV.

JAM vero in iis quoque amicitiiis, quæ in excellentia quadam consistunt, dissidia nonnulla oriuntur: postulat enim uterque plus sibi tribui. Quod cum fit, dirimitur amicitia. Existimat enim et is, qui melior est, sibi plus tribui convenire (bono enim viro plus tribui solere) et similiter is, qui utilior est: negant enim, eum, qui sit inutilis, æquam partem auferre oportere: onus enim sumptuosi muneris obeundi, non amicitiam futuram, nisi dignitati factorum ea, quæ ab amicitia proficiuntur, respondebunt. Arbitrantur e-

καθάπερ ἐν χρημάτων κοινωνίᾳ πλείω λαμβάνουσιν οἱ συμβαλλόμενοι πλείω, ἔτω δὲ καὶ ἐν τῇ Φιλίᾳ. Ὁ δ' ἐνδεὴς, καὶ ὁ χείρων, ἀνάπαλιν· φίλος γὰρ ἀγαθῷ εἶναι, τὸ ἐπαρκῆν τοῖς ἐνδεέσι· τί γὰρ, φασὶν, ὠφελος σπευδαῖα ἢ δύνασι φίλον εἶναι, μηδὲν γε μέλλοντα ἀπολαύειν; ὅς τις ἢ ἐκάτερος ὁρθῶς ἀξιοῦν, καὶ δὲν ἐκατέρῳ πλεόν νέμειν ἐκ τῆς Φιλίας, ἔ τῷ αὐτοῦ δὲ, ἀλλὰ τῷ μὲν ὑπερέχοντι, τιμῆς· τῷ δὲ ἐνδεῇ, κέρδους· τῆς μὲν γὰρ ἀρετῆς καὶ εὐεργεσίας ἡ τιμὴ, γέρας· τῆς δὲ ἐνδίας ἐπικερία, τὸ κέρδος. Οὕτω δὲ ἔχειν τοῦτο καὶ ἐν ταῖς πολιτείαις φαίνεται· ἔ γὰρ τιμᾶται ὁ μηδὲν ἀγαθὸν τῷ κοινῷ πορίζων· τὸ κοινὸν γὰρ δίδεται τῷ τὸ κοινὸν εὐεργετοῦντι· ἡ τιμὴ δὲ κοινόν. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἅμα χρηματίζεσθαι ἀπὸ τῶν κοινῶν, καὶ τιμᾶσθαι· ἐν πᾶσι γὰρ τὸ ἐλαττον οὐδεὶς ὑπεμένει. Τῷ δὲ περὶ χρήματα ἐλαττεμένῳ, τιμὴν ἀπονέμει· καὶ τῷ ^ρ δωροδότη, χρήματα· τὸ κατ'

^ο Ὅτι καὶ δὲ οὖν El. ^ρ Ἀδωροδότην (ita El.) legendum puto, ut etiam habet Eustathius, aut, quod forte verius est, delenda vox χρήματα. Muretus.

nim, ut in societate pecuniarum plura auferunt, qui plura in societatem attulerunt, sic et in amicitia fieri oportere. Egeus autem et deterior contra: esse enim boni amici egentibus opitulari, eaque, quæ desiderant, suppeditare: quid enim juvat (inquiunt) viro bono, aut potenti amicum esse, si nullum ex eo fructum sis consecuturus? Videtur autem æqua utriusque esse postulatio, et utrique ex amicitia plus tribuere oportere, sed non ejusdem rei: verum meliori quidem, et ei, qui virtute præstat, plus honoris; egenti vero plus quæstus et emolumenti: virtutis enim et be-

neficentiae præmium est, honos; egestatis autem et inopie subsidium, lucrum. Atque etiam in omni reipublicæ administrandæ forma ita sese res habere videtur: non enim honore afficitur is, qui nihil boni confert in rempublicam: nam res quædam communis ei tribuitur, qui de re communi et publica bene meretur: honos autem res communis est. Non enim fieri potest, ut quis e rebus communibus ac publicis, pecuniosus simul et honoratus discedat: nemo enim omnibus in rebus suam conditionem deteriore esse patitur. Itaque ei, qui in re pecuniaria deteriore conditione fue-

ἀξίαν γὰρ ἐπανισοῖ καὶ σώζει τὴν φιλίαν, καθάπερ εἴρηται. Οὕτω δὲ καὶ τοῖς ἀνίστοις ὁμιλητέον, καὶ τῷ εἰς χρήματα ἀφελμένῳ ἢ εἰς ἀρετὴν, τιμὴν ἂν ἀποδοτέον, ἀνταποδιδόντα τὸ ἐνδεχόμενον· τὸ δυνατὸν γὰρ ἡ φιλία ἐπιζητεῖ, καὶ τὸ κατ' ἀξίαν. Οὐδὲ γὰρ ἐστὶν ἐν πᾶσι, καθάπερ ἐν ταῖς πρὸς τὰς θεὰς τιμαῖς, καὶ γονεῖς· ἐδὲς γὰρ τὴν ἀξίαν ποτ' ἂν ἀποδοίη· εἰς δὲ δύναιμι ἢ ὁ θεραπεύων, ἐπικεικὸς εἶναι δοκεῖ. Διὸ καὶ δέχεται ἢ ἐκ ἐξῆναι υἱῷ πατέρα ἀπάπασαι, πατρὶ δὲ υἱόν· ὁφείλοντα γὰρ ἀποδοτέον· ἐθὲν δὲ ποιήσας, ἀξίον τῶν ὑπεργμένων δέδρακεν· ὥς αἰεὶ ὁφείλει· οἷς δὲ ὁφέλεται, ἐξουσία ἀφίεναι· καὶ τῷ πατρὶ δὴ. Ἀμα ἢ ἴσως οὐδεὶς ποτ' ἂν ἀποσῆται δοκεῖ μὴ ὑπερβαλλόντος μοχθηρία· χωρὶς γὰρ τῆς φυσικῆς φιλίας, τὴν ἐπικερδίαν ἀνθρωπικὴν μὴ

ἢ ἀποδοῦναι El. ὁ δὲ τὸ δοκεῖ μὴ ἐξῆναι υἱῷ πατέρα ἀπάπασαι, καὶ οὐκ ὑπακούει πρὸς ὅταν ἀξιοῦνται· οὐ γὰρ ὁφείλει, καὶ διὰ τοῦτο ἀνταποδοτὴν αἰετ. Ideo videtur non licere filio abdicare patrem, aut quicquid eorum quae petierit negare: semper enim debet: quare etiam semper reddendum. Andr. ὁ γὰρ τὸν ὁφείλοντα γὰρ υἱόν ἀποδοτέον. Sc. πατὴρ. ὁφείλει El.

rit, honorem tribuunt: eique qui muneribus capitur, pecuniam: dignitatis enim conservatio amicitiam exæquat et conservat, quemadmodum diximus. Sic igitur etiam eos, qui non sunt æquales, alterum cum altero communicare et agere par est: et qui vel pecunia, vel virtute auctus et ornatus est, is alterum honore remunerari debet, id saltem referens, cujus facultatem habet: id enim, quod præstari potest, amicitia desiderat ac requirit, non quo quisque dignus sit. Nam ne omnibus quidem in rebus id effici potest: quemadmodum in honoribus iis quos Diis immortalibus et parentibus

habere solemus: nemo est enim qui honorem iis dignum tribuere possit: sed qui eos pro viribus et facultate colat, is probus et pius esse videtur. Quocirca etsi videtur patrem abdicare filio non licere, sed patri filium maxime: (eum enim, qui debet, oportet reddere: quidquid autem fecerit filius, nihil beneficiis a patre acceptis dignum fecerit: semper igitur debet: iis vero quibus debetur dimittendi ac liberandi debitoris potestas datur: ergo et patri.) Simul tamen nemo fortasse discedere velle videatur, nisi ab eo qui improbitate excellat: nam præter amicitiam naturalem humanum est, auxilium non

διαθείσθαι· * τῷ δὲ, ἐπιφευκτὸν, ἢ οὐ σπαρδάσιν, τὸ ἐπαρκεῖν, μοχθηρῶ ὄντι. Εὖ πάραυτον γὰρ οἱ πολλοὶ βέλονται· τὸ δὲ ποιεῖν φεύγουσιν, ὡς ἀλυσίτελές. Περὶ μὲν ἔν τε τῶν, ἐπὶ τοσούτον εἰρήδω.

* Τῷ δὲ υἱῷ μοχθηρῶ ὄντι μισθόν, ἢ οὐ λίαν σπαρδάσιν τῷ πατρὶ ἵστασθαι. Filius autem si sit improbus plane, aut odit, aut certe non admodum studet patri semper auxiliari. Andr. Hanc interpretationem frequentia desiderare videntur.

aspernari: illi autem, qui sit improbus, huic opitulari aut fugiendum est, aut non admodum laborandum. Pleri-

que enim omnes beneficium accipere volunt: dare vero ut rem inutilem fugiunt. Ac de his quidem hactenus.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ
ΗΘΙΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΤΟ Ι'.

ARISTOTELIS
ETHICORUM NICOMACHEORUM
LIB. IX.

ΚΕΦ. α'.

ΕΝ ἀπάσαις ἡ ταῖς ἀναιμοιοιότητι Φιλίας τὸ ἀνάλογον
^a ἰσάζει καὶ σώζει τὴν Φιλίαν, καθάπερ εἴρηται· ¹ οἷον
καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ, τῷ σκυτοτόμῳ ἀντὶ τῶν ὑποδημάτων
ἀμοιβὴ γίνεται κατ' ἀξίαν, καὶ τῷ ὑφάντῃ, καὶ τοῖς λοιπαῖς.
Ἐνταῦθα μὲν ἔν πεπόρισται κοινὸν μέτρον τὸ νόμισμα· πρὸς
τῷτο δὲ πάντα ἀναφέρεται, καὶ τῷτο μετρεῖται. ^b Ἐν ἡ τῇ

^a Ἀνισάζει El. ¹ Vide lib. v. ^b Ἐν δὲ ταῖς ἡθικαῖς τε καὶ φιλικαῖς κοινωνίαις οὐκ ἔστιν ὅ μετρεῖσθαι δυνατόν τὰ ἀναιμοιοῦν. Διὸ τῷτο ἐν ἐγκλίμασιν αἱ εἰσιν αἱ ποιεῖσθαι κοινωνίαι, διὰ ἔστιν ἡ ἐρωτική. In morali vero societate, et quae amicitia con-

CAP. I.
IN omnibus autem diffimi-
lium amicorum amicitiiis
proportio amicitiam exaequat,
et conservat, ut diximus: ex-
empli gratia, etiam in civili,
futori pro calceis remunera-

tio sit ex merito et dignitate,
et textori, et cæteris item
artificibus atque opificibus.
Hic igitur mensura commu-
nis comparata est, nummus:
atque ad hunc omnia refe-
runtur, hic omnia metitur.

ἐρωτικῇ, ἐνίοτε μὲν ὁ ἐραστὴς ἐγκαλεῖ, ὅτι ὑπερφιλῶν οὐκ ἀντιφιλεῖται, ὅθεν ἔχων φιλητὸν, εἰ ἔτις ἔτυχε· πολλάκις ᾗ ὁ ἐρώμενος, ὅτι πρότερον ἐπαγγελλόμενος πάντα, νῦν οὐδὲν ἐπιτελεῖ. Συμβαίνει ᾗ τὰ τοιαῦτα, ἐπειδὴν ὁ μὲν δι' ἡδονὴν φιλεῖ τὸν ἐρώμενον, ὁ δὲ διὰ τὸ χρήσιμον τὸν ἐραστὴν· ταῦτα ᾗ μὴ ἀμφοῖν ὑπάρχει. Διὰ ταῦτα γὰρ τῆς Φιλίας οὐσης, διάλυσίς γινεται, ἐπειδὴν μὴ γίνηται ὧν ἕνεκα ἐφίλῃ· οὐ γὰρ αὐτὸς ἔτεργον, ἀλλὰ τὰ ὑπάρχοντα οὐ μόνιμα ὄντα· διὸ τοιαῦτα καὶ αἱ Φιλίαι. Ἡ δὲ τῶν ἡδῶν κατ' αὐτὴν ἔστα, μένει, κατὰ πᾶν εἴρηται. Διαφέρονται δὲ καὶ ὅταν ἑτέρα γίγηται αὐτοῖς, καὶ μὴ ὧν ὀρέγονται· ὅμοιον γὰρ τῷ μὴδὲν γίγνεσθαι, ὅταν οὐ ἐφίεται μὴ τυγχάνῃ. Ὅσον καὶ τῷ κιθαριστῷ ὁ ἐπαγγελλόμενος, ὅτι ὅταν ἄμεινον ἄσπασε, τοσούτῳ πλείον· αἷς ἔω δὲ ἀπαιτῶντι τὰς ὑποσχέσεις, ἀντ' ἡδονῆς

stat, nihil habemus, quo ea quæ sunt dissimilia metiri possimus. Quamobrem querelæ cum atque occupationem plane sunt huiusmodi amicitia: qualis quæque est amatoria. Andr. Ἐπεὶ αὐτὸς ὁ ἐρῶν τὸν ἐρώμενον, ὁ δὲ διὰ τὸ χρήσιμον τὸν ἐραστὴν. Andr. ὁ ἡδῶν κατ' αὐτὴν ἔστα, μένει, κατὰ πᾶν εἴρηται. Plutarchus factum hoc Dionysio tyranno Syracusano tribuit. Sic Augustus cuidam Græculo, ut Macrobius narrat, versus pro versibus reddidit:

Verba dedi Xysto, dicit hæc dare dona pretium.

In amatoria vero amicitia queritur interdum amator de eo, quem amat, quod cum eum deam, ille sibi mutuo non respondeat in amore, quamvis forte nihil ipse habeat amabile? sæpe autem is, qui amatur, de amatore queritur, quod cum antea omnia promitteret, nunc nihil præstet. Atque hæc talia tum eveniunt, cum amator eum, qui colitur, propter voluptatem amat; ille amatorem, propter utilitatem; et hæc utrique non suppetunt. Nam quoniam hæc amicitiam constituerunt, dirimitur tum, cum ea non præstantur, in

quibus inerat causa diligendi: non enim alter alterum diligebat, sed ea, quibus potiri dabatur, quæ stabilia non permanent: quamobrem tales sunt et amicitia. At vero ea, quæ ex moribus proficiscitur, amicitia, cum per se sit, manet, ut diximus. Dissident autem inter se amici etiam, cum alia, et non ea, quæ expetebant, consequuntur: simile enim est ac si quis nihil consequatur, cum id, quod cupiebat, non consequitur. Quale illud est de citharædo quodam, cui is, qui promiserat, quanto melius caneret, tanto se plura daturum, manet

ἡδονὴν ἀποδεδωκέναι ἔφη. Εἰ μὲν ἔν ἐκάτερος τῶτο ἐβέλετο, ἱκανῶς ἂν εἶχεν· εἰ δὲ ὁ μὲν τέρψιν, ὁ δὲ κέρδος, καὶ ὁ μὲν ἔχει, ὁ ᾗ μὴ, ἔκ ἂν εἴη τὸ κατὰ τὴν κοινωνίαν καλῶς. Ὡν γὰρ δεόμενος τυγχάνει, τῶτοις καὶ προσέχει, καὶ κέρως γε χάριν ταῦτα δώσει. Τὴν ἀξίαν ᾗ ποιῶν τάχα ἐστὶ, τοῦ προεϊμένους, ἢ τῷ προλαβόντος; ὁ γὰρ προεϊμένος εἰσὶν ἐπιτρέπειν ἐκείνῳ. Ὅπερ φασὶ καὶ Πρωταγόραν ποιεῖν· ὅτε γὰρ διδάσκειν αὐτὸς δὴ ποτε, τιμῆσαι τὸν μαθόντα ἐκέλευεν ὅσῃ δοκῇ ἀξία ἐπίστασθαι, καὶ ἐλάμβανε τοσούτον. Ἐν τοῖς τοιούτοις δὲ ἐνίοις ἂν ἀρκεῖ τὸ,

Ἰ Μιαδὲς δὲ ἀνδρεί.—

Οἱ δὲ προλαβόντες τὸ ἀργύριον, εἴτα μὴδὲν ποιῶντες, ὧν

^f Gr. τὰ αὐτά. ^g Vide Platonem in Protag. ^h Gr. ἀρέσκει. ⁱ Versus est Hesiodi dimidiis: legitur autem integer hoc modo,

Μισθὸς δ' ἀνδρὶ φῶν αὐτὸς ἑαυτὸς ἔστω.

Hanc autem sententiam ad Pitheum Thefei avum refert Plutarchus in Thefeo, citans Aristotelem. Est autem sensus illius versus talis: Etiam si cum amico aliquid negotii contrahas, fac ut tibi prius conveniat cum eo, et dicat quam mercedem sibi satis futuram putet, quanto contentus futurus est: contrahendum enim est semper ἐπὶ βέλῳ: sic enim tolluntur, ac præciduntur omnes conquerendi occasionēs: cum ei satis esse debeat id, quod dictum est. Hanc esse sententiam illius versus ostendunt, quæ sequuntur:

Καί τε κασιγνήτω γέλωτος ἐπὶ μάστιγι δίδου.

Πίσεις δ' ἄρα βῶς ἔστω δόξαν ἀνδρεί.

Εργ. 2. Ηθ. lib. α'. ver. 368.

Murel.

promissam mercedem exigenti, voluptatem se pro voluptate reddidisse respondit. Si hoc igitur volebat uterque, satis illi factum esset: sin hic oblectationem, ille quæstum atque utilitatem petebat, et hic habet, quod voluit, ille non habet; non fuerit legi societatis cumulate satisfactum. Nam quibus quisque eget, ad hæc animum etiam habet attentum, illorumque gratia hæc, quæ habet, daturus est. Sed æstimationem rei facere utrius est, ejusne,

qui ante dedit, an ejus, qui ante accepit? nam qui dat prior, permittere illi videtur. Quod aiunt et Protagoram facere solitum: cum enim docuisset quod ei tandem visum esset, eum, qui didicerat, jubebat æstimare, quanti esse viderentur ea, quæ sciret: et tantum auferebat. In talibus autem placet illud nonnullis,

Dicta viro merces ab amico.

Qui autem præcepta pecunia, nihil eorum, quæ dixerunt, præstant propter immo-

ἔφαταν, διὰ τὰς ὑπερβολὰς τῶν ἐπαγγελιῶν, εἰκότως ἐν ἐγκλήμασι γίνονται· οὐ γὰρ ἐπιτελῶσιν ἀ ἀμολόγησαν. Τῷ το δὲ ἴσως ποιεῖν^κ οἱ σοφισταὶ ἀναγκάζονται, διὰ τὸ μηδεὶν ἂν δῆναι ἀργύριον ὧν ἐπίστανται. Οὗτοι μὲν ὅν ὧν ἔλαβον τὸν μισθόν, μὴ ποιεῖντες, εἰκότως ἐν ἐγκλήμασιν εἰσιν. Ἐν οἷς δὲ μὴ γίγνεται διομολογία τῆς ὑπεργίας, οἱ μὲν δὲ αὐτὰς προΐεμενοι, εἴρηται ὅτι ἀνέγκλητοί εἰσι· τοιαύτη γὰρ ἡ κατ' ἀρετὴν φιλία. Τὴν ἀμοιβὴν τε ποιητέον κατὰ τὴν προαίρεσιν· αὕτη γὰρ τῷ φίλῃ καὶ τῆς ἀρετῆς. Οὕτω δὲ εἰσὶ καὶ τοῖς φιλοσοφίας κοινωνήσασιν· οὐ γὰρ πρὸς χρήμαθ' ἡ ἀξία μετρεῖται, τιμὴ τ' ἰσόρροπος ἐκ αὐτῶν γένοιτο. Ἀλλ' ἴσως ἰκανὸν, καθάπερ καὶ πρὸς θεοῦς, καὶ πρὸς γενεάς, τὸ ἐνδεχόμενον. Μὴ τοιαύτης δὲ ἔσης τῆς δόσεως, ἀλλ' ἐπὶ τινι, μάλιστα μὲν ἴσως δεῖ τὴν ἀνταπόδοσιν γίγνεσθαι, ἀμ-

^κ Σοφισταὶ εἰπὼν οἱ ἐπαγγελλόμενοι μὲν, ὡς αὐτοὶς ἕνεκα τῆς ἡμετέρας ποιήμενοι, μισθὸν δὲ νόμισμα παραγγέλλουσι. Plato in Sophist. Ὁ σοφιστὴς χρηματικῶς ἀποδιδόναι μὲν σοφίας, ἀλλ' ὅσον. Aristot. in Elench. Sophistae a Cic. iv. Academic. appellantur ii, qui ostentationis aut quaestus causa philosophantur.

deratam promissorum magnitudinem, merito accusantur: non enim persolvunt ea, quae promiserunt. Sed hoc sophistae fortasse facere coguntur, propterea quod nemo ea, quae faciunt, cum pecunia commutaturus sit. Hi igitur quia ea, quorum mercedem acceperunt, non faciunt, non immerito accusantur. Inter quos autem nulla intercedit pro opera atque officio mercedis restipulatio, qui de altero propter ipsum priores bene merentur, apud eos nihil criminatibus esse relictum loci, dictum est: talis enim est ea, quae virtute constituitur, amicitia. Atque in ea ex con-

filio facienda remuneratio est: hoc enim et amici et virtutis est. Eademque ratio iis, quibus cum philosophia communicata est, videtur esse servanda: neque enim sapientiae aestimationem pecunia metiri potest, neque pretium parisi momenti reperiri queat. Sed fortasse satis sit, id, quod vires et facultates patiuntur, referre: quemadmodum et diis et parentibus praestari solet. Ubi vero non hoc modo, nec hoc animo beneficium confertur, sed remunerationis et mercedis alicujus spe: facienda fortasse remuneratio est maxime, quae utrique digna beneficio esse videatur.

φῶν δοκῶσαν κατ' ἀξίαν εἶναι. Εἰ γὰρ τῷ μὴ συμβαίνει, καὶ μόνον ἀναγκαῖον εἶναι δοξᾷεν ἂν τὸν ὑπερέχοντα τάπην, ἀλλὰ καὶ δίκαιον· ὅσον γὰρ ἂν ἔστω^μ ἀφελήθῃ, ἢ ἀνθ' ὅσῃ τὴν ἡδονὴν εἴλετο ἂν, τοσούτον ἀντιλαβὼν ἔξει τὴν παρὰ τῷ ἀξίαν. Καὶ γὰρ ἐν τοῖς ὠνίοις ἔτω φαίνεται γινόμενον· ἐνιαχὲς τ' εἰσὶ ἰῶμοι, τῶν ἐκαστῶν συμβολαίων δίκας μὴ εἶναι· ὡς δὲον, ὃ ἐπίστευσε, διαλυθῆναι πρὸς τοῦτον, καθάπερ ἐκοινώνησεν. Ὡς γὰρ ἐπετράφη, τῷ^ν οἶεται δικαιοτέρον εἶναι τάξαι τοῦ ἐπιτρέψαντος· τὰ πολλὰ γὰρ οὐ τῷ ἴσῃ τιμᾶσιν οἱ ἔχοντες, καὶ οἱ βεβλόμενοι λαβῶν· ὅτ' αὖ γὰρ οἰκεῖα, καὶ ἀ δίδασιν ἐκάστωι φαίνεται πολλῷ ἀξία. Ἀλλ' ὅμως ἡ ἀμοιβὴ γίνεται πρὸς τοσαῦτον, ὅσον ἂν τάπῃσιν οἱ λαβόντες. Δεῖ δὲ ἴσως οὐ τοσούτῃ τιμᾷ, ὅσῃ ἔχοντι φαίνεται ἀξίον, ἀλλ' ὅσῃ πρὶν ἔχειν ἐτίμα.

^λ Γρ. παρεχόμενα. ^μ Γρ. ὠφελήθη. ^ν Οἶεται Vet. Interp. et Andr. quos secutus est Lamb. ^ο Περὶ τῶν ἰαυτῶν ἀδελφῶν ἀξιοπρεπὲς ἐστὶ κοίτης. In suis nemo fidem dignus iudex est. Andr.

Sin minus hoc contingat, non modo necessarium, verum etiam justum videri possit, eum, qui prior acceperit, quantum sit reddendum, praesumere: quanta enim utilitas huic allata est, aut quanti voluptatem emisisset, si tantum ille vicissim acceperit, justum pretium videbitur ab hoc esse consecutus. Nam etiam in rebus venalibus hoc idem videmus factitari: et quibusdam in locis leges vetant, contractuum voluntariorum judicia aut actiones dari; quali oporteat, cujus quis fidem secutus est, ei sic, ut contraxerit, dissolvere. Nam

cui creditum, ac permissum est, eum justius esse arbitrantur, quantum sit reddendum, praesumere, quam eum, qui permiserit: multa enim non tantidem aestimant ii, qui habent, quanti qui ea accipere volunt: sua enim cuique, et quae quisque dat, magni videntur esse aestimanda. Veruntamen tanta remuneratio esse debet, quantam statuerint ii, qui acceperunt. Tanti autem fortasse res aestimanda est, non quanti tum esse videtur, cum eam quis habet, sed quanti priusquam eam haberet, aestimabat.

ΚΕΦ. β'.

ΑΠΟΡΙΑΝ^ρ δ' ἔχει καὶ τὰ τοιαῦτα, οἷον, πότερα δὲ πάντα τῷ πατρὶ ἀπονέμειν καὶ πείθεσθαι; Ἡ κάμνοντα μὲν ἰατρῷ πεισέον· στρατηγὸν δὲ χειροτονητέον τὸν πολεμικόν; Ὁμοίως^ι δὲ, Φίλῳ μᾶλλον, ἢ σπυδαίῳ, ὑπηρετητέον; Καὶ εὐεργέτη ἀνταποδοτέον χάριν μᾶλλον, ἢ ἑταίρῳ δοτέον, εἰς ἀμφοῖν μὴ ἐνδέχεται; Ἄρ' ἔν πάντα τὰ τοιαῦτα ἀκριβῶς μὲν διορίσαι οὐ ράδιον· πολλὰς γὰρ καὶ παντοίας ἔχει διαφορὰς, καὶ μεγέθει, καὶ μικρότητι, καὶ τῷ καλῷ, καὶ ἀναγκαίῳ. Ὅτι δὲ οὐ πάντα τῷ αὐτῷ ἀποδοτέον, ἔκ ἀδηλον· καὶ τὰς μὲν εὐεργεσίας ἀνταποδοτέον ὡς ἐπιτοπολὺ μᾶλλον, ἢ χαρισεῖον ἑταίροις· καὶ ὥσπερ δάνειον ὧ ὀφείλει ἀποδοτέον μᾶλλον, ἢ ἑταίρῳ δοτέον. Ἰσως δ' ἔτι τῆτο ἀέ· οἷον, τῷ λυτρωθέντι παρὰ ληστῶν, πότερον τὸν λυσάμενον ἀντιλυτρωτέον, καὶν ὅστις ἦ, ἢ καὶ μὴ ἐαλωκότι, ἀπαιτοῦντι δὲ

^ρ Vide Gell. Noct. Attic. lib. ii. c. 7. et Eud. lib. viii. c. 11. ^ι Γρ. δὲ ἔφλ.
^ι Ἐτέρῳ pro ἑταίρῳ Mur. ^ς Ἐτέροις pro ἑταίροις Mur. ^τ Οὐδὲ pro οὐ El.
^η Γρ. λυτρωσάμενον.

CAP. II.

SED huiusmodi quoque quæstiones dubiæ sunt ac difficiles, Omniane patri sint tribuenda, eique in omnibus sit obtemperandum? An æger quidem medico parere debeat: in imperatore autem creando, viro bellicoso rei-que militaris perito suum dare suffragium? Itemque, Amicone potius, quam viro bono opera danda sit? Et, Eine, qui bene meritus est, gratia sit referenda potius, quam sodali donandum, si utrique satisfieri non possit? Hæc igitur omnia subtiliter et enucleate distinguere non

facile est: multum enim, varieque differunt inter se et magnitudine, et parvitate, et honestate, et necessitate. Non omnia autem uni eidemque esse præstanda, minime obscurum est: beneficiaque potius iis, a quibus acceperis, esse referenda, quam sodalibus gratificandum: quemadmodum mutuum ei, cui debetur, reddendum est potius, quam sodali donandum. Atque hoc fortasse non semper: verbi gratia, utrum is, qui a prædonibus redemptus sit, eum, qui redemerit, captum vicissim redimere, quisquis sit: aut non capto illi qui-

ἀποδοτέον· ἢ τὸν πατέρα λυτρωτέον; δόξαίη γὰρ ἂν καὶ ἑαυτοῦ μᾶλλον τὸν πατέρα. Ὅπερ ἔν εἴρηται, καθόλου μὲν τὸ ὀφείλημα ἀποδοτέον· εἰς δὲ ὑπερτέλειν ἢ δόσις τῷ καλῷ, ἢ τῷ ἀναγκαίῳ, πρὸς ταῦτ' ἀποκλιτέον. Ἐνίστε γὰρ ἔδ' ἐστὶν ἴσον τὸ τὴν ἑτέρεν προὔπαρξιν ἀμείψασθαι, ἐπειδάν, ὁ μὲν, σπυδαῖον εἰδώς, εὖ ποιήσῃ τῷ ἢ ἡ ἀνταπόδοσις γίνεται, ὃν οἶεται μοχθηρὸν εἶναι. Οὐδὲ γὰρ τῷ δανείσαντι ἐνίστε ἀντιδανεισεῖον· ὁ μὲν γὰρ οἰόμενος κομιεῖσθαι, ἐδάνεισεν ἐπικαιρῇ ὄντι· ὁ δὲ ἔκ ἐλπίζει κομιεῖσθαι παρὰ πονηρῷ. Εἴτε τοίνυν τῇ ἀληθείᾳ ἕτως ἔχει, ἢ ἔκ ἴσον τὸ ἀξίωμα· εἴτ' ἔχει μὲν μὴ ἕτως, οἶοντα δὲ, ἔκ ἂν δόξειεν ἄτοπα ποιεῖν. Ὅπερ ἔν πολλάνκις εἴρηται, οἱ περὶ τὰ πάθη καὶ τὰς πράξεις λόγοι ὁμοίως ἔχαστι τὸ ὠρισμένον τοῖς περὶ ἃ εἰσιν. Ὅτι μὲν οὖν

^η Γρ. ἑταίρῳ. ^ς Οὐ γὰρ ἐστὶ δίκαιον, ἃ δίδωσιν ὁ φραῦλος τῷ σπυδαίῳ, ταῦτα καὶ παρὰ ἑκείνου λαμβάνειν· ἔτι γὰρ ἐστὶν ἴσον τὸ παρὰ τῷ φραύλῳ τῷ σπυδαίῳ τῷ ἀγαθῷ, ἢ τὸν σὺ αὐτὸ γίνεται παρὰ ἀλλήλων ἀμφοτέροις· μείζον γὰρ γίνεται τῷ ἀγαθῷ τῷ δίδοντι. Διὰ τῆτο εἴρηται, ὅτι ἔκ ἀπὸ τοῖς εὐεργεταῖς μᾶλλον ἀνταποδοτέον, ἢ χαρισεῖον τοῖς φίλοις. Neque enim iustum est quæ in bonum virum confert homo improbus eadem ab eo ut accipiat vicissim: quia neque æquale est id quod dat improbus, ei quod dat vir bonus; licet idem sit quod uterque confert utrique: quippe cum a dignitate dantis pretium suum mulctetur; ideoque et manus fit. Quare diximus, non semper iis e quibus beneficium accepimus, id reddendum esse potius, quam gratificandum amicis. Andr.

dem, veruntamen repetenti, quod impenderit, reddere: an patrem redimere debet? nam patrem potius, quam vel seipsum redimere debere videatur. Universe igitur, id quod debetur reddendum est, ut diximus: sed si donatio vel honesto, vel necessitate vincat, ad hæc oportet esse propensiores. Interdum enim ne æquum quidem est, ei, qui alterum beneficio provocarit, parem gratiam referre, cum ille, sciens hunc esse virum bonum, beneficium in eum contulerit: illi autem gratia referatur, quem hic improbum esse existimat. Nam

ne ei quidem, qui mutuum dederit, interdum mutuum vicissim dandum est: ille enim existimans se suum recuperaturum, mutuum dedit viro bono; hic autem ab improbo sese recuperaturum esse non sperat. Sive igitur revera ita se res habet, minime par dignitas est: sive aliter est, sed existimant tamen ita esse, non absurde facere videantur. Quod igitur sæpe numero a nobis dictum est, omnis, quæ in perturbationibus et actionibus explicandis versatur, oratio, nihilo magis certa aut definita est, quam ea, in quibus versatur.

εὐ ταῦτα πᾶσιν ἀποδιδέον, οὐδὲ τῷ πατρὶ πάντα, ¹ καθά-
περ ἔδδ' τῷ Διὶ θύεται, ἐκ ἁδελον. Ἐπεὶ δὲ ἕτερα γονεῦ-
σι, καὶ ἀδελφοῖς, καὶ ἐταίροις, καὶ εὐεργέταις, ἐκάστοις τὰ
οἰκεία καὶ τὰ ἀρμόττοντα ἀπονεμητέον. Οὕτω δὲ καὶ ποιεῖν
φαίνονται· εἰς γάμους μὲν γὰρ καλεῖσι τὰς συγγενεῖς· τῶ-
τοις γὰρ κοινὸν τὸ γένος, καὶ αἱ περὶ τῶτο δὴ ² πράξεις. Καὶ
εἰς τὰ κήδη ἢ μάλισ' οἶοντα δὲ τὰς συγγενεῖς ἀπαντᾶν
διὰ ταῦτό. Δόξειε δὲ ἂν τρεφῆς μὲν γονεῦσι δὲ μάλισ'
ἐπαρκεῖν, ὡς ὀφείλοντας· καὶ τοῖς αἰτίοις τῶ ἔναι κάλλιον ἢ
ἑαυτοῖς εἰς ταῦτ' ἐπαρκεῖν. Καὶ τιμὴν ἢ καθάπερ θεοῖς·
οὐ πᾶσαν δὲ, γονεῦσιν· ἔδδ' γὰρ τὴν αὐτὴν πατρὶ, καὶ μητρὶ·
ἔδδ' αὖ τὴν τῶ σοφῶ, ἢ τῶ στρατηγῶ, ἀλλὰ τὴν πατρικὴν,
ὁμοίως δὲ καὶ μητρικὴν. Καὶ παντὶ δὲ τῷ πρεσβυτέρῳ τι-
μὴν τὴν καθ' ἡλικίαν, ὑπαναστάσει, καὶ κατακλίσει, καὶ τοῖς
τοιούτοις. Πρὸς ἐταίρους δὲ αὖ καὶ ἀδελφῶς, παρρησίαν καὶ

¹ Vide lib. vi. 7.² Γρ. κοινὰ πράξεις.

Non eadem igitur omnibus
esse tribuenda, neque patri
omnia, quemadmodum ne-
que Jovi omnia immolantur,
non obscurum est. Quoniam
autem alia atque alia paren-
tibus, et fratribus, et sodali-
bus, et bene meritis debentur,
sua cuique et accommo-
data sunt tribuenda. Atque
ita sane homines facere vi-
dentur: ad nuptias enim co-
gnatos vocant: nam cum hi
genus habeant commune, e-
runt quoque, quæ in hoc veni-
santur, actiones communes.
Atque ob eandem causam
existimant cognatos maxime
funeribus et parentalibus in-
teresse oportere. Videntur
autem filii parentibus maxi-

me res ad victum necessarias
suppeditare debere, tanquam
debitores: pulchriusque est
iis, per quos sumus, quam
nobis ipsis in his rebus opi-
tulari. Præterea parentibus
honos, ut diis immortalibus,
est habendus: sed non omnis
parentibus: nam nec patri
idem, qui matri debetur: ne-
que vero sapiente, aut impe-
ratore dignus honos, sed pa-
ternus, itemque matri ma-
ternus. Omni autem ætate
grandiori, pro ætate honos
tribuendus est: ut ei assurga-
mus, ut de fede et accuba-
tione honoratiore decedamus,
et cætera talia præstemus.
Sodalibus autem et fratribus
inter ipsos orationis libertas,

ἀπάντων κοινότητα. Καὶ συγγενέσι ἢ, καὶ φυλέταις, καὶ
πολίταις, καὶ τοῖς λοιποῖς ἅπασιν ἀεὶ πειρατέον τὸ οἰκῆον
ἀπονέμειν, καὶ συγκρίνειν τὰ ἐκάστοις ὑπάρχοντα κατ' οἰ-
κειότητα καὶ ἀρετὴν, ἢ χρῆσιν. Τῶν μὲν ἔν ὁμογενῶν, ῥάων
ἢ κρίσις· τῶν δὲ διαφερόντων, ἐργαδεστέρα· οὐ μὴν διὰ γε
τῶτο ἀποσατέον, ἀλλ' ὡς ἂν ἐνδέχῃται, ἔτω διοριτέον.

ΚΕΦ. γ'.

ΕΧΕΙ δὲ ἀπορίαν καὶ περὶ τῶ διαλύεσθαι τὰς φιλίας,
ἢ μὴ πρὸς τὰς μὴ διαμένοντας; ἢ πρὸς μὲν τοὺς διὰ
τὸ χρήσιμον ἢ τὸ ἡδὺ φίλους ὄντας, ὅταν μὴκέτι ταῦτ' ἔχω-
σιν, ἔδδ' ἄτοπον διαλύεσθαι; ἐκείνων γὰρ ἦσαν φίλοι· ὧν
ἀπολιπόντων, εὐλογον τὸ μὴ φιλεῖν. Ἐγκαλέσειε δὲ ἂν
τις, εἰ διὰ τὸ χρήσιμον, ἢ διὰ τὸ ἡδὺ ἀγαπᾶν, πρᾶσσειαίτο
διὰ τὸ ἡθος· ^a ὅπερ γὰρ ἐν ἀρχῇ εἵπομεν, πλεῖστα διαφοραὶ

^a Ὁ γὰρ El.

omniumque rerum commu-
nitas dari debet. Postremo
ut cognatis, tribulibus, civi-
bus, cæterisque omnibus su-
um cuique jus suumque ho-
norem tribuamus, danda o-
pera est: conferendaque sunt
inter se, et perpendenda quæ
cuique insunt, ex necessitu-
dine, et virtute, vel usu. Ac
de iis quidem, qui ejusdem
generis et sanguinis sunt, fa-
cilis judicari potest; de iis
autem, quorum nulla com-
munio sanguinis est, diffici-
lius: non tamen idcirco de-
sistendum est: sed inter se,
quoad ejus fieri possit, distin-
guendi ac discernendi sunt.

CAP. III.

EXISTIT autem quæstio
et dubitatio subdifficilis

de distrahendis et dirimendis
amicitiis, sitne alienatio dis-
junctioque ab iis, qui iidem
non permanent, qui fuerant,
facienda? an discessionem et
dissidium nasci inter eos, quo-
rum amicitiam utilitas, aut
jucunditas contraxit, cum u-
tiles, aut jucundi esse desce-
rint, non sit absurdum? illa-
rum enim rerum erant ami-
ci: a quibus derelicti si jam
desinant amare, non sit mi-
rum. Merito autem quis eum
accuset, qui, cum utili, aut
jucundo ad amandum ducat-
ur, simulet se moribus et
virtute ad hoc ipsum excita-
ri: nam, quod initio dixi-
mus, plurimæ inter amicos
dissensiones oriuntur, cum
haud ita, ut existimarunt,

γίνονται τοῖς φίλοις, ὅταν μὴ ὁμοίως οἴωνται, καὶ ὥσι φίλοι.
 Ὅταν μὲν ἔν διαφενδῇ τις καὶ ὑπολάβῃ φιλεῖσθαι διὰ τὸ
 ἦθος, μηδὲν τοῖσδε ἐκείνῃς πράττοντος, ἑαυτὸν αἰτιῶντ' ἄν.
 Ὅταν δὲ ὑπὸ τῆς ἐκείνῃς προσποιήσεως ἀπατηθῇ, δίκαιον
 ἐγκαλεῖν τῷ ἀπατήσαντι, καὶ μᾶλλον ἢ τοῖς τὸ νόμισμα
 κτεδνέουσιν, ὅσω περὶ τιμιώτερον ἢ κακουργία. Ἐὰν δὲ
 ἀποδέχεται ὡς ἀγαθόν, γένηται δὲ μοχθηρὸς, ^b ἢ καὶ δοκῇ,
 ἃρ' ἐστὶ φιλητέον; ἢ οὐ δυνατόν; εἴ περ μὴ πᾶν φιλητόν,
 ἀλλὰ τὰγαθόν. Ὅτε δὲ φιλητέον πονηρόν, ^c ἔτε δέ: φι-
 λοπόνηρον γὰρ ἔχρη εἶναι, ἐδὲ ὁμοιωθῆαι φαύλῳ. Εἴρηται
 δὲ ὅτι τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ φίλον. Ἄρ' ἔν εὐθὺς διαλυτέον;
 ἢ οὐ πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀνιάτοις διὰ τὴν μοχθηρίαν; Ἐπ-
 ανόρθωσιν δὲ ἔχρσι ^d μᾶλλον βοηθητέον εἰς τὸ ἦθος, ἢ τὴν
 οὐσίαν, ὅσω βέλτιον καὶ τῆς Φιλίας οἰκειότερον. Δόξειε δὲ

^b Καὶ δοκεῖ sine ἢ El. C C C. et Græcus Interp. qui καὶ interpretatur ἢ. Andr. nobiscum legit. ^c Ὅτε δὲ φιλητέον πονηρόν Mich. Eph. non agnoscit. ^d Οὐ-
 τε δέ: defunt C C C. et El. rectius, ut videtur. ^e Εἰ δὲ πονηρὸν ἀπελαύνειν οὐ τῆς
 σὺ φίλος οἰκίᾳς τὸν δυνάμεινον, πόσω δίκαιότερον τὴν ἀρετὴν ἐπανάγειν, ἀλλὰ τῶς ἢ ἀναι-
 στήρον ὅτι, ὅτι διὰ τὴν ἀρετὴν ἐστὶ φίλοι. Quod si paupertatem a familia amici propulsa-
 re tenetur qui potest, quanto magis virtutem illi addere, cum præcipue hoc magis ami-
 citiæ conveniat? virtutis enim causa sunt amici. Andr.

sunt amici. Cum igitur ali-
 quem sua fefellerit opinio,
 existimavitque se propter mo-
 res diligere; ille autem nihil
 agat huiusmodi; de se ipso
 queratur. Cum vero illius
 simulatione in errorem indu-
 ctus ac deceptus fuerit, me-
 rito is accusandus est, qui fe-
 fellit: tantoque magis, quam
 qui nummos adulterant, quan-
 to in re pretiosiore et cariore
 maleficio admittitur. Sed
 si eum in amicitiam recepe-
 rit, ut virum bonum, malus
 autem evaserit, aut evasisse
 videatur, utrum etiam nunc
 amandus est? an hoc fieri
 non potest? siquidem non o-

mnis res amabilis est, sed ea
 demum, quæ bona est. Ne-
 que vero quisquam vitiosus
 est diligendus, neque diligi
 debet: non enim oportet re-
 rum malarum studio atque
 amore teneri. neque improbi
 hominis similem effici. Su-
 pra autem dictum est, simili
 amicum esse simile. Utrum
 igitur statim discindendæ sunt
 amicitiae? an non cum omni-
 bus, sed cum iis, quorum im-
 probitas insanabilis est? Iis
 autem, qui corrigi possunt,
 auxilium ferendum est, mul-
 to magis ad mores, quam ad
 fortunas et facultates; quan-
 to hoc melius, amicitiaeque

ἂν ὁ διαλυόμενος ἐθὲν ἀτοπον ποιῇν· οὐ γὰρ τέτῳ ἢ τοιῷτῳ
 φίλος ἦν. Ἀλλοιωθέντα γὰρ ἀδυνατῶν ἀνασῶσαι, ἀφίστα-
 ται. Εἰ δὲ ὁ μὲν διαμμένοι· ὁ δὲ ἐπιεικέστερος γένοιτο, καὶ
 πολὺ διαλλάτῃ τῇ ἀρετῇ, ἄρα χρητέον φίλῳ; ἢ ἐκ ἐνδὲ-
 χεται; Ἐν μεγάλῃ δὲ διαστάσει μάλιστα δῆλον γίνεται,
 οἷον ἐν ταῖς ἐκ παιδείας Φιλίαις· εἰ γὰρ ὁ μὲν διαμμένοι τὴν
 δianoian παῖς, ὁ δὲ ἀνὴρ εἴη οἷος κρείττιστος, πῶς ἂν εἶεν Φί-
 λοι, μήτ' ἀρεσκόμενοι τοῖς αὐτοῖς, μήτε χαίροντες καὶ λυπέ-
 μενοι; ἐδὲ γὰρ περὶ ἀλλήλους ταῦθ' ὑπάρχει αὐτοῖς. Ἄνευ
 δὲ τέτων ἐκ ἧν φίλος εἶναι· συμβεῖν γὰρ ἐχ' οἷόν τε· εἴρη-
 ται δὲ περὶ τέτων. Ἄρ' οὖν ἐθὲν ἀλλοιότερον πρὸς αὐτὸν
 ἐκτέον, ἢ εἰ μὴ ἐγεγόνει φίλος μηδέποτε; ἢ δέ: μνείαν ἔχειν
 τῆς γενομένης συνηθείας; καὶ καθάπερ φίλοις μᾶλλον ἢ
 ὁθνεῖσι οἰόμεθα δᾶν χαρίζεσθαι, ἔτω καὶ τοῖς γενομένοις

^f Γε. παιδείας, male. Vide Camer.

convenientius est? Videatur
 autem is, qui sese a tali ami-
 co disjungit, nihil absurdi fa-
 cere: non enim huic, aut ta-
 li amicus erat. Quoniam i-
 gitur eum immutatum resti-
 tuere ac servare non potest,
 sese ab eo semovet ac segre-
 gat. Sed si hic idem, qui
 fuit, maneat: alter autem
 longe melior fiat, multoque
 virtute antecellat: utrum e-
 tiam nunc amico utendum
 est? an hoc fieri non potest?
 Quod certe in magna distan-
 tia maxime perspicere licet:
 ut in iis amicitiiis, quæ a pue-
 ritia constitutæ sunt: si enim
 alter animo et cogitatione
 puer maneat, alter vir sit
 quam optimus et præstantis-
 simus: qui fieri potest, ut

sint amici, qui neque eadem
 probent, neque eisdem aut
 delectentur, aut offendantur?
 nam neque hæc in eorum al-
 tero erga alterum inerunt.
 At sine his fieri non posse, ut
 sint amici, dicebamus; una
 enim vivere non possunt: sed
 de his jam dictum est. Utrum
 igitur non alio in eum animo
 esse debet, quam si nunquam
 ei amicus fuisset? an vero
 præteritæ consuetudinis me-
 moria conservanda est? et
 quemadmodum amicis po-
 tius, quam alienis gratificari
 putamus oportere: ita et iis,
 quibuscum multus aliquando
 nobis usus intercessit, aliquid
 concedendum est propter a-
 micitiā pristinā, cum præ-
 fertim insignis aut immode-

ἀπονεμητέον τι, διὰ τὴν προγενομένην Φιλίαν, ὅταν μὴ δι' ὑπερβολὴν μοχθηρίας ἢ διάλυσιν γένηται;

ΚΕΦ. δ'.

ΤΑ Φιλικά δὲ ^ε πρὸς τὰς φίλους, καὶ οἷς αἱ Φιλίαι ὀρίζονται, ἔοικεν ἐν τῶν πρὸς ἑαυτὸν ἐλληλυθέναι· τιθεάσι γὰρ Φίλον, τὸν βελλόμενον καὶ πράττοντα τὰγαθὰ, ἢ τὰ Φαινόμενα, ἐκείνῃ ἕνεκα· ἢ τὸν βελλόμενον εἶναι καὶ ζῆν τὸν Φίλον αὐτῷ χάριν· ὅπερ αἱ μητέρες πρὸς τὰ τέκνα πεπονθασί, ^η καὶ τῶν φίλων οἱ προσκεκρυμμένοι. Οἱ δὲ τὸν συνδιάγοντα, καὶ τὰ αὐτὰ αἰσόμενον, ἢ τὸν συναλγύντα καὶ συγχαίροντα τῷ Φίλῳ· μάλιστα δὲ καὶ τὸ περὶ τὰς μητέρας συμβαίνει. Τέτων δὲ τινι καὶ τὴν Φιλίαν ὀρίζονται. Πρὸς

^ε Πρὸς τὰς φίλους delenda esse cenfeo: et Eustratii commentarius (ita etiam Andronici paraphrasis) hanc conjecturam adjuvat. Mur. φίλους post φίλους addit El. Forlan πρὸς τὰς φίλους est vera lectio, et φίλους e margine in textum irrepsit. ^η Τὸ περὶ τὰς φίλων οἱ προσκεκρυμμένοι μὲν καὶ πεπονθότες, μὲντες δὲ αὐτοὶ ἐν τῷ Φίλῳ βελλονται γὰρ τοῖς φίλοις πάντα τὰ ἀγαθὰ, μὲν ἐκείνους κοινονοῦν αὐτοὶ, ἀλλὰ αὐτῶν ἕνεκα. Quod in amicis quoque illis fieri videmus, inter quos quaedam interesserunt offensivunculae, aut qui ab aliis neglecti fuerunt: cum ipsi propterea amare non desinant: omnia enim bona optant amicis, cum eorum nullam ipsi partem exspectent, sed eorum causa tantum. Andr. Annot. ad oram C C C. γὰρ οἱ μὴ προσκεκρυμμένοι.

rata improbitas dissidii causam non praeberit?

CAP. IV.

ΕΑ autem, quæ in amicitia ab amicis in amicos conferri solent, et quibus amicitiae terminantur ac circumscribuntur, ex iis, quæ sibi ipsi quisque exoptat, ac tribuit, videntur fluxisse: eum enim amicum esse ponunt, qui et amicum bonis ornatum esse cupit, et ornat ipse quam plurimis, vel iis, quæ revera talia sunt, vel iis, quæ bonorum speciem quandam

præ se ferunt, illius causa: aut eum, qui amicum vult esse et vivere ipsius causa: quemadmodum matres erga filios affectæ sunt, et amici ii, inter quos aliqua offensivuncula nata est. Alii amicum eum esse volunt, qui una ætatem agit, eandemque vitæ degendæ rationem instituit, et eadem studia sequitur: aut eum, qui pari dolore, parique lætitia, atque amicus, afficitur: quod quidem et matribus accidit maxime. Horum autem aliquo amicitiam definiunt. Atqui unum-

ἑαυτὸν δὲ τέτων ἕκαστον τῷ ἐπιεικῇ ὑπάρχει· τοῖς δὲ λοιποῖς, ἢ τοιᾷται ὑπολαμβάνειν εἶναι· ἔοικε γὰρ, ^κ κατὰ περ εἰρηται, ^ι μέτρον ἕκαστῳ ἡ ἀρετὴ καὶ ὁ σπασδαῖος εἶναι· οὗτος γὰρ ὁμογνωμονεῖ ἑαυτῷ, καὶ τῶν αὐτῶν ὀρέγεται ^μ κατὰ πάντας τὴν ψυχὴν. Καὶ βέλεται δὲ ἑαυτῷ τὰγαθὰ καὶ τὰ Φαινόμενα, καὶ πράττει τὰ ἀγαθὰ τὰγαθὸν διαπονεῖν, καὶ αὐτῷ ἕνεκα· τὰ γὰρ διανοητικὰ χάριν, ^ν ὅπερ ἕκαστος εἶναι δοκεῖ. Καὶ ζῆν δὲ ^ο βέλεται ἑαυτὸν καὶ σώζεσθαι, καὶ μάλιστα τοῦτο, ὃ φρονεῖ· ἀγαθὸν γὰρ τῷ σπασδαῖῳ τὸ εἶναι. Ἐκαστος δὲ ἑαυτῷ βέλεται τὰγαθὰ. Γενόμενος δὲ ἄλλος, ἐδεῖς ^ρ αἰροῖτ' ἂν πάντ' ἔχειν ἐκεῖνο τὸ γεγόμενον. Ἐχει γὰρ

^ι Sc. prout magis ad hunc probum virum, qui humanorum tum affectuum, tum affectionum quasi norma est, accedunt; aut ab eo sunt remotiores. ^κ Ita lib. viii. cap. 5. ^ι Plato in Cratylo et in Theateto, hominem χρημάτων μέτρον, et in lib. iv. Legum, Deum πάντων μέτρον esse, dicit. Κατὰ τὴν λογικὴν φύσιν, καὶ κατὰ τὴν αἰσθητικὴν καὶ κατὰ τὴν ὁρμητικὴν τὰ ἀντὶα ζητεῖ, καὶ τὸ σπασδαῖον αὐτῷ τὸ ἀγαθὸν ποιεῖ. Sive rationalem, sive eam, quæ ratione destituitur, animæ partem videtur: neque quemadmodum qui iudicio destituitur, contrarium querit: aut potius in eo quæ affectibus sunt destinata, pugnant cum iis, in quibus est ratio. Andr. ^ν Τὸ γὰρ διανοητικὸν ἐστὶ τὸ ἀγαθὸν εἶναι: ea quippe pars, in qua vis mentis est, humanam constituere naturam putatur. Andr. Mens cuiusque is quisque est. Cic. de Fin. Vide Plat. in Alcibiade priore. ^ο Ἐκαστος βέλεται Andr. ^ρ Αἰροῖται C C C. αἰροῖται πάντας Ven. 1. 2. et Bas. Hæc videtur esse huius loci sententia: Si quis in equum aut bovem mutaretur, non sibi, equo aut bovi iam facto, omnia bona exoptaret; sed ea duntaxat, quæ equi aut bovis naturæ essent idonea.

quidque horum in viro bono inest erga seipsum: in cæteris autem qua sese tales esse existimant: consentaneum est enim, virtutem et virum bonum unicuique rei esse mensuram, quemadmodum supra diximus: hic enim secum ipse sentit, eandemque non una aliqua animi parte, sed toto animo totoque pectore expetit. Vultque ea sibi evenire, quæ et vere bona sunt, et talia videntur: ea denique ipsa agit: viri enim boni est in eo, quod vere bonum est, omni contentione elaborare,

idque sua ipsius causa, nimirum ejus animi partis gratia, in qua cogitandi vis inest, quæ unusquisque nostrum videtur esse. Vult præterea sese vivere, et salvum esse, maximeque hanc partem, qua sapit et prudenter sentit: viro bono enim bonum est esse. Sibi autem quisque bene vult evenire. Sed nullus est, qui si alius, quam qui prius erat, effectus sit, optet id, in quod commutatus sit, bonis omnibus abundare. Obtinet enim nunc quoque Deus verum bonum, ita tamen ut sit id,

καὶ νῦν ὁ θεὸς τὰγαθόν, ἢ ἄλλ' ὅν ὅ, τι ποτ' ἐστὶ. Δόξειε δὲ ἂν τὸ νοῦν ἕκαστος εἶναι, ἢ μάλιστα. Συνδιάγειν τε ὁ τοιοῦτος ἑαυτῷ βέλεται· ἡδέως γὰρ αὐτὸ ποιεῖ· τῶν τε γὰρ πεπραγμένων ἐπιτερπεῖς αἱ μνήμαι, καὶ τῶν μελλόντων ἐλπίδες ἀγαθαί· αἱ τοιαῦται δὲ ἡδέαι. Καὶ θεωρημάτων δὲ εὐπορεῖ τῇ διανοίᾳ· συναλγεῖ τε καὶ συνήδεται μάλιστ' ἑαυτῷ· πάντα γὰρ ἐστὶ τὸ αὐτὸ λυπηρόν τε καὶ ἡδύ, καὶ ἕκ' ἄλλοτ' ἄλλο· ἀμεταμέλητος γὰρ, ὥς εἰπῶν. Τῷ δὲ πρὸς αὐτὸν ἕκαστα τέτων ὑπάρχειν τῷ ἐπιεικεῖ, πρὸς δὲ τὸν φίλον ἔχειν, ὥσπερ πρὸς ἑαυτὸν (ἐστὶ γὰρ ὁ φίλος ἄλλος αὐτός) καὶ ἡ φιλία τέτων εἶναι τι δοκεῖ, καὶ φίλοι, οἷς ταῦτ' ὑπάρχει. Πρὸς αὐτὸν δὲ πότερόν ἐστιν ἢ ἕκ' ἐστὶ φιλία, ἀφείδω ἐπὶ τοῦ παρόντος. Δόξειε δὲ ἂν ταύτη εἶναι ἡ φιλία, ἢ ἐστὶ

ἢ ἄλλο δὲ El. et C.C.C. ἄλλο δὲ Ven. 2. et Bas. Ad oram C.C.C. annot. γ. ἄλλ' οἷον ὅ ποτ' ἐστὶ. Pro nobis facit Eustrat. et Andr. qui sic habet: καὶ γὰρ ὁ θεὸς πάντα πρόσει τὰ ἀγαθὰ, ἀλλ' ἐστὶν αὐτὸς ὅ, τι ποτ' ἐστὶ. i. e. Deus habet summum bonum, quod divinæ naturæ maxime convenit: non autem ei conveniret, si Deus unus et idem non semper maneret, ut manet. ἢ Νῦν El. ἢ θεωρημάτων τῇ διανοίᾳ εὐπορεῖ: plurimas praeclaras mente cogitationes concipit. Andr. ἢ Γρ. πάντοτε. ἢ Γρ. ἕκ' ἄλλοτ' ἄλλο. ἢ Φίλος pro φίλῳ El. ἢ Lambinus, secutus Eustratium, hanc periochen ita explicat, ut in ea quaestionem, quam jam in praesenti omittendam esse dixerat, in παρόντι transfigat hoc modo: Sed certe hac ratione (inquit) seu hac ex parte videatur alicui in seipsum constare ami-

quod est, quicquid tandem sit. Non immerito autem id, quod in nobis intelligit, unusquisque nostrum esse videatur, aut maxime. Tum vero is, qui talis est, secum habitare secumque vult vivere: id enim libenter facit: nam et rerum actarum memoria ei est jucunda, et spes futurarum bona: talis autem est et jucunda. Præterea rerum plurimarum perceptione et cognitione mens ejus abundat: doletque et lætatur una secum maxime: nam omni ex parte idem ei mole-

stum est, idemque jucundum, neque alias aliud: cum, pene dicam, nihil agat, cujus eum pœnitere possit. Quoniam igitur hæc singula in viro bono insunt erga seipsum, estque sic animatus in amicum, ut in seipsum (amicus enim alter ipse) efficitur ex his, ut amicitia quoque aliquid horum esse, iique, in quibus hæc insunt, amici esse videntur. Utrum autem cuique erga seipsum amicitia intercedere possit, necne, in præsentī quaerere omittamus. Sed certe primum hac ratio-

δύο, ἢ πλείω ἐκ τῶν εἰρημένων καὶ ὅτι ἡ ὑπερβολὴ τῆς φιλίας τῇ πρὸς ἑαυτὸν ὁμοιοῦται. Φαίνεται δὲ τὰ εἰρημένα καὶ τοῖς πολλοῖς ὑπάρχειν, καὶ περ ἔσι φαύλοις. Ἀρ' ἔν ἢ ἀρέσκουσιν ἑαυτοῖς καὶ ὑπολαμβάνουσιν ἐπιεικεῖς εἶναι, ταύτη μετέχουσιν αὐτῶν; ἐπεὶ τῶν γε κομιδῇ φαύλων καὶ ἀνοσιεργῶν ἔδει ταῦτ' ὑπάρχει, ἀλλ' ἔδὲ φαίνεται· χρεδὸν δὲ ἔδὲ τοῖς φαύλοις. Διαφέρονται γὰρ ἑαυτοῖς καὶ ἐτέρων μὲν ἐπιθυμοῦσιν, ἄλλα δὲ βέλονται, οἷον οἱ ἀκρατεῖς· αἰρούνται γὰρ ἀντὶ τῶν δοκούντων ἑαυτοῖς ἀγαθῶν εἶναι τὰ ἡδέα βλαβερά ὄντα. Οἱ δὲ αὖ διὰ δειλίαν καὶ ἀργίαν ἀφίστανται τοῦ πράττειν, ἀ οἶονται ἑαυτοῖς βέλτιστα εἶναι. Οἷς δὲ πολλὰ καὶ

citia posse, qua quisque duo sunt, aut etiam plura, ut corpus et animus: tum iterum animi plures sunt partes, altera rationis particeps, altera rationis expert, ut supra dictum est. Ita igitur dici poterit aliquis seipsum amare, vel si corpus suum amet, vel si animum. Alii vero δύο ἢ πλείω referunt ad conditiones, seu potius definitiones amicitiae in initio hujus capitis prædictas; ut sententia hæc sit: Secum cuiquam amicitia esse dicatur, quod in ea dare aut plures ex prædictis conditionibus reperiuntur. Alii vero putant Philotophum hic verba facere de amicitia in alios, non in nosmetipsos. Cum Andronici paraphrasis hujus loci sententiam perspicuam reddat, et pro nostro interprete faciat, eam subjungemus. Ἡ γὰρ φιλία δύο, ἢ τριών, ὡς ὅλον ἐκ τῶν ἀρκούντων. Καὶ εἴ τις καὶ πρὸς ἑαυτὸν φιλίαν καλέῃ, εἴη ἂν φιλία, καθόσον ἐστὶν αὐτῷ πρὸς ἑαυτὸν διαφέρων, καὶ τῷ λογισμῷ τὸ πλεονεχτικὸν σπινδεται. Καὶ οὕτως δὲ ἡ ὑπερβολὴ τῆς φιλίας εἶναι τῇ ἑκάστῃ πρὸς ἑαυτὸν ἀγάτῃ, καὶ αὐτῇ καλεῖτο ἂν φιλία. Eustratius aliam hujus perioches scripturam indicat his verbis: φησὶται καὶ ἄλλη γραφή, ἔχουσα ὅτως· Δόξειε δ' ἂν ταύτη εἶναι φιλία, ἢ οὐκ ἐστὶ δύο τὰ αὐτῇ. Quam lectionem sic explicat: καὶ οὐ τῆς γραφῆς ταύτης λέγεται. Εἰ γὰρ καὶ δύο ἐστὶ, τὸ λογικόν, καὶ τὸ ἄλογον, ἀλλ' ἂν φιλία τότε ἐστὶ πρὸς ἑαυτὸν, ὅταν ταῦτα ἐν ὅσι.

ne cuique erga seipsum amicitia esse videatur, qua unusquisque nostrum duo sumus, aut plura, ex iis, quæ supra diximus: deinde quia amicitia nimia et immoderata ei amicitiae, quæ cuique secum est, similis esse dici solet. Videntur autem ea, quæ a nobis dicta sunt, etiam in vulgo inesse, quamvis improbo. Num igitur qua sibi ipsi placet, et arbitratur se bonum esse, hac parte eorum est particeps? nam in eorum pro-

fecto, qui valde vitiosi et scelerati sunt, nemine insunt, quin ne inesse quidem videntur: nec fere in ullo vitioso. Semper enim secum pugnant ac dissident: aliaque concupiscunt, alia volunt, ut incontinentes: iis enim spretis ac rejectis, quæ sibi bona esse opinantur, jucunda sequuntur, et quæ sunt damnosa, sumunt. Alii propter ignaviam ac desidiā ab earum rerum, quas sibi optimas esse ducunt, actione longe se re-

δεινὰ πέπρακται, καὶ διὰ τὴν μοχθηρίαν ἠμισοῦνται, φεύ-
γῃσι τὸ ζῆν καὶ ἀναιροῦσιν ἑαυτὰς. Ζητοῦσι ἄ τε οἱ μοχθη-
ροὶ μεθ' ἧν συνημερεύουσιν, ἑαυτὰς δὲ φεύγουσιν· ἀναμι-
μνήσκονται γὰρ πολλῶν καὶ θυχερῶν, καὶ τοιαῦτ' ἕτερα ἐλ-
πίζουσι, καὶ ἑαυτὰς ὄντες· μεθ' ἑτέρων δ' ὄντες, ἐπιλαν-
θάνονται. Οὐδέν τε φιλητὸν ἔχοντες, ἔθεν φιλικὸν πά-
σχῃσι πρὸς ἑαυτὰς. Οὐδὲ δὴ συγκαίρουσιν, ἔθεν συναλγῶσιν
οἱ τοιοῦτοι ἑαυτοῖς· ἡ σπασιάζει γὰρ αὐτῶν ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ
μὲν διὰ μοχθηρίαν ἀλγεί, ἀπεχόμενον τινῶν, τὸ δὲ ἡδεται
καὶ τὸ μὲν δεῦρο, τὸ δ' ἐκῆσε ἔλκει, ὥσπερ διασπᾶντα.
Εἰ δὲ μὴ οἷον τε ἅμα λυπεῖσθαι καὶ ἡδεσθαι, ἀλλὰ μετὰ
μικρὸν γε λυπεῖται ὅτι ἡδῃ, καὶ ἐκ ἧν ἐδέχλετο ἡδεῖα ταῦτα
γενεσθαι αὐτῶ· μεταμελείας γὰρ οἱ Φαῦλοι γέμωσιν. Οὐ
δὲ φαίνεται ὁ Φαῦλος ἔθεν πρὸς ἑαυτὸν φιλικῶς διακείσθαι,
διὰ τὸ μηδὲν ἔχειν φιλητὸν. Εἰ δὲ τὸ ἔτως ἔχειν λίαν ἐστὶν

^z Μετὰ τι καὶ φεύγ. Baf. et Argyr. quos secutus est Lambinus. μισοῦνται, καὶ φεύγ.
El. et C C C. ^a Διὰ τοιοῦτον El. ^b Σπασιάζει γὰρ αὐτῶν ἡ ψυχὴ, καὶ τοιοῦτον
τὸ λογικὸν τὸ ἀλογον. Andr. ^c Τότε μὲν οἱ μοχθ. ἀλγεί, ἀπεχόμενος τινῶν· τότε
δὲ καὶ C C C. Baf. et Ven. 1.

movent. Jam qui multa et
atrocia facinora admiserunt,
propter improbitatem vitam
oderunt ac fugiunt, sibi que
manus afferunt. Et vitiosi
homines atque improbi quæ-
runt quibuscum dies totos
traducant, seipsos autem fu-
giunt: multa enim gravia
atque horrenda recordantur,
talique altera, cum soli sunt,
exspectant: tantisper autem
cum aliis sunt, oblivif-
cuntur. Et cum sit nihil in
eis amabile, nullo erga se a-
moris affectu commoventur.
Neque igitur qui tales sunt,
secum una lætantur, neque
secum pari dolore afficiuntur:

in eorum enim animo discor-
diæ et seditiones concitan-
tur: et altera pars propter
improbitatem, quia a quibus-
dam rebus reprimitur, discru-
ciatur; altera voluptate affi-
citur: et huc altera, illuc
trahit altera, tanquam eum
divellentes ac distrahentes.
Quod si fieri non potest, ut
quis simul doleat, ac lætetur:
at certe paulo post, quod læ-
tatus sit, mœrore conficitur,
nolitque hæc sibi voluptatem
attulisse: malos enim assidue
actionum suarum poenitet.
Non videtur igitur homo ma-
lus ne in seipsum quidem a-
mico esse animo, quia nihil

ἀθλίον, Φευκτέον τὴν μοχθηρίαν διατεταμένως, καὶ πειρα-
τέον ἐπιεικῇ εἶναι· ἔτω γὰρ καὶ πρὸς αὐτὸν φιλικῶς ἂν ἔχει,
καὶ ἑτέρων φίλος γένοιτο.

ΚΕΦ. Ε'.

Η ΔΕ εὐνοία Φιλία μὲν ὅμοιος, οὐ μὲν ἐστὶ γε Φιλία·
γίνεται γὰρ εὐνοία καὶ πρὸς ἀγνώστας, καὶ λανθά-
νους· Φιλία δ' οὐ· καὶ πρότερον δὴ ταῦτ' εἴρηται. Ἀλλ'
ἔθεν Φίλησις ἐστὶν· καὶ γὰρ ἔχει ἡ διάτασιν, ἔθεν ὁρεξίν· τῇ φι-
λήσει δὲ ταῦτ' ἀκολουθεῖ. Καὶ ἡ μὲν Φίλησις μετὰ συνη-
θείας· ἡ δ' εὐνοία καὶ ἐκ προσπαίης· οἷον καὶ περὶ τὰς ἀγω-
νίας συμβαίνει. Εὐνοίαι γὰρ αὐτοῖς γίνονται, καὶ συνθέλῃσι·
συμπράττειν δ' ἂν ἔθεν· ὅπερ γὰρ εἵπομεν, προσπαίως
εὐνοίαι γίνονται, καὶ ἐπιτολαίως ἐργάζονται. Ὅμοιος δὲ ἀρχὴ
Φιλίας εἶναι· ὥσπερ τὸ ἐρεῖν ἢ διὰ τῆς ὁφείας ἡδονῇ· μὴ γὰρ

^d Ἐπὶ τὴν El. ^e Magn. Moral. lib. ii. cap. 12. et Eud. lib. vii. cap. 7. ^f Sc.
lib. viii. cap. 2. ^g Διὰ C C C. δὴ τοιοῦτον. El. ^h Διάτασιν, continuationem
quandam ac tractum temporis nominari vult Muretus. Sed Lambini versionem
confirmat Andronicus, qui explicat per ὁμοίαν τινὰ καὶ κίνησιν.

habet amabile. Quod si ita
affectum esse valde est mise-
rum; acerrima contentione
fugienda improbitas est, ope-
raque cuique danda, ut sit
bonus; sic enim et amico in
seipsum erit animo, et aliis
poterit amicus esse.

CAP. V.

BENEVOLENTIA autem
similis est illa quidem a-
micitiæ, non tamen amicitia
est: nascitur enim benevo-
lentia etiam erga ignotos,
eque obscura et occulta esse
potest; amicitia non item:
atque hæc supra a nobis ex-
plicata sunt. Sed nec amatio
est: nam neque contentio-
nem habet, neque appetitio-

nem; quæ duo amationem
consequuntur. Præterea a-
matio cum vitæ consuetudine
conjuncta est; benevolentia
autem vel subito conciliari
potest: quemadmodum et in
pugilibus aut gladiatoribus
usu venit. Benevoli enim eis
fieri homines solent, eadem-
que omnia, quæ illi volunt,
exoptant; sed eos sua opera
adjuvare aut sublevare no-
lunt: nam, quemadmodum
diximus, repentino quodam
animi motu benevoli effici-
untur, neque admodum altas
amor eorum radices agit.
Benevolentia igitur principi-
um amicitiae videtur esse:
quemadmodum et amoris,

προποθεὶς τῇ ἰδέᾳ, εἰς εἰς ἐρᾷ· ὁ δὲ χαίρων τῷ εἶδει οὐδὲν μᾶλλον ἐρᾷ, ἀλλ' ὅταν καὶ ἡ ἀπάντα ποδῇ καὶ τῆς παρσσίας ἐπιθυμῇ. Οὕτω δὲ καὶ φίλος εἰς οἷόν τε εἶναι, μὴ εὖνως γενομένης. Οἱ δὲ εὖνοι εἰδὲν μᾶλλον φιλεῖσι· βέλονται γὰρ μόνον τὰ γὰρ, οἷς εἰσιν εὖνοι· συμπράττειν δὲ εἰδὲν αὖν, εἰδὲ ὀχληθεῖν ὑπὲρ αὐτῶν. Διὸ μεταφέρων φαίη τις αὖν αὐτὴν ἡ ἀρετὴν εἶναι φιλιαν· χρονιζομένην ἡ δὲ καὶ εἰς συνήθειαν ἀφικνεμένην, γίνεσθαι φιλιαν, οὐ τὴν διὰ τὸ χρήσιμον, εἰδὲ τὴν διὰ τὸ ἡδύ· εἰδὲ γὰρ ἡ εὖνοια ἐπὶ τῆτοις γίνεσθαι. Ὁ μὲν γὰρ εὐεργετηθεὶς, ἀνδ' ὧν πέπονθεν, ἀπονέμει τὴν εὖνοιαν, τὰ δίκαια δρῶν· ὁ δὲ βεβλόμενός τινα εὐπραγεῖν, ἐλπίδα ἔχων εὐπορίας δι' ἐκείνους, εἰς εἰσιν εὖνως ἐκείνῳ εἶναι, ἀλλὰ μᾶλλον ἑαυτῷ· καθάπερ εἰδὲ φίλος, εἰ θεραπεύει αὐτὸν διὰ τινα χρῆσιν. Ὅπως δὲ ἡ εὖνοια δι' ἀρε-

^h Γρ. ἀπάντας et ἀπάντος. ⁱ Ἐπιθυμῇ CCC. ^k Γρ. ἀρχὴν εἶναι φιλιαν, minus recte, ut ex aliis locis patet. *Cassaub.* Nobiscum legit Andr. Vide Viét. ^l Δι' αὐτὴν El. ^m Γρ. εὐ πράττειν.

ea, quæ aspectu gignitur, voluptas: nemo enim amore capitur, qui non fuerit ante forma specieque delectatus: nec tamen is, qui specie delectatur, continuo amat; sed tum cum et absentem desiderat, et præsentiam concupiscit. Sic igitur nec fieri potest, ut inter se sint ulli amici, nisi ante fuerint inter se benevoli. At benevoli non continuo inter se amant: volunt enim duntaxat eos bonis augeri atque ornari, quibus sunt benevoli; sed eos nec opera sua adjuvare, nec quicquam laboris aut molestiæ eorum causa suscipere velint. Itaque recte quis, translatione sermonis usus, eam dixerit

esse amicitiam otiosam: accessione temporis autem, et consuetudine adhibita fieri amicitiam, non eam, quæ utilitatis aut jucunditatis causa constituatur: nam ne benevolentia quidem propter hæc conciliatur. Is enim, qui beneficium ab altero accepit, si ob illius erga se liberalitatem ei benevolentiam præstat, jure et merito præstat: qui vero alicui res secundas exoptat, sperans se illius beneficio locupletem et copiosum futurum; non in illum, sed in seipsum potius benevolo esse animo videtur: quemadmodum nec amicus dicendus est, si propter utilitatem aliquam eum colat. In summa, pro-

τὴν καὶ ἐπίκεισιν τινα γίνεται, ὅταν τῷ φανῇ καλὸς τις, ἢ ἀνδρείος, ἢ τι τοιοῦτον· καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἀγωνιστῶν εἰπομεν.

ΚΕΦ. 5'.

ΦΙΛΙΚΟΝ δὲ καὶ ἡ ὁμόνοια φαίνεται· διόπερ οὐκ ἔστι ὁμοδοξία· τῆτο μὲν γὰρ καὶ ἀγνοῦσιν ἀλλήλους ὑπάρχειν αὖν. Οὐδὲ τὰς περὶ ὅτι εἰς ὁμογνωμονούντας ὁμονοεῖν φασιν, οἷον τὰς περὶ τῶν βραβείων· οὐ γὰρ φιλικὸν τὸ περὶ τούτων ὁμονοεῖν. Ἀλλὰ τὰς πόλεις ὁμονοεῖν φασιν, ὅταν περὶ τῶν συμφερόντων ὁμογνωμονῶσι, καὶ τὰ αὐτὰ προαιρῶνται, καὶ πράττωσι τὰ κοινῇ δεξάντα. Περὶ τὰ πρακτὰ δὲ ὁμονοεῖσι, καὶ τῆτων περὶ τὰ ἐν μεγέθει, καὶ ἐνδεχόμενα ἀμφοῖν ὑπάρχειν, ἢ πᾶσιν· οἷον αἱ πόλεις, ὅταν πᾶσι δοκῇ τὰς ἀρχὰς ἀρετὰς εἶναι, ἢ συμμαχεῖν Λακεδαιμονίοις, ἢ ἄρχεσθαι Πιπτακόν, ὅτε καὶ αὐτὸς ἤθελεν. Ὅταν δὲ ἐκάτερος ἑαυ-

¹ Magn. Moral. lib. ii. cap. 12. et Eud. lib. vii. cap. 7. ⁿ Pittacus Mitylenæus, c septem sapientibus unus, propter fortitudinem et prudentiam in tanto

pter virtutem et bonitatem quandam conciliatur benevolentia, cum præ se fert aliquis aut honestatis, aut fortitudinis, aut alicujus hujusmodi virtutis speciem: quemadmodum et in pugilibus, aut cursoribus, et aliis hujusmodi fieri solere diximus.

CAP. VI.

JAM vero et concordia ad amicitiam videtur pertinere: quocirca non est opinionum consensus: hoc enim etiam in iis ineffe potest, qui inter se sunt ignoti. Neque concordēs eos esse dicimus, qui de re aliqua, quæcunque sit, idem sentiunt: ut eos, quorum una est de rebus cælestibus sententia: non enim

ad amicitiam pertinet his de rebus concordēs esse. Sed civitates concordēs esse dicuntur, cum de iis, quæ sibi conducunt, unum sentiunt, eademque consilia capiunt, et quæ communi consensu fuerunt approbata, exsequuntur ac transigunt. In iis igitur rebus, quæ sub actionem veniunt, concordia versatur, atque harum in iis, quæ magnitudine excellunt, et quæ contingere possunt vel utrifque, vel omnibus: exempli gratia, concordēs sunt civitates, cum placet civibus omnibus eligi magistratus, aut belli societatem cum Lacedæmoniis iniri, aut Pittacum præesse civitati, quod idem

τὸν βέληται, ὥσπερ οἱ ἐν ταῖς Ὀφινίσσαις, τασιάζουσιν· οὐ γάρ ἐσθ' ὁμονοῖν, τὸ αὐτὸ ἐκάτερον ἐννοεῖν ὃ δὴ ποτε, ἀλλὰ τὸ ἐν τῷ αὐτῷ· οἷον ὅταν καὶ ὁ δῆμος καὶ οἱ ἐπικεικῆς τοὺς ἀρίστους ἀρχεῖν· ἔτω γὰρ πᾶσι γίγνεται ὃ ἐφίενται. Πολιτικὴ ᾗ Φιλία φαίνεται ἡ ὁμόνοια, καθάπερ καὶ λέγεται· περὶ τὰ συμφέροντα γὰρ ἐστὶ, καὶ τὰ πρὸς τὸν βίον ἀνήκοντα. Ἔστι δ' ἡ τοιαύτη ὁμόνοια ἐν τοῖς ἐπικεικῆσιν· οὗτοι γὰρ καὶ ἑαυτοῖς ὁμονοῦσι, καὶ ἀλλήλοις, ἐπὶ τῶν αὐτῶν ὄντες, ὥς εἰπεῖν· τῶν τοιούτων γὰρ μένει τὰ βελήματα, καὶ ὃ μεταρρεῖ, ὥσπερ Εὐριπός. Βέλοντά τε τὰ δίκαια, καὶ τὰ συμφέροντα· τῶν ᾗ καὶ κοινῇ ἐφίενται. Τῶς ᾗ Φαύλος οὐχ οἷον τε ὁμονοεῖν, πλὴν ἐπὶ μικρόν· καθάπερ καὶ Φίλος εἶναι· πλεονεξίας ἐφικμένους ἐν τοῖς ἀφελίμοις, ἢ ἐν δὲ τοῖς πόντοις

honore apud cives habebatur, ut Reipublicæ suæ eum libenter præficerint. Cum autem principatum per decem annos tenuisset, eo seipsum sponte abdicavit. Quod innuere videtur Aristoteles, quando inquit, ὅτι καὶ αὐτὸς ᾗφελεν. Exaëto enim decennio, ei imperium prorogare quidem cives cupiebant, sed ipse repugnabat. Laertius lib. i. ὁ Phœnissas Euripidis intelligit, in qua fabula Polynece et Eteocles coram matre Jocasta de imperio certant. P Γρ. ἐν οἷς τοῖς δασυνηρεῖς, quam lætionem secutus est Lambinus.

etiam ipse velit. Cum vero seipsum uterque vult præfici, ut illi in Phœnissis, seditionem inter se concitant: non est enim concordēs esse, duos unum et idem sentire, quicquid illud sit; sed idem in eodem: exempli causa, cum et populus, et viri boni optimates præesse civitati volunt: sic enim omnes id, quod expetunt, consequuntur. Concordia autem, quemadmodum et dicitur, civilis amicitia videtur esse: versatur enim in iis, quæ reipublicæ conducunt, quæque ad usum vitæ pertinent. Inest autem concordia talis in viris bonis: hi enim et secum ipsi

concordant, et inter se, cum in iisdem, pene dicam, consiliis et factis versentur ac perseverent: talium enim virorum eadem manent voluntates, neque instar Euripi flunt et resluunt. Iidem tum ea, quæ iusta, tum ea, quæ utilia sunt, volunt: horum autem cupiditate etiam communiter affecti sunt. Mali autem concordēs esse non possunt, nisi parum admodum (quemadmodum nec facile amici esse possunt) cum in rebus utilibus quidem superiora omnia habere velint; in sumptibus autem faciendis, muneribusque publicis obsequi ac sustinendis, vinci se

καὶ ταῖς λειτουργίαις ἐλλάποντας. Ἐαυτῷ δ' ἕκαστος βουλόμενος ἅταῦτα, τὸν πέλας ἐξετάζει καὶ κωλύει· μὴ γὰρ τηρέντων, τὸ κοινὸν ἀπόλλυται. Συμβαίνει ἔν αὐτοῖς τασιάζειν, ἀλλήλους μὲν ἐπαναγκάζοντας· αὐτοὺς δὲ μὴ βελομένους τὰ δίκαια ποιεῖν.

ΚΕΦ. Ζ'.

Οἱ δ' εὐεργέται τῶς εὐεργετηθέντας δοκῶσι μᾶλλον φιλεῖν, ἢ οἱ εὖ παθόντες τῶς δράσαντας· καὶ ὥς ἡ παρὰ λόγον γινόμενον, ἐπιζητεῖται. Τοῖς μὲν ἔν πλείστοις φαίνεται, ὅτι οἱ μὲν ὀφείλῃσι, τοῖς δὲ ὀφείλεται. Καθάπερ οὖν ἐπὶ τῶν δανείων, οἱ μὲν ὀφείλοντες βέλονται μὴ εἶναι οἷς ὀφείλῃσιν, οἱ δὲ δανείσαντες καὶ ἐπιμέλονται τῆς τῶν ὀφειλόντων σωτηρίας· ἔτω καὶ τῶς εὐεργετηθέντας βέλοσθαι εἶναι τῶς παθόντας, ὥς κομισμένους τὰς χάριτας, τοῖς δ' ἔκ εἶναι ἐπιμελὲς τὸ ἀνταποδοῖναι. Ἐπίχαρμος μὲν ἔν τάχ'.

ἡ Τυτὴ Lamb. ἡ Παράλογον Andr. ὁ Epicharmus poeta comicus non exstat. Ejus versiculi nonnulli reperiuntur apud Athenæum, Stobæum, et Ci-

facile patiantur. At ubi sibi ipsi quisque eadem concupiscit; in eum, qui sibi proximus est, inquit, eumque arcet et prohibet: res communis enim interit, dum eam nemo tuetur neque conservat. Accidit ergo eis, ut discordiis et seditionibus inter se conflictentur, dum alter alteri necessitatem imponit: ipsi autem quæ iusta sunt pro sua virili parte facere nolunt.

CAP. VII.

BENEFICI autem eos, de quibus bene meriti sunt, vehementius amare videntur, quam ii, qui beneficium acceperunt, bene de se meri-

tos: ejusque rei, quasi præter rationem et opinionem omnium fiat, ratio quæritur. Eo igitur fieri plerisque videtur, quod illi debent, his debetur. Quemadmodum itaque in rebus mutuis, debitores suis creditoribus interitum exoptant; at iis, qui mutuum dederunt, debitorum salus etiam curæ est: sic et eos, qui de aliquibus bene meriti sunt, eorum, qui beneficium acceperunt, incolumitatis studiosos esse, tanquam beneficii gratiam consecuturos; illos autem de gratia referenda non magnopere laborare. Atque hæc fortassis eos loqui dicat Epicharmus, ex homi-

ἀν Φαίη ταῦτα λέγειν αὐτὰς, ἐκ πονηρῶν¹ θεωμένους· εἴκοι
δὲ ἀνθρωπικῶν ἀμνήμονες γὰρ οἱ πολλοὶ, καὶ μᾶλλον εὐ-
πάρχειν, ἢ ποιεῖν ἐφίενται. Δόξειε δὲ ἀν Φυσικώτερον τε εἶ-
ναι τὸ αἷτιον, καὶ ἔχ' ὅμοιον τῷ περὶ τὰς δανείσαντας· οὐ
γὰρ ἐστὶ Φίλησις περὶ ἐκείνας, ἀλλὰ τὴν σώζεσθαι βέλησις,
τῆς κομιδῆς ἕνεκα. Οἱ δὲ εὐ πεποιηκότες, Φιλῶσι καὶ ἀγα-
πῶσι τὰς εὐ πεποιθότας, καὶ μηδὲν ὥςτις χρήσιμοι, μηδὲ
εἰς ὑπερον γένοιντ' ἄν. Ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν² τεχνητῶν συμβέ-
ηκε· πᾶς γὰρ τὸ οἰκίον ἔργον ἀγαπᾷ μᾶλλον, ἢ ἀγαπη-
θείη ἀν ὑπὸ τῷ ἔργῳ, ἐμφύχῳ γενομένῳ. Μάλιστα δ' ἴσως
τῷ περὶ τὰς ποιητὰς συμβαίνει· ὑπεραγαπῶσι γὰρ οὗτοι
τὰ οἰκία ποιήματα, φέργοντες ὥσπερ τέκνα. Τοιῶτα δὲ
εἴκοι καὶ τὸ τῶν εὐεργετῶν· τὸ γὰρ εὐ πεπονθὸς ἔργον ἐστὶν

ceronem. Aristot. in libello περὶ ποιητικῆς scribit eum fuisse Siculum: quod item multis locis significat Cicero, et uno atque altero loco Horat. Ἡ μὲν δὲ ὁμοιότης τοῖς πολλοῖς αἰτία αὐτῇ ἐστὶ, καὶ ταῦτα προήχθησαν νομίζον, πρὸς τὰς ἀγνώμονας καὶ πονηρὰς ἀπολιπόντες τῶν ἀνθρώπων· καὶ ἔφησιν Ἐπίχαρμους, ἐκ πονηρῶν θεωμένοι. Atque hæc quidem ea est, quam vulgus esse arbitratur, causa: quæ quidem credere et existimare coacti sunt, quod ingratos tantum atque improbos respiciant homines: et quod apud Epicharmum est, e malo spectantes. Andr. Θεωρούμενος El. Ὁ γὰρ ἀνθρωπίνῳ. Ὁ τεχνητῶν per Baf. quod est frequentius. Sed alteram scripturam per η habuimus etiam in Phisicis. Sylb.

num improbitate spectantes: veruntamen ab humano ingenio non abhorrent: nam magna pars hominum beneficii immemor est, mavultque beneficium accipere, quam dare. Verum hujus rei causa a natura potius repetenda est, neque ulla ex parte eorum, qui pecuniam mutuam dederunt, rationi similis est: non enim amant hi suos debitores, sed salvos esse volunt, ut suum recuperent. Qui autem beneficium contulerunt, amant et diligunt eos, quos beneficio affecerunt, etiam si neque in præ-

fenti ulla in re sibi sint utiles, neque sint postea futuri. Quod et in artificibus usu venit: amat enim suum quisque opus vehementius, quam ab opere suo amaretur, si ex inanimato fieret animatum. Atque hoc in poetis fortasse maxime contingit: hi enim sua poemata supra modum amant, affectum in ea, tanquam in liberos, induti paternum. Non admodum huic dissimilis est beneficiorum ratio: id enim, quod beneficio affectum est, eorum, qui beneficium dederunt, opus est. Hoc igitur illis carius est, quam operi i-

αὐτῶν. Τῷτο δὲ ἀγαπῶσι μᾶλλον, ἢ τὸ ἔργον τὸν ποιήσαντα. Τέττα δὲ αἷτιον, ὅτι τὸ εἶναι πᾶσιν αἰρετὸν καὶ Φιλητόν· ἐσμὲν δὲ ἐνεργεῖα· τῷ ζῆν γὰρ καὶ πράττειν. Ὑπεργεῖα δὲ ὁ ποιήσας τὸ ἔργον ἐστὶ πῶς. Ὡςτέργει δὲ τὸ ἔργον, διότι καὶ τὸ εἶναι. Τῷτο δὲ Φυσικόν· ὁ γὰρ ἐστὶ δυνάμει, τῷτο ἐνεργεῖα τὸ ἔργον μὴνύει. Ἀμα δὲ καὶ τῷ μὲν εὐεργέτῃ καλὸν τὸ κατὰ τὴν πράξιν, ὥςτε χαίρειν ἐν ᾧ τῷτο· τῷ δὲ παθόντι ἔθ' ἐν καλὸν ἐν τῷ δράσαντι, ἀλλ' ἢ περ, συμφέρον· τῷτο δὲ ἦτον καὶ καὶ Φιλητόν. Ἡδῶα δὲ ἐστὶ τῷ μὲν παρόντος ἢ ἐνεργείας, τῷ δὲ μέλλοντος ἢ ἐλπίς, τῷ δὲ γεγεννημένῳ ἢ μνήμη· ἡδίστον δὲ τὸ κατὰ τὴν ἐνεργείαν, καὶ Φιλητόν ὁμοίως. Τῷ μὲν ἔν πεποιηκῶτι μένει τὸ ἔργον· τὸ καλὸν γὰρ πολυχρόνιον· τῷ δὲ παθόντι τὸ χρήσιμον παροί-

Ἡ ὁ δὲ πρᾶττειν ἐνεργεῖα ἐστὶν ἐν τῷ ἔργῳ· ἡ γὰρ οἰκοδομική, ὁ λόγος ἐστὶ τῆς οἰκοδομίας, ἐνεργεῖα ἐστὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ· καὶ ἐστὶν αὐτῇ ἡ οἰκία, καὶ ὁ οἰκία, ὁ τεχνίτης ἐνεργεῖα, καὶ ὁ τεχνίτης. Οἰκίας καὶ πᾶς ἐνεργείας ἐνεργεῖα ἐστὶ τὸ ἔργον αὐτῶν. Qui vero agit, actu est in opere: sic ars edificandi, quæ edificii ratio est, actu est in edificio: estque ipsum edificium, quatenus est edificium; sicut artifex actu, quatenus est artifex. Atque ita in reliquis, quicunque operatur, actu opus suum est. Andr. Hoc modo hunc locum interpretantur Eustratus, Argyrop. et Aquinas. Pro Lambino faciunt Victorius et Gruchius. Ἡ δὲ τῶν Φυσικῶν μὲν ἐφίενται τὸ εἶναι, τὸ εἶναι δὲ ἐστὶν ἐν τῷ πράττειν, τὸ ἔργον δὲ ἐστὶν αὐτῶν ὁ πρᾶττειν ἐνεργεῖα, φανερὸν ὅτι καὶ τὸν ζῆν τις τὸ ἔργον εἶναι, κατὰ τὸν ζῆν καὶ τὸ ἔργον εἶναι. Φύσει δὲ τις φιλεῖ αὐτὸν καὶ βέληται εἶναι· φύσει ἀγαπᾷ τις τὸ ἔργον. Andr.

qui opus effecit. Hujus rei causa est, quod esse omnibus optabile et amabile est: functione autem muneris sumus, eo nimirum quod vivamus, et aliquid agamus. Qui opus effecit igitur, re, et functione muneris quodam modo est. Ergo suum cuique opus carum est, quia et esse ei carum est. Est autem hoc naturale: quæ res enim potestate est, hanc opus functione muneris et re indicat ac declarat. Præterea, homini bene de altero merito pulchrum et honestum est id, quod ex actio-

ne est, ita ut eo, in quo hoc inest, delectetur; ei autem, qui beneficium accepit, nihil honesti in eo, qui bene meritus est, inest: sed si quid est, emolumentum est: at hoc minus jucundum, minusque amabile est. Affert porro præsentis quidem rei usus ac functione voluptatem, futuræ autem spes, præteritæ vero memoria: omnium autem rerum ea jucundissima est, quæ usu et functione est, itemque amabilissima. Ei igitur, qui beneficium contulit, manet opus; honestum enim diu-

χεται. Ἦτε μνήμη τῶν μὲν καλῶν ἡδεῖα· τῶν δὲ χρησίμων, ἔ· πάνυ, ἢ ἤπιν. Ἡ προσδοκία δὲ ἀνάπαλιν ἔχειν ἔοικε. Καὶ ἡ μὲν Φίλησις ποιήσει ἔοικε· τὸ δὲ Φιλεῖσθαι τῷ πάσχειν. ^aΤοῖς ὑπερέχουσι δὲ περὶ τὴν πρᾶξιν ἔπεται τὸ Φιλεῖν, καὶ τὰ Φιλικά. Ἔτι ᾗ, τὰ ἐπιπόνως γενόμενα πάντες μᾶλλον σέβουσιν· οἷον καὶ τὰ χρήματα οἱ κτησάμενοι τῶν παραλαβόντων. Δοκεῖ ^bδὲ τὸ μὲν εὖ πάσχειν ἀπονοῦν εἶναι· τὸ δὲ εὖ ποιεῖν ἐργῶδες. Διὰ ταῦτα ᾗ καὶ αἱ μητέρες Φιλοτεκνότεραι· ἐπιπονωτέρα γὰρ ἢ γέννησις, καὶ μᾶλλον ἴσασιν ὅτι αὐτῶν. Δόξαι δὲ ἂν ^cτῆτο καὶ τοῖς εὐεργέταις οἰκτεῖον εἶναι.

ΚΕΦ. η'.

^d **Α**ΠΟΡΕΙΤΑΙ ᾗ, πότερον δεῖ Φιλεῖν ἑαυτὸν μάλιστα, ἢ ἄλλον τινά; ἐπιτιμῶσι γὰρ τοῖς ἑαυτὸς μάλιστα ἀγαπῶσι· καὶ ὡς ἐν αἰχρῶ, Φιλαύτως ἀποκαλεῖται. Δοκεῖ τε

^a Τοῖς ὑπάρχουσι Baf. ii. cap. 13. et 14.

^b Δε El.

^c Τὸ τοῦτο El.

^d Magn. Moral. lib.

turna res est: ei autem, qui accepit, utilitas celeriter evanescit. Et rerum quidem honestarum memoria, jucunda: utilium autem, non admodum, aut certe minus. Contra se res habere videtur in spe, seu exspectatione. Præterea amatio affectioni similis est; amari autem perpeffioni. Eos igitur, qui in actione sunt superiores, et amare, et ea, quæ amicitiae propria sunt, comitantur. Præterea omnes ea, quæ magno labore consecuti sunt, magis amplectuntur: ut et pecunias qui quæserunt, quam qui ab aliis acceperunt. At accipere quidem beneficium, minime la-

boriosum videtur esse; conferre autem, difficile atque operosum. Atque ob hanc causam et matres liberorum sunt patribus amantiores: nam et laboriosior partus est, et sciunt certius suos esse. Atque hoc etiam ad beneficos accommodari posse videtur.

CAP. VIII.

OCCURRIT autem dubitatio, Utrum seipsum maxime amare oporteat, an alium quenquam? solent enim vulgo objurgari, qui sui sunt amantissimi; et quasi ea res cum turpitudine ac dedecore conjuncta sit, φίλαιοι, id est, sui amantes appellan-

ὁ μὲν Φαῦλος ἑαυτοῦ χάριν πάντα πράττει· καὶ ὅσα ἂν μοχθηρότερος ἢ, ^dτοσέτω μᾶλλον. Ἐγκαλεῖται δὲ αὐτῷ, οἷον ὅτι ἔθεν ^eἀφ' αὐτῆς πράττει. Ὁ δὲ ἐπεικὴς διὰ τὸ καλὸν, καὶ ὅσα ἂν βελτίων ἢ, μᾶλλον διὰ τὸ καλὸν, καὶ Φίλῃς ἔνεκα· τὸ δὲ αὐτῆς παρήσι. Τοῖς λόγοις δὲ τέτοις τὰ ἔργα διαφανεῖ, ἐκ ἀλόγως· φασὶ γὰρ δεῖν Φιλεῖν μάλιστα τὸν μάλιστα Φίλον· Φίλος δὲ μάλιστα ^fὁ βελόμενος, ^gὃ βέλεται τὰγαθὰ, ἐκείνῃς ἔνεκα, καὶ εἰ μηδεὶς εἴσεται. Ταῦτα δὲ ὑπάρχει μάλιστα αὐτῷ πρὸς αὐτὸν, καὶ τὰ λοιπὰ δὲ πάντα, οἷς ὁ Φίλος ὀρίζεται· ἔρηται γὰρ, ὅτι ἀπ' αὐτῆς πάντα τὰ Φιλικὰ καὶ πρὸς τὰς ἄλλας διήκει. Καὶ αἱ παροιμίαι δὲ πάντα ὁμογνωμονοῦσιν· οἷον τὸ, μία ψυχὴ καὶ, κοινὰ τὰ τῶν Φίλων· καὶ, ἰσότης Φιλότης· καὶ, γόνυ κνήμης ἔγγιον· πάντα γὰρ ταῦτα πρὸς αὐτὸν μάλιστ' ὑπάρχει· μάλιστα γὰρ Φίλος ἑαυτοῦ· καὶ Φιλητέον δὲ μάλιστα ἑαυτόν. Ἀπορεῖται

^d Τοσέτω δὲ μᾶλλον ἐγκαλεῖται αὐτῷ, οἷον ὅτι. El. ^e Γρ. ἀπ' αὐτῆς. ^f Ὁ βελόμενος deest Vet. Interp. ^g Ὡς μάλιστα βέλεται C C C. Baf. et Vet. Interp. ἢ ὃ βέλ. El.

tur. Videturque homo improbus omnia sua causa agere, eoque magis, quo sit vitiosior. Itaque eum criminantur et accusant, quod nihil agat a suis rationibus et commodis alienum. Vir bonus autem omnia propter honestum agit; et quo sit melior, eo magis propter honestum, et amici causa: suum commodum autem negligit ac prætermittit. Verum ab hac oratione facta discrepant, neque immerito: aiunt enim maxime eum amare oportere, qui maxime sit amicus: at is maxime amicus est, qui, quem vult bonis ornatum esse, eum vult illius ipsius cau-

sa ornatum esse, etiam si nemo sciturus sit. Hæc autem insunt in unoquoque erga seipsum maxime: et cætera etiam omnia, quibus amicus definitur: supra enim diximus, omnia, quæ amicitiae propria sunt, a nobis ipsis profecta etiam ad alios permanere ac pervenire. Atque omnia proverbia consentiunt: quale illud est, Unus animus; et, Amicorum omnia communia; et, Æqualitas amicitia; et, Genu crure propius: hæc enim omnia in unoquoque erga seipsum insunt maxime: sibi enim quisque maxime amicus est: quo fit, ut sibi sit quisque maxime diligens.

δὲ εἰκότως, ποτέροις χρεῶν ἔπειθαι, ἀμφοῖν ἐχόντων τὸ πιστόν; ^h ἴσως ἔν τῃς τοιούταις δὲ τῶν λόγων διαιρῆν καὶ διαρίξιν ἐφ' ὅσον ἐκάτεροι καὶ πῇ ἀληθεύουσιν. Εἰ δὴ λάβοιμεν τὸ φίλαυτον, πῶς ἐκάτεροι λέγῃσι, τάχ' ἂν γένοιτο δῆλον. Οἱ μὲν ἔν εἰς ὄνειδος ἄγοντες αὐτὸ, φιλαύτης καλῶσι τῆς ἐαυτοῖς ἀπονέμοντας τὸ πλεον ἐν χρήμασι, καὶ τιμαῖς, καὶ ἡδοναῖς ταῖς σωματικαῖς· τῶν γὰρ οἱ πολλοὶ ὀρέγονται, καὶ ἐσπιδάσκει περὶ αὐτὰ, ὡς ἄριστα ὄντα· διὸ καὶ περιμάχητά ἐστιν. Οἱ δὲ περὶ ταῦτα πλεονέκται χαρίζονται ταῖς ἐπιθυμίαις, καὶ ὅλως τοῖς πάθεσι, καὶ τῷ ἀλόγῳ τῆς ψυχῆς. Τοιῶτοι δὲ εἰσὶν οἱ πολλοί· διὸ καὶ ἡ προσήγορία γεγένηται ἀπὸ τῆς πολλῆς φαύλης ὄντος. Δικαίως δὲ τοῖς ἔτω φιλαύτοις ὀνειδίζεται. Ὅτι δὲ τῆς τῶν τοιούτων αὐτοῖς ἀπονέμοντας αἰσθάνει λέγειν οἱ πολλοὶ φιλαύτης, οὐκ ἄδηλον. Εἰ γὰρ τις αἰσθάνεται τὰ δίκαια πράττειν, αὐ-

^h ἴσως δὲ ἔν Βαλ.

gendus. Merito porro dubitatur, harum orationum utram sequi oporteat, cum utraque sit verisimilis. Fortassis igitur tales orationes distinguendae sunt, quatenus, et qua ex parte utraque vera est. Itaque si quid utrique sui ipsius amorem appellent, teneamus: res erit fortasse plana et aperta. Qui igitur eum ut probrum objiciunt, sui amantes appellant, eos, qui in pecunia, in honoribus, in voluptatibus denique corporis sibi ipsis maiorem partem tribuunt ac vendicant: hæc enim bona pars hominum concupiscit, et in eis, ut omnium rerum optimis, omne studium suum collocat: atque

idcirco de iis inter se dimicare solent. Qui igitur in his priores ac superiores esse volunt, suis cupiditatibus, et (ut uno verbo dicam) suis affectibus, eique animi parti, quæ rationis expers est, obsequuntur. Tale autem est vulgus hominum: itaque etiam a multitudine, quæ vitiosa est, fluxit appellatio. Merito igitur iis, qui hoc modo sui amantes sunt, amor hic maledicti loco objicitur. Eos autem, qui sibi talia tribuunt, vulgo solere sui amantes appellari, minime obscurum est. Si quis enim omnium maxime ea, quæ iusta sunt, aut temperata, aut qualiacunque alia virtutibus consentanea,

τὸς μάλιστα πάντων, ἢ τὰ σώφρονα, ἢ ὅποιαν ἄλλα τῶν κατὰ τὰς ἀρετὰς, καὶ ὅλως αἰετὸν καλὸν ἐαυτῷ περιποιῶτο, ἔσθεις ἐρεῖ φίλαυτον τῶτον, ἔδὲ ψέξει. Δόξειε δ' αὖ ὁ τοιούτος εἶναι μᾶλλον φίλαυτος· ἀπονέμει γὰρ ἐαυτῷ τὰ κάλλιστα καὶ μάλιστα ἀγαθὰ, καὶ χαρίζεται ἐαυτῷ τῷ κυριωτάτῳ, καὶ πάντα τῷ πείθεται. ⁱ Ὡς περὶ δὲ καὶ πόλις τὸ κυριωτάτον μάλισ' εἶναι δοκεῖ, καὶ πᾶν ἄλλο σύστημα, ἔτω καὶ ἄνθρωπος. Καὶ φίλαυτος δὲ μάλιστα ὁ τῷ ἀγαπῶν, καὶ τῷ χαριζόμενος. Καὶ ἐγκρατὴς ^k δὲ καὶ ἀκρατὴς λέγεται, τῷ κρατεῖν τὸν νῦν ἢ μὴ, ὡς τῶν ἐκαστὸν ὄντος. ^l Καὶ πεπραγεῖν δοκεῖσιν αὐτοῖς, καὶ ἐκασίως, τὰ μετὰ λόγῳ μάλιστα. Ὅτι μὲν ἔν τούτῳ ἐκαστός ἐστι ^m μάλιστα, ἔκ ἄδηλον, καὶ ὅτι ὁ ἐπιεικὴς μάλιστα τῷ ἀγαπᾷ. Διὸ φίλαυτος μάλισ' ἂν εἴη, καὶ ἕτερον εἶδος τῶν ὀνειδιζομένων, καὶ διαφέρων τῶν ἄλλων, ὅσον τὸ κατὰ λόγον ζῆν, τῷ κατὰ πάθος, καὶ ὀρέγεσθαι

ⁱ Ὡς περὶ πόλις ἐστὶ μάλιστα τὸ κυριωτάτον τῶν πόλεων, καὶ οἱ ἄνθρωποι τῶν πολιτῶν, ἔτω καὶ ἄνθρωπος ἐστὶ μάλιστα τὸ κυριωτάτον τῶν ἐν τῷ ἄνθρωπῳ. Andr. ^k Δὲ El. et Baf. ^l Γρ. ἔπεπραγεῖν αὐτοῖς, καὶ ἐκαστῶς. ^m ἢ μάλιστα El.

agere studeat, et omnino semper honestum sibi vendicet: nemo hunc neque sui amantem dicet, neque vituperabit. Atqui vir huiusmodi amans sui potius esse videatur: sibi enim res pulcherrimas, atque optimas tribuit: eique sui parti, quæ principatum obtinet, gratificatur, et omnibus in rebus obtemperat. Quemadmodum autem pars præcipua atque optima civitatis etiam videtur esse civitas, idemque de quovis alio conventu sentiendum; sic et hominis pars ea, quæ dominari debet, homo est. Est igitur ille sui amantissimus, qui hanc amat, et qui huic gratifica-

tur. Jam quoque continens atque incontinens eo dicuntur, quod mens in illo superior ac potentior sit, in hoc inferior atque imbecillior, quasi sua quisque mens sit. Videnturque homines ea ipsi, suaque sponte egisse maxime, quæ cum ratione egerunt. Unumquemque igitur mentem suam esse maxime, atque hanc optimo cuique esse carissimam, perspicuum est. Itaque sui fuerit amantissimus genere quodam amoris ab eo, qui vitio datur, differente, tantum distans a superiore, quantum interest, utrum quis rationi convenienter vivat, an affectibus et perturbationibus

ἢ τῷ καλῷ, ἢ τῷ δοκῶντος συμφέρειν. Τὸς μὲν ἔν περὶ τὰς καλὰς πράξεις διαφερόντως σπασάδοντας πάντες ἀποδέχονται καὶ ἐπαινῶσι. Πάντων δὲ ἀμιλλωμένων πρὸς τὸ καλόν, καὶ διατεινομένων τὰ κάλλιστα πράττειν, κοινῇ τ' ἂν παντὶ εἴη τὰ δέοντα, καὶ ἰδίᾳ ἐκάστῳ τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν ἢ περὶ ἡ ἀρετῇ τοιῶτόν ἐσιν. Ὡς τὸν μὲν ἀγαθὸν δὲ φιλαυτον εἶναι· καὶ γὰρ αὐτὸς ὀνήσεται τὰ καλὰ πράττων, καὶ τὸς ἄλλους ἀφελήσει. Τὸν δὲ μοχθηρὸν δὲ δὲ· βλάψει γὰρ καὶ ἑαυτὸν, καὶ τὸς πέλας, φαύλοις πάθεσιν ἐπόμενος. Τῷ μοχθηρῷ μὲν ἔν διαφωρεῖ, ἂ δὲ πράττειν, καὶ ἂ πράττει· ὁ δὲ ἐπικικῆς, ἂ δὲ, ταῦτα καὶ πράττει· πᾶς γὰρ νῦν αἰρεῖται τὸ βέλτιστον ἑαυτῷ· ὁ δὲ ἐπικικῆς παθαρχει τῷ νῦν. Ἀληθεῖς δὲ τὸ περὶ τῶ σπασάδου, καὶ τὸ τῶν φίλων ἕνεκα πολλὰ πράττειν καὶ τῆς πατρίδος, καὶ δὲ ὑπεραποθνήσκουσιν· προσέεται γὰρ καὶ χρήματα, καὶ τιμὰς, καὶ ὅλως τὰ περιμάχητα

ⁿ H abest a Vet. Interp. ὅτι κατὰ λόγον ζῆν τῷ κατὰ πάθος, καὶ ἡ τῷ ἀγαθῷ ὁρῶν τῆς φαύλης ἐπιθυμίας. Andr.

animi ferviat : et utrum honestum, an id, quod utilitatis speciem habet, appetat. Ii igitur, qui præclaris atque honestis actionibus egregie præter cæteros student, omnibus probati sunt, ab omnibusque collaudantur. Quod si omnes ad honestum certatim pervenire, resque honestissimas agere contenderent ; tum communiter omnibus ea, quæ ratio postulat, tum privatim cuique maxima bona suppeterent : siquidem virtus talis res est. Itaque virum quidem bonum sui amantem esse oportet : namque et ipse ex honestis actionibus utilitatem percipiet, et aliis pro-

derit. Improbum autem ac vitiosum non oportet : et sibi enim et proximo cuique nocet, vitiosis animi perturbationibus obtemperans. Improbi igitur hominis actiones ab iis, quæ sunt agenda, discrepant ; vir bonus autem quæ sunt agenda, ea et agit : etenim mens omnis id sequitur ac sumit, quod sibi est optimum : at vir bonus imperio mentis paret. Quod autem de viro bono dicitur, eum multa et amicorum et patriæ causa agere, etiam si mors ei sit oppetenda, verum est : nam et pecuniæ, et honorum, et omnino eorum bonorum, de quibus homines

ἀγαθὰ, περιποιέμενος ἑαυτῷ τὸ καλόν. Ὀλίγον γὰρ χρόνον ἡδῆναι σφόδρα μᾶλλον ἔλοιτ' ἂν, ἢ πολὺν ἡρέμα, καὶ βιώσαι καλῶς ἑναιαυτὸν, ἢ πολλὰ ἔτη τυχόντως· καὶ μίαν πρᾶξιν καλὴν καὶ μεγάλην, ἢ πολλὰς καὶ μικράς. Τοῖς δὲ ὑπεραποθνήσκουσιν τῶν ἰσως συμβαίνει. Αἰροῦνται δὲ μέγα καλὸν ἑαυτοῖς· καὶ χρήματα πρόσιντ' ἂν, ἐφ' ᾧ πλείω λήψονται οἱ φίλοι. Γίγνεται γὰρ τῷ μὲν φίλῳ χρήματα, αὐτῷ δὲ τὸ καλόν· τὸ δὲ μᾶζον ἀγαθὸν ἑαυτῷ ἀπονέμει. Καὶ περὶ τὰς τιμὰς δὲ καὶ ἀρχὰς ὁ αὐτὸς τρόπος· πάντα γὰρ τῷ φίλῳ ταῦτα προσέεται· καλὸν γὰρ αὐτῷ τῶτο καὶ ἐπαινετόν. Εἰκότως δὲ δοκεῖ σπασάδου εἶναι, ἀντὶ πάντων αἰρέμενος τὸ καλόν. Ἐνδέχεται δὲ καὶ πράξεις τῷ φίλῳ προίεσθαι, καὶ εἶναι κάλλιον τῷ αὐτὸν πρᾶξαι, τὸ αἴτιον τῷ φίλῳ γενέσθαι. Ἐν ἅπασιν δὲ τοῖς ἐπαινετοῖς, ὁ σπασάδου φαίνεται ἑαυτῷ τῷ καλῷ πλεον νέμων. Οὕτω μὲν ἔν δὲ φιλαυτον εἶναι, καθάπερ εἴρηται· ὡς δὲ οἱ πολλοὶ, καὶ χρή.

inter se decertare solent, jacuram faciet, ut sibi ipsi honesti possessionem comparet ac vendicet. Paulisper enim magna voluptate potiri, quam diu parva ; et annum unum honeste vivere, quam multos temere et ex arbitrio nutuque fortunæ, multo malit : unam denique actionem magnam atque honestam multis et parvis anteponat. Atque hoc iis, qui vel pro amicis, vel pro patria excedunt e vita, fortasse contingit. Magnam igitur sibi honestatem sumunt atque eligunt : pecunias quinetiam libenter projecerint ac profuderint, ut amici ampliores consequantur. Amico enim pecunia, ipsi honestum quaeritur : majus au-

tem bonum sibi ipsi tribuit. Idem de honoribus et imperiis, seu magistratibus sentiendum est : hæc enim omnia amico concedet : quoniam hoc ei et honestum, et laudabile est. Jure igitur vir bonus et virtute præditus habetur, qui rebus omnibus honestum anteponat. Accidere autem potest, ut actiones rerum amico tradat et concedat, sitque ei honestius amico rerum agendarum auctorem causamque fuisse, quam ipsum agere. In omnibus igitur rebus laudabilibus apparet virum virtute præstantem sibi plus honesti tribuere. Itaque hoc modo, quomodo dixi, seipsum amare oportet : sed ut vulgus, non oportet.

ΚΕΦ. θ'.

ΑΜΦΙΣΒΗΤΕΙΤΑΙ ὅτι καὶ περὶ τὸν εὐδαίμονα, εἰ δεήσεται φίλων, ἢ μή; ἐθὲν γὰρ Φασι φίλων δεῖν τοῖς μακαρίοις καὶ αὐτάρκεσιν· ὑπάρχειν γὰρ αὐτοῖς τὰγαθὰ. Αὐτάρκεις ἔν ὄντας, ἐθενὸς προσδεῖσθαι· τὸν δὲ φίλον, ἕτερον αὐτὸν ὄντα, περιζῆν, ἀδὲ αὐτῷ ἀδυνατεῖ. Ὅθεν τὸ,

Ὅταν ὁ δαίμων εὖ διδῶ, τί δέει φίλων;

Ἐοικε δὲ ἀτόπῳ, τὸ πάντα ἀπονέμοντας τὰγαθὰ τῷ εὐδαίμονι, φίλους μὴ ἀποδιδόναι, ὃ δικαί τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν μέγιστον εἶναι. Εἰ δὲ φίλος ἐστὶ μᾶλλον τὸ εὖ ποιεῖν ἢ πάσχειν, καὶ ἐστὶ ἀγαθὸν καὶ τῆς ἀρετῆς τὸ εὐεργετεῖν, κάλλιον δὲ εὖ ποιεῖν φίλους ὀφνείων, τῶν εὖ πεισομένων δεήσεται ὁ σπαραδαῖος. Διὸ καὶ ἐπιζητεῖται, πότερον ἐν ἀτυχίαις μᾶλλον δέει φίλων ἢ ἐν εὐτυχίαις· ὡς καὶ τῷ ἀτυχῆντος δεομένῃ

¹ Magn. Moral. lib. ii. c. 15. Eud. lib. viii. c. 12.

Ἐν τοῖς κακοῖς καὶ τῶν φίλων ὠφελῆν.
Ὅταν δὲ ὁ δαίμων εὖ διδῶ, τί χρὴ φίλων;
Ἀρκεῖ γὰρ αὐτοῖς ὁ Θεός, ὠφελῆν φίλων.

Euripides in Oreste.

CAP. IX.

ΗΑC etiam de re controversa est, Utrum aliquando futurum sit, ut amicis egeat beatus, necne? negant enim, iis, qui beati sunt, bonisque omnibus cumulati nulla re egent, amicis opus esse: eis enim omnium bonorum copiam suppetere. Cum sint igitur suis opibus contenti, nihil eos amplius desiderare: amicum autem, cum sit alter idem, amico suppetitare solere, quæ ille per se consequi non possit. Ex quo illud:

Fortuna cum favet, quid amicis est opus?

Sed absurdum est, omnia bona beato tribuentes, amicos non dare, quod omnium bonorum externorum videtur esse maximum. Quod si amicus est bene mereri de altero potius, quam beneficium accipere: et si viri boni, ac virtutis proprium est, beneficium conferre in alterum: pulchrius autem est de amicis, quam de alienis bene mereri: desiderabit vir bonus aliquos, qui beneficium a se sint accepturi. Itaque etiam quaeritur, utrum in rebus adversis magis, quam in secundis amici requirantur: quasi et ei, cui adversatur fortuna,

τῶν εὐεργετησόντων, καὶ τῶν εὐτυχόντων, οὓς εὖ ποιήσασιν. Ἀτοπὸν δὲ ἴσως καὶ τὸ μονώτην ποιεῖν τὸν μακάριν· οὐδεὶς γὰρ ἔλοιτ' ἂν καθ' αὐτὸν τὰ πάντ' ἔχειν ἀγαθὰ· πολιτικὸν γὰρ ὁ ἄνθρωπος καὶ συζῆν πεφυκός. Καὶ τῷ εὐδαίμονι δὴ τοῦτ' ὑπάρχει· τὰ γὰρ τῇ φύσει ἀγαθὰ ἔχει. Δῆλον δὲ ὡς μετὰ φίλων καὶ ἐπεικῶν κρείττον, ἢ μετ' ὀφνείων καὶ τῶν τυχόντων συνημερεύειν. Δεῖ ἄρα τῷ εὐδαίμονι φίλων. Τί ἔν λέγασιν οἱ πρῶτοι, καὶ πῇ ἀληθεύουσιν; ἢ ὅτι οἱ πολλοὶ φίλους οἶοντα τὰς χρησίμας εἶναι; Τῶν τοιούτων μὲν οὖν ἐθὲν δεήσεται ὁ μακάριος, ἐπειδὴ τὰγαθὰ ὑπάρχει αὐτῷ· ἐδὲ δὴ τῶν διὰ τὸ ἡδύ, ἢ ἐπὶ μικρόν· ἡδὺς γὰρ ὁ βίος ὢν, ἐθὲν δεῖται ἐπεισάκτεσθαι ἡδονῆς. Οὐ δεόμενος δὲ τῶν τοιούτων φίλων, ἐδοκεῖ δεῖσθαι φίλων. Τὸ δὲ ἐκ ἔστιν ἴσως ἀληθές· ἐν ἀρχῇ γὰρ εἴρηται, ὅτι ἡ εὐδαιμονία, ἐνέργειά τις ἐστίν· ἢ δὲ ἐνέργεια, δῆλον ὅτι γίνεται, καὶ ἐκ ὑπάρχει, ὥσπερ κτήματι. Εἰ δὲ τὸ εὐδαιμονεῖν ἐστὶν ἐν τῷ ζῆν καὶ ἐνεργεῖν,

opus fit aliquibus, qui ei benigne faciant: et ii, quorum sunt res secundæ, nonnullos, in quos beneficium conferant, desiderant. Verum absurdum illud quoque fortasse sit, solitarium facere beatum: nemo enim hac conditione bonis omnibus abundare velit, ut solus ætatem agat: homo enim civile animal est, et ad societatem vitæ aptum natura. Hoc igitur viro beato suppetit: habet enim ea, quæ natura bona sunt. Jam vero perspicuum est, cum amicis et viris bonis, quam cum alienis, et forte fortuna oblati hominibus, totum diem consumere præstare. Amicis igitur viro beato opus est. Quænam ergo est prio-

rum illorum oratio, et qua ex parte vera? an quod vulgus eos esse amicos existimat, qui utilitatem afferunt? At talibus nihil egebit beatus: quandoquidem omnium ei bonorum suppetit copia: ne iis quidem, qui, propterea quod delectant, sunt amici; aut parum admodum: nam cum ejus vita sit suavis et jucunda, voluptatem adventitiam non requirit. At si talibus amicis non eget, amicis egere non videtur. Sed hoc fortasse verum non est: principio enim diximus beatitudinem muneris functionem quandam esse: muneris functio autem nimirum oritur ac gignitur, neque, ut possessio quædam, subest aut suppetit.

τῷ ἀγαθῷ δὲ ἡ ἐνέργεια σπᾶδαία καὶ ἡδέια καθ' αὐτήν, καθάπερ ἐν ἀρχῇ εἴρηται, ἔστι δὲ καὶ τὸ οἰκεῖον τῶν ἡδέων, θεωρεῖν ἢ μᾶλλον τὰς πέλαις δυνάμεθα ἢ εαυτὰς, καὶ τὰς ἐκείνων πράξεις, ἢ τὰς οἰκείας, αἱ τῶν σπᾶδαίων ἢ δὴ πράξεις, φίλων ὄντων, ἡδέϊαι τοῖς ἀγαθοῖς· ἀμφω γὰρ ἔχουσι τὰ τῇ φύσει ἡδέα· ὁ μακάριος δὲ φίλων τοιῶτων δεύεται, εἴ περ θεωρεῖν προαιρεῖται πράξεις ἐπικεικᾶς καὶ οἰκείας. Τοιαῦται δὲ αἱ τῷ ἀγαθῷ, φίλος ὄντος. Οἰόνται δὲ δεῖν ἡδέως ζῆν τὸν εὐδαίμονα. Ἡ Μονώτῃ μὲν ἔν χαλεπὸς ὁ βίος· ἔστι δὲ ῥάδιον γὰρ καθ' αὐτὸν ἐνεργεῖν συνεχῶς, μεθ' ἑτέρων δὲ καὶ πρὸς ἄλλους ῥᾶον. Ἔσται ἔν ἡ ἐνέργεια συνεχεστέρα, ἡδέϊα ἔσται καθ' αὐτήν· ὁ δὲ περὶ τὸν μακάριον εἶναι· ὁ γὰρ σπᾶδαῖος, ἢ σπᾶδαῖος, ταῖς κατ' ἀρετὴν πράξεσι χαίρει, ταῖς δὲ ἀπὸ κακίας δυσχεραίνει· καθάπερ ὁ μουσικὸς τοῖς καλοῖς μέλεσιν ἡδέται, ἐπὶ δὲ τοῖς φαύλοις λυπᾶται. Γένοιτο

P Δι CCC. et Lamb.

q Γρ. μονώτῃ μὲν ἔν ὄντι χαλ.

Quod si beatum esse, in vivendo et in muneris functione consistit, et si virorum bonorum functione muneris per se bona et jucunda est, ut initio dictum est; id autem, quod cujusque proprium est, numeratur in jucundis; alterum autem facilius, quam nos ipsos, et illius actiones, quam nostras cernere possumus; et si virorum bonorum actiones, eorundemque amicorum, bonis sunt suaves et jucundæ (habent enim ea utrique, quæ sunt jucunda natura) si igitur hæc vera sunt, talibus amicis egebit beatus, siquidem bonas et honestas actiones et proprias intueri exoptat. Tales autem sunt

virī boni, qui idem sit amicus, actiones. Existimant autem beatum jucunde vivere oportere. Atqui homini solitariam vitam agentī, molestā et acerba vita est, non enim ei, qui solus vivat, assidue munere fungi facile est; cum aliis autem, et erga alios, facilius. Erit igitur ea muneris functione magis assidua, minusque interrupta, quæ per se jucunda est: quod penes beatum esse oportet: nam vir bonus, virtuteque præditus, quia bonus est, actionibus virtuti consentaneis delectatur, offenditurque contrariis: quemadmodum musicus ex modulatis cantibus voluptatem percipit, malos

δὲ ἂν καὶ ἀσκησίς τις τῆς ἀρετῆς ἐκ τῆς συζῆν τοῖς ἀγαθοῖς, καθάπερ καὶ Ἡρόδοτος φησιν. Φυσικώτερον ἢ ἐπισκοπεῖν ἔοικεν ὁ σπᾶδαῖος φίλος τῷ σπᾶδαίῳ τῇ φύσει αἰρετός εἶναι· τὸ γὰρ τῇ φύσει ἀγαθὸν, εἴρηται ὅτι τῷ σπᾶδαίῳ ἀγαθὸν καὶ ἡδὺ ἐστὶ καθ' αὐτό. Τὸ ἢ ζῆν ὀρίζονται, τοῖς ζώοις, ἢ δυνάμει αἰσθήσεως, ἀνθρώποις ἢ, αἰσθήσεως, ἢ νήσεως· ἢ δὲ δυνάμει εἰς τὴν ἐνέργειαν ἀνάγεται· τὸ ἢ κύριον ἐν τῇ ἐνεργείᾳ. Ἔοικε δὲ τὸ ζῆν εἶναι κυρίως τὸ αἰσθάνεσθαι, ἢ νοεῖν· τὸ ἢ ζῆν, τῶν καθ' αὐτὸ ἀγαθῶν καὶ ἡδέων ὀρισμένον γάρ· τὸ δὲ ὀρισμένον τῆς ἀγαθῆς φύσεως· τὸ ἢ τῇ φύσει ἀγαθὸν, καὶ τῷ ἐπικεικῇ. Διόπερ ἔοικε πᾶσιν ἡδὺ εἶναι. Οὐ δεῖ ἢ λαμβάνειν μοχθηρὰν ζωὴν καὶ διεφθαρμένην, ἔδδ' ἐν λύπαις· ἀόριστος γὰρ ἡ τοιαύτη, καθά-

† Ven. 1. 2. et Baf. post Θεογνίς φησιν, addunt hæc: ὅσον ὡς λέγει, Ἐσθλῶν μὲν γὰρ ἂν ἰσθλὰ διδάξαι (ad oram Baf. μαθησάσαι) ἢ δὲ κακοῖσι συμμίξαις (συμμιχθῆαι ad oram Baf.) ἀπολέσιν καὶ πόνον ἵκναι. Sed Scholion esse patet ex istis verbis ὡς λέγει. Intra vero in fine hujus libri istud hemistichium, Ἐσθλῶν μὲν γὰρ ἂν ἰσθλὰ, citatur. Ὡς γὰρ δέξεται. Ἡ δὲ δύναμις Andr. et quidam alii. Ἡ καὶ Camer. et Vet. Interp. Nobiscum Andr. et Eustratius, qui sic hunc locum interpretatur: ἢ ζῆν ἢ πολιτεῖσθαι καὶ πρᾶττειν ἢ κατ' αἰσθησιν ἢ πρὸς ἀλόγους πράξεις, ὡς οἱ φαῦλοι, βοσκομένων δὲ δικην ζώντες, ἢ κατὰ νόον, ὡς οἱ σπᾶδαῖοι. Ὡς γὰρ ἄγεται. Ὡς γὰρ ἄγεται. Τὸ δὲ ὀρισμένον τῆς τῷ ἀγαθῷ φύσεως, καθάπερ καὶ Πυθαγορείοις ἰδοῦναι καὶ γὰρ ἰσθλῶν ἐν τῇ τῷ ἀγαθῷ συστοιχίᾳ τὸ ὀρισμένον. Vide lib. i. cap. 6.

autem et discordes graviter et moleste fert. Jam vero ex consuetudine et convictu virorum bonorum exercitatio quædam virtutis capi possit, quemadmodum ait et Theognis. Sed iis, qui magis a natura causam hujus rei petunt, videtur vir bonus viro bono optabilis amicus esse natura: diximus enim, quod natura bonum est, id viro bono per se bonum ac jucundum esse. Vivere autem in animantibus, potestate sentiendi; in hominibus, vi sentiendi, aut intelligendi terminatur: at potestas ad mu-

neris functionem deducitur; rei autem principatus in muneris functione consistit. Videtur igitur vivere, proprie esse sentire, aut intelligere: vivere autem, in iis, quæ per se bona et jucunda sunt, numeratur; est enim aliquid terminatum: quicquid autem terminatum est, ad naturam ipsius boni pertinet: jam quod natura bonum est, idem et viro bono bonum est. Quocirca vivere videtur omnibus esse jucundum. Sumenda autem non est vita vitiosa, et corrupta, nec doloribus confecta: nam talis vita nullis

περὶ τὰ ὑπάρχοντα αὐτῇ. Ἐν τοῖς ἐχομένοις ᾗ περὶ τῆς λύ-
πης ἔσται φανερώτερον. Εἰ δὲ αὐτὸ τὸ ζῆν ἀγαθόν, καὶ ἡδύ.
Ἔοικε ᾗ καὶ ἐκ τῶ πάντας ὀρέγεσθαι αὐτῶ, καὶ μάλιστα τῶς
ἐπιεικῆς καὶ μακαρίους· τέτοις γὰρ ὁ βίος αἰρετώτατος, καὶ
ἡ τῶν μακαριωτάτη ζωὴ. Ὁ δ' ὁρῶν, ὅτι ὁρᾷ αἰσθάνε-
ται, καὶ ὁ ἀκῶν, ὅτι ἀκῶν, καὶ ὁ βαδίζων, ὅτι βαδίζει· καὶ
ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως ἐστὶ τι τὸ αἰσθανόμενον, ὅτι ἐνεργῶμεν.
Αἰσθανοίμεθα δ' ἂν, ὅτι αἰσθανόμεθα, καὶ νοοῖμεν, ὅτι νοῶ-
μεν. Τὸ δ', ὅτι αἰσθανόμεθα, ἢ νοῶμεν, ὅτι ἐσμέν· τὸ γὰρ
εἶναι ἢν τὸ αἰσθάνεσθαι, ἢ νοεῖν. Τὸ δ' αἰσθάνεσθαι ὅτι ζῆν,
τῶν ἡδέων κατ' αὐτό· φύσει γὰρ ἀγαθὸν ἡ ζωὴ. Τὸ δ'
ἀγαθὸν ὑπάρχον ἑαυτῷ αἰσθάνεσθαι, ἡδύ. Αἰρετὸν ᾗ τὸ
ζῆν, καὶ μάλιστα τοῖς ἀγαθοῖς, ὅτι τὸ εἶναι ἀγαθὸν ἐστὶν αὐ-
τοῖς καὶ ἡδύ· συναισθανόμενοι γὰρ τῶ κατ' αὐτὸ ἀγαθῶ,
ἡδονταί. Ὡς δὲ πρὸς ἑαυτὸν ἔχει ὁ σπερδαῖος, καὶ πρὸς τὸν

² Τὸ εἶναι ἢ αἰσθάν. Ven. 1. et Baf.
iffé in Euftratii codd.

terminis circumscripta est, quemadmodum nec ea, quæ infunt in ea. Sed in iis, quæ deinceps dicturi sumus de dolore, planius hoc constabit. Quod si vivere bonum est, est et jucundum. Quod quidem ex eo vel maxime probabile est, quod cum omnes homines, tum maxime viri boni, et beati, vivendi cupiditate affecti sunt: his enim vita est maxime expetenda, eorumque tota vitæ ratio beatissima est. Qui autem videt, sentit se videre; et qui audit, audire; et qui ambulat, ambulare: in aliis denique item omnibus est aliquid, quod sentit nos fungi munere et agere. Sentire autem nos,

sentire possumus, et intelligere nos, intelligere. At sentire a nobis aliquid sentiri, et intelligere aliquid intelligi, sentire atque intelligere est nos esse: esse enim, sentire aut intelligere esse dicebamus. Sentire autem se vivere, in rebus per se jucundis numeratur: vita enim bonum est natura. Sentire autem in seipso bonum inesse, jucundum est. Vivere igitur cum sit omnibus optabile, tum bonis maxime, quia eis esse et bonum est, et jucundum: cum enim una id, quod per se bonum est, sensu percipiunt, voluptate afficiuntur. Quo modo autem in seipsum vir bonus animatus est, sic et

Φίλον· ἕτερος γὰρ αὐτὸς, ὁ φίλος ἐστὶ. Καθάπερ ἔν τὸ αὐτὸν εἶναι, αἰρετὸν ἐστὶν ἐκάσῳ, ἔτω καὶ τὸ τὸν Φίλον, ἢ παραπλησίως. Τὸ δ' εἶναι ἢν αἰρετὸν, διὰ τὸ αἰσθάνεσθαι αὐτῶ ἀγαθῶ ὄντος· ἡ δὲ τοιαύτη αἰσθησις ἡδύα κατ' αὐτήν. Συναισθάνεσθαι ἄρα δεῖ καὶ τῶ φίλῳ ὅτι ἐστὶ· τῶτο δὲ γίνοιτ' ἂν ἐν τῷ συζῆν, καὶ κοινωνεῖν λόγων καὶ διανοίας, ἔτω γὰρ ἂν δόξειε τὸ συζῆν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων λέγεσθαι, καὶ ἔχῃ ὥσπερ ἐπὶ τῶν βεσκημάτων, τὸ ἐν τῷ αὐτῷ νέμεσθαι. Εἰ δὲ τῷ μακαρίῳ τὸ εἶναι αἰρετὸν ἐστὶ κατ' αὐτό, ἀγαθὸν τῇ φύσει ὃν καὶ ἡδύ, παραπλησίον δὲ καὶ τὸ τῶ φίλῳ ἐστὶ· καὶ ὁ φίλος τῶν αἰρετῶν ἂν ἔῃ. Ὁ δ' ἐστὶν αὐτῷ αἰρετὸν, τοῦτο δεῖ ὑπάρχειν αὐτῷ· ἢ ταύτη ἐνδεὴς ἔσται. Δείσει ἄρα τῷ εὐδαιμονήσουσι φίλων σπερδαίων.

ΚΕΦ. Ι'.

ΑΡ' ἔν ὥς πλείους φίλους ποιητέον; ἢ καθάπερ ἐπὶ τῆς ξενίας ἐμμελῶς εἰρηθεῖν δοκεῖ, τὸ,

³ Γρ. ἐαυτῶ: ita etiam Euftratus. Sed nostram lectionem confirmat, quod paulo ante dixerat τὸ εἶναι ἀγαθόν.

in amicum: amicus enim alter ipse. Quemadmodum igitur unicuique se esse optabile et expetendum est, sic et amicum, aut non multo secus. Esse autem cuique optabile esse dicebamus, quia id sentiat, quod est bonum: huiusmodi autem sensus magna per se afficit voluptate. Una igitur sentiat oportet, etiam amicum esse: quod continget in societate victus atque vitæ, et in communicatione sermonis et cogitationis: ita enim consuetudo et societas vitæ dici videatur in hominibus; non, ut in pecudibus, pascuorum et pabuli com-

munitas. Si viro igitur beato esse optabile est per se, cum sit bonum, jucundumque natura; itemque de amico sentiendum: consequens est ut etiam amicus in rebus optabilibus sit habendus. At quod cuique optabile est, hoc ei suppetere oportet: alioqui hac parte penuria laborabit. Ei igitur, qui beatus futurus est, amicis opus erit virtute præditis.

CAP. X.

SED utrum quam plurimi nobis asciscendi sunt amici? an, quemadmodum in hospitalitate illud videtur apte dictum,

^c Μήτε πολυζείνος, μητ' ἄζεινος.

καὶ ἐπὶ τῆς Φιλίας ἀρμόσει μητ' ἄφιλον εἶναι, μητ' αὖ πολυφίλον καθ' ὑπερβολήν; Τοῖς μὲν δὴ πρὸς χρήσιν, καὶ πάνυ δόξειεν ἂν ἀρμόζειν τὸ λεχθέν· πολλοῖς γὰρ ἀνθυπηρετεῖν ἐπίπονον, καὶ ἔχ' ἱκανὸς ^d ὁ βίος αὐτοῖς τῆτο πρᾶττειν. Οἱ πλείους δὲ τῶν πρὸς τὸν οἰκεῖον βίον ἱκανῶν περιέργοι καὶ ἐμπόδιοι πρὸς τὸ καλῶς ζῆν· ἐθὲν ἔν δὲ αὐτῶν. Καὶ οἱ πρὸς ἡδονὴν ᾗ, ἀρκῶσιν ὀλίγοι· καθάπερ ἐν τῇ τροφῇ τὸ ἡδυσμα. Τὰς δὲ σπαδαίους, πότερον πλείους κατ' ἀριθμόν; ἢ ἐστὶ τι μέτρον καὶ φιλικῶς πλῆθος, ὥσπερ πόλεως; ἔτε γὰρ ἐκ δέκα ἀνθρώπων γένοιτ' ἂν πόλις, ἔτε ἐκ δέκα μυριάδων ἔτι πόλις ἐστὶ· τὸ δὲ ποσὸν ἐκ ἑστίν ἴσως ἐν τι, ἀλλὰ πᾶν τὸ μεταξὺ τινων ὠρισμένων. Καὶ φίλων δὲ ἐστὶ

^c Μηδὲ πολυζείνον, μηδ' ἄζεινον καλέσθαι.

Hesiod. "Eργ. καὶ Ἡμ. β'. v. 333.

^d Ὁ βίος αὐτὸς Ἀργυρ. ὅτι ὀλίγοις ἂν τις ἀρκέσειεν ἢ χρῆσται βοῶν, καὶ τὸ πολλὰ διασπένει ἐπίπονον· μάλιστα εἰ τύχοιεν περιέργοι τινες ὄντες, καὶ ζητῶντες διασπένονται περὶ τῶν. Andr. ^e Ita Vet. Interp. Ἀργυρ. et Euftrat. τροφῇ alii, male. ἐν εὐαχίᾳ τῷ ἡδυσματός. Andr. ^f Vide Polit. lib. iii. cap. 3.

Multorum non dicaris, neque nullius hospes:

sic et in amicitia convenienter dicetur, neque inopem ab amicis esse, neque ingenti multitudine amicorum abundare oportere? Iis igitur, qui amicitiam ad utilitatem referunt, id quod modo dictum est, admodum convenire videatur: multis enim vicissim operam dare difficile et laboriosum est; neque huic rei agenda nobis satis sint nostrae facultates. Plures igitur quam qui ad suam cuiusque rem familiarem satis sint, supervacanei sunt, honesteque vivendi rationem impediunt: itaque nihil eis opus est. Tum

qui voluptatis causa comparantur amici, pauci satis sunt: quemadmodum in cibis condimentum. Sed utrum viros bonos quamplurimos numero in amicitiam recipere oportet? an ut civitatis, sic et amicorum multitudinis aliquis modus est? nam neque ex decem hominibus constare possit civitas; neque ex centum hominum millibus jam civitas est: certus autem civium numerus non est fortasse aliquis unus; sed quisquis inter duos aliquos definitos interiectus est, is numerus civium certus est. Numerus igitur etiam amicorum certus est aliquis ac defini-

τι πλῆθος ὠρισμένον· καὶ ἴσως οἱ πλείστοι, μεθ' ὧν δύναίτο τις συζῆν· τῆτο γὰρ ἐδόκει φιλικώτατον εἶναι. Ὅτι δ' οὐχ οἷόν τε πολλοῖς συζῆν καὶ διανέμειν αὐτὸν, ἐκ ἁδῆλον. Ἐτι δὲ καί κείνους δεῖ ἀλλήλοις φίλους εἶναι, εἰ μέλλουσι πάντες μετ' ἀλλήλων συνημερεύειν· τῆτο ᾗ ἐργῶδες ἐν πολλοῖς ὑπάρχει. Χαλεπὸν ᾗ γίνεται καὶ τὸ συγχαίρειν καὶ τὸ συναλλαγῆν οἰκείως πολλοῖς· εἰκὸς γὰρ συμπύπτειν ἅμα, τῷ μὲν συνῆδεσθαι, τῷ ᾗ συνάχθεσθαι. Ἰσως ἔν εὔχει, μὴ ζητεῖν ὥς πολυφιλωτάτον εἶναι, ἀλλὰ τοσέτους, ὅσοι εἰς τὸ συζῆν ἱκανοί· ἐδὲ γὰρ ἐνδέχεσθαι δόξειεν ἂν πολλοῖς εἶναι φίλον σφόδρα. Διόπερ ἐδὲ ἐρᾶν πλειόνων· ^e ὑπερβολὴ γὰρ τις εἶναι βέλεται Φιλίας. Τῆτο ᾗ πρὸς ἑνα· καὶ τὸ σφόδρα δὴ πρὸς ὀλίγους. Οὕτω δὲ εἴοικεν ἔχειν καὶ ἐπὶ τῇ πραγμάτων· ἐ γίνονται γὰρ φίλοι πολλοὶ κατὰ τὴν ἐταιρικὴν φι-

^e Οὐδὲ κατὰ τὴν ἐρωτικὴν φιλίαν πολλῶν ἐνδέχεται φίλον εἶναι· ἡ γὰρ ἐρωτικὴ φιλία εἶναι ὑπερβολή, καὶ διὰ τούτο πρὸς ἑνα δύναται γίνεσθαι. Andr.

tus: ac fortasse plurimi sunt intelligendi, quibuscum consuetudine victus et vitæ quis conjungi possit: hoc enim amicitiae maxime proprium esse videbatur. Minime vero illud obscurum est, fieri non posse, ut quis cum multis vivat, eisque omnibus sese dedat atque impertiat. Præterea illos etiam inter se amicos esse oportet, si futurum est, ut omnes inter se usu et consuetudine vitæ conjuncti sint: verum hoc in multis difficile est. Illud quoque magni negotii est, communi cum multis lætitia doloreque affici ad cuiusque affectum accommodare: probabile est enim uno tempore accidere posse, ut cum altero lætetur, doleat

cum altero. Fortassis igitur commodius ac tutius erit, cum quam plurimis amicis usu conjungi nolle: sed tot quærere, quot ad vitæ societatem satis futuri sunt: neque enim natura peti posse videatur, ut quis multis valde sit amicus. Quapropter non plurium quidem amore captus esse quisquam potest: amor enim quoddam amicitiae nimium videtur esse. Hoc autem cum uno duntaxat locum habere potest: vehementer igitur amare, inter paucos locum habet. Atque id quod dicimus, re factisque comprobatur: in eam enim amicitiam, qua sodales inter se conjuncti sunt, non recipiuntur multi: ex autem, quæ

λίαν· αἱ δὲ ὑμνέμεναι ἐν δυσὶ λέγονται. Οἱ γὰρ πολὺφίλοι, καὶ πᾶσιν οἰκείως ἐντυγχάνοντες, ἔδειν δοκεῖν εἶναι φίλοι, πλὴν πολιτικῶς, οὓς καὶ καλῶσιν ἀρέσκεις. Πολιτικῶς μὲν ἔν ἐστι πολλοῖς εἶναι φίλον καὶ μὴ ἀρεσκον ὄντα, ἀλλ' ὡς ἀληθῶς ἐπικεικῇ· δι' ἀρετὴν γὰρ καὶ δι' εἰαυτῶς, ἔκ ἐστι πρὸς πολλὰς· ἀγαπητὸν γὰρ καὶ ὀλίγας εὐρεῖν τοιότεις.

ΚΕΦ. ΙΑ'.

ΠΟΤΕΡΟΝ δὲ ἐν εὐτυχίαις φίλων μᾶλλον δεῖ, ἢ ἐν ἀτυχίαις; ἐν ἀμφοῖν γὰρ ἐπιζητῶνται· οἱ τε γὰρ ἀτυχεῖντες δεόνται ἐπικαρίας, οἱ δ' εὐτυχεῖντες συμβίαν, καὶ αὖς εὖ ποιήσας· βέλονται γὰρ εὖ δρᾶν. Ἀναγκασιότερον μὲν δὲ ἐν ταῖς ἀτυχίαις· διὸ τῶν χρησίμων ἐνταῦθα δεῖ. Καλὸν δὲ ἐν ταῖς εὐτυχίαις· διὸ καὶ τὰς ἐπικεικῆς ζητῶσι· τέ-
τας γὰρ αἰρετώτερον εὐεργετεῖν, καὶ μετὰ τῶν διαίγειν

^h Δυστυχίαις El.

omnium fermone famaue celebrantur, inter duos fuisse dicuntur. Qui vero multitudine amicorum delectantur, et cum omnibus familiariter comiterque versantur ac loquuntur, amici nemini videntur esse, nisi civili more; quos et blandos, seu placendi cupidos appellant. Civili igitur quidem more fieri potest, ut quis sit multis amicus: atque adeo etiam si non sit blandus, sed revera vir bonus ac modestus: virtutis autem nomine, ut quis multos amet, et propter ipsos, non potest: præclare enim nobiscum agatur, si vel paucos tales reperire possimus.

CAP. XI.

SED utrum in rebus secundis magis, an in adversis, amicis opus est? in utroque enim tempore requiruntur: nam et ii, quibus adversatur fortuna, alterius egent auxilio; et ii, qui fruuntur secunda, convictores, atque alios, de quibus bene mereantur, desiderant: volunt enim de aliquibus bene mereri. Ergo in rebus quidem adversis magis necessaria est amicorum possessio: itaque hic utilibus amicis opus est. In secundis autem pulchrior atque honestior: quapropter etiam viros bonos quaerunt: his enim benigne facere, et

ἔστι γὰρ καὶ ἡ παρυσία αὐτῇ τῶν φίλων ἡδῶα, καὶ ἐν ταῖς εὐτυχίαις, καὶ ἀτυχίαις· καφίζονται γὰρ οἱ λυπόμενοι, συναλγύντων τῶν φίλων. Διὸ καὶ ἀπορήσκειν ἂν τις, πότερον ὥσπερ ἰβάρης μεταλαμβάνει; ἢ τῶτο μὲν ἔ· ἡ παρυσία δὲ αὐτῶν ἡδεῖα ἔσα, καὶ ἡ εἰννοια τῶ συναλγῆν, ἐλάττω τὴν λύπην ποιεῖ; Εἰ μὲν ἔν διὰ ταῦτα, ἢ δι' ἄλλο τι καφίζονται, ἀφείδω. Συμβάλλειν δὲ ἐν φαίνεται τὸ λεχθέν. Ἐοικε δὲ ἡ παρυσία μικτὴ τις αὐτῶν εἶναι· αὐτὸ μὲν γὰρ τὸ ὁρᾶν τὰς φίλους ἡδῶ, ἄλλως τε καὶ ἀτυχεῖντι, καὶ γίνεταί τις ἐπικαρία πρὸς τὸ μὴ λυπεῖσθαι· παρὰ μνηστικὸν γὰρ ὁ φίλος καὶ τῇ ὥφει, καὶ τῷ λόγῳ, εἰαν ἢ ἐπιδέξιος· οἶδε γὰρ τὸ ἡδῶς, καὶ ἐφ' οἷς ἡδεταί καὶ λυπεῖται. Τὸ γὰρ λυπόμενον αἰδέσθαι ἐπὶ ταῖς αὐτῶ ἀτυχίαις, λυπηρόν· πᾶς γὰρ φεύγει

ⁱ Δοκεῖ γὰρ ὥσπερ ἰβάρης μερίζμενον ἔ· πρὸς τὰς φίλους καφίζεσθαι. Τὸ δὲ ἂν ἔστιν ἄλλ' ἢ ἐπὶ τῇ παρυσίᾳ τῶν φίλων ἡδονή, καὶ τὸ τὰς συναλγύντας ἡδῶν ἡδῶν, ἐλάττω ποιεῖ τὴν λύπην· ἡδονὴ γὰρ λύπην ἐλαύνει. Videtur enim dolor, infiar oneris cuiusdam, quod dividitur et cum amicis mitigatur. Quod ita non est tamen: sed ea quæ ex amicorum præsentia concipitur voluptas, et quod adversam nobiscum sortem moleste ferre amicos visu jucundum fit, nostrum minuit dolorem: voluptas quippe abigit dolorem. Andr.

cum his ætatem agere optabilius est. Est enim ipsa etiam amicorum præsentia tum in secunda, tum in adversa fortuna, suavis et jucunda: levantur enim dolore ii, qui dolent, amicis æquam doloris partem ferentibus. Itaque dubitare possit aliquis, utrum veluti oneris partem subeant amici? an minime illud quidem fiat, sed eorum præsentia, quæ jucunda sit, communitatque doloris cogitatio, dolorem efficiat leviores? Utrum igitur propter has causas, an propter aliam aliquam, dolore levantur, quaerere omittamus. Sed tamen id, quod diximus, usu venire

non est obscurum. Videtur autem eorum præsentia mixta quædam minimeque simplex esse: amicorum enim conspectus, præsertim calamitoso, jucundus est, magnoque ad sedandum ac tollendum dolorem adjumento: inest enim in amico vis quædam consolandi, tum aspectu, tum fermone, si sit commodus et urbanus: ejus enim, cui amicus est, mores perspectos habet et cognitos, quibusque rebus ille delectetur, et offendatur, tenet. Contra amicum suum sentire molestia ex suis casibus adversis affici, grave ac molestum est: metuit enim quisque, ne doloris

λύπης αἴτιος εἶναι τοῖς φίλοις. Διόπερ οἱ μὲν ἀνδρώδεις τὴν φύσιν, εὐλαβῶνται * συλλυπεῖσθαι τὰς φίλους αὐτοῖς. ἑκὼν μὴ ὑπερτείνῃ τῇ ἀλυπία, τὴν ἐκείνοις γενομένην λύπην εὐχὴ ὑπομένει. Ὅλως τε συνθρήνης ἔ προσίεται, διὰ τὸ μηδὲ αὐτὸς εἶναι θρήνητικός. Γύναια δὲ, καὶ οἱ τοῖστοι ἄνδρες, τοῖς συσπείζουσι χαίρουσι, καὶ φιλεῖσιν ὡς φίλους καὶ συναλγύντας. Μιμῶσθαι δὲ ἐν ἅπασιν δεῖ, δηλονότι τὸν βελτίω. Ἡ δὲ ἐν ταῖς εὐτυχίαις τῶν φίλων παρσεία τὴν τε διαγωγὴν ἡδέϊαν ἔχει, καὶ τὴν ἐννοιαν, ὅτι ἡδοναὶ ἐπὶ τοῖς αὐτοῦ ἀγαθοῖς. Διὸ δοξάζειν ἂν δεῖν, εἰς μὲν τὰς εὐτυχίας καλεῖν

* Συλλυπεῖν CCC. ¹ Hunc locum subobscurum hoc modo παραφράζει Andrōnicus: Καὶ μὴ μεγάλη μὲν ἡ παρμυθία ἢ καὶ ἐπὶ μεγάλαις συμφοραῖς, μικρὰ δὲ ἡ λύπη, ἢ συναλγύνει αὐτοῖς, οὐκ ἀνεχόνται κοινωνεῖν τοῖς φίλοις τῶν κακῶν: Et nisi maximum adferre queant solatium, aut in maximis succurrere doloribus, sed contra exigua sit in qua nobis dolorem suum commodare possunt molestia, nolunt cum iis communicare mala. Haud multo aliter Aquinas: Nullo modo sustinent ut amici eorum propter eos contristentur, nisi superexcedat auxilium, quod ab amicis sibi præbetur, ad non contristandum tristitiam amicorum: sustinent enim, quia per modicam amicorum tristitiam sua tristitia sublevetur. Eustratius ἀλυσίαν ἰσχυρὴν ἀλυσίαν ac dolorem valere iudicat, cuius hæc sunt verba: εὐλαβῶνται τὰς φίλους συλλυπεῖσθαι αὐτοῖς, ἢ διὰ ταύτην τὴν εὐλαβίαν χαίρουσι προσποιῶνται, ἢ γελῶσι. καὶ ὡς μηδὲν τι λυπηρὸν πάσχοντες, διάγνουσι. Καὶ ὅλως φησὶν ἂν μὴ ὑπερτείνουσι τὴν ἀλυσίαν, λέγει δὲ ἀλυσίαν τὴν σφοδρότατην ἢ ἐπιτεταμένην λύπην, ἢ ὑπομένειν σπείζουσι ὅτι τὸ αἴτιος γενέσθαι τοῖς φίλοις λύπης ὁ ἀτυχῶν ἢ ὑπέρμενος, ἢ αἰσθάνεται, οὐδὲ βύλισται. Διὰ τὴν γὰρ, ὡς εἴρηται, τὸ μὴ φίλον ὁ ἀτυχῶν λυπεῖν τὸν φίλον εὐλαβεῖται, συλλυπεῖται ὅρῳ αὐτόν. Ex his sensum longe diversum eruit Victorius, hunc sc. Nisi forte huiusmodi aliquis sit, qui vincat superetque indolentia illa sua, qua præditus est, dolorem ac molestiam, quæ existeret in ipsis, si aspexerint amicos rebus asperis adversisque confictari, ut quemadmodum ipse resistit dolori proprio, ita etiam parvi ducat se dolorem inurere amico, putans eum ferre debere, cum minor ille sit.

causam præbeat amicis. Itaque viri fortes animoque virili natura, cavent ne secum una doleant amici: ac nisi quis doloris vacuitate ultra modum prodeat, dolorem, quo illi afficiuntur, non fert æquo animo. Denique lamentorum locios non admittit, quia ne ipse quidem ad lamentandum propensus est. Mulierculæ autem, virique muliebri animo præditi, hominibus, secum una gemen-

tibus, delectantur, eosque ut amicos, et sui doloris participes ac socios, diligunt. Sed omnibus in rebus ninirum melior est imitandus. Amicorum autem præsentia in rebus secundis cum habet vitæ traducendæ consuetudinem suavem et jucundam, tum incredibilem affert amico voluptatem, cogitanti eos suis bonis lætari. Itaque videri possint amici ad res secundas cupide studioseque

τὰς φίλους προθύμως. ^m εὐεργετητικὸν γὰρ εἶναι, καλὸν εἰς ἣ τὰς ἀτυχίας, ὀκνεῖντα μεταδιδόναι γὰρ ὡς ἡκιστα δεῖ τῶν κακῶν. Ὅθεν τὸ,

ⁿ Ἄλλος ἐγὼ δυσυχῶν.

Μάλιστα ἢ παρακλητέον, ὅταν μέλλωσιν, ὀλίγα ὀχληθέντες, μεγάλα αὐτὸν ἀφελήσιν. Ἴεναι ἢ ἀνάπαλιν ἴσως ἀρμόζει, πρὸς μὲν τὰς ἀτυχῶντας, ἀκλήτον ἢ προθύμως. Φίλος γὰρ εὖ πείθει, καὶ μάλιστα τὰς ἐν χρεῖα καὶ τὰς μὴ ἀξιώσαντας ἀμφοῖν γὰρ κάλλιον καὶ ἥδιον. Εἰς ἣ τὰς εὐτυχίας, συνεργῶντα μὲν, προθύμως καὶ γὰρ εἰς ταῦτα ὁ χρεῖα φίλος. Πρὸς εὐπάθειαν ἢ, χολαίως ἢ γὰρ καλὸν τὸ προθυμεῖσθαι ἀφελείσθαι. ^p Δόξαν δὲ ἀηδίας ἐν τῷ διωθεῖσθαι

^m Εὐεργετικὸν Baf. habet (a substantivo εὐεργέτης) quo alibi etiam utitur. Sylb.

ⁿ Ἄλλος τί κανόν; καὶ μὲν εὖ, καὶ οὐκ ἔχει.

Εἰ δὲ εἰς βλάβην τιν', ἄλλος ἔχω τὸ δυσυχῶν.

Eurip. in Orestes.

^p Χρεῖα φίλων Baf. Προθυμίας δὲ ἢ ἐπειγμένως τὰς φίλους ἀφελῆναι, ἴσως ἢ δεῖ διωθεῖσθαι καὶ ἀποσείσθαι τὴν εὐεργεσίαν, μὴ καὶ δόξῃ πρὸς τὴν φίλους ἀηδῶς ἔχειν. Andr. Ex Eustratii interpretatione patet eum paulo aliter hanc periochen legisse: cuius verba, cum consilium admodum utile præbeant, subiciemus. Δεῖ δὲ καὶ δόξαν ἀηδίας ἀπαθεῖσθαι καὶ ἀποσείσθαι ἀφ' ἡμῶν εἰ γὰρ καὶ μὴ ἀηδῶς ἐστὶ τῷ φίλῳ τὸ συνεχῆς ἡμᾶς ἐκείνῳ συνεσθῆναι ἢ συναπολαύειν τῶν αὐτῶ ἀγαθῶν, ὅμως ἡμᾶς εὐλαβεῖσθαι χρὴ, ἢ ἐκπολέμειν μὴ πως δόξωμεν ἀηδῶς: ἐνίοτε γὰρ τῇ συνεχῇ παρσείᾳ συμβαίνει κόρος, ἢ ἀηδία. Τὸ δὲ ἐνίοτε εἶπτε, διὰ τὰς σπουδαίας ἢ λόγῳ ἢ θεωρίας κοινωνούντας: ἐν ταῖς γὰρ ἡδαιῶς ἀδίποτε κόρος προσγίνεται, ἀλλὰ χαίρουσιν ἀεὶ συνέταις ἢ συνεχῶς συναπολαύειν τῶν ἐκείνοις καλῶν.

vocandi (de aliis enim libenter bene mereri præclarum est) ad dubias autem et adversas dubitanter ac timide: quam parcissime enim mala sunt amicis impertienda. Ex quo illud,

Satis est miserum esse me.

Sed tum maxime vocandi sunt, cum parva molestia devorata valde sunt ei profuturi. Contra autem ad eos, quos adversa et iniqua fortuna premit, cupide et ultro eundum est, nec expectandum dum voceris. Nam cum amicis benigne facere amici est, tum

vero maxime in necessariis ac difficilibus eorum temporibus, et iis, qui non postulant: utrisque enim et honestius et jucundius est. Ad res secundas autem, ut quidem in rebus agendis adiutor sis, alacriter et cursim eundum est: ad has enim amici sunt utiles ac necessarii. Ut vero beneficium accipias, gradatim ac pedetentim: non enim honestum est, percipiendæ ab altero utilitatis cupidum esse. Veruntamen in eo rejiciendo, quod ab amico defertur, acerbiter d d 3

ἴσως εὐλαβετέον· ἐνίοτε γὰρ συμβαίνει. Ἡ παρσσία δὲ τῶν φίλων ἐν ἅπασιν αἰρετὴ φαίνεται.

ΚΕΦ. ΙΒ'.

ΑΡ' ἔν ὥσπερ τοῖς ἐρώσι τὸ ἐρᾶν ἀγαπητότατόν ἐστι, καὶ μᾶλλον αἰρούνται ταύτην τὴν αἰδέσθιν, ἢ τὰς ἄλλας, ὥς κατὰ ταύτην μάλιστα τῷ ἔρωτος ὄντος καὶ γινομένου· ἔτω καὶ τοῖς φίλοις αἰρετώτατόν ἐστι τὸ συζῆν; κοινωνία γὰρ ἡ φιλία. Καὶ ὥς πρὸς εἰαυτὸν ἔχει, ἔτω καὶ πρὸς τὸν φίλον· περὶ αὐτὸν ᾧ ἡ αἰδέσθις, ὅτι ἐστίν, αἰρετὴ καὶ περὶ τὸν φίλον δὴ. Ἡ δὲ ἐνέργεια γίνεται αὐτοῖς ἐν τῷ συζῆν· ὥς· εἰκότως τέτς ἐφίενται. Καὶ ὁ ποτὲ ἐστὶν ἐκάστος τὸ εἶναι, ἢ οὐ χάριν αἰρῶνται τὸ ζῆν, ἐν τῷ μετὰ τῶν φίλων βέλονται διάγειν. Διόπερ οἱ μὲν συμπίνουσιν, οἱ δὲ συγκυβεύουσιν, ἄλλοι δὲ καὶ συγυμνάζονται καὶ συγκυνηγῶσιν, ἢ συμφιλοσοφῶσιν· ἕκαστοι δ' ἐν τῷ συνημερεύοντες, ὅ, τι περ μάλιστα ἀγαπῶσι τῶν ἐν τῷ βίῳ· συζῆν γὰρ βελλόμενοι μετὰ τῶν

ἢ Ἀρίπας pro ἄλλας El.

ἢ Δι' ἀβείτ ab El. C C C. et Baf.

tis fortasse vitanda opinio est: nam interdum ulu venit. Præsentiam igitur amicorum in omnibus rebus esse optabilem, perspicuum est.

CAP. XII.

UTRUM igitur quemadmodum amantibus rei adamatæ aspectu frui amabilissimum est, atque hunc sensum cæteris anteponunt, quasi ex eo potissimum amor et constet et oriatur: sic et amicis vitæ societas optabilissima est? societas enim et communitas quædam amicitia est. Et ut quisque in seipsum animatus est, sic et in amicum:

seipsum autem sentire esse optabile est: ergo et amicum. Ejus autem sensus functione societate vitæ continetur: hanc igitur non immerito expetunt. Et quacunque in re suum cuique esse (ut ita dicam) positum est, cujusve rei gratia quisque vivere exoptat, in ea re vult cum amicis vitam traducere. Itaque alii compotant; alii tessæris colludunt; alii una exercentur et venantur, aut una philosophantur denique; in hoc quisque studio totos dies consumentes, quod maxime omnium vitæ studiorum adamarunt: cum enim

φίλων, ταῦτα ποιεῖσι, καὶ τῶν κοινωνῶσιν, οἷς οἶονται συζῆν. Γίνεται ἔν ἡ μὲν τῶν φάύλων φιλία, μοχθηρὰ κοινωνῶσι γὰρ φάύλων, ἀξέβαιοι ὄντες· καὶ μοχθηροὶ δὲ γίνονται, ὁμοῖοι ἀλλήλοις· ἡ δὲ τῶν ἐπεικῶν ἐπεικῆς, συναυξανόμενη ταῖς ὁμιλίαις. Δοκῶσι δὲ καὶ βελτίους γίνεσθαι ἐνεργῶντες, καὶ διορθῶντες ἀλλήλους· ἀπομάπτονται γὰρ παρ' ἀλλήλων, οἷς ἀρέσκονται· ὅθεν τὸ,

Ἐοδῶν μὲν γὰρ ἀπ' ἐοδῶν.

Περὶ μὲν ἔν φιλίας ἐπὶ τοσῶτον εἰρήδω. Ἐπόμενον δ' ἂν εἴη διελθεῖν περὶ ἡδονῆς.

⁶ Theogn. ver. 35.

una cum amicis vivere velint, hæc faciunt, hæcque inter se communicant, quibus se arbitrantur comuni vitæ societate inter se copulari. Malorum igitur vitiosa amicitia est: rerum enim malorum habent inter se commercium, cum sint instabiles; et vero depravantur, dum similes inter se fiunt: bonorum autem, bona, quotidianisque sermonibus et congressu ani-

plificatur. Videntur autem indies fieri meliores ex eo, quod suo quisque munere fungatur, alterque alterum corrigit: ea enim fingit exprimitque alter ab altero, quæ probat: ex quo illud,

Virtutem discas ex fortibus.

Ac de amicitia quidem hac tenus dictum sit. Deinceps autem de voluptate fuerit disserendum.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ
ΗΘΙΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΤΟ Κ'.

ARISTOTELIS
ETHICORUM NICOMACHEORUM
LIB. X.

ΚΕΦ. α'.

ΜΕΤΑ τὸ ταῦτα περὶ ἡδονῆς ἴσως ἔπεται διελθεῖν· μάλιστα γὰρ δοκεῖ συνωκειῶσθαι τῷ γένει ἡμῶν. Διὸ παιδεύουσι τὰς νέας, οἰακίζοντες ἡδονὴ καὶ λύπη. Δοκεῖ δὲ καὶ πρὸς τὴν τῆς ἡδονῆς ἀρετὴν μέγιστον εἶναι, τὸ χαίρειν οἷς δέ, καὶ μισεῖν αὐτοὺς· διατείνει γὰρ ταῦτα διὰ παντὸς τοῦ βίου, ῥοπὴν ἔχοντα καὶ δύναμιν πρὸς ἀρετὴν τε καὶ τὸν εὐδαίμονα βίον· τὰ μὲν γὰρ ἡδέα προαιρῶνται· τὰ δὲ λυπηρὰ φεύ-

CAP. I.
SEQUITUR fortasse ut de voluptate dicamus: nostro enim generi videtur esse conjunctissima. Itaque qui pueros instituunt, eos voluptate ac dolore moderantur et gubernant. Jam vero etiam ad virtutem morum plu-

rimum valere videtur iis rebus delectari, quibus oportet, easque odisse, quæ odio dignæ sunt: hæc enim per omnem vitam pertinent et permanent, cum magni sint ponderis, magnamque vim habeant et ad virtutem, et ad vitam beatam: jucunda

γασιν. Ὑπὲρ δὲ τῶν τοιούτων, ἥκιστα ἂν δόξαιε παρτερόν εἶναι· ἄλλως τε καὶ πολλὴν ἔχοντων ἁμφοσθήτησιν. Οἱ μὲν γὰρ τὰγαθὸν ἡδονὴν λέγουσιν· οἱ δὲ ἐξ ἐναντίας, κομιδῇ Φαῦλον· οἱ μὲν ἴσως πεπεισμένοι ἔτω καὶ ἔχουσιν· οἱ ᾗ οἰόμενοι βέλτιον εἶναι πρὸς τὸν βίον ἡμῶν, ἀποφαίνουσιν τὴν ἡδονὴν τῶν Φαύλων, καὶ εἰ μὴ ἐστὶ· ῥέπειν γὰρ τὰς πολλὰς πρὸς αὐτὴν, καὶ δελεῦναι ταῖς ἡδοναῖς· διὸ δὲν εἰς τὴν ἐναντίον ἀνάγειν· ἐλθεῖν γὰρ ἂν ἔτω ἐπὶ τὸ μέσον. Μὴ ποτε ᾗ καλῶς τῷτο λέγεται· οἱ γὰρ περὶ τῶν ἐν ταῖς πάθεσι καὶ ταῖς πράξεσι λόγοι, ἡτιόν εἰσι πρὸς τῶν ἔργων. ^b Ὅταν ἔν διαφωνῶσι τοῖς κατὰ τὴν αἰσθησιν, καταφρονέμενοι καὶ τὰληθὲς προσαναιρῶσιν· ὁ γὰρ ψέγων τὴν ἡδονὴν, ὁφθαλμοῖς ποτε ἐφιδέμενος, ἀποκλίνειν δοκεῖ πρὸς αὐτὴν, ὥς τοιαύτην οὔσαν

^a Τῶν περὶ τὸν Εὐδοξόν, quæ Ven. 1. 2. et Bas. post ἀμφοσθήτησιν addunt, interpretamentum sunt. ^b Ὅταν τοίνυν οἱ μὲν λέγουσι τὴν ἡδονὴν ψέγων, δι' ἃν δὲ ποιεῖσι καὶ πάσχειν ἐπαινώσιν, ἑαυτοῖς ἀντιλέγοντες, ὑπὸ τῶν ἀκούοντων ἡ δόξαν κατωχέλωται· καὶ τοῖς λόγοις οὐκ ἄλλαν ἄνησαν τὰς πολλὰς, ὑπὸ τῶν πραγμάτων ἐλεγχόμενοι. Quum ergo verbis quidem voluptatem vituperent, actionibus autem suis eandem et affectibus commendent, atque eo sibi contradicant modo, ab iis qui audiunt ea aut vident, videntur: neque quicquam iis verbis apud populum proficiunt, quæ re ipsa arguuntur. Andr. ^c Ὡς καὶ τοιαύτην οὔσαν Bas. male.

enim potissimum sequuntur omnes, aspernanturque et fugiunt ea, quæ molestiam afferunt. De talibus autem, minime videtur esse tacendum: præsertim cum de iis magna sit controversia. Alii enim voluptatem, summum bonum dicunt esse; alii contra, magnum malum: quorum alii fortasse sibi persuaserunt etiam ita rem se habere; alii utilius hominum vitæ esse putant damnare voluptatem, eamque, etiam si malum non sit, in numero malorum locare: multitudinem enim ad eam propensam esse, voluptatibusque servire: in

contrariam partem igitur eam reflectere ac retrahere oportere: sic enim homines ad id, quod medium est, perventuros. Sed verendum est, ne non satis recte voluptas dicatur esse malum: omnes enim, qui de perturbationibus animi et actionibus habentur sermones, minorem, quam facta, fidem faciunt. Itaque cum ab iis, quæ sensibus iudicantur, discrepant, primum contemnuntur, deinde si quid in eis veri inest, funditus evertunt: nam qui voluptatem vituperat, si quando eam concupiscere visus est, sic ad eam videtur propendere, quia

ἅπασαν· ^d τὸ διορίζειν γὰρ ἐκ ἐστὶ τῶν πολλῶν. Ἐοίκασι δὲ οἱ ἀληθεῖς τῶν λόγων, οὐ μόνον πρὸς τὸ εἰδέναι χρησιμώτατοι εἶναι, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν βίον· συναρδοὶ γὰρ ὄντες ταῖς ἐργοῖς, πεισύνονται. Διὸ προτρέπονται τοὺς ζυγιέντας ζῆν κατ' αὐτὰς. Τῶν μὲν ἔν τοιούτων ἄλλος· τὰ δὲ εἰρημένα περὶ τῆς ἡδονῆς ἐπέλθωμεν.

ΚΕΦ. Β'.

Εὐδοξος μὲν ἔν τὴν ἡδονὴν τὰγαθὸν ὥετο εἶναι, διὰ τὸ πάντ' ὁρᾶν ἐφιδέμενα αὐτῆς, καὶ ἔλκεγα, καὶ ἄλογα. Ἐν πᾶσι δὲ εἶναι τὸ αἰρετόν, ἐπικεκός· καὶ τὸ μάλιστα, κράτιστον· τὸ δὲ πάντ' ἐπὶ τὸ αὐτὸ φέρεσθαι, ὥς πᾶσιν ἄριστον μνηύειν· ἕκαστον γὰρ τὸ αὐτῷ ἀγαθὸν εὐρίσκειν, ὥσπερ καὶ τροφήν· τὸ δὲ πᾶσιν ἀγαθὸν, καὶ οὐ πάντ' ἐφίεται, τὰγαθὸν εἶναι. Ἐπιστεύοντο δὲ οἱ λόγοι, διὰ τὴν τῇ ἡδονῆς ἀρετὴν

^d Hanc voluptatem esse bonam, illam vero malam, vulgus distinguere et diiudicare nequeunt: ideo quando virum aliquem celebrem voluptate aliqua delectari vident, omnem quoque voluptatem bonam atque eligendam esse iudicant. ^e Τῷτο ἄριστον ὡς Hl.

si omnis voluptas sit expetenda: distinguere enim non est multitudinis. Videntur igitur veri sermones non solum ad cognitionem, verum etiam ad vitam bene degendam esse peritiles: nam ubi cum factis congruunt, fidem faciunt. Itaque eos, qui audiunt, ad vitam consentaneam acuunt atque excitant. Sed de his satis: nunc quæ de voluptate ab aliis dicta sunt, persequamur.

CAP. II.

VOLUPTATEM igitur esse summum bonum putabat Eudoxus, propterea quia

omnia animalia et ratione prædita, et rationis expertia, eam desiderare et appetere videret. At omnibus in rebus id, quod sit expetendum, esse bonum: et ut quidque maxime expetendum, ita longe optimum: quod autem omnia ad idem ferantur, hoc esse indicio, eam quiddam esse optimum; unumquidque enim id quod sibi sit bonum, ut et cibum, reperire: quod igitur omnibus est bonum, et quod omnia desiderant, id esse summum bonum. Atque hæc sane oratio fidem faciebat propter virtutem, moremque hominis magis, quam ipsa pro-

μᾶλλον, ἢ δι' αὐτῆς· διαφερόντως γὰρ ἐδόκει σώφρων εἶναι. Οὐ δὲ ὡς φίλος τῆς ἡδονῆς ἐδόκει ταῦτα λέγειν, ἀλλ' ἕτως ἔχειν κατ' ἀλήθειαν. Οὐχ ἥτιον δὲ ᾤετο εἶναι φανερόν ἐκ τῆς ἐναντίας· τὴν γὰρ λύπην καὶ αὐτὸ πᾶσι φευκτὸν εἶναι· ὁμοίως δὲ τὸ ἐναντίον, αἰρετόν. Μάλιστα δὲ εἶναι αἰρετόν, ὅ μὴ δι' ἕτερον, μηδὲ ἑτέρῃ χάριν αἰσχύμεθα. Τοῖσδε δὲ, ὁμολογούμενως εἶναι τὴν ἡδονὴν· ἐδένα γὰρ ἐπερωτᾶν, τίνας ἐνεκα ἡδέται, ὡς καὶ αὐτὴν ἔσαν αἰρετὴν τὴν ἡδονήν, προστιθεμένην τε ὁτῶν τῶν ἀγαθῶν, αἰρετώτερον ποιεῖν· οἷον τῷ δικαιοπραγεῖν καὶ σωφρονεῖν. ^h Καὶ αὖξεν δὴ τὸ ἀγαθὸν αὐτὸ ἐαυτῷ. Ἔοικε δὲ ἕτος γε ὁ λόγος τῷ ἀγαθῶν αὐτὴν ἀποφαίνειν, καὶ ἐδὲν μᾶλλον ἑτέρῃ· ^k πᾶν γὰρ μεθ' ἑτέρῃ ἀγαθῷ, αἰρετώτερον, ἢ μονόμενον. | Τοῖσδε δὲ

^f Ὁ μὴ δι' ἑτέρας χάριν αἰρ. omiffis intermediis Baf. ^g Τὸ δὲ Baf. Ven. 1. 2. et Lamb. ^h Καὶ non agnoscunt N C. et El. ⁱ Αὐτὸ omittit N C. et El. qui etiam pro ταῦτα legit αὐτῷ. De hoc loco fequentia habet Euftratus: ἢ ἂν σαφές, εἰ ἢ γινώσκουσιν ἀντὶ τῆς αὐτῆς, δηλοῦν αὐτῇ· ἔτασι, Αὖξεν δὲ τὸ ἀγαθὸν αὐτῇ· ἢ τοι τῇ ἡδονῇ. Ἔστι δὲ ὁ λόγος, καὶ αὖξεται δὴ αὐτὸ τὸ ἀγαθόν· ταῦτα πᾶν ἀγαθὸν αὐτῇ τῇ ἡδονῇ· πᾶν γὰρ ἀγαθόν, ὡς εἰρηται, μεθ' ἡδονῆς γινόμενον ἢ παραπρόμιον, αὖξεται τε καὶ εἰς μέγεθος αἰρεται. Αὖξεται δὲ αὐτῷ τὸ ἀγαθόν· ἢ τοι πᾶν ἀγαθὸν αὐτῇ τῇ ἡδονῇ· τὸ γὰρ αὐτὸ, ἀντὶ τῆς πᾶν εἰρηται. Andronicus nobiscum legiffe videtur. ^k Πᾶν γὰρ μεθ' ἑτέρας ἀγαθῷ, αἰρ. ἢ μονόμενον, οὐκ ἂν εἴη τοῖσδε· ταῦτα, οὐκ ἂν εἴη τὰ ἀγαθὰ· ἀντὶ γὰρ τῆς ἐπεί, οὐκ ἂν εἴη τὰ ἀγαθὰ, εἴπει, ὅτι ἂν εἴη τοῖσδε. Euftrat.

pter se: egregie enim præter cæteros temperans existimabatur. Quare non ut voluptati amicus hæc loqui putabatur: sed reapse ita esse videbantur. Neque vero ex ejus contrario minus id perspicuum esse existimabat: dolorem enim per se omnibus esse fugiendum: itemque ejus contrarium optabile atque expetendum. Id porro maxime esse expetendum quod non propter aliud, neque alius rei gratia expetimus. Tale autem quiddam esse sine controversia voluptatem: nemi-

nem enim ex altero quærere, cujus rei gratia voluptate afficiatur: quasi per se sit optabilis et expetenda voluptas, et cuicunque rei bonæ accedat, eam efficiat magis expetendam: quale est juste agere, et temperanter vivere. Bonum autem ipsum seipso amplificari atque augeri. Videtur ergo hæc ratio ostendere, eam in bonis esse numerandam, nihiloque magis bonum, quam alterum ei adjunctum: omne enim bonum cum altero bono conjunctum, optabilius est, quam ipsum

λόγῳ καὶ Πλάτων ἀναιρεῖ, ὅτι ἐκ ἑστὶν ἡδονὴ τὰ ἀγαθὰ· αἰρετώτερον γὰρ εἶναι μετὰ φρονήσεως τὸν ἡδὺν βίον, ἢ χωρὶς. Εἰ δὲ τὸ μικτὸν κρεῖττον, ἐκ εἶναι τὴν ἡδονὴν τὰ ἀγαθὰ· ἐδενὸς γὰρ προσεθέντος αὐτῷ, τὰ ἀγαθὰ αἰρετώτερον γίνεσθαι. Δῆλον δὲ ὡς ἐδὲ ἄλλο οὐδὲν τὰ ἀγαθὰ ἂν εἴη, ὃ μετὰ τινος τῶν κατ' αὐτὸ ἀγαθῶν αἰρετώτερον γίνεται. | Τί ἔν ἐστι τοῖσδε, ἔ καὶ ἡμῖς κοινωνῶμεν; τοῖσδε γὰρ ἐπιζητεῖται. Οἱ δὲ ἐνιστάμενοι ὡς ἐκ ἀγαθῶν, ἔ πάντ' ἐφίεται, μὴ ἐδὲν λέγωσιν· ὃ γὰρ πᾶσι δοκεῖ, τῆτο εἶναι φάμεν. Ὁ δὲ ἀναιρῶν ταύτην τὴν πίσιν, οὐ πάνυ πισότερα ἐρεῖ· εἰ μὲν γὰρ τὰ ἀνόητα ᾤρεγετο αὐτῶν, ἢ ἂν τι τὸ λεγόμενον· εἰ δὲ καὶ τὰ φρόνιμα, πῶς λέγοιεν ἂν τι; Ἴσως δὲ καὶ ἐν τοῖς φάουλοις ἐστὶ τι φυσικὸν ἀγαθὸν κρεῖττον ἢ κατ' αὐτὰ, ὃ ἐφίε

^l Μόνα post ἀνόητα addunt quidam codd. apud Lamb. μόνον ᾤρεγοντο αὐτῷ Andr. αὐτῆς Mur. ^m Γο. κατ' αὐτό. Καὶ γὰρ ἐν τοῖς ἀνόητοις ἐστὶ τι φυσικὸν ἀγαθόν, τὸν φανερὸν αὐτῶν ὑπερβαίνειν, δὲ ὃ τῷ ἀγαθῷ οἰκισμένον ὡς εἰκὴν ἡδὴ ᾤρεγονται. Et in brutis quoque naturale aliquod bonum est, quod eorum imbecillitatem transcendit, quo cum bono ipso conciliantur, et tanquam proprium sibi solent appetere. Andr.

per se et ab alio bono deferunt. Ac tali ratione sententiam eorum, qui voluptatem, summum bonum esse dicunt, Plato labefaciat: optabilior enim esse vitam jucundam cum prudentia conjunctam, quam sine prudentia. Quod si jucundum alteri bono admixtum melius est, voluptatem non esse summum bonum: nullius enim rei adjunctione summum bonum optabilius fieri posse. Sed perspicuum est neque aliud quidquam, quod cum alio per se bono conjunctum optabilius sit, summum bonum futurum. Quidnam igitur est summum bonum, cujus quidem nobis sit communio?

tale enim quaeritur. Jam vero qui pertinaciter negant id esse bonum, quod omnia desiderant atque appetunt, vereor ne nihil dicant: nam quod omnibus videtur, hoc esse dicimus. Nec qui hanc persuasionem labefaciant, multo probabiliora certiorave dicturus est: nam si sola mentis expertia voluptates appetent, esset id aliquid, quod ab eis dicitur: sed si etiam ea, quæ sapiunt et prudenter sentiunt, quid causæ est cur audiendi sint? Fortasse vero etiam in vitiosis naturale quoddam bonum inest, melius, quam ipsorum sit captus, quod bonum sibi accommodatum appetit. Jam

τα τῶ οἰκεία ἀγαθῶ. Οὐκ εἴκει δὲ ἔδὲ περὶ τῶ ἐναντίῳ
καλῶς λέγεσθαι· ἔ γάρ φασιν, εἰ ἡ λύπη κακὸν ἐστὶ, τὴν
ἡδονὴν ἀγαθὸν εἶναι· ἀντικείμεθα γὰρ κακὸν κακῶ, καὶ ἁμ-
φω τῶ "μηδετέρῳ· λέγοντες ταῦτα ἔ κακῶς, ἔ μὴν ἐπὶ γε
τῶν εἰρημένων ἀληθεύοντες· ἀμφοῖν μὲν γὰρ ὄντων κακῶν,
καὶ φευκτὰ ἔδει εἶναι ἁμφω· τῶν μηδετέρων δὲ, ῥ μηδέτερον,
ἢ ὁμοίως. Νῦν ὃ φαίνονται, τὴν μὲν φεύγοντες ὡς κακόν·
τὴν δὲ αἰρέμενοι ὡς ἀγαθόν. Οὕτω δὴ καὶ ἀντίκειται.

ΚΕΦ. γ'.

Οὐ μὴν ἔδὲ εἰ μὴ τῶν ποιότητων ἐστὶν ἡ ἡδονή, διὰ τοῦτ'
ἔδὲ τῶν ἀγαθῶν· ἔδὲ γὰρ αἱ τῆς ἀρετῆς ἐνέργειαι,
ποιότητες εἰσιν· ἔδὲ ἡ εὐδαιμονία. | Λέγεται ἂ δὴ, τὸ μὲν
ἀγαθὸν ὠρίσθαι, τὴν δὲ ἡδονὴν ἀόριστον εἶναι, ὅτι δέχεται τὸ
μᾶλλον καὶ τὸ ἥττον. Εἰ μὲν ἔν ἐκ τῶ ἡδεσθαι τῷτο κρίνε-
σι, καὶ περὶ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς, καθ'

ⁿ Hanc veram esse lectionem ex Eustratio recte vidit Casaubonus. γρ. μηδέτερον
et μηδέτερα· λέγοντες ταῦτα ὃ ἔ κακ. ὁ ὄντων κακῶν El. ῥ ἡ ἔτερον ὃν ὁμοίως
Baf. et Ven. 1. ἔ Δε Baf. Ven. 1. 2. et Lamb.

vero neque quod de contra-
rio dicunt, recte dici vide-
tur: negant enim effici ex
eo quod dolor malum sit, vo-
luptatem esse bonum: nam
et malum malo opponi, et
utrumque ei, quod neutrum
est: atque hæc quidem di-
cunt non male: veruntamen
si ad ea, quæ dicta sunt, exi-
gantur, minus vere: nam si
ambo mala essent, necessario
ambo essent fugienda; sin
neutrum esset malum, vel
neutrum esset fugiendum, vel
æque utrumque. Nunc vide-
mus dolorem fugi, ut malum:
voluptatem expeti, ut bonum.

Sic igitur et opponuntur in-
ter se.

CAP. III.

NEQUE vero si voluptas
non est qualitas, idcirco
non est in bonis numeranda:
nam neque virtutis munera
et functiones sunt qualitates,
neque beatitudo. Dicunt au-
tem bonum esse terminatum:
voluptatem nullis terminis
circumscripam, quia conten-
tior et remissior esse potest.
Si igitur ex perceptione vo-
luptatis hoc judicant, in ius-
titia quoque, et cæteris vir-
tutibus, ex quibus perspicue
aiunt eos, qui virtutes co-

αὖς ἐναργῶς φασὶ μᾶλλον καὶ ἥττον· τὰς ποιοῦς ὑπάρχειν, καὶ
κατὰ τὰς ἀρετὰς· ἔσαι τὸ αὐτό· δίκαιοι γάρ εἰσι μᾶλλον καὶ
ἀνδρεῖοι· ἔστι ὃ καὶ δικαιοπραγεῖν καὶ σωφρονεῖν μᾶλλον καὶ
ἥττον. Εἰ δὲ ἐν ταῖς ἡδοναῖς, μή ποτ' ἔ λέγῃσι τὸ αἴτιον·
ἔαν ὦσιν αἱ μὲν ἀμιγῆς, αἱ δὲ μικτῆ. Τί κωλύει δὲ,
καθάπερ ἡ υἱεία, ὠρισμένη ἔσα, δέχεται τὸ μᾶλλον καὶ
ἥττον, ἔτω καὶ τὴν ἡδονήν; οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ συμμετρία ἐν πᾶ-
σιν ἐστίν, ἔδὲ ἐν τῶ αὐτῶ μία τις αἰ, ἀλλὰ ἀνιεμένη δια-
μένει ἕως τινός, καὶ διαφέρει τῶ μᾶλλον καὶ ἥττον. Τοῖστο
δὴ καὶ τὸ περὶ τὴν ἡδονὴν ἐνδέχεται εἶναι. || Τέλειόν τε τὰγα-
θὸν τιθέντες, τὰς δὲ κινήσεις καὶ τὰς γενέσεις, ἀτελεῖς, τὴν
ἡδονὴν κίνησιν καὶ γενέσιν ἀποφαίνειν πειρῶνται. | Οὐ καλῶς
δὲ εἰκάσι λέγειν, ἔδὲ εἶναι κίνησιν· πάσῃ γὰρ οἰκείον εἶναι
δοκεῖ τάχος καὶ βραδυτής· " καὶ εἰ μὴ καθ' αὐτήν, οἷον τὸ τῶ

^r Lambinus, verba transponendo, et tollendo istud καί, hunc locum ita emen-
dat: τὰς κατὰ τὰς ἀρετὰς ποιοῦς ὑπάρχειν ἔσαι τὸ αὐτό. Argypylus ἔ κατὰ τὰς
ἀρετὰς omittit. Quidam ἀρετὰς hic pro ἔξεις et ἐπισήμας poni censent: alii per
περὶ τὰς ἀρετὰς, quæ præcedunt, considerationes virtutis; per τὰς ἀρετὰς, actiones
intelligunt: ut sensus sit: Idem tam de virtutibus ipsis, quam de harum effecti-
bus dici possit. Cui sententiæ favet Aquinas: et nescio an ea, quæ immediate
sequuntur, eam confirment. Vide Lamb. ὁ γρ. ὡς εἰσίν. ἡ ἀνιεμένη El.

^s Planiora erunt hæc verba, ut annotat Lamb. si hoc ordine collocentur: καὶ εἰ

lunt, magis et minus eujus-
dammodi fieri, idem erit:
justiores enim aliis alii sunt
et fortiores: fieri etiam pot-
est, ut iuste agamus, tempe-
ranterque vivamus magis et
minus. Sin ex voluptatibus
ipsis, verendum est, ne cau-
sam non asserant: siquidem
sunt aliæ puræ ac sinceræ,
aliæ mixtæ. Sed quid prohi-
bet, quemadmodum valetu-
do, quæ terminata est, inten-
di potest et remitti, sic et vo-
luptatem? non enim eadem
In omnibus temperatio est: ne-
que in eodem semper est una,

sed ita remittitur et languet-
cit, ut usque ad aliquem fi-
nem permaneat: eoque dif-
fert, quod intenditur et re-
mittitur. Tale igitur quid-
dam in eo quoque, quod ad
voluptatem attinet, accidere
potest. Et cum summum bo-
num perfectum quiddam esse
statuant, motus autem et or-
tus imperfectos: voluptatem
esse motum et ortum osten-
dere conantur. Sed neque
recte dicere videntur, neque
voluptas est motus: omnis
enim motionis propria vide-
tur esse celeritas et tarditas:
et si non per se, qualis est ea,

κόσμῳ, πρὸς ἄλλο. Τῇ δὲ ἡδονῇ τέτων ἑδέτερον ὑπάρχει· ἡδῆναι μὲν γὰρ ἐστὶ ταχέως, ὥσπερ ὀργισθῆναι· ἡδεῖσθαι δὲ οὐ, ἑδὲ πρὸς ἕτερον· βαδίζειν γὰρ, καὶ αὖξασθαι, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα. Μεταβάλλειν μὲν ἔν ἐν εἰς τὴν ἡδονὴν ταχέως καὶ βραδέως, ἐστὶν· ἐνεργεῖν δὲ κατ' αὐτὴν ταχέως, ἕκ ἐστι· λέγω γὰρ ἡδεῖσθαι.² Γένεσις τε πῶς ἂν εἴη; δοκεῖ γὰρ ἕκ ἐκ τῶ τυχόντος τὸ τυχὸν γίγνεσθαι, ἀλλ' ἐξ ἑ γίγνεται, εἰς τοῦτο διαλύεσθαι. Καὶ ἑ γένεσις ἡ ἡδονή, τέττα ἡ λύπη φθορά. Καὶ λέγουσι δὲ τὴν λύπην, ἐνδειαν εἶναι τῆ κατὰ φύσιν τὴν δὲ ἡδονὴν, ἀναπλήρωσιν. Ταῦτα δὲ σωματικά ἐστὶ πάθος. Εἰ δὲ ἐστὶ τῆ κατὰ φύσιν ἀναπλήρωσις, ἡ ἡδονή, ἐν ᾧ ἡ ἀναπλήρωσις, τῆτ' ἂν καὶ ἡδοίτο· τὸ σῶμα ἄρα. Οὐ δοκεῖ δέ· ἕκ ἐστὶν ἄρα ἀναπλήρωσις, ἡ ἡδονή· ἀλλὰ γινομένης μὲν ἀναπληρώσεως, ἡδοίτο ἂν τις, καὶ τεμνόμενος λυπόιτο. Ἡ

μὴ κατ' αὐτὴν, πρὸς ἄλλο, οἷον τὸ τῷ κόσμῳ. In quibusdam codd. scribitur τὰ τῷ κόσμῳ. et τῇ τῷ. Sic Andr. κατὰ φύσιν ἡ τῷ ὁρᾶν κίνησις ὁμαλὴ μὲν ἐστὶ κατ' αὐτὴν, πρὸς δὲ τὴν τῶν ἀστέρων διαρρηγμένη κίνησιν, ταχέως λίσσεται. x Τὴν μὲν λύπην. Ven. 1. Bas. et Aurel. y Γε. ἡ ἡδονὴ ἐν ᾧ ἀναπ.

qua mundus movetur: at cum alia motione comparata. In voluptate autem neutrum horum inest: fieri enim potest, ut quis cito fuerit affectus voluptate, quemadmodum ut cito iracundia exarsit: sed ut voluptate celeriter fruatur, non potest, ne si cum alio quidem conferatur: ut ambulet autem, et augeatur, et quæ sunt hujus generis omnia, potest. Nihil igitur obstat, quo minus celeriter et tarde ad voluptatem traducamur: sed ut celeriter voluptatis munere fungamur, fieri non potest: voluptatis autem munere fungi dico voluptate affici. Jam vero qui possit ortus esse? videtur e-

nim non ex re qualibet quævis oriri: sed ex quo quidque oritur, in hoc dissolvi atque interire. Et, cujus rei ortus est voluptas, ejus rei interitus erit dolor. Deinde aiunt, dolorem ejus rei, quæ est secundum naturam, penuriam esse: voluptatem, expletionem. At hi sunt affectus corporis. Si voluptas igitur, ejus, quod secundum naturam est, expletio est: id, in quo fit expletio, etiam voluptate affici queat: corpus ergo voluptate affici queat. At non videtur ita esse: non est ergo voluptas expletio: verum cum fit expletio, potest aliquis voluptate affici, et cum secatur, dolere. Hæc opinio autem

δοξά δὲ αὕτη δοκεῖ γεγενῆσθαι ἐκ τῶν περὶ τὴν τροφὴν λυπῶν καὶ ἡδονῶν· ἐνδεεῖς γὰρ γινομένους καὶ προλυπηθέντας, ἡδεῖσθαι τῇ ἀναπληρώσει. Τῆτο δὲ οὐ περὶ πάσας συμβαίνει τὰς ἡδονάς· ἄλυποι γὰρ εἰσιν αἱ τε μαθηματικαὶ, καὶ τῶν κατὰ τὰς αἰσθήσεις· αἱ δὲ τῆς ὁσφρήσεως, καὶ ἀκροάματα γὰρ καὶ ὁράματα· πολλὰ γὰρ καὶ μνήμα, καὶ ἐλπίδες. Τίνος ἔν αὐταὶ γενέταις ἔσονται; ἑδένος γὰρ ἐνδεῖαι γεγενῆσθαι, ἑ γένοιτ' ἂν ἀναπλήρωσις. Πρὸς δὲ τοὺς ὁ προσφέροντας τὰς ἐπονιδίους τῶν ἡδονῶν, λέγοι τις ἂν ὅτι ἕκ ἐστὶ ταῦτ' ἡδέα· οὐ γὰρ εἰ τοῖς κακῶς διακειμένοις ἡδέα ταῦτ' ἐστὶν, οἷητέον αὐτὰ καὶ ἡδέα εἶναι ἀπλῶς, πληρὴ τέτοις· κατὰ περ ἑδὲ τὰ τοῖς καμνέουσιν ὑγιεινὰ, ἡ γλυκέα, ἡ πικρά· ἑδὲ αὖ λευκὰ, τὰ φαινόμενα τοῖς ὀφθαλμοῖσιν. Ἡ οὕτω δὲ λέγοιτ' ἂν, ὅτι αἱ μὲν ἡδοναὶ αἰρεταὶ εἰσιν, οὐ μὲν ἀπὸ γε τέτων· ὥσπερ καὶ τὸ πλεῖν, προδόντι δ' οὐ καὶ τὸ ὑγιαί-

z Αἱ pro καὶ reposuimus ex El. et ita etiam ex conjectura emendavit Lambinus. a Οὐ γένοιτ' ἂν ἀναπλήρωσις Ven. 1. 2. et Bas. b Γε. προσφέροντας. male.

ex doloribus ac voluptatibus, quæ in alimento versantur, videtur esse nata: homines enim cum egent alimento, et cum antegressus dolor est, expletionem delectari. Sed hoc non in omnibus voluptatibus accedit: sunt enim doloris expertes tum mathematicæ, tum earum, quæ in sensibus positæ sunt, eæ, quæ ex odoratu percipiuntur, voluptates: et vero acroamata, et spectacula, multæ etiam res memoria repetitæ, multæ denique speratæ voluptatem afferunt. Cujus igitur rei hæc voluptates ortus erunt? nullius enim rei antegressa est penuria, aut egestas, cujus

expletio consequatur. Iis autem, qui turpes et probrosas voluptates objiciunt, responderi possit, hæc non esse jucunda: non enim si hominibus male affectis sunt jucunda, etiam absolute jucunda sunt habenda; sed his tantum: quemadmodum neque ea, quæ sunt ægrotis salubria, aut dulcia, aut amara; neque ea, quæ lippientibus videntur alba, sunt reapse talia. Potest etiam hoc modo responderi, voluptates esse expetendas, sed non ab his rebus profectas: quemadmodum divitem esse optabile est, sed non ex proditiōe: et valere, sed non quolibet cibo

E e

νειν, ἔ μὴν ὅτι ἔν φαγόντι. Ἡ ὅτι τῷ εἶδει διαφέρεισιν αἱ
ἡδοναί; ἕτεροι γὰρ αἱ ἀπὸ τῶν καλῶν, τῶν ἀπὸ τῶν αἰσχυρῶν,
καὶ ἔκ ἐστιν ἡδῆναι τὴν τῆ δικαίαν, μὴ ὄντα δίκαιον, μηδὲ
τὴν τῆ μωσικῆ, μὴ ὄντα μωσικόν· ὁμοίως ἢ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων.
Ἐμφανίζειν δὲ δοκεῖ καὶ ὁ φίλος, ἕτερος ὢν τῆ κόλακος, ἔκ
ἔσαν ἀγαθὸν τὴν ἡδονήν, ἢ διαφόρος εἶδει· ὁ μὲν γὰρ πρὸς
τὸ ἀγαθὸν ὁμιλεῖν δοκεῖ, ὁ δὲ πρὸς ἡδονήν.^d καὶ τὸ μὲν ὀνει-
δίζεται, τὸ δ' ἐπαινεῖσιν, ὡς πρὸς ἕτερα ὁμιλῶντα. Οὐδέ τις
τ' ἂν ἔλοιτο ζῆν, παιδὶς διάνοιαν ἔχων διὰ βίαν, ἡδόμενος
ἐφ' οἷς τὰ παιδία, ὡς ὅσον τε μάλιστ'· ἔδὲ χαίρειν, ποιῶν
τι τ' αἰσχίτων, μηδὲ ποτε μέλλων λυπηθῆναι. Περὶ πολλὰ
τε σπεσθὴν ποιησαίμεθα ἂν, καὶ εἰ μηδεμίαν ἐπιφέρει ἡδε-
νῆ, ὅσον ὄρεαν, μνημονεύειν, εἰδέναι, τὰς ἀρετὰς ἔχειν. Εἰ δὲ
ἔξ ἀνάγκης ἔπονται τέτοις ἡδοναί, ἔδὲν διαφέρει· ἐλοίμεθα

^c Ὅτι omittit El. et quidam alii. ^d Καὶ ὁ μὲν ὀνειδ. τὸν δ' ἐπ. ὡς οὐ πρ. Vet.
Interp. Sic et Euftratus legisse videtur. ^e *Cassaub.* ^f Οἰονταί pro οἷον τε El.
CCC. Ven. 1. et 2. haud male. ^g Γρ. αἰσχυρῶν.

vescenti. Postremo dicendum
est, specie differre voluptates:
aliae enim sunt eae, quae ex
rebus honestis capiuntur, ab
iis, quae ex turpibus: neque
fieri ullo modo potest, ut quis
iusti hominis voluptate potia-
tur, qui non sit iustus: ne-
que musici, qui non sit musi-
cus: similisque est caetero-
rum ratio. Atque etiam vi-
detur amicus, qui ab assenta-
tore differt, voluptatem non
esse bonum, aut certe differre
specie voluptates, declarare:
ille enim videtur congregari et
versari cum amico, ut ei sit
bono, hic ut voluptati: et
hoc vituperatur, illud lau-
dant omnes, quasi amicus ser-
mones et congressus suos a-

lio, quam assentator, referat.
Neque vero cuiquam vita sit
optabilis, ut per omnem vi-
tam, cogitationem et men-
tem puerilem obtineat: iisque
rebus, quibus pueri laetan-
tur, quam maxime fieri pot-
est, delectetur: neque quis-
quam gaudere cupiat turpis-
sima aliqua et flagitiosissima
re admitta, etiam si nunquam
sit propterea doliturus. Ad
multa denique studium, at-
que operam nostram contu-
lerimus, etiam si nullam vo-
luptatem sint allatura: cu-
jusmodi sunt videre, memoria
tenere, scire, virtutes deni-
que habere. Nec refert quod
his necessario succedunt vo-
luptates: haec enim sequere-

γὰρ ἂν ταῦτα, καὶ εἰ μὴ γένοιτ' ἂν ἀπ' αὐτῶν ἡδονή. Ὅτι
μὲν ἔν ἔτε τὰγαθὸν ἢ ἡδονή, ἔτε πᾶσα αἰρετὴ, δῆλον εἰκεν
εἶναι· καὶ ὅτι εἰσὶν αἰρετά τινες κατ' αὐτὰς, διαφέρεισαι τῷ
εἶδει, ἢ τῷ ἀφ' ὧν. Τὰ μὲν ἔν λεγόμενα περὶ τῆς ἡδονῆς
καὶ λύπης, ἱκανῶς εἰρήστω.

ΚΕΦ. δ'.

ΤΙ δὲ ἐστίν, ἢ ποῖόν τι, καταφανέστερον γένοιτ' ἂν ἀπ' ἀρ-
χῆς ἀναλαβεῖσι. Δοκεῖ γὰρ ἢ μὲν ὁρασις κατ' ὄντι-
ναῖν χρόνον τελεία εἶναι· ἔ γάρ ἐστιν ἐνδεὴς ἔδενος, ὃ εἰς ὑπε-
ρον γενόμενον τελειώσει αὐτῆς τὸ εἶδος. ^h Τοιούτω δὲ εἰκε
καὶ ἡ ἡδονή· ὅλον γάρ τί ἐστι. Καὶ κατ' ἔδενον χρόνον λά-
βοι τις ἂν ἡδονήν, ἥς ἐπὶ πλείω χρόνον γινομένης, τελειωθή-
σεται τὸ εἶδος. Διόπερ ἔδὲ κίνησις ἐστίν· ἐν χρόνῳ γὰρ πᾶσα
κίνησις, καὶ τέλος τινός, ὅσον ἢ οἰκοδομικὴ τελεία, ὅταν ποιή-
σῃ οὗ ἐφίεσται. Ἡ ἐν ἅπαντι δὴ ^k τῷ χρόνῳ, ἢ ἐν τούτῳ.

^e Ταῖς αἰτίαις ὅθεν γίνονται. Andr. ^h Γρ. τέσση. ⁱ Τέλειον pro ὅλον El.
^k Τῷ χρόνῳ τέττω Baf. et Ven. 1. τῷ χρόνῳ ἢ τέττω El. et CCC.

mur et expeteremus, etiam si
nulla ex iis proficeretur
voluptas. Non esse igitur
summum bonum voluptatem,
neque omnem esse expeten-
dam, esseque nonnullas per
se expetendas vel specie, vel
iis rebus, ex quibus oriun-
tur, differentes, perspicuum
videtur esse. Atque ea qui-
dem, quae de voluptate ac
dolore dicuntur, satis a nobis
exposita sint.

CAP. IV.

QUID sit autem, aut qua-
lis res sit, planius fieri
poterit, si ab initio repeta-
mus. Videtur enim aspectus

quovis tempore perfectus es-
se: nam nihil desiderat, quod
cum postea contigerit, ejus
formam sit absoluturum. Huic
similis est et voluptas: nam-
que totum quiddam est, at-
que integrum. Neque quis-
quam voluptatem ullo tem-
pore sumat, cujus, si longius
producat, forma sit perfe-
ctior futura. Itaque ne mo-
tus quidem est: omnis enim
motus in tempore versatur,
et ad aliquem finem refertur:
verbi gratia, is, qui in aedifi-
cando consumitur, tum per-
fectus est, cum id, quod desi-
derat, effecerit. Aut igitur
in toto tempore, aut in hoc.

Ἐν ᾧ τοῖς μέρεσι τῷ χρόνῳ πᾶσαι ἀτελεῖς, καὶ ἕτερά τῷ εἶδει τῆς ὅλης καὶ ἀλλήλων· ἢ γὰρ τῶν λιθῶν σύνθεσις, ἕτερα τῆς τῷ κίονος βαδίσσεως, καὶ αὐταί, τῆς τῷ ναῦ ποιήσεως. Καὶ ἡ μὲν τῷ ναῦ, τελεία· ἐδενὸς γὰρ ἐνδεῆς πρὸς τὸ περικείμενον· ἡ δὲ τῆς κρηπίδος καὶ τῷ τριγλύφῳ, ἀτελής· μέρες γὰρ ἑκατέρω. Τῷ εἶδει ἔν διαφέρουσι, καὶ ἔκ ἔστιν ἐν ὁπωσὺν χρόνῳ λαβεῖν κίνησιν τελείαν τῷ εἶδει· ἀλλ' εἴ περ, ἐν τῷ παντί. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ βαδίσσεως καὶ τῶν λοιπῶν. Εἰ γὰρ ἔστιν ἡ Φορὰ, κίνησις πῶθεν ποῖ, καὶ ταύτης διαφορὰ κατ' εἶδος, πτήσις, βάδις, ἄλσις, καὶ τὰ τοιαῦτα. Οὐ μόνον δὲ ἔτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ βαδίσει· τὸ γὰρ πῶθεν ποῖ, καὶ ταῦτόν ἐν τῷ σταδίῳ καὶ τῷ μέρει, καὶ ἐν ἑτέρῳ καὶ ἑτέρῳ μέρει. Οὐδὲ τὸ διεξίεναι τὴν γραμμὴν τήνδε καὶ κείνην· καὶ μόνον γὰρ γραμμὴν διαπορεύεται, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ τόπῳ

¹ τῷ κίονος βαδίσσειν explicat Eustratius per τὴν κατὰ μήκος τῷ κίονος πῶθεν, ἔτι γίνεται, ὅταν πρὸς ὁριζίαν γωνίας ἴσῃται: columna in longitudinem collocationem seu deflexionem, quæ tum fit, cum ad rectos angulos recta steterit. Andronicus vero appellat κίονος κατασκευὴν, columnæ exstructionem. Alii erectionem columnæ interpretantur. Vide Steph. Thef. Tom. iii. col. 662. ² τριγλύφῳ ab Argyropylo λεγόμενα appellantur: ab Eustratio ζύλα πρίμα ἐν τοῖς πείρασιν ἐγγεγραμμένα, litta in extremis tabulorum partibus tripliciter insculpta. Vide Vitruvii lib. iv. et notas Philand.

In partibus autem temporis omnes sunt imperfecti, specieque et a toto, et ipsi inter se differunt: lapidum enim compositio et structura alia est a columnæ striatione: et hi motus, alii sunt a templi perfectione. Ac templi quidem motus perfectus est; nihil enim desiderat ad id quod propositum fuerat: fundamenti autem, et lacunar, imperfectus: uterque enim partis est. Specie igitur differunt, neque in ullo tempore, quaecunque illud sit, perfectus in suo genere motus sumi potest: aut si maxime potest, in toto potest. Simi-

literque de incessu, et reliquis motibus sentiendum. Si enim loci mutatio motus est alicunde aliquo, huius quoque formæ dispares ac differentes, volatus, incessus, saltus, et cætera huiusmodi, motus sunt alicunde aliquo. Nec solum ita se res habet in aliis loci mutationibus, verum etiam in ipso incessu: nam incessus alicunde aliquo, non est idem in stadio, atque in ejus parte: neque idem in una, atque in alia. Neque eadem loci mutatio est, qua hæc linea, et qua illa transiit: non enim linea solum transiit, verum etiam linea,

ἔσαν· ἐν ἑτέρῳ δὲ αὐτῇ ἐκείνης. ² Δὲ ἀκριβοῦς μὲν οὖν περὶ κινήσεως ἐν ἄλλοις εἴρηται. Ἐοικε δὲ ἔκ ἐν ἅπαντι χρόνῳ τελεία εἶναι, ἀλλ' αἱ πολλὰ ἀτελεῖς καὶ διαφέρειναι τῷ εἶδει, εἴ περ τὸ πῶθεν ποῖ εἰδοποιόν. Τῆς ἡδονῆς δὲ ἐν ὁπωσὺν χρόνῳ τέλειον τὸ εἶδος. Δῆλον ἔν ὥς ἕτερά τε ἂν εἶεν ἀλλήλων, καὶ τῶν ὅλων τι καὶ τελείων ἡ ἡδονή. Δόξα δὲ ἂν τῷτο καὶ ἐκ τῷ μὴ ἐνδέχεσθαι κινεῖσθαι μὴ ἐν χρόνῳ, ἡδεσθαι δὲ τὸ γὰρ ἐν τῷ νῦν, ὅλον τι. Ἐκ τῶτων ᾧ δῆλον, καὶ ὅτι καλῶς λέγουσι κίνησιν ἢ γένεσιν εἶναι τὴν ἡδονήν· οὐ γὰρ πάντων ταῦτα λέγεται, ἀλλὰ τῶν μεριστῶν καὶ μὴ ὅλων· ἐδὲ γὰρ ὁράσεως ἐστὶ γένεσις, ἐδὲ σιγῆς, ἐδὲ μονάδος· ἐδὲ τῶτων ἐδὲν κίνησις, ἐδὲ γένεσις. Οὐδὲ δὲ ἡδονῆς· ὅλον γὰρ τι. ³ Αἰσθήσεως δὲ πάσης πρὸς τὸ αἰσθητὸν ἐνεργ-

² Sc. lib. v. Physf. ³ Ἐπεὶ: ita etiam Eustrat. Nobiscum legit Andr. ⁴ Vide Physf. lib. vi. cap. 3. ⁵ Eustratius dubitat necne huic loco aliquid desit: quod suppleri duobus modis potest indicat. Primo, ut hoc modo legatur: Οὐδὲ αἰσθήσεως πάσης πρὸς τὸ αἰσθητὸν ἐνεργῆσαι ἐπὶ κίνησις ἢ γένεσις. Secundo, post ἐνεργῆσαι scribendo ἐστὶν εἰκεία ἡδονή, et pro δε legendo ἐπὶ: quasi diceret Arist. Δῆλον δὲ ἐκ τῶν ἐρημένων ὅτι πάσης κατ' ἐνεργίαν αἰσθήσει ἀνεμποδίτως ἐνεργῆσαι συνέχεται τις ἡδονή.

quæ in loco est: at hæc in alio loco, quam illa est. Subtiliter igitur et enucleate de motu in aliis libris disputatum a nobis est. Videtur autem non omni tempore perfectus esse, sed plerique imperfecti, specieque differentes, siquidem termini alicunde aliquo motum informant. At voluptatis in quovis tempore forma perfecta est. Peripicuum igitur est, motum et voluptatem inter se differre, voluptatemque totum quiddam et perfectum esse. Quod quidem etiam ex eo intelligere licet, quod fieri non potest, ut quis moveatur nisi in tempore; sed ut voluptate

afficiatur, potest: nam quod in puncto temporis positum est, totum quiddam est. Atque ex his perspicuum illud quoque est, minus recte ab his dici, voluptatem motum aut ortum esse: non enim omnium rerum dicuntur esse motus et ortus, sed earum duntaxat, quæ partitionem recipiunt, et quæ non sunt tota: neque enim aspectus, neque puncti, neque monadis ortus est: neque horum quiddam vel motus, vel ortus est. Ergo neque voluptas, motus vel ortus est: est enim totum, atque integrum quiddam voluptas. Jam vero cum sensus omnis in id, quod sub

γῆσης· τελείως δὲ τῆς εὐ διακειμένης πρὸς τὸ κάλλιστον τῶν ὑπὸ τὴν αἰσθησιν κειμένων· τοῖσδε γὰρ μάλιστα εἶναι δεκτὴ ἡ τελεία ἐνέργεια. Αὐτὴν ὅμως λέγειν ἐνέργειαν, ἢ ἐν αὐτῇ εἶναι, μηδὲν διαφερέτω. Καθ' ἑκάστον ὅμως βελτιστὴ ἐστὶν ἡ ἐνέργεια, τοῦ ἄριστα διακειμένου πρὸς τὸ κράτιστον τῶν ὑφ' αὐτήν. Αὕτη δὲ ἂν τελειοτάτη εἴη καὶ ἡδίστη· κατὰ πᾶσαν γὰρ αἰσθησιν ἐστὶν ἡδονή· ὁμοίως ὅμως καὶ ἡ διάνοιαν καὶ θεωρίαν. Ἡδίστη δὲ ἡ τελειοτάτη, τελειοτάτη ὅμως, ἢ τῇ εὐ ἔχοντος πρὸς τὸ σπασδαίο-
τατον τῶν ὑφ' αὐτήν. Τελειοὶ δὲ τὴν ἐνέργειαν ἢ ἡδονή· οὐ τὸν αὐτὸν ὅμως τρόπον ἢτε ἡδονὴ τελειοὶ καὶ τὸ αἰσθητὸν τε καὶ ἡ αἰσθησις, σπασδαῖα ὄντα· ὥσπερ εἰ δὲ ἡ ὑγίεια καὶ ὁ ἰατρὸς ὁμοίως αἰτία ἐστὶ τῇ ὑγιαίνειν. Καθ' ἑκάστην δὲ αἰσθησιν ὅτι γίνεται ἡ ἡδονή, δῆλον· φανερὸν γὰρ ὁράματα, καὶ ἀκέ-

ἢ Τὸ αἰσθητὸν ἢ αἰσθησις Eustratius legisse videtur. Ejusdem de germana le-
ctione conjectura in his verbis continetur: λέγειν δ' ἂν πᾶσι λέγει, τὴν αἰσθησιν καὶ
εἴη ἂν τὸ πᾶσι τοῖσδε. Οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον τελειοὶ τὴν ἐνέργειαν ἢ ἡδονή, καὶ τὴν
αἰσθησιν τὸ αἰσθητὸν, ἢ ἡ αἰσθησις. Μάλιστα δὲ λέγει ἂν τὸ καὶ τὸ αἰσθητὸν, γραφὴν τὴν
αἰσθησιν, ἢ ἡ λέξις πρὸς αὐτήν. Τελειοὶ δὲ τὴν ἐνέργειαν ἢ ἡδονή· ἢ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον
ἢτε ἡδονή, ἢ τὸ αἰσθητὸν τὴν αἰσθησιν. Nobiscum legit Andronicus.

eum sensum cadit, suo mu-
nere fungatur; et perfecte
quidem fungatur is, qui be-
ne affectus est, cum eorum,
quæ sub illo sensu posita sunt,
pulcherrimo quoque compa-
ratus: tale enim quiddam
maxime videtur esse perfecta
muneris functio. Atque u-
trum sensum suo munere fun-
gi dicamus, an id, in quo sen-
sus inest, nihil intersit. In u-
noquoque autem genere op-
tima est functio ejus, quod
optime affectum est, cum eo-
rum, quæ sub eum sensum
cadunt, præstantissimo quo-
que comparatum. Hæc au-
tem perfectissima erit, et ju-
cundissima: habet enim sen-

sus suam quisque voluptatem:
itemque cognitio et cogni-
tio. Atque ut quæque fun-
ctio est perfectissima, ita ju-
cundissima est: est autem per-
fectissima ejus, quod bene af-
fectum est ad eorum, quæ
sub illum sensum, aut cogi-
tationem cadunt, optimum.
Perscit igitur muneris fun-
ctionem voluptas: non ita
perficiet, ut et res sensui sub-
jecta, et sensus ipse, cum bo-
na sunt: quemadmodum bo-
na valetudo aliter causa est,
cur aliquis valeat, aliter me-
dicus. Jam perspicuum illud
perfecto est, in omni sensu
voluptatem gigni: dicimus
enim, quædam, quæ cernun-

ματα εἶναι ἡδέα. Ἐπὶ δὲ καὶ ὅτι μάλιστα, ἐπειδὴν ἢτε
αἰσθησις ἢ κρατίστη, καὶ πρὸς τοῖσδε ἐνέργει. Τοῖσδε δὲ
ὄντων, τῇ τε αἰσθητῇ καὶ τῇ αἰσθανομένῃ, αἰετῶς ἡδονή,
ὑπάρχοντός γε τῇ ποιήσοντος καὶ τοῦ ὑποκειμένου. Τελειοὶ ὅ-
μως τὴν ἐνέργειαν ἢ ἡδονή, εἰς ὥς ἢ εἰς ἐνυπάρχουσα, ἀλλ' ὥς
ἐπιγιγνόμενόν τι τέλος, οἷον τοῖς ἀκμαίαις ἡ ὥρα. Ἐως δὲ
εἰ ἂν ποτε τὸ αἰσθητὸν ἢ νοητὸν ἢ οἷον δεῖ, καὶ τὸ κρῖνον ἢ θεω-
ρεῖν, εἰς αὐτὴν τὴν ἐνέργειαν ἢ ἡδονή· ὁμοίων γὰρ ὄντων, καὶ πρὸς
ἀλλήλα τὸν αὐτὸν τρόπον ἔχοντων, τῇ τε παθητικῇ καὶ τοῦ
ποιητικῆς, τὸ αὐτὸ πεφυκε γίνεσθαι. Πῶς ἔνθα οὐδὲς συνε-
χῶς ἡδεταί, ἢ καμνεί; πάντα γὰρ τὰ ἀνθρώπεια ἀδυνα-
τεῖ συνεχῶς ἐνεργεῖν. Οὐ γίνεται ἔνθα οὐδὲ ἡδονή· ἐπεταί γὰρ
τῇ ἐνέργειᾳ. Ἐνία δὲ τέρπει καὶ αὐτὰ ὄντα· ὑπερὸν δὲ οὐχ
ὁμοίως διὰ ταῦτα· τὸ μὲν γὰρ πρῶτον * παρακένκλιται ἢ

† Δῆλον γὰρ δὲ CC C. et quidam Editi.

‡ Γρ. ἢ ὅτι καμνεί.

* Γρ. παρακένκλιται, idque malim. Vetus Interp. addit οὐκ
τὴν ἐπιθυμίαν π. Casaub.

tur, et quæ audiuntur, esse
jucunda. Atque ea tum vi-
delicet jucundissima sunt, cum
et sensus est optimus, et in
id, quod tale sit, suam actio-
nem explicat, suoque munere
fungitur. Quamdiu autem
talia erunt et id, quod sensu
percipitur, et id, quod sentit,
semper erit voluptas, dum-
modo præsto sit, quod efficit,
et quod patitur. Perscit au-
tem muneris functionem vo-
luptas, non ut habitus peni-
tus insitus, sed ut finis qui-
dam subsequens: veluti eos,
qui florent ætate, formæ ma-
tunitas. Quamdiu autem id,
quod sub sensum, vel intelli-
gentiam cadit, tale fuerit,
quale oportet esse, et quam-
diu id, quod judicat aut con-

templatur, tale: tamdiu in
functione muneris futura est
voluptas: nam cum similia
sunt, cumque eodem modo
inter se affecta sunt, et id,
quod ad accipiendum, seu
patiendum, aptum est, et id,
in quo efficiendi vis inest:
eadem res ex illis existeret so-
let suapte natura. Qui fit
igitur ut nemo continenter
delectetur? an quod defati-
gatur? nullæ enim res hu-
manæ assiduam muneris fun-
ctionem ferre possunt. Ita
neque perpetua voluptas gi-
gni potest: functionem mu-
neris enim consequitur. Non-
nulla autem delectant, quam-
diu nova sunt; sed posterius
non æque, propter hanc cau-
sam: principio enim incum-

διάνοια, καὶ διατεταμένως περὶ αὐτὰ ἐνεργεῖ, ὥσπερ κατὰ τὴν ὄψιν οἱ ἐμβλέποντες· μετέπειτα ᾧ, οὐ γίνεται τοιαύτη ἡ ἐνέργεια, ἀλλὰ παρημελημένη. Διὸ καὶ ἡ ἡδονὴ ἁμαυρεῖται. Ὁρέγεσθαι δὲ τῆς ἡδονῆς οἰσθεῖν τις ἂν ἅπαντας, ὅτι καὶ τῶ ζῆν ἅπαντες ἐφίενται· ἡ δὲ ζῶν, ἐνέργειά τις ἐστὶ καὶ ἕκαστος περὶ ταῦτα καὶ τέτοις ἐνεργεῖ, ἃ καὶ μάλιστα ἀγαπᾷ· οἷον, ὁ μὲν μουσικός, τῇ ἀκοῇ περὶ τὰ μέλη, ὁ δὲ φιλομαθής, τῇ διανοίᾳ περὶ τὰ θεωρήματα, ἕτω δὲ καὶ τῶν λοιπῶν ἕκαστος. Ἡ δὲ ἡδονὴ τελειοῖ τὰς ἐνεργείας· καὶ τὸ ζῆν δὲ, ὃ ὀρέγονται. Εὐλόγως ἔν καὶ τῆς ἡδονῆς ἐφίενται· τελειοῖ γὰρ ἕκαστος τὸ ζῆν, αἰρετὸν ὄν. Πότερον δὲ δια τὴν ἡδονὴν τὸ ζῆν αἰρέμεθα, ἢ διὰ τὸ ζῆν τὴν ἡδονήν, ἀφάσθω ἐν τῷ παρόντι· συνεζεύχθαι μὲν γὰρ ταῦτα φαίνεται, καὶ χωρισμὸν ἔδεχεσθαι· ἄνευ τε γὰρ ἐνεργείας, οὐ γίνεται ἡδονή, πᾶσαν ὥστε ἐνέργειαν τελειοῖ ἡ ἡδονή.

^γ Ἀμοιρεῖται El. fed ad oram γρ. ἀμαυρεῖται.

^δ Post τε Aurel. addit γάρ.

bit in ea cogitatio, et contente in iis suo munere fungitur, ut qui defixis oculis rem aliquam intuentur; postea vero talis in fungendo munere contentio non adhibetur, sed muneris functio remissior ac negligentior est. Quapropter voluptas quoque inobscuratur. Existimare autem possit aliquis, omnes idcirco expetere voluptatem, quia et vivendi cupiditate omnes afficiantur: vita autem muneris functio quædam sit: et in iis elaboret quisque maxime, suoque munere fungatur, quæ maxime adamat; ut musicus auditu in sonis et cantibus; disciplinarum studiosus agitatione mentis in

cognitione rerum: et ita cæteri suo quisque in studio. At voluptas functiones muneris perficit atque absolvit: et vitam quoque, quam omnes expetunt. Non temere igitur etiam voluptatem appetunt: vitam enim, quæ cuique optabilis est, perficit. Utrum autem propter voluptatem vitæ retinendæ studio ducamur, an vivendi causa voluptatem sequamur, omitamus in præsentī disputare: videntur enim hæc inter se esse copulata, neque alterum ab altero posse sejungi: nam neque sine aliqua muneris functione gignitur voluptas, et omnem muneris functionem perficit voluptas.

ΚΕΦ. Ε'.

ΘΕΝ δοκοῦσι καὶ τῷ εἶδει διαφέρειν· τὰ γὰρ ἕτερα τῷ εἶδει, ὑφ' ἐτέρων οἰόμεθα "τελειοῦσθαι"· ἕτω δὲ φαίνεται καὶ τὰ φυσικὰ, καὶ τὰ ὑπὸ τέχνης, οἷον ζῶα, καὶ δένδρα, καὶ γραφεῖς, καὶ ἀγάλματα, καὶ οἰκία, καὶ σκεῦος. Ὀμοίως δὲ καὶ τὰς ἐνεργείας τὰς διαφερέσας τῷ εἶδει ὑπὸ διαφερόντων τῷ εἶδει τελειοῦσθαι. Διαφέρουσι δὲ αἱ τῆς διανοίας τῶν κατὰ τὰς αἰσθήσεις, καὶ αὗται ἀλλήλων κατ' εἶδος· καὶ αἱ τελειοῦσαι δὲ ἡδοναί. Φανερὸν δὲ ἂν τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ συνεκκείσθαι τῶν ἡδονῶν ἕκαστην τῇ ἐνεργείᾳ ἣν τελειοῖ· συναύξει γὰρ τὴν ἐνέργειαν ἡ οἰκία ἡδονή· μᾶλλον γὰρ ἕκαστα κρινουσι καὶ ἐξακριβοῦσιν αἱ μετ' ἡδονῆς ἐνεργούντες· οἷον γεωμετρικοὶ γίνονται, αἱ χαίροντες τῷ γεωμετρεῖν, καὶ κατανοῶσιν ἕκαστα μᾶλλον. Ὀμοίως δὲ καὶ φιλόμουσοι, καὶ φιλοκοδόμοι, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστοι, ἐπιδιδόασιν εἰς τὸ οἰκεῖον

^α Διαφέρουσι δὲ αἱ τῆς διανοίας τῶν κατὰ τὰς αἰσθήσεις inferuntur in quibusdam Editis post τελειοῦσθαι.

CAP. V.

QUARE specie quoque differre videntur voluptates: nam quæ specie differunt, ab iis, quæ specie quoque differunt, perfici existimamus: videntur enim et res naturales, et eæ, quæ arte constant, ita se habere: exempli gratia, animalia, arbores, tabulæ pictæ, statuæ, domus, vasa. Simili igitur modo et muneris functiones, quæ specie differunt, ab iis, quæ specie differunt, voluptatibus perfici. Differunt autem specie functiones cogitationis, a sensuum functionibus, et hæc inter se: ergo et voluptates eæ, quæ illas per-

ficiunt. Atque hoc ex eo etiam cognosci poterit, quod suæ quæque voluptas muneris functioni, quam perficit, conjuncta est: auget enim et amplificat muneris functionem sua voluptas: nam diligentius quidque judicant, accuratiusque persequuntur, et administrant, qui cum voluptate munere funguntur: verbi gratia, geometriæ fiunt periti, qui geometriæ studiis et actionibus delectantur, et unumquidque facilius ac planius intelligunt. Itemque musicæ, et artis ædificandi studiosi, et cæteri artifices magnos progressus in suo quisque studio et munere fa-

ἔργον, χαίροντες αὐτῶ. συναύξῃσι ^b δὴ αἱ ἡδοναί· τὰ δὲ συναύζοντα οἰκεῖα· τοῖς ἑτέροις δὲ τῶ εἶδει, καὶ τὰ οἰκεῖα, ἕτερα τῶ εἶδει. Ἔτι δὲ, μᾶλλον τοῦτ' ἂν φανείη ἐκ τοῦ τὰς ἀφ' ἑτέρων ἡδονὰς ἐμποδίζε τὰς ἐνεργείαις εἶναι· οἱ γὰρ Φίλαυλοι ἀδυνατοῦσι τοῖς λόγοις προσέχειν, εἴαν κατακῆσωσιν αὐλοῦντος, μᾶλλον χαίροντες αὐλητικῇ τῆς παρούσης ἐνεργείας. Ἡ κατὰ τὴν αὐλητικὴν ἔν ἡδονῇ τὴν περὶ τὸν λόγον ἐνεργείαν φθείρει. Ὁμοίως δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων συμβαίνει, ὅταν ἅμα περὶ δύο ἐνεργῇ· ἡ γὰρ ἡδὴν τὴν ἑτέραν ἐκκρῆει· καὶ εἴαν πολὺ διαφέρει κατὰ τὴν ἡδονήν, μᾶλλον, ὥστε ^d μὴδὲ ἐνεργεῖν κατὰ τὴν ἑτέραν. Διὸ χαίροντες ὁτῶν σφόδρα, οὐ πάνυ δρῶμεν ἕτερον· καὶ ἄλλα ποιοῦμεν, ἄλλοις ἡρέμα ἀρεσκόμενοι, οἷον καὶ ἐν τοῖς θεάτροις οἱ τραγυηματίζοντες, ὅταν ^e φαῦλοι εἰ ἀγωνιζόμενοι ᾧσι, τότε μά-

^b Δὲ pro δὴ El. et quidam Edd.
^c Οἱ ἀβέστ a quibusdam Codd.

^c Οἱ φαῦλοι Baf. male.

^d Γρ. μὴδὲν.

^f Tunc enim vel maxime hoc faciunt, cum

ciunt, si eo delectentur. Augent igitur studium et actionem voluptates: at quidquid auget, hoc ei, quod auget, familiare et conjunctum est: quæ autem iis, quæ specie differunt, accommodata et conjuncta sunt, ea quoque specie sunt diversa. Præterea planius hoc ex eo fieri poterit, quod eæ voluptates, quæ ab aliis ac diversis rebus proficiscuntur, propriis muneris functionibus impedimento sunt: nam qui tibiæ cantu delectantur, si aliquem, qui tibia canet, exaudierint, orationi, quæ habetur, animum advertere non possunt: quoniam magis eos delectat tibiæ cantus, quam negotium, quod agitur. Ea igitur,

quæ ex tibiæ sonis percipitur, voluptas, muneris functionem eam, quæ in oratione habenda expromitur, corrumpit. Itemque hoc in aliis usu venit, cum quis simul duabus rebus operam dat: quæ enim muneris functioni jucundior est, ea depellit ac discutit alteram, eoque magis, quo major sit illius voluptas, adeo ut in altera re suo munere fungi non possit. Itaque cum re aliqua, quæcunque illa sit, vehementer delectamur, non fere aliud facimus: contra cum aliquid aliud leviter modiceque probamus, aliud agimus: cujusmodi est id, quod sit ab iis, qui in theatris edunt bellaria: tunc enim vel maxime hoc

λιστα αὐτὸ δρῶσιν. Ἐπεὶ δὲ ἡ μὲν οἰκεῖα ἡδονὴ ἐξακριβοῖ τὰς ἐνεργείας, καὶ χρονιωτέρας καὶ βελτίους ποιεῖ, αἱ δὲ ἄλλότρια λυμαίνονται, δῆλον ὡς πολὺ διεσῶσι. Σχεδὸν γὰρ αἱ ἄλλότρια ἡδοναὶ ποιεῖσιν ὅπερ αἱ οἰκεῖαι λύπαι· φθείρουσι γὰρ τὰς ἐνεργείας αἱ οἰκεῖαι λύπαι, οἷον ἔγω τὸ γράφειν ἐνδὲς καὶ ἐπίλυπον, ἢ τὸ λογίζεσθαι, ὃ μὲν ἔγραφα, ὃ δὲ οὐ λογίζεται, λυπηρᾶς ἔσης τῆς ἐνεργείας. Συμβαίνει δὲ περὶ τὰς ἐνεργείας τὸναντίον ἀπὸ τῶν οἰκεῶν ἡδονῶν τε καὶ λυπῶν. Οἰκεῖαι δὲ εἰσιν, αἱ ἐπὶ τῇ ἐνεργείᾳ κατ' αὐτὴν γινόμεναι. Αἱ δὲ ἄλλότρια ἡδοναὶ, εἴρηται, ὅτι παραπλήσιόν τι τῇ λύπῃ ποιεῖσι· φθείρουσι γὰρ, πλὴν ἔχ ὁμοίως. Διαφερασθῶν δὲ τῶν ἐνεργειῶν ἐπιεικεία καὶ φαιλότῃ, καὶ τῶν μὲν αἰρετῶν οὐσῶν, τῶν δὲ φευκτῶν, τῶν δὲ αὐδετέρων, ὁμοίως ἔχουσι καὶ αἱ ἡδοναὶ κατ' ἐκάστην γὰρ ἐνεργείαν οἰκεῖα ἡδονή

inepti et mali sunt equorum agitadores, aut histriones. Lamb. Interpres hoc loco secutus est Eustratium, qui sic explicat: Διότι τὸ συμβαίνειν ἐν ταῖς ἰσχυροῦσι οὐδὲς γὰρ τῶν θεατῶν, ἀγωνιζομένων τῶν ἡνίοχων, ἄλλο τι προσέχει, ἀλλ' ἐκείνους πάντα προσέχει διὰ τὸ σφόδρα χαίρειν τοῖς τῶν ἰσχυρῶν δόξαισι, καὶ ταῖς τῶν ἡνίοχων ἐνεργείαις. Sed Histriones etiam sive Allores significat ὡς ἀγωνιζόμενοι, quod Lambinum non latuit. Qui quidem posterior sensus et menti Aristotelis, et Andronici interpretationi est magis accommodatus.

faciunt, cum inepti et mali sunt equorum agitadores, aut histriones. Quoniam autem propria voluptas muneris functiones cum limatas atque accuratas efficit, tum diuturniores, ac meliores reddit; alienæ autem corrumpunt: perspicuum est, inter eas multum interesse. Propemodum enim idem, quod proprii dolores, efficiunt alienæ voluptates: muneris enim functiones corrumpunt proprii dolores: verbi gratia, si cui scribere, aut ratiocinari sit injucundum, ac molestum, ille non scribit, hic non ratiocinatur, quia molestia est

hujus muneris functio. Evenit igitur muneris functionibus a propriis voluptatibus contrarium ejus, quod a propriis doloribus efficitur. Sunt autem ii proprii dolores, eæque propriæ voluptates, quæ muneris functionem per se subsequuntur. Diximus autem alienas voluptates simile quiddam dolori efficere: corrumpunt enim, sed dissimili modo. Jam cum functiones muneris bonitate et vitio inter se differant, aliæque sint expetendæ, aliæ fugiendæ atque aspernandæ, aliæ neutræ; similis est ratio etiam voluptatum: sua enim cujus-

ἔστιν. Ἡ μὲν ἔν τῇ σπῆδαίᾳ οἰκία, ἐπιεικής, ἡ δὲ τῇ Φαύ-
λῃ, μοχθηρά· καὶ γὰρ αἱ ἐπιθυμιαὶ τῶν μὲν καλῶν, ἐπαινε-
ταί· τῇ δὲ αἰσχρῶν, ψεκτάι. Οἰκειότερα δὲ ταῖς ἐνεργείαις
αἱ ἐν αὐταῖς ἡδοναί, τῶν ὀρέξεων· αἱ μὲν γὰρ διωρισμέναι
εἰσὶ καὶ τοῖς χρόνοις, καὶ τῇ φύσει· αἱ δὲ, σύνεγγυς ταῖς ἐν-
εργείαις, καὶ ἀδιόριστοι ἔστω, ὥς ἔχειν ἀμφισβήτησιν, εἰ
ταυτόν ἐστιν ἡ ἐνέργεια τῇ ἡδονῇ. Οὐ μὴν ὅμοιόν γε ἡδονὴν διά-
νοια εἶναι, οὐδὲ αἰσθησίς· ἀτοπον γάρ· ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ
χωρίζεσθαι, φαίνεται ταυτόν τισιν. Ὡς περ ἔν αἱ ἐνέργειαι
ἕτεραι, καὶ αἱ ἡδοναί. Διαφέρει δὲ ἡ ὄψις ἀφ᾽ ἧς καθαριό-
τητι, καὶ ἀκοῇ καὶ ὁσφρησίς γεύσεως. Ὁμοίως δὲ καὶ διαφέ-
ρσι καὶ αἱ ἡδοναί· καὶ τῶν αἱ περὶ τὴν διάνοιαν, καὶ ἐκά-
τερα ἀλλήλων. Δοκεῖ δὲ εἶναι ἐκάστῳ ζῷον καὶ ἡδονὴν οἰ-
κία, ὥς περ καὶ ἔργον· ἡ γὰρ κατὰ τὴν ἐνέργειαν. Καὶ ἐφ'
ἐκάστῳ δὲ θεωρεῖντι, τῶν αὖ Φανείῃ· ἕτερα γὰρ ἵππῃ ἡδονή,

ε Γρ. δι.

que functionis muneris volu-
ptas est. Atque ea quidem,
quæ bonæ propria est, bona
est; quæ malæ, vitiosa: nam
et cupiditates rerum honesta-
rum sunt laudabiles; turpium
vituperabiles. Verum mune-
ris functionibus propinquo-
res et conjunctiores sunt eæ,
quæ in eis insunt, voluptates,
quam appetitiones: hæ enim
distinctæ sunt et temporibus,
et natura; illæ functionibus
muneris sunt proximæ et co-
hærent, itaque sunt indistin-
ctæ et confusæ, ut contro-
versia sit, an idem sit muneris
functio, quod voluptas. Non
tamen videtur voluptas, cogi-
tationis, aut sensus esse fun-
ctio; absurdum enim fuerit:

sed propterea quod non sepa-
rantur, idem esse nonnulli
existimant. Quemadmodum
igitur dissimiles sunt inter se
muneris functiones, sic et vo-
luptates. Differt autem vi-
dendi sensus a tactu sincerita-
te, auditusque et odoratus a
gustatu. Similiter igitur dif-
ferunt et voluptates: et ab
his eæ, quæ in cogitatione
versantur, et utraq; inter
se. Videtur autem sua cu-
jusque animalis, ut et mu-
nus, esse voluptas; est enim
functioni muneris consenta-
nea cujusque animantis pro-
pria. Quod in singulis si quis
spectare voluerit, perspicuum
esse poterit: alia enim equi
voluptas est, alia canis, alia

καὶ κυνός, καὶ ἀνθρώπου· καθάπερ Ἡράκλειτος Φησιν, ὅνον
σύρματα ἀν ἐλέσθαι μᾶλλον ἢ χρυσόν· ἡδίων γὰρ χρυσὸν τρο-
φὴ ὄνοις. Αἱ μὲν ἔν τῶν ἑτέρων τῶ εἶδει, διαφέρουσιν εἶδει,
τὰς δὲ τῶ αὐτῶν ἀδιαφόρους εὐλογον εἶναι. Διαλλάττει δὲ
οὐ μικρὸν ἐπὶ γε τῶν ἀνθρώπων· τὰ γὰρ αὐτὰ, τὰς μὲν λυ-
πεῖ, τὰς δὲ τέρπει· καὶ τοῖς μὲν λυπηρὰ καὶ μισητὰ ἐστὶ, τοῖς
δὲ ἡδέα καὶ φιλητὰ. Καὶ ἐπὶ γλυκέων δὲ τῶτο συμβαίνει·
οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ τῶ πυρέθοντι δοκεῖ, καὶ τῶ ὑγιαίνοντι· ἐδὲ
θερμὸν εἶναι τῶ ἀσθενεῖ καὶ τῶ εὐεκτικῷ· ὁμοίως δὲ καὶ ἐφ'
ἑτέρων τῶτο συμβαίνει. Δοκεῖ δὲ ἐν ἅπασιν τοῖς τοιούτοις
εἶναι τὸ Φαινόμενον τῶ σπῆδαίῳ. Εἰ δὲ τῶτο καλῶς λέγε-
ται, καθάπερ δοκεῖ, καὶ ἔστιν ἐκάστῳ μέτρον ἡ ἀρετὴ, καὶ ὁ
ἀγαθός, ἡ τοῖστος· καὶ ἡδοναί εἶεν αὖ αἱ τῶτο Φαινόμεναι,
καὶ ἡδέα, οἷς ἔστος χαίρει. Τὰ δὲ τῶτο δυσχερῆ, εἴτω φαί-
νεται ἡδέα, οὐδὲν θαυμαστόν· πολλὰ γὰρ ἴφθοραὶ καὶ λύμαι

h Gr. ὄνος: et sic CCC. i Kai pro ε habet CCC. male. k Kai ἔστι δ' ἐκ.
CCC. et alii; sed mendose, si Lambinum audiamus. l Alii καὶ φθοραί.

hominis: quemadmodum ait
Heraclitus, asino culmos et
paleas auro esse optabiliores:
jucundius enim est asinis pa-
bulum, quam aurum. Eorum
igitur, quæ specie differunt,
specie quoque differunt volu-
ptates: eas autem, quæ sunt
eorundem, easdem esse pro-
babile est. Verum in homi-
nibus magna est earum va-
rietas: eadem enim alios of-
fendunt, alios delectant: et
his odiosa ac molesta sunt,
illis amabilia et jucunda. At-
que hoc in rebus dulcibus
usu venit: non enim eadem
ei, qui æstu febrique jacta-
tur, et valenti dulcia viden-
tur: nec idem calidum ægro

atque imbecillo, et ei, cui
corpus firmum et bene con-
stitutum est: similiterque hoc
in aliis accidit. Sed in omni-
bus, quæ sunt hujusmodi, id
esse videtur, quod viro bono,
virtuteque prædito videtur.
Quod si hoc recte dicitur, ut
videtur, et si uniuscujusque
rei mensura virtus, et vir bo-
nus est, qua talis est: erunt
et eæ profecto voluptates,
quæ huic videntur volupta-
tes: et ea jucunda, quibus
hic delectatur. Neque vero
mirum cuiquam esse debet,
si, quæ huic sunt aspera et
molesta, ea alicui esse jucun-
da videantur: multæ enim
exoriuntur hominum pestes

ἀνθρώπων γίνονται· ἡδέα δὲ ἔκ ἐστιν, ἀλλὰ τέτοις, καὶ ἔτω διακειμένοις. Τὰς μὲν ἔν ὁμολογημένως αἰχρᾶς, δῆλον ὡς οὐ Φατέον ἡδονὰς εἶναι, πλὴν τοῖς διεφθαρμένοις. Τῶν δὲ ἐπικαιῶν δοκῶν εἶναι, ποίαν ἢ τίνα Φατέον τῷ ἀνθρώπῳ εἶναι; ἢ ἐκ τῶν ἐνεργειῶν δῆλον; ταύταις γὰρ ἔπονται αἱ ἡδοναί. Εἴτ' ἔν μία ἐστίν, εἴτε πλείους, αἱ τῷ τελείῳ καὶ μακαρίῳ ἀνδρὶ, αἱ ταύτας τελειῶσαι ἡδοναὶ κυρίως λέγοντ' ἀν ἀνθρώπῳ ἡδοναὶ εἶναι· αἱ ᾗ λοιπαί, δευτέρως καὶ πολλοῦς, ὥσπερ αἱ ἐνεργεῖαι.

ΚΕΦ. 5'.

ΕΙΡΗΜΕΝΩΝ δὲ τῶν ^π περὶ τὰς ἀρετάς τε καὶ Φιλίας καὶ ἡδονὰς, λοιπὸν περὶ εὐδαιμονίας τύπῳ διελθεῖν, ἐπειδὴ τέλος αὐτὴν τιθεμεν τῶν ἀνθρωπίνων. Ἀναλαβῶσι δὲ τὰ προειρημένα, συντομότερος ἂν εἴη ὁ λόγος. ^ο Εἵπμεν δὲ, ὅτι οὐκ ἔστιν ἕξις· καὶ γὰρ τῷ καθεύδοντι διὰ βίαν ὑπ-

^π Redit jam tandem ad hominis beatitudinem, quam primo libro finem esse Moralis Philosophiæ statuerat: ut a quo seu fundamento Disputatio de Moribus coepit, in idem revolvatur. ^ο Περὶ τῆς ἀρετῆς τε καὶ φιλίας καὶ ἡδονῆς C C C. sed perperam. ^ο Lib. i.

et corruptelæ: non sunt autem illa jucunda, sed his, et sic affectis. Eæ igitur, quæ sine controversia sunt inhonestæ voluptates, non sunt videlicet dicendæ voluptates, nisi forte hominibus corruptis ac depravatis. Sed earum, quæ videntur esse bonæ, qualis, aut quænam hominis dicenda voluptas est? an hoc declarabunt muneris functiones? has enim suæ consequuntur voluptates. Sive igitur una, sive plures sunt perfecti et beati viri muneris functiones, eæ, quæ has perficiunt, voluptates, proprie

dici possunt hominis esse voluptates: reliquæ autem secundo loco, et longo post intervallo, quemadmodum et muneris functiones.

CAP. VI.

ΕXPOSITIS iis, quæ ad virtutes, amicitias, et voluptates pertinent: reliquum est, ut de beatitudine, quoniam eam ultimum bonorum humanorum ponimus, formam ejus adumbrantes, differamus. Itaque repetitis iis, quæ supra diximus, brevior erit oratio. Diximus autem non esse habitum: nam si ita esset, ejus compos esse posset

ἀρχοι ἂν, φυτῶ ζῶντι βίον, καὶ τῷ δυστυχῶντι τὰ μέγιστα. ^ρ Εἰ δὲ ταῦτα μὴ ἀρέσκει, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς ἐνεργειάν τινα θετέον, κατ' ἀπὲρ ἐν τοῖς πρότερον εἰρηται, τῶν δὲ ἐνεργειῶν, αἱ μὲν εἰσιν ἀναγκαῖαι καὶ δι' ἕτερα αἰρεταί, αἱ δὲ κατ' αὐτάς· δῆλον ὅτι τὴν εὐδαιμονίαν τῶν κατ' αὐτὰς αἰρετῶν τινα θετέον, καὶ οὐ τῶν δι' ἄλλο· οὐδενὸς γὰρ ἐνδεῆς ἡ εὐδαιμονία, ἀλλ' αὐτάρκης. Κατ' αὐτάς δὲ εἰσιν αἰρεταί, ἀφ' ὧν μηδὲν ἐπιζητεῖται παρὰ τὴν ἐνεργειαν. ^ι Τοιαῦται δὲ εἶναι δοκῶσιν αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις· τὰ γὰρ καλὰ καὶ σπουδαῖα πράττειν, τὸ δὲ αὐτὰ αἰρετῶν· καὶ τῶν παιδιῶν δὲ, αἱ ἡδεῖαι. Οὐ γὰρ δι' ἕτερα αὐτὰς αἰρεῖνται· βλάπτονται γὰρ ἀπ' αὐτῶν μᾶλλον ἢ ὠφελεῖνται, ἀμελεῖντες τῶν σωμάτων καὶ τῆς κτήσεως. Καταφεύγουσι δὲ ἐπὶ τὰς τοιαύτας διαγωγὰς τῶν εὐδαιμονιζομένων αἱ πολλοί. Διὸ παρὰ τοῖς τυράννοις εὐδοκίμῳσιν αἱ ἐν ταῖς τοιαύταις διαγωγαῖς εὐτρά-

^ρ Gr. εἰ δὲ ταῦτα.

^ι Alii τοιαῦτα.

etiam is, qui in omni vita nihil aliud, quam dormiat, et stirpis vitam degat: et qui maximis calamitatibus afficiatur. Quod si hæc non probantur, sed functio quædam muneris potius statuenda est, quemadmodum superioribus libris ostendimus: et si muneris functiones aliæ sunt necessariae, et propter alia expetendæ, aliæ per se: perspicuum est, beatitudinem in earum numero, quæ per se sunt expetendæ, non earum, quæ propter aliud, habendam esse: nullius enim rei beatitudo indiget: sed suis bonis contenta est. Per se autem eæ sunt optabiles, a quibus nihil præter ipsam

functionem muneris requiritur. Quales videntur esse tum consentaneæ virtuti actiones (nam in rebus honestis ac bonis agendis assidue versari, in rebus per se expetendis numeratur) tum etiam ex ludis ii, qui remissionis animorum, et oblectationis causa sunt instituti. Non enim propter aliud eos sequuntur, cum detrimento ab iis afficiantur potius, quam utilitatem capiant, neque corporum, neque fortunarum curam habentes. Atque ad talem vivendi consuetudinem confugiunt plerique eorum, qui habentur beati. Itaque apud reges et principes magno sunt in honore et pretio, qui

πελοὶ ὧν γὰρ ἐφίενται, ἐν τέτοις παρέχσσι σφᾶς αὐτὰς ἡδεῖς· δεόνται ᾧ τοιῶτων. Δοκεῖ μὲν ἔν εὐδαιμονικὰ ταῦτα εἶναι, ὁ δὲ τὰς ἐν ταῖς δυναστείαις ἐν τέτοις ἀποχολάζειν. Οὐδὲν ᾧ ἴσως σημεῖον οἱ τοιῶτοί εἰσιν· ὁ γὰρ ἐν τῷ δυνατεύειν ἢ ἀρετῇ, ὁ δὲ ὁ νῆς, ἀφ' ὧν αἱ σπερδαῖαι ἐνεργεῖται· οὐδὲ εἰ ἀγευστοὶ ἔσσι ὄντες ἡδονῆς ἐλικρινῆς καὶ ἐλευθερίας, ἐπὶ τὰς σωματικὰς καταφύγῃσι, διὰ τὸ τοιαύτας οἰητέον αἰρετωτέρας εἶναι· καὶ γὰρ οἱ παῖδες, τὰ παρ' αὐτοῖς τιμώμενα, κράτις οἰοῦνται εἶναι. Εὐλογον δὲ, ὥσπερ παισὶ καὶ ἀνδράσιν ἕτερα φαίνεται τίμια, ἔγω καὶ φαύλοις καὶ ἐπεικέσι. Καθ' ἃπερ ἔν πολλάκις εἴρηται, καὶ τίμια καὶ ἡδέα ἐστὶ τὰ τῶ σπερδαίῳ τοιαῦτα ὄντα. Ἐκάστῳ ᾧ ἢ κατὰ τὴν οἰκίαν ἔξιν, αἰρετωτάτη ἐνέργεια· καὶ τῷ σπερδαίῳ δὲ ἢ κατὰ τὴν ἀρετὴν. Οὐκ ἐν παιδίᾳ ἄρα ἡ εὐδαιμονία· καὶ

^γ Τάτων C C C. et nonnulli Editi. ^δ Διὰ τὸ τὰς ἐν ταῖς δ. in quibusdam Codd. invenisse se testatur Sylburgius. Vide lib. i. cap. 5. ^ε Γρ. ἀποχολάζειν. ^ζ Γρ. ἀρετῇ δέ. ^η In quibusdam Codd. MSS. scribitur παρ' αὐτοῖς, et id malit Casaubonus. ^θ Absit illud ἢ a libro C C C.

in huiusmodi vitæ degendæ consuetudine sunt comes et urbani: nam quæ illi expetunt, in his sese præbent suaves et jucundos: quo genere hominum illi indigent. Hæc igitur ad vitam beatam idcirco videntur pertinere, quia homines imperio ac potestate præditi talibus in rebus totos dies occupati sunt. Sed ex huiusmodi hominum vita fortasse huius rei argumentum sumi non debet: neque enim in principatu et potentia consistit virtus, neque mens, a quibus probæ muneris functiones proficiunt; neque si hi, quia puram et liberalem voluptatem nunquam gustarunt, ad cor-

poris voluptates confugiunt, idcirco nos oportet existimare has magis esse expetendas: nam et pueri, quæ apud ipsos in honore sunt et pretio, arbitrantur esse optima. Probabile est igitur quemadmodum alia pueris, alia viris, magni pretii esse videntur: sic alia videri vitiosis hominibus, alia bonis viris. Ea igitur, ut sæpe a nobis dictum est, et magni pretii et jucunda sunt, quæ viro bono, virtuteque prædito talia sunt. Sed cum unicuique homini ea, quæ cuiusque habitui convenit, muneris functio, optabilissima est: tum viro bono ea, quæ virtuti. Non igitur in ludo vita beata posita est:

γὰρ ἄτοπον τὸ τέλος εἶναι παιδιάν, καὶ πραγματεύεσθαι καὶ κακοπαθεῖν τὸν βίον ἅπαντα τῷ παίζειν χάριν· ἅπαντα γὰρ, ὡς εἶπεν, ἑτέρῃ χάριν αἰρέμεθα, πλὴν τῇ εὐδαιμονίας· τέλος γὰρ αὕτη. Σπερδαίειν ᾧ καὶ πονεῖν παιδιᾶς χάριν, ἡλίδιον φαίνεται καὶ λίαν παιδικόν. Παίζειν δὲ ὅπως σπερδαίει, κατ' Ἀνάχαρσιν, ὁρῶν ἔχειν δοκεῖ ἀναπαύσει γὰρ εἰσικεν ἡ παιδιά. Ἀδυνατῶντες δὲ συνεχῶς πονεῖν, ἀναπαύσεως δεόνται. Οὐ δὲ τέλος ἡ ἀνάπαυσις· γίνεται γὰρ ἕνεκα τῆς ἐνεργείας. Δοκεῖ δὲ ὁ εὐδαίμων βίος κατ' ἀρετὴν εἶναι· ἔτος δὲ σπερδαῖος, ἀλλ' ἔκ ἐν παιδίᾳ. Βελτίῳ τε λέγομεν τὰ σπερδαῖα τῶν γελοίων, καὶ μετὰ παιδιᾶς, καὶ τῷ βελτίονος αἰὲ καὶ μορίας καὶ ἀνθρώπου σπερδαίοντα τὴν ἐνέργειαν· ἢ ᾧ τῷ βελτίονος, κρείττων καὶ εὐδαιμονικωτέρα ἡδὴ. Ἀπολαύσειε τ' ἂν τῶν σωματικῶν ἡδονῶν ὁ τυχὼν καὶ ἀνδράποδον, ἔχῃ ἥτιον τῷ ἀρίστῳ. Εὐδαιμονίας δὲ ἔδαις ἀν-

^α Γρ. μετὰ σπέρδαϊς.

^β Quidam Codd. αἰ δέ.

absurdum sit enim ultimum bonorum esse ludum et jocum, totamque vitam in negotio conterere, plurimosque labores adire, ac molestias suscipere ludendi ac jocandi causa: omnia enim fere propter aliud sequimur et optamus, præterquam vitam beatam; hæc enim omnium bonorum finis est. Res autem serias agere, et laborem suscipere ac perpeti ludi causa, stultum videtur, valdeque puerile. Ludere vero ut res serias agas, ut sentit Anacharsis, probandum videtur: requieti enim similis ludus est. Verum quoniam perpetuum laborem ferre non possumus, laxamenti et requietis indigemus. Non est igitur finis

requies: fungendi enim muneris causa quiescimus et cessamus. Præterea vita beata ea videtur esse, quæ ex virtute est: at hæc in rebus gravibus et feriis, non in ludo, neque in joco posita est. Jam vero meliores esse res serias ridiculis, ludicrisque ac jocosis: et tum partis animi, tum hominis melioris functionem semper esse graviolem magisque seriam dicimus: at melioris partis hominisve functio et ipsa melior est, et ad vitam beatam efficiendam plus valet. Præterea corporis voluptatibus postremus homo, et mancipium non minus, quam vir optimus et præstantissimus potiatur. Beatitudinem autem mancipio

δραπόδω μεταδίδωσιν, ^b εἰ μὴ ^c ἢ βίῃ· οὐ γὰρ ἐν ταῖς τοιαύταις διαγωγαῖς ἡ εὐδαιμονία, ἀλλ' ἐν ταῖς κατ' ἀρετὴν ἐνεργείαις, καθάπερ καὶ πρότερον εἶρηται.

ΚΕΦ. Ζ'.

Εἰ δὲ ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία, κατ' ἀρετὴν ἐνέργεια, εὐλογον κατὰ τὴν κρατίστην· ^d αὕτη δὲ εἴη τῷ ἀρίστῳ. Εἴτε δὴ νῦν τῷτο, ἔπε ἄλλο τι, ὃ δὴ κατὰ φύσιν δοκεῖ ἄρχειν καὶ ἡγεῖσθαι, καὶ ἔννοιαν ἔχειν περὶ καλῶν καὶ θείων· εἴτε θείον ὃν καὶ αὐτὸ, ἔπε τῶν ἐν ἡμῖν τὸ θειότατον· ἡ τῶν ἐνέργειᾶ κατὰ τὴν οἰκείαν ἀρετὴν εἴη ἂν ἡ τελεία εὐδαιμονία. ^e Ὅτι δὲ ἐστὶ θεωρητικὴ, ^e εἶρηται. Ὁμολογούμενον δὲ τῷτ' ἂν δοξῇ εἶναι καὶ τοῖς πρότερον, καὶ τῷ ἀληθεῖ· κρατίστη τε γὰρ αὕτη ἐστὶν ἡ ἐνέργεια· καὶ γὰρ ὁ νῦν τῶν ἐν ἡμῖν, καὶ τῶν γνωσῶν, περὶ αὐτοῦ ὁ νῦν. ^f Ἐπεὶ ὅτι συνεχεσάτη· θεωρεῖν τε γὰρ δι-

^b Εἰ μὴ καὶ βίῃ. Eustratius et Argyrop. subintelligunt σπῆλαι, alii εὐδαιμονίας; quam scripturam si quis magis probet, interpretari ita debet: nisi et vitam beatam. Ego illos secutus sum. Lamb. ^c Καὶ deest CCC. ^d Αὕτη δ' ἂν εἴη CCC. ^e Vide lib. i. cap. ult.

impertit nemo, nisi et vitam cum virtute conjunctam: non enim in talibus vitæ degendæ generibus beatitudo posita est, sed in actionibus virtuti consentaneis, quemadmodum et supra diximus.

CAP. VII.

QUOD si beatitudo, muneris functio est virtuti consentanea, probabile est eam præstantissimæ virtuti esse consentaneam: atque hæc fuerit ejus, quod in homine est optimum. Sive igitur quidem hoc mens sit, sive aliud quippiam, quod videtur imperare ac præesse debere natura, rerumque honestarum

ac divinarum in sese notionem continere (sive divinum sit hoc ipsum, sive eorum, quæ in nobis sunt, divinissimum) hujus muneris functio ex propria virtute, perfecta et absoluta erit beatitudo. Esse autem in contemplatione rerum positam, supra diximus. Quod quidem et superioribus nostris disputationibus, et veritati congruere videatur: præstantissima enim hæc est muneris functio: nam et eorum, quæ sunt in nobis, mens quiddam est longe optimum, et omnium, quæ cognosci possunt, ea, quæ mente complectimur, longe sunt optima. Præterea vero et maxi-

νάμεθα συνεχῶς μᾶλλον, ἢ πράττειν ἐτιᾶν. Οἰόμεθα τε δεῖν ἡδονὴν παραμερίχθαι τῇ εὐδαιμονίᾳ· ἡδίστη γὰρ τῶν κατ' ἀρετὴν ἐνεργειῶν, ἡ κατὰ τὴν σοφίαν ὁμολογεμένως ἐστὶ. Δοκεῖ γὰρ ἡ σοφία θαυμαστὰς ἡδονὰς ἔχειν καθαριότητι καὶ τῷ βεβαίῳ. Εὐλογον δὲ τοῖς εἰδόσι τῶν ζητῶντων ἡδίω τὴν ἀγωγὴν εἶναι. Ἦτε λεγομένη αὐτάρκεια, περὶ τὴν θεωρητικὴν μάλιστα· ἂν εἴη· τῶν μὲν γὰρ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαιῶν, καὶ σοφὸς, καὶ δίκαιος, καὶ οἱ λοιποὶ δεόνται· τοῖς δὲ τοιαῖτοις ἱκανῶς κεχορηγημένων, ὁ μὲν δίκαιος δαίτα πρὸς οὓς δικαιοπραγήσει, καὶ μετ' αὐτῶν ὁμοίως γὰρ καὶ ὁ σώφρων, καὶ ὁ ἀνδρεῖς, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστος. Ὁ δὲ σοφὸς, καὶ κατ' αὐτὸν ἂν, δύναται θεωρεῖν καὶ ὅσα ἂν ἴσῃ σοφὸς ἢ, μᾶλλον· βέλτιον δὲ ἴσως, ^h συνεργῶς ἔχων· ἀλλ' ὅμως αὐτὰρ κέστος. ⁱ Δόξειε δὲ ἂν αὕτη μόνη δι' αὐτὴν ἀγαπᾶσθαι.

^f Secutus sum libros Florentinos, et cæteros fere omnes vulgatos, in quibus ita scriptum est. Vetus Interpres et Argyrop. legerunt ἡ φιλοσοφία, quod si quis probet, non repugno. Lamb. ^g Eustratius legit τῷ τιμίῳ. ^h Pro θεωρητικὴν CCC C. habet θεωρηκὴν. ⁱ Gr. σοφώτερος. ^k Vetus Interpres videtur legisse συνεργῶς ἔχειν. ^l Pro δόξειε δ' ἂν CCC C. legit δόξειε τ' ἂν μόνη, omittā αὐτή.

me assidua: nam res assidue contemplari magis, quam quidvis agere possumus. Et cum beatitudini admixtam et quasi implicatam esse voluptatem arbitremur: tum omnium muneris functionum, quæ virtuti congruunt, eam, quæ ex sapientia est, jucundissimam esse omnes uno ore consentiunt. Videtur itaque sapientia mirabiles quasdam tum sinceritate, tum stabilitate voluptates continere. Probabile est autem eos, qui sciunt, quam eos, qui quærent, vitam traducere jucundiores. Tum ea, quæ appellatur, vita bonis omnibus per se cumulata, nihilque ex-

ternum desiderans, in ea beatitudine maxime, quæ in rerum contemplatione versatur, reperietur: nam eorum sane, quæ ad cultum vitæ necessaria sunt, et sapiens, et justus, et reliqui omnes indigent: sed cum hi talibus abunde fuerint instructi, vir justus erga quos, et cum quibus justas actiones obeat, itemque temperans, et fortis, et cæteri desiderabunt. At sapiens etiam cum secum erit, res poterit contemplari, tantoque magis, quanto sapientior fuerit: fortasse vero melius, si quos habeat adjutores: verum tamen omnium maxime se ipso contentus est.

ἔδεν γὰρ ἀπ' αὐτῆς γίνεται παρὰ τὸ θεωρῆσαι. Ἀπὸ δὲ τῶν πρακτῶν, ἢ πλεόν, ἢ ἐλαττον περιποιημέθα παρὰ τὴν πράξιν. Δοκεῖ τε ἡ εὐδαιμονία ἐν τῇ ὁλῇ εἶναι· ἀρχολόμεθα γὰρ, ἵνα ὁλοάζωμεν, καὶ πολεμῶμεν, ἵνα εἰρήνην ἄγωμεν. Τῶν μὲν ἐν πρακτικῶν ἀρετῶν, ἐν τοῖς πολιτικοῖς ἢ τοῖς πολεμικοῖς αἱ ἐνέργειαι· αἱ δὲ περὶ ταῦτα πράξεις, δοκῶσιν ἀρχολογεῖν. Αἱ μὲν ἐν πολεμικῇ, καὶ παντελῶς· ἔδεις γὰρ αἰρεῖται τὸ πολεμεῖν, τῷ πολεμεῖν ἕνεκα, ἔδὲ παρσκευάζει πόλεμον· δόξα γὰρ ἂν παντελῶς μισθόφορος τις εἶναι, εἰ τὰς φίλας πολεμίας ποιοῖτο, ἵνα μάχαι καὶ φόνοι γίνωντο. Ἔστι δὲ καὶ ἡ τῷ πολιτικῷ, ἀρχολος, καὶ παρ' αὐτὸ τὸ πολιτεύεσθαι, περιποιημένη δυναστεία καὶ τιμὰς, ἢ τὴν γε εὐδαιμονίαν αὐτῷ καὶ τοῖς πολίταις, ἢ ἑτέραν ἔσαν τῇ πολιτικῇ, ἢν καὶ ζητῶμεν· δῆλον ὡς ἑτέραν ἔσαν. Εἰ δὲ

^m Γ. in manufer. παρσκευάζει, idque probō. *Cassiodorus*. ⁿ Politicæ administrationis finis non est ipsa administratio, neque in ea beatitudo consistit: sed incolumitas et salus Reipublicæ, omniumque civium in universum, quæ diversa est ab administratione, rectam tamen administrationem sequitur. Neque placet Euftratus, qui nulla auctoritate in locum πολιτικῆς substituit θεωρητικῆς. *Zuing*.

Videatur autem ea sola beatitudo propter se diligi: nihil enim ex ea redit præter contemplationem. Ex iis autem rebus, quæ sub actionem veniunt, aliquid præter actionem aut plus aut minus consequimur. Præterea beatitudo in otio videtur esse sita: versamur enim in rebus gerendis, ut in otio vivamus; et bella gerimus, ut in pace vivamus. Ac virtutum quidem earum, quæ ad agendum valent, functiones aut in civilibus, aut in bellicis rebus positæ sunt: atque eæ, quæ in his versantur, actiones negotiosæ videntur esse. De bellicis igitur minime du-

bium est, quin sint omnino negotiosæ: nemo enim bellum gerendum, neque apparandum suscipit, ut bellum gerat: videatur enim plane impurus quidam scarius ac sceleratus, si cum amicis inimicitias suscipiat, ut prælia committantur, et cædes fiant. Homini quoque, qui in re publica gerenda versatur, administratio negotiosa est: quæ, præter ipsam reipublicæ administrandæ curam atque operam, potentiam et honores, aut beatitudinem tum ei, tum civibus comparat, a facultate civili diversam ac differentem: quam etiam ut diversam videlicet

τῶν μὲν κατὰ τὰς ἀρετὰς πράξεων· αἱ πολιτικαὶ καὶ πολεμικαὶ, ^p καὶ καὶ μεγέθει προέχουσιν· αὐταὶ δὲ ἀρχολογεῖν τέλος τινὸς ἐφίενται, καὶ ἐπὶ αὐτάς εἰσιν αἰρεταί· ἢ δὲ τῷ ἐνέργεια σπερδῇ τε διαφέρειν δοκεῖ, θεωρητικὴ ἔσα, καὶ παρ' αὐτὴν οὐδενὸς ἐφίεσθαι τέλος, ἔχειν τε ἡδονὴν οἰκίαν· αὕτη δὲ συναύξει τὴν ἐνέργειαν· καὶ τὸ αὐτάρκες ἢ καὶ ὁλοαρκικόν, καὶ ἀτρυτον, ὡς ἀνθρώπινον, καὶ ὅσα ἄλλα τῷ μακαρίῳ ἀπονέμεται, κατὰ ταύτην τὴν ἐνέργειαν φαίνεται εἶναι· ἢ τέλος δὲ εὐδαιμονία αὕτη ἂν εἴη ἀνθρώπου, λαβῶσα μῆκος βίης τέλειον· ἔδεν γὰρ ἀτελές ἐστὶ τῶν τῆς εὐδαιμονίας. Ὁ δὲ τοιοῦτος ἂν εἴη κρείττων βίος, ἢ κατὰ ἀνθρώπων· ἐπὶ γὰρ ἡ ἀνθρώπος ἔστιν, ἔτω βιώσεται, ἀλλ' ἢ θεὸν τι ἐν αὐτῷ ὑπάρχει. Ὅσα δὲ διαφέρει τῷ τῷ συνδέει, τοσάτω καὶ ἡ ἐνέργεια τῇ κατὰ τὴν ἄλλην ἀρετὴν. Εἰ δὲ θεὸν ὁ νῦν πρὸς

^o Γ. αἱ πολιτικαὶ καὶ πολεμικαὶ. ^p Καὶ καὶ deest CCC. ^q Ἡ τελεία εὐδαιμονία prætermisso δὲ CCC. Euftr. mox pro λαβῶσα, legit ἀναλαβῶσα. ^r Ἔστιν deest CCC.

quaerimus. Si civiles igitur et bellicæ actiones omnibus iis, quæ virtutibus consentaneæ sunt, actionibus pulchritudine ac magnitudine antecellunt: hæ autem sunt negotiosæ, sinemque aliquem expetunt, neque propter se sunt expetendæ: mentis vero functio gravitate et studio rerum seriarum videtur præstare cæteris, cum in rerum contemplatione versetur, et præter eam nullum alium sinem expetere, propriamque voluptatem habere (hæc autem muneris functionem amplificat): copiam autem bonis omnibus cumulatam, nihilque præterea desiderantem, et liberam cessandi otiandique facultatem, et occupa-

tionem defatigationis experitem, quantum res humanæ ferunt, et quæcunque alia beato tribuuntur, in hac functione muneris inesse consiat: si igitur ita est, perfecta sane fuerit hæc hominis beatitudo, si perfectam vitæ longitudinem adepta sit; nihil enim eorum, quæ sunt beatitudinis, inchoatum et imperfectum est. Erit autem talis vita melior, quam hominis natura ferat: non enim quæ homo est, ita vivet; sed quæ divinum quiddam in eo inest. Quanto autem hæc particula toti, et concreto antecellit, tanto et ejus functio muneris ei functioni præstat, quæ alii virtuti consentanea est. Si igitur mens cum homine

τὸν ἄνθρωπον, καὶ ὁ κατὰ τῆτον βίος, θεῖος πρὸς τὸν ἀνθρώ-
πινον βίον. Χρὴ δὲ οὐ κατὰ τὰς παραινέοντας, ἀνθρώπινα
φρονεῖν, ἀνθρώπων ὄντα, οὐδὲ θνητὰ τὸν θνητόν· ἀλλ' ἐφ'
ὅσον ἐνδέχεται ἀπαθανατίζειν, καὶ ἅπαντα ποιεῖν πρὸς τὸ
εἶναι κατὰ τὸ κράτιστον τῶν ἐν αὐτῷ· εἰ γὰρ καὶ τῷ ὄγκῳ μι-
κρόν ἐστι, ὁ δυνάμει καὶ τιμιότητι πολὺ μᾶλλον ὑπερέχει πάν-
των. Δόξαι δὲ ἂν καὶ ἑκάστον εἶναι τῆτο, εἰ περὶ τὸ κύριον
καὶ ἄμεινον. Ἀτοπον ἔν γίνοιτ' ἂν, εἰ μὴ τὸν αὐτῷ βίον
αἰροῖτο, ἀλλὰ τινος ἄλλου. Ὅτι λεχθέν τε πρότερον ἀρμόσει
καὶ νῦν· τὸ γὰρ οἰκῆον ἐκάσῳ τῇ φύσει, κράτιστον καὶ ἡδιστόν
ἐστ' ἐκάσῳ· καὶ τῷ ἀνθρώπῳ δὴ ὁ κατὰ τὸν νῦν βίος, εἰ
περὶ μάλιστα τῆτο ἄνθρωπος. Οὗτος ἄρα καὶ εὐδαιμονέ-
στατος.

⁵ Ἀλλὰ δυνάμει CCC. et alii. ⁶ Πάντων deest CCC. ⁷ Ἐκάστον deest
CCC. καὶ ἑκάστος Aur. quæ vera esse videtur lectio. ⁸ Αὐτῷ CCC. ⁹ Vide
lib. ix. cap. 4. ¹⁰ Cicero in Somnio Scipionis: Nec enim tu is es, quem forma
istâ declarat, sed mens cuiusque is est quisque, non ea figura, quæ digito demonstrari et
oculis cerni potest.

comparata divinum quiddam
est: vita quoque menti con-
sentanea divina sit necesse est,
si cum humana conferatur.
Neque vero nos oportet hu-
mana sapere ac sentire, ut
quidam monent, cum simus
homines; neque mortalia,
cum mortales: sed nos ipsos,
quoad ejus fieri potest, a mor-
talitate vindicare, atque om-
nia facere, ut ei nostri par-
ti, quæ in nobis est optima,
convenienter vivamus: nam
etsi mole parva est, potestate
tamen et honoris gradu lon-
ge omnibus antecellit. Et
vero pars hæc unusquisque

nostrum esse videatur, siqui-
dem id, quod principatum
obtinet, etiam melius est.
Absurdum igitur fuerit, si
quis non suam, sed alienam
vitam expetat et sequatur.
Præterea quod ante a nobis
dictum est, etiam huic loco
conveniet: nam quod cuius-
que proprium est natura, i-
dem et optimum cuique est,
et jucundissimum; ergo et
homini optima ea vita est,
quæ menti convenienter tra-
ducitur: siquidem hæc pars
homo est maxime. Hæc igitur
vita est beatissima.

ΚΕΦ. ή.

ΔΕΥΤΕΡΩΣ δὲ, ὁ κατὰ τὴν ἄλλην ἀρετὴν· αἱ γὰρ κατ'
αὐτὴν ἐνέργειαι, ἀνθρωπικαί· δίκαια γὰρ, καὶ ἀνδρεία,
καὶ τὰ ἄλλα, τὰ κατὰ τὰς ἀρετάς, πρὸς ἀλλήλους πράττο-
μεν ἐν συναλλάγμασι καὶ χρείαις καὶ πράξεσι παντοίοις, ἐν τε
τοῖς πάθεσι τὸ πρέπον ἐκάσῳ διατηροῦντες. Ταῦτα δὲ εἶ-
ναι φαίνεται πάντα ἀνθρωπικά. Ἐνια ἢ καὶ συμβαίνειν
ἀπὸ τῆ σώματος δοκεῖ, καὶ πολλὰ συνωκείωσθαι τοῖς πάθε-
σιν ἢ τῇ ἡδυσ ἀρετῇ. Συνέζευκται δὲ καὶ ἡ φρόνησις τῇ τῆς
ἡδυσ ἀρετῇ, καὶ αὕτη τῇ φρονήσει· εἰ περὶ αἱ μὲν τῆς φρο-
νήσεως ἀρχαί, κατὰ τὰς ἡθικὰς εἰσιν ἀρετάς, τὸ δὲ ὀρθὸν
τῶν ἡθικῶν, κατὰ τὴν φρόνησιν. ^β Συνηρημέναι δὲ αὐταὶ
καὶ τοῖς πάθεσι, καὶ περὶ τὸ σύνθετον ἂν εἶεν· αἱ γὰρ τῆς συν-
θέτης ἀρετῆς, ἀνθρωπικαί. Καὶ ὁ βίος δὴ ὁ κατ' αὐτὰς
καὶ ἡ εὐδαιμονία. Ἡ γὰρ τῆς νῦν, κεχωρισμένη· τοσῶτον γὰρ

^α Γρ. διακρίντες. ^β Bas. omittit καὶ post αὐταί. Sed Eustratius longe aliter le-
git: συνερημέναι αὐταῖς καὶ τοῖς πάθεσιν: cujus tamen lectionis vestigium alibi non
reperi. ^γ Victorius. ^δ Αἱ δὲ CCC.

CAP. VIII.

SECUNDO autem loco ea,
quæ alii virtuti consenta-
nea est: muneris enim fun-
ctiones ei convenientes hu-
manæ sunt: justitiæ enim et
fortitudinis, et aliarum vir-
tutum muneribus inter nos
fungimur, in rebus contra-
hendis, in necessariis ac diffi-
cilibus et nostris et aliorum
temporibus, variisque actio-
nibus, denique in perturba-
tionibus quod cuique deco-
rum est conservantes. Hæc
porro omnia videntur esse hu-
mana. Nonnulla autem et a
corpore videntur proficisci,
multisque in rebus virtus mo-

rum cum perturbationibus ef-
fe conjuncta. Quin pruden-
tia quoque cum virtute mo-
rum, et hæc cum prudentia
copulata est: siquidem pru-
dentia principia ex virtuti-
bus morum constant, et quod
recti in virtutibus inest, pru-
dentia moderatur. Cum sint
autem hæc perturbationibus
quoque implicata, in eo eti-
am, quod ex animo et cor-
pore conflatum est, inerunt:
at ejus, quod compositum et
concretum est, virtutes, hu-
manæ sunt. Ergo et vita ei
consentanea, et beatitudo.
Mentis beatitudo autem se-
juncta est: de ea enim hac-

περὶ αὐτῆς ^d εἰρήσῃ· ^e διακριβῶσαι γὰρ μείζον τῷ προκειμένῳ ἐστὶ. Δόξειε δὲ ἂν καὶ τῆς ἐκτὸς χορηγίας ἐπὶ μικρὸν, ἢ ἐπ' ἐλαττον δεῖσθαι τῆς ἡθικῆς. Τῶν μὲν γὰρ ἀναγκαίων ἀμφοῖν χρεία καὶ ἐξ ἴσου ἔστω· εἰ καὶ μᾶλλον διαπονεῖ περὶ τὸ σῶμα ὁ πολιτικός, καὶ ὅσα τοιαῦτα· μικρὸν γὰρ ἂν τι διαφέρει, πρὸς ᾧ τὰς ἐνεργείας πολὺ διαίσει. Τῷ μὲν γὰρ ἐλευθερίῳ δεήσει χρημάτων, πρὸς τὸ πράττειν τὰ ἐλευθέρια, καὶ τῷ δικαίῳ ^f δέ, εἰς τὰς ἀνταποδόσεις· αἱ γὰρ βεβλήταις, ἄδηλοι, προσποιῶνται ᾧ καὶ οἱ μὴ δίκαιοι βεβλεῖσθαι δικαιοπραγεῖν· τῷ ἀνδρείῳ γὰρ, δυνάμει, εἰ περ ἐπιτελεῖ τι τὸ κατ' ἀρετὴν, καὶ τῷ σώφρονι, ^g ἐξουσίας. Πῶς γὰρ δῆλος ἔσται ἢ ἕκτος, ἢ τὸ ἄλλων τις; Ζητεῖται δέ, ^h πότερον κυριώτερον τῆς ἀρετῆς ἢ προαίρεσις, ἢ αἱ πράξεις, ὡς ἐν ἀμφοῖν ἔσσης. Τὸ δὲ τέλειον, δῆλον ὡς ἐν ἀμφοῖν ἂν εἴη· πρὸς ᾧ τὰς πράξεις,

^d Εἰρηται. Idem. ^e Antiquus quidam διακριβῶσαι δὲ, ceteri omnes γὰρ. *Videtur*. ^f Δὴ pro δὲ CCC. ^g Quidam viri doctissimi putant ἐξουσίαν hoc loco valere, *facultatem*, a quibus dissentio. Est enim ἐξουσία potestas ea, quam potentior aut opulenter aliquis propter opes suas, aut magistratum adeptus est. ^h Γγ. ταῦτα. ⁱ Τὸ πότερον CCC.

tenuis dictum sit: nam subtilius et pressius de ea disputare, maioris negotii est, quam id quod nobis propositum est. Videatur autem et externorum bonorum copia parum admodum egere, aut minus, quam ea beatitudo, quæ moribus continetur. Demus enim utrique rebus ad victum necessariis vel peræque opus esse (quamvis in corpore, et cæteris hujus generis magis elaborat is, qui se ad rempublicam administrandam contulit) parum enim referat: sed ad muneris functiones multum referet. Liberali enim, pecunia opus erit ad actiones liberales, et iusto ad

remuneraciones, rerumque creditarum solutiones (obscuræ sunt enim hominum voluntates, multique simulant se res iustas agere velle, etiam ii, qui non sunt iusti) viro forti autem copiis et potentia, siquidem aliquid suæ virtuti consentaneum effecturus est: et temperanti auctoritate et licentia. Alioqui quomodo sciri poterit, sit ne talis, an quidam alius? Queritur autem utrum in virtute consilium dominetur magis, an actiones, proinde quasi virtus in utrisque consistat. Minime igitur illud obscurum est, in utrisque perfectionem esse sitam: ad actiones

πολλῶν δεῖται· καὶ ὅσα ἂν μείζον ᾧσι καὶ καλλίως, πλείονων. Τῷ δὲ θεωρῶντι, ἔδενος τὸ τοιῶν, πρὸς γε τὴν ἐνεργείαν, χρεία, ἀλλ' ὡς εἰπῆν, καὶ ^k ἐμπόδιόν ἐστι, πρὸς γε τὴν θεωρίαν. Ἡ δὲ ἀνθρωπὸς ἐστι, καὶ πλείοσι συζῇ, αἰρεῖται καὶ τὰ κατ' ἀρετὴν πράττειν. Δεήσεται ἔν τῶν τοιῶν πρὸς τὸ ἀνθρωπεύεσθαι. Ἡ δὲ τελεία εὐδαιμονία, ὅτι θεωρητική· τίς ἐστὶν ἐνεργεία, καὶ ἐντεῦθεν ἂν φανείη· ^l τὰς θεὰς γὰρ μάλιστα ὑπελήφαμεν μακαρίους καὶ εὐδαίμονας εἶναι. Πράξεις δὲ ποίας ἀπονεῖμαι χρεὼν αὐτοῖς; πότερα τὰς δικαίας; ἢ γελοῖοι φανένται συναλλαττόντες, καὶ παρακαταθήκας ἀποδιδόντες, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα; Ἀλλὰ ^m τὰς ἀνδρείας; ὑπομένοντας τὰ φοβερά καὶ κινδυνεύοντας, ὅτι καλόν; Ἡ τὰς ἐλευθερίους; τίνι δὲ δώσασιν; ἄσπονον δὲ, εἰ καὶ ἔσται αὐτοῖς νόμισμα, ἢ τι τοιῶν. ⁿ Εἰ δὲ σώφρονες, τί ἂν εἶεν; ἢ φορτικός ὁ ἔπαινος, ὅτι ἔκ ἔχουσι φαύλας

^k Alii ἐμπόδιόν ἐστι. ^l Vide Metaphys. lib. xiii. cap. 7. ^m Γγ. τὰς, et mox τὰς ἐλευθερίους: sed nostra scriptura melius convenit cum præced. τὰς δικαίας, sc. πράξεις. ⁿ Sylburg. ^o Codd. nonnulli habent αἱ δὲ σώφρονες.

autem multa desiderari, tantoque plura, quanto fuerint majores et pulchriores. Ei autem, qui res animo cernit et contemplatur, ad muneris functionem nullis talibus opus est: immo vero ea contemplationi rerum pene dicam impedimento sunt. Quia autem homo est, et cum pluribus vitæ consuetudine conjungitur, studet etiam ea, quæ virtuti consentanea sunt, agere. Talibus igitur rebus egebit, ut cum hominibus versetur, et humaniter vivat. Perfectam autem beatitudinem, functionem quandam muneris esse in rerum contempla-

tione positam, etiam ex hoc perspicere licet, quod deos felicissimos ac beatissimos esse arbitramur. Actiones autem, quas eis tribuere nos oportet? iustasne? an ridiculi videbuntur contrahentes inter se, et deposita reddentes, et cætera id genus? At fortes, ut res formidolosæ subeant ac perferant, et periculum adeant, quia honestum sit? An liberales? cui vero donabunt? absurdum autem si apud eos erit etiam nummus, aut aliquid tale. Jam vero utrum erunt temperantes? an inepta, et contumeliosa laus illa deorum futura est, vitio-

ἐπιθυμίας; Διεξιῶσι δὲ πάντα φαίνοιτ' ἂν τὰ περὶ τὰς πράξεις, μικρὰ καὶ ἀνάξια θεῶν. Ἀλλὰ μὴν ζῆν τε πάντες ὑπελήφασιν αὐτὰς· καὶ ἐνεργεῖν ἄρα· ἔ γ' ὅ δ' ἡ καθεύδειν, ὥσπερ τὸν Ἐνδυμῖωνα. Τῷ δ' ἡ ζῶντι τὴν πρᾶξιν ἀφηρημένῳ, ἔτι δὲ μᾶλλον τὴν ποιεῖν, τί λέγεται πλὴν θεωρίας; ὥστε ἡ τὴν θεῶν ἐνέργεια, μακαριότητι διαφέρεται, θεωρητικὴ ἂν εἴη. Καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ὅ δ' ἡ ταύτη συγγενεσάτη, εὐδαιμονικωτάτη. Σημεῖον δὲ, καὶ τὸ μὴ μετέχειν τὰ λοιπὰ ζῶα εὐδαιμονίας, τῆς τοιαύτης ἐνεργείας ἐστρημένα τελείως. Τοῖς μὲν γὰρ θεοῖς πᾶς ὁ βίος μακάριος· τοῖς δ' ἀνθρώποις, ἐφ' ὅσον ὁμοιωμά τι τῆς τοιαύτης ἐνεργείας ὑπάρχει· τῶν δ' ἄλλων ζῶων ἔδ' ἐν εὐδαιμονεῖ, ἐπειδὴ ἔδαμ' κοινωνεῖ θεωρίας. Ἐφ' ὅσον δ' διατείνει ἡ θεωρία, καὶ ἡ εὐδαιμονία, καὶ οἷς μᾶλλον ὑπάρχει τὸ θεωρεῖν, καὶ εὐδαιμονεῖν, ἔ κατὰ συμβεβηκός, ἀλλὰ κατὰ τὴν θεωρίαν· αὐτὴ γ' κατ'

ο Δε CCC. P Δε Baf. Q Καὶ ε Baf.

sis cupiditatibus eos carere? Quod si omnia, quæ in actionibus versantur, persequamur, exigua sane, Diisque indigna reperientur. Atqui nemo est, qui non eos vivere existimet: ergo et aliquo munere fungi: non enim eos oportet dormientes fingere, ut Endymionem. Ei igitur, qui vivit, si actio, multoque magis si effectio adimatur, quid præter contemplationem relinquitur? quocirca Dei muneris functio ea, quæ beatitudine antecellit, in contemplatione consistere reperietur. Ergo et humanarum functionum ut quæque huic simillima est, ita ad beatam vitam constituendam pluri-

mum valet. Huic quinetiam rei argumento est, quod cætera animalia, quæ tali muneris functione orbata sunt, beatitudine quoque excluduntur. Diis enim immortalibus omnis vita beata est: hominibus autem, quatenus simulacrum aliquod talis functionis habent: reliquorum vero animalium beate vivit nullum, quoniam nulla est eis contemplationis communitas. Quam longe igitur lateque funditur et pertinet contemplatio, tam longe et beatitudo: et in quibus magis inest contemplandi assiduitas, ii sunt et beatiores: neque id ex eventu, sed ex contemplatione: ea enim per

αὐτὴν τιμία. Ὡς εἴη ἂν ἡ εὐδαιμονία θεωρία τις. Δέήσει δὲ καὶ τῆς ἐκτὸς εὐημερίας, ἀνθρώπων ὄντι· ἔ γ' αὐτάρκης ἡ φύσις πρὸς τὸ θεωρεῖν· ἀλλὰ δεῖ καὶ τὸ σῶμα ὑγιαίνειν, καὶ τροφὴν καὶ τὴν λοιπὴν θεραπείαν ὑπάρχειν. Οὐ μὴν οἰητέον γε πολλῶν καὶ μεγάλων δεήσεσθαι τὸν εὐδαιμονήσοντα, εἰ μὴ ἐνδέχεται ἄνευ τῆς ἐκτὸς ἀγαθῶν, μακάριον εἶναι· οὐ γ' ἐν τῇ ὑπερβολῇ τὸ αὐτάρκες, ἔδ' ἡ κρίσις, οὐδ' ἡ πρᾶξις. Δυνατὸν δὲ καὶ μὴ ἀρχοντας γῆς καὶ θαλάττης πράττειν τὰ καλὰ· καὶ γὰρ ἀπὸ μετρίων δύναται ἂν τις πράττειν κατὰ τὴν ἀρετὴν. Τῷτο δ' ἐστὶν ἰδὲν ἐναργῶς· οἱ γ' ἰδιῶται, τῷ δυναστῶν ἔχ' ἥτιον δοκεῖσι τὰ ἐπικεικὴ πράττειν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον. Ἰκανὸν γ' τοσαῦτ' ὑπάρχειν· ἔσται γὰρ ὁ βίος εὐδαίμων, τῷ κατὰ τὴν ἀρετὴν ἐνεργῶντος. Καὶ

ἡ εὐδαίμων C C C. et alii. In quibusdam Codicibus mendosis defunt hæc, ἔδ' ἡ κρίσις. Lamb. ἡ γὰρ καὶ μὴ ἀρχοντας. Hic locus varie legitur in variis Codd. Alii enim habent κατὰ τὴν αὐτὴν, alii κατὰ τὴν ἀρετὴν, alii rursus κατὰ τὰ κατὰ τὴν ἀρετὴν. Sed fidelis imprimis liber receptam lectionem servat, cum quo facit et vetus Tralatio et Argyropylos. Victorius. Vide Herodotum in Clio. Y Γρ. ἀποφαίνεται.

se magni pretii est, magnoque honore decoranda. Itaque beatitudo erit contemplatio quædam. Verum opus erit beato etiam prosperitate externa, cum sit homo: non enim suis ipsa bonis contenta natura est ad contemplandum, sed et corpus valeat, et victus reliquisque vitæ cultus adsit oportet. Non tamen si fieri non potest, ut quisquam sine bonis externis sit beatus, idcirco existimandum est multa et magna virum beatum desideraturum: non enim copia bonis omnibus per se cumulata in nimio posita est, neque huius rei

judicium, neque actio. Fieri autem potest, ut etiam ii, qui maris et terræ imperium non habent, res agant honestas et præclaras: nam potest quis bonis mediocribus instructus, quæ virtuti consentanea sunt, administrare. Atque hoc perspicue cernere licet: privati enim homines non minus quam dynastæ, res æquitati omnique virtuti consentaneas agere videntur, atque adeo magis. Satis est autem tantum suppere, quantum postulent honestæ actiones: erit enim ejus vita beata, qui muneribus fungatur virtuti consentaneis. Et fortasse Solon

μετρίως τοῖς ἐκτὸς κεχορηγημένους, πεπραγότες ἢ τὰ κάλιστα, ² ὡς ᾤετο, καὶ βεβαιότατος σωφρόνως· ἐνδέχεται γὰρ μέτρια κεκτημένους, πράττειν αὐτοῖς. Ἐοικε δὲ καὶ Ἀναξαγόρας, οὐ πλάστιον, ἐδὲ δυνάστην ὑπολαβεῖν τὸν εὐδαίμονα, ³ εἰπὼν, ὅτι ἐκ αὐτοῦ θαυμάσειεν, εἰ τις αἰτοπος φανήη τοῖς πολλοῖς· ἔτοι γὰρ κρίνῃσι τοῖς ἐκτὸς, τῶν αἰσθανόμενοι μόνον. Συμφωνεῖν δὲ τοῖς λόγοις εἰκάσιν αἱ τῶν σοφῶν δόξαι. Πίστιν μὲν ἔν καὶ τὰ τοιαῦτα ⁴ ἔχει τινά. Ὅτι δὲ ἀληθὲς ἐν τοῖς πρακτοῖς ἐκ τῶν ἔργων καὶ τῆ βίης κρίνεται· ἐν τούτοις γὰρ τὸ κύριον. Σκοπεῖν ἢ τὰ προειρημένα χρὴ, ἐπὶ τὰ ἔργα καὶ τὸν βίον ⁵ ἐπιφέροντας· καὶ συναδόντων μὲν τοῖς ἔργοις, ἀποδεκτέον, διαφωνόντων δὲ λόγους ὑποληπτέον. Ὅτι κατὰ νῦν ἐνεργῶν, καὶ τῶν θεραπεύων, καὶ διακείμενος ἀρίστα, ⁶ καὶ θεοφιλέστατος εἰκὲν εἶναι· εἰ γὰρ τις ἐπιμέλεια

² Lambinus emendat ὡς ᾤον· τε. Vide Eudem. lib. i. cap. 4. ³ Λέγει δὲ ὁ Ἀναξαγόρας μὴ εἶναι θαυμάσιον, εἰ τοῖς πολλοῖς αἰτοπος καὶ κακοδαίμων νομίζομαι. Paulo aliter Lambinus: qui tamen fatetur etiam Eustratii sensum huic loco convenire. ⁴ ἔχει C C C. ⁵ Γρ. τὸ ἀληθὲς δὲ ἐν. ⁶ Alii ἀναφέροντας. ⁷ Baf. omittit καὶ ante θεοφιλέστατος.

beatos non male pronuncia-
bat eos, qui mediocriter bo-
nis externis instructi sunt, et
qui res, quam potuerunt, ho-
nestissimas gesserunt, tempe-
ranterque vixerunt: fieri e-
nim potest, ut ii, qui bona
mediocria tenent ac possi-
dent, agant ea, quæ sunt a-
genda. Anaxagoras quoque
non divitem, neque poten-
tem aliquem, virum beatum
existimasse videtur, quippe
qui dixerit mirum sibi non
futurum, si multitudini ab-
surdus quidam et ineptus esse
videatur: hæc enim ex rebus
externis iudicat, propterea
quod has tantum sensu per-
cipit. Atque his rationibus

fapientum opiniones congru-
ere videntur. Habent igitur
aliquid etiam talia, quod ad
faciendam fidem valeat. Ve-
rum cum de iis, quæ sub a-
ctionem veniunt, quæritur,
ex factis et vita veritas judi-
catur: in his enim vis eo-
rum præcipua consistit. Ita
autem ea, quæ ante dicta
sunt, spectare oportet, ut ad
facta vitamque referamus: et
si cum factis consentiant, pro-
banda; sin dissentiant et dis-
crepent, verba sunt habenda.
Qui vero muneribus fungitur
menti consentaneis, et hanc
colit, estque optime animo
affectus, eum probabile est
Deo carissimum esse: nam si

τῶν ἀνθρωπίνων ὑπὸ θεῶν γίνεται, ὥσπερ δοκεῖ, καὶ εἴη ἀν-
εὐλογον χαίρειν τε αὐτὸς τῷ ἀρίστῳ καὶ τῷ συγγενεστάτῳ· τῷτο
δὲ ἂν εἴη ὁ νῦν· καὶ τὰς ἀγαπῶντας μάλιστα τῷτο καὶ τι-
μῶντας, ἀντευποιεῖν, ὡς τῶ φίλων αὐτοῖς ἐπιμελεσμένους, καὶ
ὁρῶντας τε καὶ καλῶς πράττοντας. Ὅτι ἢ ταῦτα πάντα τῷ
σοφῷ μάλιστα ὑπάρχει, οὐκ ἄδελον· θεοφιλέστατος ἄρα.
Τὸν αὐτὸν δὲ εἰκὸς καὶ εὐδαιμονέστατον. Ὡς καὶ ἔτι εἴη
ὁ σοφὸς μάλιστα εὐδαίμων.

ΚΕΦ. Θ'.

ΑΡ' ἔν εἰ περὶ τε τῶν καὶ τῶ ἀρετῶν, ἐπὶ ἢ καὶ φιλίας
καὶ ἡδονῆς, ἱκανῶς εἴρηται τοῖς τύποις, τέλος ἔχειν οἰ-
τέον τὴν προαίρεσιν; ἢ καθάπερ λέγεται, οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς
πρακτοῖς τέλος τὸ θεωρῆσαι ἑκάστα καὶ γινῶναι, ἀλλὰ μάλ-
λον τὸ πράττειν αὐτά; ἐδὲ δὴ περὶ ἀρετῆς ἱκανὸν τὸ εἰδέναι,
ἀλλ' ἔχειν καὶ χρῆσθαι πειρατέον· ἢ εἰ πως ἄλλως ἀγαθὰ

¹ Γρ. ἢ εἰ περὶ ἄλλως, et ita Eustratius.

dii immortales curam habent
aliquam rerum humanarum,
quemadmodum verisimile est:
illud quoque probabile fuerit,
eos re omnium optima, sibi-
que maxime cognata, dele-
ctari (hæc autem mens fue-
rit) iisque, qui hanc maxime
diligunt et plurimi faciunt,
præmia persolvere, gratiam-
que referre, ut eorum, quæ
ipsis cara sunt, curam haben-
tibus, rectasque atque hone-
stas actiones obcuntibus at-
que exercentibus. Hæc au-
tem omnia in sapiente inesse
maxime, non est obscurum:
est igitur Deo carissimus. E-
undem autem etiam beatissi-
mum esse verisimile est. Ita-

que sapiens etiam hoc modo
beatissimus erit.

CAP. IX.

UTRUM igitur si de his,
et de virtutibus, et præ-
terea de amicitia, et volupta-
te satis copiose a nobis di-
ctum est, earumque omnium
formæ universim adumbratæ
sunt, consilium nostræ dispu-
tationis absolutum esse existi-
mandum est? an, quemad-
modum dicitur, in iis, quæ
sub actionem veniunt, finem
non esse unumquidque cer-
nere et cognoscere, sed agere
potius: sic neque virtutem
perspectam et cognitam ha-
bere satis est, sed eam habe-
re, eaque uti conandum, aut

γινόμεθα; Εἰ μὲν ἔν ἦσαν οἱ λόγοι αὐτάρκεις πρὸς τὸ
^ε ποιῆσαι ἐπιεικῆς, ^η πολλὰς ἂν μισθὰς καὶ μεγάλας δικαίως
 ἔφερον κατὰ τὸν Θεόγνιν, καὶ ἔδει ἂν τέττας πορίσασθαι.
 Νῦν δὲ ^ι φαίνονται προτρέψαι μὲν καὶ παρορμηθεῖν τὴν νεῶν
 τὰς ἐλευθερίας ἰσχύειν, ἡθὺς τε εὐγενῆς, καὶ ὡς ἀληθῶς φι-
 λόκαλον, ποιῆσαι ἂν ^κ κατακώχμιον ἐκ τῆς ἀρετῆς· τοὺς δὲ
 πολλὰς ἀδυνατεῖν πρὸς καλοκαγαθίαν προτρέψασθαι. Οὐ
 γὰρ πεφύκασιν αἰδοῖν περὶ ἀρχεῖν, ἀλλὰ φόβῳ· ἐδὲ ἀπέ-
 χεσθαι τὴν φαύλων διὰ τὸ αἰσχρὸν, ἀλλὰ διὰ τὰς τιμωρίας·
 πᾶσαι γὰρ ζῶντες τὰς οἰκίας ἡδονὰς διώκοντες, καὶ δι' ὧν
 αὐταὶ εἰσονται· φεύγοντες ἢ τὰς ἀντικειμένας λύπας· τῶν δὲ
 καλῶν καὶ ὡς ἀληθῶς ἡδέος, ἐδὲ ἐννοίας ἔχουσιν, ἄγευστοι ὄν-
 τες. Τὰς δὲ ταῖς τῶν, τίς ἂν λόγος μεταρρυθμίσαι; οὐ
 γὰρ οἷόν τε, ἢ οὐ ῥᾶδιον, τὰ ἐκ παλαιῶν τοῖς ἡθεσι κατε-

^ε Ποιεῖσθαι Baf. ^η Versus est Theognidis integer: interjectum autem est adverbium δικαίως: cujus sententiam non assecutus est Perionius. Lamb. ^ι Qui-
 dam singulariter legunt φαίνονται. Sylb. ^κ Eustratius recte observat κατακώχι-
 μον hoc loco valere τὸ ὑπὸ καὶ εὐπειθῆς, i. e. quod cedit, facileque obtemperat.
^ι Baf. μεταρρυθμίσαι minus recte. Sylb.

fi qua alia ratione boni eva-
 dere possumus? Si igitur ver-
 ba per se satis valerent ad
 bonitatem, virtutemque com-
 parandam,

Et multum et magnum jure ferant
 pretium,

ut ait Theognis: atque hæc
 sibi quemque parare oportet.
 Nunc vero videntur illa
 quidem satis magnam vim ad
 ingenuos adolescentes cohor-
 tandos et excitandos habere,
 ingeniumque generosum et
 vere honesti studiosum, docile
 ad virtutem reddere, ejusque
 studio inflammare posse: mul-
 titudinem autem ad honesta-
 tem ac probitatem excitare
 non posse. Non enim illa

pudore solet retineri ac repri-
 mi natura, sed metu potius
 coerceri; neque se a rebus
 vitiosis propter turpitudinem
 abstinere, sed propter suppli-
 cium: nam cum vitam suam
 perturbatione moderatur ac
 dirigit; tum suas voluptates,
 eaque, quibus hæc pariuntur,
 confectatur: dolores eis con-
 trarios fugit; honesti autem
 vereque jucundi ne notionem
 quidem unquam animo de-
 pinxit, utpote quod nunquam
 degustavit. Tales igitur ho-
 mines quæ ratio corrigere, et
 a vitio ad virtutem traducere
 queat? non enim fieri potest,
 aut certe vix, ut quæ jampri-
 dem moribus concepta sunt,

λημμένα, λόγῳ μεταστῆσαι. ^μ Ἀγαπητὸν δὲ ἴσως ἐστίν, εἰ
 πάντων ὑπαρχόντων, δι' ὧν ἐπιεικῆς δοκῶμεν γίνεσθαι, με-
 ταλάβοιμεν τῆς ἀρετῆς. ^ν Γίνεσθαι δὲ ἀγαθὰς οἴονται, οἱ
 μὲν φύσει, οἱ δὲ ἔθει, οἱ δὲ διδαχῇ. Τὸ μὲν ἔν τῆς φύ-
 σεως, δῆλον ὡς ἐκ ἐφ' ἡμῖν ὑπάρχει, ἀλλὰ διὰ τινος θείας
 αἰτίας τοῖς ὡς ἀληθῶς εὐτυχέσιν ὑπάρχει. Ὁ δὲ λόγος καὶ
 ἡ διδαχὴ μή ποτε οὐκ ἐν ἅπασιν ἰσχύει, ἀλλὰ δὲ ὁ προδιειρ-
 γάσθαι τοῖς ἔθεσι τὴν τῆς ἀκροατῆς ψυχὴν πρὸς τὸ καλῶς
 χαίρειν καὶ μισεῖν, ὥσπερ γῆν τὴν θρέψαν τὸ σπέρμα.
 Οὐ γὰρ ἂν ἀκῆσαιε λόγῳ ἀποτρέποντος, ἐδὲ ἂν ^ρ συνείη ὁ
 κατὰ πάθος ζῶν. Τὸν δὲ ἔτι ἔχοντα, πῶς ^σ οἷόν τε με-
 ταπείσαι; Ὅλως δὲ οὐ δοκεῖ λόγῳ ὑπέκκειν τὸ πάθος,
 ἀλλὰ βίᾳ. Δεῖ δὲ τὸ ἡθὺς προϋπάρχειν πῶς οἰκῆον τῆς
 ἀρετῆς, εὐργον τὸ καλὸν, καὶ δυσχεραῖνον τὸ αἰσχρὸν. Ἐκ

^μ Ἀγαπητὸν ἐστίν, Latine dicere solemus, bene aut præclare nobiscum agitur, magna
 Diis habenda est gratia. Lamb. ^ν Γίνεσθαι C C C. ^ρ Γρ. διεργάζεσθαι, alii
 προειργάζεσθαι. ^σ Συνείη C C C. et alii nonnulli. ^τ Γρ. οἷός τε μ. i. e. ὁ λόγος.
 alii π. οἷόν τε μεταπείθεσθαι. Casaubon. ^ι ὑπέκκειν C C C.

oratione deleantur. Præclare
 autem fortasse nobiscum aga-
 tur, si, cum omnia nobis sup-
 petant, quibus boni fieri so-
 lemus, virtutem adipisci pos-
 simus. Bonos autem fieri pu-
 tant alii natura, alii consue-
 tudine, alii doctrina. Quod
 igitur a natura tribuitur, in
 nobis minime situm esse, sed
 ab aliqua divina causa profe-
 ctum inesse in iis, qui revera
 sunt fortunati, perspicuum
 est. Oratio autem et doctri-
 na ne non peræque in omni-
 bus valeant, sed oporteat ani-
 mum auditoris, ut humum,
 quæ seminis alendi faculta-
 tem habitura est, consuetu-
 dine ante subigi et excoli, ut

recte lætetur, recteque ode-
 rit, verendum fortasse est.
 Nam qui perturbatione vitam
 dirigit, is nunquam illum, a
 quo deterreatur, atque avo-
 cetur a vitio, patienter audi-
 turus est, nunquam ejus ora-
 tionem intellecturus. At e-
 um, qui ita fit affectus, quo-
 nam modo oratione de sua
 sententia dimovere possis?
 Omnino autem perturbatio
 non videtur orationi cedere,
 sed vi esse cogenda. Mores
 igitur ante quodammodo in-
 sint oportet ad virtutem ac-
 commodati, qui honestum
 amplectantur, turpitudineque
 offendantur. A puero autem
 directam ad virtutem institu-

νέας δὲ, ἀγωγῆς ὁρθῆς τυχεῖν πρὸς ἀρετὴν, χαλεπὸν, μὴ ὑπὸ τοιαύταις τραφένται νόμοις· τὸ γὰρ σαφρόνως ζῆν καὶ καρτερικῶς, ^ε ἔχ' ἡδὺ τοῖς πολλοῖς, ἄλλως τε καὶ νέοις. Διὸ νόμοις δὲ τετάχθαι τὴν τροφὴν καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα· οὐκ ἔσαι γὰρ λυπηρὰ συνήθη γενόμενα. Οὐχ ἱκανὸν δὲ ἴσως νέας ὄντας τροφῆς καὶ ἐπιμελείας τυχεῖν ὁρθῆς, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ἀνδρωθέντας δὲ ἐπιτηδεύειν αὐτὰ, καὶ ἐδίξασθαι, καὶ περὶ ταῦτα δεοίμεθ' ἂν νόμων· ἢ ὅλως δὴ περὶ πάντα τὸν βίον· οἱ γὰρ πολλοὶ ἀνάγκη μᾶλλον ἢ λόγῳ πειθαρχῶσι, ἢ ζημίαις, ἢ τῷ καλῷ. Διόπερ οἶονταί τινες τὰς νομοθετήσας δὲν μὲν παρακαλεῖν ἐπὶ τὴν ἀρετὴν, ἢ προτρέπεσθαι τῷ καλῷ χάριν, ὡς ὑπακούσμενων τῇ ἐπεικῶν τοῖς ἔθεσι ^π προηγμένων· ἀπειθεῖσι δὲ ἢ ἀφυσέροισι ἔσι, κολάσεις ^κ τε καὶ τιμωρίας ἐπιτιθέμεναι, τὰς δὲ ἀνιάτους ὅλως ἐξορίζειν· τὸν μὲν γὰρ ἐπεικῇ, καὶ πρὸς τὸ καλὸν ζῶντα, τῷ λόγῳ

^ε Γρ. μὴ ἔχ' ἡδὺ. ^π Ἐπεὶ C C C. a prima manu. ^κ Γρ. προηγμένων; Lambinus vero legit προηγμένων. ^κ Ts deest C C C.

tionem consequi difficile est, nisi qui in talibus legibus fuerit educatus: temperanter enim et patienter vivere cum multitudini sit injucundum, tum juvenibus maxime. Itaque educationem, studiaque, et exercitationes legibus esse descriptas necesse est: non enim molestæ eæ res futuræ sunt consuetudine adhibita. Fortasse autem non satis est pueros et adolescentes, quamdiu in ea ætate sunt, recte educari, diligenterque institui: sed quoniam corroboratis jam ætatibus ea, quæ didicerunt, studiose tractare et persequi, iisque assuescere oportet, etiam in his nobis fuerit legibus opus; et omni-

no in omni vita traducenda: magna enim pars hominum necessitati potius, quam orationi patet, et pœnis magis, quam honesto commovetur. Itaque existimant nonnulli ab eis, qui leges ferunt, honesti causa ad virtutem homines esse cohortandos atque excitandos, proinde quasi viri boni, in primis more et consuetudine provecti, legibus sint obtemperaturi: in eos autem, qui non parebunt, quique ad virtutem et officium inepti erunt natura, esse animadvertendum, et supplicia constituenda: postremo insanabiles exterminandos ac de republica tollendos: nam virum bonum, cumque qui ho-

πειθαρχήσιν· τὸν δὲ Φαῦλον, ἡδονῆς ὀρεγόμενον, λύπη κολλάσθαι, ὥσπερ ὑποζύγιον. Διὸ καὶ Φασὶ δὲν τὰς τοιαύτας γίνεσθαι λύπας, αἱ μάλιστα ἐναντιῶνται ταῖς ἀγαπημέναις ἡδοναῖς. Εἰ δ' ἔν, καθάπερ εἴρηται, τὸν ἐσόμενον ἀγαθὸν τραφῆναι καλῶς δὲ, καὶ ἐδιδάσθαι, εἴθ' ἔτις ἐν ἐπιτηδεύμασιν ἐπεικῆσι ζῆν, καὶ μήτε ἄκοντα, μήτε ἐκόντα πράττειν τὰ Φαῦλα· ταῦτα δὲ γίγνοιτ' ἂν βιβλίοις κατὰ τινα νῦν καὶ τάξιν ὁρθήν, ἔχουσιν ἰσχύν· ἢ μὲν ἔν πατρικῇ πρόσαςις, ἐκ ἔχει τὸ ἰσχυρὸν, ἐδὲ τὸ ἀναγκαῖον· ἐδὲ δὴ ὅλως ^ν ἢ ἐνὸς ἀνδρὸς, μὴ βασιλέως ὄντος, ἢ τινος τοιούτου· ὁ δὲ νόμος ἀναγκαστικὴν ἔχει δύναμιν, λόγος ὢν ἀπὸ τινος φρονήσεως καὶ νῦν. Καὶ τῶν μὲν ἀνθρώπων ἐχθραίνεσι τὰς ἐναντιωμένους ταῖς ὁρμαῖς, καὶ ὁρθῶς αὐτὸ δρῶσιν. Ὁ δὲ νόμος ἐκ ἔστιν ἐπαχθῆς, τάττων τὸ ἐπαικῆς. Ἐν μόνῃ δὲ τῇ Λα-

^ν Baf. post ἢ μὲν omittit ὅν; ut ibi sit periodi redditio. Sic et Lambinus. ^α Γρ. ἢ ἐνός.

nessi regula vitam suam dirigit, orationi obtemperatum: vitiosum autem atque improbum, quando voluptatem vehementer expetit, dolore et plagis, ut jumentum, castigandum et coercendum. Atque ob hanc causam eos iniuri dolores dicunt oportere maxime, qui voluptatibus iis, quas illi adamant, adversantur. Quod si eum, qui vir bonus futurus est, quemadmodum diximus, primum oportet bene esse educatum, et honestis officiis assuefactum: deinde rectis vitæ studiis atque institutis vitam traducere: postremo neque invitum, neque sua voluntate res malas ac flagitiosas admittere: hæc autem contingere iis pos-

sunt, qui mentem aliquam sequuntur vitæ suæ ducem, rectumque ordinem ab ea præscriptum, viribus armatum atque instructum: in paterno quidem iussu nulla satis magna vis aut necessitas inest, neque omnino in unius viri iussu, nisi sit rex, aut regi similis: lex autem vim habet ad cogendum valentem, cum sit ratio ab aliqua prudentia menteque profecta. Atque eos quidem homines in odio esse videmus, qui improborum hominum cupiditatibus et appetitionibus adversantur, etiam si id recte faciant. At lex, cum æquum et bonum præscribit, minime gravis est. In sola autem Lacedæmoniorum civitate cum paucis aliis,

κεδαιμονίων πόλει μετ' ὀλίγων ὁ νομοθέτης ἐπιμέλειαν δοκεῖ
πεποιῆσθαι τροφῆς τε καὶ ἐπιτηδευμάτων· ἐν δὲ ταῖς πλείταις
τῶν πόλεων ἐξημέληται περὶ τῶν τοιούτων, καὶ ζῇ ἕκαστος ὡς
βέλεται, ^a Κυκλωπικῶς

Θεμιστεύων παίδων, ἢ δ' ἀλόχῃ.

Κράτιστον μὲν ἔν ^b γίγνεσθαι κοινὴν ἐπιμέλειαν καὶ ὀρθὴν, καὶ
δρᾶν αὐτὸ δύνασθαι. Κοινὴ δὲ ἐξαμελεσμένων, ἕκαστω δόξειεν
ἂν προσήκειν τοῖς σφετέροις τέκνοις καὶ φίλοις εἰς ἀρετὴν συμ-
βάλλεσθαι, ἢ προαιρεῖσθαι γε. Μάλιστα δ' ἂν τῷτο δύνασ-
θαι ^c δόξειεν ^d ἐκ τῶν εἰρημένων, νομοθετικὸς γενόμενος· αἱ
μὲν γὰρ κοινὰ ἐπιμέλεια δηλονότι διὰ νόμων γίνονται· ἐπι-
εικέεις δὲ, αἱ διὰ τῆ σπασδαίων. Γεγραμμένων δ', ἢ ἀγρά-
φων, ἔδεν ἂν δόξειε διαφέρειν, ἔδεν δὲ ὧν εἰς ἢ πολλοὶ παι-
δευθήσονται, ὥσπερ ἔδ' ἐπὶ μουσικῆς, καὶ γυμνασικῆς, καὶ

^a Homerus de Cyclopihus :

Τίποιν δ' ἔτ' ἀγοραὶ βαλκόνιοι, ἔπε θεμιστες,

Ἄλλ' ὅτ' ἄλλων ὁρίων ναίουσι κήρυκα

Ἐν σπᾶσι γραφεύσι, θεμιστεῖαι δὲ ἕκαστος

Παίδων γὰρ ἀλόχων, οὐδ' ἄλλων ἀνέγνωσι.

Ὀδ. ι. ver. 112.

^b Τὸ γίνεσθαι C C C.

^c Nonnulli Codd. habent δόξειεν ἂν ἐκ.

^d Ex iis quæ

diximus, hoc est, ex iis conditionibus, quas in publica institutione necessarias esse
affirmavimus : nimirum ut et recta ratione et auctoritate confirmetur. Zuing.

lator legum educationis et
studiorum curam habuisse vi-
detur : in plurimis hæc ne-
glecta sunt, vivitque suo quif-
que arbitrato, Cyclopi more
Uxorem et natos privata lege guber-
nans.

Optimum igitur est, civium
institutionem communiter ab
omnibus et recte procurari,
idque efficere posse. Quod si
hæc communiter et publice
negligantur, unicuique con-
venire videatur, suis liberis et
amicis ad virtutem comparan-
dam, operam navare, aut cer-
te hoc animo et consilio esse,

ut navare operam velit. Ex
iis autem, quæ diximus, hoc
efficere posse videatur ma-
xime, si legum ferendarum
scientiam fuerit consecutus :
nam cum institutionis et dis-
ciplinæ publicæ procuratio
perspicue legibus continetur,
tum ea bona institutio est,
quæ bonis continetur : quæ
utrum scriptæ sint, an non
scriptæ, nihil referre videatur.
Neque vero refert, utrum
his legibus unus, an plures
instituantur : quemadmodum
neque in musica, et arte cor-
porum exercendorum, cæte-

τῶν ἄλλων ^e παιδευμάτων. Ὡσπερ γὰρ ἐν ταῖς πόλεσιν ἐνισ-
χύει τὰ νόμιμα καὶ τὰ ἥθη, ἔτω καὶ ἐν οἰκίαις οἱ πατρικοὶ λό-
γοι καὶ τὰ ἥθη· καὶ ἐτι μᾶλλον διὰ τὴν συγγενεῖαν, καὶ τὰς
εὐεργεσίας· προὔπαρχεσι γὰρ σέργοντες καὶ εὐπειθῆς τῇ
Φύσει. Ἐτι δὲ καὶ διαφέρουσιν αἱ καθ' ἕκαστον παιδεῖαι τῶν
κοινῶν, ὥσπερ ἐπὶ ἰατρικῆς· καθόλου μὲν γὰρ, τῷ πυρέτλοντι
συμφέρει ἀσιτία καὶ ἡσυχία· τινὲς ὅ, ἴσως ἔ· ὁ, τε πυκτικὸς
ἴσως ἔ· πᾶσι τὴν αὐτὴν μάχην περιτίθουσιν. ^f Ἐξακριβῶσα
δὲ δόξειεν ἂν μᾶλλον τὸ καθ' ἕκαστον, ἰδίᾳ τῆς ἐπιμελείας
γινόμενης· μᾶλλον γὰρ τῇ προσφορᾷ τυγχάνει ἕκαστος. Ἀλλ'
ἐπιμεληθήσῃ μὲν ἀριστα ^g τῇ καθ' ἕνα, καὶ ἰατρὸς, καὶ γυμνα-
στῆς, καὶ πᾶς ἄλλος ὁ τὸ καθόλου εἰδὼς, ^h ὅτι πᾶσιν, ἢ τοῖς
τοιούτοις· τῇ κοινῇ γὰρ αἱ ἐπισήμαι λέγονται τε καὶ εἰσιν. Οὐ
μὲν ἀλλὰ καὶ ἐνός τινος ἔδεν ἴσως καλύει καλῶς ἐπιμελη-
θῆναι καὶ ⁱ ἀνεπιστήμονα ὄντα, τετραμένον δὲ ἀκριβῶς τὰ συμ-

^e Legitur etiam ἐπιτηδεύματα.

^f Γρ. εὐταθῆς, minus recte. Casaubon.

^g Alii εὐταθῆς.

^h Τὸ δεστ C C C.

ⁱ Eustratius legit τὸ κατὰ.

^k Γρ. τὸ κατὰ. Vide Eustrat.

^l Ἐάν ἐπιστήμονα C C C.

ris denique institutionibus.
Nam ut in civitatibus leges
et instituta, sic et in familiis
privatis oratio paternæ et mo-
res valent ac vigent : multo-
que adeo magis, propter ge-
neris communitatem, et be-
neficia : jam ante enim dili-
gunt, suntque ad parendum
faciles flexibilesque natura.
Præterea vero singulares et
privatæ institutiones a com-
munibus etiam differunt :
quemadmodum evenit in me-
dicina : universe enim ei, qui
febri afflicatur, inedia et qui-
es utilis est : alicui autem
fortasse inutilis : et is pugil,
qui docendi facultatem habet,
fortasse non in eodem pugnæ
genere discipulos omnes exer-

cet. Videatur autem ille sub-
tilius ac limatius rei singula-
ris naturam persecuturus, si
propria ac privata diligentia
adhibeatur : ita enim quod
sibi opportunum atque utile
est, unusquisque magis con-
sequitur atque obtinet. Sed
et medicus, et exercendorum
corporum magister, et quivis
alius, optime singulorum cu-
ram rationemque habuerit,
qui genus universum cogno-
verit : verbi gratia, vel o-
mnibus, vel talibus esse utile :
rerum enim communium at-
que universarum et dicuntur
et sunt scientiæ. Veruntamen
nihil fortasse prohibet quo-
minus etiam is, qui sit in-
scius, uni alicui pulchre con-

φαίνοντα ἐφ' ἐκάστῳ δι' ἐμπειρίαν, καθάπερ καὶ ἰατροὶ ἐνίοι δοκῶσιν ἑαυτοῖς ἀριστοὶ εἶναι, ἐτέρῳ ἔδεν ἂν δυνάμενοι ἐπαρκεῖσαι. Οὐδὲν δ' ἤτιον ἴσως τῷ γε βελομένῳ τεχνικῷ γενέσθαι καὶ θεωρητικῷ, ἐπὶ τὸ καθόλου βαδισέον εἶναι δοξῶσιν ἂν, καὶ κείνο γνωρίζεον ὥς ἐνδέχεται· εἴρηται γὰρ ὅτι περὶ τῶν αἰ ἐπιστῆμα. Τάχα δ' ἂν καὶ τῷ βελομένῳ δι' ἐπιμελείας βελτίους ποιῶν, εἴ τε πολλὰς, εἴ τε ὀλίγας, νομοθετικῷ πεπρατέον γενέσθαι, εἰ διὰ νόμων ἀγαθοὶ γενόμεθ' ἂν. Ὅν τινα γὰρ ἔν καὶ τὸν προτεθέντα διαθεῖναι καλῶς, οὐκ ἔστι τῶ τυχόντος, ἀλλ' εἴ περ τινος, τῶ εἰδότος· ὥσπερ ^m ἐπ' ἰατρικῆς καὶ τῶν λοιπῶν, ὧν ἔστιν ἐπιμελεία τις καὶ φρόνησις. Ἄρ' ἔν μετὰ τῶτο ⁿ ἐπισκεπτέον πῶθεν ἢ πῶς νομοθετικὸς γένεσθ' ἂν τις, ἢ καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων, παρὰ τῶν πολιτικῶν; μέριον γὰρ ἐδόκει τῆς πολιτικῆς εἶναι. ^h Ἡ ἔχ' ὅμοιον

^m Γρ. ἐπὶ ἰατρικῆς: quam lectionem Eustratio debere existimo.
CCC.

ⁿ Σκεπτικόν

fulat, dummodo experiendo, quæ cuique accidunt, accurate perspexerit: quemadmodum et nonnullos ipsos sibi medicos esse optimos videmus, cum alteri subvenire atque opitulari non possint. Nihilominus autem ei quidem, qui bonus artifex, et ad res percipiendas et contemplandas idoneus effici velit, ad genus universum sit progrediendum, atque in illo cognoscendo, quoad ejus fieri possit, elaborandum: in hoc enim scientias positas esse diximus. Et fortasse ei, qui vel multos, vel paucos cura et studio velit efficere meliores, opera danda sit, ut legum ferendarum scientia præstet, si inest hæc vis in legibus, ut

eis boni fieri possimus. Non enim cujuslibet hominis est quemvis, et eum, qui propositus et traditus ei fuerit erudiendus, recte conformare: sed si ejus est, profecto scientis est: quemadmodum in medicina et cæteris artibus, quarum aliquod studium, prudentiaque aliqua est, cernere licet. Utrum igitur deinceps videndum est, unde et quonam modo quis legibus ferendis idoneus esse possit? an, ut sit in cæteris artibus, ab iis, qui in republica gerenda versantur, hanc facultatem comparaturus est? civilis enim prudentiæ pars esse videbatur legum ferendarum facultas. An vero aliter se res habet in ratione reipublicæ

φαίνεται ἐπὶ τῆς πολιτικῆς, καὶ τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν τε καὶ δυνάμεων; ἐν μὲν γὰρ τοῖς ἄλλοις, οἱ αὐτοὶ φαίνονται τὰς ^o τε δυνάμεις παραδιδόντες, καὶ ἐνεργῶντες ἀπ' αὐτῶν· οἷον ^p ἰατροὶ, γραφεῖς. Τὰ δὲ πολιτικὰ ἐπαγγέλλονται μὲν διδάσκειν οἱ σοφισταί, ^q πράττει δ' αὐτῶν οὐδείς· ἀλλ' οἱ πολιτευόμενοι, οἱ δοξῶσιν ἂν δυνάμει τινὶ τῶτο πράττειν, καὶ ἐμπειρία μᾶλλον ἢ διανοία· ἔτε γὰρ γράφοντες, ἔτε λέγοντες περὶ τῶν ταύτων φαίνονται· καὶ τοὶ κάλλιον ἦν ἴσως, ἢ λόγους δικανικὰς τε καὶ δημηγορικὰς· ^r ἔδ' αὖ πολιτικὰς ποιηκότες, τὰς σφετέρους υἱᾶς, ἢ τινὰς ἄλλας τῶν φίλων. Εὐλογον δ' ἦν, εἰ περ ἐδύναντο· ἔτε γὰρ ταῖς πόλεσιν ἄμεινον ἔδεν κατέλιπον ἂν, ἔθ' αὐτοῖς ὑπάρξαι προέλουντ' ἂν μᾶλλον τῆς τοιαύτης δυνάμεως, ἔδ' δὲ τοῖς φιλτάτοις. Οὐ μὲν μικρόν γε ἔοικεν ἡ ἐμπειρία συμβάλλεσθαι· ἔ γὰρ ἐγγίνοντο ἂν διὰ τῆς ^s πολιτικῆς συνηθείας μᾶλλον πολιτικοί.

^o Tz deest CCC. ^p Ἰατροὶ CCC. ^q Alii πράττειν. ^r Οὐδ' αὖ omitunt nonnulli codd. et legunt πολιτικὰς δὲ ποιηκ. ^s Πολιτικῆς deest CCC.

gerendæ, atque in reliquis tum scientiis, tum facultatibus? in cæteris enim eisdem videmus artem, facultatemque agendi tradere, et facultatis munere fungi: ut medicos et pictores. At rerum publicarum administrandarum scientiam docere ac tradere se profitentur sophistæ, eorum tamen administrat reipublicam nemo: sed ii, qui in republica gerenda versantur: qui quidem vi et facultate quadam freti, usuque potius, quam mentis agitatione ac ratione hoc agere videri possunt: nam neque eos scribere, neque dicere de talibus rebus (atque præclarior hoc erit fortasse, quam

orationes judiciales, aut conclusiones scribere) neque vel filios suos, vel ullos alios ex amicis suis ad rempublicam gerendam aptos videmus efficisse. Quod quidem probabile et consentaneum erat eos fuisse facturos, si id ulla ratione consequi potuissent: nam neque quidquam civitatibus melius reliquissent, neque aut sibi, aut amicissimis quidquam hac facultate præstantius exoptare possent. Veruntamen non parum usus et exercitatio videntur valere: alioqui usu reipublicæ gerendæ et consuetudine homines ad rempublicam gerendam compositiores et aptiores non efficerentur. Quamobrem qui

Διὸ τοῖς ἐφιεμένοις περὶ πολιτικῆς εἰδέναι, προσδῶν ἔοικεν ἐμπειρίας. Τῶν ὅ σοφιστῶν οἱ ἐπαγγελόμενοι, λίαν φαίνονται πόρρω εἶναι τῆ διδάσκαι· ὅλως γὰρ ἔδὲ ποῖόν τι εἶναι, ἔδὲ περὶ ποῖα ἴσασιν· ἔ γδ' ἂν τὴν αὐτὴν τῇ ῥητορικῇ, οὐδὲ χάρῳ ἐτίθεσαν· ἔδ' ἂν ὥντο ράδιον εἶναι τὸ νομοθετῆσαι συναγαγόντι τὰς εὐδοκίμους τῶν νόμων· ἐκλέξασθαι γὰρ εἶναι τὰς ἀρίστους, ὥσπερ ἔδὲ τὴν ἐκλογὴν ἔσαν συνέσεως· καὶ τὸ κρῖναι ὀρθῶς μέγιστον, ὥσπερ ἐν τοῖς κατὰ μυσικῇ. Οἱ γδ' ἐμπειροὶ περὶ ἕκαστα κρῖναι ὀρθῶς τὰ ἔργα, καὶ δι' ὧν ἢ πῶς ἐπιτελεῖται, * συνίσσιν, καὶ ποῖα ποίοις συνάδει· τοῖς δ' ἀπείροις, ἀγαπητὸν τὸ μὴ διαλανθάνειν, εἰ εὖ ἢ κακῶς πεποιήται τὸ ἔργον, ὥσπερ ἐπὶ γραφικῆς. Οἱ ὅ νόμοι τοῖς πολιτικοῖς ἔργοις εἰκόσι. Πῶς ἔν ἐκ τέτων νομοθετικῶς γένοιτ' ἂν τις, ἢ τὰς ἀρίστους κρῖναι; ἔ γδ' φαί-

† Πολιτικοῖς C C C. " Eam ob causam Aristoteles in viii. Polit. cives suae Reipublicae in musicis erudiri jubet, non modo ut ipsi, dum per aetatem licet, ingenuo huic ludo operam dare possint, sed etiam ut senes facti judicare queant, quinam moduli aetati juvenili convenient, qui non: ne scilicet vel molliores vel ferociiores reddantur juvenes. Zuing. * Συνίσσιν ἢ δέ, τοῖς, et reliqua C C C. alii ἐπιτελεῖται ἢ δέ, συνίσσιν.

aliquid de republica gerenda scire cupiunt, credibile est iis usu praeterea opus esse. Jam vero sophistae, qui hanc facultatem se tradituros profitentur, ab eo longissime videntur abesse, ut docere possint: omnino enim neque quid ea sit, neque quibus in rebus versetur, sciunt: non enim si scirent, eandem esse atque artem dicendi, vel deteriore statuere: neque ferre leges esse facile putarent ei, qui leges omnium opinione comprobata collegisset: quoniam, inquiunt, praestantissimas eligere licet: quasi vero delectus non sit

intelligentiae: aut quasi non sit maximum, recte judicare: quemadmodum in iis, quae ad musicam pertinent. Nam qui cujusque rei usu periti sunt, cum de artis operibus recte judicant, tum quibus rebus, aut quomodo ea, quae par est effici, perficiantur, et quae quibus congruant et concinant, sciunt: imperiti vero praecclare secum agi putant, si non ignorent recte an perperam opus effectum sit: quemadmodum sit in pictura. Leges autem opera civilia videntur esse. Quoniam igitur pacto quis aut ad leges ferendas aptus his effi-

νεται ἔδ' ἰατρικοὶ ἐκ τῶν συγγραμμάτων γίνεσθαι· καί τοι παρῶντά γε λέγειν, ἔ μόνον τὰ θεραπεύματα, ² ἀλλὰ καὶ ὡς ἰαθεῖν ἂν, καὶ ὡς δεῖ θεραπεύειν, ³ ἐκάς τε διελόμενοι τὰς ἔξεις. Ταῦτα δὲ, τοῖς μὲν ἐμπείροις, ὠφέλιμα εἶναι δοκεῖ· τοῖς δ' ἀνεπιστήμοσιν, ἀχρεῖα. Ἴσως ἔν καὶ τῶ νόμων καὶ τῶ πολιτικῶν αἱ συναγωγαί, τοῖς μὲν δυναμένοις θεωρεῖται, καὶ κρῖναι ⁴ τί καλῶς, ἢ τὸναντίον, ἢ ποῖα ποίοις ἀρμοῖται, εὐχόμενοι ἂν εἴη τοῖς δ' ἀνευ ἔξεως τὰ τοιαῦτα διεξιῖναι, τὸ μὴ κρῖναι καλῶς, ἐκ ἂν ὑπάρχῃ, εἰ μὴ ἄρα αὐτόματον· αὐτοματότεροι δὲ εἰς ταῦτα τάχα ἂν γένοιτο. Παραλιπόντων ἔν τῶ προτέρῳ ἀνερεύνητον τὸ περὶ τῆς νομοθεσίας, αὐτὰς ἐπιτελέσθαι μᾶλλον βέλτιον ἴσως, καὶ ὅλως δὴ περὶ πολιτίας, ὅπως εἰς δύναμιν ἢ περὶ τὰ ἀνθρώπινα ⁵ φιλοσοφία τελειωθῇ. Πρῶτον μὲν ἔν εἰ τι κατὰ

Y Γρ. ἰατρικῇ. 2 Experientia quotidiana huic rei attestatur. Legat quis Medicorum Commentarios, quemvis morbum et cognitu et curatu facilem judicabit. Ille idem tamen si ad ipsam ἐγχεσθῇ accedat, tunc demum infantiam suam agnoscat. Zuing. 3 Nonnulli ex codd. Victorii legunt ἐκάστος. 4 Γρ. ταῦτα καλῶς. 5 Γρ. σοφία, sed minus recte.

ei, aut, quae sint optimae, judicare possit? nam ne medicinae quidem satis periti fieri videntur ex commentariorum lectione: atqui commemorare et tradere conantur illi non solum curationum genera, sed et quibus remediis aegros sint curaturi, et quemadmodum medicinam facere oporteat, de cujusque habitudine corporis distincte ac distribute differentes. Sed haec usu peritis et exercitatis prodesse posse credibile est; imperitis autem atque insciis, nequaquam. Fortasse igitur etiam legum rerumque publicarum genera collecta, eis, qui animo cernere et judicare

possunt, quid bene, quid contra constitutum sit, et quae quibus apta sint, usui esse poterunt: ii autem, qui haec sine animi habitu persecuti fuerint, recte judicandi facultatem quidem sibi nunquam comparabunt, nisi forte temere, et aliquo casu: intelligentiores autem fortasse in his poterunt esse. Cum igitur superiores illi legum ferendarum rationem exquirere atque investigare omiserint, praestiterit fortasse nos ipsos de ea, et omnino de omni reipublicae administrandae forma attentius commentari: ut, quantum in nobis est, tota, quae ad res huma-

μέρος εἴρηται καλῶς ὑπὸ τῆς προγενεσέρων, πειραθῶμεν ἐπελθεῖν· εἴτα ἐκ τῆς συνηγμένων πολιτειῶν θεωρήσῃαι ^d τὰ ποῖα σώζει καὶ φθείρει τὰς πόλεις, καὶ τὰ ποῖα ^e ἐκάστας τῶν πολιτειῶν, καὶ διὰ τίνας αἰτίας, αἱ μὲν καλῶς, αἱ δὲ τῶναντίον πολιτεύονται· θεωρηθέντων γὰρ τῶτων, τάχα ἂν ἴμαλλον συνίδοιμεν, καὶ ποῖα πολιτεία ἀρίστη, καὶ πῶς ἐκάστη ταχθεῖσα, καὶ τίσι νόμοις καὶ ^f ἥθεσι χρωμένη. Λέγωμεν ὃν ἀρξάμενοι.

^d CCC. τὰ ποῖα φθείρει τὰς πόλεις, omittis σώζει καί. ^e Alii ἐκάστας τῶν.
^f Baf. μάλιστα. ^g Γε. ἡθεσι.

nas pertinet, philosophia perfecta sit. Primum igitur si quid præclare hac de re a veteribus singillatim literis proditum est, id persequi conemur: deinde ex rerumpublicarum formis undique collectis, quæ res civitatibus et singulis rebuspublicis interitum afferant, et quibus de causis aliæ bene, aliæ fecus

administrentur, videamus: his enim perspectis et cognitis, fortasse et qui sit optimus reipublicæ status, et quibus unamquamque reipublicam institutis, quibusque legibus ac moribus temperari conveniat ad id ut sit optima, planum fiet. Exordiamur igitur dicere.

I N D E X.

ΑΓΑΘΟΝ	1, 411	αἰσχρολογία	174	ἀμαρτητικός	58
ἀγαθὸν φέρεται	397	αἰσχυλός	87	ἀμαρτωλότερος	78
ἀγαθὰ κυριώτατα	25	αἰσχυντέον	177	ἀμιτακινήτως ἔχον	60
ἀγαθὸς τις	27	αἰσχυρτολός	177	ἀμιταμειλητός	378
Ἀγαθὸν	234, 237	αἰσθητικός	134	ἀμύχανος	278
ἀγαθὸν καὶ τοῦ	268	ἀλληλὸν καὶ προθύμως	405	ἀμύχανος ἡδοναί	415
ἀγαθὸς	139	ἀμάρτων	124	ἀμύχανος	392
ἀγαθὸς	446	ἀπολασία	70, 127, 23	ἀμύχανος ποιεῖν	368
ἀγαθὸς ἀμαρτήματα	213	ἀπόλαστος	55, 75, 295, 284,	ἀμύχανος	45
ἀγαθὸν an semper in vita	294, 298, 300	ἀπολαστικὸν	68	ἀμύχανος	163
ἀγαθὸν ἀλλήλους	383	ἀπολαστικὸν	88	ἀμύχανος	209
ἀγαθὸν καὶ γνώριμοι	167	ἀπολαστικὸν	81	ἀμύχανος	449
ἀγαθὸν φιλία	357	ἀπολαστικὸν	47	ἀμύχανος	146
ἀγαθὸν καὶ σκληροί	173	ἀπολαστικὸν	270, 283, 297,	ἀμύχανος	76, 126
ἀγαθὸς	55, 73	ἀπολαστικὸν	379, 391	ἀμύχανος	55, 70, 75
ἀγαθὸς	73	ἀπολαστικὸν	270, 286	ἀμύχανος	74, 107
ἀγαθὸς	103	ἀπολαστικὸν	271	ἀμύχανος	34
ἀγαθὸς	249	ἀπολαστικὸν	271	ἀμύχανος	36
ἀγαθὸς	197	ἀπολαστικὸν	271	ἀμύχανος	110
ἀγαθὸς	79	ἀπολαστικὸν	271	ἀμύχανος	192, 51
ἀγαθὸς φιλία	349	ἀπολαστικὸν	271	ἀμύχανος	191
ἀγαθὸς	330, 337	ἀπολαστικὸν	271	ἀμύχανος	64
ἀγαθὸς ἡδοναί	429	ἀπολαστικὸν	271	ἀμύχανος	192
ἀδικεῖν	205, 211, 215	ἀπολαστικὸν	271	ἀμύχανος	95
ἀδικεῖσθαι	205, 215	ἀπολαστικὸν	271	ἀμύχανος	244, 444
ἀδικήματα	205, 210	ἀπολαστικὸν	271	ἀμύχανος	304
ἀδικία	204, 210	ἀπολαστικὸν	271	ἀμύχανος	175, 345
ἀδικία	181, non est in omnibus, in quibus τὸ ἀδικεῖν	ἀπολαστικὸν	271	ἀμύχανος	417
ἀδικον, παράνομον, ἄνιστον	181	ἀπολαστικὸν	271	ἀμύχανος	254
ἀδικον ἢ φέρεται ἡ πόλις	210	ἀπολαστικὸν	271	ἀμύχανος	40
ἀδικον ἡδοναί	428	ἀπολαστικὸν	271	ἀμύχανος	481
ἀδικον	121	ἀπολαστικὸν	271	ἀμύχανος	271
ἀδικον	427	ἀπολαστικὸν	271	ἀμύχανος	163
ἀδικον	156	ἀπολαστικὸν	271	ἀμύχανος	10, 123, 125,
Ἀθηναῖοι	156	ἀπολαστικὸν	271	ἀμύχανος	174
ἀθλοθέται	9	ἀπολαστικὸν	271	ἀμύχανος	107, 108
αἶμα θένειν	208	ἀπολαστικὸν	271	ἀμύχανος	68, 106, 111
αἶμα	73, 176	ἀπολαστικὸν	271	ἀμύχανος	108
αἶμα	74, 107	ἀπολαστικὸν	271	ἀμύχανος	68
αἶμα	190	ἀπολαστικὸν	271	ἀμύχανος	80, 161
αἶμα	143	ἀπολαστικὸν	271	ἀμύχανος	368
αἶμα	142	ἀπολαστικὸν	271	ἀμύχανος	300
αἶμα		ἀπολαστικὸν	271	ἀμύχανος	62, 102
αἶμα		ἀπολαστικὸν	271	ἀμύχανος	109
αἶμα		ἀπολαστικὸν	271	ἀμύχανος	70, 75
αἶμα		ἀπολαστικὸν	271	ἀμύχανος	70, 132

ἀνελπίστους	310	ἀπογινώσκειν τὴν σωτηρίαν	ἀντιμὶ καὶ ἑντιμὶ	112
ἀνελπίστοι	455	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	215
ἀνελπίστοι	316	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	213
ἀνελπίστοι	455	ἀποδοῦναι καὶ ἑντιμὶ	ἀποδοῦναι	104
ἀνελπίστοι	353	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	169
ἀνελπίστοι	165	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	474
ἀνελπίστοι	439	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	344
ἀνελπίστοι	164	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	19
ἀνελπίστοι	438	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	20
ἀνελπίστοι	441	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	14
ἀνελπίστοι	153	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	13
ἀνελπίστοι	199, 400	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	119
ἀνελπίστοι	140	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	39
ἀνελπίστοι	181	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	155
ἀνελπίστοι	181	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	79
ἀνελπίστοι	183	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	86
ἀνελπίστοι	365	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	38
ἀνελπίστοι	76	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	400
ἀνελπίστοι	7	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	106
ἀνελπίστοι	379	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	72, 161
ἀνελπίστοι	164	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	161
ἀνελπίστοι	370	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	107
ἀνελπίστοι	156	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	69
ἀνελπίστοι	445	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	163
ἀνελπίστοι	46	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	123, 278
ἀνελπίστοι	224	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	291
ἀνελπίστοι	371	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	28
ἀνελπίστοι	342	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	44
ἀνελπίστοι	147	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	
ἀνελπίστοι	337, 336	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	
ἀνελπίστοι	370	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	
ἀνελπίστοι	322	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	
ἀνελπίστοι	198	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	
ἀνελπίστοι	198	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	
ἀνελπίστοι	166, 246	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	
ἀνελπίστοι	341	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	
ἀνελπίστοι	324, 325	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	
ἀνελπίστοι	166	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	
ἀνελπίστοι	69	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	
ἀνελπίστοι	400	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	
ἀνελπίστοι	151	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	
ἀνελπίστοι	131	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	
ἀνελπίστοι	118	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	
ἀνελπίστοι	298	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	
ἀνελπίστοι	72, 162	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	
ἀνελπίστοι	183, 224	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	
ἀνελπίστοι	286	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	
ἀνελπίστοι	458	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	
ἀνελπίστοι	57	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	
ἀνελπίστοι	140	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	
ἀνελπίστοι	53	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	
ἀνελπίστοι	334	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	
ἀνελπίστοι	99	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	
ἀνελπίστοι	362	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	
ἀνελπίστοι	70, 144	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	
ἀνελπίστοι	38	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	
ἀνελπίστοι	184	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	
ἀνελπίστοι	301	ἀποδοῦναι	ἀποδοῦναι	

B.

Βάσις	420
Βάσις	148
Βάσις	71, 144
Βάσις	248
Βάσις	352
Βάσις	172
Βάσις	82, 84
Βάσις	102
Βάσις	449
Βάσις	184
Βάσις	194
Βάσις	186
Βάσις	122
Βάσις	231
Βάσις	93
Βάσις	51
Βάσις	95
Βάσις	304
Βάσις	246
Βάσις	96
Βάσις	90
Βάσις	97
Βάσις	99
Βάσις	208
Βάσις	38
Βάσις	237
Βάσις	73, 173, 175

Γ.	διαδοῦναι	23	ἐγκυκλοπαιδικός	58
Γαμψός	149	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	101
Γαμψός	297	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	356
Γαμψός	125	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	357
Γαμψός	315, 354	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	270, 283, 294
Γαμψός	36	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	291
Γαμψός	388	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	270, 271
Γαμψός	100	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	41
Γαμψός	217	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	11
Γαμψός	141	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	58
Γαμψός	173	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	50
Γαμψός	252	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	123
Γαμψός	167	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	24
Γαμψός	9	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	29
Γαμψός	54	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	318
Γαμψός	94	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	421
Γαμψός	389	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	432
Γαμψός	60	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	73, 172
Δ.	διαδοῦναι	27, 179	ἐγκυκλοπαιδικός	172
Δακτύλιος	385	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	455
Δακτύλιος	287	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	316, 354
Δακτύλιος	158	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	386
Δακτύλιος	54, 56, 70, 111	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	381
Δακτύλιος	68, 220	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	82
Δακτύλιος	288	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	206
Δακτύλιος	258	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	88
Δακτύλιος	259	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	224
Δακτύλιος	190	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	270
Δακτύλιος	207	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	112, 208
Δακτύλιος	79	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	216
Δακτύλιος	338	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	224
Δακτύλιος	28	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	218, 223
Δακτύλιος	5	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	79
Δακτύλιος	80	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	27, 75, 131
Δακτύλιος	298	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	70, 131
Δακτύλιος	349	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	175
Δακτύλιος	191	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	411
Δακτύλιος	95	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	173
Δακτύλιος	69	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	301
Δακτύλιος	172	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	279, 322
Δακτύλιος	45	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	36
Δακτύλιος	71	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	312
Δακτύλιος	64	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	400
Δακτύλιος	63	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	426
Δακτύλιος	248	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	307
Δακτύλιος	36	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	311
Δακτύλιος	344, 375	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	172, 199
Δακτύλιος	376	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	337
Δακτύλιος	26	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	418
Δακτύλιος	321	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	192
Δακτύλιος	204	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	76
Δακτύλιος	194	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	76
Δακτύλιος	198	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	442
Δακτύλιος	233	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	446
Δακτύλιος	47, 49	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	112
Δακτύλιος	192	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	16
Δακτύλιος	440	διαδοῦναι	ἐγκυκλοπαιδικός	41, 43, 426

ἐξαμείβεται	450	ἐπιστητὸν	235	ἐπαρκαλοῦσθαι	73
ἐξαργεῖν	26	ἐπιφάλλης	318	ἐπείδης	129
ἐξαις ψυχῆς	61	ἐπιπαγμα	290	ἐπράξια	25, 32, 233
ἐξηγηκώς	26	ἐπιτακτικός	252	Εὐριπίδης	83, 215, 246,
ἐξιστάναι	128	ἐπιτείνειν	227		322
ἐξορῶν	448	ἐπιτιθεῖν μνήμην	278	Εὐρύπτε	384
ἐξωτερικοί λόγοι	44	ἐπιτιθεῖν τὰ καλὰ	448	εὐσυχία	249
ἐπαγωγή	24, 235	ἐπιτιθεῖν τιμωρίας	448	εὐσύνετος ἢ τι	455
ἐπαινός, ἢ ἰγκώμια	41	ἐπιτίμια	111, 112	εὐσύνετος ἢ εὐξενσία	251
ἐπαινιτὸν τί	40	ἐπιφανώς	159	εὐσχημόνως φέρειν	36
ἐπαναγκάζειν	385	ἐπιφεικτός	363	εὐσχημοσύνη	174
ἐπαναφορά	186	ἐπιχειρημασία	68, 74	εὐτραπέλος	73, 173
ἐπανιστάν	362	ἐπιχειρηματικός	74	εὐτραπέλεια	73
ἐπανιστάν	33	ἐπικεινέτω ἡδοναί	325	εὐτροπία	173
ἐπανόρθωμα	210, 311	ἐπανιστάν ἐστίν	149	εὐτυχία ἢ εὐδαιμονία qui-	
ἐπανόρθωσις	274	ἐργον, res ardua	78	budam videntur idem	
ἐπανορθωτικός	195	ἐργάδες ἢ ἐπίποιον	388	173. diversa 29	
ἐπαρκεῖν πολλὰ	357	ἐργάδες εἶναι	43, 373	εὐπείθελη	148
ἐπαρκεῖν νόμος	450	ἐπιδρασκεῖσθαι	176	εὐφιλοτιμητὸς	146
ἐπείσκατος ἡδονή	395	Ἐρμῆς	123	εὐφύης	104
ἐπεικτείνειν	20	ἐρωτικοὶ οἱ νέοι	327	εὐφύα	104
ἐπεισθαι παθεῖν	392	ἐσθλὸν ἀπ' ἐσθλὰ	407	εὐχέρως	134
ἐπιδόλῳ	27, 57	ἐσπερος ἢ ἀσπὴρ	184	ἐφαρμόστω	69, 198
ἐπιδόλῳ	64	ἐταιρική φιλία	401	ἐφύρατο	360
ἐπιδόλῳ	215	ἐτρεῖται αὐτοὶ	353	ἐχθραίνειν τινα	449
ἐπιδόλῳ	291, 214	εὐέλως τίς	244	ἐχθρῶν, sequentia	398
ἐπὶ γήρας	31	εὐδωλία	249, 251	ἐχθρῶν	455
ἐπιγινώσκω	56	εὐδωμονες	252	ἔπος, ἢ ἀσπὴρ	184
ἐπιγινώσκω	28	εὐδαιμων τίς 37. quibus			
ἐπιδόλῳ, ἐπιδόλῳ	174	opus habeat	312		
ἐπιδόλῳ ἢ τι	425	εὐδαιμονία 19. τῶν τιμῶν			
ἐπιδόλῳ	71	καὶ τελειῶν 41. τελεία			
ἐπιδόλῳ	23, 77	441. εὐδαιμονικός 29. εὐ-			
ἐπιδόλῳ	269	δαιμονικά 432. εὐδαιμο-			
ἐπιδόλῳ	221	νείν, ἢ ταῦτον τῶν εὐ ζῆν			
ἐπιδόλῳ	170, 177, 221	ἢ εὐ πράττειν 8. εὐδαι-			
ἐπιδόλῳ	253	μονικός 171.			
ἐπιδόλῳ ingenium fequax		εὐδαιμονικός	325		
et morigerum	448	Εὐδοξῶ	41, 411		
ἐπιδόλῳ	221, 253	εὐεπτικός	181		
ἐπιδόλῳ ἐπιδόλῳ	125	εὐεπτικὸν τί	181		
ἐπιδόλῳ	122	εὐέλως	108, 117		
ἐπιδόλῳ τῶν ἐν 90. αἰ-		εὐζία τί	181		
σχίον τῶν θυμῶν	290	εὐεργητικός	405		
ἐπιδόλῳ γυνή	348	εὐεργία	26, 319		
ἐπιδόλῳ	316	εὐζωία	24		
ἐπιδόλῳ	65, 79	εὐκρίως	46		
ἐπιδόλῳ	288	εὐμερία	29		
ἐπιδόλῳ	85	Εὐνῶ	305		
ἐπιδόλῳ τῶν φίλων	445	εὐδωκῶς	109		
ἐπιδόλῳ	61	εὐδωκῶς	31		
ἐπιδόλῳ	98	εὐδωκῶς	85		
ἐπιδόλῳ	21	εὐκαταφρόνητοι	172		
ἐπιδόλῳ	8, 75	εὐκαταφρόνη	75, 77		
ἐπιδόλῳ	10	εὐκοινωνή	137		
ἐπιδόλῳ	381	εὐλογος	21		
ἐπιδόλῳ	112	εὐμετάβολος	34, 43		
ἐπιδόλῳ διχῶς λίγισται	277	εὐμετάβολος	299, 301		
ἐπιδόλῳ	235	εὐνοί τίνες 324. a φίλοις			
ἐπιδόλῳ ψυχῆς μέγ	231	differunt 324. εὐνοία φι-			
		λία εἰκέν	381		
		εὐνομία	95		

Z.

H.

K.

ἐπιδόλῳ ἀρετῇ	268	κακηγορία	190	κυκλωπικῶς	450
Ἡσίοδος	9	κακολογος	158	κυμινοπρίστis	141
Ἡσίοδος	111	κακοποιοὶ	159	κυριώτατα	88
		κακηγορία	374		
		καλῶς	150		
		καλακάγαθία	153		
		καλῶς	78		
Θαλάτσιοι ἄνθρωποι	109	καλῶς	58	Λακταϊμόνιοι 93, 383, 450	
Θαλάτσιοι	244	κανονίζω	296	Λακταϊμόνιων νομοθέτης	42
Θαλάτσιοι	109	Καρπῶν	159	Λάκων	118
Θαλασσιανός	158	καρπῶν	270	Λάκωνες	150, 268
Θαλασσιανός	268	καρπῶν	294	λαμπρύνεσθαι	144
Θεογονία	397	καρπῶν	448	λαμπρύνεσθαι παρὰ μέλῳ	
Θεογονία	296	καρπῶν	412	λαμπρύνεσθαι	149
Θεογονία	30	καρπῶν	339	λαμπρύνεσθαι	385
Θεογονία	29	καρπῶν	35	λαμπρύνεσθαι	223
Θεογονία	455	καρπῶν	372	λαμπρύνεσθαι	142
Θεογονία	11	καρπῶν	426	λαμπρύνεσθαι	135
Θεογονία	156	καρπῶν	446	λαμπρύνεσθαι	131
Θεογονία	52	καρπῶν	120	λαμπρύνεσθαι	87
Θεογονία	267	καρπῶν	87	λαμπρύνεσθαι	127
Θεογονία	268	καρπῶν	74	λαμπρύνεσθαι	227
Θεογονία	124, 287	καρπῶν	345	λαμπρύνεσθαι	47
Θεογονία	158	καρπῶν	55, 69	λαμπρύνεσθαι	231
Θεογονία	345	καρπῶν	110	λαμπρύνεσθαι	175
Θεογονία	55, 69	καρπῶν	110	λαμπρύνεσθαι	175
Θεογονία	110	καρπῶν	110	λαμπρύνεσθαι	429
Θεογονία	110	καρπῶν	404	λαμπρύνεσθαι	36
Θεογονία	404	καρπῶν	115	λαμπρύνεσθαι	143
Θεογονία	115	καρπῶν	89	λαμπρύνεσθαι	28
Θεογονία	291	καρπῶν	26, 66		
		καρπῶν	58		
		καρπῶν	180		
		καρπῶν	110		
		καρπῶν	194		
		καρπῶν	197		
		καρπῶν	296		
		καρπῶν	374		
		καρπῶν	51		
		καρπῶν	141		
		καρπῶν	78		
		καρπῶν	87		
		καρπῶν	420		
		καρπῶν	181		
		καρπῶν	313		
		καρπῶν	346		
		καρπῶν	196		
		καρπῶν	343, 389		
		καρπῶν	213		
		καρπῶν	352		
		καρπῶν	129		
		καρπῶν	73, 157, 167		
		καρπῶν	56		
		καρπῶν	321		
		καρπῶν	360		
		καρπῶν	77		
		καρπῶν	420		
		καρπῶν	42		
		καρπῶν	145		

Λ.

M.

συγκυβέειν	406	σύνδοσι, conventus	345		T.
συγκυνηγεῖν	406	συνοικεῖσθαι τι	425	Ἰδεοσ, morbus	298
σὺζῆν	399	σύνδοσι πολυτετα	347	ἐμψύχου φιλία	402
σὺλᾶν	142	σύντονος	158	ὑπακλῆγμα	201
σὺλλυπεῖσθαι	404	συντροφῆς	353	ὑπαναφασίς	372
σὺμβάλλεσθαι πολλὰ	361	συνυδός	26	ὑπεραγαπή	386
σὺμβάλλομαι	315	συνῶσι τοῖς ἔργοις λόγῳ	411	ὑπεροπθιδήσκειν	392
σὺμβίβησι	402	σὺσῆμα	391	ὑπερῶς ὀλημίνως	122
σὺμῶν	164	συσυναζέειν	404	ὑπερεχόμενος	156
σὺμμενῶν	355	συστοχία τί	14	ὑπεροπταί	155
σὺμμελῆτος	200	σφαιροῦσθαι	87	ὑπεροπθιδήναι	125
σὺμβόλαιος	369	σφαίρειν	224	ὑπεροπθιδέναι	114
σὺμμένειν	199	σφοδρότης	297	ὑπεροπθιδέναι	53
σὺμμεταβάλλειν	33	σχῆμα βασιλείας	348	ὑπεροπθιδέναι	42
σὺμμετρῶς	150	σχολαίαι	405	ὑπεροπθιδέναι	370
σὺμφανεῖν	69	Σακράτης	114, 172	ὑπεροπθιδέναι	45
σὺμπεῖδιν	164	σαφῶς	126, 150	ὑπεροπθιδέναι	108
σὺμπερινοεῖσθαι	5	σαφροσύνη	70, 120, 238	ὑπεροπθιδέναι	147
σὺμπεριλαμβάνειν	26	σαφροσύνη	259	ὑπεροπθιδέναι	57, 231
σὺμπασι	344			ὑπεροπθιδέναι	279
σὺμπαλοικαί φιλία	352	T.		ὑπεροπθιδέναι	122
σὺμπαροῦσθαι	344			ὑπεροπθιδέναι	90, 285
σὺμφανης	30	Ταύτοτης	353	ὑπεροπθιδέναι	308
σὺμφιλοσοφεῖν	406	τεκνοπαία	355	ὑπεροπθιδέναι	107
σὺμφοιτητής	355	τελὸν διαφρά	1	ὑπεροπθιδέναι	174
σὺμφύετον	140	τέλειον	19	ὑπεροπθιδέναι	92
σὺμφύειν	279	τελεία ἀρετή	184	ὑπεροπθιδέναι	368
σὺναδὲν τοῖς ἔργοις	444	τελειότητα ἡδονῇ	422	ὑπεροπθιδέναι	14
σὺναίσθαναι	399	τετραγώνος ἀνευ φόρου	36	ὑπεροπθιδέναι	17
σὺνακολληθεῖν	34	τεκτονικός ἀγαθὸς	250	ὑπεροπθιδέναι	72
σὺναλγεῖν ἢ συγχάσειν φι-		τέχνη τί	236		
λῶ	376	τέχνη τεχνη ἔργου	237		
σὺναλλαγμα	51	τεχνικῶς	236		
σὺναλλαγματῶν δυνάμει	189	τησάσθαι	29		
σὺναναλωσά τις λεγομένης		τίσιν τριχῶν	287		
ἄλλας	328	τιμὴ ἢ γίρας 207. ἀρετῆς			
σὺναριθμεῖσθαι	60	ἀδύλον	153		
σὺναυεῖν	426	τιμαί	112		
σὺναυεῖσθαι	407	τιμῶν πολλῶν	369		
σὺναλγίσθαι	401	τιμῆματι	346		
σὺνασμος τὰ τέκνα	355	τιμοκρατία	346, 347		
σὺνδιαγεῖν	376, 378	τιμοκρατικὴ πολιτεία	346, 347		
σὺνδιμερεῖν	357	τιμωρεῖσθαι	117		
σὺνδοῦξιν	138, 192	τιμωρητικός	162		
σὺνέγγυς	353	τοιχωρυχεῖν	225		
σὺνέλλημμένος	67	τοκισαί	141		
σὺνείρειν λόγους	279	πραγμασιάζειν	426		
σὺνεπισκοπεῖν	35	τραγῶδα	39		
σὺνέσις et φρόνησις	non	τρίγυρον	248		
funt idem	252	τρίτοχος	143		
σὺνεχίστατα	35	τροχίζεσθαι	312		
σὺνεχῆς	64	τροφὴ, μαλακία τις	295		
σὺνῆσθαι	401	τρώγεις ὀνυχων	287		
σὺνῆσθαι	168	τυφλὸν διελθεῖν	113		
σὺνηθύνειν	380, 395, 401	τύπῳ περιλαβεῖν	2		
σὺνῆλιν	381	τοῖς τυποῖς ἐξεῖναι	445		
σὺνῆτις	419	τυραννὶ τίνας	207		
σὺνῆτοι	404	τυραννίς	347		
σὺνισιν	454				
σὺνιδεῖν	456				
σὺνίναί, τὸ μανθάνειν	252				
σὺνικεῖσθαι	33				

φιλιππικός	121	φῶς	106	χειροσυντήσιον	370
φιλικὰ	334	Φοίνισσαι	384	χειρηγῆν καμψαῖς	149
φιλικὸν τίνος	331	Φορὰ	420	χειρηγῆσθαι	37
φιλικὴ ἀναβύλη	358	φορεῖς διαφερεῖν	426	χειρηγῆσθαι τοῖς ἰσπύς	414
φιλικὸν πωλήτης	400	φορτικοὶ	173	χεῖματα	13
φιλικὸν πάσχειν	380	φορτικός ἔταιρος	441	χευματιστὴς	11
φιλικώτατον τί	401	φορτικόν	151	χευματιστικός	94
φίλικος, δικαιοσύνη πρὸς ἑ-		φορτικώτατοι	10	χῆσις	132, 188
αὐτὸν	380	φραμύξασθαι	7	χῆσιμον	323
φίλος τινος	27	φράσσειν	244, 245, 252	χῆσις ἀποσία	332
φίλοστομος	27	φράσσειν τίνος	246	χρημίζεσθαι	382
φιλολόγος	27	φύγει οὐροφ. ταῖς ἐπιθυ-			
φιλολογίαι	425	μίαις	293		
φίλοστομος	27, 161	φύλακτικός	135	Ψ.	
φιλολογίας	155	φύλλεται	373		
φιλολογικός	340	φύλλεται φίλοις	353	Ψευδὴς	80
φιλολογίας	274, 296, 302	φυσικὸν δικαίον	268	ψεύδος	170
φίλομαθικα	121	φυσιολόγος	380	ψευδομαρτυρία	190
φίλομαθής	424	ψυτικός	47	ψεύσις	171
φίλοιαι	425			ψήφισμα	223
φίλοιμοι	121	X.		ψήφισματώδη	208
φίλοιμοι	123			ψῆφος	81
φίλοσταυρος	285	Χαλεσταῖον	165	ψυχῆς πάθη, δυνάμεις,	
φίλοστονός	374	χαλεστοί	165	ἔστις	61
φίλοστονότερος	388	χειροσυντητική	2	ψυχικαὶ ἰδιότητες	121
φίλοτιμος, φιλοτιμία	71, 161	χαμαιλέον	34		
		χαῖνος	151, 152, 159		
φιλοποῖτος	27, 125, 161	χαρίεντες	7, 13, 175	Ω.	
φιλόφιλοι ἑταῶνται	341	χαρίτων ἑσθὲν	199		
φιλοχρηματία	140	χειροστέγναι	246	Ὀνή	180

FINIS.

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES

1010671579

